
BIBLIOTHE
CA
SACRA

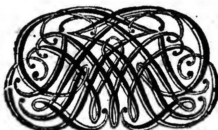
BIBLIOTHECA SACRA
SEV
SYLLABVS
OMNIVM FERME
SACRAE SCRIPTVRAE
EDITIONVM AC VERSIONVM
ſecundum ſeriem linguarum quibus vulgatæ ſunt
NOTIS HISTORICIS ET CRITICIS ILLVSTRATVS
Adiunctis praeſtantiſſimis CODD. MSC.

Labore & induſtria

IACOBI LE LONG, Pariſini, Congregationis Oratorii D. I. Sacerdotis & Bibliothecae Domus Pariſienſis Praefecti,

Totum opus cum additamentis, ſuo loco IN NOVA HAC EDITIONE collocatis, recenſuit & caſtigavit, novis praeterea editionibus, verſionibus, codd. mſſ. notisque auxit

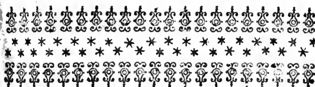
CHRISTIANVS FRIDERICVS BOERNERVS, D. humanior. literarum in Acad. Lipſ. Profeſſor.

ANTVERPIAE

Sumptibus JOH. LVDOV. GLEDITSCHII
ET MAVR. GEORG. WEIDMANNI.
M. DCC. IX.

LECTORI
C. F. BOERNERVS
S.

INter varia illa, quae hodie habentur, litterarum adiumenta doctrinaeque elegantioris ſubſidia, principem facile locum mereri videntur eruditorum labores, qui *Bibliothecarum* titulo notantur, diſtinctamque & accuratam omnis generis librorum notitiam tradunt. Quippe in tanta librorum, quae extat ac in dies augetur, multitudine, niſi ducem habueris, qui in quavis lingua, arte ſeu ſcientia ſcriptores, qui ſingulis aetatibus floruere, eorundemque ſcribendi rationem, tum & varias pariter ac praeſtantiſſimas librorum editiones

tibi indicaverit, ad ſolidam perfectamque eruditionem difficillimum aditum eſſe deprehendes. Itaque laudabilem & univerſae rei litterariae utiliſſimam operam illos impendere ſemper arbitratus ſum, qui vel generatim Bibliothecas colligere, vel linguarum aut ſcientiarum habita ratione autores librosque recenſere aggrediuntur. Ac multi quidem iam olim hunc ſtudiis ac induſtriae ſuae campum elegerunt, ac eo nomine praeconem nacti ſunt PHILIPPVM LABBEVM, qui in peculiari libro, inſcripto: *Bibliotheca Bibliothecarum*, haud exiguum eiusmodi ſcriptorum numerum commemoravit. Quam quidem Bibliothecam multo auctiorem confecit, & recentioribus etiam ſcriptoribus inſtructam, titulo *Catalogi Autorum, qui librorum indices, Bibliothecas &c. ſcriptis conſignarunt*, duobus voluminibus edidit V. Cl. ANTONIVS TEISSERVS. Sicuti autem illi, qui nuper hoc inſtitutum ſuſceperunt, prioribus illis eo magis praeferendi ſunt, quo maiori apparatu doctrinaeque ſubſidiis inſtructi ad idem animum appulerunt; ita hos inter Bibliothecarum, quae ad profanas potiſſimum litteras atque ſcientias reſpiciunt, duos imprimis

omni

omni commemoratione dignos esse iudico scriptores, eosdemque in Germania nostra hac tempestate clarissimos viros, BVRCARDVM GOTTHELF. STRVVIVM & IO. ALB. FABRICIVM, quorum ille in Bibliothecis scientiarum accurato ordine disponendis laudabilem operam hactenus posuit, hic autem Bibliothecâ Latinâ sive notitia autorum veterum Latinorum, quorumcunque scripta ad nos pervenere, anno M DC XCVII primum editâ, praeclarum inde opus Bibliothecae Graecae evulgare coepit, ea solertia & accuratione confectum, ut iniquissimus harum rerũ existimator fuerit, qui hoc eius institutum non omni plausu prosequendum putet, optetque ut idem brevi perficiatur. Quemadmodum vero Cl. Fabricius circa libros Graecos atque Latinos, ab antiquis & profanis autoribus conscriptos, id maxime sibi datum esse intellexit, ut post ea, quæ alii viri docti de illis vel parum accurate vel minus sufficienter dixere, exquisitiorem instituti rationem iniret, ac plenius de hoc argumento dissereret; ita, quod ad sacras litteras attinet, idem plane propositum fuisse videtur doctissimo huius BIBLIOTHECAE SACRAE autori, IACOBO LE LONG, qui cum Syllabos editio-

tionum ac versionum sacrae Scripturae antehac editos ita comparatos esse animadvertisset, ut & circa earum numerum, & circa dispositionem accuratamque recensionem multa desiderari queant ; id operis denuo, praeclaris undiquaque adjumentis comparatis, improbo labore aggressus est, tamque feliciter perfecit, ut eius Bibliotheca Sacra, si non omnibus numeris perfecta & absoluta habenda sit, certe omnium voto atque expectationi satisfacere possit. Neque vero praestantissimi hujus operis, maximum codicum sacrorum tam MSC. quam impressorum numerum, una cum notis criticis atque historicis, elegantissimo ordine exhibentis, rationem; nec ad illud subsidia, quae CL. Vir e celeberrimis totius Europae Bibliothecis praeclarissima habuit, hîc enarrare opus est, cum ea ex luculenta, quam ipse praemisit, praefatione abunde cognoscantur. Quin potius quid in nova hac editione meo qualicunque studio praestitum fuerit, ut jam explicem, meum esse video. Nempe voluntati Bibliopolarum I. L. Gleditschii & Weidmanni, qui hujus Bibliothecae Sacrae, hoc ipso anno Parisiis ab autore suo evulgatae, praestantia & utilitate permoti eandem

dem

dem meis potiſſimum auſpiciis recudere voluerunt, ſatisfacturus totum opus ſtudioſe perlegi, & plerisque Bibliorum editionibus ac verſionibus, quas partim Bibliothecae huius loci publicae, Academica atque Senatoria, partim privata muſea ſuppeditarunt, collatis, menda, quae in exemplum Pariſienſe irrepſerant, ſuſtuli, titulos Bibliorum & ex praefationibus variisque ſcriptoribus excerpta integritati ſuae paſſim reſtitui, ac denique additamenta, quae in utriusque partis calce plurima occurrebant, ſuo loco collocanda curavi. Praeterea vetuſtos aliquot ac optimae notae codices MSS. Orientales, Graecos & Latinos, ſupra XXX. quos vel Bibliothecae modo laudatae, vel propria ſupellex libraria, vel Bibliothecarum divenditarum catalogi praebuerunt, accurate recenſitos, cum Bibliorum aliquot editionibus ac verſionibus praetermiſſis adjeci, ac omnes uti & alios codices multos, ab ipſo autore iam memoratos, eiusdem exemplo notis hiſtoricis & criticis vel ex praefationibus, vel ex ſcriptoribus, qui hiſce de rebus dedita opera ſcripſerunt & ad Cl. Viri manus haud venere, depromtis illuſtravi. Inprimis Capite IX. quod Biblia Germanica

complectitur, plures eiusmodi obſervationes, quae uti & reliquae omnes meo labore additæ obelo notantur, tum & ſpecimen verſionis Germanicae Sauberti ex ſchedis mſſ. inſertum exhibetur. Doleo autem magnopere, me nimia temporis anguſtia circumſcriptum, (quidquid enim novae hujus eſt editionis, intra paucarum hebdomadum ſpatium perfici oportuit) & typographis importunius inſiſtentibus ab inſtituto ſaepe revocatum, maiorem huic Bibliothecae operam navare haud potuiſſe, ita ut novarum obſervationum ſpicilegio locus facile relinquatur. Caeteroquin quidquid a me additum eſt, nec doctiſſimo Bibliothecae huius autori, alteram eiusdem partem, Commentatores Biblicos exhibituram, ſimili eruditionis apparatu iam paranti diſpliciturum confido, nec tibi, Lector Benevole, ingratum fore ſpero. Vale, meisque ſtudiis fave. Dabam Lipſiae e Muſeo, ipſis Kalendis Octobr, A. C. M. DCC. IX.

PRÆ-

PRÆFATIO
IN QVA
TOTIVS OPERIS RATIO DECLARATVR.

Um nulla ſit viro Chriſtiano magis conveniens, magisque neceſſaria, quam divinorum oraculorum, quæ in ſacris Paginis continentur, cognitio: fructum non mediocrem ſtudiorum meorum atque aſſidui laboris percepturum me ſperavi, ſi ad illam pro imbecillitate mea conſequendam, aut cum aliis utcumque communicandam, totus incumberem. Eò ſcilicet conſilia mea omnia, eò curas ac vigilias omnes ab aliquot ánnis, Deo ſic afflante, conferre me debere, quod vitæ à me inſtitutæ ratio poſtulabat, ſerio exiſtimavi. Quæ utrum ego conſecutus ſim iſto opere, quod publici facio juris, penes eruditos lectores judicium eſto: conſilium ſaltem meum non improbaturos eſſe confido.

Quod vero attinet ad rationem hujus operis, in omnibus Bibliorum editionibus, eorumque translationibus recensendis, sacros Codices tam præcipuos è manuscriptis, quam omnes typis mandatos, qua potui diligentia, profiteor me collegisse tum ex illis ipsis editionibus, quas & vidi & perscrutatus sum in locupletissimis hujus Regiæ Parisiorum Urbis Bibliothecis supra quinquaginta, ad quas mihi facilis patuit aditus : tum ex plurimis earum, quæ celeberrimæ & præclarissimæ in tota habentur Europa, catalogis sive vulgatis sive nondum editis, quorum mihi à doctissimis viris, pro eorum humanitate, copia facta est : tum ex earum quæ venales fuerunt & officinarum catalogis, quos omnes supra ducentos sedulo versavi : denique ex accuratissimis ac fide dignis scriptoribus, qui ea de re vel dedita opera vel ex occasione diligenter scripserunt.

Porro cum trecenta supra quatuor millia sive Bibliorum integrorum quavis lingua (1475) typis excusorum, sive partium eorumdem (1720) seorsim editarum, sive tandem codicum mss. (1122) exemplaria ex tot Bibliothecis, Catalogis & Auctoribus collecta numerentur : operæ pretium mihi visum

est

eſt ad uberiorem hujuſce Syllabi utilitatem hæc omnia in octo claſſes diſtribuere. In hiſce enumerandis duplex mihi obvia fuit methodus, una chronologica verſionum, altera ſecundum linguas quibus illæ vulgatæ ſunt. Prior quidem viris eruditis magis arrideret, eamque ſecuti ſunt clarisſimi Scriptores, Richardus Simon & Chriſtianus Kortholtus, qui hoc argumentum ex profeſſo tractarunt: ſed in determinanda cujusque verſionis ætate tanta oritur difficultas, ut illam ſuperari à nemine unquam poſſe crediderim; quis enim locus poſſet asſignari plurimis orientalibus interpretationibus, de quarum ætate nulla ſupereſt prorſus cognitio, & in primis Syriacæ & Arabicæ Veteris Teſtamenti in Polyglottis editæ, quæ à diverſis hominibus & diverſo tempore fuerunt concinnatæ? Hac proinde omiſſa methodo, alteram ſecundum linguas, utpote faciliorem & magis planam amplexus ſum: ſyſtema quoddam linguarum excogitavi: verſiones eruditis & antiquis idiomatibus expreſſas in prima parte, quæ autem vulgaribus ac popularibus linguis ſunt exaratæ, in ſecunda parte recenſui. Prior tres claſſes, ſcilicet Orientales, Græcas & Latinas verſio-

ſio-

ſiones ; poſterior quinque, nempe Romanenſes ſeu quæ ex Latina lingua ortum habent, Teutonicas, Slavicas, alias Europæas, & Americanas complectitur. Quæ typis mandatæ fuerunt, has etiam ordine earum chronologico deinde diſpoſui, ut quæ per ſingulos annos vulgatæ ſunt, facile reperiantur, ſubjecta editioni cuique litera quæ Bibliothecam in qua ſervatur, vel ſcriptorem à quo memoratur, compendioſe deſignat.

Primum locum occupant Biblia Polyglotta (quo nomine inſigniuntur, quæ tribus ſaltem variis ſcripta ſunt idiomatibus) ut uno intuitu ſimul conſpiciantur. Quorum nihilominus unaquæque verſio ad ſuam claſſem revocatur ; nulla namque Syriaca totius ſacri codicis, Samaritana Pentateuchi, Æthiopica Novi Teſtamenti translatio extat excuſa niſi in Polyglottis: ne vero repetantur eadem cum illæ in ſua claſſe referuntur, ad ea quæ in capite de Polyglottis jam dicta fuerunt, remittuntur lectores.

Inter codices linguis Orientalibus deſcriptos hunc ordinem inſtitui : præmittitur textus Hebraicus, utpote omnium verſionum baſis & fundamentum, cui in appendi-

dice annectitur Pentateuchus Hebræo-Samaritanus, qui à Judaico nonnisi literis & quibusdam additamentis diversus est. Deinde sequuntur *Targumim* seu Paraphrases Chaldaicæ, quæ licet à litera sæpissime recedant, præsertim in Prophetis & in libris Hagiographis, in maxima tamen Pentateuchi parte versionis vicem plerumque tenent. Has excipiunt translationes, Syriaca, Samaritana, Æthiopica; quæ sunt eruditissimorum quorumdam scriptorum sententia quædam linguæ Chaldaicæ dialecti. Afferuntur posteà interpretationes, Arabica, Persica & Turcica, quæ iisdem exaratæ sunt characteribus. Agmen denique claudunt Armena, Georgiana, Coptica, Malaica & Sinica, quarum nulla est cum præcedentibus cognatio.

Ex Latino idiomate ortum habent linguæ, Gallica scilicet, Italica, Hispanica & eæ quæ Romanenses à me dicuntur, nempe Pedemontana, Provincialis, Catalana, Rhætica & Valacha: ex Teutonico, Helvetica, Belgica, Danica, Suecica & Anglica: ex Slavico, Bohemica, Polonica, Ruthenica, Croatica, & Venedica. Aliæ tandem in linguas Europæas transfusæ, quæ ex prio-

prioribus non oriuntur, velut Islandica, Wallica, Hibernica, Cantabrica, Lithuanica & Hungarica, referuntur.

Bibliorum omnium, quocumque idiomate exarata sint, tituli verbis Latinis conspiciuntur. Plurimas inter se contuli eorum editiones; quasque easdem esse comperi, quales sunt trilingues Vatabli, Hutteri Ebraicæ, &c. diligenter annotavi. Quod si major mihi fuisset illas omnes simul videndi facultas, pauciores quidem numero, sed accuratiores prodirent. Cum iteratis typis, aut à celeberrimo typographo pluries sunt edita sacra volumina, ut simul omnes reperiantur editiones, ad annum quo primum in lucem emissæ sunt, indicantur.

Singularum interpretationum auctores, nec non editores præcipuos dignoscere studui; & quæ alios in eorum cognitione adjuvare possent, non tacenda existimavi. Major sane, at improbus labor! ubi verbi gratia de Polyglottis agitur, non nudos illorum titulos lector inveniet; sed etiam, quorum opera & expensis excusa sint: quibus constent partibus: à quibus concinnatæ sint translationes: quantum temporis in hoc labore editores insumpserint, palam facio.

Ver-

Versiones Latinæ omnes in tres Sectiones sunt distributæ. In prima referuntur versionis Vulgatæ publicationes ab an. 1462. quo primum Moguntiæ prodiit, ad hunc usque præsentem annum 1708. In hac autem Sectione plurimæ recensentur Bibliorum integrorum editiones, quæ propter summam totius S. Scripturæ, vel indicem Biblicum, vel annotationes marginales, in quibus omnibus nonnullæ Lutheri opiniones exhibentur, in tertia parte Indicis Librorum prohibitorum, saltem donec corrigantur, collocatæ fuerunt, & à nobis notâ J. 7. in Elencho Chronologico designatæ. In secunda, versio eadem Vulgata à Protestantibus vel cum illorum notis excusa. In ultima classe Biblia quæ ex linguis Orientalibus & ex Græco idiomate Latine ultimis temporibus reddita sunt.

Quæ vernaculis scriptæ sunt idiomatibus, præmissis codicibus mss. sicut & in præcedentibus, primum quæ à Catholicis, deinde quæ à Protestantibus conditæ sunt, accurate recensui. Genevensium traductiones ter quaterque recognitas fuisse scripserunt quidam Auctores: at editiones ab Olivetana usque ad eam quæ anno 1588.

à plurimis Genevensium Doctoribus revisa est (à qua posteriores emanarunt) omnes fere aliquam passæ sunt mutationem. Quin etiam Novum Testamentum studio Joannis Calvini & Theodori Bezæ anno 1560. editum, ut patet ex præfatione, iis maxime recognitionibus fuit obnoxium. Interpretationes Germanicas à Luthero lucubratas, Lutheranorumque ope typis commissas, ab iis, quæ studio Calvinianorum prodierunt, sedulo distinguendas, sicut & cæteras versiones Germanicas, sive quæ à Calvinianis, sive quæ à Judæis confectæ sunt, seorsim ponendas esse censui. Priores Anglorum translationes, deinde Genevensis, Episcopalis & Regia, suo quæque discrimine, quâ potui cura, distinctæ sunt. Alia ejusmodi ex conspectu totius operis cognosci poterunt.

Cæterum cum nullam Typographicam publicationem Bibliorum invenire mihi contigerit Moguntina anni 1462. vetustiorem, reliquas omnes quæ illam præcessisse haud magna verisimilitudine dicuntur, sive à nonnullis levius allegantur, velut spurias habui. Quæ autem ab anno jam laudato prodière ad annum usque 1522. quo Versionem Novi Testamenti in publicum emisit

ſit Lutherus, numero quinquaginta ſupra centum, quæ integræ, bonæ notæ, probatæque fidei viſæ ſunt, computantur. Quod magno certe documento eſt, quidquid objiciant Lutherani Doctores, etiam ante Lutheri tempora ſacrorum codicum lectionem inter Catholicos homines in uſu fuiſſe cum ſumma piorum veneratione & utilitate.

De manuſcriptis omnium aut aliquot ſacrorum librorum codicibus, qui mille & ducenti hoc in Syllabo deſcribuntur, juvat aliquid præfari. Majorem certe numerum tam ex Hebraicis quam ex Latinis facile produxiſſem; ſed, cum priores omnes juxta Maſoram recenſiti ſint, nulla fere ex illis lectionum varietas poſſet hauriri; ideò quos bonæ notæ, quos vetuſtos, & æram temporis habentes offendi, quique fuerunt virorum dignitate vel arte celeberrimorum, hos omnes accurate & fideliter retuli. Codices mſc. ſi quibus aſſignata eſt æra temporis, hanc diverſam diverſi exhibent: Hebraici quidem Judaicam; Syriaci æram Græcorum ſeu Alexandri Magni: Arabici & Coptici alii æram Martyrum ſeu Diocletiani, alii æram Iſmaelitarum ſeu Hegiræ. Harum autem ærarum ad Chriſtianam ratio hæc eſt: Æra Chriſti ſeu Dionyſia incipit anno Mun-

 di

di 4000. juxta Judæos an. M. 3760. (hæc inter se differunt annis 240.) juxta Græcos LXX. Interpretes an. M. 5508. anno æræ Alexandri M. 312. ante æram Martyrum 284. & ante annum Hegiræ 622. In his supputandis à numero dato æræ Judaicæ, Græcorum Interpretum, Alexandri M. subducendus est numerus 3760. 5508. 312. qui triplex in unaquaque æra anno Christi primo congruit: reliquus numerus annum Christi tribus illis æris respondentem determinat. Contra, dato numero æræ Judaicæ secundum minorem supputationem, quæ millenarium numerum omittit, cum ille superat numerum 760. addendus est numerus 240. (alias numerus 1240.) & æræ datæ Martyrum adjiciendus est numerus 284. tunc habetur annus Christi. Æra Hegiræ alium exigit calculum, quippe quæ Lunaribus annis construitur: hunc autem confecit Ulug Beigus Londini à Gravio editus anno 1650. quem sequutus sum.

Latinorum Codicum in omnibus ferme Bibliothecis tanta est multitudo, ut in illis enumerandis maximus labor, minima fuisset utilitas. Hi duntaxat in collectione mea reperiuntur, qui censentur antiqui, optimæ no-

notæ, aut aliquid habent peculiare. Plurimos tamen non me fugit in aliis totius Galliæ Bibliothecis delitescere hîc merito recensendos; sed in eorum cognitionem huc usque non veni; quod hi, penes quos sunt, multum ex eorum pretio ademptum putant, si ab aliis cognoscantur.

Ex omnibus, in quos incidi, Græcis codicibus, paucos quidem veteris Instrumenti, plurimos vero Novi, nullos prætermisi: cum magna ex eis variarum lectionum copia suppeditetur. Asservantur complures in Bibliotheca Regia, Colbertina &c. in Bibliothecis Angliæ, ut patet ex librorum msc. edito catalogo atque in Italiæ Bibliothecis, quas exhibet Dominus Bernardus de Montfaucon in suo Diario Italico, & ex aliis quarum catalogos mecum peramanter communicavit. Idem quoque à Doctissimo Abbate Renaudot beneficium accepi, cujus ope Codicum mss. qui Florentiæ in Palatio *de Pitti* servantur, pervolvi catalogum, quem, cum ibi ageret, Magni Ducis precibus devictus summa cura maximoque studio concinnavit.

Quod ad codices linguis vulgaribus exaratos, omnes ferme in hoc Syllabo admisi præter nonnullos Gallicos, qui frequentissi-

me in Bibliothecis nostris occurrunt, quique nullam aliam quam Guiarti des Moulins versionem continent. Horum antiquissimos refero, aut illos qui Bibliothecas Principum ornarunt.

Tanta denique nullibi extat Bibliorum Codicum mss. copia, quanta hic describitur; ad quos colligendos plurimum me juverunt catalogi Bibliothecarum Vindobonensis, Anglicanarum, Belgicarum, Bavaricæ, Leidensis, qui prælo commissi sunt: at non minorem præbuerunt segetem Bibliotheca Regia, Colbertina, Oratoriana, & quæ in variis hujusce Regni provinciis reperiuntur, quarum indices in manibus habui humanitate Domini Joannis Mabillon. Godefridus Guilielmus Leibnitius, vir in omni scientiarum genere versatissimus, excerpta ex Guelferbytanæ, Dresdensis & Berolinensis Bibliothecarum catalogis perofficiose ad me misit. Sed Joannem Baptistam Ottium, doctissimum linguæ sanctæ in Academia Tigurina professorem prætermittere sua in me officia non sinunt; is omnium fere Helveticarum Bibliothecarum indices subministravit. Gratum hic erga illos omnes memoremque animum pro suis in me benefi-

fi-

ficiis, omnibus coram non oſtendere mihi religio fuit. Laudare etiam ſatis non poſſum benignitatem, affabilitatem qua me exceperunt, qui Bibliothecis hujus civitatis, Regiæ ſcilicet, Colbertinæ, Mazarineæ & aliis (omnes nominandæ forent) præficiuntur; eorum beneficia grata & publica memoria proſequi vehementer gaudeo. Sunt tamen nonnullæ Bibliothecæ, ad quas nulli datur aditus; illarum Domini aut Curatores id unum intendunt, ut ab eorum, quæ in thecis ſuis deliteſcunt, cognitione cœteri hominum arceantur. Rationes profecto ſuas minime curant: nulli majus ipſorum codicibus pretium conferrent, quam qui ab eorum inſpectione prohibentur. Quoſdam è Bibliotheca Vaticana protuli, quorum notitiam aliunde non habui, niſi ex catalogis Bibliothecarum Ducis Urbini, Heidelbergenſis & Reginæ Chriſtinæ, quæ nunc cum Vaticana commixtæ ſunt, & ex quibuſdam auctoribus, qui eorum meminerunt. Multos tandem libros conſului, qui majorem & accuratiorem mſſ. Codicum notitiam mihi ſuppeditarunt.

Jam vero adjectæ ſunt potioribus præſertim ſacrorum Bibliorum editionibus notæ

quædam historicæ & criticæ, vel ex eorum præfationibus ut plurimum excerptæ, vel ex Scriptoribus qui hisce de rebus, dedita opera, differuerunt. Et id quidem absque ulla assentatione asserere, mihique polliceri audeo, lectores scilicet rerum in hoc genere reconditarum indagatores, hujusmodi notis suum quodammodo posse studium explere etiam cum aliqua voluptate. Etenim multa vel nova, vel in pluribus dispersa libris, hic simul collecta reperient, inprimis exquisitissimam Joannis Baptistæ Ottii de Bibliis Tigurinorum Germanicis dissertationem, non quidem integram, sed velut in varias dissectam lacinias. Quod spectat ad notationes criticas, summam semper arbitratus sum in illis moderationem adhibendam: idcirco non omnes, quas variis in lucubrationibus offendi, sed illas tantum quæ graviores ac æquiores mihi visæ sunt, non inverecunde censui referendas. Duos potissimum celeberrimos Auctores in hoc literarum genere versatissimos sæpissime laudavi, doctissimum Simonium, & Christianum Kortholtum: ille non solum in historiis criticis, sed præsertim in disquisitionibus de variis Bibliorum Editionibus, quæ tacito Auctoris no-

nomine anno 1684. Londini vulgatæ sunt, multa refert, quæ huic operi nostro congruebant: hic circa antiquas versiones Simonium plerumque exscribit; circa Germanicas vero & alias populares quædam peculiaria habet, quæ suis locis inserui. In his sane rebus alieno judicio usus sum; in quo quidem adhibendo nonnulla allegantur ex fide illorum duntaxat qui ea scripserunt. Cum enim nullam in Republica litteraria mihi adsumam auctoritatem; quid dicam, quidve sentiam, nullius ut sit ponderis ac momenti, consentio: an doctissimorum hominum sententiæ quæ passim laudantur, vim quantam iis quæ sunt à me dicta, conciliaturæ sint, lectorum erit judicare. Nemo autem miretur quod nullas fere circa versionem Græcam LXX. Interpretum & circa Vulgatam Latinam annotationes adjecerim; tot enim ea de re disseruerunt Auctores, ut hoc argumento nihil sit vulgatius.

Singulas quasque Veteris & Novi Testamenti recensere versiones, adhibito summo studio & labore, conatus sum. Porro quæ circumferuntur, vel ex nonnullis male relatis, vel perperam intellectis veterum locis, vel

quæ memorantur à Neotericis, qui ducentis postea ut plurimum annis vixere, non à me prorsus omissæ videbuntur; illas quippe suo loco subjeci examini; quas quidem non omnes habeo veluti spurias, sed saltem ut suspectas dubiæque fidei, quippe quæ nec auctoritate antiquorum, nec manuscripti codicis inspectione nitantur. Plurimas olim, imo gentium pene universarum vernaculas translationes extitisse ex priscis Patribus & Scriptoribus Ecclesiasticis evincere contendunt quidam tam Catholici quam Protestantes: sed cum in hoc Syllabo suum locum obtinere non potuerint, tum quod nulla esset sectio ad quam remitterentur, tum quod nunquam, ut mihi videtur, reipsa fuerint, ideo veterum testimonia, quibus fulciuntur, hic adducere placuit. Triplicis autem sunt generis quæ solent afferri. Ad primum revoco (*a*) bina scilicet ex S. Joanne Chrysostomo, *b*) tertium ex Theodoreto, (*c*) quartum ex Venerabili Beda, quæ ne versionis quidem popularis mentionem ullam faciunt. Ad secundum, (*d*) alia duo ex S. Hieronymo & (*e*) tertium ex S. Augustino; multas inde quidem versiones colligunt: esto, illis temporibus extiterint plurimæ sive Græ-

cæ

cæ ſive Latinæ, tum etiam Syriaca, &c. verum multo minore numero quam quot ex his locis volunt inferri. Ad poſtremum denique teſtimonia deſumpta ex (*f*, *g*) Euſebio Cæſarienſi & (*h*) Anaſtaſio Sinaita; ſed non inde conficitur, quod velle videntur illi ſcriptores, quodque ratio credere non ſinit, nullam fingi poſſe nationem Chriſtianis imbutam doctrinis, in cujus idioma textus ſacer non fuerit translatus. Qui hæc teſtimonia poſt præfationem hanc adducta attente legerint, meo de illis judicio, uti ſpero, ſubſcribent. Suam autem meo calculo ſententiam voluit vir eruditus in ſua hujus loci analyſi confirmare; an meam mentem aſſecutus fuerit, judicium eſto penes lectorem.

At quorſum (dicent forſan aliqui) tam accurata, nec minus operoſa tot Bibliorum variis adeo temporibus, locis, linguiſque editorum recenſio? & quid hæc ad intelligendos S. Scripturæ ſenſus? mirum quidem in modum. Sane pace illorum dixerim, non ſatis perſpexiſſe, qui ita ſentiunt, quanta hinc utilitas ad veram religionem illuſtrandam, ad pietatem in animis excitandam, ad inflammandum amorem ſacrarum literarum

pos-

poſſit emanare. Inde enim ſemper intellexere rerum divinarum ſtudioſi homines, quanta ubique fuerit inter Chriſtianos in ſacris evolvendis paginis ſedulitas, quam ardens ſtudium in enucleandis ſanctorum voluminum difficultatibus, quam pretioſa ex illis variantium lectionum obſervationibus copia ſententiarum, quam denique multiplex fructuum, qui hinc colliguntur, veniat ubertas! quæ certe quibus è fontibus hauriantur, ſaltem monſtrari hac noſtra collectione, imo & quid vitandum, velut noxium & dubiæ fidei in lectione quorumdam Bibliorum poſſit occurrere, nemo negaverit præmoneri.

Præterea nec primus nec ſolus omnes ſacrorum Bibliorum editiones congerere atque indicare aggreſſus ſum. „ Eas omnes „ recenſendi labore deterritus (*inquit Julius Bartoloccius tomo 4. Bibl. Rabbinicæ pag. 201.*) hanc ſpartam exornandam aliis „ relinquere conſtitueram, niſi mihi aliter „ ſuaſiſſet Illuſtriſſimus & Reverendiſſimus „ Dominus meus Joannes Franciſcus de „ Laurentiis Vanuſinus Epiſcopus. Hic mihi aliquando communicaverat, ſe in animo habere omnes S. Scripturæ verſiones qua-

„quarumcunque linguarum simul collige-
„re,& ex his sacris cimeliis instructissimam
„conficere Bibliothecam; quod si earum-
„dem ego catalogum texuissem, facem
„ei prætulissem, qua præeunte, faci-
„lius & ipse esset ad eum, quem optabat, fi-
„nem perventurus. Annui & comparatis
„undique auxiliis, præsertim ex diversis Ur-
„bis Bibliothecis (*quas hic nominat*) horum
„ope præsentem catalogum contexui. Jam antea similem confecerat Joannes Crovvæus initio Elenchi scriptorum in S. Scripturam, aliumque indicem longe auctiorem Joannes Hartley in catalogo librorum universali Londini anno 1699. edidit. Qui triplicem hunc catalogum cum hocce Syllabo conferre voluerit, quid insit discriminis, tum circa editionum ac versionum numerum, tum circa earum dispositionem, accuratamque recensionem, brevi poterit cognoscere.

Textum sacri codicis, quoquo modo fuerit ordinatus, hoc in opere indicare fuit animus: eam ob rem Harmonias Evangelicas ex ipsis Evangelistarum verbis concinnatas, ordine auctorum alphabetico, Bibliorum Concordantias necnon notissimas Variantium Lectionum Collectiones, secundum qua-

quarumlibet idiomata dispositas, omnigenis istis sacrarum literarum editionibus subjunxi. Lectoribus quoque me pergratum fore existimans, Chronologicum Bibliorum excusorum Elenchum, cujus ope, quo anno facta fuerit quælibet editio, statim cognoscant, hic apposui. Cum autem omnes non eandem utilitatem habeant, plurimaque ex illis præcedentium sint tantum exempla, singulares quasdam ac præstantiores selegi, quarum delectus hic reperitur, in quo quidem habendo satius mihi visum est ditissimas ornare Bibliothecas quam eruditorum Musæa onerare; licet vero nullam in eo alicujus momenti versionem excusam omiserim, nonnullas tamen optimis & palam obviis illustratas commentariis non indicavi. Hunc delectum excipit primarum in unaquaque lingua editionum series; sequitur Systema idiomatum & dialectorum in quæ translati sunt sacri codices, Index versionum Biblicarum alphabeticus, in quo quæ sunt sublestæ vel dubiæ fidei, asterisco notantur; numerus denique Codicum Manuscriptorum adjicitur.

Hic Syllabus alphabetico Translatorum & eorum qui præclarissima Biblia edenda curarunt, qui Harmonias Evangelicas & Con-

cor-

cordantias Biblicas confecerunt, qui denique varias collegerunt lectiones, ad numerum ſeptingentorum & amplius, Indice terminatur. In illo uniuscujusque gens, patria, religionis cultus, munia, dignitas præcipua & obitus indicantur.

Dum prælum ſudaret, plurimas tum editiones, tum obſervationes aut à me prætermiſſas, aut recens mihi notas comparavi, quæ ſub titulo Addendorum & Emendandorum in calce utriusque voluminis occurrunt. Si quos autem literati atque in exquirenda antiquitate curioſi vetuſtos Bibliorum codices manuſcriptos è quibus ſingulare aliquid elici poſſit, vel Commentatores nondum in lucem editos in ſuis ſervent Muſæis, eos mihi ſuppeditaturos eſſe confido; Et, ſi quas ſacri textus editiones in hoc Syllabo aut ſilentio præteritas, aut perperam enunciatas deprehenderint, earum me curioſius certiorem eſſe facturos. Quæ quidem Correctiones atque Additamenta exiguo huic operi, velut cumulus, accedent, quo iterum auctius atque perfectius pervulgetur. Haud tamen præſtantiſſimos viros obſecrare deſiſtam, ut ſi quid hiſtoricum in Bibliorum præfationibus, quæ non vidi, & quæ præ cujusdam lin-

linguæ inſcitia non intelligo, hiſce dignoſcendis perutile animadverterint, id mihi pro ſingulari, qua ſunt, humanitate, ſignificent. Altera vero hujus operis pars, quæ Commentatores Biblicos exhibet, non diu lectorum deſiderium morabitur, cum pene perfecta ſit, literasque è diſſitis regionibus, è quibus novum aliquid atque inauditum aucupari poſſim, ſollicitè expectem.

(*a*) *S. Joannes Chryſoſtomus Homil. 81. in Matthæum.* „Quod autem meretrix mulier in domo „cujusdam leproſi duodecim viris præſentibus „oleum effudit, id per univerſum orbem tanto „tempore transacto decantatur: nec rei geſtæ me„moria emarcuit, ſed & Perſæ, Indi, Scythæ, „Thraces, Sauromatæ, quique Mauritaniam, qui„que Orchadas inſulas habitant, quod in domici„lio pauperis à flagitioſa fuerat factum muliere, „magna prædicant voce.

(*a*) *Poſtquam locutus fuit ſanctus Joannes Chryſoſtomus de Pythagoricis & Platonicis diſciplinis Homil. 1. in Joannem, hæc ſubdit:* „Nonne merito „illa omnia extinxit abolevitque vera & perfecta „doctrina? merito ſane & ratione quidem opti„ma; ſed non itidem indocti & illiterati viri „(*nempe S. Joannis*) doctrina evanuit. Verum Sy„ri, Ægyptii, Indi, Perſæ, Æthiopes, & innumeræ „gentes DOGMATA ab hoc introducta in ſuam

trans-

„ transferentes linguam, homines barbari philoso-
„ phari didicerunt.

(*b*) *Theodoretus serm.5.p.555. Curationis Græcarum Affectionum hæc dicit:* „ Quinam hodie sectæ Stoicæ præsident, quinam Stagiritæ doctrinam tuentur, ubi sunt qui ad leges Platonis civitates gubernent, qui amplexam ab eo Reipublicæ formam amplexi sint? At nullum profecto dogmatum istorum doctorem nobis ostendere poteritis. Nos autem vobis APOSTOLICÆ, PROPHETICÆQVE DOCTRINÆ vim & robur manifeste ostendimus. Universa enim quæ est sub sole terra, his sermonibus referta est (καὶ ἡ Ἑβραίων φωνὴ) & vox Hebraica non in Græcorum modo linguam versa est, sed etiam in Romanorum & Ægyptiorum, Persarumque & Indorum & Armeniorum, & Scytharum ac Sarmatarum, atque ut semel dicam, in linguas omnes quibus ad hanc diem nationes utuntur.

(*c*) *Venerabilis Beda lib.1. Hist. Anglorum cap.1.* „ *Britannia* in præsenti juxta numerum librorum, quibus lex divina scripta est, quinque gentium linguis unam eandemque summæ veritatis ac veræ sublimitatis scientiam scrutatur & confitetur: Anglorum videlicet, Britonum, Scotorum, Pictorum & Latinorum, quæ meditatione Scripturarum cœteris omnibus est facta communis. *Nullo id* (conversam sacram Scripturam) *artificio ex Bedæ verbis citatis me colligere posse fateor,* inquit Henricus Warthon pag. 466. Auctarii de sacris & script. vernaculis.

(*d*) *Sanctus Hieronymus Commentar. in Psalmum 86.* „Dominus narrabit in Scripturis populo„rum: in Scripturis ſanctis. Quæ Scriptura popu„lis omnibus legitur,hoc eſt,ut omnes intelligant.

Idem præfat. in quatuor Evangelia ad Dama„ſum. Prætermitto, *inquit*, eos codices quos à „Luciano & Heſychio nuncupatos paucorum „hominum aſſerit perverſa contentio: quibus uti„que nec in toto Veteri Inſtrumento poſt LXX. „Interpretes emendare quid licuit, nec in Novo „profuit emendaſſe: cum multarum gentium lin„guis Scriptura ante translata doceat falſa eſſe quæ „addita ſunt.

(*e*) *S. Auguſtinus lib. 2. de Doctrina Chriſtiana cap. 5. ait;* „Ex quo factum eſt ut etiam Scriptura „divina quà tantis morbis humanarum volunta„tum ſubvenitur, ab una lingua profecta, qua „opportune potuit per orbem terrarum diſſemi„nari, per varias interpretum linguas longe late„que innoteſceret gentibus ad ſalutem.

(*f*) *Euſebius Cæſarienſis in oratione de laudibus Conſtantini cap. 17. pag. 547. editionis Valeſianæ:* „Quod vero pollicitus eſt illis (*Chriſtus A„poſtolis,*) ſe facturum ipſos piſcatores hominum; „nec id verbis ſolummodo dixit,ſed reipſa cumu„late præſtitit,tantamque eis vim & potentiam in„didit,ut libros conſcriberent atque ederent; ut„que horum librorum tanta eſſet auctoritas, ut o„mnium tam Græcorum quam Barbarorum lin„guis converſi,à cunctis ubique gentibus ſtudioſe „ediſcerentur,& ea quæ in illis continentur,divina

eſſe

„ esse crederentur oracula, quantum id valet ad di-
„ vinitatem ejus perspicue declarandam?

(g) *Idem fere scribit in fragmento à Joan. Grabio, Græce & Latine allato in ipsius notis ad Spicilegium Patrum seculi 2. pag. 252. loquitur Eusebius hic de Joanne filio Zebedæi*, „ cujus & nomen, *ait*, „ per universum orbem celebratur, & doctrina hominum animos collustrat, tradita ipsis Evangelii „ Scriptura, quæ in omnem linguam, Græcam pariter ac Barbaram translata est, & ut omnes gentes „ exaudiant, quotidie prædicatur.

(h) *Anastasius Sinaita in tractatu quem inscripsit* Ὁδηγὸς *cap. 22.* „ Igitur fides Christianorum est „ incuriosa, in simplicitate & rectitudine cordis „ totam divinam Scripturam recipere consueta, „ maxime vero doctrinam à Patribus traditam. „ Dicta enim Evangelica & Apostolica scimus u„ niversim depravari non posse ... eo quod Evan„ gelium septuaginta duarum linguarum & gen„ tium literis consignatum sit. Quare fieri nequit, „ ut vel detractione, vel additione à sceleratis cor„ rumpatur. Nam licet quis unius vel alterius lin„ guæ libros falsare conaretur; improbitas tamen „ ista detegeretur & redargueretur ab aliis septua„ ginta linguis.

CONSPECTUS TOTIUS OPERIS.

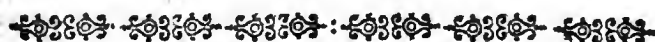
PARS PRIMA

Complectens sacros codices vetustis ac eruditis linguis exaratos.

Appen

CAPUT III. Biblia Græca.

CAPUT IV. Biblia Latina.

PARS SECUNDA

Complectens vernaculas sacrorum Bibliorum Translationes &c.

CAPUT V. Biblia Gallica.

CAPUT VI. Biblia Italica.

CAPUT VII. Biblia Hispanica.

CAPUT X. Biblia aliis linguis, quæ ab idiomate Teutonico oriuntur, expressa.

CAPUT XI. Biblia Slavica.

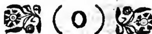
CAPUT

CAPUT XII. Biblia aliis linguis Europæis exarata.

CAPUT XIII. Biblia linguis Americanis expressa.

CAPUT XIV.

CAPUT XV. Concordantiæ Biblicæ & variantium Lectionum Collectiones.

BIBLIO-

BIBLIOTHECAE SACRAE
PARS PRIMA,
Sacros Codices

vetuſtis ac eruditis idiomatibus exaratos
complectens.

SYLLA-

Dieses Blat wird vom Buchbinder weggeschnitten.

SYLLABUS
OMNIUM
SACRÆ SCRIPTURÆ
EDITIONUM AC VERSIONUM
Serie Linguarum, quibus vulgatæ ſunt,
DISPOSITARUM,
CUM NOTIS HISTORICIS AC CRITICIS.

CAPUT PRIMUM.
BIBLIA POLYGLOTTA.

Hoc nomine vocantur ea, quæ textum Hebraicum cum duplici verſione, vel tres diverſas varii idiomatis verſiones continent.

OPERA HUJUSMODI OLIM TENTATA ſed non abſoluta. Item Codices Manuſcripti.

BIBLIA Hebraica, Græca & Latina, ab Aldo Manutio ſeniore edenda *ante annum 1514. quo fato functus eſt. Juſtinus Decadyus, Græcus ex ditione Veneta, in præfatione Pſalterii Græci ab Aldo excuſi, genti ſuæ blanditur, quod Manutius Biblia*

trilinguia, Hebraica, Græca, Latina, emissurum se in lucem fuerit pollicitus: nulla tamen his linguis excepto hoc Psalterio edidisse certum est. Biblia enim Græca, quæ Aldina vulgo nuncupantur, in ejus quidem domo, sed post ejus obitum ab Andrea Asulano socero suo typis excusa fuerunt.

BIBLIA Hebræa, Chaldæa, Græca, Latina & Arabica. Opus ab Augustino Justiniano tentatum & perfectum.

Ex præfatione in Octaplum Psalterii. „ Scio, Pater „ Beatissime, perlatum ad aures tuas, jamdiu labo- „ rasse nos, quo utrumque Sacræ Legis instrumen- „ tum quinque præcipuis linguis, Hebræa, Chal- „ dæa, Græca, Latina & Arabica in unum redactum „ corpus ..... libuit periculum facere hoc Davidi- „ co Psalterio, quod ex toto opere nunc quasi deli- „ bamus tuo dicatum nomini. Quod si tu rem „ ipsam probaveris, & dignam editione duxeris, in „ promptu erit nobis universo operi manum ex- „ tremam imponere, & tam novum quàm vetus in- „ strumentum, iisdem distinctum linguis, eademque „ serie & structura, tradere impressoribus forman- „ dum.

Idem in epistola ad Cardinalem Bendinellum de Saulis, Novum Testamentum jam esse absolutum testatur, Vetus autem brevi futurum paratum; & hortatur ut curet totum opus prelo excudi. *Gesnerus in Biblioth. sua sub voce, August. Justinianus.*

Idem lib. 5. Annalium Reipublicæ Genuensis p. 224. de his lucubrationibus ita loquitur: „ Anno 1514. co- „ gitabam de edenda universa sacra Scriptura Hebraice,

braice, Græce, Chaldaice, Latine & Arabice...«
Genuæ duo millia Psalterii, his expressi linguis, «
exemplaria meis expensis, eo labore, iisque sumti-«
bus, de quibus facile judicabunt viri eruditi, impri-«
menda curavi. *Et folio verso.* Totum Novum «
Testamentum iisdem linguis, quibus Psalterium «
jam excusum est, majorem partem manu mea de-«
scripsi; quod quidem opus, duobus comprehen-«
sum voluminibus, a nemine hactenus tentatum, «
Reipublicæ Genuensi cum aliis meis libris dono «
dedi. Vetus quoque Testamentum eadem forma «
donare nunc laboro. « *Hæc scribebat an. 1537.*

Hujus tam præclari operis ego duo tantum «
volumina videri merui (*ait Sixtus Senensis lib. 4.* «
Bibl. sanctæ, verbo, August. Nebiensis) videlicet ex «
Veteri Testamento in totum Psalterium Octaplum «
typis excusum, & ex Novo Testamento in uni-«
versa quatuor Evangelia Octaplum, ipsa auctoris «
manu atramento, minioque descriptum.

Biblia Hebraica, Chaldaica, Græca, Latina & Germanica à Joanne Draconita suscepta (*ut patet ex his Melchioris Adami verbis in vita Draconitæ pag. 407.*) « E Borussia Wittenbergam regressus opus Bi-
blicum quintuplex incœpit...... Est autem totum «
opus sic ab ipso distributum: primo dividit quodli-«
bet caput in certos locos: post addit textum Bibli-«
cum, ubi prima linea continet dictiones *Hebraicas*, «
secunda *Chaldaicas*, tertia *Græcas*, quarta *Latinas*, «
quinta *Germanicas*..... Jam verò ut tota res absol-«
veretur, Saxoniæ Elector Augustus, qua fuit muni-«
ficentia, sumptus necessarios decreverat; de admi-«
nistris, qui auctori adjungerentur mandaverat: cum «

Deus & mors conatus auctoris interceperunt, " *Ita ille.*

Biblia quadrilinguia (*Hebraica, Chaldaica, Græca & Latina*) seu, „ Novam Bibliorum editionem quadrilinguem aggressus fuerat *Antonius Rodolphus Cevalerius*, magnâ diligentiâ adornatam, cujus primam partem, quâ Pentateuchus & Josue liber continentur, manu ipsius eleganter descriptam mihi „ videre contigit. " *Ex Thuani historiis in 8°. nam hæc in aliis desunt, inquit Colomesius p. 43. Galliæ Orientalis.*

Biblia Hebraica, Chaldaica, Syriaca, Græca, Latina & Arabica pene confecerat Andreas de Leon Zamorensis, *ut ipse testatur in Epist. ad Mich. le Jay, quæ extat pag. 131. antiquit. Eccl. Orient. ubi hæc ait.* „ Quibus omnibus prævisis & maturè consideratis, „ mihi facultas concessa fuit ut typis mandaretur „ opus à me elaboratum ; Pontifexque (*Clemens* „ *VIII.*) obtulit expensas, meoque nomine prodiret „ in lucem, dummodo non appellaretur Biblia Re„ gia sed Pontificia, adderetur que Textus Arabicus „ cum Versione Latina; quod ego ardenter deside„ rabam. Nec precibus, gloriâ, nec utilitate motus „ in Hispaniam veni; tradidique opera Regi Philip„ po III. qui mihi designavit annuos reditus, & ad „ operis impressionem munificentissimas expensas: „ sed morte regis mens & voluntas mutatur, magnus „ territat ossa sumptus; quò factum fuit ut veniente „ Barberino Cardinali Pontificis nepote, Legatoq; *ex* „ *latere* ad Philippum IV. Regem, omnia hæc illi retu„ lerim, qui promisit mihi si tradidissem opera, quàm „ primùm urbem accederet, typis mandari. Hac con-

confidentiâ tradidi quinque tomos Bibliæ Regiæ “
cum emendatione textus & versionis, in margine “
notulis & numeris & cum cœteris prædictis quæ “
desiderantur in Regiis Bibliis, quæ omnia extant “
apud Patrem Generalem Religionis meæ (sc. *Cleri-* “
corum Regular. Minorum,) donec ego à Pontifice ad “
hoc opus vocatus Romam adeam; quod exequi “
ægritudine & ætate confectus minimè possum. “
Hæc ille scribebat Madriti anno 1628.

Biblia sacra tota hisce linguis decem, *vel potius octo*, *Latina* vulgata, *Græca* cum propria interpretatione Latina è regione, *Hebræa* cum interpretatione Latina, *Chaldaica* Targum cum interpretatione Latina, *Arabica* cum interpretatione Latina, *Ægyptiaca* & Latina, *Æthiopica* & Latina, *Armena* & Latina, cum apparatu Grammaticarum & Lexicorum omnium prædictarum linguarum. V. *Catalogus Librorum imprimendorum Romæ in Typographia Sereniss. Magni Etruriæ Ducis apud Labbæum pag. 254. Bibl. novæ Librorum msc.*

De hac editione ita loquitur Joannes Baptista Raymundus, cujus studio erat in lucem emittenda. “ Sacra Biblia sex principum Orientis linguarum, suis „
quæque typis evulgare decreveram, ut Latinis, “
Græcis, Hebraicis, Chaldaicisque adjuncta decem “
linguarum numerum explerent, adjectis etiam quæ “
vocant Dictionariis & propriâ cujusque arte gram- “
maticâ, cujusmodi quidem Biblia, non Regia am- “
pliùs, Pontificia dignissimo titulo nuncupanda ju- “
dicabam. Id verò mihi facere promptissimum e- “
rat, cùm omnium Codicum exemplaria, & omni- „
um quas dixi linguarum characteres penès me es- “

„ ſent, excellentium manu ad hunc finem elaborati. *J. B. Raymundus Epiſt. dedicatoria ad Paulum V. præfixa Grammaticæ Arabicæ dictæ Tairif ex Typogr. Medicæa 1610.*

Biblia Ebraica, Græca & Latina cum plurimis variantibus lectionibus, tam ex tribus hiſce textibus, quàm ex aliis antiquis verſionibus collectis, adjectis annotationibus criticis, curâ & ſtudio Richardi Simon quondam adornanda, *ut ipſe ſub ementito nomine Origenis, refert pag. 4. & ſeq. Novorum Bibliorum ſynopſeos*, 8°. *Ultrajecti an. 1684. editæ*: „ Quidquid „ vetuſtorum adhuc Bibliorum editum eſt, in unum „ veluti corpus conjeci, reſectis iis quæ ſuperflua vi- „ debantur. Ebraicum duntaxat contextum, Græ- „ cos & Latinos utriusque Eccleſiæ Orientalis & „ Occidentalis Codices ſub quatuor columnis dige- „ ſtos retineo, cœterorum verò codicum diſcrepan- „ tias vel in marginem refero, vel infra libri paginas „ in annotationibus ſubjeci, ut ex convenientia ex- „ emplarium & eorum differentiis, novum ac con- „ tractum Bibliorum Polyglottorum opus habea- „ tur. &c.

Primam libri faciem occupabit Ebraicus contex- „ tus.., *cujus* varias lectiones tam ex ſcriptis quàm „ editis exemplaribus Ebræis, & ex priſcis Interpre- „ tibus in margine libri è regione vocum ac dictio- „ num annotavi; quo pacto Ebræum exemplar an- „ tiquæ ſuæ formæ aliquâ ratione reſtituitur. Pri- „ mas inter illa exemplaria partes tenet Codex Sa- „ mariticus in quinque libros Moſis, cujus diverſita- „ tes è Codice Judaïco Samaritarum characteribus „ deſcriptæ ad oram libri referuntur. *P. 10*, Annota-

tæ

tæ quoque ſunt lectionum diſcrepantiæ ex Græca "
Septuaginta ſeniorum verſione, quos conſtat ha "
buiſſe codices à Judaicis hodiernis non parùm di- "
verſos: *Item*, ex fragmentis Aquilæ, Symmachi & "
Theodotionis & aliorum ſi qui ſuperſunt è Græcis "
Interpretibus. Similiter eas quæ ex Vulgata edi- "
tione, ex Syriaca, Arabica, Chaldaica, & aliis ver- "
ſionibus deſumi potuerunt, in libri margine repo- "
ſui. " *Idem pag. 11.* Alteram libri faciem ſeu colu- "
mnam occupabit Latini Interpretis verſio, quæ "
Vulgata appellatur, cujusque maximæ partis au- "
ctor eſt Hieronymus; non aliam enim quæ verbis "
Ebraicis reſpondeat interpretationem Latinam edi- "
mus quàm illam Hieronymianam. Quia verò "
illa perfectè & in omnibus Ebraica non exprimit, "
quoties id occurrit, in annotationibus monui, ſub- "
ſtitutâ etiam, quando opus fuit, in iisdem annota- "
tionibus aliâ verſione, nusquam verò in contextu, "
ut antiqua illa tralatio, qualis dudum legitur in "
Occidentali Eccleſia, integra habeatur. &c. "

P. 12. In tertia libri columna repoſita fuit LXX. "
Interpretum tralatio, qualis ex codice Vaticano "
Romæ edita eſt; & ut integrum, ſi fieri poſſet, an- "
tiquæ illius verſionis exemplar haberetur, aliorum "
Græcorum Codicum lectiones in notis additæ, Al- "
dini ſcilicet, Complutenſis & Alexandrini; neque "
prætermiſſa quæ in Patrum ſcriptis & ſcholiis ex- "
tant fragmenta. *P. 14.* Diverſas iſtorum Codicum "
lectiones ſedulò & cum animadverſionibus criticis "
annotavi. Inter Græcos præterea LXX. Interpre- "
tum verſionis Codices recenſeo Arabicas tralatio- "
nes, quæ ex illis deſumptæ ſunt: unde etiam in "

„ notis illarum lectiones Græcè interdum ſcriptas re-
„ fero.

„ Quarta denique columna Italam ſeu Latinam
„ Græci contextûs verſionem, quam Romæ Nobi-
„ lius edidit, continet. Hanc cum Nobilio appello
„ Italam, etſi noverim eam à priſca illa Itala quæ
„ olim in univerſa Eccleſia Occidentali vigebat, lon-
„ giùs abeſſe, accommodatamque fuiſſe ad Græcam
„ editionem, quæ in Vaticano codice prodiit: adeó-
„ que non eſſe genuinam Italam, ſed illius tantùm
„ vices gerere. Illam, ſi quando minus accuratè
„ Græca verba exprimit, in notis caſtigo, ſæpiùs
„ tamen contentus Græcam, unde ſumpta eſt cor-
„ rexiſſe, ubi deprehendo errorem in eam irrepſiſſe,
„ unde poſteà Latina Editio facilè emendabitur. &c.

„ *P. 17.* Præter vetuſtos illos Interpretes, qui omni-
„ bus noti ſunt, noſtra etiam Polyglottorum Biblio-
„ rum epitome Syros, Arabes, Chaldæos & Samari-
„ tas comprehendit, ſed in notis tantùm, ut erat con-
„ ſentaneum; quia illi vel ex Ebræo, vel ex Græco
„ deſumpti ſunt; neque eorum verſiones referri
„ poterant integræ, niſi eadem ſæpiſſimè repeteren-
„ tur: quòd lectoribus permoleſtum fuiſſet. Illas
„ igitur iis tantùm locis adduxi, in quibus inter ſe
„ diſcrepant, nec cum priſcis Interpretibus conveni-
„ unt; vel cum Ebraici contextûs, qui ſæpe obſcu-
„ rus eſt, illuſtrationi ſerviunt. &c.

„ *P. 23.* Is autem eſt ordo annotationum quas ſin-
„ gulis libri paginis ſubjunxi. Voces & dictiones
„ quæ aliquid habent obſcuritatis tam in Ebraico
„ contextu, quàm in Græca LXX. Interpretum ver-
„ ſione, Itala pariter & Vulgata, quæ ſub quatuor co-
lumnis

lumnis exarantur, adjectis animadversionibus ca- "
stigo & illustro: ita tamen ut major pars animad- "
versionum in Ebraicum contextum, qui totius Scri- "
pturæ fons est, cadat. *P.25.* Si quid etiam in ver- "
sionibus plus est vel minus quàm in Ebræo, illud "
annotatum. Quia verò nihil est in quo magis "
peccatum fuerit, quàm in Orientalium versionum "
Latinis expositionibus, illarum errores, quantùm "
in me fuit, castigavi, restitutis quoque haud infre- "
quenter earum contextibus, qui interdum mendosi "
sunt. *P.26.* Hac ratione non modò Biblia Poly- "
glotta, quæ Parisiis & Londini edita sunt, in unum "
veluti corpus conjecta contraxi in breviorem sum- "
mam: sed & in Ebraicum contextum versiones- "
que tum Judaicas tum Samariticas, atque in eas "
quæ Occidentalis & Orientalis sunt Ecclesiæ, ani- "
madversiones adjeci. "

De Novi Testamenti libris pauca tantum sub- "
jungam; quandoquidem in Epitome illorum con- "
cinnanda eadem plane methodus servata est, atque "
in Veteris Instrumenti contextu & versionibus; "
cum eo tamen discrimine quod Græcum & Lati- "
num duntaxat Novi Testamenti exemplaria sub "
duabus columnis ediderim, ceteris tralationibus, ex- "
cepta Latina quæ in universa Ecclesia Occidentali "
legitur, in annotationes rejectis. &c. "

P.27. Græcos itaque N. Testamenti codices, "
qui vulgati sunt, prima columna comprehendet, "
sed ea ratione ut variantes omnes Græci contextus "
lectiones adhuc editas & alias complures nondum "
editas in album libri rejiciam, additis quoque lectio- "
num discrepantiis quæ ex antiquis versionibus de- "

„ ſumtæ ſunt. *P. 29.* In altera libri columna extat „ Latina editio, quam Vulgatam hodie appellamus: „ non enim alium interpretem, qui Græco contex- „ tui reſpondeat, edimus, quam veterem illum, qui „ inde jam à pluribus ſeculis in Occidentali Eccleſia „ legitur; caſtigatis tamen iis locis, quibus Græca „ verba non omnino videtur aſſecutus, & additis, „ ubi neceſſe fuit, criticis animadverſionibus, eo- „ demque modo quo in veteris Inſtrumenti contex- „ tu Ebraico. De reliquis verſionibus nihil dicam, „ quod in annotationibus illas ſubjiciam, eadem „ prorſus ratione atque in veteris Inſtrumenti libris. *Hæc fuſius exſcripta ſunt, quo mens autoris melius omnibus innoteſcat: Opus quidem præſtantiſſimum, optimaque adornatum methodo. Utinam non tantum fuiſſet ab autore conceptum, ſed etiam in publicum emiſſum.*

† *Hoc Simonii de nova Bibliorum Polyglott. editione conſilium variis incommodis ac difficultatibus involutum eſſe docet Cherubinus à S. Joſeph Biblioth. Crit. S. Vol. 4. Diſſ. 16 pag. 665. ubi & ipſe triplicem Polyglottorum compendii edendi rationem proponit.* †

(*a*) Pentateuchus Hebræo-Samaritano-Arabicus, charactere Samaritano. Hoc exemplar pertinuit ad D. Nicolaum Fabri de Peireſc: *extat in Bibliotheca Regia cod. 310.*

(*b*) Pentateuchus Hebræus, Chaldaicus & Arabicus, 2. vol. in folio. *Bibliotheca Bodleiana cod. 5349. Catalogi typis editi anno 1697.*

(*c*) Bibliorum pars Hebraicè, Græcè, Latinè & Anglicè, ſcil. Esdras, Nehemias, Tobias, Judith, Eſther, Job, Pſalmi, Proverbia, Eccleſiaſtes, Canticum Canticorum, Liber Sapientiæ & Eccleſiaſticus. *Ibidem cod. 1599.*

(*d*) Pſal-

(*d*) Psalterium ingenti volumine pulcherrimè descriptum & picturis elegantissimis ornatum ab Eadwino Monacho Anglo, sæculo prout conjicere licet undecimo. In eo præter versiones plures Latinas & unam Anglo-Saxonicam, habetur versio Gallica, eâ scilicet linguâ quæ Normannis illo tempore vulgaris erat. *Cantabrigiæ Bibl. Collegii SS. Trinitatis cod. 35. num. 253. catalogi editi.*

Hunc codicem his verbis describit Humphredus Vanleius libro altero Antiquæ Litteraturæ Septentrionalis pag. 168. " Psalterium D. Hieronymi triplex columnatim scriptum, cum commentariis, præfationibus & precibus unicuique Psalmo subjectis. " Psalterium Gallicum quod Latinè tantum glossatur, & Romanum quod versione interlineari Normanno-Saxonica gaudet. Hebræum denique quod versione interlineari Normanno-Gallica insignitur. Psalterium triplex excipiunt Cantica sacra V. & N. T. omnia Latinè, Normanno-Saxonicè, & Normanno-Gallicè. Hunc codicem præclarissimum scripsit & ornavit Eadwinus quidam monachus, circa tempora Stephani Anglorum Regis (*qui regnare cœpit anno D. 1136.*) Codex membranaceus in folio grandiori optimè scriptus, literis aureis, argenteis, miniatis, &c. illuminatus; iconibus Historicis passim ornatus, &c. *Hæc ille.* "

(*e*) Psalterium linguis 20. duabus. Liber forma augusta scriptus. *Bibl. Electoralis Dresdensis, Struvius cap. 4. Introduct. in hist. rei literariæ §. 6.*

Psalterium Hexaplum à Josepho Scaligero tentatum. " Meditatus etiam fuit editionem *Psalterii* Hexapli Scaliger (*inquit Jo. Henr. Hottingerus pag. 141. Biblioth. quadrip.*) quo ostendere saltem voluit

„luit exemplo, quanti referret hujusmodi haberi ad „scripturæ explicationem subsidia.

„ Conabor (*ait ipse Scaliger Epistol. pag. 70.*) „si possum, editionem Psalterii mei quam molior „aut per me, aut per alium emittere, Hexaplum fie- „ri, Hebraicè, Syriacè, Æthiopicè, Arabicè, Græcè „& Latinè, unà cum scholiis, & in aliquot linguas „præceptis.

(*f*) Novum Testamentum Indicâ, Armenicâ & Vandalicâ seu Slavicâ linguâ. *Bibl. Monachiensis sive Bavarica, Struvius Introd. cap. 4. §. 5.*

(*g*) Quatuor Evangelia in lingua Bohemica, Teutonica & Latina, quibus utebatur circa annum Christi 1382. Anna Richardi II. Anglorum Regis conjux, Wenceslai Ducis Bohemiæ soror, *quæ obiit 1394. Usserius hist. dogmat. de script. & sacris vernaculis pag. 161. De hoc codice loquitur Joannes Hus tom. 1. Operum in replica contra Stokes pag. 108. fol. verso.*

Oratio Dominica in linguis LI. præcipuis scripta à Nicolao Schmidio Germano. *Extat apud Germanos in templo Gerano territorii Comitum Ruthenorum; acta Lipsiensia anni 1703. pag. 62.*

(*h*) Polyglotton Actuum Apostolorum & Epistolarum Pauli, Armenicè, Arabicè, Copticè, Æthiopicè (contextus Armenus non pertingit usque ad finem.) *Bibl. Ambrosiana, Bernardus de Montfaucon in diario Italico pag. 11.*

(*i*) Apostolorum Acta, Epistolæ Canonicæ & S. Pauli & Apocalypsis Joannis, Armenicè, Græcè & Italicè. Codex membranaceus in fol. *Parisiis Bibl. Memmiana.*

BIBLIA

BIBLIA POLYGLOTTA
typis excusa.

BIBLIA COMPLUTENSIA.

Biblia Sacra, vetus Testamentum multiplici lingua nunc primo impressum. Et imprimis Pentateuchus Hebraico atque Chaldaico Idiomate. (a) Adjuncta unicuique sua Latina interpretatione. 4. vol. in folio *ad quorum calcem leguntur hæc verba:* Explicit quarta & ultima pars totius veteris Testamenti Hebræo Græcoque (b) & Latino (c) idiomate nunc primum impressa in hac præclarissima Complutensi Universitate de mandato & sumptibus Reverendissimi in Christo Patris & Illustrissimi Domini, Domini Fratris Francisci Ximenii de Cisneros, tituli sanctæ Balbinæ Cardinalis, Archiepiscopi Toletani, &c. Industria & solertia honorabilis viri Arnaldi Guilielmi de Brocario artis impressoriæ Magistri. Anno Domini millesimo quingentesimo decimo sexto, mensis Julii die decimo. *Annus Editionis* 1517.

Novum Testamentum Græce (d) & Latine noviter impressum. *In fine voluminis reperiuntur hæc verba:* Ad laudem & gloriam Dei & Domini Jesu Christi hoc sacro-sanctum opus Novi Testamenti & libri vitæ Græcis Latinisque characteribus noviter impressum atque studiosissime emendatum felici fine absolutum est in hac præclarissima Complutensi Universitate de mandato & sumptibus, &c. *ut suprà* (e) Anno Domini millesimo quingentesimo decimo quarto, mensis Januarii die decimo. (f) *Adjunguntur in Tomo VI.* Vocabularium Hebraicum & Chaldaicum

daicum totius veteris Testamenti cum introductione artis Grammaticæ Hebraicæ & Dictionarium Græcum, in folio, ibidem, iisdem typis, anno 1515. *Integra editio* A. D. 1514 -- 1517.

(a) *Targum Onkelosi in Pentateuchum cum Latina versione Alphonsi de Zamora.*

(b) *Textus Græcus cum versione Latina interlineari de verbo ad verbum Demetrii, Pinciani, Stunicæ, Joan. de Vergara & aliorum Academiæ Complutensis Doctorum.*

(c) *Ex editione vulgata.* (d) *Nudis tantùm literis conscriptum sine ullis spirituum & accentuum notis.*

(e) *In hoc opere Demetrius Lucas Cretensis, Ælius Antonius Nebrissensis, Didacus Lopez Stunica, & Ferdinandus Nonnius Pincianus, Alphonsus de Zamora, Alphonsus Medicus Complutensis & Paulus Coronellus laudabilem quindecim fere annorum ab anno 1502. ad annum 1517. operam posuerunt.*

(f) *Novum Testamentum fuit editum 1514. Vocabularium 1515. Vetus Testamentum absolutum fuit 1517. eodem anno quo Card. Ximenius obiit juxta Gomesium.*

Præmittitur in primo volumine Francisci Cardinalis Ximenii ad Leonem X. Pontificem Maximum Prologus: deinde alter Prologus ad Lectorem ipsius nomine conscriptus; Prologus in Novum Testamentum & Diploma Leonis X. opus præfatum comprobans.

Ex primo Præloquio ad ipsum exemplar exscripto.
„ Multa sunt Beatissime Pater quæ ad excudendas
„ impressoriis formis originales S. Scripturæ linguas
„ nos incitarunt. Atque hæc imprimis: quod cum
„ unius cujusque idiomatis suæ sint verborum pro-
prie-

prietates: quarum totam vim non possit quantum "
libet absoluta traductio prorsus exprimere: tum "
id maxime in ea lingua accidit per quam os Domi- "
ni locutum est...... Accedit quod ubicunque La- "
tinorum codicum varietas est: aut depravatæ le- "
ctionis suspicio (id quod librariorum imperitia si- "
mul & negligentia frequentissime accidere vide- "
mus) ad primam scripturæ originem recurrendum "
est: sicut B. Hieronymus & Augustinus ac cœteri "
Ecclesiastici tractatores admonent: ita ut libro- "
rum veteris Testamenti sinceritas ex Hebraica veri- "
tate: novi autem ex Græcis exemplaribus examinetur.
Ut ipsa igitur originalia in promptu haberet qui- "
cumque divinarum litterarum studiosus: possetque "
non solis rivulis esse contentus, sed ex ipso fonte sa- "
lientis aquæ in vitam æternam sitim pectoris extin- "
guere: jussimus archetypas sacræ Scripturæ linguas "
cum adjunctis variarum linguarum translationibus "
impressioni mandari Sanctitatis tuæ nomini dedi "
candas. Atque imprimis Novum Testamentum "
Græco-Latinoque sermone excudendum curavi- "
mus simul cum lexico Græcarum omnium dictio- "
num: quæ possunt in eo legentibus occurrere: ut "
his quoque qui non integram linguæ cognitionem "
adepti sunt pro viribus consuleremus. Deinde "
vero antequam vetus Testamentum aggrederemur: "
Dictionarium præmisimus Hebraicorum Chaldai- "
corumque totius veteris instrumenti vocabulo- "
rum.... Quibus omnibus veluti pro præludio ita "
peractis ad excussionem diversarum veteris testa- "
menti linguarum nos convertimus: adjicientes "
etiam singulis earum suam Latinam translationem. "
Qua in re aperte Beatitudini tuæ id testari possu- "
mus:

„ mus : Pater sanctissime : maximam laboris nostri „ partem in eo præcipue fuisse versatam : ut & vi- „ rorum in linguarum cognitione eminentissimo- „ rum opera uteremur : & castigatissima omni ex „ parte vetustissimaque exemplaria pro Archetypis „ haberemus : quorum quidem tam Hebræorum „ quam Græcorum ac Latinorum multiplicem copi- „ am non sine summo labore conquisivimus. At- „ que ex ipsis quidem Græcos antiquissimos tum Ve- „ teris tum Novi Testamenti codices perquam hu- „ mane ad nos misisti : qui nobis in hoc negotio „ maximo fuerunt adjumento.

Ex altero præloquio ad ipsum exemplar exscripto. „ Pentateuchus triplicem linguam habet : Hebrai- „ cam videlicet Chaldaicam & Græcam : quas im- „ primendas jussimus cum aliis tribus Latinis inter- „ pretationibus juxta correspondentibus : ita ut „ Hebraicæ veritati respondeat Latina B. Hieronymi „ translatio : Chaldaicæ vero alia Latina fere de „ verbo ad verbum à viris ejus linguæ peri- „ tissimis elaborata : Græcæ autem Septuaginta In- „ terpretum editioni interlinearis Latina traductio. „ Agiographi deinde libri simul & prophetales du- „ plici lingua excuduntur : hoc est, Hebræa & Græ- „ ca cum aliis duabus Latinis translationibus illis „ correspondentibus ... At vero libri extra cano- „ nem ... Græcam tantum habent scripturam cum „ duplici Latina interpretatione : altera B. Hiero- „ nymi, alterâ interlineari de verbo ad verbum ... „ Primitiva sive radices dictionum Hebraicarum & „ Chaldaicarum *ad marginem sunt apposita.*

„ Illud est etiam considerandum, quod in Hebrai- „ cis characteribus scienter omisimus apices illos : quibus

quibus nunc utuntur Hebræi pro accentibus... " Quod autem ad Græcam scripturam attinet illud" te non latere volumus; non vulgaria seu temere" oblata exemplaria fuisse huic nostræ impressioni" archetypa: sed vetustissima simul & emendatissi-" ma... Latinam item beati Hieronymi translatio-" nem contulimus cum quamplurimis exemplari-" bus venerandæ vetustatis... Demum in libro" Psalmorum illud est admonendum communem" translationem Latinam qua utimur positam esse" pro interlineari supra Græcam LXX. Interpretum" editionem: quia ei de verbo ad verbum fere cor-" respondet. Eam autem quam B. Hieronymus jux-" ta Hebraicam transtulit veritatem in medio dua-" rum columnarum fuisse locatam. "

† *Ex eadem præfatione;* "Mediam inter hos" (*Græcum sc. & Hebræum textum*) Latinam S. Hie-" ronymi interpretationem velut inter Synagogam" & Orientalem Ecclesiam posuimus, tanquam duos" hinc & inde latrones, medium autem Jesum, hoc" est Romanam ecclesiam collocantes,

† „ Indigna sane, *inquit Simonius in Disquisit. de" variis Bibl. edit. cap. 27. p. 214.* comparatio, quamque" a tam eximio Cardinale profectam vix crediderim."

Ex prologo in Novum Testamentum ad ipsum exemplar exscripto. „ Ne mireris aut vitio vertas o" studiose Lector quod in Novi Testamenti Græca" editione aliter quam in Veteri literæ sine ullis aut" spirituum aut tonorum notis impressæ publicen-" tur,...., Antiquissimos Græcos absque hisce fa-" stigiis literarum scriptitasse notius est quam ut sit" multis argumentis comprobandum."

„*Ex diplomate Leonis X.* „ Intelleximusque „inter alia quæ bonæ memoriæ Franciscus *Ximeni-*„*us* S. Balbinæ Presbyter Cardinalis: antequam ab „humanis excederet summa cum laude absolvit: ex-„tat opus N. & V. Testamenti: novi videlicet in „Græco & Latino: & veteris in Græco & Latino „prædictis nec non Hebræo & Chaldæo sermoni-„bus ab eodem Francisco Cardinali multa cum vi-„gilia & Doctorum consensu compositum. Et „usque ad sexcenta volumina vel amplius impensa „ejusdem Francisci Cardinalis impressa. Sed cum „post impressionem hujusmodi subito dictus Fran-„ciscus Cardinalis morte esset ablatus; & noster ad „publicationem dicti operis consensus petitus non „esset; nequivit hactenus opus ipsum ad Doctorum „manus & publicam utilitatem cui erit fructuosum „advenire... motu proprio & ex certa scientia no-„stra opus præfatum comprobantes: & ut tale in „lucem per Doctorum & aliorum manus libere de „cætero venire possit &c. Datum Romæ die 22. „Martii 1520.

Hæc Biblia Cardinalis Ximenii vel Polyglotta Complutensia vulgò nuncupantur; ad quorum majorem notitiam hîc adjicienda sunt quædam ex Gomesio de rebus gestis Franc. Ximenii *lib. 2. pag.* 43. *Editionis Francof.* „ Accersivit *Ximenius* ad se ho-„mines utriusque literaturæ *Græcæ scilicet & He-*„*braicæ* peritissimos, Demetrium *Lucam* Cretensem „natione Græcum, *Ælium* Antonium Nebrissen-„sem, *Didacum* Lopidem Astunigam & Ferdinan-„dum *Nonnium* Pincianum, Græcarum literarum „& Latinarum Professores... Alphonsum Medi-

cum

cum Complutensem, Paulum Coronellum & Al-"
phonsum Zamoram Hebræarum rerum consultis-"
simos (*Hi tres postremi ex Judæis Christiani facti*"
fuerant)... Septuaginta translationis explica-"
tio partim ab aliquot Academiæ Complu-"
tensis eruditis hominibus, qui jam tum sub De-"
metrio & Pinciano præceptoribus in Græcis lite-"
ris non vulgariter profecerant, partim à Demetrio,"
Pinciano & Astuniga adeo feliciter confecta fuit,"
ut nihil à LXX. Interpretibus juxta Græcam erudi-"
tionem sit dictum, qualia permulta apud eos ha-"
bentur, quod à nostris in tanta brevitate fuerit præ-"
termissum. "

Fuit inter hos ad hoc munus vocatus Joannes"
Vergara, cui libri, quos Sapientiales vocant (ut sæ-"
piùs ab eo audivi) explicandi sunt commissi..."
Duravit ab hoc anno qui M. D. II. Christi na-"
ti fuit, annos continuos plus minus quindecim de"
sacris Bibliis edendis cura; ut penè cum Ximenii"
vitâ finem quoque editio susceperit... Illud unum"
quod ad impensas à Ximenio in ea re absolvenda"
factas pertinet, reticendum nequaquam est. Septem"
Hebræa exemplaria quæ nunc Compluti habentur,"
quatuor millibus aureorum ex diversis regionibus"
sibi comparasse, Alphonsus de Zamora sæpenu-"
mero referebat: ut interim de Græcis & Latinis"
taceam quorum illa ab urbe Roma, hæc tum ex pe-"
regrinis locis, tum ex variis in Hispania Bibliothe-"
cis, ab octingentis fere annis characteribus Gothi-"
cis scripta, magnis sumptibus Complutum sunt de-"
lata, &c. "

† *Summâ aureorum amplius 50000. hæc Biblia*

constituisse refert J. A. Fabricius Bibl.Gr.L.III.c.11. p. 325.

BIBLIA POLYGLOTTA Antuerpiensia.

1572. BIBLIA Sacra *Regia sive Antuerpiensia dicta*, Hebraicè (*a*) Chaldaicè (*b*) Græcè (*c*) & Latinè (*d*) Philippi II. Regis Catholici pietate ac studio ad Sacrosanctum Ecclesiæ usum *cum Præfatione Benedicti Ariæ Montani & apparatu.* (*e*) 8. vol. (*f*) in folio, Antuerpiæ excudebat Christophorus Plantinus 1569 -- 1572.

(a) *Vetus Testamentum Hebraicè. Item in altero tomo Hebraicè cum versione Latina interlineari Santis Pagnini ab Aria Montano & ab aliis ad verbum expensa.*

(b) *Targum Onkelosi in Pentateuchum, Jonathanis in Prophetas priores & posteriores, R. Joseph cæci & aliorum in Job, Psalmos & quinque parva volumina, addita versione Latina Pentateuchi, Prophetarum Isaiæ, Hieremiæ & Ezechielis ab Alphonso de Zamora, aliorumque librorum ab Aria Montano concinnata.* (c) *Textus Græcus cum versione Latina ex editione Complutensi.* (d) *Ex vulgata editione.*

Novum Testamentum Græcè, Syriacè *Charactere Hebraico & Syriaco, præter Epistolam II. S. Petri, II & III. S. Joannis, Epistolam S. Judæ & Apocalypsin* & Latinè *ex vulgata editione. Item* Novum Testamentum Græcè & Latinè ex editione Complutensi.

(e)

(c) *Omnia studio & industriâ Benedicti Ariæ Montani, qui Latinas omnes, præter illam quæ est ex Syro, versiones recognovit, & Guidonis Fabricii Boderiani, qui translationem Novi Testamenti Latinam ex Syro confecit :* JUVANTIBUS *Francisco Raphelengio & Nicolao Guidonis Fabricii fratre, (cum ipsorum & Andreæ Masii Lexicis, apparatu, &c.)*

„*Joanne Harlemio* S. J. qui in Chaldæis, Syris &“ Græcis non vulgares fecit progressus, plurimùm“ nos sublevavit (*inquit Boderianus in fine Præfatio-*“ *nis in N. T. Syrum*) adjuvitque cum in translatio-“ nis nostræ recognitione, tum etiam in universo“ Bibliorum opere, ejusque appendicibus. *Idem enim Indicem Biblicum concinnavit, variasque collegit lectiones in Latinis Bibliis, & ad textum Hebraicum, Chaldaicum, Græcum atque Syriacum examinavit & discussit.*

Francisco Raphelengio, qui, *ut ait Swertius in*“ *Athenis Belgicis pag.* 251. incredibile quantos la-“ bores sustinuerit in edendis Bibliis Regiis cum *Be-*“ *nedicto Aria Montano, Andrea Masio & Guidone*“ *Fabricio :* In quorum omnium impressione, *scribit*“ *Boderianus sub finem ejusdem Præfationis*, indefes-“ so labore doctissimi ac diligentissimi correctoris“ officio functus est Franciscus Raphelengius, Plan-“ tini gener, cui, ut ornato multarum linguarum pe-“ ritiâ, studiosi omnes acceptum ferè habent, quod“ nunc habeant universam Paraphrasim Chaldaicam“ longè emendatiorem quàm hactenus prodierat,“ punctorum affixione ad analogiam librorum Da-“ nielis & Esdræ ubique revocata : „

Francisco Luca Brugensi qui, *juxta eundem Swer-*“

„*tium ibid.pag.* 245. Regiorum Bibliorum editioni
„cum magno illo Benedicto Aria Montano, cœte-
„risque præfectus fuit:

„*Andrea Masio* qui *juxta eundem pag.* 123. Ant-
„uerpiam evocatus una cum Bened.Aria Montano
„istam verè Regiam Bibliorum editionem ador-
„navit:

„*Joanne Livineio* qui in Plantiniana Bibliorum
„editione Græca cum Guill. Cantero sedulam ope-
„ram navavit; Jac. *Aug. Thuanus sub finem libri*
„*122. histor.*

„ *Guill. Cantero* qui variarum in Bibliis illis le-
„ctionum libellum concinnavit, qui extat in appa-
„ratu;

„ Postquam autem (*sic suam absolvit Præfatio-*
„*nem Boderianus*) quotquot huic operi asiduè in-
„cubuerunt, sedulam in eo navassent operam, B. A-
„rias Montanus, Hispalensis, Doctor Theologus,
„pro munere sibi à Regia Maj. mandato, semper po-
„stremam adhibuit perlustrationem, examinatio-
„nem atque approbationem.„

(*f*) *Tomi IV. priores continent libros veteris Testamenti protocanonicos Hebr. Chald. Gr. & Latinè cum deuterocanonicis Gr. & Latinè; Tomus V. Novum Testamentum Gr. Syr. & Latinè. Tomus VI. & VII. tractatus, apparatum, Lexica & Grammaticas; Tomus VIII. & ultimus Vetus Testamentum Hebr. & Lat. novum autem Gr. & Latinè.*

Ex censura Doctorum Lovaniensium. „Recogni-
„tam à Bened. Aria Montano versionem Santis Pa-
„gnini ad diversarum editionum ejusdem authoris
„exempl... ia diligenter cum Hebraico exemplari at-

que

que vulgata versione Latina, nec non ejusdem Pa-"
gnini Hebraicæ linguæ Thesauro contulerunt *Au-"
gustinus* Hunnæus, Cornelius Reyneri Goudanus"
in Academia Lovaniensi Professores & Joannes"
Harlemius S. J. & erratis correctis approbarunt."
Item Novi Testamenti Latinam versionem quam"
ad textum Græcum Benedictus Arias Montanus"
quoad fieri poterat accommodavit, examinarunt &"
probarunt... Ejusdem versionem paraphraseos"
Chaldaicæ in libros Josue, Judicum, Regum, Esther,"
Psalmorum, Ecclesiastæ, & item paraphraseos Chal-"
daicæ in (*Pentateuchum*,) Prophetas majores &"
minores (*olim ab Alphonso de Zamora concinna-"
tam*) ex Complutensi Bibliotheca allatam & ad"
Hebraicam & Chaldaicam veritatem ab eodem A-"
ria Montano correctam Latinam interpretationem"
diligenter examinarunt, & examinatam & repur-"
gatam... utilem judicarunt. Insuper ipsi censo-"
res Novi Testamenti Syriacâ linguâ conscripti Lati-"
nam versionem à Guidone Fabricio Boderiano"
confectam per tres menses cum eodem Guidone"
attentè legerunt, & cum Syriaco & Græco exem-"
plari diligenter contulerunt, eamque ad textum"
vulgatæ editionis Latinæ illustrandum utilem esse"
censuerunt. Præter hæc autem exhibitam gram-"
maticam Syriacam unà cum Dictionario ejusdem"
linguæ ab Andrea Masio confectam... Dictiona-"
rium Syro-Chaldaicum Guidonis Fabricii... Lexi-"
con denique Græcum diligentiâ & impensis Chri-"
stophori Plantini iidem censores à se approbatum"
fuisse dixerunt, &c. Lovanii 1572. "

Censura Doctorum Parisiensium. Nos infra"

„ſcripti Doctores Sacra Biblia Philippi II Hiſpa-„niarum Regis Catholici mandato, operâ verò Be-„nedicti Ariæ Montani & Guidonis Fabricii Bode-„riani, juvantibus Franciſco Raphelengio & Nico-„lao Fabricio in lucem emiſſa cum ipſorum dictio-„nariis & apparatu à Plantino typis Hebraicè, Syria-„cè, Græcè & Latinè expreſſa vidimus, approbamus, „&c. Pariſiis 1572.

Ex oratione Bened. Ariæ Montani ad Gregorium XIII. Pont. Max. „Fuimus in labore per quatuor in-„tegros annos à xv. Maji menſis quo ego in Belgium „perveni anni 1568. usque ad ultimam Martii hujus „anni 1572. tandem ſtructura omnis, magnis qui-„dem ſumptibus, ſexaginta perpetuis operis, magnis „virorum doctorum laboribus eſt abſoluta..... „Quod verò ad operis integritatem attinet, ego Be-„nedictus Arias Montanus offero Sanctitati veſtræ „Biblia ipſa à me à prima pagina ad ultimam usque „diligenter Græcè, Latinè & Chaldaicè perlecta, & „cum exemplaribus fideliſſimè collata, tantâ fide ut „non ſolùm ſi verbum aliquod depravatum depre-„hendatur, ſed ſi vel unus apex aut iota in illis me-„ritò deſideretur; cœteris coadjutoribus meis ex-„ceptis, & à culpa liberatis, ipſe perpetuam ignoran-„tiæ & negligentiæ notam ſubire velim.... tertium „tomum (*in quo continetur apparatus*) totum ferè „ipſe conſcripſi.

Hæc editio compta eſt & elegans; partibus, quibus conſtat, integra; prolegomenis, lexicis, grammaticis-que variis ornata.

„ Immenſum illud ac vere Regium opus à Theo-„logis Hiſpanis, Pariſienſibus, Lovanienſibusque & aliis

aliis viris eruditione & pietate conspicuis approba-"
tum, imo & a Summo Pontifice Gregorio XIII."
eximie laudatum. *Richardus Simon c. 27. Disquis. Critic. de variis Bibl. editionibus pag. 216.* † A quibusdam *etiam* orbis miraculum dictum, *teste Walton.in Praef. ad Biblia Polygl. Londin. & Proleg. IV. p.33.*

† Sunt *tamen* nonnulla in hoc opere cum judicio pio legenda, *ut observat Nic. Selneccerus, cujus ad haec Biblia notata leguntur in Arc. Bibl. Thom. Lips. Sacris p. 49.*

BIBLIA POLYGLOTTA Vatabli.

BIBLIA Sacra Hebraicè, Graecè, & Latinè: Latina interpretatio duplex est, altera vetus, altera nova *Pagnini* cum annotationibus Francisci Vatabli. Omnia cum editione Complutensi diligenter collata, additis in margine, quos Vatablus in suis annotationibus nonnunquam omiserat, idiotismis, verborúmque difficilium radicibus. 2. vol. in folio, ex officina Sanctandreana 1586. 1586.

Duae aliae circumferuntur editiones annorum 1599. 1616. *sed collatis inter se tribus annorum scilicet* 1586. 1599. & 1616. *exemplaribus, unam eandemque editionem esse cognovi; licet quibusdam addatur novum Testamentum Graecum cum versione Latina Ariae Montani.*

† Quae sub Vatabli nomine circumferuntur Bi-"
blia, ejus non sunt, annotationesque eidem adscri-"
ptae auctorem habent Robertum Stephanum. *Waltonus in Proleg. IV. p. 33. ex Bootii Animadv. Sacris.*

BIBLIA POLYGLOTTA Wolderi.

1596. BIBLIA Græca *ex editione Veneta anni* 1518. Latina ex versione vulgata & Sanctis Pagnini, & Germanica ex versione Lutheri *juxta editionem anni* 1545. edita studio Davidis Wolderi, 4. vol. in folio, Hamburgi, excudebat Jacobus Lucius 1596.

Ista editio hunc etiam titulum præ se fert: Bibliorum quadrilinguium tomus primus. Textus Hebraicus, &c. *Sicut in editione Bibliorum Hebraicorum Eliæ Hutteri anni* 1587. *ipsissima est hæc editio.* Sacrorum Bibliorum quadrilinguium tomus secundus trilinguis Græcus, Latinus, Germanicus *ut supra*. 4. vol. in folio, Hamburgi, excud. Jacobus Lucius 1596.

BIBLIA POLYGLOTTA Eliæ Hutteri.

1599. BIBLIA Ebraicè, Chaldaicè, Græcè, Latinè, Germanicè & Sclavonicè, studio Eliæ Hutteri, in folio, Norimbergæ 1599.

Ex præfatione. „Harmoniam Biblicam sex linguarum columnarumque ordine per omnes Veteris & Novi Testamenti libros, pio & bono consilio ita dispofui, ut primùm sex idiomata Ebræum, Chaldaicum, Græcum, Latinum, Germanicum & Sclavonicum aptè invicem è regione versibus distinctis convenirent; denique loco Sclavonici, modò Gallicum, modò Italicum, modò Saxonicum, aliarumque gentium & nationum idiomata minimo

minimo sumptu vel imprimendo vel ascribendo"
substitui possent. "

Biblia Ebraicè, Chaldaicè, Græcè, Latinè, Germanicè & Gallicè, ejusdem studio, fol. ibid. 1599.

Biblia Ebraicè, Chaldaicè, Græcè, Latinè, Germanicè & Italicè, ejusdem studio, fol. ibid. 1599.

Biblia Ebraicè, Chaldaicè, Græcè, Latinè, Germanicè & Saxonice, ejusdem studio, fol. ibid. 1599.

Hæc quadruplex editio, quæ unica est exceptâ ultimâ columnâ, ultrà librum Judicum & Ruth non progreditur.

Biblia Hebraica, Græca & Latina cum notis Vatabli. *Compactum est cum hoc exemplari* Novum Testamentum Gr & Lat. Benedicti Ariæ Montani. 2. vol. in fol. Heidelbergæ 1599. *vide supra ad annum* 1586. 1599.

Opus quadripartitum sacræ Scripturæ, continens sacra Biblia quadruplici linguâ Ebr. Græca Lat. & Germ. 5. vol. in folio. Hamburgi, ex Bibliopolio Commeliniano 1603. *Eadem aut potius æquè supposita editio, ac illa anni* 1596.

Biblia Hebraica, Græca & Latina cum notis Vatabli. 2. vol. in folio, Ex officina Commeliniana 1616. *vide supra ad annum* 1586. 1616.

BIBLIA POLYGLOTTA Parisiensia.

Biblia (*a*) Hebraica, (*b*) Samaritana, (*c*) Chaldaica, (*d*) Græca, (*e*) Syriaca, (*f*) Latina, (*g*) Arabica. Quibus textus Originales totius Scripturæ sacræ, quorum pars in editione Compluteusi, 1645.

plutensi, deinde in Antuerpiensi regiis sumptibus extat, nunc integri, ex manuscriptis toto ferè orbe quæsitis exemplaribus, exhibentur (*curâ & impensis Guidonis Michaelis le Jay, qui instituti operis rationem præmisit*, (h) *juvantibus Philippo Aquino, Joanne Morino, cujus præfatio in duplicis textûs Samaritani editionem operi præfigitur, Gabriele Sionita, Abrahamo Ecchellensi & Hieronymo Parent*) (*i*) 10. vol. in folio majori. (*k*) Parisiis excudebat Antonius Vitré 1645.

(a) *Textus Hebraicus valdè mendosus cum sola versione vulgata Latina.*

(b) *Pentateuchus tantùm, at geminus, unus charactere Samaritano juxta codicem Oratorianum editus, linguâ verò Hebræa; alter literâ & linguâ Samaritanâ, cum Latina interpretatione Joannis Morini utrisque accommodata.*

(c) *Textus Chaldaus omninò interpolatus est ex editione Veneta, Antuerpiensi & Basileensi, studio Philippi Aquini; Latina autem ejus versio nunquam ab Antuerpiensi, licet interdum mendosa sit, discedens aut absona,* juxta Valer. de Flavigny pag. 22. Epist. I. de hac Parisiensi editione.

(d) *Textus Græcus ex versione Complutensi sicut & ejus versio Latina ab Aria Montano recognita, & in editione Antuerpiensi publicata.*

(e) *Textus veteris testamenti Syriacus partim ex Hebræo v. gr. Pentateuchi, partim ex Græco cum suis vocalibus, apicibus & accentibus curâ Gabrielis Sionitæ qui versionem huic Latinam apposuit. Desunt libri Tobiæ, Judith, Esther, fragmenta quædam Danielis & Hieremiæ, & Liber secundus Maccabæorum.*

rum. Textus Novi Testamenti cum versione Latina Guidonis Fabricii Boderiani ex editione Antuerpiensi, adjectis quatuor Catholicis Epistolis ex editione Eduardi Pocockii cum illius versione Latina, & Apocalypsi ex editione & cum versione Latina Ludovici de Dieu.

(f) *Versio vulgata Latina ex eadem editione Antuerpiensi ante Romanam correctionem. Addita est in Psalmis S. Hieronymi translatio.*

(g) *Arabicè tam vetus quàm* Novum *Testamentum (præter librum primum Maccabæorum) ex antiquo exemplari Arabico in Ægypto (supra annos abhinc 300. exarato primus in lucem produxit Sionita,* Walton in præf. Polygl. Londin. *Hoc exemplar è diversis fontibus, diversis seculis & à diversarum sententiarum hominibus profectum juxta Pocockium. Hic codex, ut ad me scripsit doctissimus Eusebius Renaudot, non ita vetustus est: descriptus fuit ex diversarum versionum exemplaribus. Liber secundus Maccabæorum ex Hebræorum translatione, ut in calce ejusdem cap. 16. videre est: Hic liber neque textui Syriaco neque Græco neque vulgatæ editioni Latinæ consonat, neque, qualis est, inter canonicos libros recensendus. Huic Arabicæ translationi versionem Latinam Gabriel Sionita etiam adjunxit. Libellus Ruth Syriacè, Arabicè & Latinè, phrasi à cæteris valdè diversâ, plerumque mendosus, versus & editus fuit ab Abrahamo Ecchellensi. Job Syrus & Arabicus, licet plurimis locis inter se discrepantes, unicam tamen habent Latinam versionem*, Val. de Flavigny, pag. 17. Epist. II. de eadem editione.

Abraham Ecchellensis Parisiis libros Bibliorum"

Arabicos

„Arabicos & Syriacos qui hic non extabant, Lati„nè vertit, revisit quoque & recognovit textum „Arabicum & Syriacum jam à Gabriele Sionita ex„cusum, illiusque Latinas versiones. *Jo. Morinus in Epistola ad Hilarionem Rancatum, Epist.* 59. *inter antiquit. Eccl. Orient. pag.* 300.

„(*h*) Excudendis Hebraicis præfuit simul & „Chaldaicis Philippus Aquinus: Samaritanis Joan„nes Morinus: Syriacis & Arabicis Gabriel Sioni„ta (*præter librum Ruth ab Abrahamo Ecchellensi* „*mandatum typis*) Græcis & Latinis mercenarii „correctores. *Idem de Flavigny, Ibidem pag.* 11. *Hieronymus Parent maxima cum diligentia & indefessò labore textus Syriacos, Arabicos, Samaritanos & seorsum legit & cum versionibus suis, nec non cum vulgatis Ecclesiæ textibus comparavit*, ut refert approbatorum sententia.

(i) *Quatuor priora volumina complectuntur veteris Testamenti textum Hebraicum, Chaldaicum & Græcum, additâ triplici versione Latinâ; quatuor sequentia textum Syriacum & Arabicum cum suis Latinis translationibus, geminumque Pentateuchum Hebræo-Samaritanum, & Chaldæo-Samaritanum cum una interpretatione Latina; duo denique postrema Novum Testamentum Græcum, Syriacum, Arabicum & Latinum.*

(k) *Hoc opus præstantissimum anno* 1628. *susceptum consilio Petri Cardinalis Berulli, qui, ut fert præfatio, inchoandi hujusce laboris propositum adjuvit ac mirificè confirmavit: à Carolo de Montchal Archiep. Tolosano, Carolo de Noailles Episcopo S. Flori & Jacobo Camus Episcopo Sagiensi, Maturino*

Mangot

Mangot Abbati S. Columbæ & Ludov. Odespunc de la Meschinieres Vicario Generali Archiep. Rhemensis, quibus hoc negotium commissum fuit à Clero Gallicano in Comitiis Generalibus anno 1635. *habitis, approbatum: & absolutum Parisiis anno* 1645. *Jamptibus & diligentia Guidonis Michaelis le Jay: unde Biblia Heptaglotta seu Polyglotta Domini le Jay vel Parisiensia vulgò nuncupantur.*

Quod scribis illustrissimum Card. Berullum de" edendo Pentateucho Samaritanis literis exarato" cogitare, id mihi consilii vehementer approbatur," tantoque antistite Doctissimo nimirum & Christi-" anæ pietatis in primis studioso dignum videtur." *Epist. Hieron. Aleandri ad Jo. Morinum, Epist.* 5. *inter antiquit. Ecclesiæ Orientalis pag.* 142.

† Guido Michael le Jay licet vir privatus, animo" tamen excelso & plane regio, propriis sumtibus Bi-" blia Parisiensia edidit. *Colomesius Gall. Orient.*" *pag.* 263. "

Hæc editio typorum formâ & nitore, chartâ imperiali, & multiplici tam textûs quàm versionum diversitate valdè commendanda: sed volumine tomorum maximo, textu & versionibus varios tomos occupantibus, mendis, quibus scatet textus Hebraicus, Chaldaicus, Syriacus & Arabicus, prolegomenon & lexicorum defectu, nec satis commoda nec tam utilis quàm ea quæ duodecim post annis subsecuta est.

Anno Christi 1615. *jam de edendis Lutetiæ Parisiorum Bibliis Polyglottis quidam cogitaverant, forsan ipse Guido Michaël le Jay, tunc annorum triginta & ampliùs, nam octogenarius obiit anno* 1665. *Ea de re Jac. Augustus Thuanus ad Seb. Tengnagelium scribit*

ſcribit his verbis : „Librarii noſtri novam Biblio-„rum editionem parant, cui poſt Hiſpanam & ulti-„mam Antuerpianam, meliorem Paraphraſin Chal-„daicam ſive Syriacam & Arabicam verſionem in „Vetus & Novum Teſtamentum addent cum inter-„pretatione Latina peculiari. Illuſtriſſimus Cardi-„nalis Perronius opus urget, & vicariâ operâ noſtrâ „ad eam rem utitur.„ *Ita ille in epiſtola ſcripta* 4. *Nonas Majas* 1615. *quæ extat tomo* 1. *Comment. Lambecii de Bibl. Vindobonenſi pag.* 160.

„Cœpta ſunt edi hæc Biblia anno 1628. ſc. V. T. „Hebraicè, Chald. Gr. & Lat. ſecundùm Editionem „Antuerpienſ. Pentateuchus verò Samaritanus cum „verſione Latina Joan. Morini, Syriacus cum verſio-„ne Gabrielis Sionitæ & Arabicus ad textum R. Saa-„diæ an. 1546. Conſtantinopoli editum cum verſi-„one Jo. Heſronitæ typis excuſus erat an. 1632. teſte „Morino Epiſt. 49 Antiq. Eccl. Orient. pag. 253. „Anno 1640. in lucem prodierant bina N. T. volu-„mina, complectentia textum Græcum, Syr. & Lat. ex „eadem editione Antuerpienſi (additis 4. Epiſtolis „& Apocalypſi Syriacè ex edit. Pocockii & Ludov. „de Dieu cum utriusque interpretatione) & Arabi-„cum, cujus IV. Evangelia cum Latina translatione „juxta Romanum Exemplar anni 1591. & reliqua „Novi T. ex codice mſc. quem ex Aleppo adduci cu-„raverat R. P. Joſeph Carmelita, adornata ſunt. „Tandem poſt annum 1640. typis ſubjecti ſunt cœ-„teri Vet. Teſtamenti libri (quibusdam qui deſide-„rabantur exceptis) Syriacè & Arabicè, libri nempe „Hiſtorici (præter libellum Ruth. ab Abrah. Ecchel-„lenſi verſum & editum) liber Job & omnes Pro-

phetæ

phetæ cum versione Sionitæ. Psalmi Arab. &" Syr. cum ejus versione ad exemplar Roman. 1614." & Parisiense 1619. editum; libri Salomonis Syr." cum Latina interpretatione Jo. Hesronitæ; iidem" Arab. & Lat. Interprete eodem Sionita. *Hæc omnia" ferè excerpta sunt è scripto Antonii Vitré in Gabrielem Sionitam anno 1640. Parisiis excuso.*

BIBLIA POLYGLOTTA Londinensia.

BIBLIA Polyglotta (1) *Anglicana* vel *Londinensia nuncupata*, complectentia Textus originales, Hebraicum (2. 3. 14.) cum Pentateucho Samaritano, (4) Chaldaicum, Græcum, (15.) versionúmque antiquarum, Samaritanæ (4) Græcæ LXX. Interpretum (5,6,7,) Chaldaicæ, (9,10,20,) Syriacæ (13,21,) Arabicæ (15,) Æthiopicæ (11,) Persicæ (12,) Vulgatæ Latinæ (8,) quicquid comparari poterat, cum Textuum & Versionum Orientalium Translationibus Latinis. Ex vetustissimis mss. undique conquisitis optimisque exemplaribus impressis, summâ fide collatis. Quæ in prioribus Editionibus deerant suppleta. Multa antehac inedita, de novo adjecta (22). Omnia eo ordine disposita, ut Textus cum Versionibus uno intuitu conferri possint. Cum Apparatu (18,) Appendicibus, Tabulis, Variis Lectionibus, Annotationibus, Indicibus (17). Opus totum in sex Tomos (23) tributum, in fol. edidit Brianus Waltonus S.T.D. *juvantibus Edmundo Castello, Alexandro Huisso, Samuële Clerico & Thoma Hyde* (19.) Londini, imprimebat Thomas Roycroft 1657. (24.) 1657.

Ex præfatione Waltoni. „(1) Textus cum versionibus sic ordinavimus, ad morem Origenis „Hexaplων, ut Lector omnes simul intueri & inter „se conferre possit, sine plurium voluminum inspectione...

„(2) In Vet. Testam. Textum Hebraicum, versionum fontem, primo loco substernimus cum „punctatione usitata, quam apposuerunt Masorethæ.... Exemplar interlineare in Bibliis Regiis „secuti sumus, secundum quod Keri & Ketib notavimus....

„(3) Latinam versionem quæ Hebræum ad „verbum exprimit, *Sc.* Pagnini à Ben. Aria Montano & aliis ad verbum expensam & alicubi mutatam, ut cum Hebræo exactè conveniret, alio tamen charactere notatam inseruimus....

„(4) Post textum Hebraicum, proximum sibi „locum vendicat Pentateuchus Samaritanus, qui „inter Textûs primævi exemplaria vetustissima numerari posse videtur, charactere Hebræo antiquo „quem retinuerunt Samaritani. Hunc Pentateuchum è tenebris eruit D. Joh. Morinus, primusque publicavit in Heptaplis Parisianis, unà „cum antiqua versione Samaritica, quam ita exactè „cum Textu Samaritano convenire existimat, ut „una eademque Latina versio utrisque inservire „possit. Cum verò versionem illam Samariticam à „Textu sæpius dissentire deprehenderimus, & „illam D. Morini Latinam interdum ab utroque „discedere, & potius vulgatam Latinam exprimere, ideò loca in quibus versio Samaritana à Textu differt, ad finem cujusque columnæ, apponi fecimus.

(5)

(5) Versionem Græcam LXXII. Interpr. celeberrimam & omnium antiquissimam Editionis Romanæ, secundùm exemplar Vaticanum exhibemus.... "

(6) Cum exemplari Romano etiam simul exhibemus MS. nostrum codicem Alexandrinum celeberrimum, diu multumque à doctis desideratum, quem ab Alexandria secum attulit Cyrillus Leucaris &c.... Hunc qui cum Romano de antiquitate contendere videtur, non totum excudimus, sed ubi à Romano discrepat, in qualibet pagina notavimus.... "

(7) Vetus etiam vulgata Latina ex Græca τῶν ό expressa, cum prorsus periisse videretur per mille annos intermortua, hìc rediviva sistitur ex antiquorum Latinorum scriptis, summo labore Flam. Nobilii compilata.... "

(8) Vulgatam Latinam, quæ per mille annos ferè sola per Occidentem in usu fuit, secundùm Sixti V. & Clementis VIII. editiones emendatas & correctas, & à multis errorum millibus per Lucam Brugensem & alios enumeratis repurgatas, reliquis adjecimus.... "

(9) Chaldaicas etiam Paraphrases damus, secundùm editionem Basileensem, magno labore, ac studio viri summi D. Joh. Buxtorfii P. elaboratam *cum versione Latina Alphonsi de Zamora ab Aria Montano recognita.....*

(10) Targum Pentateuchi triplex, quod in prioribus editionibus non conspicitur, appendicis loco ad Vetus Testamentum adjecimus, quod ferè dimidium facit Tomi quarti. 1. Targum seu "

„Paraphrasin Hierosolymitanam cum versioneLa-„tina Cevalerii ipsius manu scripta.... in multis „tamen vitiosa ut in ea repurganda & emendanda „multum operæ insumendum esset. 2. Targum Jo-„nathani adscriptum cum versioneLatina ejusdem „Cevalerii,ita tamen desœdata ut revisionem ne-„cessariò postularit, 3. Persicam Paraphrasin Ja-„cobi Tusensis, quem Tavvosum appellant, *juxta „editionem Constantinopolitanam hic* characteribus „Persicis descriptam,& Latinâ interpretatione do-„natam *à Thoma Hyde* cum cœteris imprimendam „duximus.

„ (11) His addidimus Psalterium Æthiopicum, „exemplaribus Coloniæ & Romæ impressis cum „MS.Pocockiano collatis, Latinâ interpretatione, „ubi à Græca LXX, Interpr. vel à Vulg. Lat, „discrepat, annexâ. Item Canticum Canticorum to-„tumque Novum Testamentum Æthiop. variis „collatis exemplaribus, cum versione Latina *Ed-„mundi Castelli* nunc primùm edita.

„ (12) Evangelia quatuor Persica *facta ex Syro, „interprete Simone F. Joseph al Tabrizi juxta „Thomam Hyde,* nunquam antehac edita, secun-„dùm exemplar Pocockianum inter alias Novi „Test. versiones collocavimus cum nova versione „Latina *Samuelis Clerici.*

† *Hanc Simonis Tabricensis versionem, ejusdemque interpretem Latinum S. Clericum ac ceteros editores contra cavillationes Angeli a S. Joseph, Carmelitæ, defendit* Th.Hyde *in Castigat. quæ cum Abr. Peritsol Cosmographia prodiit Oxon. a.* 1691.

(13)

(13) Syriacam verſionem antiquiſſimam Vet." Teſtamenti, quæ in Bibliis Pariſianis *cum trans-" latione Latina Gabr. Sionitæ* primò lucem vidit," mutila tamen, integritati ſuæ ex variis MSS. anti-" quiſſimis reſtituimus. Libros enim quosdam in-" tegros, qui in editione Pariſina deerant, cum eo-" rum verſionibus Latinis nunc primùm in lucem" protulimus, viz. Librum Eſtheræ, tam Canonic." quam Apocr. Judith, Tobiam, Epiſt. Jeremiæ," Baruchi alteram, Suzannæ hiſtoriam duplicem," quarum altera eſt ex editione Heracleienſi, par-" tem Cantici 3. puerorum, Lib. 2. & 3. Maccha-" bæorum, præter loca innumera in reliquis libris," ubi vel verba quædam vel verſiculi plures deficie-" bant in Pariſ. quæ ex iisdem MS. ſupplevimus." *Deeſt liber Tobiæ.* "

(14) Librum Tobiæ Hebr. tam ſecundùm" editionem P. Fagii, quàm Seb. Munſteri, cum u-" triusque verſionibus Latinis adjecimus. "

(15) Arabicam verſionem Ægyptiacam ſive" Alexandrinam, quæ in Bibliis Pariſianis lacuno-" ſa & lacera extat, *cum traductione Latina Gabr." Sionitæ*, locis plurimis ex aliis MSS. ſupplevimus" præcipuè in Pſalmis & Prophetis... *Deeſt liber" primus Macchabæorum.*

(16) Novum Teſtamentum Græcum edimus" juxta Roberti Stephani editionem accuratiſſi-" mam, quam ſummâ curâ & diligentiâ collatis 16." exemplaribus publicavit... - Adjecimus etiam" canones concordantiarum Evangeliorum Euſe-" bianos. "

(17) Præter hæc quæ Textus & verſiones reſpi-"

„ciunt, varios tractatus ad apparatum necessari-„os tomo primo præfiximus, justumque volu-„men adjunximus, quod ultimo loco posuimus, „constans ex variis annotationibus, observationi-„bus, collationibus variorum exemplarium anti-„quorum Hebr.Græc.Lat. Samarit. Chald. Syri-„ac. Arab. Æthiop. Perſ. summo labore & stu-„dio elaboratis, tabulis, indicibus, aliisque hu-„jusmodi.

„ (18) In apparatu exhibemus, 1. Chronolo-„giam sacram ex Scriptura sola depromptam à Lu-„dov. Capello. 2. Descriptionem brevem Terræ „sanctæ cum tabula ejus Chorographica ex diver-„sis auctoribus expressa, in qua etiam brevis vete-„ris Syriæ delineatio. 3. Tabulam etiam exscul-„pi fecimus Hierosolymæ veteris secundum Vil-„lalpandi exemplar. 4. Libellum etiam elegantissi-„mum Lud.Capelli antehac non editum, impri-„mendum curavi, *Trisagion* nuncupatum, in quo „triplex Templi Hierosolymitani delineatio. 5. His „annectimus variorum auctorum tractatus utilis-„simos, Eduardi Breerevvood, Jacobi Tirini &c. de „veterum nummis, Hebræis, Græcis & Latinis, & „de ponderibus & mensuris, de idiotismis etiam „præcipuis & proprietatibus scripturæ peculiari-„bus. 6. Præter hæc, Prolegomena XVI. quæ inter „negotia innumera horis succisivis confeci, *de lin-guis, de textibus originalibus & versionibus quibus constat hæc editio.*

Et post unam & alteram paginam hæc addit Waltonus. „Etsi verò multi sunt, quos ad hoc onus „sustinendum me multò paratiores esse fateor,

cum

cum tamen à nemine tentatum viderem, omnes "
cogitationes defixas habui, ut in eo aliquid præ- "
ſtarem; quæ verò in me defuerunt doctrinæ & "
ingenii adminicula, labore improbo ſtudiisque "
indefeſſis compenſare decrevi. Editiones itaque "
Bibliorum celeberrimas antiquas & recentiores "
pervolvi, verſiones veteres variarum linguarum "
inſpexi, Bibliothecas perluſtravi, exemplaria opti- "
ma impreſſa cum MSS. editionesque tum inter ſe, "
tum cum nuperrima Pariſiana contuli, quid in ſin- "
gulis præſtitum ſit, quid in omnibus deficiat a- "
nimadverti. "

(19) *Sub finem ita ſcribit.* "Viros etiam do- "
ctiſſimos conquiſivi; qui prelorum correctioni & "
exemplarium quorumdam collationi &c. invigi- "
lantes mecum continuò adeſſent: *Edmundum Ca- "
ſtellum*, qui in Samaritanis, Syriacis, Arabicis & "
Æthiopicis nullam non adhibuit diligentiam, "
Cantici Canticorum Æthiopici verſionem Lati- "
nam procudit, nec non annotationes doctiſſimas "
in earumdem linguarum verſiones elaboravit. *A- "
lexandrum Huiſſum* qui in verſione Græcâ LXX. "
Interpr. Textu Græco Novi Teſtamenti & Vulga- "
tâ Latina operam impendit, nec non antiquiſſi- "
mum noſtrum exemplar MS. Alexandrinum cum "
Romana Teſt. Vet. & Rob. Stephani Teſt. Novi e- "
ditione contulit, variantesque lectiones, quæ ſin- "
gulis paginis apponuntur, diligenter collegit. "
Samuelem Clericum, qui in textu Hebræo, Chal- "
daica Paraphraſi, nec non Evangeliis Perſicis, "
quorum verſionem Latinam dedit, nullum non "
laborem obiit: Nec prætereundus *Thomas Hyde* "

„summæ spei juvenis, qui in linguis Orientalibus „supra ætatem magnos progressus fecit, quorum „specimina dedit tum in Arabicis, Syriacis, „Persicis &c.corrigendis, tum in Pentateucho Per-„sico characteribus Persicis describendo, qui antea „solis Hebræis extitit, ejusque versionem Latinam „concinnando. Novum Testamentum Æthiopi-„cum Latinè vertit Dudleius Loftusius J.V.D. Du-„bliniensis, qui schedas suas ex Hibernia mihi mi-„sit, quas cum ipse prelo abesset, D. Castellus revidit „ultimamque manum eis imposuit.

(20) *Ex prolegomeno XII.* §. 20. „Cum reliquis „accuratior sit Basileensis *editio Chaldæarum Pa-„raphraseon*, operâ Cl. Buxtorfii, tum in puncta-„tione tum quod quæ in aliis editionibus resecan-„tur, hic ex MSS. antiquis restituuntur, illam præ „cœteris secuti sumus: versionem verò Latinam „quæ in Regiis primò, postea in Parisiensi excusa, „cùm non exactè Chaldæo respondeat, in multis „ad Chaldæum aptiùs exprimendum emendavi-„mus, maximè verò post Pentateuchum, cùm dis-„crepantia ista versionis Latinæ a Chaldæo in Re-„giis non nisi post impressum Pentateuchum à no-„bis observata sit. Ubi tamen Regia & Basileen-„sia exemplaria variant, versionem Latinam alio „charactere distinctam notavimus.

(21) *Ex prolegomeno XIII.* §. 8. *In Vet. Te-stamento* „Editio Gabr. Sionitæ licet meritò ab „omnibus suspicienda sit, negari tamen non potest „multos & graves defectus & nævos in editione „ista occurrere tam ex MSS. librorum, quibus u-„sus est Sionita, lacunis, quas aliquando ex pro-

prio

prio ingenio, non ex codice MS. supplevit, & ali-"
quando, ut invenit, reliquit, quam ex operarum"
erratis quæ nimis frequenter occurrunt, tum ex"
versione Latina quæ cum Syriaco ubique non ex-"
actè concordat; quæ omnia in editione nostra"
supplere conati sumus, non ex propriis conjectu-"
ris, sed secundùm exemplaria MSS &c. "

(22) *Scil. in V. Testamento variæ lectiones Græcæ codicis Alexandrini: Targum Pseudo-Jonathanis & Hierosolymitanum in Pentateuchum: Libri Judith, & Esther & reliqua, quæ suprà num. 13. notata sunt, Syriacè: Liber Tobiæ ex duplici editione Hebraicè: Psalmi & Canticum Canticorum Æthiopicè: & Pentateuchus Persicè. In novo Testamento, versio Æthiopica N. Test. & Persica quatuor Evangeliorum. Hæc omnia cum Latinis interpretationibus.*

(23) *Tomus I. complectitur Pentateuchum Hebr. Judæo-Samaritanum & Chaldæo-Samaritanum, Græcum, Lat. Syr. & Arabicum cum versionibus Latinis. Præmittuntur quidam tractatus suprà notati, inprimis Waltoni prolegomena sexdecim. Tomus II. & III. cæteros canonis Hebraici libros, Hebr. Chald. Gr. Lat. & Arabicè. Tomus IV. Libros Deuterocanonicos, Syr. Arab. Gr. & Latinè, & triplicem Targum in Pentateuchum Pseudo-Jonathanis, Hierosolymitanum & Persicum Jacobi Tawsensis. Tomus V. Novum Testamentum Gr. Syr. Arab. Æthiop. & Latinè cum quatuor Evangeliis Persicè. Tomus VI. appendicem in qua tractatus, annotationes, observationes, variæ lectiones & indices.*

(24) *Edi cœpta, ut legitur in infima parte effigiei Waltoni, Bibliis suis præmissæ, anno* 1653. *& absoluta* 1657.

Carolo II. ad Regium solium revocato Epistolam nuncupatoriam scripsit Waltonus, quam his præfixit Bibliis: ob hanc rem fuit a Carolo Episcopus Cestriensis designatus.

Hæc editio Parisiensi accuratior, multis locupletior accessionibus, textûs & versionum dispositione ad usum maximè accommodata.

† *Parisiensi eandem quoque præfert Rich. Simon in Disquis. Crit. c.* 27. *p.* 219. *simul tamen meliores in illa versiones Orientales, in primis Arabicas desiderat, ac innumeros errores ex editione Parisiensi in eam translatos nec castigatos, aliaque notat.*

„ Samuelis Clerici operâ ac studiis laudatis-„simis in parato est apud Oxonienses septimum „Bibliorum Polyglottorum volumen cum versio-„nibus antiquissimis, nec adhuc unquam editis, „non Chaldaica tantùm librorum Paraleipome-„non, sed Syriacis insuper, Æthiopicis, Copticis, „Arabicis, Persicis contextum. *Edm. Castellus in Præfat. Lexici Polyglotti.*

Rem clariùs explicat idem Castellus in annexo ad epistolam suam Joanni Lightfoot scriptam & inter Lightfooti opera posthuma relatam epist. 16. „Ut prela (quæ excudendis Bibliis occupata fue-„erunt) habeant, quod cum orbe, præter hoc designatum Lexicon (sc. Heptaglotton) commu-„nicent, varii Tractatus, huic Biblico operi ho-„mogenei

mogenei à variis nostris commendantur; vide-"
licet Manuscriptum Buxtorfii Senioris propriâ"
manu exaratum de variis *Chaldaicorum* Para-"
phrastarum lectionibus, à filio ejus nobis pridem"
transmissum. *Christianus Arabicus Pentateu-"
chus* in Oxoniensi Bibliotheca (qui enim hacte-"
nus extant, Auctores habent Judæos, seu Mahu-"
medanos, sive, ut alii volunt, Samaritanos) cum"
prolixa præfatione de Origenis Hexaplis &c."
Manuscriptum Psalmorum Arabicum, ab eo"
quod jam extat, longiùs recedens, & Hebraico"
magis accedens: *Arabicum MS. Prophetarum*"
(olim Seldeni, nunc in Bibl. Oxoniensi) ex quo"
quæ in editione Parisiensi hic illic deficiunt, in no-"
stris Bibliis supplevimus. *Fragmenta quædam*"
apocryphorum Arabicè. Secundum *Targum in*"
librum Esther. S. Matthæi Evangelium Hebraicum"
editionis optimæ, & *Epistola ad Hebræos. Qua-"
tuor Evangelia Syriacè* ab alio translata, & *quar-"
tus liber Macchabæorum.* Omnes *hymni Scri-"
pturæ Æthiopicè*, quorum exemplar MS. commo-"
dato nobis dedit D. Pocockius. *Psalmi Persici.*"
Hieronymi versio Psalterii. De his omnibus tu-"
um judicium & sententiam humillimè petimus;"
insuper an scias aliquas Scripturæ partes alicubi"
delitescere in lingua Armeniaca (penes Docto-"
rem Walton quatuor Evangelia in illa lingua"
sunt) aut Æthiopica, aut Coptica, & quibus illæ"
mediis possint obtineri."

BIBLIA

BIBLIA POLYGLOTTA Alexandrina.

EDITIO SUPPOSITITIA.

Non omittenda est hîc Librariorum quorumdam in supponendis novis Bibliorum editionibus mala fides. Ex libris editis (Bibliothecæ Chigianæ) præclara sunt *Biblia Polyglotta* Parisiensibus typis ante annos quadraginta expensis Jaianis impressa, & pretioso operta corio: quibus Alexandro VII. fucum facere tentarunt Hollandici typographi tres, Joannes Janssonius *à Waesberge*, Johannes Jacobi *Chipper* & Elisæus *Weirstraet*. Hi cum anno MDCLXVI. Romam librorum venalium causâ adventassent, primum horum librorum folium, quod titulum operis continet, cum anno & loco impressionis, novis typis recudi curarunt, adjectâ epistolâ nuncupatoriâ ad Alexandrum VII. in cujus gratiam hanc editionem primò factam fuisse videri voluerunt. Specimen ita habet: Biblia Alexandrina Heptaglotta *auspiciis S. D. Alexandri VII. anno Sessionis ejus XII. feliciter inchoato. Lutetiæ Parisiorum prostant apud Joannem Janssonium à Waesberge, Joannem Jacobi Chipper, Elizæum Weirstraet MDCLXVI.* Sic titulus: Præfatio seu epistola hoc modo exordium habet.

Alexandro VII. divina providentia Pontifici maximo felicitatem & longævitatem. Ab ultimis Belgarum, Urbem Dominam, Sedem vestram, Romam divinarum litterarum sarcinâ instructi magis

magis quàm onusti.... animis passibúsque subin-« tramus.... dona quæ septemplex sacræ scripturæ« facies facit, deferimus, &c. *Hæc ex Joannis Ma-*« *billonii Itinerario Italico. pag.* 95.

BIBL. POLYGL. PARTES.

Epitome Bibliorum continens insigniora veteris & novi Testamenti dicta, in sex linguis. Hebr. Chald. Syr. Gr. Lat. & Germanicè, studio Valentini Schindleri. 8. Wittebergæ 1578.

Pentateuchus Hebræo - Chaldæo - Persico Arabicus in tres descriptus columnas, in media textus Hebraicus (*literâ majori, reliqua literâ minori,*) in læva paraphrasis Chaldaica Onkelosi, in dextra versio Persica R. Jacob F. Joseph טאווס Tavos sive Tusensis; in superiori parte paraphrasis Arabica R. Saadiæ Gaonis, & in inferiori commentarius Rasi. Omnia charactere quadrato Hebraico cum punctis, in folio. *In fine Geneseos legitur*: Absolutus est liber Geneseos in domo Eliezeris Berab Gerson Soncinatis; *& in fine Deuteronomii*: Completum est hoc opus, opus cœlorum die 16. mensis Scheveth, anno השו 5306 creationis, (*qui est Christi* 1546.) *Constantinopoli editum esse constat ex sequenti editione*; † *itemque ex Rabbi Schabbatai Siphte Jeschenim, ubi hoc opus Constantinopoli impressum commemoratur, lit.* ה. *num.* 53.

Hæc versio *Arabica literis Hebraicis exarata,*« *juxta Pocockium*, passim mendis scatet, exempla-« ris aliquando forsan quod secuti sunt vitio, alias« eorum qui vocales apposuerunt Grammaticæ Ara-« bicæ

„bicæ linguæque proprietati minùs consonas, si-„ve imperitiâ sive negligentiâ. V. *Ejus Præfatio in „variantes lectiones Arabicas, tomo VI. Bibl. Po-„lygl. Anglicanorum pag. 2.*

Ea futiliter dicuntur ; puncta nam-„que Arabum vocalia characteribus Hebrai-„cis non potuerunt exprimi: hujus autem exem-„plaris punctatio, habita pronunciationis ra-„tione accurata est. Eodem quoque modo ege-„runt Judæi in suis Persicis translationibus tam ex-„cusis quam manu exaratis. *Hæc ad me scripsit D. Euseb. Renaudot.*

Pentateuchus Hebraicus, Hispanicus & Barbaro-Græcus; triplici distinctus columnâ. In medio textus Hebraicus, ad latus dextrum versio Hispanica *vetus Judæorum Hispanorum*, ad sinistrum versio Barbaro-Græca, *utraque ex Hebræo*: Suprà Targũ Onkelosi, infrà Commentarius Rasi. Omnia literis Hebraicis cum punctis, in folio. *Ad calcem legitur*: Initium libri hujus in principio mensis Thamus, anno חדשׁ 5307. creationis (*qui est Christi* 1547.) Constantinopoli in domo Eliezeris Berab Gerson Soncinatis.

Utriusque exemplar, quod non est vulgare, reperi-„tur in Bibliotheca Regia.“ In his versionibus sermo-„nem Græcum vulgarem & Hispanicum agnoscere „difficile est, adeò frequentes occurrunt in illis He-„braismi. *Rich. Simon in disquis. Criticis de variis Bibliorum editionibus cap.* 14. *p.* 107.

„ Licet Hebraismis referta sit hæc interpretatio, ut-„pote ad verbum confecta (id enim omnibus Ju-„dæorum versionibus Biblicis congruit) nihilominus tamen Hispanicum sermonem repræsentat. *Renaudot.* Genesis

Genesis Ebraicè, Græcè, Latinè & Germanicè studio Eliæ Hutteri, in 8o. Norimbergæ 1601.

Palæstra linguarum Orientalium, hoc est: Quatuor primorum capitum Geneseos I. Textus originalis tam Judæorum quàm Samaritanorum traditionibus. II. Targumim seu paraphrases Chaldaicæ & orientales præcipuæ, nempe Chaldaicæ Onkelosi, Jonathanis & Hierosolymitana; Syriaca, Samaritana, Arabica, Æthiopica & Persica: omnia cum versione latina ex Bibliis Polyglottis Anglicanis (*præter Paraphrasin Æthiopicam quam cum versione Latina ex editione Clar. Dn. Burcklini mutuati sumus, ait editor in præfatione*) curâ Georgii Othonis, cum ejus præfatione, in 4. Francofurti ad Mœnum, typis Martini Jaqueti 1702.

Josuæ historia duplici editione: *Hebraica & (a) Græca*. Adjuncta est duplex *versio Latina*, quarum altera Hebraicam illam; altera Græcam penè ad verbum repræsentat. Et insuper interpretatio Chaldaica, ubi ab Hebræo discessit, Latinè est in marginibus expressa. Subjecta est etiam Vulgata Latina. Additæ sunt præterea annotationes & commentaria. Omnia fideli studio & industriâ Andreæ Masii, in fol. Antuerpiæ, typis Christoph. Plantini 1574.

(*a* Hæc septuaginta duorum Interpretum quidem est, sed admistione verborum Theodotionis suppleta atque asteriscis, obeliscisque & limniscis, ut olim ab Adamantio, ubique distincta, illustrataque: & ab incredibiliter multis mendis repurgata. *Masius in præfatione.* "

Esai-

Esaias Propheta Hebraicè, Græcè, Latinè ex versione S. Hieronymi, & ex versione Seb. Munsteri. Accessit succincta difficilium Hebraicorum vocabulorum expositio collecta ex Davidis Kimchi commentario, in 4. Basileæ per Henricum Petrum *absque nota temporis*.

Esaias Ebraicè, Græcè & Latinè studio Eliæ Hutteri, in 4. Norimbergæ 1601.

Hoseas Ebraicè & Chaldaicè cum duplici versione Latina, *Santis Pagnini ex Ebræo & altera Alphonsi de Zamora ex Chaldæo*, commentariis Ebraicis Rasi, Aben Esræ, & David s Kimhhi, Masora item parva, ejusque & commentariorum Latina quoque *à Joanne Mercero facta* versione. Accedunt in fine succinctæ sed necessariæ annotationes Guilielmi Coddæi, in 4. Leidæ, typis Joannis Maire 1621.

Jonas Propheta Hebraicè, Græcè, Latinè & Germanicè, in 8. Magdeburgi 1607.

Jonas illustratus *Heb. Chald. & Latinè* per paraphrasim Chaldaicam, Masoram magnam & parvam, & per trium Rabbinorum textum Rabbinicum punctatum, nec non per varias notas philologicas, authore Joanne Leusden, in 8. Trajecti ad Rhenum, typis Gilberti à Zijll. 1656.

Joel & Abdias Hebraicè, Chaldaicè & Latinè *eodem ordine dispositus* per eundem, 8. Ibidem 1657.

Joel & Micha Hebr. Chald. Græcè, Latinè & Germanicè studio Joannis Draconitis editi. fol. Witteb. 1565.

LudoviciMich. Crocii Specimen philologicum, sive Prophetia Obadiæ Hebr Chald. Syr. & Arab. 4. Bremæ 1673.

Ma-

Malachias Ebraicè, Græcè & Latinè ſtudio Eliæ Hutteri, in 4. Norimbergæ 1601.

Pſalterium Hebræum, Græcum, Arabicum & Chaldæum, cum tribus Latinis interpretationibus & gloſſis, *ſive* Octaplus Pſalterii Auguſtini Juſtiniani Genuenſis, cujus 1. Columna habet Hebræam editionem, 2. Latinam *Juſtiniani* interpretationem reſpondentem Hebrææ de verbo ad verbum, 3. Latinam communem, 4. Græcam, 5. Arabicam, 6. Paraphraſim ſermone quidem Chaldæo ſed literis Hebraicis conſcriptam, 7. Latinam *Juſtiniani* reſpondentem Chaldææ, ultima, hoc eſt, *octava* continet *ejusdem* ſcholia, id eſt annotationes ſparſas & interciſas. Præmittitur ejus præfatio ad Leonem X. Pont. Max. *Ad calcem hæc leguntur:* Impreſſit miro ingenio Petrus Paulus Porrus, Genuæ in ædibus Nicolai Juſtiniani Pauli, anno chriſtianæ ſalutis milleſimo quingenteſimo ſexto decimo, menſe Octobri.

Ex præfatione. « Acceſſerunt (qui fuit præcipu-« us labor) novæ ex Hebræo & Chaldæo interpre-« tationes, ſed & ſcholia quædam in maximè neceſ-« ſariis locis addidimus. »

Primus poſtremis hiſce temporibus nomen ſu-« um duplici ſacrorum librorum interpretatione, al-« terâ ex Hebræis, ex Chaldæis alterâ celebravit Au-« guſtinus Juſtinianus, verba verbis totidem, iisque« ſelectis nec impuris in utraque retulit, fidemque« ſuam ac diligentiam doctis omnibus probavit.« *Huetius de claris interpr.* §. 13.

Pſalterium in quatuor linguis, Hebræa, Græca,

Chaldæa, *aut veriùs Æthiopica* & Latina. *Ad calcem subjicitur Epistola Joannis Potken, cujus studio & operâ facta est hæc editio*, fol. impressum Coloniæ 1518.

Ex hac Epistola. „Cumque maximam Indiæ „majoris, quæ & Æthiopia sub Ægypto est, Regis à „puero audissem esse potentiam.... linguam ipsam „Chaldæam ab eis (*Monachis*) ad tantam sufficientiam didici, ut mihi persuaderem me posse „Psalterium David arte impressoria edere, ut & „quinquennio vix exacto Romæ edidi: (*sc.* 1513.) „sed cum homo Germanus, in patriam post multa lustra reversus, patriæ me fatear debitorem: „Psalterium ipsum, non modo in hac Chaldæa, per „me in Europam importari cœpta, sed & Hebræa, „& Græca ac Latina linguis imprimi curavi.... „retegens etiam quod Græca, Latina & Chaldæa „translationes ex septuaginta Interpretibus, non „ex Hebræa veritate, descenderunt.

Psalterium Hebraicè, Græcè & Latinè, curâ & studio Desid. Erasmi. V. *S. Hieronymi opera*, in fol. Basileæ, typis Amerbachii 1518.

Psalterium sextuplex, Hebraicum cum tribus Latinis versionibus, scilicet S. Hieronymi, Sanctis Pagnini & Felicis Pratensis: Græcum LXX. Interpretum cum Latina Vulgata, in 8. Lugduni, typis Sebastiani Gryphii 1530.

Psalterium Hebraicum & Græcum cum duplici Latinâ versione. V. *S. Hieronymi opera*, fol. Ibidem 1531. & Parisiis, typis Carolæ Guillard 1545.

Psal-

Pſalterium Hebraicè,Græcè & Latinè ad veterum exemplarium fidem per Petrum Artopœum emendatum & explicatum, cum Felicis Pratenſis interpretatione & Joannis Campenſis paraphraſi,additis aliquot doctiſſimorum virorum correctionibus,in 8 Baſileæ,typis Henrici Petri 1545.

Pſalterium Hebraicè,Græcè & Latinè per eundem Artopœum in 16. Baſileæ, typis Henrici Petri 1545.Idem,in 8. ibidem, iisdem typis 1548. Idem, in 8. Ibidem *abſque anno*. Idem in 8. Ibid. 1569.

Pſalterium Davidis Hebr. Chald. Gr. Lat. & Germanicè ſtudio Joannis Draconitis editum fol. Wittebergæ. 1565.

Pſalterium Ebraicè,Græcè, Latinè & Germanicè,ſtudio Eliæ Hutteri, in 8. Noribergæ. 1602. & Amſtelodami 1615. *Eadem prorſus editio.*

Pſalterium Ebraicè,Chaldaicè,Syriacè, Arabicè, Græcè & Latinè cum interpretatione Jacobi Gerschovii,fol. Roſtochii 1643.

† Pſalterium Davidis Coptice,Arabicè, Latinè, ſtudio Th. Petræi. in 4. Lugd. Bat. 1663. v. *Cat. Bibl. Golii p.* 88.

Pſalterium Hebraicè,Græcè & Latinè. V. *Biblia Latina Gordoni*,in folio. Pariſiis 1632.

Dyodecas Pſalmorum de Jeſu-Chriſto Hebraicè,Chaldaicè cum Latina verſione, & Græcè ex LXX.Interpretibus,in 8.Bremæ,typis Thomæ Villeriani 1614.

Pſalmi Davidis decem (*ſc.* 23.25. 47.48.61. 65. 72.95.148.150.) Hebr.Item ſex Sacræ Scripturæ Veteris Teſtamenti integra capitula: priſco Hebræo metro reſtituit omnia,& cum tribus interpretatio-

 nibus

nibus (Gr. Lat. & Germ.) adparere voluit Marcus Meibomius, in folio. Amstelodami 1690. Idem in folio, ibidem 1698. *Eadem est editio ac præcedens ut notatur ad calcem.*

Psalmi 113. versus 3. *A Solis ortu usque ad occasum laudabile nomen Domini* : Veluti specimen quoddam variarum translationum Sacræ Scripturæ in linguas 37. V. *Augusti Pfeifferi* scriptum Germanicum, in 4. Wittebergæ 1670. & *Critica Sacra* in 8. pag. 346. secundæ editionis.

Proverbia Salomonis Hebraicè, Chaldaicè, Græcè, Latinè & Germanicè, studio Joan. Draconitis edita. fol. Wittebergæ. 1565.

Canticum Canticorum Æthiop. Arab. & Latinè cum notis Joannis Georg. Nisselii 4. Leidæ 1656.

Threni Hieremiæ Hebr. Gr. & Lat. ex duplici versione Sancti Hieronymi & Munsteri. 8. Basileæ 1552.

Ruth libellus Ebraicè, Græcè, Latinè & Germanicè à Cornelio Neandro editus, in 8. Wittebergæ 1592.

Annus editionis. 1569. Novum Testamentum Græcè & Latinè ex versionis Theod. Bezæ secundâ editione, cum interpretatione Syriaca, Hebræis typis *cum punctis vocalibus* descripta, plerisque etiam locis emendata, (*quatuor ex septem Epistolis Canonicis absunt*) eadem Latino sermone reddita, authore Emmanuele Tremellio, *qui præfationem Elizabethæ Anglorum Reginæ nuncupavit*, in folio. Excudebat Henricus Stephanus 1569.

Idem in fol. Lugduni in Bibliopolio Salamandræ 1571. *Eadem est prorsus ac præcedens editio.*

Ex

Ex præfatione Tremellii. „ Theodorus Beza novi fœderis volumina de Græco dedit Latina,„ sed ego quà nescio dexteritate,certe quâ potui di-" ligentiâ,de sermone Syriaco expressa, offero. . . . " Syriaca nostra versio, si fortè non tota, majori" tamen ex parte ex archetypo Græco fidelissimè ex-" pressa est. . . Venerandam antiquitatem abundè" confirmant cùm incorrupta sermonis elegantia," tum defectus epistolæ Petri II. Joannis II.& III. B." Judæ, Apocalypseos & accusationis adulteræ apud" Joannem cap.8. . . . Hæc apud Syros dicuntur ex-" tare,*sed* in antiquissimis harum nationum libris" desunt omnia. . . Illustria passim edidimus docu-" menta ex longè antiquissimo & optimo codice" msc. quem Frederici III.Electoris Palatini Biblio-" theca nobis suppeditavit. Præter quem nullum" alium habere potuimus, eo duntaxat excepto" quem Ferdinandus Imperator (*anno* 1555.)" primus magnis sumptibus & elegantibus ty-" pis ex duobus msc. codicibus excudi curavit. - . ." Syriacum Textum Hebræorum literis punctisque" vocalibus descripsimus. *Latina ejus versio de ver-" bo ad verbum facta est,& in locos plerosque obscu-" riores Tremellius meditata subjunxit. Scripta est" hæc præfatio Heidelbergæ* 1568. "

Postquam locutus fuisset Genebrardus lib. 4. *Chronol. ad ann. Chr.* 1555. *de editione Viennensi Novi Testam.hæc addit.* "Hoc tam insigne opus a-" liquot annis post quidam Tremellius. . . . Genevæ" characteribus Hebraicis incredibili perversitate" publicavit. Primò sustulit titulos Epistolarum &"

 Evan-

„Evangeliorum.... Deinde tabulam Evangelicarum & Apoſtolicarum lectionum ſuppreſſit.... „Tertio multas motiones,quas putabat inanes præ „imperitia ſubduxit,in earum locum aſſixis pro libidine punctis contra analogiam, uſum & phraſim Syrorum.... Unde ſi ejus editionem Syri legerent,ſe Syriacè illic nihil aut parum legere faterentur. Quarto non modo literas protractionis „ſuſtulit... ſed & conſonantes, præſertim literam „Nun,cujus loco ſolet ſubſtituere Jod, quod neſciret apud Syros literam Nun eſſe ſymbolum tertiarum perſonarum,æque ac primarum pluralium.... „Poſtremo Guidonis Fabricii Boderiani docti & „Catholici laborem per plagium ſibi vindicavit, „qui illud ante è characteribus Syriacis in Hebraicos tranſcripſerat,& additaLatina interpretatione „Antuerpiæ Plantini typis emiſerat,niſi quod dum „præfationes, apparatus & judicia Theologicarum „Academiarum & privilegia Regum & Principum „tribus aut quatuor annis expectantur, publicatio „in annum 1572. rejecta eſt, quam iſte antevertit „anno 1569. *Hæc ille. Et quidem ſcribit Boderianus in præfatione ſuâ ſe verſionem Latinam ex Syriaco ſermone anno* 1567. *abſolviſſe.*

1584. Novum Teſtamentum Græce, Latine ex verſione vulgata, & Syriace literis Hebraicis, ſed absque punctis, cum verſione Latina & præfatione Guidonis Fabricii Boderiani ad Henricum III. Galliæ & Poloniæ Regem, in 4. Pariſiis, apud Joannem Benenatum 1584. (*Abſunt etiam in hac editione quatuor Epiſtolæ Canonicæ.*) *Ad calcem legitur:* Excudebat Stephanus Prevoſteau, Joannis

Joannis Benenati sumptibus & labore, Parisiis pridie Calendas Novembris, anno Domini 1583.

Ex Præfatione. „ Jam duodecim anni & amplius, (*sc. anno* 1572.) ex quo præclaræ Bibliorum editioni, unà cum fratre meo Nicolao Fabricio Antuerpiæ adfui. Ea quidem auspiciis Regis Catholici, prælo autem Christophori Plantini, multoque doctorum virorum labore & industriâ ad umbilicum tandem deducta est. In qua præter cæteros labores mihi cum aliis viris doctis communes, Novum Testamentum ex charactere Syro in literas Hebraicas transcripsi, ac Latinæ interpretationis facibus collustravi: Bibliorum verò apparatui Lexicon Syro Chaldaicum & Rabbinicum adjeci. . . . Cum autem annno 1581. . certior factus sum Typographum Benenatum secundam editionem secundùm exscriptionem meam literis Hebraicis sed absque punctis feliciter inchoasse, ut ab incœpto non desisteret, vehementer sum adhortatus; & quidem nisi alia negotia me domum revocassent, eum libenter meâ qualicumque operâ in totius operis editione sublevassem... Novi Testamenti Syriaci literis Hebraicis exscriptionem, & ejusdem versionem Latinam pridem anteà à me absolutam denuò censui recognoscendam, eamque gratis & lubenter dedi editioni Regiæ inserendam. "

Novum Testamentum Syriacè, Ebraicè *ex versione Eliæ Hutteri*, Græcè, Latinè *ex vulgatâ editione*, Germanicè *ex interpretatione Lutheri*, Bohemicè, Italicè, Hispanicè *ex Cassiodori de Reyna translatione*, Gallicè, Anglicè, Danicè, Polonicè, 1599.

ſtudio Eliæ Hutteri, 2. vol. in fol. Norimbergæ 1599.

Idem 4. vol. 4. Ibidem 1599–1600. *Iſtæ editiones ſunt ſolâ verſionum multiplicitate ſpectabiles.*

Ex præfatione Epiſtolis S. Pauli præfixa. „Integrum Novum Teſtamentum in linguam San-„ctam convertendum ſuſcepi; converti, correxi & „anno temporis ſpatio abſolvi."

1603. N. T. Ebraicè, Græcè, Latinè, Germanicè, ſtudio Eliæ Hutteri, 2. vol. 4. Noribergæ. 1602—3.

1604. N. T. Græcè, Latinè & Germanicè, ſtudio Eilhardi Lubini, in 4. Amſtelodami, Joannis Janſonii 1614. Roſtochii 1615. *Una eademque eſt editio.*

1615. N. T. Ebraicè, Græcè, Latinè, Germanicè, ſtudio Eliæ Hutteri, in 4. Amſtelodami, Joan. Walſchaert, 1615. *Eadem editio ac anni* 1602.

1618. N. T. Græcè, Latinè & Gallicè ex duplici verſione Theodori Bezæ, in 8. Genevæ 1628.

1673. N. T. Græcè, Latinè *ex vulgata editione*, & Gallicè *ex verſione Montenſi*, in 8. Montibus (*aut potiùs Rotomagi*) 1673.

1684. N. T. Gallicè *ex verſione Genevenſi*, Anglicè & Belgicè *ex editione anni* 1637. in 8. Amſtelodami, Jacobi Vander Deyſter 1684.

1698. N. T. juxta editionem Bibliorum Polyglottorum *Londinenſium*, in quo textus Græcus cum verſione interlineari & vulgata Latina, translationes antiquæ Syriacæ, Arabicæ, Æthiopicæ totius Novi Teſtamenti, Perſica Evangeliorum; & ſingularum verſiones Latinæ. Omnia ex ordine diſpoſita cum variis lectionibus ex mſc. antiquiſſimis undique

undique conquisit's, optimisque exemplaribus impressis, in folio. Londini, typis Smith & Walford. 1698.

Hæc editio nulla forsan alia est quàm quæ anno 1657. Londini in lucem emissa est cum cæteris Bibl. Polyglottorum voluminibus; eadem omninò complectitur. Nec vero simile est Londini tunc temporis fuisse Typographos, qui hujusmodi variis typis aliquid ederent.

Quatuor Evangelia Hebr. Gr. Lat. & Germanicè studio Joannis Claii, in 8. Lipsiæ 1610.

Quatuor Evangelia Gothicè ex Ulfilæ Gothorum Episcopi translatione, additis parallelis versionibus, Sueo-Gothicâ vulgari, Norrænâ seu Islandicâ & vulgata Latinâ: omnia literis Latinis curâ & studio Georgii Stiernhielmii, in 4. Holmiæ 1671.

Evangelia anniversaria Dominicorum & Festorum Dierum, Germanicè, Græcè, Latinè & Hebraicè studio & operâ Joannis Claii. 8. Lipsiæ 1578.

† Evangeliorum & Epistolarum lectiones anniversariæ, Græce, Hebraice, Latine, & Germanice, studio Eliæ Hutteri in 8. Norimb. 1601.

Oratio Dominica in XX. linguis cum notis in lingua Teutonica impressa. *Extat inter codices msc. Bibl. Bodleianæ, cod.* 5206.

Oratio Dominica XXVI. linguis diversis studio Angeli Roccæ edita. V. *Ejus appendix de Bibliotheca Vaticana dialectis*. 4. Romæ 1591.

Oratio Dominica L. diversis atque inter se differentibus linguis curâ Hieronymi Megiseri

edita, V. *Ejus Thesaurus polyglottus*. in 8. Francof. 1603.

Oratio Dominica XL. linguarum, à Joanne Reutero edita, Rigæ 1662.

Orationis Dominicæ versiones præter authenticam ferè centum linguis, eæque longè emendatiùs quàm antehac, a probatissimis authoribus potius quàm prioribus collectoribus, jamque singulæ genuinis suæ linguæ characteribus à Barnimo Hagio traditæ, editæque à Thoma Ludekenio, in 4. Berolini, ex officina Rungiana 1680.

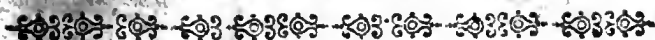
Oratio Dominica plus centum linguis, versionibus aut characteribus reddita & expressa, editio novissima, in 4. Londini, Danielis Brovvn 1700.

Epistola D. Pauli ad Romanos Græce & Latine ex versione vulgata, & Gallice ex translatione Francisci de Harlay cum ejus observationibus, in 8. Gallionis 1641.

Epistola D. Pauli ad Galatas Græce, Syriace, Latine & Germanice, in 8. Bremæ, typis Thomæ Villeriani 1614.

Epistolæ Jacobi, Joannis & Judæ, Arabice, Æthiopice & Latine, cum notis, per Nisselium & Petræum, in 4. Leidæ 1654.

CAPUT II.

CAPUT II.

Biblia Linguis Orientalibus edita.

Sacros recensens codices linguis Orientalibus exaratos eundem institui ordinem, quem in lexico suo Heptaglotto secutus est Edmundus Castellus horum idiomatum peritiâ celeberrimus. Primum locum occupat textus Hebraicus tanquam omnium versionum fundamentum; deinde Targumim seu paraphrases Chaldaicæ, quas excipiunt versiones Syriaca & Samaritana, quippe quæ ex Chaldæo quodammodo ducunt originem, sequuntur versiones Arabica, Æthiopica quæ juxta Ludolfum præcedentis velut propago est, Persica & Turcica iisdem ac Arabica utentes characteribus; agmen denique claudunt Armena, Georgiana, Coptica & Malaica, quæ nullam inter se, nec cum prioribus cognationem habent.

SECTIO PRIMA.

BIBLIA HEBRAICA.

Antiqua Bibliorum Hebraicorum Exemplaria.

Quæ de illis Exemplaribus hîc referuntur, partim ex Waltono, partim ex Richardo Simon præsertim excerpta sunt.

CODICES quosdam variis seculis, summâ cura & studio elaborarent insigniores Rabbini. Horum multos recenset Elias in Tabulis fractis.

fractis. Talis fuit, 1. Codex Hillelis, 2. Codex Ben Ascher, qui etiam Palæstinus sive Hierosolymitanus, ut & Ægyptius dicebatur, 3. Codex Ben Nephthali seu Babylonius, 4. Codex Sinai, 5. Pentateuchus Hierichunthinus, 6. Liber Aspamira h. e. Hispaniæ seu Codices Hispani.

I. *Codex Hillelis.* De Codice hoc scribunt Jo. Mercerus in Prov. 24. 14. Elias Levita in tabulis fractis, David Kimchi rad. שרם in 2. parte Grammaticæ, Jo. H. Hottingerus in Thesauro Philol. l. 1. cap. 2. sect. 4. Jo. Morinus in Pentat. Samarit. exercit. 4. c. 9. Exercit. Biblicis lib. 1. Exercit. 1. cap. 2. Codex hic ab Hillele quodam scriptus & magno studio correctus est; per quem vulgus Judæorum codices suos probarunt. Hujus codicis auctoritatem sæpius adducit Kimchi, & de eo scribit Abraham Zachut in Juchasin. „*Anno Mundi* 956. (*i. e.* „*Christi* 1196.) defectio magna contigit in regno „Legionensi: eduxerunt inde librum viginti qua-„tuor (*sc. Biblia*) qui vocatur *Hillelianus* quem „scripsit R. Hillel, & ex quo corrigebant omnes „libros. Ego autem vidi partem istius quæ vende-„batur in Africa. Illo verò tempore nongenti „erant anni cum scriptus erat. Kimchi quoque „parte altera Grammaticæ ad dictionem למען, „commemorat quod codex ille fuerit Toleti.

„ Licet suspicari Hillelum hunc, *inquit R. Simon* „*cap.* 3. *de variis Bibl. edit.* Hispanum fuisse cele-„berrimumque scholæ alicujus rectorem, qui Ma-„sorethicam editionem jam dudum publici juris „factam, ad vetusta exemplaria locis aliquot re-

forma-

formavit. Et ut ita sentiam, *pergit idem auctor*, " facit ipsa codicis Hilleliani natura, qui in per" paucis tantum, iisque levissimis a Masorethicis" discrepat.... & quod diversas illius lectiones in" Hispanicis exemplaribus annotatas deprehende-" rim, secus in Germanicis & aliis."

II. *Codices Ben Aser, & Ben Nephthali.* Aaron filius Mosis de tribu Aser, qui vulgo vocatur *Ben Ascher*, Tiberiensis Academiæ Rector fuit, & R. Jacob, aliis Moses, filius David de tribu Nephthali, Babylonius esse creditur. Erant hi Rabbini, ut scribit Elias, duo capita seu Rectores Academiarum, & nobiles suo tempore Masorethæ; floruerunt teste Ghedalia circa annum Æræ Judaicæ 4794. i. e. Christi 1034. Uterque multum laboravit, ut Biblia quam emendatissime ederent. Ortæ tamen inter eos dissensiones de punctis vocalibus & de accentibus. Differentium utriusque lectionum collectiones quibus in libris reperiantur inferius indicabimus. Magni nominis uterque erat; unde Babylonii secuti sunt lectionem Ben Nephthali, Palæstini Ben Ascher, ad cujus normam conformantur omnia Biblia impressa.

Codex autem hujus Ben Ascher aliquando vocatur Ægyptiacus, *de quo Maiemonides in Hil. Seph. Thora. c. 8. s. 4. ita scribit.* „ Liber, cui" innixi sumus in rebus istis, est liber celeberri-" mus per Ægyptum, qui à plurimis annis erat" Hierosolymis, ut ex eo corrigerentur libri. Huic" autem omnes innitebantur, eo quod eum" correxisset Ben-Ascher, & multos annos diligen-

tem

„tem in eo operam navasset, & sæpiùs eum recen-„suisset: istum librum secutus sum & ego in libro „Legis, quem descripsi juxta ejus formam.

Moses F. Nahhman Comment. in libr. Jersira fol.61. meminit trium codicum præcipuorum, cùm dicit. „In עתה non reperiri Daghes per totam „scripturam, ut deprehenditur ex accurata perqui-„sitione in omnibus libris Babylonicis & Hieroso-„lymæ, nec in libro Hilleliano.„

III. *Codex Sinai*, erat Pentateuchus emendatus, ut scribit Elias in Tab. fractis; dicit enim *Sinai esse nomen Pentateuchi correcti tractantis diversitatem accentuum.* Exempla profert: authorem verò se nescire profitetur.

IV. *Pentateuchus Hierichuntinus*, de quo Elias ibidem, *est exemplar Legis correctissimum Jerichunte allatum, agens de vocibus defectivis & plenis.*

V. *Liber Aspamia*, juxta eundem Eliam ibid. *liber est complectens codices Hispanicos, quia illi sunt reliquis omnibus codicibus emendatiores.*

Codices suppositi seu non tantæ antiquitatis quantam illis tribuunt quidam Scriptores. Liber αὐτόγραφος Esdræ seu codex Legis ab ipso Esdra descriptus. Hunc librum ab Esdra exaratum volunt Angelus Rocha *in Bibl. Vaticanâ p.* 394. & Finus Adrianus *in Flagello Judæorum l.9.c.2.p.557.* de quo ait „ipsamet Biblia ab Esdra restaurata „custodiri in civitate Bononiæ in Ecclesia S. Do-„minici, tamen in multis locis vitiata fuisse, quo-„niam per communitatem Bononiæ loco pigno-„ris data sunt Hebræis mutuantibus pecuniam ipsi communitati. „ Hic codex, qui infra recensetur,

etiam-

etiamnum servatur Bononiæ apud PP. Dominicanos à Judæis huic monasterio dono oblatus tempore Aymerici Præfecti & Magistri Ordinis initio seculi 14. Inscriptio in medio volumine assuta, quam refert D. Bern. de Montfaucon. *pag.* 399. *Diarii Italici*, rem denuntiat his verbis: Hic rotulus Legis est, quem scripsit Esdras scri-" ba manu sua... Ab antiquo pro tali habebatur" inter Judæos de generatione in generationem,&" pro tali recepit eum Rev. Mag. Ordinis Fr. Ayme-" ricus, cujus est &c. Hæc, ut ex charactere li-" quet, *addit idem author*, tempore Aymerici cir-" ca annum 1308. conscripta sunt,... ac licet fabu-" lam sapiat quod ajunt Esdræ ipsius manu exa-" ratum, negari sanè posse non videtur aliqualis" saltem vetustatis tum fuisse, cùm traditus Aymeri" co fuit."

"Ficta esse, *inquit R. Simon cap. 3. disquis. critic. de variis Bibl. edit.* quæ Judæi nonnulli de Bi-" bliorum exemplaribus Esdræ manu exaratis com-" menti sunt, nemo paulò cordatior ætate nostrâ" dubitat; Similiter & ea quæ de aliis codicibus" Bononiæ ut author est Finus Ferrariensis, vel Ca-" billone, ut aliis visum est, asservatis, relata sunt. "

Narrationem de codice Bononiensi Esdræ ma-" nu descripto fictam esse Waltonus *Proleg.* 4. §. 4." asserit, deinde addit: "Simile commentum est" quod habet R. Azarias *cap.* 4. *part.* 3. *libri Meor" Enaiim*, de Esdræ codice Cabillone ad Ararim" conservato: & quod *Maimon ex Ægypto Cabil-" lonem venerat, ut librum Legis cum hoc manu-" scripto Esdræ conferret, &c.* quod merum figmen-"

tum

„tum esse ipsa relatio, si cuiquam locum inspicere libeat, clarè ostendit.„ *Videatur ea de re Jo. Morini Exercit. Biblic. lib.* 1. *Exercit.* 1. *c.* 2. *§.* 29.

„ Samaritani in singulis ferè literis ad Th. Ma-„reschallum per aliquot annos scriptis superbè „gloriati fuerant,apud ipsos servari vetustissimum „Legis exemplar, quod scriptum fuerit ab Abisha „Sacerdote, pronepote Aaronis, & illius manu si-„gnatum: verum nugas esse,& mera mendacia quæ „hac de re proferunt, Rob. Huntingtonus ex o-„culari inspectione deprehendit, & ipsos hujus „vanæ gloriationis abundè convicit. *Acta Eru-„dit.Lips.anni* 1705.*pag.*221. *ex Epist. Huntingtoni p.* 49. & 56. *V.infr. Pentateuch. Samarit.*

PRÆCIPUI CODICES Manuscripti

In diversis totius Europæ Bibliothecis asservati.

„MANUSCRIPTOS Judæorum codices ad „duplicem classem referre possumus,quorum „alii publico Synagogarum usui inserviant; alii ve-„rò privatis hominibus... Mirum est quàm ridicu-„la sit Judæorum,in describendis hisce exemplari-„bus quæ Synagogarum usui inserviunt, religio, „ac stulta superstitio.(*Hæc fusius refert hoc in loco R.Simon in Disquisit.critic. de variis Bibliorum e-„ditionibus,cap.2.*)....Privatorum hominum co-„dices (*pergit idem ibidem*) in duplici quoque „classe possunt collocari, quum alii à Judæorum „vulgo & ab hominibus è plebe descripti fuerint;

alii

alii verò à viris linguæ ſuæ peritis, & in uſum eo-" rum qui apud ipſos authoritate pollent, vel aliquo" dignitatis honore eminent; quales ſunt qui *Naſci*" ſive Principis nomen ſibi ſumunt. *Priores* li-" teris minuſculis exarati, & minori formâ, multa" habent incùriofius deſcripta, nec pauca, in iis" deprehenduntur σφάλματα; (*ejusmodi complu-*" *res reperiuntur in plerisq; Chriſtianorum Bibliothe-*" *cis.*) *Poſteriores* verò, quia magno ſumptu exarati" ſunt ad fidem antiquorum & bonæ notæ exem-" plarium, cœteris omnibus longè præſtant. Unci-" ales *aut potiùs Majores*, easdemque elegantiſſi-" mas literas præ ſe ferunt. *Idem poſt pauca.* "

"Præterea multi refert, unde & à quibus ſum-" pti fuerint MSS. Bibliorum codices; quando-" quidem Hiſpanici Germanicis, Gallicis & Ita-" licis longè ſunt emendatiores: quia Judæi Hi-" ſpani caſtigandis ſuis codicibus præ cœteris Ju-" dæis animum applicuere, καλλιγραφίας etiam" curioſi. . . . Quâ autem ratione iſti codices diſtin-" gui & internoſci poſſint, explicatu facile eſt; nam" Hiſpani characteres præ ſe ferunt quadratos for-" mâque eleganti, quales conſpiciuntur in Bibli-" is Regiis a Plantino Antuerpiæ editis, & in" Bibliis Roberti Stephani, (reperiuntur nunc hi" codices optimæ notæ Conſtantinopoli duntaxat," Theſſalonicæ, & in aliis plagæ Orientalis Urbi-" bus, ad quas Judæi ex Hiſpania depulſi ſe recepe-" runt, *idem hiſt. crit. Vet. Teſt. lib. 1. cap. 21.*)" Italici & Gallici paulò rotundiores ſunt; Ger-" manici vero literas Gothicas imitantur, videri-" que poſſunt in libris Hebraicis qui primò editi"

„ſunt in Germania, & in Bibliis Hebraicis Mun-„ſteri.

„Frequentisſima ſunt maxime in Europa ejus-„modi exemplaria, quæ etiam in forma majori, & „grandioribus literis cum Maſora ad marginem, „variis figuris & imagunculis expreſſa, deſcripta „ſunt. Talem codicem miris modis extollit Jo-„annes Leusden in præfatione Bibl. Hebr. Am-„ſtelodami editorum ann. 1661. (*Eamobrem* „*multa hujusmodi exemplaria, niſi æram temporis* „*affixam habuerint, conſulto hic omittimus.*) Codi-„ces Hiſpani, qui ſunt probæ notæ, Maſoram ſim-„pliciter deſcriptam exhibent, neque ullæ pror-„ſus lineæ apparent, quæ in animalium aut plan-„tarum figuras ducantur. Itaque MS. Biblio-„rum exemplaria, quo majorem oſtendunt ſim-„plicitatem, eo caſtigatiora ſunt & emendatiora.

Idem cap. 4. *earumdem Diſquiſitionum. pag.* 20. „Non alia ſunt hodiernis temporibus contextus „Biblici exemplaria quam illa, quæ vulgo Maſo-„rethica appellantur. Non enim alia inde jam à „pluribus ſæculis Judæi agnoſcunt, eaque ex his „ad Chriſtianos pervenerunt. Unde orta eſt ma-„xima illa, quæ inter tot codices diverſorum loco-„rum & temporum reperitur conſenſio, ſi pauca „eaque minuta excipias, quorum etiam pleraque „ſcribarum oſcitantium potius ſunt σφάλματα „quam variæ lectiones. *Et pag.* 24. Probatiſſi-„ma quoque exemplaria MS. quæ privatorum fue-„re hominum, puncta vocalia & alia ſimilia non „habuiſſe ex illorum lectione animadverti, verum „poſtea a Judæis criticaſtris adjecta ſunt.“

Idem

Idem cap. VIII. *Hist. crit. Versionum Nov. Testam. asserit.* „Nulla esse apud Judæos codicis Biblici« MS. exemplaria sexcentis aut septingentis annis an-« tiquiora. «

Cave credas (*inquit Joan. Ernestus Jablonski*« §. 35. *præfationis Bibliorum Hebraicorum Beroli-*« *ni editorum, anno* 1699.) antiqua esse exemplaria« quorum inscriptio longam ætatem præfert. (*An*« *hæc vera sint, judicabunt hi, apud quos extant an-*« *tiqui & bonæ notæ codices Hebræi.*) Quæ enim« inscriptiones veræ sunt, eædem sunt recentes;« quæ vetustæ, eas supposititias esse nullus ambi-« go. *Idem ibidem.* §. 37. „ His criteriis constare« potest, codicem Hebræum verè antiquum esse 1.« Si Scriptura sit elegans, sine artificio, & prisca« simplicitate venerabilis. 2. Si Masora vel nulla« adsit, vel parca. Adeoque si codex daretur,« cœtera vetustus, sine omni Masora, is perantiquus« haberi posset; (*id juxta mentem doctissimi viri*« *merum est figmentum.*) si daretur vetustus, cum« sola Masora parva, is mediæ velut ætatis esset; qui« utraque Masora instructi sunt, eorum textus« antiquus esse potest, sed Masora novitatis suspe-« cta, & tantum non convicta haberi debet: anti-« quior tamen est, quæ nativa simplicitate & line-« is rectis se commendat: recentior quæ in varias« picturarum formas, nodorumve gyros se contor-« quet. 3. Vetustissimi codicis indicium esset, si« V. libros Mosis non magis quam reliquas Legis« Sectiones ab invicem distingueret. Priscis tem-« poribus totam Legem omni distinctionis nota« caruisse, ac unum veluti פסוק seu versum, imo,„

„unam תיב ח seu vocem fuisse,& antiqui Judæorum Cabbalistæ tradiderunt, & Christianorum „non pauci persuasum habent.

Biblia Hebraica. Codex membranaceus scriptus manu Serachi F. Judæ Soteris scribæ anno ראתתסר i.e.4866.Creationis, (*h.e.Christi* 1106.) *Hic omnes sequentes æram habentes adscriptam antiquitate superat.* Exhibet textum Hebraicum & Targum Jonathanis in Prophetas alternis versibus, cum Masora magna & parva. Hunc Reuchlinus Romæ ann. 1494. emit: eum appellat supra quam vetustissimum, testamentoque legavit Bibliothecæ patriæ, sive Phorcensi in qua custoditur. *Jo. Henricus Maius in Vit. Reuchlini, pag.* 536.

Biblia Hebraica seu Veteris Testamenti libri omnes qui sunt in Canone Hebræo, 2. vol. Codex ante annos 400. exaratus (*juxta Bened. Ariam Montanum qui hac scribebat* 1572.) hoc est circa annum Christi 1170. *Extant in Bibl. Complutensi.*

Arias Montanus præfat. de varia in libris Hebraicis lectione. „ Sunt nobis integra Biblia He„braica MSC. ante annos,ut Scriptura docet, qua„dringentos: sunt & in Complutensi Bibliothe„ca nostris antiquiora: elegantissima vidimus „Bononiæ in Prædicatorum Monasterio & in Ca„nonicorum Cœnobio: vidimus Mediolani apud „Dominicanos optima & antiquissima exemplaria. *Hæc ille.*

Biblia Hebraica Codex membranaceus, 3. vol. in folio, *in postremi fine hæc leguntur:* Ego Isaac filius

filius Jacob ſcripſi pro R. Manahhem filio Joſedec Pentateuchum cum interpretatione *Chaldaica*, & Prophetas & Agiographa, & abſolvi eos in tertia Sabbathi die vigeſima ſexta menſis Adar תתקנג anno 953. Chriſti 1193. *Bononiæ, Bibl. Canonicorum Regular. S. Salvatoris, de Montfaucon pag.* 406. *Diarii Italici.*

Bibliorum ingens & pretioſum exemplar, quod Capnio quondam a D. Maximiliano I. Romanorum Imperatore dono acceptum, moriens Patriæ ſuæ S. P. Q. Phorcenſi legaverat, *nunc vero Illuſtriſſim. Marchio Badenſis, &c. poſſidet*, atque ante aliquot ſæcula pro R. Abrahamo Aben Eſra (*qui obiit* 1217.) exaratum eſſe Buxtorfius conſultus ex hac clauſula, ילר א ב מאיר probabiliter ſane colligit. *Ita Schickardus pag. 6. præfat. Bechinath Happeruſchim. Bibl. Marchionis Badenſis.*

„ Verum mihi videtur, *inquit Jo. Henr. Maius in vita Reuchlini pag.* 530, nihil omnino certi“ de ejus antiquitate ſtatui poſſe absque temeri-“ tate; nam annus quo exaratus eſt, expreſſus“ haud legitur. Neque id certum eſt pro Aben Eſ-“ ra illum exaratum fuiſſe, quemadmodum ex“ clauſula Buxtorfium probabiliter collegiſſe cen-“ ſet Schickardus. Quam in rem clauſulam inte-“ gram ſubjicere placet; ea his concepta eſt ver-“ bis *Latine redditis a Majo. Macte animo! Scri-*“ *ba nullo afficiatur damno, neque nunc, neque in*“ *ſeculum, donec aſinus per ſcalam aſcendat. Ego Juda filius Salomonis exaravi hunc S. codicem, ac*“ *eo nomine debitas perſolvo laudes Deo, qui in luce*“

E 3 *habi-*

habitat. Scripsi autem illum in usum A.... Ben" Meir, quem velit sinatque Deus transire hæreditate ad filios atque posteros ipsius, ad finem usque" omnium generationum, amen, amen, amen, Selah." Est is codex membranaceus, vastissimæ molis," manuque elegantissima exaratus; cum literis" puncta etiam atque accentus exhibet, una cum" versione Chaldaica Onkelosi singulis versibus" Hebraicis statim subjuncta, atque Masora quæ" in initio voluminum sub variorum animalium" figuris, literis ut plurimum vocibusque express" sis, artificiose depicta est. *Ita Jo. Henr. Maius.* "

Biblia Hebræa. Codex membranaceus in quarta forma quadrata, charactere nitido exaratus. *Ad calcem legitur:* Ego Hhaiim filius Israel scripsi hunc librum, & absolvi eum mense Adar anno quinquies millesimo trigesimo secundo creationis mundi, (*id est anno Christi* 1272.) Toleti. *Bibl. Regia cod. 6.*

Biblia Hebræa. Codex in folio, majoribus literis elegantissime scriptus in membranis: *in fine legitur:* Ego Bar Joseph scriba posui hos viginti quatuor libros in gratiam R. Mosis filii Jacob Levitæ post quintum seculum quinquagesimo quinto (*Christi* 1295.) die undecima mensis Nisan. *Florentiæ Bibl. S. Laurentii pluteo* 1. *cod.* 30.

A. Biblia cum Masora & Targum in Pentateuchum alternis versibus. Codex 2. vol. in folio, ingentis molis, magno scriptus charactere Germanico majusculo, quadrato & eleganti, anno M.5055. (*Christi* 1295.) *Romæ Bibl. Vaticana, de Montfaucon pag.* 277. *Diarii Italici.*

Forte

† *Forte hic est Codex ille Palatinus, de quo Jo. Lomeierus c. 10. de Bibliothecis ista refert:* „ Præcipuum (*Bibliothecæ Heidelbergensis, Vaticano postea illatæ,*) ornamentum fuit codex Hebræorum Bibliorum, in charta pergamena: majestate litterarum, vetustate scripturæ, ac forma operis plane venerabilis. Judæi quidam, cum, Frederico III. Electore, ad eum inspiciendum admitterentur, ceu cœlitus delapsum suspexerunt, procidentes deosculati sunt, & tantum non adorarunt: polliciti ingentem auri vim, si usibus Synagogæ suæ concederetur. Illo usi sunt in sua versione, Junius & Tremellius. Anterioribus aliquot foliis mutilum exemplar, &c. *conf. Hotting. Biblioth. quadrip. p. 178. 179. Junius in not. ad 2 Chron. 26. 5. & 35. 3. ubi codicem hunc* antiquissimum emendatissimumque *vocat.*

Biblia Hebræa, adjectis manu recentiori punctis notisque quibusdam Masorethicis. Codex membranaceus in folio charactere haud impolito descriptus. *Hæc verba leguntur ad calcem*: Scripsi ego Salomon F. Raphaël hunc librum ad usum meum, & ordinavi in eo Pentateuchum, Prophetas & Agiographa in uno volumine, & absolvi eum hic in suburbio Perpiniani, in mense Sivan postridie festi hebdomadarum, *i. e. Pentecostes*, anno quinquies millesimo quinquagesimo nono creationis mundi (*qui est Christi* 1299.) *Parisiis Bibl. Oratoriana cod. 55.*

Biblia Hebræa cum Masora magna & parva. Codex scriptus anno mundi 5059. (1299.) Extant

tant Amſtelodami. *Leusden in præf. Bibl. Hebr. anni* 1661.

Biblia Hebræa cum notis Maſorethicis & punctis elegantiſſime ſcripta in membranis, circa annum Chriſti 1300. Æra ſcriptoris non annotatur, tantùm quod emptus ſit centum cruciatis anno mundi 4260. (1500.) hic codex in 4. *Bibl. Regia cod.* 130.

Biblia Hebræa. Codex in 4. membranaceus elegantiſſimè ſcriptus circa annum Chriſti 1300. *Ibid. cod.* 131.

Biblia Hebræa charactere non impolito. Codex membranaceus in folio, *ad cujus calcem hæc ſunt*: Scripſi hunc librum ad uſum meum, & ordinavi in eo Pentateuchum, Prophetas & Agiographa in uno volumine, & abſolvi eum in menſe Tamus anno quinquies milleſimo ſexageſimo primo creationis mundi (*hoc eſt Chriſti* 1301.) *Pariſiis Bibl. Memmiana.*

Biblia Hebræa cum variis lectionibus Ben Aſcher & Ben Nephthali. Codex ſcriptus anno mundi 5064. (*Ch.* 1304.) fuit quondam Leonis Mutinenſis, deindè Joannis Seldeni, qui eum dono dedit Bibliothecæ Bodleianæ, *in qua extat cod.* 3198. *Walton. Prol.* p. 32.

Biblia Hebræa perantiqua, *in quorum frontiſpicio legitur:* Iſtam Bibliam dedit Frater Guilielmus Pariſienſis Ordinis Fratrum Prædicatorum Confeſſor (*Philippi pulchri*) Regis Franchorum (*ſic*) Conventui Bononienſi pro communi libraria Fratrum, propter reverentia (*ſic*) Beati Dominici anno MCCCX. pridie idus Februarii.

Ex-

Extant in eadem Bibliotheca, de Montfaucon pag. 401. *Diarii Italici.*

Biblia Hebræa charactere Judæo-Germanico. Codex membranaceus in folio. *Ad calcem legitur:* Absoluta sunt in prima hebdomada, ferià secunda mensis Schebeth anno quinquies millesimo septuagesimo secundo, *i. e. Christi* 1312. *Bibl. Sorbonæ cod.* 2.

Biblia Hebraica cum notis quibusdam Masorethicis & Calendario Hebraico. Codex in 4. scriptus anno Christi 1320. *Extat in Bibl. Clar. Domini Begon Tractus Alniensis Præfecti.*

A. Biblia cum Targum in Pentateuchum & Masora. Codex membranaceus 2. vol. in folio, scriptus anno mundi 5103. (1343. *Bibl. Jenensis.*

Biblia Hebraica cum Targum in plures libros Vet. Test. præsertim in I. & II. librum Chronicorum seu Paralipomenon, & Masora † in varias figuras artificiosissime redacta, itemque cum variantibus lectionibus & notis criticis, † 2. vol. in folio vastissimæ molis codex membranaceus manu eleganti exaratus. Scriba sub finem alterius tomi Simson Meneminon vocatur, ut patet ex his verbis: *Cum auxilio Dei misericordis & benigni, Simson Meneminon codicem hunc absolvit cum punctis atque Masora.* Sub finem tamen libri Nehemiæ, Baruch F. Rabbi Serah Scriba, vel, ut Num. XXII. 12. dicitur, Libellarius nominatur. Ex quo conjicit Beckius,„ binos vel etiam „plures codicis hujus Scribas fuisse; Colophonem „tamen operi imposuisse prælaudatum Meneminonem;

„nem; nisi hic puncta saltem atque Masoram ad-„scripserit, quod verba ejus superius citata, & „atramenti diversitas arguere videntur; Baruch „vero literas exaravit. Scriptus est hic codex cu-„jusdam R. Sallumi Hæredibus anno mundi 5103. „hoc est anno D. N. J. C. 1343.† *hac æra ætas pun-„ctatoris exprimitur, cum ipse textus hujusque scri-„ba Baruch multo antiquior esse videatur,*† quem-„admodum ex alia clausula codicis discimus. *Ea „hæc est Latine a Beckio versa*: " Codicem hunc absolvi, punctavi, & Masora instruxi die 5. *post Sabbatum* Paraschæ Schemini, *i. e. octavo* cum auxilio Dei Domini, die 14. mensis *intercalaris* ve Adar, cum auxilio *inquam* venerando & magnifico, anno 103. æræ *minoris h. e. anno mundi* 5103. *æræ majoris, anno vero Christi* 1343. Estque codex hic exaratus Hæredibus Rabbini clarissimi Sallumi &c. *Extant in Bibliotheca Erfordiensi, Matthias Frid. Beckius in epist. dedic. in Targ. libri I. Chr.*

† *Hic codex Biblicus, una cum quatuor aliis, nec tamen ejusdem præstantiæ, passimque mutilis, anno C. 1346, Judæis Erfurto pulsis, in Ecclesiam Augustinianam, quæ Lutheranorum est, delatus, ibidem hodienum asservatur. Jo. Heinr. Michaelis in Dissert. peculiari de codicibus MSS. Biblico Hebraicis Erffurtensibus, ex qua plenior horum codicum notitia hauriri potest.*

Biblia cum notis quibusdam Masoræ & punctis. Codex membranaceus in 4. *Ad calcem Pentateuchi legitur*: scriptus anno mundi 5104. (*Chr.* 1344.) mense Ab. *Bibl. Regia cod.* 132.

† B. Biblia Hebræa, cum Masora & alicubi, *nempe in*

in Psalmis, Jobo, & priori Proverbiorum parte cum Targum notisque marginalibus. Codex membranaceus, cum punctis, scriptus a. mundi 5107. (C. 1347. 3. vol. in 4. Extat cum ceteris MSS. Erpenianis ex dono Ducis Buckinghamii *in Bibl. publica Cantabrigiensi, cod.* 2484. *num.* 45. *Cat. Walton proleg.* 12. § 15.

Biblia Hebræa. Codex membranaceus in folio, scriptus an. M. 5117. (*Chr.* 1357.) *Bibl. Regia cod.* 7.

C. Biblia Hebræa cum suis expositoribus, quos inter R. Benjamin de quo sic: *Perus seu Commentarius literalis Paralipomenon sapientis Rab Benjamin viri Romani. In fine codicis*: Ego Salomon filius doctoris Hhasdai scripsi hæc Biblia cum suis expositoribus in gratiam honorabilis & excelsi Doctoris Benjamin filii illustris R. Manahhem de Kornaldo, & complevi hos viginti quatuor libros operâ manuum mearum, punctationem, & concordantiam & expositiones Rasi, Aben Esræ, Davidis Kimhhi, & Levi Ben Gerson (memoria eorum in benedictione sit) mense Casleu anni quinquies millesimi centesimi quinquagesimi septimi a creatione (*qui est Christi* 1397.) apud Ferrariam quæ est ad flumen Padum. Hic codex bis castigatus fuit, anno 1598. ab Alexandro Scipione, & anno 1626. a Fratre Renato a Mutina Neophyto, qui relicta Judaica superstitione Christianam Religionem suscepit, ut ex ejus testimonio refertur: *Ego Fr. Renatus a Mutina Ordinis Capucinorum correxi* 1626. *Florentiæ Bibl. S. Laurentii plut.* 2. *cod.* 1.

Biblia Hebraica elegantissimis characteribus mem-

membranæ inſcripta, addita ad marginem Maſora, cujus verba minutiſſimis nec minus concinnis literis omne genus hominum, animalium, plantarum, arborum, &c. artificioſiſſime retulerint. Scripta in urbe Cataloniæ Cervera a Samuele Bar Abraham, A. Chriſti 1399. & 1400. *Hoc exemplar Amſtelodami apud Gaſparem Ferdinandum Vegam, Judæum, ſe vidiſſe ſcribit Joannes Lomeierus dierum Genialium. Diſſert.* IV.

Biblia Hebræa cum quibusdam ex Maſora. Codex in 4. elegantisſime ſcriptus; *ad calcem legitur:* Ego Hhaiim F. Saul ſcripſi viginti quatuor libros & perfeci eos menſe Schebeth, anno quinquies milleſimo centeſimo ſexageſimo quarto creationis (*Chriſti* 1404.) *Bibliotheca Colbertina, cod.* 4126.

Biblia Hebræa *ad quorum calcem hæc leguntur:* Scripti ſunt octo Prophetæ iſti pro Principe excelſo, nomine, laude & gloria celeberrimo R. Iſaac filio celeberrimi (*honorandi*) (qui fuit planta pulcherrima & urna mannæ) R. Moſis filii Zakad (lectus ejus ſit honoratus); & finiti ſunt in urbe Sevilia anno שן *charactere quadrato* 350. æræ creationis. Benedictus qui dedit laſſo vires, & ei cui vires deſunt, robur auget. *Si in hac ſupputatione quartus tantum millenarius ſupponatur, codex iſte ſcriptus eſt anno Chriſti 5190. & omnium, quorum nunc eſt memoria, antiquisſimus, an hoc anno fuerint Judæi Hiſpali, prorſus ignoro, ſi autem quintus millenarius, exaratus eſt anno Chriſti 1590. quod omnino falſum eſt, jam enim a centum circiter annis Judæi ex univerſa*

sa Hispania fuerant depulsi. Unde colligere licet mendum aliquod in determinanda hujus codicis ætate irrepsisse. † *Extant. Mediolani, in Bibl. Ambros. de Montfaucon Diar. Ital. p. 11.*

Biblia Hebræa. Codex antiquissimus scriptus Toleti ante annos circiter nonagentos. (*Fides penes Auctorem præfat. Bibliorum Hebraic. Amstelodami* 1661.) *asservantur Hamburgi.*

Exemplaria sine æra temporis hic submissa, forsan præcedentibus, saltem quædam, sunt antiquiora.

Biblia Hebræa. Exemplar quod more majorum volvitur in corio implicato seu involuto, charactere vulgari sine punctis. *Florentiæ Bibl. S. Marci.*

Biblia Hebræa. Codex membranaceus in forma quadrata in folio literis mediocribus, iisdemque elegantissimis exaratus cum quibusdam Masoræ notis. Adjecta sunt puncta vocalia & Masora manu recentiori. Præmittuntur variantes lectiones Ben Aser & Ben Nephthali. Æra temporis nullibi reperitur. *Bibl. Oratoriana cod.* 53.

Biblia Hebraica. Codex 4. vol. in folio vetustissimus atque optimæ notæ. Puncta a manu recentiore sunt adscripta Pentateuchus singulis subjectam versiculis habet versionem Chaldæam. In posteriorum Prophetarum titulo legitur Hebr. *Scripti sunt a diebus antiquis.* Accedit Masora parva & magna, quæ cum accuratissime sunt exaratæ, tum quoque complura continent, quæ lucem hactenus non viderunt. *Extabant apud*

Jac-

Jacobum Triglandium, ut refert Catalogus ipsius Bibliothecæ, ex quo hæc excerpta sunt.

Biblia Hebraica. Codex membranaceus 2. vol. in folio elegantissime scriptus. *Bibl. Colbertina cod.* 2630-31.

Biblia Hebraica. Codex in folio nitidissime scriptus a Neophyto, ut initium indicat. *Florentiæ Bibliotheca Sancti Laurentii plut. 1. cod. 31.*

Biblia Hebr. *Bibl. Cæsenatis in Italia, Possevinus.*

Biblia Hebræa. *Bibl. Ducis Urbini in Vaticana, idem.*

Biblia Hebraica 3. vol. in fol. in membranis optime exarata. *Cantabrigiæ in Bibl. Collegii S. Immanuelis cod. 27. num. 27. Catalogi editi.*

Biblia Hebraica cum Masora & alicubi cum Targum & Commentariis. 3. vol. *Ibidem Bibl. publica cod.* 2484.

† *Hic codex, ut ipsi vidimus, ævam temporis adscriptam habet, estque idem ille, qui supra ad annum 1347. refertur.*

Biblia Hebraica cum Masora eleganter exarata in pergameno, in 8. *Bibl. Leidensis cod. 52. pag.* 312.

E. Biblia Hebræa cum Targum Onkelosi in Pentateuchum alternis versibus, 3. volum. in folio. *Bibl. Oratoriana cod.* 26-28.

Codex charta maxima in Pergameno prægrandioribus literis, more tamen Judæorum Germanorum, exaratus, in cujus volumine priori punctatio Chaldaica a qualibet alia, *ut observavit Richardus Simon Disquisit. critic. de variis Bibliorum edit. cap.* 12. tam in editis quam in MSC. codicibus, mire discrepat, & longe quam in aliis perfectior apparet.

Eadem

Eadem cum Targum Onkelosi alternis versibus. *Bibl. Bodleiana cod.* 2878-80. *Bibl. Sorbonæ cod.* 1.

Biblia Hebraica cum Targum Onkelosi in Pentateuchum alternis versibus, 2. vol. in fol. Codex membranaceus charactere Hebræo-Germanico exaratus. *Extat in Bibliotheca Regia cod.* 1.2. Fertur, Venetos hoc exemplar ob manuscripti an-" tiquitatem (*ut putabatur, codex enim nullius est*" *pretii*) Henrico III. Christianissimo Regi dono" obtulisse, cum è Polonia in Galliam rediens Vene-" tiis hospitaretur. " *Morinus, Exercit.* 4. *in Pentateuch. Samar. pag.* 362.

Biblia Hebraica cum Targum universo, etiam in Chronicorum libros, 4. vol. in fol. Hoc exemplar paucis abhinc annis Serenissimo Electori Brandeburgico a Judæis oblatum fuit, in cujus Bibliotheca custoditur. *Jo. Ern. Jablonski in præf. Bibliorum Hebr. anni* 1699.

Biblia Hebraica, 3. vol. in fol. Hunc codicem, testante inscriptione, anno Christi. 1437. Stephanus Episcopus Brandeburgensis in Anglia emerat; extat in eadem Bibliotheca. *Idem ibidem.*

Biblia Hebræa 2. vol. in folio. *Bibl. Bodleiana codd.* 5350-51. 5945-46. in 4. 3198.

Biblia Hebræa cum Masora charactere Germanico, in fol. *Bibl. Regia cod.* 4. 3. vol. in fol. *Bibl. Patavina, Tomasinus, pag.* 28.

Biblia Hebræa queis elegantiora nunquam se vidisse testatur D. Bernardus de Montfaucon. Codex antiquus *extat Venetiis in Bibl. Antonii Capelli Patricii Veneti. Idem p.* 63. *Diarii Italici.*

Bibli-

Biblia Hebræa. Codex antiquus & elegantissime scriptus. *Bibl. Ducis Mutinensis. Idem ibid. p.* 31. Eadem elegantissime scripta. *Romæ Bibl. Chiggiana. idem ibid. pag.* 237.

Biblia Hebræa cum punctis, notis quibusdam Masorethicis & pluribus indicibus & lectionibus variis ex Ben Aser & Ben Nephthali. Puncta videntur recens addita; prima pagina & aliæ quædam viticulis auro & minio depictis ornatæ sunt. Nullum exemplar præstantius huc usque inveni. Codex in folio magno, studio & arte in membranis purissimis, perpulchro cha„ractere descriptus. *Bibl. Regia cod.* 5. „ Fertur „Robertus Stephanus hoc exemplar potissimum „secutus fuisse, pulcherrimamque characterum „formam (*in Bibliis majoribus*) ex eo expressisse. *Morinus Exerc.* 4. *in Pent. Sam. p.* 362.

Biblia Hebræa cum notis quibusdam Masoræ mediocri charactere scripta. Codex in folio membranaceus. *Bibl. Oratoriana cod.* 57.

Biblia Hebræa cum notis Masorethicis charactere prægrandi scripta. Non videntur admodum vetusta licet puncta recens addita fuerint. Codex membranaceus in folio. *Ibidem cod.* 56.

Biblia Hebræa. Codex membranaceus antiquissimus, cum translatione Chaldaica & Masora, quæ inter varias florum atque animalium figuras circa textum scripta est, adeo eleganti charactere scriptus ut Judæi viginti millibus thaleris illum sibi comparare voluerint (*non temere credendum.*) *Dresdæ in Bibl. Electoris Saxonici, Ottius in Catalogo ad me misso. & Struvius cap.* 4.

Intro-

Introduct. ad hist. rei liter. §. *6.* † *W. E. Tenzelius Bibl. Curios. Repos. l. pag. 430. nonnulla de integritate & antiquitate hujus Codicis tradit. Præterea textum Hebraicum & paraphrasin Chaldaicam, quæ in omnes Scripturæ libros, ipsa etiam Paralipomena hic extat, versibus alternis sibi respondere, & puncta dilutiori atramento scripta, adeoque litteris recentiora esse observat.*

Biblia Hebræa. Codex antiquus in folio. *Bibl. Scaphusiana, idem Ottius ibidem.*

Biblia Hebræa. Codex elegantissimus & nitidissimus in 8. exaratus & pergameno inscriptus, qui tamen & ipse non usque adeo antiquus (annum observavi 1495. inquit *Hottingerus in Bibliothecario quadripartito pag.* 125.) Donum est Ducis Rohanæi. *Idem in thesauro Philologico secundæ editionis pag.* 181. *de hoc codice hæc refert.* „ Accuratissimum Illustriss. Ducis Rohanæi exemplar MSC. An. M. 5255. i. e. a nato Christo 1495. in urbe Italiæ Reate ab Ariah Khalphan exaratum affectus sui testimonium in Bibliotheca Civica extare voluit. *Tiguri in Bibl. Civica. Idem Ottius ibidem.*

Biblia Hebræa cum Commentario. Codex antiquus. *Bononiæ Bibl. Canon. Regul. S. Salvatoris, de Montfaucon pag.* 407. *Diarii Italici.*

Pentateuchus Hebraicus sine punctis. *Bibliot. Augustana cod.* 1. *pag.* 1. *Catalogi a Spizelio editi.*

F. Pentat. Hebraice & Chaldaice alternis versibus. Codex membranaceus in folio pulchre descriptus ex Harmuzia vulgo Ormus in sinu Persico Londinum allatus. *Bibl. Westmonasteriensis*. Walton Prolegom. XII. §. 6. *Bibl. Bodleiana cod.* 1261. Idem, *Ibidem* 1262.

Pentateuchus Hebræus, *Ibidem codd.* 4959. 5748-50. *Bibl.Norfolciana cod.*474.*num.*3378.

Pentateuchus Hebræus. Codex membranaceus, more Bibliorum quæ in Synagogis apud Hebæos aſſervantur, in corio implicato ſeu involuto. (*Fingunt librum Eſræ eſſe autographum.*) A Judæis Monaſterio PP. Dominicanorum Bononiæ dono oblatus fuit initio ſæculi XIV. penes quos extat, *de Montfaucon pag.* 400. *Diarii Italici, a quo major notitia haberi poteſt.*

Pentateuchus Hebræus. Codex pervetuſtus in membrana deſcriptus voluta more Ebræorum ſuper duobus lignis, quæ *ligna vitæ* vulgò nuncupantur, ex dono Ducis Brunſvvicenſium & Luneburgenſium. *Helmſtadii, Bibl. Julia, Jo. Saubertus in append. variarum lection. S. Matthæi pag.*261.*&* 305.

Pentateuchus Hebr. *bis.* In Bibliotheca Vaticana Romæ ſunt duo MSS. codices Legis, antiquiſſima volumina absque punctis, in quibus membrana eſt vetuſtate exeſa. *Jo. Viccars in præfat. Decaplorum.*

Pentateuchus Hebraicus. Codex membranaceus pervetuſtus ex dono Odheliano. *Bibl. Upſalienſis, Cl. Benzelius hujus Bibliothecæ Præfectus in epiſtola ad me ſcripta anno* 1707.

„In ſola Hiſpanorum Synagoga *Amſtelodami* „ſunt ſexaginta circiter MSS. Pentateuchi exem„plaria, ornata variis ſplendidis ornamentis, quæ „omnia vidi unica vice a totidem Judæis ter cir„cumgeſtari per Synagogam in feſto quod voca„tur *lætitia Legis.*„ *Jo. Leuſden in Philol. Hebr. Diſſert.* 34. *de Pentateuchis mſc.*

G. Pentateuchus Hebræus cum Targum & Com-

Comment. Rasi. Item quinque parva volumina Commentariis illustrata. Codex vetustissimus & nitidissime scriptus in folio magno, manu Salomonis F. R. Hhasdai. *Florentiæ Bibl. S. Laurentii plut. 3. cod. 1.*

H. Pentateuchus Hebr. cum Targum Onkelosi & Comment. Rasi, variisque lectionibus Ben Aser & Ben Nephthali, & quinque Meghillothi. *In fine codicis*: Scripta hæc sunt ab Isaac F. Manahhem Hanikdan, qui & puncta adjecit, die 24. mensis Adar anni a creatione 4051. (*hoc est Christi* 291.) in gratiam R. Matathiæ Garazi. Codex papyraceus in folio majori. *Florentiæ Bibl. S. Laurentii plut. 3. cod. 3.*

„Utinam (*ait Author Catalogi msc. hujus Bibliothecæ quem mecum communicavit. D. Bernardus de Montfaucon*) ille codex tantam saperet antiquitatem quantam ostentat ista subscriptio, cujus sola authoritas antiquam de veritate punctorum litem magna ex parte componeret. Quapropter in annorum nota suspicor mendum, & pro quinto quartum subrepsisse aut de industria substitutum ad augendum codicis pretium, cujus doli non leve etiam indicium est in eadem subscriptione litura; suspicor, inquam, loquendo de ipso textu Scripturæ, nam quantum ad Commentarium Rasi repugnat evidentissime ætas ejusdem qui seculo XII. ab Incarnatione vivere cæpit, natus anno 1105.„ *Ita ille.*

„Pentateuchus Hebraicus punctatus *prostat in Bibliotheca Electoris Brandeburgici*, cujus inscriptio testatur codicem anno æræ judaicæ 4094. (Christianæ 334.) scriptum esse,

„eaque viris quibusdam doctis fucum fecit. Verum præterquam quod Chronica Judæorum testantur, Epocham ab orbe condito, quo codex ille utitur, post obsignatum demum Talmud, aut longo post tempore inter Judæos cœpisse, (Dav. Gans Tsemach David fol. 19. edition. Francof. 1692.) aliis intrinsecis atque ex inscriptionis illius textura liquidò probari potest, eam amplius millenario fallere, librique ætatem ad initium seculi XV. referendam esse." *Jo. Ern. Jablonski sect. 35. præfat. Bibl. Hebr. anno* 1699. *editorum*.

Pentateuchus Hebraicus. Codex antiquissimus hic asservatur in Judæorum Synagoga, quæ paucis ab hinc annis in regno Sinæ detecta est. Hujus voluminis historiam complectitur epistola Joannis Pauli Gozani Jesuitæ 5. Novembris 1704. scripta in urbe vulgò dicta *Cai-fum-fou*. „Erant super varias mensas tredecim tabernacula velaminibus obducta. Sacer *Kim* (hoc est Pentateuchus) Mosis occlusus erat in unoquoque tabernaculo, quorum duodecim repræsentabant XII. Tribus Israel, & tertius decimus Mosen figurabat. Hi codices erant in membranis oblongis & convolutis exarati. Annuit mihi (inquit Autor) Synagogæ Præfectus, ut ex illis unus me coram expenderetur, qui visus est mihi nitidissimè & distinctè scriptus. Ereptus fuerat horum unus à magna inundatione, qua submersa fuit urbs, quæ vocatur *Cai-fum-fou* hujus Provinciæ *cognominis* caput. Madefacto hoc libro, literis quoque fermè semideletis, curaverunt Judæi hujus urbis, ut exscriberentur juxta illum XII. Exemplaria, quæ in duodecim supra memoratis tabernaculis summa curâ custodi-

ftodiuntur. *Hæc ille*. V. *liber cui titulus*: Recüeil VII. des Lettres édifiantes & curieuses 12. *Paris.* 1707. *Alvares Semedo cap.* 30. *partis I. historiæ Sinicæ aliquam hujus Synagogæ, necnon codicis Biblici mentionem facit.*

Nicolaus Trigautius ex Commentariis Matthæi Riccii lib. 1. de Christiana expeditione apud Sinas *cap. undecimo de hoc codice ita loquitur*: " Judæus quidam natione & professione ad P. Matthæum " Riccium visitandum venit, fama illius permo- " tus... Is in Provincia *Honan*, in ejus Metropoli " *Chain-fam-fu* natus *Ngai* cognomento diceba- " tur... Ex hoc audierunt nostri, in ea quam dixi " Metropoli decem duodecimve Israëlitarum esse " familias, & Synagogam perelegantem, quam nu- " per decem aureorum millibus instaurarant. In " ea se quinque libros Moysis, videlicet Pentateu- " chum, voluminibus involutis magna veneratione " annos jam quingentos aut sexcentos asservare. " (*Hæc scribebat Matthæus Riccius circa annum* " 1600.)... Triennio ergo post, neque enim citi- " us licuit, P. Matthæus Riccius unum è nostris fra- " tribus, Sinam natione, in eam Metropolim misit, " ut investigaret, quam vera Israëlita ille retulisset. " Exscribi etiam sibi fecit initia librorum & fines " quos in sua Synagoga asservabant, hæc deinde " cum Pentateucho nostro contulimus, & eadem " esse reperimus, & eosdem characteres, nisi quod " antiquo more punctis carerent.,, *Hæc ille*.

I. Pentateuchus Hebr. cum Targum & Masora parva & quinque Meghilloth, & scholiis Anonymi. Codex elegantissime exaratus in mem-

branis, & vetustissimus, scriptus anno Mundi 4238. (*Christi* 478.) in civitate Alexandriæ. Textus notatur punctis & accentibus qui vetustatem codicis æquare videntur. *Bibl. S. Laurentii cod.* 10. *Idem quoque notandum in hoc ac in præcedenti codice, pro quinquies millesimo, quater subrepsit, tunc numerabitur annus Christi* 1478. *antè ullam Bibliorum Hebraicorum editionem.*

K. Pentateuchus Hebr. & quinque Meghilloth. Codex membranaceus in folio, nitido & majori charactere exaratus. *Bibl. Regia cod. 9.*

Pentateuchus Hebr. cum quibusdam notis Masorethicis. Codex membranaceus in folio, charactere scriptus maximo atque nitidissimo; puncta recens addita sunt. *Ibidem cod.* 12.

Pentateuchus, codex in folio. *Bibl. Vindobonensis cod.* 8. *de Nessel.*

L. Pentat. Hebr. cum versione Persica, versibus alternis, charactere Hebraico. Hæc versio alia est ab ea, quæ in Pentateucho Polyglotto Constantinopoli edita est, & Londini in Polyglottis Anglicanis (*ut observavit & manu sua notavit Euseb. Renaudot*) 2. vol. in folio. *Bibl. Colbertina codd.* 2468-69.

M. Pentateuchus, quinque Meghilloth & Chetuvim cum Masora. Puncta recentiori manu adjecta sunt. Codex membranaceus in folio, charactere grandiori & elegantissimo exaratus. *Bibl. Oratoriana cod.* 59.

N. Pentateuchus cum Targum & quinque Meghilloth. Codex membranaceus in 4. litera sat

venusta

venusta descriptus. *Bibl. Sorbonæ cod.* 5. Idem *Bibl. Ducis Urbini, in Vaticana, Possevinus.*

O. „ Bina Bibliorum volumina in quibus con-“ tinentur Pentateuchus & Prophetæ cum duplici“ versione Latina, altera vulgata, altera per aliquot“ libros interlineari, in fol. *Oxonii Bibl. Collegii Corporis Christi cod.* 5. *num.* 1472.

Pentat. Hebr. Codex membranaceus antiquus in 4. *Bibl. Narcissi Archiep. Dubliniensis cod.* 1. *num.* 978.

Pars Bibliorum Hebr. incipiens cum libro Josue, & desinens cum Malachia, (id est complectens Prophetas priores & posteriores.) *Cantabrigiæ Bibl. Collegii Caio-Gonvilensis cod.* 3. *num.* 693. *Catalogi editi. Waltonus proleg.* IV. §. 12. *scribit ibi* „ extare msc. antiquissimum, qui deest“ Pentateuchus, & hoc, *pergit idem*, peculiare ha-“ bet, quod nullum Keri in margine notatur, ut“ in aliis exemplaribus, sed in textu plerumque“ inseritur. “

† Pars Bibliorum Hebr. exhibens Prophetas omnes, ut & Psalmos, Proverbia, Coheleth & Cant. Canticorum, it. libros Chronicorum cum Masora utraque. *In fine* librarius testatur se finem describendi hunc codicem fecisse anno 5248. mense Tisri, i. e. Christi 1488. Adjecta sunt puncta vocalia & accentus ab eadem manu. Accessit etiam in fine fragm. libri Historici, cujus initium: *Et factum est in diebus Antiochi.* In pergameno, forma quarta majore. *Hamburgi Bibl. Hinckelmanni, cod.* 161. *Catalogi a S. G. Starckio editi pag.* 21.

Prophetæ priores & posteriores (desunt qui minores dicuntur) cum excerptis ex Masora & variantibus lectionibus codicis Hilleliani. Puncta vocalia recenti manu addita sunt.. Codex membranaceus in folio literis grandioribus quadratis & perpolitis exaratus. *Ad calcem leguntur hæc verba*: Ego Moses Cohen F. Mosis Cohen scripsi hos viginti quatuor libros ad usum principis magni & potentis Theodori Levitæ, filii Meir Levitæ, & complevi eos in fine Adar primi anno תתקסח 967. *juxta minorem supputationem* (*Christi* 1208.) in urbe Burgos. *Bibl. Oratoriana cod.* 54. *Nullum unquam hoc codice præstantiorem se vidisse asserit R. Simon. l.* 1. *c.* 22. *hist. crit. V. T.*

Prophetæ priores & posteriores omnes. *Bibl. Colbertina cod.* 3098. *Bibl. Bodleiana cod.* 5254.

Iidem excepto Abdia Hebr. & Lat. *Bibl. Bodleiana cod.* 1475.

Iidem (exceptis XII. Minoribus) quinque Meghilloth, Daniel, Esras & Paralipomena. Codex membr. in folio elegantissimè scriptus charactere sat grandi. *Berna Bibl. Civica cod.* 92.

Liber Josuæ, Judicum, I. Samuelis, Chetuvim, & quinque Meghilloth cum notis variis Masorethicis. Codex membranaceus in 4. elegantissime scriptus Toleti 958. (1198. *Bibl. Regia cod.* 133.

„ P. Samuelis liber I. Hebr. & Lat. quem sequuntur libri Chronicorum Hebr. cum versione in-„terlineari: Psalterium Hebr. cum duplici versio-„ne Latina, Gallicana & Romana, è regione „opposita: Psalterium rursus Hebraicum cum

una

una verſione Latina, ſc. Romana. Ejuscemodi" volumen aliud Hebræo-Latinum cum alia verſio-" ne interlineari, complectens libros Joſuæ, Ju-" dicum, Cantici Canticorum & Eccleſiaſtæ." *Servatur in Bibliotheca Collegii S. Joannis Baptiſtæ. Hody lib. 3. de Bibl. text. Origin. pag.* 450.

Prophetæ poſteriores. Codex membranaceus in folio charactere grandiori in Oriente ſcriptus. *Bibl. Oratoriana cod.* 58.

Ezechiel & duodecim Prophetæ minores. Codex membranaceus in 4. eleganter & nitide ſcriptus. *Florentiæ Bibl. S. Laurentii plut.* 1. *cod.* 9.

Chetuvim ſive Agiographa. Codex optimæ notæ & vetuſtatis non contemnendæ ſcriptus in membranis in folio minori. *Ibid. plut.* 2. *cod.* 12.

Eadem. Codex membran. in folio charactere magno & venuſto exaratus. *Bibl. Regia cod.* 15.

† Pſalmi & Jobus. Codex antiquiſſimus, & ſi fides habenda ſubſcriptioni, exaratus anno 4921. æræ Judaicæ, i. e. Chriſti 1161. Subjunctæ ſunt notæ & Gloſſarium Biblicum &c. in pergameno, forma quarta. *Hamburgi, Bibl. Hinckelm. MS.* (*ibidem venalis*) *cod.* 164. *Cat. p.* 21.

Pſalmi, Job, Daniel, Prophetæ. Codex in fol. antiquo charactere ſcriptus. *Bibl. Vindobonenſis cod.* 3. *de Neſſel.*

Pſalmi, Daniel & Paralipomena cum fragmento Pentateuchi. Codex in folio charactere Hebræo-Germanico ſcriptus anno mundi 5044. (1284. *Bibl. Colbertina cod.* 626.

Pſalmi, codex membranaceus in 8. *Ibid. cod.* 6111. *Bibl. Bodleiana codd.* 945. 1878.

F 5 † Iidem

† Iidem, in pergameno nitidissime scriptus codex in 8. *Bibl. Hinckelm. cod. 165. Cat. p. 21.*

Q. Iidem cum duabus versionibus Latinis & alia interlineari. *Cantabrigiæ Bibl. Collegii SS. Trinitatis cod.* 261-2.

Psalterium Anglicanum dictum, Hebraicis li„teris exaratum. „ In uno Anglicano Psalterio „Hebraicis literis manuscripto manifeste indicare „possumus (*inquit Arias Montanus in animadver„sione hujus Psalterii post Præfat. de varia in He„braicis literis lectione*) quod id exemplaris corre„ctissimi & antiquissimi nomine a doctissimo in „nostra ætate scriptore (*sc. Guillel. Lindano*) non a „se visum sed ex alterius relatu summe laudabatur. „Illic enim contendit Auctor, multa in Bibliis „Hebraicis loca esse depravata & corrupta, Ju„dæorum, ut dici solet, malitia, idque adstruit „fide exemplaris Psalterii, quod magno in pre„tio haberi in Anglia dicit, idemque S. Augu„stini Archiepiscopi fuisse quondam affirmat, in „eoque multa esse correcta quæ in aliis Bibliis „corrupta sunt.... Nacti etiam sumus illud exem„plar Psalterii appellatum Anglicanum quod tan„quam thesaurum magnum diligentissime con„servatum Joannes Clemens doctissimus & pien„tissimus vir ex Thomæ Mori familia possidet; is „enim hujus nobis copiam fecit.

„ Sed cum Psalterium videremus, non potuimus „non vehementer dolere, gravissimo & doctissi„mo viro, qui ex aliena fide scripserit & docue„rit, sic turpiter esse impositum. Cumprimis

enim

enim neque liber antiquus est, neque ab aliquo" qui Hebraicam linguam cognorit, scriptus, sed" à Scriba Latinas eleganter pingendi literas non" ignaro, octoginta aut ad summum centum ab" hinc annis depictus (*hæc scribebat Arias circa" ann.* 1571.), brevis liber charactere Hebraico," imitatione magis & pingendi peritia quam le-" gendi notitia relato, adeo corruptè descripto ut" vix ullum verbum integritatem suam retinere" videatur; habet nonnullorum Psalmorum Lati-" nam interpretationem nostram vulgatam & an-" notatiunculas illum Jacobi de Valentia stylum" redolentes, perbreves illas & raras.... Constat" integra & continua scriptura, eaque ut diximus" pene recens, & capitales literæ aliquot in initiis" Psalmorum aureæ, sed quæ Latinam magis quam" Hebraicam referant formam.... Is liber red-" ditus est à nobis Clementi, ad quem pertinebat. is-" que illum in suaBiblioth. Melchliniæ habet. *Ita ille.*"

Iidem cum scholiis Latinis alicubi. Codex in 8. membran. *Bibl. Leidensis cod.* 8. *Scaligeri p.* 277. † Meghilloth Esther. *Bibl. Hinckelm. cod.* 167. *Cat. p.* 21.

Liber Job Hebraice ex Arabico sermone a Mose Propheta conversus. " A Jobo ipso vel certe ami-" corum Jobi aliquo scriptum esse *hunc librum*, &" quidem idiomate Arabico, post a Mose in Hebræ-" um converso, Pseud-Origenes *lib.* 1. *comment. in*" *Job*, jam olim & post ipsum alii asserunt... At" non Arabice primitus conscriptum & post con-" versum esse librum satis arguere videtur tum me-"

tri

„tri Hebraici ratio, tum Hebraiſmus purus in prio-„ribus & poſtremo capite, tum mos Hebræorum „vocandi Arabiam Orientem, & Arabes filios O-rientis.„ *Ita Joan. Henr. Heiddegerus lib.* 1. *cap.* 36. *num.* 7. *Enchiridii Biblici.*

R. Liber Job Hebr. accedunt duæ verſiones A-rabicæ & Comment. Arab. R. Saadiæ Gaonis. Codex vetus. *Bibl. Bodleiana cod.* 5938.

Eſdræ & Danielis capita quædam Ebraice ex „Chaldæo reddita, à R. Levi F. Gerſon: „ Sen-„tentiis, verbis, verborumque ſitu & omnibus „denique interpretationis virtutibus tanta fide & „cura ſervatis, ut in eo plane videatur laudis genere „laudandus, quod religioſum, fidum & congruens „nominamus. Ejus interpretationis mſc. exemplar „habeo.„ *Dan. Huetius de Claris Interpr.* §. 6. *p.* 99.

Libri Græci veteris Teſtamenti, qui non ſunt in Canone Hebræo, a quodam Judæo in lin-guam Hebræam tranſlati. *His auctam ſuppellecti-lem Librariam ſuam teſtatur Jo. Henr. Hottingerus in Theſauro Philol. lib.* 1. *cap.* 3. *quæſt.* 7.

Iidem libri Hebraice redditi à Dominico Hie-roſolymitano. Omnes iſtæ traductiones comple-tæ ab eo fuerunt Romæ in Collegio Neophyto-rum die 25. Junii anno 1627. *Romæ, in ejuſ-dem Collegii Bibliotheca*, *Bartoloccius part.* 2. *pag.* 282.

Sapientia Jeſu filii Sirach vulgo Eccleſiaſticus Hebraice, V. *inter libros Syriacos.*

Macchabæorum liber I. Hebraice olim extitit jux-ta D. Hieronymum. V. *inter libros Syriacos.*

Novum

Novum Testamentum Hebraice ex Græco, Interprete Jatumæo. *Ex epistola Augustini Justiniani, quæ legitur pag. 105. Bibl. Gesnerianæ.* „Hebræi fratres quicunque hunc legitis (*Novi Testamenti*) librum, ne gravemini quæso" sermonis incuria; qui enim eum è Græco sermone in Hebræum traduxit Jacobus (*aliis Simon*) Jatumæus, transferre singillatim verba, non" etiam sententias, voluit, ne corruptum ab eo" aliquid ab ullo posset prætendi: Eo pacto effe-" ctum est, ut structus verborum duriusculi evaserint, & conformiores Græcæ quam Hebraicæ" ac Latinæ linguæ, &c. "

Novum Testamentum ex Latino in Hebraicum versum à Dominico Hierosolymitano. Tomus I. complectitur IV. Evangelia, quorum traductio absolvitur anno mundi 376. min. supput. Christi vero 1617. mense Decembri; cum illam incœpisset Interpres anno 1615. mense Aprili. Tomus II. continet reliqua Novi Testamenti, quæ absoluta fuerunt anno 1616. die 5. Septembris ex notatione ipsius in fine codicis, pag. 265. 2. vol. in fol. *Ejus autographum propria ipsius manu exaratum asservatur Romæ in Bibl. Collegii Neophytorum, Bartoloccius part. 2. pag. 282.*

Novum Testamentum Hebraice ex Græco sermone conversum ab Osvvaldo Erasmo Schreckenfuschio „ Neander asserit Schreckenfuschium Testamentum novum in linguam Hebraicam" transtulisse, eamque versionem Basileæ haberi" *Epistolæ de Bibliis Elianis pag. 98. Norimbergæ anno 1604. editæ.*

Novum

Novum Testamentum ex Latino in Hebræum translatum à Georgio Mayr. „ Cum sacrum „novæ Legis instrumentum ex Latino Hebræum „fecisset *Georg. Mayr.* ejus recognoscendi causa „Romam profectus, ibi fecit vivendi finem anno „1623. *Alegambe in Bibl. Soc. Jesu.*

Novum Testamentum Ebraice versum à Joanne Kemper Judæo converso, anteà dicto R. Mose de Cracovia, cum brevibus notis extat msc. *Ericus Benzelius in Epistola ad me scripta anno 1707.*

Evangelium secundum Matthæum Hebraicè, V. *inter libros Syriacos.*

„Evangelium S. Matthæi barbare & inepte „in Hebraicam linguam translatum, seu potius „depravatum & corruptum ab impio quodam vel „Judæo vel Atheo. Reperitur msc. inter opera „R. Sem Tobh Siprut, & seorsim etiam msf. as„servatur *in Bibl. Vaticana papyr. in* 4. *Barto„loccius part.* I. *pag.* 12. *Idem part.* 4. *pag.* 408. „*hæc addit*: R. Sem Tobh Isaac Siprut transtu„lit Evangelium Matthæi in linguam Hebraicam, „vocavitque *Lapis Lydius*, phrasi ineleganti, rudi „ac barbara, ut vilesceret apud Hebræos. In fine „cujuslibet capitis argumenta adversus Evangelium recitantur. Codex papyraceus in 4. *Romæ in Bibl. Collegii Neophytorum.*

Evangelium S. Matthæi, Codex in 4. ex quo editum est à Joanne Tilio ex versione Jo. Merceri. *Bibl. Colbertina cod.* 3924.

„Aliud exemplar accuratiori & puriori stylo „conscriptum asserit se vidisse *Rich. Simon cap.* XX.

XX. *Hist. crit. versionum N. T. pag.* 233. „Quidam leguntur initio versus, quibus evidenter promitur Judæorum in Christianos odium. Ideo enim scriptum esse patet ut refellatur. Sic autem inscriptum est: *Hic liber Jesu, qui vocatur lingua barbara* Evangelium. *Hunc composuit Matthaus, cui non est credendum, quia nihil refert præter pura mendacia.* Non orditur ut codex Tilianus his verbis: *Hæ sunt generationes Jesu* quæ sunt ex veteri Testamento desumpta, sed aliis quæ mox allata sunt. Ex versione Latina vel potius Italica suam condidit versionem Judæus Interpres; nam Matthæi nomen *Matteo* sicut & Evangelium, *Evangelio* Italorum more exprimit. *Hæc ille.*"

Evangelium S. Matthæi Hebraice cum textu Græco. Codex membranaceus. Venetiis, *Bibl. S. Marci plut.* 37. *de Montfaucon pag.* 42. *Diarii Italici.*

Evangelia D. Joannis & D. Lucæ in Hebraicam linguam conversa per Erhardum Schieggium. *Imbonatus, pag.* 58. *Bibliotheca Latino-Hebraica.*

Acta Apostolorum, Epistolæ Pauli & Canonicæ, & Apocalypsis; omnia ex Latino in sermonem Hebraicum à Joanne Baptista Jona conversa. „Transtulit Jo. Bapt. Jona in Hebr. linguam Acta Apostolorum & reliqua quæ in novo Testamento continentur scripta, sed morte præventus anno 1668. ea typis evulgare non valuit." *Bartoloccius ibidem part.* 3. *pag.* 51.

BIBLIA

BIBLIA HEBRAICA
Impressa.

„MINUS accurata sunt Biblia Hebraica quæ „à Christianis parata sunt quam quæ à Judæ- „is; sed Christianis cedunt Judæi in typorum ele- gantia. „ *Rich. Simon de Disquis. Bibl. cap.* 8. *pag.* 54. *Idem pag.* 512. *Historiæ criticæ Vet. Testa- menti jam scripserat* „ pluris æstimanda esse Bi- „blia Hebraica, quæ Judæi quam quæ Christiani „mandarunt typis, tot enim sunt tàm in pun- „ctis vocalibus quàm in accentibus observanda, „ut vix Christianis liceat his in rebus ad summum „apicem pervenire. „ *Et Josephus Scaliger pag.* 49. *libri*, Scaligerana, *de libris Hebr. loquens hæc ait:* „ Debent corrigi à Judæis, alioquin semper e- runt menda. „

Annus editionis. 1488. Biblia Hebraica cum punctis, in folio. Ad „*calcem Pentateuchi leguntur hæc verba.* „Et ab- „solutum est opus ministerii sanctitatis, *hoc est* „viginti quatuor *libri sacri*, sapiens ad docendum „Legem in Israel excellens & illustris Josua Selo- „mo (videat semen, producat dies vitæ, amen.) „Filius illustris sapientissimi Israel Nathan, feria „tertia XI. mensis Jiar anno במח i. e. 248. juxta „minorem supputationem (*qui est Christi* 1488.) „manu minimi in familia sua, fidelis Chalcogra- „phi, Abraham F. illustris Rabbi Hhaiim felicis me- „moriæ, ex piis viris, *hoc est Judæis* terræ Pisauri „*qui* Bononiæ *resident*. Impressum opus Soncini. *Extant Romæ in Bibl. Barberina & S. Pudentianæ, Florentiæ in Bibl. S. Laurentii.*

Biblia

„Biblia impressa Pisauri in ditione Veneto-„ rum in 4. primum anno Domini 1494. corre-" ctissima. Biblia rursus Pisauri excusa eodem" tempore integra in folio. Alibi quoque in folio." *Hæc Conrad. Gesnerus in partit. Theolog. titul. 2. pag.* 12. 1494.

Biblia Hebræa nuda (vel sine punctis) in folio & in 4. impressa Pisauri anno 1494. correctissime. *Buxtorfius pag.* 268. *Bibliotheca Rabbinica editionis* 1613. 1494.

*Aliæ editiones sine punctis.*1573. 1610. 1631. 1639. 1694. 1702.

Biblia Hebræa in 8. Pisauri excusa typo minusculo eleganti cum punctis, „ quale exemplar (*in-" quit ibid. Buxtorfius*) semel tantum apud Judæos" vidi.„ *Hujusmodi exemplar quod fuit Conradi Pellicani, extat nunc in Bibliotheca Carolina Tiguri.*

†„Bibliopola Tubingensi (tempore Pellicani)" Biblia Hebraica integra, Pisauri minima forma" impressa adferente, nemo ea curabat, floreno cum" dimidio emi poterant. „ *E vita Pellic. Jo. Lomeierus c. 13. de Biblioth.*

Biblia Hebræa in 8. Brixiæ, Gersonis F. Mosis Soncinatis בנר i. e. 254. min. supput. (*Christi* 1494.)

Biblia Hebræa. Codex membranaceus in fol. typis excusus cum punctis. *In eo deest ultimus Pentateuchi quaternio*, ubi sane æra editionis erat designata sicut & locus impressionis. *Ad majorem ejus notitiam hic notari lubet, primam Geneseos, item & libri Josuæ paginam iisdem & quidem* 1517.

ligno incisis decoratam esse ornamentis. In superiori parte repræsentatur canis venaticus tres insectans lepores; ad latus lævum pavo pedibus alium leporem carpens; in ima parte hinc cervum venatur canis, inde Angelus Cornicen equo insidens sonat cornua, & in medio conspiciuntur vacua stemmata. Prima textus pagina, Psalmi, Proverbia Salomonis, Job, duo voluminis postrema folia & quædam alia, una ut vulgo dicitur linea, cætera inter quæ ultima pagina, duabus columnis distincta excusa sunt. Hæc erant notanda ut istud exemplar à præcedentibus discriminaretur.

1511. Biblia Hebræa in 4. Venetiis, typis Danielis Bombergi 271. (1511. *Hanc editionem referunt Joan. Buxtorfius pag.* 301. *Bibliotheca Rabbinica secundæ editionis & Julius Bartoloccius part.* I. *pag.* 435. *his sanè nixi verbis Davidis Gans in Chronologia, quam* Germen David inscripsit *ad* „*an.*1511.„ Impressio prima librorum sacrorum o„pera Danielis Bombergii Venetiis facta est anno „271. minoris supputationis (*i. e. Christi* 1511. *Hæc autem nunquam extitit, siquidem prima Bombergi editio facta est anno* 1518. *ut patet infra. Revera hoc anno librum, cui titulus Sepher Aruc, cujusque exemplar extat in Bibliotheca Oratoriana, ille Venetiis edidit. Aliam Bombergi anno* 1491. *Venetiis vulgatam memorat Humphredus Hody* lib. 3. de Bibl. textibus Original. *pag.* 449. *quæ quidem fictitia quoque est, literas enim Hebraicas à Felice Pratensi Bombergus tantum post annum* 1515. *didicit, ut fert præfatio primæ editionis Bibliorum Rabbinicorum an.* 1518.

Biblia

Biblia Hebræa binis divisa columnis, in folio. 1517.
Ad calcem leguntur hæc verba charactere exiliori Rabbinico: Omnis consummationis vidi finem. Laus Deo O. M. & confessio summo nomini ejus. Quandoquidem improbi non invaluerunt ut me perderent, benedicam Domino, qui me non dedit prædam dentibus illorum. Ecce enim pro misericordia sua suffulcit me, ut inchoarem & perficerem residuum libri mei sancti supra omnes libros. Facta est autem illius consummatio per manus minimi Typographorum, exigui inter discipulos, *unius* ex filiis Soncim, *vulgò Soncinatibus*, noti in Judæa & in Israel, anno 277. min. supput. (*sed Christi* 1517.) primo mensis Adar. Deus illuminet nos, & ponat inter nos benedictionem & pacem. Amen.

Biblia Hebræa. V. *Biblia Polygl. Complutensia* 1517.

Biblia Hebræa, cum Masora & Targum seu 1518.
paraphrasi Chaldaica ONKELOSI in Pentateuchum, HIEROSOLYMITANA in eundem, JONATHANIS filii Uzielis in Prophetas, R. JOSEPH COECI & aliorum in Psalmos, Proverbia, Job & quinque parva volumina, & altera paraphrasi in librum Esther. *Item* cum Commentariis Rabbinorum, *unde, Biblia* RABBINICA *dicta*, R. Salomonis Jarchi *contractè* RASI in Pentateuchum, Esram, Paralipomena & quinque *Meghilloth:* R. Davidis Kimhhi, *contractè* RADAK in omnes Prophetas & in Psalmos: KAV VENAKI *vel potiùs R. Eliezeris F. Jacob* in Proverbia Salomonis: R. Mosis

Nahhman, *contractè* RAMBAN in Jobum: R. Abrahami Peritsol in Jobum: R. Levi F. Gerson, *contractè* RALBAG in Danielem: R. SIMEONI in Esram & Paralipomena. *Denique* cum variantibus lectionibus Ben Aser & Ben Nephthali in Pentateuchum,&c. & cum præfatione Latina Leoni X. Pont. Max. nuncupata à Felice Pratensi, *cujus cura & studio hæc omnia primum edita sunt.* In folio. Venetiis, typis Danielis Bombergi רעח 278 anno minoris supputationis, (*hoc est Christi* 1518.

Ex præfatione. „Multi quidem anteà manu-„scripti circumferebantur, sed adeò nitore suo „privati; ut par ferè mendarum numerus dictio-„nes ipsas consequeretur, nihilque magis ab his „desideraretur quàm verus & nativus candor, „quem nunc a nobis illis esse restitutum, qui „legent, cognoscent omnes. Daniel enim Bom-„bergus.... neque labori, neque sumptibus „parcens, publicæ utilitatis gratia, plurimis col-„latis exemplaribus hosce libros studio nostro, „fide & diligentia castigandos, imprimendos cu-„ravit. Rem equidem perdifficilem, nec ob id ab a-„liis hactenus tentatam. His autem addidimus „veterum interpretationes Hebraicas & Chaldæ-„as, communem scilicet & Hierosolymitanam, in „quibus multa sunt arcana & recondita mysté-„ria Christianæ pietati tam utilia, quàm necessaria. (*Resecuit ex Rabbinorum libris ea, quæ Religioni Christianæ erant adversa; quod etiam præstiterunt qui sequentes hujusmodi Bibliorum editiones procurarunt.*) Ea autem omnia sub tuo nomi-

nomine in publicum prodire volumus. Venetiis 1517.

„Hanc editionem (*ait Buxtorfius in Biblioth.* " *Rabbin. p.* 298.) vehementer reprehendit Elias " *Levita* in præfatione libri 3. Massoreth, propter " notas Masorethicas isti editioni ad marginem " adjectas, suadens ut nullus ad eas animum po- " nat; *nam*, inquit, *qui apposuit eas non potuit* " *discernere inter dextram & sinistram suam, quia* " *non fuit Judæus* (*Elias nescivit quod Felix Pra-* " *tensis, qui notas istas huic editioni adjecit, Judai-* " *smo relicto Christianam fidem susceperit*) *& in Ma-* " *sora nihil quidquam intellexit, &c.* "

Aliæ editiones Rabbinicæ sive cum Comment. Rabbinorum 1526. *hæc est* I. *in qua reperitur præfatio R. Jacob F. Hbaiim*. II. *editio cum hac præfatione* 1549. III. 1568. IV. 1617. V. 1619. *Ex his sex editionibus quatuor tantum agnovit Waltonus*, (*& multi post ipsum*) *binas alias ignoravit*.

Aliæ editiones Dan. Bombergi in folio 1526. 1549. in 4. I. *editio* 1518. II. 1521. III. 1528. IV. 1533. V. 1544.

Biblia Hebraica, *cum quibusdam variantibus lectionibus quæ in Pentateucho paucissimæ sunt, in cæteris libris frequentiores*. In 4. Venetiis opera Danielis Bombergi 5278. (1518. anno XVI. Leonardi Loredani Ducis Venetiarum. 1518.

Biblia Hebraica secundo impressa in 4. Venetiis nomine Danielis Bombergi & in ejus domo, opera fratrum filiorum Baruc, mense Alul anno 1521.
לפרט 281. (1521.

1525. Biblia Hebraica tertio impressa, in 4. Venetiis, opera Danielis Bombergi anno רפה 285. (1525. *Pentateuchum & quinque Meghilloth duntaxat hæc editio continet, licet in fronte gerat Biblia more Judaico expressa* חמשה חומשי

1526. Biblia Hebraica RABBINICA cum utraque Masora in omnes sacræ Scripturæ libros, Targum ONKELOSI in Pentateuchum, HIEROSOLYMITANO in eundem, JONATHANIS in omnes Prophetas; R. JOSEPH COECI & aliorum in Psalmos, Proverbia, Job, quinque *Meghilloth*, & altero Targum in volumen Esther. Item cum Commentariis RASI in Pentateuchum, Prophetas, Psalmos, Esram, quinque *Meghilloth* & Paralipomena; R. Abraham Aben Esræ, *contracte* R. HARAVAAH in Pentateuchum, Isaiam, XII. Prophetas minores, Psalmos, Proverbia, Job & quinque *Meghilloth*; R. Davidis Kimhhi, RADAC in Prophetas priores, in Hieremiam & Ezechielem; R. Levi F. Gerson RALBAG in Prophetas priores, Proverbia & Job; R. SAADIÆ Haggaon in Danielem. *Hæc operi præmissa sunt*: 1. Præfatio R. Jacob F. Hhaiim, *in qua agit de utilitate Masoræ &c.* 2. Index capitum omnium librorum Bibliorum. 3. Index sectionum totius Scripturæ juxta Masorethas. 4. Præfatio Aben Esræ in Legem (*agit de quinque modis quibus Interpretes Judæi Legem solent explicare.*) Varietas lectionis inter Ben Aser & Ben Nephthali. Et instructio brevis de accentibus Hebraicis, 4. vol. in folio. *In fine ultimi*

ultimi voluminis ante indicem legitur : Absoluta sunt hæc Biblia mense Tisri, anno רפו 286. (*Chr.*1526.) Venetiis apud Danielem Bombergum.

Habita ratione præcedentis Bibliorum Rabbinicorum editionis, hæc secunda est: vocatur tamen, & est prima, quoniam studio & cum præfatione R. Jacob F. Hhaiim primum hoc anno prodiit, ex qua postremæ omnes exscriptæ sunt. Multi hanc editionem anno Christi 1528. vulgatam fuisse arbitrantur, freti authoritate Jo. Buxtorfii, qui pag. 298. Rabbinicæ Bibliothecæ 2. edit. eam asserit finitam esse anno 1528. sed aut erravit aut potius mendum typographicum non correxit Buxtorfius filius, si quidem calculum Judaicum referens, eam ad annum 5286. recenset, qui est Christi 1526.

„Hæc editio geminam exhibet Masoram," minorem quæ ad latera textus singulis paginis" conspicitur, & majorem quæ partim ad finem" secundum seriem alphabeticam apponitur cum" instructione *R. Jacob* Ben Hhaiim, partim per" singulas paginas infra & supra textum.... At-" que hoc opus maximopere extollit R. Elias, in-" que ejus laudem carmen encomiasticum com-" posuit. *Kortholtus de variis Bibl. editionibus cap.* 32. §. 10.

Biblia Hebraica tertio impressa, *cum quibusdam variantibus lectionibus* in 4. Venetiis in domo Danielis Bombergi, opera Cornelii Baruc, mense Adar, anno רפח 288. (*Cbr.*1528.) 1528.
Pentateuchus hujus editionis & præcedentis anno 1525. omnino absimilis est.

1533. Biblia Hebraica quarto impressa, in 4. Venetiis, Danielis Bombergi רצ״ג 293. (1533.

1535. Biblia Hebraica, *charactere apud Judæos Germanos vulgari*, *cum* Latina planeque nova Sebastiani Munsteri tralatione, post omneis omnium hactenus ubivis gentium editiones evulgata, & quoad fieri potuit, Hebraicæ veritati conformata: adjectis insuper è Rabbinorum Commentariis annotationibus haud pœnitendis, pulchre & voces ambiguas & obscuriora quæque elucidantibus. 2. vol. in fol. Basileæ, ex officina Bebeliana impensis Michaëlis Isingrinii & Henrici Petri 1534-35. 2. *editio* 1546.

Ex epistola præliminari, „ Porro hoc unum „præcipue spectavimus in hac nostra editione, ut „Hebraicam veritatem studiosis potissimum hoc „nostro labore inservire cupientes .... Consuluimus ob id in Pentateucho ex Hebræis scriptoribus Chaldæum Interpretem, R. Salomonem, „David Kimchi, Aben Esræ, R. Menahem, Abraham Hispanum, Seder Olam, R. Mosen de „Cozi, Mosen Gerundensem, Arba turim & „quosdam alios; & cujus expositio in obscurioribus locis nobis commodior visa fuit, hunc „sequuti sumus. „

Ex præfatione in Pentateuchum pag. 6.„ In „primis noveris Hebraica in hoc libro haud secus posita quam in Judæorum inveniuntur codicibus scripta, nisi quod ea amputanda censuimus quæ Judaicis inserviunt cæremoniis & superstitionibus, utpote distinctiones magnas „&c. ... Porro in Latina versione, hoc

unum

unum spectavimus, ut quoad fieri potuit, Lati-“
na Hebraicis responderent, nisi quod aliquando“
quasi per parenthesim adjecerim unam aut al-“
teram dictionem, quæ ad explicationem obscu-“
rioris faceret sententiæ.... Phrasim quoque He-“
braicam & idiotismos ipsos non semper immu-“
tavimus, præsertim qui Christianis auribus ho-“
die non sunt horrori, nisi interdum nostri obli-“
ti, Hebraismum crassius irrepere permisimus....“
Quidquid autem obscuritatis propter Hebraï-“
smos ipsos invectum est, id annotationum be-“
neficio dilucidavimus. Quare noluimus, ut hæc“
editio absque annotationibus usquam locorum“
excudatur.... Quos vero potissimum secuti fue-“
rimus in hac nostra editione supra in epistola“
præliminari obiter indicavimus, nempe quod“
solos Hebræos consuluerimus scriptores, post-“
quam nobis in animo fuit talem parare editio-“
nem quæ per omnia Hebraismo esset confor-“
mis. Contulimus tamen obiter Santis Pagnini“
in Pentateucho duntaxat editionem, Lutheri re-“
cognitionem, Steuchi annotationes juxta Hebra-“
icam veritatem & Oecolampadii particulares“
versiones, & quid in quolibet desideratur, facile“
animadvertimus. “

Biblia Hebraica, *eodem charactere, studio Seb.* 1536.
Munsteri absque notis. 2. volum. in 4. Basileæ,
Hieronym. Frobenii & Ambrosii Episcopii 296.
(1536.

Biblia Hebr. quinto impressa in 4. Venetiis, 1544.
opera Cornelii Adelkind, in domo Dan. Bomber-
gi שד 304. (1544.

1544. Biblia Hebræa: *Pentateuchus*: *Prophetæ priores & Chetuvim charactere majori & ſat venuſto, Prophetæ poſteriores charactere impolito: Hæc editio non eſt accurata.* 4. vol. in 4. Pariſiis *ex officina Roberti Stephani* 1539-44,

„ † Hæc Roberti Stephani editio pulchris quidem characteribus eſt impreſſa... ſed pluribus „mendis ſcatet, quæ libri pulcherrimi nitorem „turpiter fœdarunt. *Simon Ocklejus Introd. ad linguas Or. cap. 3. p.* 34.

1546. Biblia Hebræa *elegantiſſime & ſat correcte, litera minori.* 7. vol. in 16. Ibid. iisdem typis 1544-46.

Præter binas haſce Roberti Stephani Bibliorum Hebraicorum editiones tertiam quoque refert in forma, quam vocant, in folio Theodorus Janſſonius ab Almeeloven pag. 19. *Catalogi librorum à Stephanis editorum ad calcem illorum vitæ his verbis:* Biblia Hebraica in folio 1545. *Rob. autem Stephanus ipſe in præfatione Theſauri Hebraici Pagniniani anno* 1548. *editi duas duntaxat priores recenſet, ait enim:* Cum Biblia Hebraica duplici forma (*in* 4. *ſcilicet & in* 16.) excudiſſemus, &c.

1546. Biblia Hebræo-Latina Seb. Munſteri. (*Titulus ut in editione præcedenti anni* 1535. *cui hæc adduntur.*) Acceſſerunt in hac ſecunda editione multæ novæ annotationes præſertim in Pentateucho, atque in multis locis textus clarior redditus eſt, Hebraicæ veritati magis quam antea conformatus. 2. vol. in folio, Baſileæ, ex officina Michaëlis Inſingrinii & Henrici Petri 1546.

Biblia

Biblia Hebraica RABBINICA. *Hæc editio secunda cum præfatione R. Jacob F. Hhaiim, præstantissima est, & omnium optima, juxta quam præsertim sequentes prodierunt :* Complectitur utramque Masoram, Targum Onkelosi, Hierosolymitanum, Jonathanis, R. Joseph Cæci & aliorum, & Commentaria Rasi (*hæc omnia juxta præcedentem editionem.*) R. Abraham Aben Esræ in Pentateuchum, Psalmos, Proverbia, Job, Danielem & quinque *Meghilloth* (*in hac editione adjecta sunt Comment. in Danielem, omissa vero in Esaiam. XII. Prophetas minores quæ erant in præcedenti*): notulas marginales ex R. Jacob Baal Turim *hic additas* in Pentateuchum, Commentarium R. David Kimhhi in Prophetas omnes & Paralipomena (*Comment. in Esaiam, XII. Prophetas & in Paralipomena desunt in præcedenti*): R. Levi Ben Gerson in Prophetas priores, Proverbia & Job; R. Jesaiah in librum Judicum & I. & II. Samuelis (*additæ sunt Jesaiæ lucubrationes*): R. Saadiæ Haggaon in Danielem; R. Mosis Kimhhi in Esram (*additum*) *cætera ut in præcedenti editione.* 4. vol. in folio. Hæc secunda editio excudi cœpta est anno שז 307. (*id est Christi 1547.*) *ut notatur in secundo volumine. Ad calcem Paralipomenon hæc leguntur*: Et fuit consummatio ejus hodie, die IV. mensis Tisri, anno אשׁרב 309. (1549.) in domo Danielis Bombergi opera Cornelii Adelkind Levitæ. 1549.

Biblia Hebraica in 4. Venetiis, in ædibus Antonii Justiniani, opera Cornelii Adelkind 5311. (1551. 1551.

Biblia

Biblia Hebraica in 4. Francofurti ad Oderam 1551.

1552. Biblia Hebraica 4. vol. in 18. Venetiis ex officina Justinianæa. 312. (1552.

Biblia Hebraica cum Comment. Germanico, R. Nephthali Ben Aser, in folio. Cracoviæ 312. (1552.

1563. Biblia Hebr. in 4. Venetiis, M. Antonii Justiniani 5323. (1563.

1566. Biblia Hebr. in 4. Venetiis, Joan. de Gara 326. (1566.

Biblia Hebraica 2. vol. in 4. 2. vol. in 8. & 4. vol. in 16. *Editiones elegantes & satis correcta.* Antuerpiæ, Christophori Plantini שכר, 326. (1566.

Aliæ editiones Plantini 1572. 1573. 1582. 1584. 1590.

1568. Biblia Hebræ RABBINICA: *Editio tertia, post secundam anni* 1549. *juxta quam penè de verbo ad verbum facta est, cæteris præstantior, eademq; omninò ac secunda complectitur.* 4. vol. in folio, Venetiis, typis Bombergianis per Joan. de Gara anno שכח 328. (1568.

1571. Biblia Hebr. cum Commentario Latino, in fol. Genevæ 331. (1571. *Hæc editio suppositità videtur.*

1572. Biblia Hebr. V. *B. Polyglotta Antuerpiensia* 1572.

Biblia Hebr. & Latina, *ex versione Santis Pagnini à Ben. Aria & aliis recognita; editio prima & optima.* V. *Eadem Polyglotta* 1572.

Aliæ editiones Hebraicæ cum hac recognitione, 1581. 1584. 1609. 1613. 1657.

Biblia

Biblia Hebraica *ſine punctis*, in 8. & 2. vol. in 24. Antuerpiæ, Chriſtophori Plantini 333. (1573.

Biblia Hebraica in 4. Venetiis 1573.

Biblia Hebraica & Latina Ariæ Montani. Adjecta eſt ejus de varia librorum Hebræorum ſcriptione & lectione, & de verſionis Pagninianæ defenſione, commentatio, *edicio rara*, in folio, in Burgo Aracenenſi, *in Hiſpania* 1581. 1581.

Biblia Hebr. in 4. Venetiis Joan. de Gara 342. (1582. 1582.

Biblia Hebr. in 4. Antuerpiæ, Plantini 342, (1582.

Biblia Hebr. eorundemque Latina interpretatio Xantis Pagnini, recenter Bened. Ariæ Montani & quorundam aliorum collato ſtudio ad Hebraicam veritatem diligentiſſimè expenſa. Acceſſerunt & huic editioni libri Græce ſcripti, quos Eccleſia orthodoxa, Hebræorum Canonem ſecuta, inter apocryphos recenſet (*ſic exemplar Sorbonicum.*) *Hæc verba tanquam a Typographo Catholico dicta in bonam partem, non vero juxta mentem Proteſtantium (qui tunc ibi rerum potiebantur) accipienda ſunt. Legi in alio exemplari quod aſſervatur in Biblioth. Regia:* Acceſſerunt & huic editioni libri Græcè ſcripti qui vocantur apocryphi, cum interpretatione Latina ex Bibliis Complutenſibus petita, item Novum Teſtamentum Gr. Latin. &c. in folio, Antuerpiæ, Chriſtophori Plantini 1584. *editio elegantisſima.* 1584.

Biblia Hebr. V. *Biblia Polyglotta Vatabli* 1586. 1586.

Biblia Ebræa eleganti & majuſcula characte- 1587

rum

rum forma, qua ad facilem sanctæ linguæ & Scripturæ intelligentiam primo intuitu literæ radicales *plenæ & nigræ* & serviles deficientes & quiescentes *vacuæ* situ & colore distinguuntur, cura & studio Eliæ Hutteri, in fol. Hamburgi, exc. Jacobus Lucius 1587. *prima & sola editio nova characterum figura singularis, sed nullius ferè usus.*

Aliæ, quæ circumferuntur, editiones 1588. 1595. 1603. *non multiplex & varia, sed una, eademque est editio, ut ex collatis inter se exemplaribus cognovi.*

1588. Biblia Ebræa, studio Eliæ Hutteri edita. V. *supra ad ann.* 1586. fol. Hamburgi, typis Lucii 1588.

1590. Biblia Hebraica in 8. Antuerpiæ 1590.

1595. Biblia Hebraica in 4. Venetiis 1595.

Biblia Hebraica 1. vol. in 4. 2. vol. in 8. & 4. vol. 16. Francof. ad Od. Hartmannorum 355. (1595.

Istæ editiones apud Judæos in magno pretio sunt.

Biblia Hebr. 2. vol. in 16. Leidæ, Raphelengi 1595.

1596. Biblia Ebræa, Eliæ Hutteri. V. *B. Polyglotta* 1595-96.

1599. Biblia Ebræa ejusdem usque ad librum Judicum & Ruth inclusivè. V. *B. Polyglotta* 1599.

1603. Biblia Ebræa ejusdem, V. *supra ad ann.* 1686. fol. Hamburgi & Coloniæ 1603.

1609. Biblia Hebræa & Latina Ariæ Montani, in folio. Coloniæ Allobrogum Petri de la Roviere 1609.

Biblia

Biblia Hebraica *sine punctis*. 2. vol. in 24. Hanoviæ, Jacobi Hana 370. (1610. 1610.

Biblia Hebræa minimo charactere, ex recognitione Jo. Buxtorfii, 8 Basileæ. Waldrich 1611. 1611.

Biblia Hebr. & Lat. Ariæ Montani 8. vol. in 8. Leidæ ex officina Plantiniana 1608-13. 1613.

Biblia Hebræa *seu potius Pentateuchus Hebr.* cum triplici Targum Onkelosi, Pseudo-Jonathanis & Hierosolymitano, additis Commentariis Rasi, in 8. Hanoviæ 374. (1614. 1614.

Biblia Hebræa 2. vol. in 4. Venetiis, typis Joan. Bragadini, in domo Joan. Kaion 1614-15. 1615.

Biblia Hebræa RABBINICA juxta priores editiones Danielis Bombergi, cum Targum, Masora magna & parva, & Commentariis Rabbinorum, editio quarta *ab Inquisitoribus recognita*, & edita studio & cum præfatione R. Judæ Arie *seu Leonis* Mutinensis 4. vol. in folio, Venetiis, Petri & Laur. Bragadin, anno שנה טובה 377. (1617. 1617.

„ R. Judas de Mutina, vulgo dictus R. Leo de" Modena, Rabbinus Venetus, præfuit huic edi-" tioni, & ut quam emendatissime prodiret, ma-" gnam diligentiam adhibuit, correctis mendis," quæ antehac in alias editiones irrepserant, ita" ut, quemadmodum in sua præfatione illi præfi-" xa dicit, plusquam trecenta loca alias errata" correxerit. Nescio tamen num & ipsa correctio-" ne indigeat. *Ita Bartoloccius tomo* IV. *Bibliotheca" Rabbinica pag.* 198. *Dixerat jam tomo* III. *pag.*" 33. Hanc editionem suos quoque nævos pati. "

Biblia Hebraica in 4. in 8. & 6. vol. in 18. 1618.
Genevæ,

Genevæ, Petri Eliani 378. (1618. *editiones mendosæ.*

1619. Biblia Hebr. & Lat. Ariæ Montani, additis correctionibus Romanis Lucæ Brugensis, in fol. Genevæ 1619. *Eadem est prorsus editio ac anni* 1609.

Biblia Hebræa RABBINICA. Editio quinta, *juxta secundam anni* 1549. *concinnata, additis Commentariis Aben Esræ in Esaiam, XII. Prophetas minores & in Esram, & omisso Commentario R. Mosis Kimhhi in eundem Esram, studio Joannis Buxtorfii Patris qui in Targumim puncta vocalia ex analogia linguæ Chaldaicæ immutavit, plurima errata Masoræ diversorum exemplarium & concordantiarum subsidio castigavit.* 4. vol. in fol. Basileæ, typis Ludovici Konig; *tomus* 1. & 2. *editus est anno* 378. *i. e. Christi* 1618. *tomus* 3. & 4. *anno* 379. (1619.) *ut legitur ad calcem libr. Paralipom.* „ Et consummatio ejus facta est mense Ab, anni שרלה בזוה 279. min. supput. (1619.

„ *Ex præfatione Buxtorfii.* „ Textum Chaldæum „(*juxta versionem Richardi Simon*) qui Targum „vulgo dicitur, & illustrissimus est Textus He„braici Commentarius, in Mose & Prophetis, „ad antiquam, veram & perpetuam priscæ linguæ „Chaldaicæ analogiam libris Esræ & Danielis pul„cherrime præmonstratam redegimus, & ab in„epta & insigniter deformi punctatione, quam e„ditiones Venetæ continent, vindicavimus.

„ *Buxtorfius in editione sua* „ innumeris locis „punctationem veram restituit, loca depravata emenda-

emendavit, Masoræ errata plurima castigavit, " ita ut per immensos viri clarissimi labores Basileensis hæc editio omnibus Venetis merito præferenda sit. *Ita censet Waltonus in præfat. Bibl. Polygl. Londin. ubi post unam & alteram paginam hæc addit.* Multa quæ in *Bibliis* Regiis expuncta, " mutata, aliterque quam in antiquis exemplaribus " existerent excusa, integritati suæ Venetas secutus, " restituit. "

Buxtorfius, *inquit Rich. Simon cap. 13. Disquisit. critic. de variis Bibl. edition. pag.* 103. ausu " improbo immensum Paraphraseωn opus nuperæ " critices methodo conformatum edi curavit.... " Verum, ut optimè a Ludov. de Dieu annotatum " fuit, nonnulla adhuc post Buxtorfii castigatio- " nem supersunt in melius reformanda. *Extat " in Bibliotheca Oratoriana num.* 26. *codex paraphraseos Onkelosi, cum Textu sacro alternis versibus manu exarato, forma maxima in pergameno prægrandioribus literis, at manu Germanica descriptus.* In eo exemplari (*pergit R. Simon*) pun- " ctatio Chaldaica à qualibet alia, tam in editis " quam in msc. codicibus mirè discrepat : hæc e- " nim analogiam punctationis librorum Esdræ & " Danielis longe melius quam Buxtorfiana editio " repræsentat. *Hæc ille.* "

Rectene se gesserit Buxtorfius, cum ad libro- " rum Esræ & Danielis analogiam, punctatio- " nem Targumim revocarit, dubitant viri eruditi? " quandoquidem non amplius erat in utrisque ea- " dem lingua, imo longa temporum intercape- " dine plurimum mutata fuerat; nec eadem pro "

„inde in utrisque observanda erat punctatio.„ *D. Euseb.Renaudot.*

1628. Biblia Hebræa, 4. Venetiis, Bragadini 388. (1628.

1629. Biblia Hebraica cum Commentario *Rasi & Jakal Sopher*, in 8. Pragæ 389. (1629.

1631. Biblia Hebraica *sine punctis* in 8. Amstelodami typis Manasse Ben Israel, sumptibus Henrici Laurentii 391. (1631.

1635. Biblia Hebraica cum versione Hispana vocum difficiliorum in margine charactere Hebraico in 4. Venetiis, Joannis Caleoni 5395. (1635.

Biblia Hebraica eleganti charactere impressa, editio nova, *duabus distincta columnis*, ex accuratissima recensione R. Menasseh Ben Israel, *cum ejus præfatione Latina, optima editio.* 2. vol. in 4. Amstelod. sumptibus Henr. Laurentii 5395. (1635.

Ex præfatione. „Correctionem adhibui quam „potui diligentissimè : errata tum in punctis, „tum in literis quæ in exemplaribus hactenus e„ditis non pauca reperi, postquam ea diligenter „annotavi, fideliter omnia emendavi. Usus sum „in toto hoc opere quatuor editionibus omni„um correctissimis, & ubi discrepantia aliqua se„se obtulit, ad regulas Grammaticales & Messara, „refugium cœpi.

„His edendis (*sc. epistolis*) sudabat typogra„phia mea Hebraica, quam in istas regiones ad„vexeram (*inquit Manasse Ben Israel præfat. tomi* 1. *Conciliatoris Hispanicè anno* 1641. *editi.*) propriis

priis excellentibusque characteribus tres editio-"
nes Bibliorum Hebraicorum, tres quoque Pen-"
tateuchi Hebræi & unam Pentateuchi Hispanici"
cum notis marginalibus procuravi.

Biblia Hebraica cum præfatione & Commentario Grammatico R. Jacob Lumbroso, in 4. Venetiis, Joannis Martinelli 399. (1639. 1639.

† *Laudatur hæc editio à Judæis, præsertim ab illis qui Orientis partem incolunt, teste Simonio Disquis. cap. 8. pag.* 54.

Biblia Hebraica in 8. Amstelodami, typis Manasse Ben Israel sumptibus Janssonii 1639. 1639.

Eadem *sine punctis* ex ejusdem recensione 8. Ibidem iisdem typis 1639.

Biblia Hebraica maximo & nitidissimo charactere, V. *Biblia Polyglotta Parisiensia* 1645. *editio mendosa*. 1645.

Biblia Hebraica cum Masora in Pentateuchum & Commentario Rasi, 4. vol. in 4. Venetiis, Antonii Caleoni 5407-9. (1647-49. 1649.

Biblia Hebraica & Latina Ariæ Montani, V. *Biblia Polyglotta Londinensia* 1657. 1657.

Biblia universa & Hebraica quidem cum Latina interpretatione Xantis Pagnini, Bened. Ariæ Montani & aliorum studio ad Hebr. dictionem diligentissime expensa. Item novum Testamentum Græcum cum vulgata interpretatione Latina Græci contextus lineis insertis, *jussu Joannis Georgii I. Saxoniæ Ducis & Electoris, &c. sed ob ejus mortem filio ejus Joanni Georgio II. nuncupata, & edita studio & cura Martini Geieri*

& Joan. Philippi Oheim, præfixa animadversione Decani & Collegii Facultatis Theologicæ Lipsiensis, qua eam ut correctam commendant: in folio, Lipsiæ, impensis Christiani Kirchneri 1657.

1661. Biblia Hebraica correcta a curiosis Judæis, *imprimis à Josepho Athias* secundum præstantissimas editiones & antiquissima manuscripta, *cum præfatione Latina Joannis Leusden, editio præclarissima, ab omnibus tamen mendis non immunis.* 2. vol. in 8. Amstelodami typis Josephi Athias 421. (1661. *Secunda editio* 1667.

„Cum viderem (*inquit Jo. Leusden*) Biblia „Hebraica esse vel cara vel destituta distinctione „numerali versuum.... ideo anno 1661. edidi tria „millia Bibliorum, in quibus singuli versus Bi„blici, fere per notas numerales sunt distincti. *Idem in allocutione ad lectorem præfixa Philologo Hebræo-Græco.*

1662. Biblia Hebræa charactere minuto ex optimis editionibus diligenter expressa, & forma, literis versuumque distinctione commendata, *cum titulis librorum & capitum Latinis*, studio & labore Joannis Georgii Nisselii in 8. Leidæ typis Nisselianis 422. (1662.

1667. Biblia Hebræa accuratissima notis Hebraicis & lemmatibus Latinis illustrata à Joanne Leusden *cum nova ejus præfatione Latina.* Adjecta sunt judicia tum Professorum Leidensium, tum Rabbinorum Amstelodamensium. 2. vol. in 8. Amstelodami, typis Josephi Athias 1667.

Ex præfatione. „Tibi damus, B.L. Biblia ac„curatissima & correctissima, impressa, nostro in gratia

gratia Dei ductu, per celeberrimum Judæum" D. Josephum Athiam, quibus accuratiora & correctiora nunquam sol aspexit. Et quia hactenus" talia non sunt edita, ideo non absonum nos esse" facturos judicavimus, si hic indicaremus quæ à" nobis & Athia in hac editione præstita sunt. *Verum cum diffusius se expandat, hic consulto prætermittitur.*

Rabbini in judicio sic loquuntur. „ Hæc Biblia" omnia hactenus in lucem edita, longè sine ulla" contradictione superant. Verum quidem est quod" in principalioribus omnes præcedentes editiones" cum hac concordes sint, attamen ob typographorum incuriam quandoque errores commissi sunt" in accentibus & punctis vocalibus, quandoque in" verbis integris vel deficientibus vel redundantibus. Utque hos errores evitaremus, diversis" accuratissimis exemplaribus usi fuimus, correctis" ex Masora & à Masorethicis, qui sepem Legis fecerunt. "

Ob præstantium hujus operis Cels. & Præpot. DD. Generales Fœderati Belgii ordines Josephum Athiam Typographum donarunt catena aurea cum numismate aureo ex ea pendulo, ut testatur extractum ex libro Decretorum ad caput hujus voluminis excusum.

Ex præfatione Dan. Ern. Jablonski ad Biblia Hebr. anni 1696. §. 3. „ Biblia illa nitidissima" sunt, in literis quidem perraro; in vocalibus frequentius; in accentibus sæpissimè aberrare correctores Athiani deprehenduntur. *Idem* §. 8. Variant inter se quædam exemplaria quæ annum"

„editionis præferunt 1667..... à Cl. Leusdenio „edoctus sum, Athiam primum decrevisse exem„plaria Bibliorum imprimere 4500. Postquam „vero 4. aut 5. plagulas impressisset, statuisse nu„merum illum quingentis exemplaribus augere; „plagulas illas sequenti anno impressas fuisse, „sed a Leusdenio non correctas. In prioribus le„guntur ויצא־נח cum *maccaph*: in posterioribus „sine *maccaph*. Genes. VIII. 18. &c.

Ex Diario Gallico Erudit. anno 1707. „Secun„da Bibliorum Hebraicorum editio ab Athia an„no 1667. vulgata priori inconcinnior est ac „minus accurata. Id tamen peculiare est, quod „marginem exteriorem Latina lemmata occupent „vel potius onerent, quæ quidem & iis qui Hebrai„cam linguam sciunt, & iis qui eam ignorant, nul„lius sunt usus. Monet *Leusdenus* in præfatione „notas in Pentateuchum a Judæo Hispano pri„mum Hispanice scriptas, deinde ab altero etiam „Hispano Latine redditas esse. „ *Sic ibi loquitur* „*Leusdenus*.„ Itaque Judæi argumenta Pentateucho „& nos cætera omnia a Josue usque in finem textui „sacro adjecimus. Mirabitur forte nonnemo, quare „in quibusdam Prophetiis de Messia agentibus non „loquuti fuerimus paulo clarius, ut fides nostra „magis confirmaretur. Sed desinet ille mirari, si „consideret hunc impressorem Josephum Athiam „Judæum esse, qui nihil ausus fuerit imprimere „nisi antea ab aliis doctis Judæis examinatum & „ventilatum... Propterea coacti sumus aliquan„do non tam clare loqui quam quidem voluisse„mus. Judæi etiam paucas notas, voculam vel

addendo

addendo vel omittendo, leviter immutarunt." *Num hæc erga Judæos indulgentia viro Christiano competat? judicabunt lectores.*

† *De hoc Athia codice cum in epistola quadam impressa a. 1669. non adeo benigne judicasset Samuel Maresius, Theologus Groningensis, hic chartam edidit inscriptam :* Cæcus de coloribus, hoc est, Josephi Athiæ justa defensio contra ineptam, absurdam & indoctam reprehensionem V. Celeberr. D. Sam. Maresii, qua judicat tanquam cæcus de præstantissima & ubique celebrata Bibliorum Hebraicorum editione anni 1667. in epistola ad amicum nuper divulgata pag. 9. Amstelodami typis auctoris 1669. *Quod ipsum Athiæ scriptum, conviciorum in Maresium plenum, sed & multa ad historiam illius Bibl. editionis facientia continens, recusum extat P. II. Animadvers. Philol. & Hist. Thomæ Crenii, p. 121. seqq.*

Biblia veteris Testamenti idiomate authentico expressa, versibus, capitibus, Masoretarum *Keri* & *Ketif*, & quæ sunt hujus generis notis instructa, variantibus lectionibus Orientalium & Occidentalium, & quæ præterea in editionibus *præcipuis* deprehensa fuerunt adaucta, Latinisque summariis, vel lemmatibus illustrata, opera & studio Davidis Clodii &c. cum ejus præfatione Latina & altera Hebraica Doctoris Leonis Simonis Hebræi in 8. Francofurti ad Mœnum, typis & impensis Christophori Wustii תלז 437. (1677. 1677.

Biblia Hebr. à Judæis edita Venetiis 5438. (1678. 1678.

1692. Biblia Hebraica, prout illa antehac diligenti opera atque studio Davidis Clodii prodiere, accurate recognita a Joanne Henrico Maio & ultimo revisa à Joanne Leusdeno cum antiqua præfatione Clodii, & nova Maii & monito Leusdeni. In 8. Francofurti ad Mœnum, typis & impensis Christophori Wustii הנבב 452. (1692.

„ Ego bona fide (*inquit Leusdenus in monito*) „testor, me summa cum diligentia & attentione to„ta Biblia à capite ad calcem perlegisse, & judicare „hanc editionem esse accuratam, magnamque „diligentiam circa illam esse adhibitam, eamque „multis parasangis priori *anni* 1677. esse præfe„rendam, *non tamen ab omnibus sphalmatis immunem eam affirmat.*

„ *Ex supra allata Jablonski præfatione.* „ Quam„vis D. Clodius aliquot paroramatum centurias „in Athia feliciter correxerit, Bibliorum tamen „Clodianorum paroramata (quibus secunda cum „primis editio ad nauseam scatet) Athiana aliquot "millibus vincunt.

1694. Biblia Hebræa *sine punctis*, ex recensione Joan. Andræ Eisenmegeri, 12. Francofurti, Joannis Wustii 1694. *editio mendosa.*

1699. Biblia Hebræa cum notis Hebraicis, & lemmatibus Latinis ex recensione Danielis Ernesti Jablonski *cum ejus prolixa & docta præfatione Latina*, in 4. Berolini, opera & impensis Joannis Henrici Knebelii, 1699. *Editio ab omni menda non immunis.*

„ *Ex præfatione* „ Biblia Hebræa tibi damus, lector,

lector, communibus Hebraizantium nostrorum,"
votis expetita, cura & impensis quorumdam"
Hebreæ literaturæ fautorum promota, nostro"
denique studio accurata; qua in re quomodo"
versati fuerimus, cum Te cognoscere, & Tua"
& nostra intersit, id in ipso limine paucis ac-"
cipe. §. 2. Editionem quam sequeremur, selegi-"
mus Cl. Leusdeni posteriorem quæ anno 1667."
prodiit. §. 3. Verum ipsam non ita presso pede"
secuti sumus, ne passim ab ea nonnihil disce-"
dendum esse putaremus ..... §. 6. Proprio ita-"
que studio Bibliorum recensionem aggressuri, ex"
editionibus impressis eas, quæ reliquarum quasi"
Cardinales videbantur, selegimus, Bombergia-"
nam Venetam, Regiam seu Ariæ Montani, Ba-"
sileensem Buxtorfii & Hutterianam, quibuscum"
editionem Manassis & aliorum passim contuli-"
mus. Præterea usi sumus codice MS. Bibliothe-"
cæ Electoralis *Brandeburgicæ* duplici, codice"
item Bibliothecæ Sereniss. Principis Anhaltino-"
Dessaviensis: his plures alios codices conjunxi-"
mus... §. 26. *Quo studio, quave diligentia hæc"
editio correcta fuerit, hic editor describit fusius.*

Biblia Hebræa cum Commentario Rasi, studio 1700.
R. David Nunnes Torres edita, 4. vol. in 12. Am-
stelodami in domo Emanuelis F. Joseph Athias
460. (1700.

Biblia Hebr. *absque Commentario Rasi*, studio
ejusdem R. David edita 4. vol. 12. Ibid. iisdem
typis 460. (1700.

Biblia Hebraica non punctata, in 12. Amstelo- 1702.
dami 1702.

1705. Biblia Hebraica secundum ultimam editionem Josephi Athias à Joanne Leusdeno denuo recognitam recensita, atque ad Masoram & correctiones Bombergi, Stephani, Plantini, aliorumque editiones exquisite adornata, variisque notis illustrata ab Everardo Vander Hooght, editio longe accuratissima, præmissis prolixa ejusdem præfatione Latina, & variorum Professorum judiciis. Adjecta est ad calcem præcipua diversitas lectionis inter editiones Athiæ, Bombergi, Plantini & aliorum observata ab eodem Vander Hooght. *Hæc editio præstantissima & nitidissima novis typorum formis excusa, aiunt enim quemlibet characterem sua secum puncta simul fusa gestare.* 2. vol. in 8. Amstelodami & Ultrajecti ediderunt Boom & socii 1705.

„ *Ex præfatione.* „Ut autem ineunte hoc seculo XVIII. sacra volumina characterum elegantia, „chartæ nitore, omnique accuratione, omnibus „hactenus vulgatis palmam præriperent, nec la- „bori, nec sumptibus parcere decreverunt spe- „ctabilis Societatis *Amstelodamensis & Ultrajecti- „næ Bibliopolæ*, titulo hujus codicis nomine signa- „ti . . . . Assequuti sunt ipsum illud exemplar quod „tertiæ & novæ editioni concinnaverat Joan. „Leusden. . . . cum autem omnium consensu ul- „timam Athiæ editionem *anni* 1667. omnibus re- „liquis & accuratione & usu multis modis præ- „stare certum sit ; eandem etiam nobis exacte „sequendam persuasum habuimus. Cura corre- „ctionis foliorum demandata est correctori „Judæo. . . . . Omnia folia ad minimum ter ante impressio-

impressionem summa diligentia ipse perlustra-"
vi.... Typis igitur divulgamus textum origi-"
nalem tanta cura & indefesso labore emenda-"
tum, ut omnes editiones reliquas, notis, accu-"
ratione & correctione in plurimis superet. "

Biblia universa & Hebraica quidem cum La- 1707.
tina interpretatione Sanctis Pagnini, Ben. Ariæ Montani & quorundam aliorum collato studio ad Hebraicam dictionem diligentissime expensa, in fol. Francofurti ad Mœn. Frid. Knochii 1707.

Biblia Hebræo Germanica Veteris Testamenti & Græco-Germanica Novi Testamenti ex versione Lutheri, † cura & studio Christiani Reineccii edenda, Lipsiæ sumtibus hæredum Lanckischii.

Biblia Hebraica ex variorum antiquorum exemplarium msc. *Erffurtensium &c.* recognitione juxta Masoram cum locis parallelis & annotationibus literalibus ad marginem, studio & cura sociorum Collegii Orientalis Theologici Halensis in Saxonia. Jam anno 1707. prælo subiit pars non minima. *Memoriæ Trevoltianæ, Aprilis anni* 1707. *art.* 52. *pag.* 737.

Biblia Hebraica cura & studio H. J. van Bashuysen Hanoviæ ex collatione manuscriptorum & impressorum Bibliorum edenda, & brevissimis notis excerptis ex Commentariis Rabbinicis illustranda, *V. ejus Exercitatio scripturaria & critica continens specimen horum Bibliorum*, 4. Francof. ad M. 1707.

Ex præfatione hujus Exercitationis.,, Atque ego,, per literas sæpe ac inprimis ab auditoribus meis"
rogatus

„rogatus fuerim, ut novam Bibliorum Hebraico-„rum editionem in lucem proferrem, non melius „me facturum putavi, quam, si una opera eadem „notis illustrarem, cumque expertus essem quam „rara sint Biblia notis Rabbinicis, sive Bomber-„gensia illa, sive Buxtorfiana illustrata, ac iisdem „editionibus non omnes Magistros adjectos esse, „non abs re me facturum existimavi, si compendi-„um plerarumque selectarum observationum „ex variis, iisque præstantissimis Rabbinis, pro-„priis hinc inde inspersis concinnarem, ac novæ „editioni ad calcem paginarum adjicerem, quo „uno intuitu Lector in cognitionem vocabulorum „& phrasium difficiliorum introducatur ... Quod „ad opus Biblicum tandem ipsum attinet, ut non „tantum elegantissimo charactere imprimatur, „curabo, sed etiam singularem operam dabo, ut „editio mea accuratissime corrigatur, usurus inter „alia hanc in rem accuratissima & elegantissima „lectione Bibliorum Hebraicorum Domini Da-„nielis Ernesti Jablonski.... Alia præterea quæ „haberi poterunt Exemplaria sive impressa sive manuscripta in auxilium vocabo &c."

† Biblia Hebraica, ex optimis impressis & MSS. Codicibus, Masora, aliisque principiis criticis accuratissime emendata, charactere illustri expressa, notisque Hebraicis ac lemmatibus Latinis instructa, studio & cura Henrici Opitii, Kilonii in 4. hoc ipso anno prodibunt. *Acta Erud. Lips. anni 1709. pag. 190.*

Penta-

Pentateuchus Hebr. & Chald. absque punctis cum Comment. Rasi, in 4. majori 250. (1490. 1490.

Idem cum punctis, in fol. באשבונה Ulyssipone 251. (1491. *Editio rarissima.* 1491.

Idem cum quinque *Meghilloth* editus anno 1515. *Melchior Adam in vita Conradi Pellicani.* 1515.

Pentateuch. Hebr. & Chald. *sine punctis* cum Comment. Rasi, fol. Venet. Bombergi 283. (1523. 1523.

Pentateuchus Hebraicus cum iisdem & Commentario R. Ezechiæ F. Manoahh & notis Baal Turim, in fol. Ibidem iisdem typis, 284. (1524. 1524.

Pentat. Hebr. & Chald. & quinque *Meghilloth* Hebr. in 8. Ibidem, iisdem typis 287. (1527. 1527.

Pentateuchus Hebr. cum quinque *Meghilloth*, in 8. Ibidem, iisdem typis 287. (1527.

Pentateuchus & quinque *Meghilloth* Hebraice in fol. Cracoviæ (1530. 1530.

Pentateuchus Hebraice & Chaldaice cum quinque *Meghilloth*, in 8. Venetiis iisdem typis 303. (1543. 1553.

Pentateuchus Hebr. cum brevi Commentario *Rasi, Ramban*, Aben Esræ &c. a R. Juda F. Isaac in 4. Ibid. 306. (1546. 1546.

Pent. Hebr. V. *Idem Polyglottus* 1546. & 1547. 1547.

Pentateuchus & quinque *Meghilloth* Hebraice, in 8. Venetiis, Dan. Bombergi 308. (1548. 1548.

Pentateuchus Hebr. & Chald. cum Comment, Rasi & R. Isaac Abouhab in *Biur* Mosis F. Nahhman & quinque *Meghilloth* Hebr. & Chald. cum Comment. *Rasi*, in fol. Venetiis per Dan Bomberg. 308. (1548.

XXIV. Libri (vel potius) Pentat. & quinque

Meghillo

Meghilloth & Haphtharoth, Hebr. *Editio rarissima* in 4. Constantinopoli imperante Solymano II. typis Exigui Samuelis Hhaiim Germani. *Extat in Bibl. Illustr. de Coaslin Episc. Metensis*,

1551 Hebraicus Pentateuchus, Latinus *ex versione Sebast. Munsteri* planeque novus post omnes hactenus editiones evulgatus, ac Hebr. veritati quoad fieri potuit conformatus. Adjectis insuper *ejusdem Munsteri*, è Rabbinorum Commentariis, annotationibus. *Item* quinque parva volumina Hebr. & Lat. *ex ejusdem versione*. In 4. Venetiis, ex officina Justinianea 1551.

1556. Pentat. Hebr. in 4. Parisiis, Car. Stephani 1556.

1561. Pentateuchus Hebraicus & Chaldaicus cum Commentario *Rasi* & quinque *Meghilloth* cum ejusdem Commentariis & R. Isaac F. Mosis Aramah, in folio, Rivæ Tridenti 321. (1561.

1563. Pentateuchus & quinque *Meghilloth* Hebraice, in 4. Venetiis, in domo Bombergi 5323. (1563.

1566. Pentateuchus & quinque *Meghilloth* Hebraicè, 4. Venetiis, Christoph. Zanetti 5326. (1566.

1568. Pentat. & quinque *Meghilloth* Hebr. cum Comment. Rasi, fol. Cremonæ, Vinc. Conti 327. (1567.

1581. Pentat. Hebr. Eliæ Hutteri, fol. Hamburgi 1581.

1583. Pentat. & quinque *Meghilloth* Hebr. cum Comment. *Rasi* Germanicè, in folio, Basileæ 1583.

1587. Pentat. Hebr. & Chald. cum Comment. *Rasi* & R. Mosis F. Nahhman atque super commentatione Commentarii ejusdem, auctore R. Isaac Abouhab juxta editionem Venetam. Item quinque *Meghilloth* Hebr. & Chald. in folio, Cracoviæ 347. (1587.

Pen-

Pentateuchus & quinque *Meghilloth* & Haph- 1583.
taroth Hebraice *sine punctis*, in 24. Venetiis, de Gara, 5348. (1588.

† „Hunc libellum Judæi peregrinantes solent“ circumferre, ut lectiones Sabbathinas ex eo pera-“ gant.„ *Jo. Buxtorfius Biblioth. Rabbin. p.* 302.

Pentat. & quinque *Meghilloth* Hebr. cum Com. R. Davidis Kimhhi, in fol. Cracoviæ 348. (1588.

Pentat. Hebr. cum triplici Targum & Com- 1591.
ment. *Rasi*, & quinque *Meghilloth* cum ejusdem Comment. & duplici Targum in Esther cum præfatione R. Aser Phorins, in 8. Venetiis, de Gara 351. (1591.

Pentat. Hebr. & Chald. & quinque *Meghilloth* 1597.
Hebr. in 8. Ibidem, iisdem typis 357. (1597.

Pentat. Hebr. & Chald. cum Comment. *Rasi*, 1606.
Hhazecuni & Baal Turim, &c. in fol. Basileæ 366. (1606.

Pentat. & quinque *Meghilloth* Hebraice, ma- 1607.
jusculis literis, in 4. Basileæ 367.) 1607.

Pentateuchus Hebraicus cum Commentario R. 1608.
Isaac filii Simson, in fol. Pragæ 368. (1608.

Pentateuchus Hebraicus in 16. Lugduni Bata- 1613.
vorum, ex officina Raphelengii 373. (1613.

Pentateuchus Hebraicus cum triplici Targum 1614.
& quinque *Meghilloth* Hebraice & Chaldaice cum Comment. *Rasi*, *omnia charactere minimo*, in 8. Hanoviæ, Jacobi Hanah 374. (1614.

Pentateuchus Hebraicus & Chaldaicus, & quin- 1621.
que *Meghilloth* Hebraice in 8. Venetiis 1621.

Pentat. Hebr. & Chald. & quinque *Meghilloth* 1631.
Hebr.

Hebr. 4. Amstelod. Henrici Laurentii 391. (1631.

1640. Pentateuchus Hebraicus in 12. Venetiis, Joannis Vendramini 1640.

Pentateuchus Hebraicus cum triplici Targum, *item* quinque *Meghilloth* Hebr.& Chald.in 4. Amstel.in.domo Manasse Ben Israel 400. (1640.

1646. Pentateuchus & quinque *Meghilloth* Hebraice in 16. Venetiis 406. (1646.

1660. Pentateuchus Hebraicus studio Joan. Sauberti filii, in 8. Helmstadii 1660.

1665. Pentat.Hebr.in 8.Amstelodami 425. (1665.

1670. Pentat.Hebr.in 12. ibidem, Aaronis Levitæ 430. (1670.

1671. Pentateuchus Hebraicus cum Targum Pseudo-Jonathanis & Hierosolymitano & Commentario R. Mardochæi, F. Nephthali Haers, in folio, Amstelodami, Josephi Athias 431. (1671.

Pentateuchus & quinque *Meghilloth* Hebraice & Chaldaice,in 8. Venetiis 431. (1671.

1676. Iidem cum Comment.Rasi *charactere minutissimo*,in 12.Pragæ 436. (1676.

1683. Pentateuchus,quinque *Meghilloth* & *Haphtharoth*, in 24. Amstelodami, Christophori van Ganghel 443. (1683.

Pentat.& quinque *Meghilloth* Hebr. in 12. Amstelod. 1683.

1700. Pentateuchus Hebr. & V. *Meghilloth* & *Haphtharoth* editus studio R.Davidis Nunnes Hotaris, 12.Amstelodami in domo Emanuelis F. Joseph Athias 460. (1700.

Iidem

Iidem Hebraicè, studio Abrahami Jacob Cordubensis, in 12. Amstelodami in domo Mosis F. Abraham Mendes Coutinho. 461. (1701. 1701.

Pentat. & quinque *Meghilloth* Hebr. *sine punctis*, in 12. Sabionetæ *absque anno*.

Pentat. Hebr. & Chald. cum Comment. *Rási* & R. Sabtai F. Joseph. *Acta Lipsiensia* 1681. *p.* 204.

Genesis, Exodus & Leviticus, Hebraicè cum versione Lat. Jo. Elai Terseri, 8. Upsaliæ 1652.

Liber Geneseos, Hebraicè in 4. Parisiis, Andreæ Wecheli 1535. in 8. Romæ, Fr. Zanetti 1578. in 8. Wittebergæ, Cratonis, 1587.

Liber Geneseos, Hebraicè & Germanicè literis Hebraicis juxta usitatam Judæorum interpretationem per Paulum Fagium, in 4. Constantiæ 1543.

Libri Geneseos capita quatuor priora Hebr. cum versione Latina Joan. Jac. Schudt, in 8. Francof. 1695.

Eadem Hebr. & Lat. studio Georgii Othonis, V. *Eadem Polyglotta*, in 4. 1702.

Liber Exodi Hebraicè, in 4. Parisiis, Andreæ Wecheli 1536.

PROPHETÆ OMNES & CHETUVIM cum Comment. Rási & R. Jacob. F. Isaac, fol. Lublini 383. (1623.

Prophetæ omnes, *liber Josue, Judicum*, 4. *Regum*, *Isaias, Hieremias, Ezechiel* & 12. *Minores*, cum Commentario R. Davidis Kimhhi, 2. vol. in folio, Pisauri, Gersomi Soncinatis 271. (1511.

Prophetæ priores *absque punctis* cum Comment. ejusdem, In folio, Soncini 246. (1486.

Hæc est prima, quam noverim, sacrorum librorum Hebraicorum editio.

Prophetæ priores cum Commentario R. Isaaci Abarbanel Hebraicè, fol. Neapoli 253. (1493.

Iidem cum Commentario R. Davidis Kimhhi, Hebraicè, fol. Leiriæ in Lusitania 254. (1494.

Iidem Hebr. 4. Parisiis, Rob. Stephani 1544.

Iidem cum Commentario R. Samuelis Laniado Hebraicè, fol. Venetiis, Joan. de Gara 5363. (1603.

Iidem cum Commentario R. Aaronis Fil. Hhaim Hebraicè, fol. Ibidem, Joan. de Gara 5369. (1609.

Iidem cum Commentario R. Isaaci Abarbanel & præfatione Latina Augusti Pfeifferi & indicibus etiam Latinis, in folio, Lipsiæ 466. (1686.

Liber I. & II. Samuelis Hebr. cum versione Latina *Ariæ Montani*, in 12. Leidæ, Joan. Maire 1621.

Prophetæ posteriores, *Isaias*, *Hieremias*, *Ezechiel & 12. Minores*, cum Comment. R. Isaac Abarbanel, fol. Pisauri 271. 1511. Iidem in fol. *Soncini* in Provincia Italiæ 280. (1520. Editio locupletior cum duplici indice, fol. Amstelod. 401. (1641.

Isaias & Hieremias cum Comment. R. David Kimhhi, Hebraicè, fol. Ulyssipone 257. (1497.

Prophetæ minores cum Commentario R. Davidis Kimhhi in 4. Parisiis, Rob. Stephani 1539-40. *Pars quædam Bibliorum Hebr. ab ipso editorum.*

Iidem Hebraicè cum præfatione Davidis Chytræi, in 8. Basileæ, Oporini 1567.

Osee, Joël, Amos, Abdias & Jonas Hebraicè & Chaldaicè cum Commentario Rabbinorum & Masora, in 4. Oliva Rob. Stephani 1556.

Oseas

Oseas Hebraicè, V. *idem Polyglottus*. 1621.

Oseas Hebraicè cum Commentario R. Isaac Abarbanel in 4. Groningæ 1676.

†Oseas *Hebraicè*, Chaldaica Jonathanis versione, & Commentariis Raschi, Aben Esræ, & Kimchi, illustratus. Ex recensione Herm. von der Hardt. in 4. Helmstadii, 1703.

Ex præfatione: „In recensione hujus opuscu-„ li, nulli operæ parsum, ut quam emendatissime,„ ac nitide prodiret. Quo fine etiam non solum,„ Venetum & Buxtorfii majora consulta volumina,„ sed & præcipue nobilis codex antiquus Parisinus,„ Rob. Stephani adhibitus. Dabimus & sequen-„ tes Prophetas, imo reliquos fontium libros, pari„ utique modo vel & majori ἀκριβείᾳ illustratos.„

† Joelis tres primæ Elegiæ sacræ, *Hebraice, penetrantissimis suis modulis restitutæ, & philologice enarratæ* à Herm. von der Hardt, in 8. Helmstadii, 1706.

Ex præfatione: "Viam monstrasse suffecerit,„ Prophetarum libellis sollicitius discriminandis ac,„ à se invicem distingvendis, versibus priscis ad,„ mentem & nutum veterum Christianorum æque,„ ac Judæorum determinandis, modulo ad os Ori-„ entis cooptando, historiæ temporum & fatorum„ adsciscendæ, affectui dignoscendo, stylo sublimi,„ & arguto scrutando, & immenso rerum ponderi,„ exinde metiendo.„

Abdias Hebraicè cum versione Latina Laurentii Humfredi, in 8. Basileæ 1559.

Abdias Hebraicè & Chaldaicè, studio Matthæi Wasmuth, in 12. Jenæ 1678.

Jonas Hebr. & Chald. V. *Idem Polyglottus* 1656.
Idem Hebraicè, V. *Idem Polyglottus* 1607.
Idem Hebr. Chald. cum Masora, Comment. Rabbin. & explicatione Friderici Alberti Christiani, Judæi conversi. in 8. Lipsiæ 1683.
Joël & Abdias Hebraicè & Chaldaicè. V. *iidem Polyglotti* 1657.
Malachias Hebraicè & Latinè cum notis Stephani Isaac, in 8. Coloniæ 1563.
Idem Hebr. V. *idem Polyglottus* 1601.
Idem Hebr. cum Comment. Rabbinorum & explicat. Samuëlis Bohl, in 4. Rostochii 1637.
CHETUVIM. *i. e. Psalmi, Proverbia, quinque Meghilloth, Job, Daniel, Esras, & liber Paralipomenon.* V. *supra Prophetæ omnes.* 1623.

Annus Editionis

PSALMI, Proverbia, Job & Daniel cum Comment. *Rási*, in fol. Thessalonicæ 5275. (1515.
1515. Psalmi, Proverbia, Ecclesiastes & Canticum Canticorum Hebraicè cum versione Latina Ariæ Montani, 8. Genevæ, Cephæ Elon, *absque anno.*
Psalterium Hebraicum, V. *idem Polyglottum.*
1516. Psalterium cum brevi præfatione Hebr. Conradi Pellicani Ordinis Minorum & Seb. Munsteri Franciscani in 18. Basileæ, Joan. Froben. 1519.
1522. Psalmi Hebr. cum Comment. Radak & R. Joseph Hhivan. in fol. Thessalonicæ 5282. (1522.
Iidem Hebraicè, *secunda editio*, in 24. Venetiis, typis Danielis Bombergi 282. (1522.
1523. Iidem Hebr. 12. Basileæ, Joan. Froben 1623.
1524. Iidem Hebraicè, *tertia editio*, in 18. Venetiis typis Danielis Bombergi 284. (1524.
1532. Iidem Hebraice, 16. Basileæ, Joan. Froben 1532.

Iidem

Iidem Hebraicè, in 8. Lipsiæ 1533. 1533.

Iidem Hebraicè, *quarta editio*, in 18. Venetiis, typis Danielis Bombergi 297. (1537. 1537.

Iidem Hebr. 16. Basileæ, Joan. Froben 1538. 1538.

Psalmi Hebraicè cum Commentario R. Davidis Kimhhi, in fol. Isnæ 302. (1542. 1542.

Iidem Hebraicè, in 18. Venetiis, typis M. Antonii Justiniani 306. (1546. 1546.

Iidem Hebr. & Lat. ex versione S. Hieronymi, V. *ejus operum Appendix*, in folio. Parisiis, Carolæ Guillard 1546.

Iidem Hebr. 16. Basileæ, Joan. Froben 1547. 1547.

Iidem Hebraicè cum Comment. R. Salomonis F. Sem Tob. Athiah, fol. Venetiis 309. (1549. 1549.

Iidem Hebraicè. in 16. Basileæ, Froben 1556. 1556.

Iidem Hebr. 32. Sabionettæ 316. (1556. 1558. 1558.

† *Extant in Bibl. Leidensi, Cat. p. 251., num. 44.*

Iidem Hebraicè & Germanicè cum Comment. *Kau Venaki*, in 4. Mantuæ 322. (1562. 1562.

Iidem Hebraicè cum Latina versione atque Commentario Joannis Calvini, in fol. Genevæ 1564. 1564.

Iidem Hebraicè, in 16. Parisiis, ex officina Roberti Stephani *filii* 325. (1565. *Hæc editio mendosa & priori anni* 1546. *minùs accurata.* 1565.

Psalmi Hebraicè ex recensione Hieron. Opitii, in 8. Wittebergæ 1566. 1566.

Iidem Hebraicè cum Commentario Davidis Kimhhi, in 8. Venetiis 326. (1566.

Iidem Hebraicè in 32. Mantuæ 331. (1571. 1571.

Iidem Hebr. *sine punctis*, additis Canticis veteris Testamenti, in 24. Antuerpiæ, Plantin. 334. (1574. 1574.

(1574. *Eadem est editio ac Bibl. Hebraicorum ann.* 1573.

1574. Iidem Hebr. *sine punctis*, V. Psalterium in carmen conversum à Bened. Aria, 4. Antuerpiæ, Plantin. 1574.

1574. Iidem Hebr. Hieron. Opitii, in 24. Vittebergæ 1574.

1578. Iidem Hebraicè & Latinè cum Commentario Calvini, fol. Genevæ 1578.

1581. Iidem Hebraicè in 24. Romæ, Zanetti 1581.

1584. Iidem Hebr. in 16. Antuerpiæ, Plantini 1584.

1586. Psalmi Hebraicè, novâ typorum formâ, Eliæ Hutteri, in folio, Hamburgi 1586.

Iidem Hebraicè cum Commentario R. Abdiæ Sphorno, in 4. Venetiis 5346. (1586.

1590. Iidem Hebraicè cum Commentario R. Meir Aramah, in 4. Venetiis 350. (1590.

Iidem Hebr. in 24. Leidæ, Raphelengii 1592.

1596. Iidem Hebr. in 16. ex officina Plantin. 1596.

Iidem Hebr. 16. Venetiis, Joan. de Gara 1596.

Iidem Hebraicè, Francofurti ad Oderam 1596.

Psalmi Hebraicè cum Commentario R. David Rimhhi, in 8. Venetiis 356. (1596.

1598. Iidem Hebraicè cum Commentario *Kau Venaki*, in 4. Cremonæ 358. (1598.

Iidem Hebr. in 32. Venetiis, Joan. de Gara 358. (1598.

1602. Iidem Hebraicè studio Eliæ Hutteri, in folio, Hamburgi 1602. *Eadem editio ac anni* 1586.

1605. Iidem Hebraicè cum Commentario R. Mosis Alsik, in 4. Venetiis 365. (1605.

1608. Iidem Hebr. in 24. Venetiis, Joan. de Gara 368. (1608.

Iidem

Iidem Hebr. Henrici Opitii 8. Witteb. 1615. 1615.

Iidem Hebraicè cum Commentario *Kau Venaki*, 1616.
in 4. Hanoviæ 376. (1616.

Iidem Hebr. 12. Leidæ, Joan. Maire 1622. 1622.

Iidem Hebr. 8. Parisiis, Seb. Cramoisi 1632. 1632.

Iidem Hebraicè, studio Manasse Ben Israel in 1634.
16. Amstelodami, Henrici Laurentii 1634.

Iidem Hebraicè ejusdem studio in 24. ibidem, 1635.
iisdem typis 395. (1635.

Iidem Hebraicè, in 12. Leidæ, Joan. Maire 397. 1637.
(1637.

Iidem Hebr. in 32. Amstelod. Eliæ Abouhab 1644.
1644.

Iidem Hebr. in 32. Veronæ, Abrahæ F. Tsevi
404. (1644.

Iidem Hebraicè cum Versione Latina Joan. Coc- 1646.
ceji, in 18. Franekeræ, Io. Arcerii 1646.

Iidem Hebraicè & Latinè Pagnini, in 12. Basi- 1648.
leæ 1648.

Psalmi Hebraicè cum notis Antonii Hulsii in 1650.
12. Leidæ 1650.

Iidem Hebraicè cum Commenr. Mosis Israël de 1653.
Marcado. in 4. Amstelodami 413. (1653.

Iidem Hebraicè & Latinè Pagnini, 12. Basileæ, 1662.
Konig 1662.

Iidem Hebraicè, studio Joannis Leusden, 12. Am- 1666.
stelod. Josephi Athias 426. (1666.

Iidem Hebr. & Lat. Pagnini ejusdem studio, 12.
Ibidem, iisdem typis 426. (1666.

Iidem Hebraicè & Belgicè, ejusdem studio. 12.
Ibidem, iisdem typis 426. (1666.

Psalmi Hebr. cum Comment. Hispanico R. Ja- 1675.

cobi Judæ Leonis, 8. Ibidem 435. (1675.

Iidem Hebr. & Lat. Pagnini, 12. Basileæ 1675.

1680. Iidem Hebraicè & Latinè, studio Joannis Leusden, in 12. Trajecti ad Rhenum 1680.

1683. Iidem Hebraicè & Belgicè, studio Joan. Leusden, in 12. Trajecti 1683.

1685. Psalmi Hebraicè, studio Guilielmi Robertson, 12. Cantabrigiæ 1685.

1688. Iidem Hebraicè & Latinè Pagnini, studio Joan. Leusden, 12. Ultrajecti, Water 1688.

„ *Ex præfatione.* Vides hic versionem Latinam „magna ex parte novam. Retinuimus quidem „multa ex antiqua interpolata Pagnini; sed pro „meo arbitrio multa mutavi, addidi, ademi; ita „tamen ut semper Latina Hebraicis quàm accuratissimè conveniant.

Iidem Hebraicè & Anglicè, ejusdem studio, 12. Amstelodami 1688.

1691. Iidem Hebr. & Lat. Pagnini; 12. Basileæ 1691.

1703. Iidem Hebr. studiò Salomonis F. Joseph Propes, in 16. Amstelodami in domo Eliezer Hhazon 463. (1703.

Psalmi XXIV. priores Hebr. & Lat. Agathi Guidacerii, 8. Parisiis in Collegio Italorum 1541.

Psalmi X. Hebraicè. V. *iidem Polyglotti* 1690.

Psalmi VII. Pœnitentiales Hebraicè cum Latina versione Joan. Reuchlini, 8. Tubingæ 1512.

Psalmi V. Hebraicè cum versione Latina Agathi Guidacerii, 4. Parisiis 1532.

Psalmi IV. Hebraicè & Latinè cum Targum & Commentario R. Davidis Kimhhi, ex versione Joannis Bourdelotii, in 4. Parisiis 1619.

PRO-

PROVERBIA, Job & quinque *Meghilloth* Hebraicè, in 12. Ex officina Raphelengii 1608.

PROVERBIA, & Ecclesiastes, & Canticum Hebr. in 24. Venet. Bombergi 1522. 1524. 1544.

Eadem Hebr. edita à Schadæo, in 24. Argentorati 1591.

Eadem Hebr. 8. Parisiis, Seb. Cramoisi 1632.

Proverbia & Jobus Hebr. 12. Francof. ad Oderam 1596.

Proverbia Salomonis cum Commentario R. Emmanuel F. Salomonis, in fol. Neapoli, *absque anno.*

Eadem Hebraicè cum Commentario *Kau Venaki*, fol. Thessalonicæ 5282. (1522.

Eadem Hebraicè cum Versione Latina Munsteri & annotat. 8. Basileæ 1524. 1548. 1567.

Eadem Hebr. cum versione Italica literis Hebraicis, 4. Venetiis. *Erant in Bibl. Jo. Buxtorfii.*

QUINQUE MEGHILLOTH *seu quinque parva volumina, i. e. Canticum Canticorum, Ruth, Threni, Ecclesiastes & Esther.* V. *Pentateuchus Hebraicus ad ann.* 1527. *bis*, 1530. 1543. 1548. *bis*, 1551. 1561. 1563. 1566. 1567. 1583. 1587. 1588. *bis*, 1591. 1597. 1607. 1614. 1621. 1631. 1640. 1646. 1671. 1683.

Eadem Hebraicè & Chaldaicè cum Comment. Ráfi, in folio, Venetiis, Bombergi 1524.

Eadem Hebr. 4. Parisiis, Caroli Stephani 1555.

Eadem Hebraicè, in 8. Wittebergæ 1587.

Eadem Hebraicè cum Commentario R. Mosis Alsik, in 4. Venetiis 301. (1601.

Eadem Hebraicè, in folio, Pragæ 370. (1610.

CANTICUM CANTICORUM Hebraicè cum versione Latina Munsteri, 8. Basileæ, Froben 1525.

Idem Hebraicè cum versione Latina Agathi Guidacerii, in 4. Parisiis 1531.

Idem Hebr. 4. Parisiis, Martini Juvenis 1574.

Idem Hebraicè cum Commentario R. Mosis Sartalan, in 4. Pragæ 372. (1612.

LIBELLUS RUTH & Threni Hebraicè, studio Augustini Justiniani, 4. Parisiis 1520.

Ruth libellus Hebraicè cum Masora, 4. Parisiis, Roberti Stephani *filii* 1563.

Idem Hebraicè. V. *Idem Polyglottus* 1592. 1599.

Idem Hebr. cum Comment. R. Samuëlis de Uzeda, 4. Gismi prope Constantinop. 357. (1597.

THRENI Hieremiæ Hebraicè, in 4. Parisiis, typis Martini Juvenis 1552.

Iidem Hebraicè cum Commentario R. Samuëlis de Uzeda, in 4. Venetiis 5360. (1600.

Iidem Hebraicè cum punctis & sine punctis, studio Guil. Robertson, 12. Cantabrigiæ 1685.

ECCLESIASTES Hebraicè cum versione Latina Sebastiani Munsteri, in 8. Basileæ 1525.

Idem Hebr. 4. Parisiis, Mart. Juvenis 1569.

Idem Hebraicè cum versione Italica R. David de Pomis, 8. Venetiis, Piletti 1571.

Idem Hebraicè cum Commentario R. IsaacMosis F. Arvio, in 4. Thessalonicæ 357. 1597.

Idem Hebraicè cum versione Latina & Commentario Sebast. Schmidii, 4. Argentorati 1691.

ESTHER libellus Hebr. cum Comment. R. Isaac

Isaac Aramah, 4. Constantinopoli 5278. (1518.

Idem Hebraicè cum Commentario R. Eliezer F. Eliæ, 4. Cremonæ 336. (1576.

Idem Hebraicè cum Commentario R. Salomonis Alkabets, 4. Venetiis 5345. (1585.

Idem Hebraicè cum Comment. allegorico, 4. Cracoviæ 350. (1590. Amstelodami 423. (1663.

JOB & Daniel Hebraicè, in 24. Venetiis, Danielis Bombergi 298. (1538.

Job Hebraicè cum Commentario R. Isaac Cohen, 4. Constantinopoli 305. (1545.

Idem Hebr. cum Comment. R. Meir. F. Isaac Aramah. 2. *editio* 4. Rivæ Tridenti 327. (1567.

Jobus in lingua sancta & in lingua Romanica *seu Barbaro-Græca* charactere Hebræo, ex versione R. Mosis F. Eliæ Pobian cum ejus præfatione, *liber rarissimus*. 4. Constantinop. in domo Joseph Jabets 5336. (1576. *Extat in Bibl. Oratoriana. Præfatio ex versione doctiss. Abbatis de Longuerüe.*

Hæc sunt verba sapientis R. Mosis, F. sapientis, præfecti, gloria Doctoris nostri M. R. Eliæ Pobian; (memoria ejus sit ad vitam futuri seculi.)

„Cùm animadverterem quanta foret imperitia aut imbecillitas quorumdam (*lingua sanctæ*) „ Magistrorum, qui passim in singulis urbibus reperiuntur, etiam in ista regione, necnon in hac urbe, „ magna, sapientibus & scribis, sive sacræ Scripturæ „ peritis referta, quod imparati prorsus essent, nec „ sufficerent ad docendos discipulos suos Scripturæ „ sacræ interpretationem, ob impedimenta varia, „ non minus quàm per suam ipsorum indiligentiam, contra quam Hispani soleant, quorum operi- „

bus

„bus Deus remunerationem & integram mercedem retribuat: cúmque intereà, attentus custodiæ meæ instarem, ministerio sacro scilicet, excitavit Deus spiritum meum ad interpretandum librum Job & Proverbia, linguâ Barbaro-Græcâ. Festinet ad eleganter loquendum lingua eorum. Et sanè auribus nostris hodie jam audivimus, & oculis nostris vidimus à quibusdam ex cœtu nostro, populi scilicet filiorum Israël, si quando filius eorum aliquis studium adhibuerit ad perveniendum ad interpretationem sectionis alicujus sacræ scripturæ, non amplius perplexus erit de via recta assequenda, cum illius (*interpretationis*) beneficio, non magni momenti futurum sit in oculis ejus, si quid ab ipso peccatum fuerit. Itaque seriò incubui in istud opus, ut plurimos demererer, quod Israëlitis utile sit, illud meditentur, gestent in sinu suo, iter agentes, aut domi sedentes, aut in mansionibus suis otiosi, lætabuntur & exultabunt in lectione illius, & non attendent ad verba mendacii. Duorum verò librorum istorum sacrorum uterque sufficienter lectorem deducet ad assequendum semitas veritatis, cùm sit quasi hortus irriguus. Porrò diligenter scrutatus sum omnes Interpretes, selegíque & perscripsi interpretationem magis certam, & receptam, quæque textûs sensui magis conveniret. Quibusdam etiam in locis, parcè tamen & raro vox aliqua translata est, secundum sensum (hoc est non planè ad verbum) ut Scriptura in omnibus etiam particulis eorum quæ continet justificaretur.

„ Statuto autem Domini nostri & Rabbini nostri Prin-

Principis scholæ Magistri Josuæ Kadiumi (custo-,, diat eum Deus misericors & liberet eum) non im-,, primat ullus vir libros memoratos linguâ Græcâ,, vulgari ab hac die ad decem annos, & typotheta,, & emptor erunt excommunicati triplicis generis,, excommunicatione, ita ut non sit illi venia: at,, pax omni congregationi Israëlis. ,,

Fuit initium operis, mirabilis, pulchri, puri,,, purificati septempliciter, initium mensis Elul an-,, ni quinquies millesimi trecentesimi trigesimi ,, sexti creationis (*h. e. Christi* 1576.) Deus miseri-,, cordiâ suâ dignos faciat nos ad faciendum libros,, innumeros, ita ut nullus sit finis. Amen, sic esto,, voluntas Dei.,,

Job Hebraicè cum Commentario R. Simeon F. Tsemahh, 4. Venetiis 350. (1590.

Idem Hebraicè cum Commentario R. Mosis Alsik, in 4. Venetiis 363. (1603.

Idem Hebraicè cum versione Latina Joannis Henrici Hottingeri filii, in 8. Tiguri 1689.

DANIEL Hebraicè cum Commentario R. Samuel F. Judæ Valerio, in 4. Venetiis 5346. (1586.

Idem Hebr. cum Comment. R. Mosis Alsik, 4. Venetiis 352. (1592. Constantinopoli 5358. (1598.

Capita Chaldaica in Daniele & Esra occurrentia, una cum versu Jeremiæ, Hebraicè translata, & in lucem edita à Joanne Leusden, (partim in calce tract. Talmudici *Pirke Aboth*, partim etiam alibi) 4. Leidæ 1685.

TOBIÆ liber Hebraicè *sine punctis, editio rarissima*. 4. Constantinopoli 1517. *Bibl. Bodleiana.*

Idem Hebraicè & Latinè, Pauli Fagii, in 4. Isnæ 1542.

Idem

Idem Hebraicè cum versione Lat. Seb. Munsteri, 4. Basileæ. 1542. 1549. 8. Ibidem 1556.

Idem Hebraicè, Venetiis 365. (1605.

Idem. Hebraicè & Latinè tam ex versione Fagii quàm Munsteri, V. *B. Polygl. Londin.* 1657.

„Extat Hebraica gemina *Tobiæ editio*, Pauli Fa„gii una, altera Sebast. Munsteri ita denominata, „non quòd Munsterus ex Latino eam Hebraicè fe„cerit, uti R. David Gans in *Zemach David* pag. 170. „*versionis Vorstii* falsò tradit (*his verbis*: Scias autem librum Tobiæ, qui inter nos extat linguâ Hebraicâ versum esse e lingua Latina in Hebræam operâ Sebast. Munsteri in urbe Basilea fermè centum ab hinc annis, prout intelliges ex stylo hujus cum errore labiorum suorum (confecto); adeò ut quilibet prudens primo intuitu animadvertat, compositionem ejus non esse à filiis Israëlis) *falsò inquam*, „*siquidem* eam Constantinopoli priùs editam unà „cum versione *Latina* Munsterus duntaxat recu„dit. Utrosque codices Hebræos exercitationis „gratiâ confictos esse, non ita pridem doctiss. Ju„nius, præfat. in libros apocryphos asseverat meri„tò. Adeò variant liberè & ab utraque Græca & „Latina editione pro lubitu discedunt. Quin & „tertiam editionem Hebræam ad Munsteri editio„nem propiùs accedentem se habere doctissimus „Huetius *de claris Interpretibus pag.* 111. innuit. In„ter Latinam quoque & Græcam editionem discri„men immane, uti obiter conferenti liquet. Quæ „porrò in Anglicanis Polyglottis extat Syriaca ver„sio, cum Græca editione potiùs quàm cum Lati„na convenit. *Ita Jo. Henr. Heideggerus lib. 2. Ench. Biblici cap. 4.*

NO-

NOVUM TESTAMENTUM Hebraicè, *ex versione Eliæ Hutteri annuo temporis spatio confecta* V. *Novum Testamentum Polyglotton 1599.*

Idem V. *Novum Testamentum Polyglotton 1602.*

In hac editione nonnulla quoad versionem,, Hebraicam Hutterus mutavit & emendavit.,, *Leusden Dissert.* 7. *Philologi Hebræo-Græci, pag.* 53.

Idem Hebr. *ex eadem versione*, nunc autem in volumen portatu facile redactum, atque centenis quibusdam in locis, post diligentem ipsius recognitionem, emendatum atque castigatum; absque cæteris istis in editione Huteriana linguis per sese separatim, & puro puto idiomate solummodò Hebraico publicatum, studio & operâ Guil. Robertson, in 8. Londini typis Th. Roycroft 1661.

Robertsonus fini editionis suæ adjecit decem,, folia, in quibus annotat nonnullas mendas, quas,, judicat esse, in priore præsertim editione, emen-,, dandas. Licet ipse Hutterus in secunda editione,, multa correxerit, & tamen annotat ex priori edi-,, tione Robertsonus & vult illa secundùm posterio-,, rem emendationem esse emendanda. Nonulla,, etiam occurrunt in utraque editione, quibus me-,, dicam manum adhibet idem Robertsonus. *Leusden ibidem.*

†Hujus editionis exemplaria pleraque in nupe-,, ro incendio Londinensi sunt Vulcano tradita, &,, penitus ferè consumpta.,, *Idem ib. pag.* 57.

Quatuor Evangelia Hebraicè, V. *Eadem Polyglotta.* 1610.

Eadem per Hotaris, in 4. Nodenburgi 1660.

Quatuor Evangelia Novi Testamenti ex Latino

in

in Hebraicum ſermonem verſa, à Joanne Baptiſta Jona, *cum prolixa ejus præfatione Hebraicè & Latinè Clementi IX. Pont. Max. dicata*, in folio. Romæ typis S. Congregationis propagandæ fidei 1668. *Reliqua Novi Teſtamenti quippe quæ nondum excuſa, inter codices MS. retulimus.*

Epiſtola nuncupatoria ſic incipit. „Plurima fuere „B. P. quæ me ad ſacro-ſancta Evangelia Hebrai-„cis verbis exprimenda ſollicitarunt. In primis „mea erga Chriſtianam religionem, cui ex ani-„mo ſemper ſtudere quantùm potui, conatus ſum, „ſincera fides tot annorum laboribus. . . . con-„ſtanter exantlatis conteſtata, & planè videbatur „Chriſtianæ Religionis dignitati, ſanctitatique ne-„ceſſarium, ut hæc primaria ejus inſtrumenta, Ara-„bicis, Syriacis, Græcis atque Latinis vocibus „jam expreſſa, etiam Hebraicis exprimerentur, „cùm præſertim inſtrumenti veteris omnes ferè „libri Hebraicâ linguâ conſcripti fuerint. Deinde „iniqua & impia Hebræorum mens in Chriſtum, „cujus gloriæ invidentes omnia fere teſtimonia, „quæ de eo habentur, mutatis vel vocibus vel „ſignificationibus corrumpunt; eſt enim hoc cœ-„cæ impietatis ſtudium ea corrumpere, quæ non „poteſt refellere. Hac autem Evangeliorum ver-„ſione in verum Hebraicum ſermonem tantæ au-„daciæ occurrimus. . . Profectò habeo aliquod „meæ audaciæ incitamentum quòd juſſerit ſan-„ctitas veſtra horum librorum impreſſionem ab-„ſolvi.

EVANGELIUM ſecundùm Matthæum in lingua Hebraica, cum verſione Latina atque ſuccin-

ctis annotationibus Sebast. Munsteri, ejúsque epistola nuncupata Henrico VIII. Angliæ Regi, in fol. Basileæ, typis Henrici Petri 1537.

Idem Hebr. & Lat. 8. Ibidem 1557. 1582.

Idem curâ Joannis Quinquarborei editum, 8. Parisiis apud Martinum Juvenem 1551.

Evangelium Hebraicum Matthæi recens è Judæorum penetralibus erutum, cum interpretatione Latina *Joannis Merceri*, ad vulgatam quoad fieri potuit, accommodata, cum epistola Joannis Tilii, ejúsque studio editum. In 8. Parisiis, Martini Juvenis 1555.

Ex præfatione Tilii. „Anno superiore (sc. 1553.)„ profectus in Italiam, hocD. Matthæi Evangelium,„ reperi, quod equidem non ausim affirmare de eo,„ quod suâ ille linguâ divinitùs conscripsit, expres-„ sum ita ut ex eruditorum hominum testimonio,„ atque prædicatione possim asserere à Rabbinica„ doctrina plurimùm abesse, eâque conscriptum o-„ rationis puritate, quam nulla post desolatam,„ hanc gentem scripta redoleant. Longè enim ali-„ ud ab eo est quod nobis Munsterus plerúmque in-„ eptum & barbarum obtrusit. Hoc nitidius est,„ præterquàm quòd phrases Hebraicas multis in lo-„ cis dilucidiores facit.... Itaque... ut verbum de„ verbo religiosè converteretur, curavi, ad háncque„ rem sacram, Joannis Merceri operâ sum usus. „

Ex præfatione Jo. Merceri. „Ut ut sit, hæc„ satis purè scripta, si diligenter evolvas, nec„ à veteris instrumenti nitore procùl abesse, & si„ nonnihil Rabbinismi interdum adjunctum, com-„ peries.„

„Illud quidem Hebraicum Evangelium (*inquit* „*Grotius initio annotat. in Matth.*) quod à Tilio & „alterum quod à Munstero est editum, non esse „Matthæi adeò certum est, ut nullis indigeat ar„gumentis.

„Hodiéque Hebraica Matthæi duplex extat edi„tio (*ut scribit Heiddeggerus lib. 3. Enchir. Biblici* „*cap. 2.*) quarum prior Sebast. primùm Munste„ri, atque iterum Joannis Quinquarborei operâ „in lucem venit, altera à Joanne Mercero Latinè „explanata, Joannis demum Tilii beneficio publi„cata est. Utraque tamen à Judæis è Latina inter„pretatione conversa creditur.

„Incomptior est (*ait Huetius de claris Interpre*„*tibus* §. 12.) prior illa Munsteri editio, & aliquan„do etiam ubi lacerus deficeret codex, ab illo re„sarta; cultior altera Tilii & nitidior, sed levi „tamen & exiguo inter eas discrimine.

„Latebat hoc tempore (*anno* 1554. *inquit Jo.* „*Millius pag.* 127. *Proleg. in N. T. Græcum*) apud „Judæos qui Romæ erant, inter alios libros Evan„gelium Hebraicum Matthæi, Munsteriano non„nihil dissimile, & ad codicem vitiosum expressum. „In eo nonnulla prætermissa erant incuria scribæ: „Addita erant plurima, & luculentæ adhibitæ ex„plicationes: haud pauca plane immutata erant, „& in alienum sensum expressa. Librum hunc à „Judæis istis impetratum edidit Jo. Tilius a. 1555. „cum Lat. J. Merceri versione, in qua omissa, ad„dita, mutata in hoc Evangelio suis quæque notu„lis designavit Interpres. Sed parum ad nos va„rietates istæ, vel enim errores Scribarum sunt, vel

fortasse ipsorum Judæorum assumenta. Certe,, Evangelium ipsum expressum erat ad Latinum a-,, liquod exemplar. ,, *Ita Millius.*

S. Lucæ Evangelium Hebraicè ex versione Friderici Petri, in 8. Wittebergæ 1574.

† Evangel. & Epistolarum lectiones anniversariæ Hebr. ex vers. El. Hutteri. V. *Eadem Polyglotta* 1601.

Evangelia Anniversaria Hebraicè, studio & operâ Joannis Claii, in 8. Lipsiæ 1578.

Epistola D. Pauli ad Romanos Hebr. 4. Leidæ 1616.

Epistola D. Pauli ad Hebræos Hebraicè cum Latina versione Alfonsi de Zamora, V. *ejus introductio artis Grammaticæ Hebr.* in 4. Compluti 1526.

Eadem Hebr. & Lat. *edita cum Evangelio S. Matthæi*, 8. Basileæ 1557. 1582.

Eadem ex Græco in purum idioma Hebraicum verbotenus accurate translata à Friderico Alberto Christiano, quondam Judæo, 4. Lipsiæ, 1676. absque punctis. † *Cum Præfatione Jo. Bened. Carpzovii, qui hanc versionem ob styli elegantiam & insignem cum phrasi veteris Instrumenti convenientiam magnopere commendat.*

APPENDIX.

Pentateuchus Hebræo-Samaritanus.

PENTATEUCHUM *Hebræo-Samaritanum, seu Hebræum literis Samaritanis exaratum hic referre placuit, discrepat enim ab Hebræo-Judaico non solùm characteribus, verùm etiam multis identidem accessionibus, juxta quas facta est Samaritana interpretatio. An ille ante versionem LXX. Interpretum adornatam extiterit, an fuerit ex Hebræis, Græcisque codicibus conflatus, certi nihil fermè statui potest, cùm utrinque firmissimas pro sua opinione rationes videantur afferre, qui diversam ea de re sententiam amplectuntur; dicam tamen codicem hunc quibusdam in locis ad versionem Græcam LXX. Interpretum propiùs accedere quàm ad ipsum textum Hebræum.*

Pentateuchus Hebræo-Samaritanus. „Codex „in folio integer, pulcherrimis literis nulla cum „litura in charta Vitulina descriptus. Æra temporis „non est adscripta: notatur tamen in fine Gene„sis & Exodi ad duos successivè Samaritanorum „Sacerdotes pertinuisse, nempè ad Phinæam filium „Ithamar Damasci Samaritanorum Sacerdotem „magnum, ut scriptum est in fine Geneseos. An„tea enim quidam Abraham F. Jacob eum de„scripserat, ut ipse eodem atramento & chara„ctere nullâ additâ temporis æra in fine libri ad„notavit; postea Joseph sibi illum comparavit quadringentis argenteis per manus servi sui anno „Ismaëlitarum 782. qui est Christianorum 1404.

(vel

(vel potius juxta Vlug. Beigum 1380. hac æra emptionem codicis non scriptionem, ut asserit nuperus auctor, designat.) ut ad finem Exodi in spatio vacuo,, adscripsit servus ille scripturâ longè minùs exa-,, ctâ quam præcedens & multò recentiore. *Jo. Mo-*,, *rinus, Exercit. 1. in Pentat. Samarit. Obtinuit hunc codicem ab ipsissimet Samaritanis Petrus à Valle, ut testatur ipse in epist. 13. tomi I. Itinerarii scripta Aleppi 15. Junii 1616. & in Epist. ad Tengnagelum quæ extat tom. 1. Comment. de Bibl. Vindob. apud Lambecium pag. 185. loquens de Pentateucho Hebræo-Samaritano ait hoc exemplar ex Syria Domino de Sancy se dono misisse.*

Illum autem curavit emi sibi Damasci doctis-,, simus & Illustrissimus Episcopus Macloviensis,, Achilles Harlæus, *Dn. de Sancy*, cùm antequam,, Ecclesiæ nomen daret, Constantinopoli apud,, Turcarum Imperatorem legatione pro Rege,, Christianissimo fungeretur. Hunc codicem cum,, permultis omnis generis Rabbinicis libris cusis,, & manuscriptis Oratorianæ Bibliothecæ *(in qua*,, *religiosè asservatur cod. 60.)* donavit Illustrissi-,, mus ille Præsul, quo nobilissimo sodali & sym-,, mistâ gloriatur nostra Congregatio. Hic est ille,, codex quem in editione nostra *Bibliorum Polygl.*,, fideliter & ad amussim expressimus, quemque,, latinitate donavimus.,, *Ita Jo. Morinus in præfat. Bibliis hisce Polyglottis præfixa.*

Editione *Parisiensi* jam peractâ *(pergit ibidem*,, *Morinus)* tres Pentateuchi Samaritani codices no-,, bis supervenerunt ab amplissimo viro Peirescio...,, ad nos missi; sed eorum nullus integer erat.

„Omnium antiquissimus, ut vel ex ipsis mem„branis & detrito charactere non est difficile ju„dicare, cœteris est minore formâ; sed desunt „ab initio Genesis priora septemdecim capita, & „à fine totum Deuteronomium, exceptis sex prio„ribus capitibus & septimi initio, in. 4. *Extat in Bibl. Regia, cod. 311.*

De codice isto ita scribit Isaacus Vossius cap. XXIX. Dissert. de 70. Interpretibus circa finem pag. „*96.* Codex Mazarini *(qui nunc est in Bibliotheca Re*„*gia)* antiquior est quàm sit ullum exemplar Ju„daicum, quod quidem notum sit. Et tamen non „desunt qui adfirment longè etiamnùm vetustio„res esse illos codices qui penes Samaritas in Ori„ente asservantur.

A. „Secundus codex *(pergit ibidem Morinus)* „est trilinguis *at charactere Samaritano,* in me„dio est Arabica versio, à lateribus Hebræus tex„tus & Samaritanus. Sed ingentibus lacunis (seu „multorum foliorum dilacerationibus) passim sca„tet; textus qui superest, magna cum diligentia „& elegantia exaratus est. Ab initio pessimè mu„tilatus est XXXIV. capitibus & alibi sœpissimè „duobus, tribus aut pluribus. . . . . Æra scriptio„nis ad finem Exodi notatur, annus Ismaëliticus „sexcentesimus vigesimus quartus, mensis Rabie „alter, hoc est annus Christi 1227. . . . Eadem æra „rursùs annotatur in fine libri Numerorum. *Morinus ibidem. Bibl. Regia cod. 310.* Emptus fuit hic codex Damasci anno Christi 1631. pro Nicolao Fabri de Peiresc.

„Tertius codex in amplo folio descriptus recens

cens est (circa annum Christi 1560. exaratus jux-,, ta ipsum Peirescium.) In fine Exodi varia sunt no-,, tariè scripta, in quorum fine luculenter satis,, docetur scriptus fuisse Damasci anno Gentium,, 967. post trilinguem annis Arabicis trecentis,, quadraginta duobus integris (*hoc est circa annum*,, *Christi 1559.*) Propè integer est ille codex, unâ,, paginâ ab initio malè mulctatus, quæ tamen al-,, terius substitutione non ineleganter descriptæ,, resarcitur; alibi est una aut altera non ingens la-,, cuna. *Ita Morinus ibidem.* Hic codex recenter scriptus est ante annos circiter 70. eleganti & magno charactere, *inquit Morinus anno 1633. in epist. ad Th. Cromerum quæ extat in Antiquit. Ecclesiæ Orientalis pag. 19.* Fuit testamento legatus Cardinali Barberino ab ipso Nicol. Peirescio *juxta Gassendum in ejus vita*, *pag. 377.* Missus fuerat Gabrieli Sionitæ à Joanne Galaup de Chasteüil (*ut narrat Marchety auctor ipsius vitæ*) & allatus ex Oriente à Theophilo Minuto ex Ordine Minimorum qui hunc codicem tradidit Peirescio &c.

De his quoque codicibus ita etiam scribit Joan. Morinus Petro à Valle Epist. 51. inter Antiquitates Eccl. Orient. pag. 261. „Editione peracta,, supervenerunt mihi ab amplissimo Dn. Peirescio,, msc. codices tres, quorum unus trilinguis erat,, Hebræo-Samaritanus, Arabicus & Samaritanus,, sedà tuo non sensu sed verbis admodùm diver-,, sus, ita ut si non alia versio videretur, tota esset,, interpolata; verùm codex ille variis in locis, ferè,, quintâ sui parte mutilatus erat.,,

Pentateuchus Hebræo-Samaritanus. Codex membranaceus, in folio magno. *Extat Parisiis in Musæo clariss. Dn. Nolin, viri sacrarum literarum amantissimi.*

Pentateuchus Hebræo-Samaritanus, Exemplar vetustum. *Bibl. Cottoniana pag. 40. Catalogi editi.*

De hoc & altero hoc codice hæc ait Jo. Seldenus ad calcem libri de successionibus in bona defuncti ad Leges Hebræorum. „Codicibus Samaritanis usi „sumus binis; altero è libraria supellectile Guill. „Laudi Archiep. Cantuariensis, quo Academiam „Oxoniensem nuperrimè ditavit (*cod.* 624.) Alter „est κειμήλιον Bibliothecæ Cottonianæ. Exem„plar utrumque est quidem vetustum. Cottonia„num autem descriptum est ante annos 270. aut „circiter. Quantùm ab initio Geneseos ad initium „capitis VI. Levitici intervenit, manu Ithamar Ben „Aaron, Ben Ithamar, Sacerdotis primarii in Dama„sco. Quæ sequuntur ad finem Deuteronomii, exa„ravit Abraham Ben Abi Nitzaion (nomine seu auspiciis Semoki Tobi Isaac, Ben Semoki Selomoh, Ben Jacob, ex familia Isburiana, summo in agro Damasceno principatu insignis, *ut refert Thomas Smith. pag. 61. vitæ Jac. Usserii.*) „Uti ipse annotavit ad extremum Numerorum „ejusdem codicis msc. *Et absoluta est Lex sancta* „(totum Pentateuchum innuit) *anno septingente„simo sexagesimo quarto regni Ismaëlis* (seu Hegi„ræ) incidit annus ille in vulgarem Christi 1362. *Fuit olim Jac. Usserii. Ita Joan. Seldenus.*

Inscriptio propriâ manu Jacobi Usserii exarata, quâ hoc exemplar Bibliothecæ Cottonianæ dedicavit,

vit, ex ejus vita pag. 50. *exſcripta.* „ Penta-teuchum Samaritanum à decem Tribuum reli-„ quiis poſt regni Iſraëlitici excidium primò ac-„ ceptum à Doſitheo Samaritanorum Pſeudo-Pro-„ pheta temporibus Apoſtolorum, poſtea interpo-„ latum, ab Eccleſiaſticis ſcriptoribus (Euſebio,„ Diodoro, Hieronymo, Cyrillo, Procopio, Ane-„ ſpero, Georgio *Syncello* Chronographo) iden-„ tidem citatum, atque à Cuthæis hodiernis de-„ mum redemptum, Bibliothecæ Cottonianæ (quæ„ amiciſſimi Domini ſummâ humanitate ſemper„ mihi patuit.) L. D. M. Jacobus Uſſerius Arma „ chanus, Hiberniæ Primas.

Thomas Smith pag. 15. de vita Rob. Huntingtoni de codicibus Samaritanorum ſacris obſervat,„ quòd ſi ex codicibus in Anglia obviis judicium,„ ferre liceat, Cottoniano nempè, Bodleiano, &„ Huntingtoniano, nuperrime à ſe in Hiberniam ad„ Epiſc. Armachanum tranſmiſſo, nullus eorum„ CCCC. quingentorumve annorum ætatem ſu-„ pergrediatur.„

Pentateuchus Hebræo-Samaritanus. *B. Vatic.* *De hoc codice ita ſcribit Hieron. Aleander Joan. Morino Epiſt. 5. inter Antiq. Eccl. Orient. p. 143.* Ac ſcias velim eſſe hîc quoque in Vaticana Bi-„ bliotheca aliud Pentateuchi exemplar iiſdem Sa-„ maritanis literis ſcriptum, quod quinque ab-„ hinc annis (*anno ſc.* 1623.) piæ memoriæ Sci-„ pio *Cobellutius*, Cardinalis ſanctæ Suzannæ tunc„ Bibliothecarius CCC. aureorum pretio compa-„ ravit, atque is quidem codex etſi characteres ha-„ beat Samaritanos, Hebraicâ tamen linguâ, uti &„ veſter, confectus eſt.

Pen-

Pentateuchus Hebræo-Samaritanus. Codex in folio, in principio & in fine mutilatus, quo usus est Jo. Seldenus. Guill. Laudus Archiepiscopus Cantuariensis illum cum pretiosa suppellectile libraria Academiæ Oxoniensi dono dedit. *Bibl. Bodleiana cod. 624.* Idem, *ibidem cod. 3127.* Idem Acephalus & valdè lacerus, in folio minori, *ibidem cod. 3129. Hi duo codices postremi fuerunt Jac. Usserii.* † *Idem ibidem cod. 5328. fuit. Ed. Pocockii.*

„Ad Samaritanam Pentateuchi editionem jam „accedo (*inquit Usserius*) quam primus, vel certè „inter primos nostris temporibus in Occidentem „intuli. Cùm enim *Christianæ pietatis homines paulò hac in re negligentiores hactenus fuisse*, ex lib. 7. „Scaligeri de emendat. temporum didicissem: „non priùs destiti, quàm ex Syria & Palæstina „quinque vel sex exemplaria mihi comparavissem; cúmque ab Eusebio Cæsariensi, Diodoro „Tarsensi, Hieronymo Stridonensi, Cyrillo Alexandrino, Procopio Gazæo & aliis citatum invenissem, apud Photium in Bibliotheca cod. 230. „(*col. 883. edit. Rothomag.*) decreti Synodici Eulogii Patriarchæ Alexandrini in Samaritanos edi- „ti argumentum exponentem, tandem reperi librorum Mosaicorum à Samaritis receptorum depravatorem fuisse Dositheum illum (*de hoc non „conveniunt viri eruditi*) cujus in lib. 1. contra „Celsum Origenes meminit. *Hæc ille in Epist. ad Lud. Capellum ad calcem Syntagm. de 70. Interpr. pag. 215.*

Pentateuchus Hebræo-Samaritanus. Codex an-

antiquissimus in 12. *Bibl. Ambrosiana, de Montfaucon pag.* 11. *Diarii Italici.*

Pentateuchus Hebræo-Samaritanus. Codex Damasci in pergameno exaratus, quem Golius ex Oriente advexit; hunc operâ Ant. Dorati Mercatoris Veneti obtinuerat. Exemplar elegans, omnibus καλλιγραφίας numeris absolutum, *juxta Hottingerum p.* 128. *Bibliothecarii quadripartiti, ubi plura de hoc codice refert. Bibl. Leidensis cod.* 7. *pag.* 292. *catalogi.*

Pentateuchus Hebræo-Samaritanus *Bibl. Vindobonensis, pag.* 188. *Antiquit. Eccl. Orient. Hunc ibi frustra se quæsivisse scribit Lambecius pag.* 114. *lib.* 1. *Comment. de hac Bibliotheca.*

Inter fabulas amandandum est, quod narrant,„ Samaritani de quodam Pentateuchi Samaritani,„ codice, quem tempore Phineas descriptum fuis-„ se asseverant. *Rich. Simon hist. crit. V. T. lib.* 1.„ *cap.* 23. *& in nota marginali.* Hunc etiamnùm„ conservant Neapoli Syriæ moderni Samaritani,„ quem summoperè venerantur; Christianos, quos„ velut prophanos habent, illum exscribere non„ sinunt; optandum esset, ut ex eo delineatum„ haberetur exemplar.„

† *Samaritanorum reliquiæ, quæ Sicima, sive Neapolim incolunt, in Synagoga sua unica duo legis exemplaria tenent, involuta & pergameno descripta à* 500. *forsan annis. Ex his unum est, de quo tanquam codice authentico & originali Abishæ Sacerdotis, pronepotis Aaronis, & illius manu signato, in Epistolis suis Sicemitæ tantopere gloriantur. Hæc enim verba inscripta esse ajunt;* Ego Abisha, filius Pinchasi, filii Eleaze-

Eleazeri, filii Aaronis, Sacerdotis, scripsi hoc scriptum sacrum in ostio Tabernaculi conventus, anno 13. commorationis filiorum Israelis in terra Canaan, circa limites ejus. *At vero hujus vetustissimi codicis inspiciendi causa Sicimam cum adiisset Rob. Huntingtonus, aliter prorsus cum eodem comparatum esse intellexit. Nam librum decantatum in Synagoga ipso revolvente atque explicante, Samaritæ præcipui, qui tunc aderant, metuentes ne ad umbilicum usque illum evolveret, ultro fassi sunt, verba illa modo memorata, olim quidem fuisse inscripta, sed a male feriato lacerata nunc esse & penitus excerpta. Unde nugas esse & pura puta mendacia, quæ de hoc codice Siccemitæ tradunt, affirmat Huntingtonus, e cujus Epistolis ad J. Ludolfum scriptis, pag.* 49. *&* 56. *hæc omnia excerpsi. conf. Th. Smith. de vita Huntingtoni, pag.* 14.

Editiones typis vulgatæ.

PEntateuchus Hebræo-Samaritanus juxta codicem Oratorianum jussu Eminentiss. Cardinalis Berulli edi cœptus a. 1628. at excusus anno 1632. & Pentateuchus idiomate Samaritano, studio & operâ Joannis Morini cum ejus versione Latina. V. *Tom.* V. *Bibl. Polygl. Parisiensium* 1645.

Joan. Morinus in Epist. ad Hieron. Aleandrum pag. 140. *Epist.* 4. *scripta anno* 1628. *inter Antiq. Eccl. Orient. hæc ait:* „Editionem Pentateuchi Samaritani jussu illustrissimi Cardinalis Berulli meditor. *Idem Epist.* 49. *ibidem pag.* 253. *ad Cardinalem Barberinum scripta* 4. *idus Februarii an.* 1637. *addit:* „Ante quadriennium *(hoc est anno* 1632.*)*

1632.) excudi curavi in corpore magnorum Bi-„ bliorum duplicem Pentateuchum Samaritanum,„ cum Latina versione, Hebræo-Samaritanum &„ ejusdem in linguam Samaritanam versionem; u-„ trumque excusum hac hyeme relegi ac recensui,„ & quæ à typographo errata fuerant, adnotavi;„ Hebræo-Samaritanum verò excusum cum IV.„ antiquis mss. comparavi, & varias lectiones ex-„ scripsi; Samariticam verò versionem, quæ Judæ-„ orum Chaldaicæ respondet, permultis sed brevi-„ bus annotationibus, (*quæ non fuerunt hic editæ sed*„ *seorsim anno* 1657. 12.) illustravi. *Hæc ille.*„

Idem cum eadem versione Latina, *editio emendatior, licet ab omni sphalmate non immunis*, ex tribus codicibus Ufferianis. V. *Bibl. Polyglotta Londinensia* 1657.

Geneseos IV. prima capita Hebræo Samaritana & Latina, studio Georgii Othonis V. *eadem Polygl.* 1702.

SECTIO SECUNDA.

TARGUMIM seu PARAPHASES Chaldaicæ.

CHALDAICÆ universæ paraphrases (*inquit*,„ *Dan. Huetius de claris Interpret.* §. 6.) quæ„ voce communi Targumim appellantur, quatuor„ omninò ab auctoribus videntur esse profectæ,„ Onkelo, Jonathane Ben Uziel, Hierosolymitano„ Paraphraste & Hagiographorum Interprete, eo„ qui Josephus cœcus esse vulgò existimatur, (*Non*-„ *nulli*

„*nulli & alium harum paraphrasium adjungunt au-*
„*thorem*).... De Onkeli interpretatione ita sta-
„tuo, illam esse ejusmodi, ut valdè pressa & adstri-
„cta paraphrasis, vel laxior paulò & liberior Inter-
„pretatio dici possit.... Laxe verò & intemperatè
„exspatiati sunt Jonathan & Hierosolymitanus In-
„terpres, nec paraphrascon duntaxat, sed diffuso-
„rum vice Commentariorum explanationes eo-
„rum haberi possunt. In prioribus quidem Pro-
„phetis castiorem se præbuit & simpliciorem Jo-
„nathan; in posterioribus verò, obscuris nimi-
„rùm & perplexis diffusum & lucis inferendæ gra-
„tiâ allegoriis inferciendis liberiorem. Varia est
„Josephi ratio, nec eundem ubique tenorem ser-
„vat; in aliis enim parcus est & restrictus; in aliis,
„puta in Cantico Canticorum & Ecclesiaste mo-
„dum omnem loquacitate suâ excessit; ut meritò
„dubitatum sit, eundémne & unum habeat aucto-
„rem Hagiographorum Paraphrasis; id quod de
„Hierosolymitanâ quoque Interpretatione quæsi-
„tum est. Elegans est & nitidus Onkeli & Jona-
„thanis Chaldaismus, & ad Esdræ ac Danielis pu-
„ritatem accedens; inquinatus & impurus Hiero-
„solymitani Paraphrastæ & Josephi; quod &
„eorum novitatem satis prodit. Paraphrases præ-
„tereà Chaldaicæ extiterunt longè plures, de
„quibus disputabunt alii. „ *Ita ille qui nullam hûc Paraphraseos Pseudo-Jonathanis in Pentateuchum mentionem facit.*

„Hæ omnes, *juxta Jo. Morinum*, multis secu-
„lis posteriores sunt eo tempore, cui à Judæis
„& Christianorum permultis tribui solent, quin-

quê

que enim aut ſex ſeculis poſt Chriſtum natum,, vixerunt illarum authores, ſiquidem in Origene,, S. Epiphanio, & S. Hieronymo nulla eorum fit,, mentio; è contrà hi Paraphraſtæ meminerunt,, Mishnæ & fabularum Talmudis, Turcarum &,, urbis Conſtantinopolitanæ, &c.,, *Joan. Morinus lib. 2. Exercit. Biblic. Exercit. 8. cap 13.*

,, Scito, *inquit Elias Levita præfat. in Meturgaman ex verſione Richardi Simon)* in nihilo diſcre-,, pare linguam paraphraſeos Onkeloſi à lingua pa-,, raphraſeos Jonathanis, quia utraque lingua Baby-,, lonica eſt, pariter tanquam Danielis & Eſræ; ſed,, hujus lingua longè purior eſt ac nitidior quàm,, cæterorum Targumim. Valdè autem TargumHi-,, eroſolymitanum differt à Babylonico, idque quia,, illud conflatur ex pluribus linguis, Babylonicâ,, videlicet, Græcâ, Romanâ & Perſica.. Verùm,, tempus quo ſcriptum eſt Targum Hieroſolymi-,, tanum in Legem & Agiographa nobis eſt in,, cognitum; utrum ſcilicet fuerit ante vel poſt,, Talmudis Hieroſolymitani compoſitionem. Ad-,, ducor ut credam Targum Hieroſolymitanum,, non extare niſi in Jobum, Proverbia & Pſal-,, mos, non verò in quinque volumina; quia non,, idem eſt orationis character, licèt in his multæ,, ſint voces ex Targum Hieroſolymitano.,,

,,Jam ex his cognoſcere eſt (*ut ſcribit Rich. Simon cap. 13. diſq. crit. de variis Bibl. edit. p.* 100.) quàm parùm certa ſint ea quæ de Scriptoribus,, Targumim afferunt Judæi; primò enim qui fue-,, rint Onkelos & Jonathan, quâve ætate vixe-,, rint, compertum non habetur, De illorum anti-

quita-

„quitate etiam disputant Christiani, dum alii, ducti „potissimùm Judæorum testimoniis, illorum Paraphrases circa tempora Christi confectas fuisse „existimant; alii verò has Origene atque Hieronymo posteriores esse affirmant, quod hi illarum „nusquam meminerint. Fieri tamen potest, ut „jam, inde ab illis temporibus Judæis Babylonensibus fuerint cognitæ, apud quos natæ esse videntur; sed nondum, in unum veluti corpus Paraphraseos redactæ, in vulgus abierant: quomodo etiam incidi in exemplaria quædam Pentateuchi, quibus Gallica contextûs Hebræi expositio „ad singulas ferè voces adjungebatur: Gallica tamen Legis Mosaicæ Paraphrasis à nemine Judæorum hactenus laudata fuit. Verisimile est itaque „Doctores quosdam scholarum Babylonensium in „usum gentis suæ dictiones Hebraicas Chaldaicè „exposuisse; ex quibus longo post tempore, integra demum Paraphrasis composita fuerit. Et ut „ita sentiam, facit Chaldæus sermo purus & non „inquinatus quo scriptæ sunt. Quæ quidem intelligenda sunt de Paraphrasi duntaxat quæ sub nomine Onkelosi extat in Legem Mosis, & de altera „in omnes Prophetas quæ Jonathani tribuitur.„ *Hæc ille.*

„Vulgò tribuuntur Complutensibus castigationis punctationis Chaldaicæ exordia, quæ deinde ab Aria Montano exculta, demum à Joan. „Buxtorfio in Bibliis Basileensibus perfecta fuerit; sed hæc longè adhuc perfectior apparet in „exemplari msc. (*de quo suprà inter codices mss. Hebræos cod. E.*) *Rich. Simon p.* 104. *Disquis. crit. de variis Bibl. edition. cap.* 13.

Tar-

Targum in totum vetus Testamentum ad primum candorem redactum & Latinè redditum ab Andrea de Leon Zamorensi, *ut ipse scribit an. 1628. in Epist 3. Antiquit. Eccl. Orient. pag. 136.*

Ex hac Epistola: „ De Paraphrasi Chaldaica, „ quam Rabbini Targum appellant, quid loquar? „ vitiata & corrupta nimis, degenerans ab illo „ primo nitore & candore; plena Talmudicis fa- „ bulis, impietatibus sacrilegis fœdata, in quo „ conveniunt omnes. Ipse Cardinalis Ximenius, „ ut in præfatione Complutensi, qui Pentateu- „ chum tunc in lucem prodidit vindicatum à men- „ dis & erroribus, reliquos libros post editionem „ Complutensem corrigere & emendare fecit, quos „ vidi in Complutensi Collegio pergamenis char- „ tis exaratos, exactissimè correctos.... Exempla- „ ria ista non obtinuit, imò neque vidit, recon- „ dita enim erant, Arias Montanus, ut testatur „ Raphelengius in variis lectionibus.... Inter præ- „ cipua & exactissima *Paraphrasis Chaldaicæ exem-* „ *plaria* mihi occurrit exemplar Syriacè conscri- „ ptum, quod erat apud Joannem Baptistam Rai- „ mundum, traditum à Gregorio XIII. ad eum, „ inter plurima alia exemplaria ab Oriente missa, „ ut testantur testimonia authentica quæ penes „ me sunt. Exemplaria ista sunt integra & incor- „ rupta, quæ mala manus Rabbinica characteris „ ignara vitiare non potuit.... Universam Para- „ phrasim Chaldaicam veteris Testamenti ad pri- „ mum candorem redactam & Latinè redditam „ tradidi Paulo V. *Summo Pontifici*.... Et cum hoc „ minimè à veritate Hebraica discrepat textus, nec „

„à vulgata Latina Translatio; quibus omnibus
„consideratis mihi facultas concessa fuit, ut typis
„mandaretur opus à me elaboratum.

Targum ONKELOSI *dictum Babylonicum* in Pentateuchum. V. *Biblia Polyglotta ad ann.* 1517. 1572. 1599. 1645. 1657. V. *Pentateuchus Polyglottus* 1546. 1547. V. *Biblia Hebraica mss. cod.* A. A2. E. F. G. H. I. N. V. *Biblia Hebraica Rabbinica ad ann.* 1518. V. *Pentat. Hebr.* 1491. 1500. 1523. 1524. 1527. 1543. 1548. 1561. 1587. 1591. 1597. 1606. 1614. 1621. 1631. 1640. 1671.

Targum HIEROSOLYMITANUM in Pentateuchum. „Notandum est illud quod
„hodie habemus, haud integrum esse, sed in-
„terruptum & mutilum, cum non continuâ se-
„rie, sed hîc illic versus quidam transferantur,
„imò sœpe in versûs medio deficit, & posterio-
„rem ejus partem interpretatur; unde rectè aiunt
„multi fragmentum esse Paraphraseos integræ quæ
olim extabat. „*Waltonus prolegom. 12.* § 13.

Videantur Biblia Polyglotta 1657. Biblia Rabbinica ad ann. 1518. Pentat. Hebr. 1591. 1614. 1640. 1671. Additiones & variæ lectiones in idem. Codex msc. in folio. *Bibl, Colbertina cod.* 610.

Targum Jonathanis *seu potius* PSEUDO-JONATHANIS in Pentateuchum. „Non est hujus
„ob diversam ipsius & Paraphraseos in Prophetas,
„quæ ei meritò tribuitur, loquelam, *juxta Richardum Simon cap. XIII. Disquisit. crit. de variis Bibl. edition. pag. 101.* V. *B. Polyglotta 1657.* V. *Pentat. Hebræus 1591. 1614. 1640. 1671.*

Targum JONATHANIS in omnes Prophetas.

V. *Biblia Polyglotta 1572. 1645. 1657.* V. *Biblia Rabbinica ad an. 1518.*

Targum in XII. Prophetas minores (seu potiùs in Hoseam & Joëlem) 4. Parisiis, Caroli Stephani 1557.

Idem cum versione Latina Joannis Merceri, 4. Ibidem, iisdem typis 1559.

Idem in Hoseam, Joëlem, &c. cum versione Latina. V. *Propheta Polyglotti 1656. 1657.*

Idem in Hoseam. V. *Oseas Polyglottus 1621. & Hebr. 1702.*

Idem in Joëlem cum versione Latina Gilberti Genebrardi. 4. Parisiis 1565.

Idem in Abdiam & Jonam, 4. Parisiis, Caroli Stephani 1557.

Idem in Jonam. V. *Jonas Polyglottus 1656, & Hebr. 1683.*

Idem in Michæam, Nahum, Sophoniam, Aggæum, Zachariam & Malachiam per Jo. Mercerum 4. Parisiis, Caroli Stephani 1558.

Idem in Aggæum cum versione Latina Joannis Merceri, 4. Parisiis 1551.

Idem in Abdiam, V. *Abdias Polyglottus 1673.*

Targum R. JOSEPH Cœci & aliorum in Psalmos, Job, Proverbia & quinque *Meghilloth*, V *Biblia Polyglotta 1572 1645. 1657.* V. *Biblia Rabbinica ad an. 1518.*

Idem in fol. msc. *Bibl. Colbertina cod. 610.*

Idem in Psalmos V. *Psalmi Polyglotti 1516 1643.*

Hæc Paraphrasis *in Chetuvim* dialecto Hierosolymitanâ ab incerto auctore fuit edita, quæ ut o-„ mnium est postrema, sic fabulis Talmudicis præ„ reliquis paraphrasibus farta. *Jo. Henr. Hottingerus,*„ *lib. 1. Thes. Philol. cap 3. sect. 1.* L 2 I-

Idem in Proverbia, operâ Joannis Merceri, in 4. Parisiis, Guillelmi Morelli 1561.

An desumpta sit Paraphrasis Chaldaica in Proverbia Salomonis ex versione Syriaca, an verò interpretatio Syriaca eorumdem ex Paraphrasi Chaldaica, vix definiri potest? Antiquior sanè de verbo ad verbum penè ab altera exscripta est, & tanta inter utramque reperitur convenientia, ut in solo duntaxat charactere, atque in quibusdam identidem verbis discrimen reperiatur.

Ea de re sic loquitur Simon in responsione ad judicia quorumdam Theol. Batav. pag. 173. „Libri quidam integri S. Scripturæ, veluti Paraphrases Chaldaicæ Judæorum, publicati sunt, qui „Syriacas complectuntur versiones ab ipsis Syris „conscriptas... hoc collatione inter utrumque in„stitutâ facilè probari potest.

Liber Job Chaldaicè & Latinè *ex versione recognita à Bened. Aria Montano* cum notis Joan. Terentii, in 4. Franekeræ Joan. Wallens 1663.

Ex præfatione. „In Chaldæo textu describen„do secutus sum punctationem cl. viri Jo. Bux„torfii prout illa in Bibliis Basileensibus reperi„tur.... Latinam Paraphraseos versionem quod „attinet, eam planè novam adornaveram, Chal„dæo textui è regione responsuram. At, quia in „translatione sæpe numero ad contextûs sensum „magis quàm ad simplicem verborum metaphra„sim attenditur, sententiam mutavi. Volens enim „hac vice vestræ tenuitati (*discipulos alloquitur*) „succurrere, pro mea antiquam illam, quæ in „utroque Regio opere necnon Anglicano Poly-

glottô

glotto codice conspicitur, Chaldæo textui è re-„ gione apposui.„

Targum in quinque *Meghilloth*, V. *Quinque Meghilloth Hebr. 1524.* Idem cum explicatione Germanica vocum difficilium, auctore R. Jacob F. Bounam, in 4. Friburgi Brisgoiæ *absque anno.*

Canticum Canticorum & Ecclesiastes Salomonis, Chaldaice & Latine, per Erasmum Oswaldum Schreckhenfuchsium, 8. Basileæ 1553.

Targum in Canticum Canticorum cum versione Lat. Julii Bartoloccii, *Bibl. Vaticana. Idem Bartoloccius part. 3. pag. 792.*

Syriaca (seu potius Chaldaica) paraphrasis libelli Ruth cum versione Latina & Scholiis Joan. Merceri, 4. Parisiis 1564.

Targum in Ecclesiasten, emendatum per Joan. Mercerum. 4. Parisiis, Guill. Morelli 1562.

Targum duplex in volumen Esther. V. *Pentat. Hebraicus 1591. 1614. 1640.*

Paraphrasis Chaldaica, II. librorum Chronicorum, hactenus inedita & multùm desiderata: nunc verò è codice msc. antiquo membranaceo Bibliothecæ Erfordiensis exscripta & juris publici primùm facta, curâ atque operâ Matthiæ Friderici Beckii, cujus etiam versio Latina & in illam notæ simul prodeunt. 2. vol. in 4. Augustæ Vindelic. Typis Koppmaierianis 1680-83.

Eadem cum versione Latina Samuëlis Clerici & ejus manu exarata, 2. vol. in 4. *Bibl. Bodleiana codd. 3926-27.*

APPENDIX.

Libri quidam S. Scripturæ Chaldaicè scripti.

LIber Tobiæ Chaldaice, *de quo S. Hieronymus in præfatione sequenti.*

„Præfatio in librum Tobiæ. Chromatio & He„liodoro Episcopis Hieronymus Presbyter in Do„mino salutem. Mirari non desino exactionis ve„stræ instantiam, exigitis enim, ut librum CHAL„DÆO SERMONE conscriptum, ad Latinum sty„lum traham; librum utique TOBIÆ, quem He„bræi de catalogo divinarum Scripturarum secan„tes, his, quæ Apocrypha memorant, mancipa„runt. Feci satis desiderio vestro, non tamen meo „studio. Arguunt enim nos Hebræorum studia: „& imputant nobis, contra suum Canonem La„tinis auribus ista transferre. Sed melius esse ju„dicans Pharisæorum displicere judicio, & Episco„porum jussionibus deservire, institi ut potui. Et „quia vicina est Chaldæorum lingua sermoni He„braico; utriusque linguæ peritissimum loquacem „reperiens, *unius diei laborem arripui: & quidquid „ille mihi Hebraicis verbis expressit, hoc ego accito „Notario, sermonibus Latinis exposui.* Orationibus „vestris mercedem hujus laboris compensabo, „quum gratum vobis didicero me, quod jubere „non estis dedignati, complesse.

Liber Judith Chaldaicè. „Apud Judæos liber „Judith (*inquit idem Sanctus præfatione libri hujus*) „inter Apocrypha legitur: cujus authoritas ad ro-

boran-

borandа illa quæ in contentionem veniunt, mi-„ nùs idonea judicatur. Chaldæo tamen sermone„ conscriptus, inter historias computatur. . . . huic„ unam lucubratiunculam dedi, magis sensum è„ sensu quàm ex verbo verbum transferens. Mul-„ torum codicum varietatem vitiosissimam ampu-„ tavi. Sola ea quæ intelligentiâ integrâ in verbis„ Chaldæis invenire potui Latinè expressi. „

Tobiæ & Judith libros, priúsque Macchabæo-„ rum volumen Ebraico primùm, hoc est Chaldai-„ co & Syriaco sermone, conflata fuisse Origenes„ (*Epist. ad Afric.*) & Hieronymus (*in Prol. præce*-„ *denti*) prodidêre; indè Græca, quam terimus,„ Interpretatio, & vulgata Hieronymi Latina,„ ortæ sunt: Utramque verò si invicem contuleris,„ tanta apparebit dissensio, ut vel è diversis eas„ profluxisse exemplaribus, qualia multa suâ fuisse,„ ætate scribit Hieronymus, vel summâ alterutrâm„ libertate fuisse acceptam fateare.„ *Dan. Huetius de claris Interpretibus pag.* 111.

Id vero apertum est multùm discrepare editio-„ nem Græcam, Syriacam & Latinam, non parcita-„ te verborum duntaxat, sed etiam differentia sen-„ suum. *Joan. Henr. Heiddeggerus lib. 2. Ench. Biblici cap.* 7.

Liber Esdræ à versu octavo capitis quarti usque ad versum undevigesimum capitis sexti; itidem à versu duodecimo capitis septimi usque ad versum vigesimum septimum ejusdem capitis linguâ Chaldaicâ conscriptus est. V. *Biblia Hebraica.*

Liber Danielis magna ex parte linguâ Chal-

daicâ conscriptus est, scilicet à versu quinto capitis secundi usque ad caput octavum exclusivè. V *Biblia Hebraica.*

Danielis textus Chaldaicus cum epistola S. Pauli ad Titum, Syriacè. 8. Hafniæ 1626.

SECTIO TERTIA.

BIBLIA SYRIACA.

CODICES MANUSCRIPTI.

„CUM apud Syros nulli fuerint Masorethæ, „qui sicut Judæi punctis vocalibus lectionem „textûs determinaverint, non mirum est, quòd „tanta sit in illorum exemplaribus varietas. Ideò „in quibusdam tantùm præcipua puncta notan„tur; In optimis verò & vetustissimis omnino „absunt. *Rich. Simon cap.* 14. *Hist. crit. version. Vet. Test. pag.* 175.

„Nullus est apud Syros Masoræ locus (*ut ob„servat vir doctissimus*): à Notariis enim parum „diligentibus orta est punctorum varietas. Nec „verum est quod hic affirmatur, puncta in vetustis„simis códicibus mss. omnino abesse: quidam an„tiqui hæc habent, alii contra illis destituuntur.

„Versio Syra, quâ vulgò Syri omnes utuntur, „ex Hebraico facta est, omniumque versionum „Orientalium antiquissima: In Polyglottis Pari„siensibus & Anglicanis edita est. Altera ex Græ„co extat, sed in paucis omnino libris, cujus „nonnulla reperiuntur in codice Colbertino, num.

1037.

1037. *Hæc accepi à doctissimo Abbate Eusebio Renaudot.* „

† Syriacarum versionum haud una est... „ Simplex altera & ex Hebræo f. Thaddæi f. Salomonis tempore facta; altera ex Græco LXX. Interpretum multo post N. C. tempore concinnata. Sic etiam Maraba magnus & Moses Bar Cephas sacrum codicem Syriace transtulisse feruntur, nonnullasque editiones pro Scribarum studiis & commodis, ex diversis versionibus contextas & interpolatas esse Ecchellensis tradit. Itaque vix aliquam antiquarum versionum integram obtinere dabitur. Damus sane antiquissimis temporibus lectos esse sacros libros, sed nostros eos esse, in quos e. g. Jacobus Syrus Nisibensis & Ephrem commentatus est; vel eos, quos Græci Latinique Patres citant, equidem non ausim affirmare, uti Waltonus facit „ *Andr. Mullerus in Dissert. de Syriacis librorum sacrorum versionibus &c. pag.* 26. 27. 28.

Veteris Testamenti versio Syriaca tempore Salomonis Regis Israël, & Novi Testamenti tempore Apostolorum.

Versionis Syriacæ antiquitas ea est (*inquit Gabriel Sionita in præfatione Psalt. Syriaci*) ut secundùm receptissimam Chaldæorum & Syrorum traditionem, coæva sit Salomoni: Sic enim legimus in libro antiquissimo Soadedi (*alias Jesudadi*) Episcopi Hadthensis (*vel potius Hadithensis*) veteri charactere in membranis exarato, qui inscribitur: *Locorum difficilium & vocum obscuriorum in sacris literis occurrentium elucidatio*: sacrorum volumi-

„nium translatio hunc ordinem est adepta. Pentateuchon, Josue, &c. „ *ut mox infrà ex versione Abrahami Ecchellensis in notis ad Catalogum libr. Chald. ab Hebed-Jesu confectum.* „Salomon mul„torum Syrorum testimonio non solùm sacrorum „librorum habetur Interpres exhortante Hiramo „amico, verùm etiam characterum author. De „sacrarum literarum translatione ita Jesudad Epi„scopus Hadtensis in elucidatione locorum diffici„lium Geneseos: *Ad Syriacum autem idioma trans„latæ sunt Scripturæ juxta aliquos hoc modo: Pen„tateuchus, Josue, Judices, Ruth, Samuel, David, „Proverbia, Ecclesiastes, Canticum Canticorum, & „Job tempore Salomonis, Hiramo ejus amico depre„cante. Reliqui verò libri veteris simul ac novi Te„stamenti tempore Abgari Regis Edessæ sollicitudine „Adæi* (Thaddæi) *& reliquorum Apostolorum, quan„quam alii aliter dicant, nempe quod ab uno Sa„cerdote ex iis quos miserat rex Assyrius in Sama„ritanum idioma conversi sint.* Samaritanum autem „idioma idem est ac Chaldaicum. „ *Ita Ecchellensis. Illud autem confirmatur à Gregorio Bar Hebræo libro VI. Chronicorum.*

Isaac Vossius cap. XXVIII. Differt. de LXX. Interpretibus pag. 89. *&* 90. „In versionis Syria„cæ antiquitate adstruenda planè delirant Syri, „non tantùm cùm Hiramum hujus auctorem fa„ciunt, sed etiam cùm insignem aliquam vetu„statem huic adscribunt. Plurimis hæc interpreta„tio Græcis scatet vocabulis.... Quod autem pu„tant nonnulli versionis hujus Syriacæ mentio„nem fieri in catenis Græcorum Patrum, ac me-

mora-

morari nonnunquam à Theodoreto, Chryſoſto-,,
mo, aliiſque, in eo omnino falluntur. Si quis,,
loca, quæ à prædictis Patribus adducuntur, com-,,
mittat cum hodierna verſione Syriaca, pluri-,,
mùm illam à veteri diſcrepare inveniet. Hinc,,
clarum fit, diverſis temporibus, diverſas quo-,,
que apud Syros extitiſſe verſiones. Hodiernum,,
quod vulgò legitur exemplar, vix puto quinque,,
aut ſex ſeculis eſſe antiquius. *Hæc ille.*

,,Quicquid hic Voſſius adverſus Syriacæ verſi ,,
onis antiquitatem effutiat,id certè nullius eſt mo-,,
menti; præterquàm enim quòd ille hujus idio-,,
matis cognitione carebat,nullus ferè locus occur-,,
rit à SS. Patribus olim laudatus, quin etiamnum,,
in hac verſione legatur. v. gr. quæ S. Baſilius jux ,,
ta Syri cujuſdam (S. Ephrem) ſententiam hom. 2. ,,
in Hexaem. pag. 24. editionis Morellianæ refert.,,
Euſebius Renaudot in ſuis obſervationibus ad me miſſis.

Biblia Syriacè à Thoma Heracleenſi conver-
ſa. *Pocockius in præfat. generali Comment. in Joëlem, poſtquam antiquæ verſionis Syriacæ feciſſet mentionem, hæc addit:* Quandoquidem poſterio-,,
ris ævi aliam habeamus, eam à Thoma Hera-,,
cleenſi concinnatam eſſe haud injuriâ mihi per-,,
ſuadeo. Id enim reperio in mſc. quodam Syria-,,
co (*de quo nonnihil dictum eſt in præfatione poſterioris epiſtolæ S. Petri Syr. Gr. & Lat. anno* 1630. *editæ.*) [*Hæc ibi ſcripſerat*: Alter ille Interpres,,
qui Dionyſium nactus eſt Commentatorem,,,
locum hunc ſic effert.] Ubi inter antiquam &,,
recentiorem Thomæ Heracleenſis probè diſtin-,,
gui-

„guitur. Pari ratione versioni historiæ Suzannæ „V. T. in codice quodam Syriaco MSC. præfi„xum invenio, eam esse *ex versione Heracleensis*. „Binæ enim sunt hujus historiæ in eo codice ver„siones, quarum tamen neutram, antiquam eam „esse simplicem, putandum.... Quo autem tem„pore Thomas Heracleensis vixerit, nondum mi„hi ex quodam certò scire contigit. *Jam scri„pserat in præfatione libri suprà allati hæc verba:* „à quo & quando in linguam Syriacam transla„tæ sint hæ Epistolæ, supra vires meas disquisi„tio est. Unum tamen monere liceat, Dionysi„um quemdam (ita se vocat) qui Commentariis „Syris, has unà cum cœteris Canonicis & Actis A„postolorum necnon Apocalypsi illustravit, in „præfatione ad secundam Petri monere. *Episto„lam secundam Petri non fuisse versam in linguam „Syriacam cum libris, qui in diebus antiquis red„diti sunt, ideoque non inveniri nisi in translatione „Thomæ Episcopi qui cognominatus est Heracleensis,* „secundum nomen Heracleæ civitatis suæ. „ *Ex hujus versione refertur historia Suzannæ tomo* IV. ***Bibl. Polygl. Londin.***

„Thomas erat Episcopus Heracleensis, sectâ „Jacobita vel Dioscorianus. Ex his quæ citantur „locis nullo modo consequitur hunc alicujus esse „versionis auctorem, sed duntaxat Ægyptum pe„tiisse, ibique textum sacrum contulisse cum an„tiquis Græcis codicibus qui in Monasterio S. An„tonii servabantur. Ad hanc correctam editio„nem Syri ferè omnes sua, inprimis Novi Testa„menti, exemplaria conformarunt. Quæ verò lauda-

laudati authores scribunt de nonnullis Veteris Te-„ stamenti libris qui in aliis Syriacis editionibus„ absunt, id quidem verum est de iis libris qui in„ Canone Hebræo non extant. „ *Eusebius Renaudot in suis observationibus.*

Veteris Testamenti versio à Theodoro Syro concinnata. „Est & alius apud Syros Theodo-„ rus, converso abs se in Syriacam linguam de„ Hebræa vetere Testamento, clarissimus, quippe„ cujus interpretatione ut authenticâ omnes omni-„ um Syrorum utuntur Ecclesiæ. „ *Masius in proœmio comment. Bar Cephæ de paradiso. Hæc scribebat anno* 1567. *nec ullam adducit veterum authoritatem ut suam opinionem stabiliat, de qua meritò dubitare licet.*

Aberravit sane hoc in loco doctissimus Masius; „ hic quippe Theodorus, de quo loquitur, ipse est E-„ piscopus Mopsuestenus, *Interpres* per *antonomasian* dictus, non quòd sacras transtulerit literas, sed„ quòd eas commentariis suis exposuerit. A Nesto-„ rianis inter Patres Græcos veneratur. Quando„ eum ab aliis Syris citatum Masius invenit, id„ profectò factum est ob sua in sacros codices com-„ mentaria, quæ quidem Syriacè scripta non vi-„ dentur, cùm Liberatus cap. 10. Breviarii sui„ afferat, ejus volumina in Syrorum linguam à„ Nestorianis fuisse conversa. Contraria est Nesto-„ rianorum traditio, quæ nullatenus Syriacas S. „ Scripturæ versiones ab eo factas memorat, sed„ tantùm exarata hoc idiomate illius commentaria.„ *Eusebius Renaudot in suis observationibus.*

Veteris Testamenti versio Syriaca à Mar Abba confecta,

confecta. *Hebed-Jesu in catalogo libr. Chaldæorum in* 8. *pag.* 51. *edit. Romanæ, hæc ait :* „ Mar „Abba interpretatus est & expoluit totum vetus „Testamentum ex idiomate Græco in idioma hoc „Syriacum. *Etsi hic scriptor ab Abrahamo Ecchellensi, qui ipsius catalogum Latio donavit, multum laudetur, nullius tamen authoritatis est, nec ullam sibi conciliavit fidem, libros enim & authores plurimos confinxit, quorum nulla unquam fuit apud antiquos auctores memoria.*

In elevando hoc autore nimius fui: viri quippe eruditi nonnullos ex iis authoribus, quos Hebed-Jesu recenset, ab aliis quoque laudatos invenerunt. Ecchellensis authoris sui mentem non semper assecutus est, ignoravitque, eum fuisse Nestorianum.

Biblia Syriaca charactere qui dicitur *Estranghelo.* Codex perantiquus in folio. *Bibl. Ambrosiana, de Monfaucon pag.* 11. *Diarii Italici.*

A. Biblia Syriaca cum scholiis Jacobi Syri, Jacobi Edesseni, Severi, Nili, Maximi, in fol. *Bibl. Colbertina cod.* 1037.

Biblia Syriaca in folio. *Ibidem codd.* 722. 2841.

Biblia Syriaca veteris Testamenti integra. Codex elegantissimus & correctissimus, quondam erat Sergii Risii Archiepiscopi Damasceni, hunc ille cum cœteris bonis Abrahamo Ecchellensi ex testamento reliquit. *Idem Ecchellensis Epist. altera Apologetica pag.* 128. *Bibl. Regia cod.* 283.

Biblia Syriaca veteris Testamenti (desunt Psalmi) unà cum libris Deuterocanonicis. Codex in folio charactere pulcherrimo conscriptus anno Christi 1627. ex libro Ignatii Patriarchæ Antiocheni

cheni in monte Libano per quemdam Josephum Fil. David. Hunc in Oriente sibi describi fecerat Jacobus Usserius, ad cujus marginem subinde aspersæ sunt variantes a Gregorio quodam (*nomine Abulfaragio Misriano, quo titulo gaudet inter Jacobitas in tractu Antiocheno secundus à Patriarcha.*) Syro scholiaste quarumdam Scripturæ partium lectiones. *Bibl. Bodleiana cod.* 3130.

† *Hic Gregorius Bar hebræus, Archiep. Antioch. qui cum celebri ejusdem ætatis medico Gregorio Abulfaragio, itidem Syro, ab auctore hujus Biblioth. S. & aliis multis confunditur, in scholiis Biblicis mss. tum aliarum Versionum, tum inprimis Syriacæ vulgatæ & Carcusiensis (Carcuf urbs erat Mesopotamiæ) discrepantias annotavit. Ejus lectiones in Psalm. Tomo* VI. *Bibl. Polygl. Lond. insertæ sunt.*

Translatio hæc, *inquit Bootius*, admodùm exa-,, cta est & fidelis, & textus Hebraici vestigiis ubi-,, que ferè admodùm pressè insistit, exceptis libris,, Paralipomenon qui admodum fœdè habiti; plu-,, rima passim omissa, superaddita, immutata ac,, detorta habent, sicuti Proverbiorum liber multis,, in locis a textu Hebraico longè abit. In cæte-,, ris libris magna fide versatus est hic Interpres,,, ita tamen ut in locis difficilioribus, itidem ac,, alii Interpretes plerique, à vero sensu aberret,, haud raró, in quorum nonnullis ad Græcam,, versionem interdum se accommodat .... Quan-,, quam autem elegantissimè scriptus est hic liber,,, puncta tamen & interpunctionum notæ haud,, raró perperam se habent, sive id nostri hujus ex-,, scriptoris vitio factum, sive altiorem originem,, habet

„habet. *Ita ille in indice auctorum initio animad-*
„*verſ. ſacrarum in vetus Veſtamentum.*

Biblia Syriaca. *Bibl. Vaticana. Cornelius à Lapide in præfat. Comment. in Prophetas minores pag. 5.*

Biblia veteris Teſtamenti Syriacè. Codicem hunc accurate deſcriptum ex Oriente ſecum Pocockius advexerat. *Bibl. Bodleiana cod.* 5336.

Biblia veteris Teſtamenti Syriace. Codex eleganti & peritâ manu ſcriptus, in membranis, initio & in fine ſuppletus, antiquus & bonæ notæ. *Florentiæ Bibl. Medicæa Palatina cod. 3. Al. 323. Renaudot.*

Vetus Teſtamentum uſque ad Prophetiam Hieremiæ, Syriacè. *Ibidem cod.* 359. *Idem.*

„Vetus Teſtamentum Syriacum Jac. Uſſerius
„edere decreverat; qua de cauſa quemdam in
„Hollandiam ad coëmendos typos deditâ operâ
„miſit: ſed neſcio an difficultate, an magnis ſum-
„ptibus in magno iſto opere impendendis, à pro-
„poſito penitùs ceſſavit. V. *ejus Epiſtolas ad Lud. de Dieu in ſylloge Epiſt. pag.* 488.

Pentateuchus Syriacè. Codex in folio minori, vetuſtatis non contemnendæ, Geneſeos enim in calce (*inquit Herbertus Thorndicius in admonitione quæ reperitur tom.* VI. *Bibl. Polygl. Londin.*) abſolutus ſcribitur, anno Alexandri magni 1524. (*Chriſti* 1212.) Fuit olim Jacobi Uſſerii. *Bibl. Bodl. cod.* 3131.

De codice iſto hæc refert Th. Smith pag. 62. vitæ Jacobi Uſſerii. „Pentateuchus Syriacus ex Ebrai-
„co textu verſus, liber venerandæ antiquitatis, ma-
„joris æſtimandus, eò quòd vix in Chriſtiano orbe

antea

antea aut visus aut cognitus fuerit, quod olim,„ Reverendissimi viri, Jesu Jabi, Patriarchæ Jacobi-„ tarum tunc temporis Amidæ urbis, magnæ in Me-„ sopotamia celebritatis, ad Tigrim sitæ, residentis,„ erat peculium.„

Pentateuchus Syriacè. *Cantabrigiæ, Bibl. Collegii S. Benedicti cod.* 385. *num.* 1652. *catalogi editi.*

Libri Josuæ, Judicum & Regum, Paralipomena, Esdras, Esther, Judith, Tobias & Deuteronomium. Codex Syrus Andreæ Masii, *cujus meminit in Epist. nuncupatoria Commentarii in librum Josuæ, & in præfat. annotationum pag.* 123. *in qua legitur :* „Habeo aliquot libros qui & con-„ versi sunt in linguam Syriacam & scripti sunt„ Alexandriæ anno ab Alexandro Magno 927.„ (*anno Christi* 615.) hoc est ante hos nongentos„ & quinquaginta annos; sunt inquam conversi ad„ verbum de Græco exemplari, quod manu Eusebii„ ad Origenis libros, qui in Cæsariensis Ecclesiæ„ Bibliotheca asservabantur, fuerat emendatum,„ cùm huic ad eam rem adjutor fuisset suus Pamphi-„ lus.... In quibus libris meis Syriacis omnes ubi-„ que notæ Origenianæ summâ curâ atque incre-„ dibili diligentiâ sunt appositæ.„ *Idem in præfat. Commentarii Bar Cephæ de Paradiso, quem Latinè convertit, sic ait :* „Extant apud me præter alios„ nonnullos Vet. Test. libros, etiam quatuor libri„ de Regum historia è Græco exemplari, quod ma-„ nu Eusebii Pamphili ad Origenis Hexapla, in ce-„ leberrima Cæsariensi Bibliotheca asservata, corre-„ ctum erat, traducti in linguam Syriacam ante an-

„nos circiter mille; atque tam accuratè ſcripti, & „obelis, aſteriſcis, limniſcis, aliiſque notis ex quibus LXXII. Interpretum tralatio germana poſſit „agnoſci, paſſim notati, ut neſciam an cujusquam „induſtria exactiùs atque abſolutiùs aliquid præ„ſtare poſſet. *Quò diverterit iſte codex poſt mortem Maſii, quamvis à multis ſummâ curâ ſit perquiſitum, omninò ignoratur; deleta eſt prorsùs illius memoria.*

„Hic locus eſt omnium qui Orientales S.Biblio„rum verſiones ſpectant, difficillimus. Teſtimo„nium Maſii, viri cæteroquin probatæ fidei, & „exquiſitiſſimæ doctrinæ, in dubium vocari non „poſſe videtur. Sed aſteriſcos aliasque Origeni„anas notas, in linguis ita diverſis, Græca nempe „& Syriaca, tanta accuratione, quanta in libro Jo„ſuæ Græce opera Maſii edito reperiuntur, fuiſſe „conſervatos, capere quis poterit? Cur hanc trans„lationem literis Syriacis, quibus inſtructum erat „Plantini typographeium, exarari non curaverit? „quis unquam hunc codicem aut alium hujusmo„di inſpexerit? *Euſebius Renaudot in obſervationibus ſuis.*

Libri Ruth, Eſther, Tobiæ, Judith, Baruch & Macchabæorum Syriacè, cum Latina verſione Abrahami Ecchellenſis, notis ac variis lectionibus quas ipſe collegerat, partim ex collatione textûs quondam Sergii Riſii cum textu edito in magnis Bibliis, partim ex collatione eorum quæ ad ipſum Pariſiis Romam miſerat olim Gabriel Sionita. *Extabant apud clariſſ. le Jay. Abr. Echellenſis, epiſt. altera apologetica. pag.* 150.

Pro-

Prophetæ Majores & libri Deuterocanonici. Codex olim Thomæ Erpenii, † *qui eidem adscripsit*: Liber incomparabilis. *Item*; „Hic Pro-„ phetarum interpres textum Hebræum plerum-„ que sequitur. e. g. Esai. XIII, 3. † *Ad calcem hujus codicis, etsi manu recentiori*, anno Græcorum 1485. (*Christi* 1173.) Mensis Conon posterioris quarto, feria VI. seu Parasceve scribi cœptum esse, *annotatum est. Tom* VI. *Polygl. Londin. pag.* 49. *variantium lectionum Syriacarum. Bibl. publica Cantabrigiensis, cod.* 2490.

A. PSALMI Syriacè & Arabicè *Bibl. Bodleiana codd.* 5773. 5786.

Psalmi Syriacè. *Ibidem cod.* 313. *cod.* 3132. *qui fuit Jacobi Usserii, cod.* 5345. *qui fuit Eduardi Pocockii. cod.* 5781.

Psalmi Syriacè. Cantabrigiæ, *Bibl. publica, cod.* 2489. *Bibl. Narcissi Archiepiscopi Dubliniensis num.* 1000. 1001. *Florentiæ, Bibl. Medicæa Palatina, cod.* 356. *Al.* 10. *Renaudot.*

Psalmi Syriacè, editionis quam apud viduam Hiericuntinam repertam Origenes quintam vocat, inquit Gregorius *Abulpharagius* Bar Hebræus, nec cum Hebræo, nec cum Græco convenit. Codex optimè scriptus charactere Maronitarum anno Alexandri Magni 1629. Christi 1317. ab Hausciab in Monasterio Kischia in monte Libano. *Florentiæ, Bibl. S. Laurentii pluteo* 1.

Quatuor codices msc. in Psalmos, unum in Bibl. publica Cantabrigiensi, secundum Florentiæ in Bibl. S. Laurentii, tertium in Collegio Maronitarum Romæ, quartum Parisiis, hos codices

cum duabus editionibus Erpenii & Sionitæ contulit *in decaplis suis Joan. Viccars, ut ipse testatur initio præfationis.*

Psalmi Syriacè, charactere Estranghelo. Codex in 4. *Bibl. Colbertina cod.* 4851. *Bibl. Dominicanorum in vico S. Honorati.*

B. Psalmi Syriacè, cum glossa Arabica, 4. *Bibl. Colbertina cod.* 6218.

Psalmi Syriacè addito centesimo quinquagesimo primo qui legitur in versione Græca. *Ibidem cod.* 6562.

Sapientia Salomonis Syriace *sub hoc titulo*: Sapientia magna Salomonis. „Est liber Salomonis (*inquit Buxtorfius pag.* 342. *Bibliothecæ Rabbinicæ*) „qui inter libros Apocryphos (*seu deutero-Canonicos*) extat. R. Moses bar Nachman in præfa-„tione Commentarii sui in Legem testatur se eum „vidisse in linguam Chaldaicam seu Syriacam „translatum, & adducit illic aliquot versus ex eo, „qui extant in libro Græco Sapientiæ cap. 7. v. 5. 6. „7. 8. & 17. 18. 19. 20. de sapientia Salomonis „Dialectus autem in illis est pure Syriaca, unde re-„centior videtur esse illa translatio.

Ecclesiasticus, seu sapientia filii Sirach Hebraicè. „Probabile est (*inquit Cornelius à Lapide*, „*cap.* 111. *Prolegom. ad eundem*) non puro sermo-„ne Hebræo, sed corrupto, quali utebantur Ju-„dæi post reditum è Babylone (sui enim ævi Ju-„dæis eum scripsit Siracides) purà Syriaco con-„scriptum. Ita Bellarminus lib. 2. de verbo Dei „cap. 4. censet hunc librum primitùs Syriacè esse „editum æquè ac Evangelium S. Matthæi & Epi-

stolam

ſtolam ad Hebræos. Unde Widmanſtadius &,, Guido Fabricius, qui nuper tam Evangelium hoc,, quàm Epiſtolam Syriacè ediderunt, cenſent il-,, lum ipſum Syriacum textum eſſe autographum.,, Pari ratione de Syriaca editione Eccleſiaſtici quis,, ſuſpicari poſſet illam ipſam eſſe originalem, qua,, hic liber ſcriptus eſt à Siracide. Verùm in præfa-,, tione in Epiſtolam ad Hebræos, ex dialecto & idi-,, otiſmis Syriacæ linguæ modernæ, valdè differen-,, tibus ab idiotiſmis linguæ Syriacæ tempore Chri-,, ſti, & multò magis tempore Siracidis, oſtendi id,, ipſum parum videri probabile; quare Syriacam,, verſionem puto eſſe recentiorem, præſertim quia,, illa in Eccleſiaſtico valdè differt à textu Græco &,, magis à Latino, eóque conciſior eſt: Subinde e-,, tiam multa addit paraphraſticè, quæ nec in Græ-,, co nec in Latino habentur, ut patet intuenti ca-,, put primum... Accedit quod Ephræm Syrus, qui,, Syriacè ſcripſit, aliter citet ſententias, quàm mo-,, dò habeantur in verſione Syriaca. *Hujus rei quæ-,, dam hic profert teſtimonia.* Plura talia ibidem &,, alibi habet S. Ephræm diverſa a moderna Syriaca,, quæ planè arguunt aliâ antiquiore verſione Sy-,, riacâ eſſe uſum.,,

Scriptum hunc librum fuiſſe Chaldæo ſeu Hebræo ſermone conſtat ex præfat. S. Hieronymi in libros Salomonis, ubi hæc ait: Fertur & parænetos Je-,, ſu filii Sirach liber, & alius Pſeudepigraphus,, qui ſapientia Salomonis inſcribitur, quorum,, priorem Hebraicum reperi. Suſpicantur nonnul-,, li (*ait Cornelius à Lapide ibidem, ut R. David Gans in Zemach David*) Hebræum originale,,

„esse illud ipsum quod ab Hebræis colitur no-„mine Ben Sira, adeóque Jesum Sirach esse Ben „Sira, cujus apud Hebræos extant cum scholiis Proverbia (*à Seb. Munstero Hebr. & Lat. edita 4. Isnæ* 1542. *Item excusa Hebr. cum Comment. Venetiis* 1544. & *Amstelodami* 1661.) „Verum librum „Ben Sira diversum esse à libro hoc Ecclesiastici, „liquet utrumque conferenti. *Alias rationes quas profert, vide ibidem.*

Ecclesiasticus seu Sapientia Jesu filii Sirach, Syriacè. Codex recens. *Florentiæ Biblioth. Medicæa Palatina cod.* 387. *Al.* 11. *Renaudot.*

Macchabæorum liber primus Hebraicè. „Li-„brum hunc (*ait idem Heideggerus ibid. lib. II.* „*cap. XVII.*) à se visum Hebraicè seu potiùs Sy-„ro-Chaldaicè, testatur Hieronymus (*in prologo* „*Galeato.*) Id ipsum etiam ex Hebraismo primo-„rum libri verborum: *Et factum est*, colligimus. „Sed interiisse editionem eam fatentur omnes. „Quæ enim editio Hebraica superest manuscripta „teste celeb. Hottingero, cui ejus copia fuit, re-„centissima est.

„Novum Testamentum Syriacè versum à B. „Marco Evangelista. *Guido Fabricius Boderianus in præfatione Bibl. Polygl. Antuerp. tomo* V. *præfixa hæc ait:* „Syri constanter asseverant S. Mar-„cum Latinè primùm scripsisse Evangelium suum... „Deinde linguâ patriâ, hoc est Galilæâ Syráve „transtulisse, non modò Evangelium suum, sed „etiam cœteros omnes Novi Testamenti libros. „Id mihi literis significavit Guill. Postellus, affir-„mavitque se ita à Syris ipsis accepisse.... Illi

verò

verò rem ita se habere ex avita traditione affir-„ mabant.„ (*Hæc tantùm historicè narrat Boderianus, nullam iis fidem adhibens: ante hæc verba, dixerat:*) quando & à quo sacer iste codex in Sy-„ rum sermonem versus sit, nullius authoris te-„ stimonio, saltem quem legerim, demonstrari„ potest.„

† *Moses Mardenus, Widmannstadii in N. T. Syr. Viennensi editione adjutor, auctorem versionis Syriacæ N. T. se ignorare fassus est.* V. *Müllerus in Diss. de Vers. Syr. pag. 41.*

Etiamsi antiquissima sit hæc interpretatio (*in-„ quit Rich. Simon cap. 13. hist. crit. versionum„ Nov. Test. pag. 162.*) nullis tamen firmis ratio-„ nibus probari potest illam esse Latinâ Vulgata ve-„ tustiorem. Divinant qui aut aliquem ex Evange-„ listis, aut Christianum quemdam Antiochenum„ hujus auctorem agnoscunt, tunc enim tempo-„ ris vulgaris erat in civitate Antiochena lingua„ Græca. Quod certius est, maximæ illa est an-„ tiquitatis, omniáque Orientalis Ecclesiæ schisma-„ ta præcessit, atque ideò ab omnibus illis sectis„ peræquè semper æstimata est. Verùm si conje „ ctare licet, à Syris qui trans Euphraten dege-„ bant, conscripta esse videtur, hi enim cum Ro-„ manæ ditionis non essent, linguâ duntaxat Sy-„ riacâ utebantur. Eam ob rem, quò sacra Scriptu-„ ra ab omnibus legi & intelligi posset, hoc idio-„ mate reddita est.„ *Ita ille.*

Id conjectare licet, & probari non potest: vul-„ garis quidem erat Antiochiæ lingva Græca, ve-„ rum non in tota Syria præsertim apud paganos„

„& rusticos qui idiomate tantum Syriaco utebantur: Sicut in Ægypto coloni Ægyptiace loqvebantur licet Græcam lingvam Alexandrini usurparent. Nonnulli quoque Episcopi linguæ „Græcæ prorsus ignari, actis longo post tempore „Conciliis, nomen suum Syriace subscripserunt. *Hæc Vir Doctissimus.*

Novum Testamentũ Syriacè. *Bibl. Bodleiana codd.* 1536. 5776. †*(non codices mss. sunt sed exempla editionis Viennensis, quæ his numeris in Cat. recensentur.) Bibl. Norfolc. cod.* 493. *n.* 3392.

†Novum Testamentum Syriacè, charactere Syro, ante nongentos annos *(teste Rutghero Spey apud Müller. Dissert. de vers. Syriac. pag. 40.)* scriptum, Heidelbergæ olim extitit in Biblioth. Friderici III. El. Palat. hodieque Romæ in Vaticana asservatur. Ad hujus codicis pariter atque Viennensis editionis exemplum Novum Testamentum Syriac. edidit Imm. Tremellius.

C. Novum Testamentum Syriacè cum versione Latina Andreæ de Leon Zamorensis, *juxta ipsius verba in Epist. ad Mich. le Jay, pag. 139. Antiquit. Eccl. Orient.* „Novi Testamenti textum „Syriacum Paulo V. tradidi correctum, Latinè „quoque redditum cum Apocalypsi, tribúsque epistolis, & historia adulteræ, quæ desiderantur in „Bibliis Regiis: Pontifex verò commisit hæc omnia Cardinali Bellarmino.

IV. Evangelia Syriacè charactere Babylonico seu Nestoriano, qui dicitur etiam *Estranghelo.* Acta Apostolorum, Epistola Catholica Jacobi, I. Petri, & I. Joannis & XIV. Epistolæ S. Pauli. Codex in folio. *Bibl. Regia cod.* 284.

De

De hoc codice in præf. Novi Testamenti Syriaci, Tom. 5. Bibl. Polygl. Antuerpiens. Guido Fabricius Boderianus ita scribit. Syrum Novi Testamenti,, contextum à me literis Hebraicis descriptum di-,, ligenter recognovi,atque cum vetustissimo exem-,, plari Syro jam ab anno 1500. Alexandri Magni,, à quo Syri annos suos numerant(*h.e. Christi 1188.*),, manuscripto religiosè contuli. Illud autem vetu-,, stissimum exemplar allatum fuerat ex Oriente à,, Postello,sumptibus,ut ipsemet scribit, viri optimi,, & doctissimi Danielis Bombergi..... cujus filii,, beneficio nobis commodatum est.,,

IV. Evangelia Syriacè charactere *Estranghelo* descripta capitalibus literis in pergameno cum harmonia Ammonii, & Eusebii Epistola ad Carpianum. *In fine nota Amanuensis*. Finem habuit iste,, codex die VI. mensis Februarii,indictione quarta,, anno octingentesimo nonagesimò septimo Ale-,, xandri(*id est Christi 585.*)scriptus & completus est,, hîc in cœnobio sancto domûs Domini mei sancti,, Joannis in Zagba, in diebus Dei amantis Sergii ,, Presbyteri & Abbatis, *Bibl. S. Laurentii, Florentiæ cod. 56.*

Eadem Syriacè. Codex majoribus literis exa-,, ratus & optimè conservatus. Editio recentior,, quam Thomæ Heracleensi tribuunt quidam re-,, centiores, Gregorii Abulfaragii Bar-Hebræi au-,, thoritatem secuti, qui in præfatione sui Thesauri,, sic scribit: *Novum Testamentum ex Græco in Syria-,, ,,cum iterùm conversum est in urbe Mabug in diebus,, Philoxeni à Thoma Charkel;* at Charkel non est,, Heraclea sed pagus in Mesopotamia, & Gregorii,,

 testi-

„testimonio testimonium ipsius Thomæ præferen-„dum est, qui versionem sub Philoxeno adornatam „tantùm se emendasse dicit, nunquam verò suæ „versionis meminit. *Collatus est autem iste codex „cum duobus codicibus authenticis. Conversus est li-„ber iste quatuor sanctorum Evangeliorum ex lingua „Græca in Syriacam perexactè & magno cum labore „primùm quidem in urbe Mabug in diebus Domini „mei Philoxeni Episcopi ejusdem urbis. Collatus est „post hæc magna cum diligentia à me Thoma pau-„pere cum tribus codicibus Græcis probatis & „authenticis in Alexandriæ magnæ civitatis san-„cti Monasterio Antonii, ubi etiam illum scripsi „mihi ad utilitatem animæ meæ. Scriptus est autem „& collatus in prædicto loco a. nongentesimo vigesimo „septimo Alexandri (h. e. Christi 615.)* Amanuen-„sis nota in fine: *Explicit codex iste Evangelio-„rum in civitate Orphæ quæ est in Mesopotamia in „templo Apostolorum sanctorum in civitate Orphæ „mense Decembri anni millesimi sexagesimi octavi „Alexandri M. indictione duodecima*, hoc est an-„no Christi 759. in quem incidit hæc indictio ab „Amanuensi notata.„ *Hæc exscripta sunt ex cata-logo msc. Bibliothecæ S. Laurentii Florentiæ, (in qua hic codex asservatur plut. 1. cod. 9.) quem mihi commodavit D. Bernardus de Montfaucon.*

„Confusa est profectò & erroribus scatens hæc „nota, quæ ex codice Laurentiano excerpta est. „*Charkel*, ut hoc vocabulum auctor hujus notæ „scribit, ipsa est urbs Heraclea; *Mabug*, vel potius *Mabouge*, Hierapolis est cujus Episcopus fuit Phi-„loxenus, celebris Jacobita. His quæ supra in „additamentis ad pag. 172. allata sunt, & quæ ad

pag.

pag. 192 referuntur, lucem possunt afferre." *Eusebius Renaudot in observationibus suis.*†

IV. Evangelia, editionis ejusdem cum superiore, Syro sermone & charactere descripta cum canonibus Eusebianis. Literarum majestas, Scripturæ vetustas, operis forma superioris codicis ætatem æquare videntur. *Ex eodem catalogo, ibidem cod. 58.*

IV. Evangelia Syriacè, seu codex Evangeliorum lingva Syriaca, quem dono dedit Athanasius Kircherus, antiquissimo charactere *Estranghelo* conscriptus. *Bibliotheca Guelferbytana, Struvius cap. 4. Introduct. in hist. rei literariæ pag. 137.*

IV. Evangelia Syriacè, charactere *Estranghelo*, in 4. *Bibl. Dominicanorum in vico S. Honorati.*

Eadem Syriacè. Codex optimæ notæ in 4. *Bibl. Colbertina cod. 4497. Bibl. Segueriana p. 34.*

D. IV. Evangelia ex versione vulgata Syrorum, adjectâ versione Arabicâ in primis sectionibus. Codex in folio scriptus anno Alexandri Magni 1805 (*Christi 1493*) *Bibl. Regia cod. 285.*

IV. Evangelia Syriacè elegantissimè scripta Romæ ab Elia F. Abrahæ Maronita, anno Christi 1521. Codex in folio, *ibidem cod. 286.*

IV. Evangelia Syriacè. Codex quem Jacobus Fetzerus Damasci, anno D. 1612. à Patriarcha Michaële Damasceno emptum *Academiæ Altorfinæ* donavit. Habet hic codex nonnulla quæ in reliquis exemplaribus non extant, & quæ refert Joan. Henr. Hottingerus Dissert. *de translat. Bibliorum in lingua Vernac. pag. 175.*

† *Ex hoc Codice Altorfino vetustissimo variantes le-*

ctio-

ctiones, collatis inter se aliorum editionibus, excerpsit Jo. Ern. Gerhardus, è cujus Bibliotheca easdem in Matthæo & Marco collectas edidit Jo. Albrecht, 8. Jenæ, 1666. Prior majorque pars codicis antiquâ scriptus est litterâ, atque a posteriore, quæ incipit à Joh. cap. 11. v. 48. uti charactere ita chartâ quoque differt. Prior enim MSti pars pergameno, posterior autem papyro Turcica constat. Annum & locum scriptionis sequentia indicant, quæ in calce recentiori exarata manu, Latine ita vertuntur: Summa *sive consummatio* hujus libri sancti, Evangelii nempe venerabilis Messiæ Dei nostri, IV. Evangelistarum sanctorum, facta est anno 1555. Græcorum, *hoc est anno Christi 1246. (Quæ quidem verba de parte posteriori hujus codicis seu ejus complemento accipienda sunt, cum prior illa, ut ex charactere colligitur, longo temporis intervallo ante fuerit scripta.)* Scriptus autem est *liber* Pharaci, loco sancto, qui locus est seu receptaculum peregrinorum, (*Xenodochium*) per manus peccatrices & corruptas hominis peregrini & peregrinorum quidem infimi. *Ex Jo. Ern. Gerhard. Dispp. de N. T. Syr. & Præf. Jo. Albrecht V. L. Syr. præfixa.*

IV. Evangelia Syriacè. Hunc codicem cum Actis Apostolorum, Epistolis Pauli 14. & Canonicis quatuor ex Oriente Venetias attulit anno 1550. Guill. Postellus impensis Bombergi; fuit olim Nicolai Heinsii, ut patet pag. 55. catalogi editi, & nunc est in *Bibl. Colbertina 2. vol. in 4. 3767. & 6216.*

Eadem Syriacè. *Bibl. Bodleiana codd. 1865. 5337. 5338. 5784.* † *Ex his duo codices nempe 5337. & 5338. fuere*

fuere Pocockii,qui in præf. ad IV. Epist. Syr. Petri &c. versionem IV. Evangeliorum Syriacam, ab editis diversam,quæque textum Græcum magis κατὰ πόδα sequatur, se editurum promittit. † *Bibl. Ducis Urbini in Vatic. Possevinus.*

E. IV. Evangelia Syriacè & Arabicè. *Bibl. Segueriana pag.* 36.

Eadem Syriacè à Mose Mardeno ex Mesopotamia scripta anno D. 1553. & ab eo Ferdinando Imperatori oblata. Hæc typis primus edidit Widmanstadius anno D. 1555. *Bibl. Vindobonensis cod.* 258. *de Nessel.*

† *Codicem, de quo N.T. Syr. Cæs. Ferdinandi liberalitate, & Mosis Mardeni industria Viennæ typis expressum est, in urbe Mozal ad flumen Tigrim a librario scriptum fuisse refert Masius in Dedic. Gramm. Syr.*

Evangelium secundùm Matthæum Hebræo seu potiùs Syriaco tunc Judæis usitato sermone. *Papias apud Eusebium lib. 3. hist. Eccles. cap. 39. sub finem de Matthæo sic habet :* „ Matthæus quidem, *inquit*, Hebraico sermone divina scri-„ psit oracula. *S. Irenæus apud eundem lib. 5. cap.*„ *8. Idem lib 3. adv. Hæres. cap. 1.* Matthæus, *in-*„ *quit*, apud Hebræos propriâ eorum linguâ con-„ scriptum Evangelium edidit. *Origenes apud eun-*„ *dem lib. 6. cap. 25. & initio Comment. in Mat-*„ *thæum, ait :* Primum scilicet Evangelium scri-„ ptum esse à Matthæo.... qui illud Ebraico ser-„ mone conscriptum Judæis ad fidem conversis pu-„ blicavit. „

S. Hieronymus libro de Script. Ecclesiasticis cap.

3. idem

3. Idem testatur his verbis. „S. Matthæus Evan-„gelium Christi Hebraicis literis verbisque com-„posuit, quod quis posteà in Græcum transtule-„rit, non satis certum est. Porrò ipsum Hebrai-„cum habetur usque hodie in Cæsariensi Biblio-„theca, quam Pamphilus Martyr studiosissime con-„fecit: mihi quoque à Nazaræis qui in Berœa „urbe Syriæ hoc volumine utuntur, describendi „facultas fuit.

Idem scribit S. Epiphanius lib. 1. adversus Hæreses Hæresi 30. num. 3. & 4. Idem Author Synopseos apud Athanasium. Quæ contrà opponuntur, doctè refellit Rich. Simon cap. v. *Hist. crit. Textus Novi Testam. Fragmenta ejus Evangelii hinc indè è scriptoribus vetustis collecta exhibet Hugo Grotius Annotat. in Matthæi caput I. & Joan. Saubertus p. 51. & seqq. prolegom. in variantes Evangelii Matthæi lectiones.*

„Autographum illud Hebræum, *inquit Tirinus* „*argumento in hoc Evangelium*, jam intercidit; „nam quod nuper Munsterus & Joannes Tilius „nobis obtrusere, spurium olet. Et Syriacum quod „nunc extat, longè recentius est sæculo S. Matthæi.

Acta & Epistolæ tam septem Canonicæ quàm quatuordecim S. Pauli. Codex in folio scriptus anno æræ Græcorum 1836. Christi 1524. Juxtà hunc codicem primùm prodierunt anno 1630. studio Eduardi Pocockii Epistola II. S. Petri, II. & III. S. Joannis & epistola S. Judæ. Fuit quondam Bibl. Bodleianæ, nunc *Bibl. Joan. Mori Episc. Norvvicensis cod. 619. num 9806. catalogi editi.*

Acta

Acta Apostolorum, Epistolæ 14. S. Pauli, & Epistola S. Jacobi.I. S. Petri & I.S. Joannis Syriacè, hic codex fuit olim Nicolai Heinsii, in 4. *Bibl.Colbertina cod.* 6216.

Acta Apostolorum & Epistola S. Jacobi,I.S.Petri & I. S. Joannis Syriacè. *Ibid. cod.* 4853.

F. Epistolarum Pauli & Canonicarum Syriacè, charactere Babylonico, vetus editio cum versione Arabica ex Syro in 4. *Ibidem cod.* 4973.

Apocalypsis Syriacè, calligraphice exarata. *Bibl. Leidensis cod.*19. *Scaligeri p.* 278. *catal. editi.*

Hunc codicem primus typis edidit Ludov. de Dieu anno 1627. „Libellus est (*inquit in præ-„ fatione*) in octavo, chartâ densâ ac politâ quæ-„ que à pergamena parùm distat, conscriptus ma-„ nu eleganti ac verè Syriacâ, sed ab hoc nostro„ charactere satis discrepanti..... Maronitarum„ manus videtur, quâ in scribendis Epistolis utun-„ tur, &c. Vocales additas non invenimus, nisi„ paucis in locis expressas reperies.... De anti-„ quitate hujus versionis nihil statuere ausim.... Esse autem hanc Syriacam è Græco translatio-„ nem, nullus dubito, & cuivis phrasin conferen-„ ti id facilè liquebit. *Ita ille.*

Ad calcem hujus codicis legitur: Orate pro me, qui scripsit, Casparo (seu potiùs Casbaro) ex regione Hanravitarum *Indiarum. Ex Caspari nomine colligit Rich. Simon hunc non esse Maronitam sed Europæum.*

Versio Syriaca Apocalypseos Joannis. Amanuensis scribit se eandem ab autographo antiquissimo descripsisse, cujus ætas anno Alexandri Magni

Magni millesimo octingentesimo septimo ad annum 960. pervenerat (*error hic irrepsit, si enim verus est annus Christi* 1582. *hic congruit cum anno Alexandri M.* 1894.) nempè anno Christi 1582. quo anno exemplar hoc fuit descriptum à Jacobo Hesronita Romæ. Autographum scripsit Thomas de Charkel, qui in prolegomenis Waltoni audit Thomas Heracleensis. *Florentiæ Bibl. S. Marci. Hæc ex authore hujus catalogi msc. quem mecum communicavit Dn. de Montfaucon.*

BIBLIA SYRIACA
typis edita.

BIBLIA Syriaca veteris Testamenti (*desunt libri Tobiæ, Judith, Esther, Epistola Hieremiæ & Baruch, fragmenta Danielis & liber II. Macchabæorum*) cum versione Latina Gabrielis Sionitæ, præter libellum Ruth, quem vertit Abraham Echellensis, & quinque libros qui vulgò dicuntur Salomonis ex translatione Joannis Hesronitæ; & Novi Testamenti integri tam ex versione Guidonis Fabricii Boderiani, quam Eduardi Pocockii & Ludovici de Dieu. V. *Bibl. Polyglotta Parisiensia* 1645.

Licet hæc versio non sit eadem quam viginti quatuor vicibus ad minimum laudat Theodoretus in Comment. suo in Hieremiam & Jonam, sæpissimè tamen tum illa convenit, & vix quatuor aut quinque locis ab illa discrepat. Alias Patrum authoritates qui τῶ Σύρα subindè faciunt mentionem, à se collectas adducit Hottingerus, dissert. 2. *de Heptaplis Parisiensibus p.* 105. *& Mullerus in Diss. de vers. Syriac. p.* 12.

Exem-

Exemplar illud versionis Syriacæ (*inquit Rich.* „ *Simon cap. 21. Disq. crit. de var. Bibl. edition.*) „ ex Hebræo contextu sumptum est, & quibus- „ dam in locis ad Græcum LXX. reformatum; „ ita ut non omninò exhibeat antiquam illam ver- „ sionem, quam Syri simplicem appellavere. Pene „ quidem ad verbum ex Judæorum codice hæc „ translata fuisse videtur, adeò illum in plerisque „ locis perfectè exprimit. „

Eadem integra *præter librum Esther* cum eadem versione Latina, additâ versione quorumdam librorum, qui desunt in editione Parisiensi, ab Edmundo Castello facta. V. *B. Polygl. Lond.* 1657.

Constat errores innumeros, quibus abundat „ Parisiensis editio *Heptaglotta* maximè in versio- „ nibus Syriacis & Arabicis, necnon in Latinis „ illarum interpretationibus, adhuc in Anglica eos- „ dem conspici; neque etiam castigatos fuisse in „ animadversionibus criticis quæ in ultimum to- „ mum rejectæ sunt. *Rich. Simon cap. 27. sub finem,* „ *Disquis. crit. de variis Bibliorum editionibus.*

Excerpta veteris Testamenti Syriaci cum Latina interpretatione nova & annotationibus Christophori Cellarii, in 4. Cizæ 1682.

Geneseos capita quatuor priora Syr. & Lat. studio Georgii Othonis, V. *Eadem Polyglotta,* in 4. 1702.

Psalmi Davidis cum Canticis veteris & novi Testamenti Syriacè & Arabicè, sed charactere Syriaco minori (*qui scribendi modus vulgò* Kerschouni *appellatur.*) Præmittitur Epistola Sergii Risii Archiepiscopi Damasceni, in fol. Liber ex-

cusus in monte Libano in Monasterio S. Antonii & S. Joannis Evangelistæ per Josephum F. Amima Diaconum anno Domini 1610.

Psalmi Syriacè *ex Hebræo sine punctis*, nunc primùm ex antiquissimis codicibus manuscriptis in lucem editi à Thoma Erpenio, qui & versionem Latinam adjecit (*editionem præcedentem non viderat*) in 4. Lugduni Batavorum, ex typographia Erpeniana 1625.

Ex præfatione Th. Erpenii. „Accipe B. L. „Psalmos Regii Prophetæ linguâ Syrâ expressos „ex duobus antiquis codicibus, quorum alterum „ex Oriente attulit Joannes Borelius, alterum „ego quoque inde sum nactus. Versionem addidi „Latinam, ad verbum ferè è Syro expressam, ut „hujus linguæ minùs peritis consulerem. Vocalium notas visum fuit textui non adjicere, quòd „intellectâ analogiâ Grammaticâ, haud difficile „cuilibet futurum sit inter legendum eas addere, „tum quòd exemplaria nostra iis destituerentur.... „Cùm autem versio ista à textu Ebræo (ex quo „procul omni dubio, ut singuli versus clamant, „expressa est) longiusculè interdum incedat, passus „ego sum mihi ab amicis quibusdam persuaderi, „ut calci operis notas quasdam adjicerem, &c. *Sed morte præventus id præstare non potuit.*

Liber Psalmorum Davidis *Syriacè cum punctis vocalibus* ex idiomate Syro in Latinum translatus à Gabriële Sionita, *cum ejus præfatione*, in 4. Parisiis 1625.

„*Ex præfatione*. Animus fuit Psalterium ipsum „cum versione Latina edere ex tribus codicibus msc.

misc. quorum unus à Georgio Maronio Nicosia-„ næ urbis Archiepiscopo ad me missus est. Hæc„ enim prima est editio Syriaca (*ignorabat sanè*„ *eam quæ in monte Libano fuerat excusa*) quæ tum„ ad germanum Psalmorum sensum assequendum„ tum ad vulgatam plurimis in locis tuendam ma-„ ximè confert.... textum Syriacum, ut potuimus„ religiosissimè, salvâ latinitate, ex verbo ad ver-„ bum expressimus. Apices etiam seu vocales sine„ quibus impossibile est in ejusmodi linguis profi-„ cere, accuratissimè ubique adjecimus.

Psalmi Syriacè, V. *iidem Polyglotti* 1643.

Septem Psalmi pœnitentiales, 8. Romæ 1584.

Psalmi pœnitentiales Syriacè cum versione Latina Thomæ Erpenii & punctis vocalibus atque Latina interlineari expressione in usum facilioris & accuratioris lectionis instructi à M. D. H. V. *Henr. Opitii Syriasmus*, 4. Lipsiæ & Francofurti 1678.

Liber Baruc Syriacè. V. *Biblia Polyglotta* 1645. 1657.

Syriaca hujus libri editio extat gemina; alte-„ ra in Parisiensi & in Anglicano opere Polyglotto„ extans, à Græca & à Latina editione ita discre-„ pans, ut alius liber videri possit: altera operi„ Anglicano ex MSC. Syriacis Usserii & Pococ-„ kii inserta propiùs cum Græca editione conve-„ niens. *Ita Jo. Henr. Heiddeggerus lib. 2. Ench. Bi-*„ *blici cap. 5.*

Novum Testamentum Syriacè cum punctis vocalibus, quibusdam duntaxat in locis, scilicet Liber sacro-sancti Evangelii de Jesu-Christo Domino *Annus Editionis* 1555.

& Deo nostro. *Hoc volumen complectitur IV. Evangelia Syriacè cum præfatione Latina unicuique Evangelio præfixa. In secundo volumine reperiuntur* S Pauli Apostoli Epistolæ XIV. S. Lucæ Apostolicæ historiæ à Jesu-Christi Ascensione usque ad annum Neronis IV. liber unus. *Denique* sanctorum Apostolorum Jacobi, Petri & Joannis, Transfigurationis Jesu-Christi spectatorum Epistolæ singulæ. „Reliquæ SS. Petri, „Joannis & Judæ Epistolæ una cum Apocalypsi „etsi extent apud Syros, tamen in exemplaribus „quæ secuti sumus, *inquiunt Editores*, defuerunt. *Hæc omnia ad duo vetustissima exemplaria expressa, cum quibusdam punctis vocalibus.* Div. Ferdinandi Rom. Imperatoris designati jussu & liberalitate, characteribus & linguâ Syrâ,.. scriptorio prælo diligenter expressa, curâ & vigiliis Jo. Alberti Widmanstadii, Mose Meredinæo ex Mesopotamia Catholico Sacerdote multam operam & studium navante. *Adjecta est initio Widmanstadii Epistola eruditissima Ferdinando I. dicata,* † *tum & aliæ ejus epistolæ tres, tribus Austriæ Archiducibus inscriptæ, ac prima quidem ad Ferdinandum II. Epistolis Pauli, altera ad Maximilianum II. Historiæ Lucæ Apostolicæ, tertia denique ad Carolum II. Epistolis Jacobi, Petri & Joannis præfixæ sunt. In calce autem tabula Evangelic. & Apostolic. lectionum, sicuti eæ in Dominicos & festos dies anniversarios Ecclesiæ Syriacæ more distribuuntur, Syriace & Latine annexa est.* † *Editio prima N. T. Syriaci, eaque nitidissima,* 2. vol. in 4. *Ad calcem secundi voluminis hæc leguntur:* In urbe

Vienna,

Vienna, amplissimarum Orientalis Austriæ Provinciarum Metropoli florentissima, ad hunc exitum perductum est divinum hoc opus, anno à Christi Nativitate M. D. LV. 27. Septembris. Impensis Regiis. Caspar Craphtus Elvangensis, Suevus, characteres Syros ex Norici ferri acie sculpebat, Michaël Cymbermannus prælo & operis suis excudebat. *Post primam verò totius operis paginam legitur*: Viennæ Austriæ excudebat Michaël Zymmerman anno M. D. LXII.

† *Historiam editionis Viennensis accurate composuit Andreas Mullerus Greiffenhagius in pereruditа dissertatione de Syriacis librorum sacrorum Versionibus, deque Viennensi Antiocheni textus N. T. editione, quæ cum Mosis Mardeni & A. Masii Epistolis Syriacis &c. prodiit Berolini, ex officina Rungiana a. 1673.*

† Exempla hujus codicis mille facta sunt. At „ que ex iis 500. Ferdinandus Imp. ad se recepit,„ 300. duobus Patriarchis, Antiocheno & Maro-„ nitæ destinavit, Mosen vero Mardenum cum„ 200. exemplis dimisit. *Mullerus in Diss. modo citata pag. 30.*

Guillelmus Lindanus lib. 2. de optimo genere interpretandi anno 1558. excuso hanc editionem laudat.

Hoc teneo indubitanter (*inquit Franc. Lucas*„ *Brugensis præfat. in N. T. Comment. num. 6.*)„ Syriacum Novi Testamenti textum vetustissimi„ exemplaris Græci & quidem in primis, loco ha-„ bendum ac venerandum esse.

Antiquissimum illum N. T. paraphrastam Sy-„ rum, lectum à nonnullis veterum, ubi à fonte de-„

„viat, aut de suo aliquid addendo paraphrastica licentia exspatiatur, in Græcis quibusdam codicibus, marginalibus observationibus dedisse ansam, „& has tandem pro variis reputatas, vero est simile; cum & ipsum omnium translatorum N. Test. „judicante Jacobo Martini Præf. in N. T. Syr. „Trost. primum & antiquissimum, lectum à multis, & ab aliis Interpretibus consultum, prope „extra dubium est, *Joan. Saubertus pag. 10. prolegom. variant. lect. in S. Matthæum.*

„Cum antiquissima sit Novi Testamenti Syriaca „interpretatio, textus Græcus, ex quo fat accuratè „confecta est, potest ejus ope pluribus in locis „resarciri; in quibusdam tamen paraphrasin magis quàm versionem sapit. Verùm, præterquàm „quòd id rarò accidit, in his etiam locis vera Græci contextûs lectio dignoscitur. Hæc est præcipua veterum sacri codicis translationum utilitas, „quibus textus Originales nobis exhibentur. *Rich. „Simon cap. 15. hist. crit. version. N. T. p. 176. Et pag. „187. hæc addit.* In hac versione rarò reperiuntur „additamenta quæ codicis cujusdam Græci authoritate non fulciantur. Cùm id evenit, tum scribis „potiùs quàm exemplarium varietati tribuendum „est.... Cæterùm hæc traductio non tantam in „Paulinis Epistolis, quantam in Evangeliis simplicitatem habet; illarum enim stylus cum sit obscurus & perplexus, liberiùs ideò exspatiatur in „his Syriacus Interpres, & à textu suo quandoque discedit. *Hæc ille.*

„Syriaca ipsa Novi Testamenti quod attinet (*inquit Millius pag. 128. prolegom. in Novum Testamen-*

mentum Græcum) haud ea certe Græcis suis adeo,, accurate semper, & velut ad amussim conveni-,, unt, ut ex iis intelligi possit quid legerit Inter-,, pres. In nonnullis pro versione exhibet Syrus,, Commentarium.... In aliis omittit textus Græci,, non modo partes quasdam minutiores, sed & in-,, figniora quandoque vocabula, seu quod ea super-,, flua judicarit in versione, aut quod etiam ipsa non,, intellexerit. In aliis inserit, addit, mutat varia,, uberioris sensus & claritatis gratia, ut in versione,, sæpius videre est.... In aliis Græca reddit omnino,, perperam ac præter sententiam loci... Exceptis,, quæ supra notavimus, in reliquis certè originaria,, Græca pressiùs insecutus est Interpres & ferè,, *κατὰ πόδα*, ita ut in universa propemodùm hac,, versione, velut in speculo quodam, textûs ipsius,, unde expressa fuerat, faciem nativam, unaque eti-,, am nævos, intueri liceat. Erat autem exemplar,, hoc ex antiquissimis iis, quæ textum sacrum ex-,, hibebant absque omni spirituum & distinctio-,, num apparatu... Textus in plerisque adeò mi-,, rificè congruebat cum Græco *Vulgati*, ut uterque,, ex uno eodemque planè codice descriptus fuisse,, primâ fronte videatur. Collatis certè his invi-,, cem convenisse hunc cum altero illo deprehendi-,, mus in lectionibus, etiam quæ ab excusis variant,, plus sexaginta supra mille; è quibus quadringen-,, tæ septuaginta octo genuinæ sunt.,,

Idem p. 129. *hæc addit:* ,,Quod Syrus aliique,, Interpretes cum *Vulgata versione* tam mirificè,, convenerint, haud ex eo factum est, quòd versio-,, nes suas ad hanc formarint; sed quòd in transla-,,

„tionibus suis concinnandis exemplaria habue-„rint ad manum, quæ eundem in plerisque cum „Vulgati codice textum exhiberent. In pleris-„que, inquam, neque enim in codicibus *Syri* & „*Vulgati*, v. gr. tam omnimoda relucet ubique „consonantia, quin ut, ex accuratiori utriusque „collatione, ipsos in locis plus minus octingentis „inter se discrepantes deprehenderis. Cùmque „Codex Vulgati fuerit Syri codice multò purior „& emendatior, ita tamen accidit haud raro, ut „hujúsce textus veram & genuinam exhibuerit le-„ctionem, ubi Vulgati alter iste minùs rectè se ha-„beret. *Ita ille.*

1569. Novum Testamentum Syriacè charactere Hebraico cum omnibus punctis & versione Latina Emmanuëlis Tremellii. V. *Novum Testamentum Polyglotton* 1568. *vel potius.* 1569.

1572. Idem Syriacè charactere Syro & Hebræo cum versione Latina & præfatione Guidonis Fabricii Boderiani. V. *Tomus quintus Bibliorum Polyglottorum Antuerpiensium* 1572.

Ex præfatione sub finem. „Habes L. B. quæ „ante Novi Testamenti Syriaci eos libros, qui „ætate nostrâ, lingua Syriacâ in lucem prodie-„runt, & à nobis in Latinum conversi sunt, judi-„cavimus præmittenda; quibus ad totius ope-„ris complementum & perfectionem Catholicæ „nonnullæ Epistolæ & Apocalypsis Joannis nobis „defuerunt. Illa enim nec in antiquis exemplari-„bus, quæ Moses Mardenus Mesopotamiæ Catho-„licus Sacerdos attulerat, nec in vetustissimo „alio exemplari msc. quod cum Viennensi contuli-

tulimus, extiterunt; quamvis apud Syros repe-„
riantur, ac pro sacris & authenticis habeantur...„
Octodecim mensium spatio Novi Testamenti„
characteres Syriacos in characteres Hebraicos„
mutavi & sermonis Syriaci in sermonem Latinum„
conversionem ante annos tres, anno videlicet„
Domini 1567. absolvi.... Integram translationem„
meam, Syrumque Novi Testamenti contextum„
à me literis Hebræis descriptum, diligenter re-„
cognovi, atque cum vetustissimo exemplari Sy-„
ro, jam ab anno 1500. regni Alexandri (*hoc*„
est anno Christi 1188.) manuscripto religiosè con-„
tuli. Illud autem vetustissimum exemplar al-„
latum fuerat ex Oriente à Postello..... quo„
emendatissimo codice msc. plurimùm sanè ad-„
juti fuimus, ejusque fidem secuti, loca plurima„
partim mutila & detruncata, partim perpe-„
ram & mendosè in Viennensi exemplari scri-„
pta restituimus.... „

Cœterùm in totius operis recognitione tam„
religiosè, ut par erat in tam religiosis libris,„
versati sumus, ut affirmare ausim, Deúmque hac„
de re testem invocare, me ne unicam quidem„
literam aut minimum apicem, proprio arbitrio„
immutasse, & quicquid mutatum est, ex aucto-„
ritate & fide antiquissimi msc. exemplaris Syri„
cum Græco apprimè congruentis mutatum esse.„
Quæ porrò vel sic immutata, vel restituta, vel„
addita à nobis fuerunt, seorsim collegimus &„
in calce hujus operis imprimi curavimus. Cùm„
jam Epistolas Pauli recognoscerem, per literas„
nos monuit Andreas Masius,... de quibusdam„

„erratis, quæ inter excudendum Viennense exem-„plar in Paulinas Epistolas irrepserant, ea sustu-„limus atque emendavimus. . . . Joannes Harle-„mius plurimùm nos sublevavit, adjuvítque tùm „in tralationis nostræ recognitione, tum etiam „in universo Bibliorum opere ejúsque appendi-„cibus, &c.

„Egregia fuit Interpretis illius diligentia, adeò „fides elucet in sententiis, & verba verbis conso-„nant: si voculas solùm aliquas, provocabula putà, „articulos, ejúsve generis minuta quædam eximas, in quibus retinendis parùm laboravit. *Dan. Huetius de Claris Interpr. pag.* 101.

1575. Novum Testamentum Syriacè characteribus Hebraicis *ex præcedenti editione, sine punctis, adjectis ad calcem variantibus lectionibus à Francisco Raphelengio collectis*, 24. Antuerpiæ, Plantini 1575.

1584. Idem Syriace charactere Hebraico cum punctis, adjunctâ versione Latinâ Guidonis Fabricii, Boderiani, & novâ ejusdem præfatione ad Henricum III. Gall. & Polon. Regem. V. *Novum Testamentum Polyglotton* 1584.

1599. Idem Syriacè charactere Ebræo, studio Eliæ Hutteri. V. *Novum Testamentum Polyglotton* 1599.

† *Hutterus hîc loca in editione Viennensi deficientia, historiam sc. adulteræ Jo. 8. II. Petri Epistolam, Joannis II. & III. Epistolamque Judæ & Joannis Apocalypsin, neque tamen ad fidem codd. mss. sed suo ex ingenio, tum etiam Pauli ad Laodicenses epistolam Syriacè adjecit.*

1621. Idem charactere Syriaco cum versione Latina *Tremellii*, ex diversis editionibus diligentissimè re-

recensitum. Accesserunt in fine notationes variantis lectionis ex quinque impressis editionibus collectæ à Martino Trostio, *qui hanc editionem curavit*, cum præfatione Latina Jacobi Martini, in 4. Cothenis Anhaltinorum, typis Martini Trostii 1621.

Huc usque in præcedent. editionibus N. T. Syriaci defuerunt 4. Epistolæ Canon. & Apocalypsis Joannis.

Ex præfatione. „Ingentes debentur gratiæ Mæcenatibus qui operâ Martini Trostii hanc novam„ Syræ versionis editionem eruditè correctam ac„ emendatam, propriisque excusam typis, non„ sine magno sumptu, cum Ecclesia communicant.„ Cœterùm in hac editione Trostius secutus est„ editionem Widmanstadii, Viennæ 1560. excu-„ sam, sed non solam. Cùm aliis enim quatuor„ editionibus, diversis locis impressis, summa cum„ diligentia contulit, ita tamen ut nihil immuta-„ verit, nihil addiderit, nihil omiserit, sed omnia„ sanctè, & religiosè ponderaverit, observaverit,„ retinuerit, uti id notæ ad finem adjectæ abun-„ dè satis & evidenter demonstrabunt.„

Novum Testamentum integrum Syriacè, literis Syriacis, cum punctis vocalibus a Gabr. Sionita appositis & versione Latina Boderiani. V. *Biblia Polyglotta Parisiensia* 1645. 1645.

Idem cum versione Latina Tremellii recognita à Sam. Clerico. V. *Biblia Polyglotta 1657.* 1657.

† *Hæc editio præter 4 epistolas & Apocalypsin à Pocockio & Lud. de Dieu e mss. editas, quæque in præcedenti editione Parisiensi jam additæ sunt historiam etiam adulteræ ex MScto Usseriano suppletam continet.*

No-

Novum TestamentumSyriacum *juxta editionem Trostii, integrum tamen & recognitum*, punctis vocalibus animatum cum lexico & institutionibus linguæ Syriacæ. Accedunt notæ difficiliora Novi Testamenti loca explicantes, authore Ægidio Gutbirio, qui versionem Latinam Evangelii secundùm Matthæum *à Tremellio elaboratam* & præfationem adjecit, in 8. Hamburgi, typis & impensis Auctoris 1663. *Editio satis compta.*

Ex præfatione. „In hoc laboris genere usus sum „Martini Trostii Novo Testamento Syriaco,quod „cùm quorumdam librorum, multarumque vo„calium defectu laboraret, & conatibus studioso„rum minùs esset accommodatum, in eas deve„ni cogitationes ut integram paraphrasim Syria„cam, post diligentem emendationem & castiga„tionem, in hunc usum formæ portatili includen„dam existimarim. . . . . propriis meis sumptibus „Syriacos hosce characteres æri incidi & formari „curaverim. . . . per aliquot autem annos diligen„ter in hoc circo discurri.

1684. Idem cum Lexico Gutbirii Ebraicis typis, studio Christiani Knorrii à Rosenroth, in 8. Sulzbaci 1684.

„Verbulo tantùm meminit *Rich. Simon* editio„nis recentissimæ Ebraicis typis in Germania ex„cusæ. Undè dubium est, an eam inspexerit, no„ritve perillustri Kabbalæ denudatæ auctori Chri„stiano Knorrio L. B. (*Libero Baroni*) à Rosen„roth in acceptis esse ferendam. *Acta Lipsiensia anno* 1690. *pag.* 97.

Novum Testamentum Syriacum cum versione Lati-

Latina *Tremellii paululum recognita*, cura & studio Joannis Leusden & Caroli Schaaf editum. Ad omnes editiones, *inprimis Viennensem* diligenter recensitum, & variis lectionibus magno labore collectis adornatum. 4. Lugduni Batav. Jordani Luchmans & Jo. Mulleri 1708.

† Hanc decimam tertiam N. T. editionem conjunctis viribus initio aggressi sunt Leusdenius, Carolusque Schaaf, ast illo, cum ad comma 20. cap. 15. Evangelii Lucæ deventum esset, è vivis erepto, hic solus coeptum opus perficere coactus est. Ut autem hæc editio eo prodiret accuratior, ad omnes editiones antea editas eandem Schaafius diligentissime recognovit; N. T. integrum repræsentavit; versionem Latinam, ex Tremelliana inprimis, suoque ingenio compositam textui Syriaco adjunxit; denique variantes lectiones ex omnibus editionibus magna industria collectas subnexuit. Quin & Lexicon Syriacum Concordantiale adjecit, in quo omnes dictiones, quotquot occurrunt in N. T. Syriaco, additis quibusdam illustrationis causa, vocibus ex Syra V. T. versione aliisq; libris Syriacis depromtis, exhibentur pariter atq; explicantur.

Excerpta Novi Test. Syriaci cum versione Lat. & annotat. Christophori Cellarii, 4. Cizæ 1682.

Passio D. N. Jesu Christi Syriacè juxtà quatuor Evangelistas, in 16. Parisiis, Ant. Vitré 1672.

S. Matthæus Syriacè & Lat. 8. Hamburgi 1621, & in 4. Cothenis Anh. 1621.

Sylloge Canticorum Novi Testamenti Syriacè & Latinè, à Sebast. Schrottero edita, 8. Erfurti 1650.

Epi-

Epiſtola D. Pauli ad Romanos, linguâ Syriacâ, *ex editione Viennenſi deſumpta*, operâ Chriſtophori Crineſii Latina facta, in 4. Wittebergæ 1612.

Epiſtola D. Pauli ad Galatas Syriacè & Latinè, Tremellii, in 4. Genevæ, Perrin 1570.

Eadem Syriace. V. *Eadem Polyglotta* 1612.

Epiſtola D. Pauli ad Titum Syriace, 8. Hafniæ 1626.

† Eadem lingvâ Syriacâ, cum interpretatione Latina Chriſtoph. Crineſii in 4. Witt. 1613.

Epiſtola ad Hebræos Syriacè, *juxta hæc Matthæi Galeni verba in prolegom. enarrationum in hanc Epiſtolam.* „Curatum eſt non ita pridem „à ſummo Pontifice Julio III. & Ferdinando Im„peratore, quorum imperio nuper (*hæc Epiſtola*) „elegantiſſimis typis excuſa (*unà cum aliis ejusdem D. Pauli quatuor Evangeliis & Actis Apoſtolo„rum Viennæ anno* 1555.) teritur nunc paſſim ſtu„dioſorum manibus.

Epiſtola S. Joannis Syr. & Lat. 4. Lipſiæ 1632.

Eadem Syriacè charactere Syro & Hebraico cum verſione Latina Emmanuelis Tremellii, ſtudio Martini Troſtii, in 4. Cothenis 1632.

† Eadem juxta editionem Troſtii, per A. Sennertum, in 4. Witt. 1652

Epiſtolæ quatuor Syriacè, Petri ſecunda, Joannis ſecunda & tertia, & Judæ una ex Bibl. Bodleianæ mſc. exemplari deprompta, *charactere pulcherrimo Syriaco & Hebraico*, textu Græco & verſione Latinâ, notisque quibusdam inſignitæ, operâ & ſtudio Eduardi Pocockii, in 4. Lugduni Batavorum, ex officina Elzeviriorum 1630.

Ex

Ex præfatione. Syra, *inquit Editor*, ad msc. co „ dicis exemplar fideliter descripsi. Eadem Ebræo,„ annexis insuper ubique suis vocalibus, chara-„ ctere expressi. . . . Latina uti Syr acis ad verbum„ ferè responderent, c[illegible]vi. Versionem nostram,„ cum ista quam olim . edit Etzelius, (frustrà diù„ quæsitam, Serrarii tandem operibus insertam„ reperio) contuli, à qua num sine causa longiùs„ alicubi dissentiam, si notas consulere placuerit,„ æstimabis.„

† Epistola II. Joannis Syriace, cum interpretatione Latina E. Pocockii. V. *C. Cellarii Port. Syriac.* in 4. Cizæ 1677.

Apocalypsis S. Joannis Syriacè ex msc. exemplari Bibliothecæ Josephi Scaligeri edita, charactere Syro & Ebræo, cum versione Latina, *textu Græco*, & notis, operâ & studio Ludovici de Dieu, *editio prima & nitidissima*, in 4. Leidæ è typographia Elzeviriana, 1627. Eadem V. *ejus opera* fol. Amstelodami 1693.

Ex præfatione. Jam verò ad laborem nostrum,„ quod attinet, quem celandum minimè censeo,„ textum Syriacum charactere faciliori, qui ty-„ pographo notus esset, descripsi; eundem literis„ Hebraicis, additis vocalibus in gratiam tyronum,„ expressi; versionem Latinam servatâ, quantùm„ potui, phrasi Syrâ, addidi; atque ut hæc cum„ textu authentico conferri quàm facillimè possent,„ Græcus quoque ut adesset curavi. Textum Sy-„ riacum fideliter descripsi, descriptum contuli,„ relictis etiam mendis quæ occurrebant, quæ ta-„ men, ne lector alicubi offenderet & hæreret,„ hujus-

„hujusmodi ſigno † notavi, & in charactere He-
„bræo ad idem ſignum, niſi fallar, emendavi...
„ubi verba quædam ad ſenſum perficiendum deeſ-
„ſent, id hujusmodi ſigno [ ] ſpatio aliquo vacuo
„relicto indicavi, & in charactere Hebræo ex
„Græco ſupplevi.

SECTIO QVARTA.
PENTATEUCHI VERSIO *Samaritana.*

VERSIO Samaritanorum juxtà quosdam, *inquit Waltonus, proleg.* XI. §. 20. triplex eſt, Samaritana, Arabica & Græca.

Prima facta eſt de textu Hebraico in dialectum Samaritanam, ſive in linguam Chaldæo-Samaritanam.

Pentateuchi Samaritani Samaritana verſio. „Codex in folio, integer, ſplendidè compactus, „& nitidè in charta ſericea; pertinuit ad Sacer-„dotes Samaritanos à quibus recenſitus & emen-„datus fuit. Petrus à Valle Patricius Romanus eum „Damaſci reperit, & ſibi comparavit (*ut legitur* „*in epiſt.* 13. *voluminis* 1. *ipſius itinerarii*) tandem-„que poſt varias in Perſidem & univerſum Orien-„tem peregrinationes Romam patriam ſuam anno „1626. detulit. Libri Scriba ad calcem adnotavit „ſcriptum à ſe fuiſſe pro Sacerdote Damaſci an-„no Regni Iſmaëlitarum 920. hoc eſt Chriſti 1542. „(*vel potiùs* 1514.) decimâ menſis Elul; neque „literarum nitor, oculi & gemmæ, antiquiorem ar-

arguunt. *Ita Joan. Morinus Exercit. 4. in Pentat. Samarit. p. 370. & in Epist. ad Petrum à Valle, quæ est in Antiquit. Eccl. Orient. Epist. 21. pag. 194. hæc refert.* Legi prætereà quæ in fine à Scri-„ba addita sunt. ... sensus autem additamenti isti-„us hic esse mihi videtur : *Scripsit hanc Legem*„ *sanctam servus &c. & tradidit eam Josepho filio*„ *Justitiæ, filio Josephi Sacerdotis in Damasco, &*„ *correxit eam Abraham de filiis Matar anno non-*„*gentesimo & vigesimo regni Ismaëlitarum, decimâ*„ *mensis Elul,* hoc est anno Christi 1542. (cor-„rectiùs 1514.„

De hoc codice sic scribit Petrus à Valle ad Jo. Morinum epist. 14. inter Antiq. Eccl. Orient. pag. 160. Pentateuchum Samaritanum, qui apud me„ est, cùm primùm in Syria reperi, semper ea„ fui mente, ut publicæ utilitati in lucem emitte-„rem..... *Hunc* absque versione typis mandare„ infructuosum putavi. ..... Cùm nullum aliud„ exemplar quàm istud Pentateuchi Samaritani in„ Europa habeamus, & ex Asia adducere difficil-„limum sit, ne dicam ferè impossibile, illud in„ itinere alicui periculo objicere imprudentis esset.„ *Hæc scribebat anno* 1630.„

Idem de eodem codice hæc habet in epistola Romæ scripta anno 1628. *ad Tengnagelum quæ legitur, pag.* 185. *Tom.* 1. *Comment. Lambecii de Bibl. Vindobon.* Alius verò Pentateuchus, linguâ &„ characteribus Samaritanorum exaratus, omnium„ librorum meorum facilè est apex ; præterquàm„ quòd in Europa fortasse hujus generis est Phœ-„nix. Duo alii reperiuntur, quod sciam, alter in„

„Bibl. Vaticana ter centum quadraginta aureorum „pretio non multò ante (*sc. anno* 1623.) comparatus; alter in Gallia quem ipsemet ex Syria ad „Dominum Harlæum de Sancy, Regis Galliarum „tunc temporis Constantinopoli Oratorem, dono „misi: Ast hi Samaritano tantùm charactere, „linguâ verò Hebraicâ sunt scripti; meus autem „charactere & linguâ Samaritanorum, quod pluris æstimo, etiamsi non in membranis, ut illi, „sed in simplici charta ante annos ducentos exaratus, Cardinalis de Berulle, ut audio, dat operam, „ut ille, qui in Gallia est, typis mandetur.

Eadem versio. V. *Pentateuchus Polyglottus cod. A. qui fuit Domini de Peiresc.*

Hanc sanè versionem non viderat Nicolaus Serrarius cùm scripsit Prolegomena Biblica, ideoque illam cap. XV, *quæst.* 6. *cum Targum Hierosolymitano confundere absque temeritate non potuit.*

„Hæc versio Samaritana, licet Hebræi textûs „vestigia premat, non semper tamen illum exactè „exprimit. Affirmat Jo. Morinus ità pressè textum „Hebraicum ubique sequi, & verbum de verbo „reddere, ut unam translationem utrique textui „sufficere judicaret, quòd quidem ut plurimùm „verum est, non tamen ubique, cùm in multis „locis textum deserat. *Walton. prolegom.* XI §. 20.

„Multorum in ore (*ait clariss. Huetius*) ea est „Pentateuchi interpretatio quam Samaritæ condiderunt; hujus propter crassissimam Gentis inscitiam auctorem vulgò ignorabilem esse ferunt; „neque verò de ejus antiquitate quicquam posse „definiri. Ante Christum quidem confectam ple-

rique

rique jactitant; quin & à temporibus Esdræ Ne-„ hemiæque ætati proximis eam arcesserunt non-„ nulli. Id verò rei caput est laudabilem interpre-„ tis fidem esse ac integritatem, cùm ferè par utro-„ bique verborum numerus cum sententiarum con-„ sensione appareat.... Composita est hæc inter-„ pretatio ad Pentateuchi Samaritanum exemplar.„ *Hæc ille in libro de claris Interpretibus.* §. 26.

- Samaritanus Interpres ferè ad verbum expri-„ mit contextum Hebræo-Samaritanum, à quo in„ paucissimis discessit, maximè in fluviorum, urbi-„ um, regionumque nominibus, &c. „ *Richard. Simon in disq. crit. de var. Bibl. edit. c.* IX. *p.* 88. 89.

Pentateuchi versio Samaritana cum interpretatione Latina quæ & Pentateucho Samaritano congruit, à Joanne Morino concinnata. V. *Biblia Polygl. Parisiensia* 1645.

Eadem cum ejusdem interpretatione Latina. V. *Biblia Polyglotta Londinensia* 1657.

Horæ Samaritanæ, hoc est excerpta Pentateuchi Samaritanæ versionis cum Latina interpretatione nova & annotationibus perpetuis, studio Christophori Cellarii, 4. Cizæ, Bielckii 1682. 2. editio in 4. Ibidem 1705.

Geneseos quatuor priora capita Samaritanè & Latinè. V. *Eadem Polyglotta* 1702.

Secunda versio est Arabica, literis Samaritanis. V. *Pentateuchus Arabicus MS. cod.* A. B. C. D.

Tertia versio est Græca juxta Jo. Morinum: *ita intelligit Samaritani Pentateuchi Græcus Interpres* cap. 1. Exercit. 3. in Pentat. Samarit. p. 219. & Joan. Henr. Hottingerum: *per Samariticum co-*

dicem intelligitur versio Græca, Exercit. Antimorin. pag. 28. Uterque citat his in Exercitationibus quædam scriptorum Ecclesiasticorum loca, in quibus de codice Pentateuchi Samaritani mentio fit, & hæc sunt. Eusebius Cæsariensis lib. 1. chronicorum integra & satis prolixa fragmenta profert: Diodorus Tarsensis Numerorum 24: 7. S. Hieronymus Quæst. in caput IV: 8. Geneseos, & præfat. comment. in Lib. Regum: S. Cyrillus Alexandrinus ad Genes. IV: 8. Procopius Gazæus in Deuteron. 1; 6. & 9. pag. 435. & Scholiastes Græcus antiquus sæpè laudatus à Flaminio Nobilio & in scholiis Græcis ad editionem Romanam LXX. Interpretum. Hi omnes linguæ Samaritanæ imperiti vertendo in Græcum Pentateucho ipsimet pares esse non potuerunt, proindéque quæ ex illo laudant, ex versione Græca sanè excerpta sunt. *Hæc verò collecta sunt à Morino & ab Hotting. locis citatis*. V. *Walt. proleg.* XI §. 22. *Rich. Simon de var. Bibl. edit. c.* XI. *p.* 89. *ità scribit*: „Fuit quoque Samariticis versio Græca, in usum Samaritarum, quibus lingua Græca erat vernacula, „composita. *De hac versione Græca vide ea quæ referuntur cap. sequenti, sect. 3.*

In Actis Eruditorum Lipsiensibus, anno 1698. *pag.* 77. *leguntur hæc verba*: „Monitus Joan. „Frickius post publicatam *Bibliorum Græcorum Lipsiæ* 1697. *editorum* præfationem à quodam amico est, forté Symmachi Samaritæ versionem „Græcam ipsum illud esse τὸ Σαμαρειτικὸν quod apud veteres toties allegatum legitur, nec aliâ ratione nomen Samaritici textûs illi impositum fuisse

isse quàm versioni Aquilæ nomen textûs Hebræi,,
apud Justinum, aliosque Patres. De qua conjectu-,,
ra alii judicent.,,

*Amicus ille sanè fuit Illustriss. & Doctiss. Joan.
Frid. Mayerus qui pag* 207. *Differt. de notis veterum Bibliorum, ea de re mentem suam iisdem penè verbis explicat.* Accuratiùs itaque perpen-,,
denti mihi quæ Julius Africanus apud Eusebium,,
in Chronico p. 3. 9. 10. ac Syncellus p. 80. 82.,,
85. & 88. edit. Regiæ, tum alii veteres sparsim,,
ex Samaritano codice producunt, in mentem,,
venit sententia, *num Samaritani codicis nomine*,,
veteribus venerit versio Symmachi, eo quòd auctor,,
Samarita fuerit, & versionem ex codice, quali Sa-,,
maritæ utebantur, composuerit. Judicent me do-,,
ctiores, utrum ex vero fuerim suspicatus. Confir-,,
mat conjecturam meam quod Aquilæ versio pas-,,
sim Hebraici codicis nomine apud veteres laude-,,
tur, & LXX. opponatur Interpretibus.,, *Hæc Mayerus pag.* 207. *hist. vers. Germ. Lutheri.*

Verùm hanc destruere conjecturam facile est testimonio Procopii Gazæi; hic enim Interpres comment. in Deuteronomium circa initium, postquàm semel & iterum laudasset Samariticum exemplar, statim in eadem pagina Symmachi testimonium adducit. Hinc unum ab alio distinxisse manifestum est; videatur Jo. Morini exercitatio 3. in Pentat. Samarit. pag. 232. *ibi duplex producit exemplum discriminis saltem quoad verba inter Samariticum codicem & Symmachum. Si rem attentiùs consideremus, nulla est difficultas: Authores Græci linguam Hebraicam non callentes, quæ explicanda volebant, exquirebant*

à Samaritanis ipsis; v. gr. erant Gazæ plurimi Samaritani, à quibus quæ adduxit Procopius, discere potuit. Idem dicendum & de aliis scriptoribus, qui exemplaris Samaritici, non verò versionis Samaritanorum loca proferunt.

SECTIO QVINTA.

BIBLIA ARABICA.

„VERSIO veteris Testamenti Arabica duplex
„est apud Christianos Orientales in usu; una
„dicitur Syriaca sive Antiochena; altera Ægypti-
„aca sive Alexandrina. Ambæ à Christianis ex
„Græco LXX. Interpretum traductæ. Utriusque
„versionis exemplar in Bibliotheca Vaticana &
„Medicæa extare testatur Cornelius à Lapide in ar-
„gumento Commentariorum in Prophetas Mino-
„res. *Ita Waltonus prolegom.* 14. §. 18.

„Distinctionis illius versionum Antiochenæ &
„Alexandrinæ vix ulla occurrit apud Orientales
„Christianos memoria. Alexandrina Ecclesia Græ-
„ca utitur in sacris officiis, linguâ Græca & ver-
„sione LXX. Interpretum; privatim, cum pauci
„Græcè sciant, legitur versio Arabica secundùm
„eosdem. Antiocheni similiter Græci seu Melchi-
„tæ Syri utuntur in sacris versione Syriacâ, pri-
„vatim Arabicâ, quæ ad eam atque ad Hebræum
„textum, ex quo facta est, magis accedit. Cor-
„nelius à Lapide hæc nesciebat, & Waltonus
„ipse alienâ potiùs fide quàm suâ scripsit. Ver-
„siones hujusmodi quæ totam Scripturam con-
tinent,

tinent, non sunt ab eadem manu, sed collectæ,, à Librariis, qui diversas sæpè conjunxerunt, &c,, valdè interpolarunt. ,, *Hæc ad me scripsit Eusebius Renaudot, vir multijugi doctrinâ, multipliciumque in primis peritia linguarum orbi litterato notissimus.*

Minoris auctoritatis esse videntur translatio-,, nes Arabicæ quæ leguntur hodie à Christianis,, qui degunt in Oriente; nec tantam præ se ferunt,, antiquitatem quantam Syriacæ; pleræque enim,, illarum apud Syros, cùm Jacobitas & Maro-,, nitas, tum Nestorianos, ex eo potissimùm tem-,, pore vulgatæ fuerunt, quo lingua Syriaca non,, ampliùs ipsis fuit vernacula, postquam scilicet,, sub ditione Saracenorum fuerunt, qui linguam,, Arabicam in illorum regiones introduxere. ,, *Rich. Simon, cap. 2. Disquis. crit. de variis Bibl. editionibus pag.* 176.

Versiones Judæorum Arabicæ sunt aliquot,, (*inquit Hottingerus Dissert. 3. de Transl. Bibl. in,, ling. Vernac. pag.* 110.) vix tamen ulla vel ante,, Abulfedæ ætatem literis expressa est Arabicis,, Hic autem auctor (natus an. Heg ræ 672 *Christi*,, 1223.) de Judicibus ac Regibus Israëlis acturus,, scribit: Judæis sunt libri 24. antiquitùs apud i-,, psos per manus accepti, *qui nondum Arabici facti*,, *sunt, verum lingua Hebraica exarati.* ,, *Floruit anno Christi* 1300.

Desumpsit hæc verba Hottingerus ex præfatione Pocockii ad varias lectiones Arabici Pentateuchi pag. 1. Tom. VI. Bibl. Polyglottorum Londin, quæ ibi secus explicantur. ,,Docent (*inquit Pocockius*) hæc,,

„magni authoris verba nullam tum temporis reperiri potuisse textus Hebraici versionem, literis Arabicis exaratam; neque enim aliter intelligenda „sunt quæ scribit, viginti quatuor Judæorum libros „nondum Arabicos factos fuisse, cum multis ante „annis à R. Saadia, (forsan & aliis) versi fuerint, „sed uti Judæis adhuc etiam in more est, suis tantum depicti characteribus quo minus à diversæ „professionis hominibus legerentur. *Quænam prætcrea ratio habenda est in hoc argumento Mohammedani, cum plurimæ S. codicis Abulfeda vetustiores in Bibliothecis extent versiones Arabicæ.*

VERSIONES SUPPOSITITIÆ aut dubiæ fidei.

ARABICA librorum quorumdam sacræ Scripturæ, in primis libri Job versio tempore sancti Hieronymi. *Auctor præfationis Bibliorum Polyglottorum Parisiensium loquens de versione Arabica in iis contenta, hæc ait :* „Hinc maximam „mutuatur commendationem, quòd S. Hieronymi seculo quidam è sacris literis hac linguâ „(*Arabica*) scripti reperirentur, quorum auxilio „librum Job in septingentis fermè & octingentis „versibus, ut ex præfixa huic libro præfatione manifestum est, restituit.

En S. Hieronymi verba : „ Hæc autem (*nostra*) translatio nullum de veteribus sequitur Interpretem; sed ex ipso Hebraico, Arabicóque, „& interdum Syro, nunc verba, nunc sensus, nunc „simul utrumque resonabit.

„Non loquitur hic Sanctus illo loco de versione

ne aliqua Arabica, licet ejus verba primo a-„ ſpectu tale quid innuere videntur: loquitur enim„ ut verba ejus penitiùs intuenti liquet, de trans-„ latione ſua Latina, quam ex Hebræo traduxerat,„ & hoc tantùm innuit, in libro Job Hebraico,„ vocabula multa Arabica occurrere, &c. *Ita Wal-„ tonus prolegom.* 14. §. 17.„

Arabica veteris & novi Teſtamenti verſio à Joanne Epiſcopo Hiſpalenſi adornata circa annum Chriſti 717. *Joannes Vaſæus ſcribebat anno* 1551. *Hiſpaniæ Chronicon, cujus hæc ſunt verba ad an.* 717. *pag.* 698. *tomi 1. Hiſpaniæ Illuſtratæ.* Hiſpali Joannes Epiſcopus, qui ad doctrinam po-„ ſterorum ſacram Scripturam in linguam Arabicam„ tranſtulit.„ *Huic conſonat Joannes Mariana (qui ſcripſit anno D.* 1600.) *lib.* 7. *cap.* 3. *de rebus Hiſpaniæ ad annum* 737. „His æqualis Joannes Hiſpalenſis Præſul divinos libros linguâ Arabicâ„ donabat.... ejus interpretationis exemplaria ad„ noſtram ætatem conſervata ſunt, extántque non„ uno loco in Hiſpania. *Cur ergo ſaltem ex eis unum non indicavit, niſi quòd aliorum relatione hæc ſcripſerit?*

Vaſæus & Mariana ut opinionem ſtabiliant ſuam, his duntaxat verbis Roderici Ximenii Toletani Archiepiſcopi, qui obiit 1208. *nituntur:* Et in iſto„ medio fuit apud Hiſpalim glorioſiſſimus & ſan-„ ctiſſimus Joannes Epiſcopus... qui etiam ſacras„ Scripturas Catholicis expoſitionibus declaravit,„ quas in formationem poſterorum Arabicè con-„ ſcriptas reliquit.„ *Ita Rodericus lib.* 4. *cap.* 3. *hiſt. Hiſpanica.*

Audiendus est ea de re Nicolaus Antonius lib. 6. Bibliotheca veteris Hispana cap. 9. paragrapho 211. „Animum tamen cogitatio subit, affirmaveritne „Rodericus fecisse Joannem Scripturarum ver„sionem, an expositiones in Scripturas. Verba „enim illius in æquivoco laborare quis non videt? *Fortè Joannis fuit hoc propositum ut expositionibus Bibliorum Arabicè conscriptis Christianis Arabi„zantibus opitularetur.* Ad translationem quod „attinet (*pergit idem auctor*) ejus exempla ad no„stram ætatem conservata fuisse atque non uno „loco in Hispania extare, Joannes ait Mariana. „Hispalensis Ecclesiæ armariis consignatam agno„scit Paulus Espinosa in hujus urbis historia. (*lib.* „7. *cap.* 3.) Vellem tamen eos nobis dixisse, qui„busnam Arabicæ linguæ peritis auctoribus, hanc „interpretationem in schedis istis repertam, Joan„nis illam neque aliam esse, ab impressis ei no„tis, aut nomine interpretis, asserere non dubi„taverint.

Vetus Testamentum ex Hebræo in Arabicum translatum à R. Saadia Gaon. *Erpenius præfat.* „*in Pentat. Arabicum*: R. Saadias Gaon Judæus „usquequaque doctissimus & celeberrimus omnes „veteris Testamenti libros in gratiam popularium „suorum longè latéque per universum imperium „Saracenicum, in Asia, Africaque dispersorum, „in sermonem transfudit Arabicum. *Idem ait Guido Fabricius Boderianus Præf. in Nov. Test. Syriacum, & Eduardus Pocockius specim. Arabic.* p. 362. *hunc omnes veteris Testamenti libros in linguam Arabicam transtulisse asserit. At Aben Esra ait*

ait, ipsum Legem linguâ & scripturâ Ismaëliticâ (i. e. Arabicâ) *interpretatum fuisse. Ghedalias quoque Legis tantùm meminit.*

CODICES MANUSCRIPTI.

BIBLIA *Arabica seu* „ Veteris Testamenti versio Arabica secundùm LXX. Interpretes,„ cujus auctor Harethus filius Senan, & ea est quæ„ apud maximam Christianorum Orientalium par-„ tem legitur in Ecclesiis, & à Theologis citari„ solet. Illius tamen tot sunt quodammodò edi-„ tiones, quot codices; tanta est inter eos, qui in„ Parisinis Bibliothecis & qui in Vaticana sunt, di-„ versitas; quia scilicet dum quicumque in alium„ incidit, suum emendare conatus est, cùm diver-„ sissimæ sint apud Arabes veteris Testamenti trans-„ lationes Arabicæ. Illæ autem quas mox dicemus,„ aut reperiuntur, aut extitisse eas certissimum est,„ diversorum authorum testimoniis. Præcipua est,„ omniúmque antiquissima Harethi filii Senan;„ quamvis aliam antiquiorem commemoret author„ anonymus Bibliothecæ Colbertinæ, sed à quo„ facta fuerit, ignotum esse fatetur: imò & ter-„ tiam omnes ex Græco τῶν septuaginta. Extant„ aliæ diversæ in Commentariis ex Basilio, Chry-„ sostomoque conversis. Ex Hebraico exemplari„ factæ sunt versiones Saadiæ Fiumensis: anony-„ ma quæ edita est Lugduni Batavorum ab Erpe-„ nio solius Pentateuchi. Extant & aliæ aut sal-„ tem eædem sed cum summa exemplarium diver-„ sitate scriptæ characteribus Hebraicis; sed earum„ autho-

„authores ignorantur. Ex Samaritano codice duæ „diversæ reperiuntur, extantque in Bibliotheca „Regia. Ex Syriacis Exemplaribus aliæ; cumque „Syriaca versio sequitur Hebraicum codicem, „eidem quoque respondent Arabicæ illæ plures „ex Syriacis factæ. Hæc observanda visa sunt, quod „viri apud Anglos eruditissimi, qui Polyglottorum „Bibliorum prolegomena aut notas conscripse„runt, non videantur diversitatem illam versio„num Arabicarum satis agnovisse, aut de illis re„ctè judicasse. *Ita cum summa harum rerum cognitione differit doctissimus Abbas Eusebius Renaudot in catalogo librorum Orientalium MSC. Bibliothecæ Medicææ, quæ asservatur Florentiæ in Palatio quod vulgò dicitùr* de Pitti.

Biblia Arabica, fol. *Bibl. Colbertina cod.* 900.

Biblia Arabica integra. (præter libros Esther, Judith, Tobiæ, Macchabæorum II.) Hunc codicem secuti sunt Editores Bibliorum Polygl. Parisiensium, in quo vetus Testamentum partim ex Hebræo, partim ex Syra versione, partim ex LXX. Interpretibus traductum est. Illum in Ægypto exaratum ab annis ampliùs 300. scribebat Gabr. Sionita anno 1625. in præfat. Psalt. „Syriaci. Hæc versio (*juxta Erpenium in præf. „Pentat. Arabici*) elegans etiam & antiqua, apud „Arabes Christianos nata. .... Hujus exemplar „extat in Bibliotheca Francisci Savari de Breves „Regis Christianissimi quondam apud Turcarum „Imperatorem Legati, in qua vertenda in La„tinum sermonem occupari nunc intelligo (*anno „1622.*) Gabrielem Sionitam & Joannem Hes-

Fron-

Fronto Ducæus in Epist. ad Sebastianum Tengnagelum scripta Parisiis Idibus Januarii 1621 quæ refertur tom. I. comment. Lambecii de Bibl. Vindobonensi p. 163. hæc ait: Maronitæ duo lingvam Arabicam profitentur (*hic*) & illis tanquam Regis Professoribus, quadringentorum aureorum stipendium assignatum est. Nuper etiam ab universo Franciæ Clero munere non exiguo sunt adjuti, ut inchoatam Veteris Testamenti paraphrasim Arabicam in lucem edere possint, una cum sua interpretatione Latina, quam suis sumtibus iidem Episcopi in lucem exire curabunt. Thomas Erpenius Lutetiæ fuit, sed ex ea jam diu discessit in Belgium, ubi, editionem illam Arabicam (*aliam vero Pentateuchi duntaxat anno 1622. publicavit*) dicitur prælo adornare, Catholicis suspectam futuram. *Idem, in Epist. ad eundem missa nonis Septembribus an. 1626. Ibid, pag. 164. ita scribit*: Quod ad Biblia Syriaca & Arabica spectat, quæ Maronitæ pollicebantur, nihil hactenus apparuit.

Bibl a Arabica *Romæ Bibl. Barberina, Jo. Morinus in Epist. 58. Antiq. Eccles. Orient. pag.* 298.

Biblia Arabica, Codex complectens vetus Testamentum, nuper operâ Cardinalis Ant. Carafæ & impensis Gregorii XIII. Pont. Max. in Oriente scriptus ab aliquo Græco vel Melchita, Romæ Collegio Maronitarum emptus. *Georg. Amira in prælud. de Lingua Syr. antiquitate initio Gramm. Syriacæ. Bibl. Vaticana, Cornelius à Lapide præf. Comm. in Proph. Min.*

Biblia Arabica à tribus Capucinis Missionari's in Aleppo Syriæ, ex Græco & Latino, quæ Romam miserunt ad S. Congregationem de Prop. fide anno 1633. *Dionysius Genuensis.* Pen-

Pentateuchus Arabicus ex LXX. Interpretum versione per Hareth (*sive Aretham*) F. Senan „qui videtur (*ut ad me scripsit doctiss. Renaudot*) „antiquissimus omnium Arabum Scripturæ Inter„pretum. Quatuor hujus exemplaria vidit doctis„simus Abbas, *Vaticanum* accuratè scriptum, *Re*„*gium* scriptum anno Hegiræ 891. Christi 1486. „in fol. cod. 369. *Colbertinum* in 4. cod. 4980. „& Medicæum in Bibl. Palatina cod. 5." Extat quoque in Bibl. *Scorialiensi* codex, *cujus hic est titulus:* Lex prout eam transtulerunt septuaginta seniores quam vertit in linguam Arabicam Harit Ibn Sina anno à fuga Muhammedis 891. (*hic annus est is quo codex scriptus est, non quo auctor vixit.*) (i. e. Christi 1486.) *Jo. H. Hottingerus L. 1. Thesauri Philol. cap. 3. sect. 2. Idem dissert. de translationibus in linguas Vernac. p.* 201. Ex„emplaria *hujus versionis* mss. tum in Biblioth. O„xoniensi; (Walton. præfat. Inst. pag. 46.) tum in Sionensi Londinensi; tum etiam in Waltoniana privata asservantur.

Pentateuchus Arabicus ex Græco. Codex à Cyrillo Leucari Patriarcha Constantinopolitano, Cantuariensi Archiepiscopo Guillelmo Laudo donatus, cujus munificentiâ pulcherrimum hoc exemplar in Ægypto exaratum possidet Acade„mia Oxoniensis, quod quidem „limniscis, aste„riscis, obelis, cœterisque ab Origene excogita„tis notis, & variantibus subinde è codd. Judæo„rum Samaritanorum lectionibus ornatum est. „Interpretatio ista ab Al Haretho Sinani filio con„cinnata præfatione luculentâ (*cujus fragmentum de*

de versionibus Græcis Latinè redditum à Pocockio, „ *extat ad calcem Hist. Aristeæ de 70. Interpretibus O-* „ *xonii anno 1692. editæ.*) conspicua est, in qua non „ sui tantum operis, sed & multorum quæ ad Græ- „ cos, & è Græco Syros codices spectant, rationem „ reddit. *Eduardus Pocockius præf. in varias lectiones Arab. Pentateuchi Tom.* VI. *Bibl. Polygl. Londin. Bibl. Bodleiana forsan cod. 481.*

Pentateuchus Arabicus ex Græco, Codex in fol. scriptus anno Hegiræ 683, Christi 1284. *Bibl. Oratoriana cod. 2394.* Idem V *Pentateuchus Copticus B. D. Bibl. Segueriana pag. 1. Bibl. Bodleiana codd.* 446. 3199. 3489. 5813.

Pentateuchus Arabicus ex Græco. Codex in 4. „ perquàm eleganter & splendidè scriptus à Thoma „ quodam Monacho, anno æræ Martyrum 1064. „ Christi 1348. & donatus Bibliothecæ Bodleianæ à „ Guillelmo Corderoy mercatore Londinensi. Hoc „ exemplar versionem à præcedente (*codicis scili cet* „ *Bodleiani 481.*) diversam exhibet. „ *Pocockius ibid. ut suprà. Bibl. Bodleiana cod.* 5449.

Pentateuchus Arabicus ex Græco, cum Commentario. *Bibl. Bodleiana cod.* 2071.

Pentateuchus Arabicus „ cum catena ex Hippolyto, Cyrillo, Joan. Chrysostomo, & è Patribus „ Syris, literis Syrianis, dialecto Arabicô. (*quem* „ *scribendi morem* Kerschouni *vulgò appellant*) Textum utrumque ab altero diversum, sed qui LXX „ Interpretationem fontem habeat, præfert, uti ea „ loca, in quibus ipsa ab Hebraico longiùs recedit, „ videre est. „ *Pocockius ibidem. Bibl. Bodleiana cod. 5796.*

Pen-

Pentateuchus Arabicus, liber Samuëlis, XII. Prophetæ & Evangelia. Hæc versio Arabica à vulgatis aliis sæpè differt, &, ut Coptica, Græcum textum exprimit. V. *Iidem Copticè cod. B.*

Pentateuchus Arabicus, in quo aliquot nomina Coptica inter lineas notantur, necnon capite & calce aliquot folia Coptica inseruntur, in fol. *Bibl. Bodleiana cod. 445.*

Pentateuchus Arabicus ex Hebræo Textu, interprete Saadiâ Gaone. „Codex literis Hebraicis „exaratus anno æræ contractuum 1760. (i.e. Chri„sti 1458.) initio mensis Nisan in urbe Hamah ad „fluvium Marud (Orontem *in Syria*) sita, manu E„liæ filii Josuæ, filii Chalphon. *Eduard. Pocockius ibi„dem*, ubi referuntur ex eo codice variantes lecti„ones. *Bibl. Bodleiana cod. 5814.* Idem ex eadem versione, *B. Medicæa Palat. cod. 2.*

Idem ex eadem versione, *juxta hæc Petri à Valle verba in Epist. sua ad Tengnagelum pag. 187. lib. 1. Comment. Lambecii de Bibl. Vindobon.* „Pentateuchus Arabicus quem habeo, Rabbi Saa„diæ esse existimo, quamvis nullâ inscriptione „constet.

„Hæc translatio in Africa ubique legitur, eam„que Hebræorum peritissimi sequuntur, & allegant „tanquam authenticam, utpote ab homine litera„rum & traditionum atque rerum Hebraicarum peritissimo profectam. „*Rob. Wakfeldius in disput. de fratris uxore non ducenda, præfixa syntagmati de Hebræorum codicum incorruptione.*

† „Saadias *in versione Pentateuchi*, longius „plerumque a verbis & phrasibus Ebraicis re-

recedit, & paraphrastem sæpius, quam interpre-„ tem agit.„ *Th. Erpenius in Ep. dedicat. Pentateuchi Arabici.*

Hic Interpres modò Onkelosum, modò LXX. Interpretes, modò etiam ingenium suum prorsus„ Judaicum, & ad Scripturæ genuinum sensum de-„ torquendum natum sequitur.„ *Jo. Henr. Hottingerus lib. 1. Thesauri Philol. cap. 7. sect. 7.*

Ab Ebraicisne, an à LXX. an ab Onkelo„ traducta sit Saadiæ Interpretatio dubitarunt non-„ nulli; ea est hominis in convertendo licentia &„ levitas, passim siquidem divagatur, & ultrà„ cancellos excurrit, ut Paraphrasten facilè, non„ Interpretem possis agnoscere. Ad Ebraica tamen„ compositam esse editionem hanc nulli non at-„ tento fiet perspicuum. „ *Dan. Huetius de claris Interpr pag.* 105.

Hæc Saadiæ interpretatio paraphraseos potiùs„ quàm versionis simplicis nomine insigniri debet,„ quia contextûs sui verbis non ita presse adhæ-„ ret Interpres. Mutat etiam interdum nomina„ propria, & ut ab omni antecœpta opinione„ liber non erat, mentis suæ sensa potiùs quàm„ ipsummet contextum haud infrequenter expri-„ mit.... Dictio illius etsi ad Hebraismos minùs„ accedat, quia paraphrastica est; non ita tamen„ Arabica est, quin linguæ Hebraicæ ingenio sæ-„ piùs inserviat, ita ut ex ea hominem Judæum„ facilè agnoscas.„ *Rich. Simon cap. 14. Disq. crit. de var. Bibl. edition. pag.* 105.

Pentateuchus Arabicus ex Hebræo quondam in Mauritania à Judæo Africano factus, Codex

in folio literis Hebraicis exaratus, optimæ notæ, licet mutilus, quem typis edidit anno 1622. Thom. Erpenius. *Bibl. Leidensis cod. 33 Scaligeri pag. 281. catalogi.*

„Hanc versionem *(quæ juxta Samuëlem Clericum „non rarò in locis præsertim difficilioribus Chaldaicam „paraphrasin sequitur)* Scaliger in testamento, Saa„diæ præfert, quòd propriis verbis Hebraicis insi„stit, & totidem ferè Arabicis exprimit, locis qui„busdam exceptis obscurioribus, in quibus à ver„bis nonnihil recedit, sed ita, ut magis ad sensum „inclinet, eúmque clariùs exprimat. *Waltonus proleg.* 14 § 16.

PentateuchusArabicus charactereArabumMauritanico. Codex in folio, lacerus. *Bibl. Leidensis cod. 6. Scaligeri pag. 278. catalogi.*

Pentateuchus Arabicus ex Hebræo, cui præmittitur præfatio brevis de traditionis apud Judæos à Moyse usque ad excidium Hierosolymitanum continuatione doctorúmque successione partim ex Judæorum libris desumpta. *Bibl. Medicæa Palatina cod. 1. Eus. Renaudot.*

„Constat auctorem hujus præfationis *(inquit „doctiss. hic Abbas in hoc catalogo à se confecto)* „fuisse Christianum; versio ipsa differt multis in „locis ab ea R. Saadiæ Gheonis, quæ olim Con„stantinopoli excusa est, ex qua interpolatæ ver„siones Arabicæ Pentateuchi quæ in Bibliis Po„lygl. Parisiensibus & Londinensibus prodierunt. „Nam hallucinatos esse, qui utramque confun„dunt, & eandem esse arbitrantur, probat istud „exemplar, & multa alia similia, tum Anonymi

Ara-

Arabis teſtimonium in codice Colbertino, qui,, docet eandem à Chriſtianis in ſuos uſus deſcri-,, ptam multis mutatis; quia auctor verſionis Saa-,, dias parùm fideliter ſæpè ſacrum textum inter-,, pretatus fuerat. Etſi verò ad exemplar Hebraicum,, verſio facta ſit, multis tamen locis emendata eſt,, ex aliis verſionibus factis ad Græcam LXX. Inter-,, pretum.,, *Hæc ille.*

Pentateuchus Arabicus ex Hebræo, Codex literis Hebraicis exaratus. *Bibl. Bodleiana codd.* 5349. 5792. 5793. Idem. Codex ſcriptus à Chriſtiano. *Bibl. Leidenſis cod.* 220. *pag.* 337. *catalogi editi.*

Pentateuchi Samaritani verſio Arabica literis Samaritanis. V. *Idem Polyglottus cod. A.*

Eadem. Codex in folio ſcriptus à quodam Helion circa annum Chriſti 1524. fuit olim Jacobi Uſſerii. *Bibl. Bodleiana cod.* 3128.

Eadem. Codex elegans, quem dono dedit Joſephus Taylor Bibliothecæ Bodleianæ. *Ibidem cod.* 3133.

Arabica Samaritanorum verſio incerti itidem,, & authoris & ævi, à Chaldaica interpretatione,, rarò quidem recedit; nonnunquam tamen ab,, illa abit, vel emphaſin preſſiùs urget, vel tex-,, tui Hebræo propriùs accedit, vel Saadianam ſe-,, quitur, vel obſcurè Chaldæo-Samaritanum lo-,, quentem explicat, vel ſuo fretus judicio Interpres,, novam fundit verſionem.,, *Jo. Henr. Hottingerus pag. 142. diſſert. de translat. Biblicis in linguas Vernac. num. 41.*

Pentateuchus Arabicus ex Hebræo, interprete

Abuſaido Samaritano cum ejus notis & præfatione. Codex in folio literis Arabicis exaratus, antiquus & bonæ notæ; præmittitur ſingulis paragraphis textus Hebraicus characteribus Samaritanis. *Legitur ad finem libri Geneſeos:* Abſolutus fuit liber primus, Deo juvante, octavo die menſis Dhulkada anni octingenteſimi trigeſimi ſexti Hegiræ, *hoc eſt Chriſti 1432. Subjiciuntur literâ Samaritanâ, idiomate Hebræo mixto plurima Samaritanorum teſtimonia, quæ fidem codicis probant, & auctoritatem conſtituunt. Ex his patet ab anno Chriſti 1432. ad annum 1595. quo videtur à Samaritanorum manibus in Chriſtianorum manus veniſſe, ſub Abuſaidi nomine lectum eſſe idque Neapoli,* (Naplouze) *quæ ſemper præcipua fuit, & nunc eſt ſola Samaritanorum Synagoga. Bibl. Regia cod.* 368.

Præfatio Abuſaidi doctoris Samaritani in interpretationem ſuam Legis & in notas ipſius marginales, *ex verſione doctiſſimi Ludovici du Four de Longuerüe Abbatis de Jardo ad Melodunum.*

„Qui ſectatus eſt veritatem, in rectum ductus „fuit, dixit ſervus qui indiget miſericordiâ Dei al„tiſſimi, Abuſaidus filius Abul-hacein filii Abu„ſadi (faxit Deus inclytam eſſe propaginem ip„ſius.) Equidem ego poſtquam vidi verſionem „libri præcellentiſſimi, Legis, qui præ manibus „eſt ſociorum noſtrorum (quos multiplicet Deus) „& ipſam eos correxiſſe corruptè, tametſi ipſis „accurata videretur, corruptam non ſolùm ſpecie „tenus, ſed re ipſâ propter illorum imperitiam „linguæ Arabicæ, & aliquos exiſtimare hanc ver„ſionem eſſe doctoris præſtantiſſimi Abul-hacein

Ty-

Tyrii (cujus misereatur Deus) nec tamen ipsum„ authorem hujus esse; non enim ille adeò absur-„ dus erat, ut ipsam proferre potuisset, & præsertim„ interpretationem sectionis 15. lib. 2. ex qua erui-„ tur impietas contumeliosa, & alia huic similia)„ quin imò hanc ipsammet esse versionem Alphi-„ umensis, (*Saadiæ scilicet ex Phiumi urbe Ægypti*,„ *hunc bis expressè nominat in notis Abusaidus.*) Doctoris Judæorum, (cui adverseturDeus,) exegit„ negotium à me ut aggrederer interpretationem„ hujus codicis (*i. e. in hoc codice descriptam*) &„ illius qui hunc præcessit, & ejus quem scribam„ posteà, si voluerit Deus excelsus, interpretatione„ sincerâ & clarâ, ut eruantur inde libri qui dele-„ ant vanitatem cui innixus est Alphiumensis, &„ quicumque interpretationem ejus probavit. Ut„ fiat mihi laus eximia apud Deum, cui gloria &„ majestas, & sequaces veritatis in populo ejus, si vo-„ luerit Deus excelsus.„

E. Pentateuchus sermone & charactere Arabico ex eadem versione. Codex in folio sat eleganter & accuratè scriptus. *Bibl. Regia cod 370.*

Versionem hanc præcedenti simillimam, imò & eandem, atque annotationes sibi vindicat quidam Abulbircat, etiam & præfationem quam mutilam & mancam exhibet hoc modo: Dixit servus„ pauper, sperans veniam scelerum à Deo, Abul-„ bircat filius Said Basforensis Syrianus (ignoscat„ ipsi Deus.) Cùm vidissem interpretationem hu-„ jus libri præcellentissimi, & quidem quod ipsi„ correxerant, corruptum esse in lingua Arabica„ & etiam ex iis nonnullos arbitratos hanc ver-„

 sio-

„sionem esse doctoris præstantissimi Abul-hacein „Tyrii (misereatur ejus Deus) attamen non esse „ipsius, sed tantùm esse (*Saadiæ vulgò dicti*) „Phiumensis doctoris Judæorum, (qui peccavit „in sinceritate interpretationis vocum præcipuè) „exegit negotium ut interpretarer hunc librum „præcellentissimum ex lingua Hebraica & Syria-„ca, translatione sincerâ, ut ex ea describantur „exemplaria & derelinquatur, id quo innixus fuit „Phiumensis, & ut fiat mihi honesti nominis bo-„num, juvante Deo excelso. Notæ marginales „quæ sunt super ipsius libri ora, omnes sunt pro-„ductio mea, prout assequi valuit diligentia mea, „& pleræque earum sunt circa significationes vo-„cum Arabicarum.

Non tanta αὐθεντίας testimonia occurrunt in hoc codice, quanta in altero, nullum enim reperitur præter unum pessimo charactere exaratum, apparent tamen ibi Ciffri Coptici, quibus colligi potest scriptam fuisse in Ægypto, vel ad Samaritanos Ægyptios pertinuisse.

Utramque præfationem ex versione ejusdem Abbatis de Longueriie, utpote nondum typis commissam hic transcripsi, quo judicet lector prudens & eruditus, cujusnam sit genuinus hic fœtus. In ultimo codice decurtata præfatio videtur non absque sensûs detrimento; versionis Syriacæ cujus ibi meminit Abulbircat ne verbum quidem facit præfatio Abusaidi, aut annotationes quæ in utroque codice extant.

Liber Geneseos Arabice ex Græco cum Commentariis Arabicis, *Apud me extat, inquit Jac. Us-*

Usserius libr. de sacris & script. Vernaculis pag. 219. Hujus quoque meminit cap II. Syntagm. de 70 Interpr. pag. 20.

Libri Josue, Judicum, Regum, Ruth, Esther, Judith, Paralipomenon & Job, in fol. *Bibl. Segueriana p.* 7. Libri Josue, Judicum & I. Regum. *Ibid p.* 29.

Libri Josue, Judicum, Regum. Codex in 4." Judæus, qui libros Regum in linguam Arabicam," vertit, Anonymus; alium à Saadia stylus indicat." Pocockius pag. 362. notarum in specimen hist. A-" rabum, penes quem fuit hic codex." *Bibl. Bodleiana cod.* 5369.

Libri Paralipomenon Arabicè ex versione R. Jamin. *Bibl. Segueriana p.* 22. *catologi editi.*

Esdræ liber I & II. Tobit, Jesus filius Sirach, Arabicè per Christianum quemdam in Ægypto. *Bibl. Bodleiana cod.* 3066.

Libri Job duæ versiones Arabicæ. *Bibl. Bodleiana cod.* 5938.

Psalmi Arabicè literis Hebraicis. *Ibid. codd.* 5884.

Iidem Hebraicè & Arabicè cum scholiis. *Ibid. cod.* 5352.

Psalmi Arabicè charactere Syro *Kerschouni. Bibl. Th. Erpenii. Hottingerus p.* 25. *appendicis Bibl. Orientalis.*

† *Hic codex una cum reliquis Erpenianis. Bibl. Cantabrigiensi publicæ illatus est. v. Catal. cod.* 2449. *In cujus fronte hæc inscripta leguntur:* Versio Psal-" morum Arabica satis vetusta, nondum typis excu-" sa; Ex collatione enim cum editione Psalterii A-" rabica Augustini Nebiensis & cum Bibliis Poly-"

„glottis constat nec Antiochenam nec Alexandri-„nam esse translationem. Deficit exemplum ab „initio usque ad Ps. 22. Adiectæ sunt ad finem libri Pericopæ variæ ex Vet. Test. &c.

Psalmi Arabicè *Bibl. Segueriana p. 1. Bibl. Bodleiana.codd.*306.329.521.776.3217.3222.3223.3293. 3540. 4038. *Florentiæ Bibl. S.Marci.*

Psalmi Arabicè & Syriacè *Bibl. Regia cod.* 285. *Bibl Bodleiana codd.* 2070. 5773. 5786.

Psalmi Arabicè ex versione Melchitarum juxta LXX. Interpretes. Hanc adornavit Theodulus Aben Alfathl Diaconus Antiochenus quingentis abhinc annis. *Bibl S. Laurentii pluteo 1. cod. 23.*

Psalmi Arabicè. Codex 300. aut 400. annorum. *B Collegii Maronis.Romæ,Viccars in præf.decapl.*

Psalmi Arabicè exGræco. Juxta hunc codicem suum edidit Psalterium Augustinus Justinianus. *Tiguri Bibl Carolina, Hottingerus dissert. de transl. Bibl. in ling. Vernac. pag. 210.*

„Video *(inquit Guill. Eyrius in Epist.ad Usserium in „calce Syntagm.ejusdem de 70.Interpr. pag.222.)* Ara-„bicam illam Psalmorum versionem *ab Augustino „Justiniano editam,*non Hebraicam veritatem, sed „ubique,ni fallor,velGræcam,vel (quæ plerumque „eodem redit) vulgatam Latinam expressisse.

Psalmi Arabicè ex Græco. *Bibl. Dominicanorum in vico S. Honorati. Bibl. Leidensis cod* 51. *Scaligeri pag 282. Bibl. Bodleiana cod 5798 Londini Bibl.Sionensis Bibl. Norfolciana cod.3388.*

Psalmi Arabicè cum Canticis V. & N. Test. *Florentiæ, Bibl. Medicæa Palat. cod. 9. Renaudot,*

Psalmi Arabicè, sed valdè interpolati per paraphrasin sæpè absurdam, adeô ut à Mahumetano

fa-

facta sit hæc versio, aut corrupta videatur. *Ibidem cod.* 159. *Idem.*

Psalmi Arabicè cum Latina versione Athanasii Kircheri. *Bibl. Reginæ Sueciæ cod.* 882. *apud Vaticanum.* Iidem Arabicè. V. *Iidem Copticè cod.* E. Iidem Arabicè. *Bibl. Scoraliensis, Possevinus.* †*Bibl. Gudiana, Cat. p.* 544.

Libri quinque Sapientiales Arabicè, in 4. *Bibl. Segueriana pag.* 1.

Parabolæ Salomonis, Sapientia, Ecclesiasticus, Canticum Canticorum, Tobias, additamenta ad Danielem, Esræ liber, Historia Macchabæorum, Arabicè ex codice Græco, ut videtur. Versio eadem quæ in Polyglottis Parisiensibus & Londinensibus. *Florentiæ Bibl. Medicæa Palatina cod.* 8. *Renaudot.*

Sapientia Salomonis Arabicè ex versione Harethi filii Senan, qui S. Scripturam Arabicè primus, ut videtur, interpretatus est ex codice Græco septuaginta Interpretum. *Ibidem cod.* 322. *Renaudot.*

†Prophetæ sacri, cum vitis eorum; & epitome librorum Esdræ Arabice, manu antiqua. *Bibl. Bodlejana cod.* 5812.

† *Hic codex olim fuit Roberti Huntingtoni, ac sæpius à Pocockio in Commentariis Angl. ad Prophetas quosdam minores allegatur.* „*De eo in præf. generali ita loquitur*: Nomen translatoris in hoc co-„ dice expressum haud extat. Num is fuerit R.„ Saadiah Haggaon, ferme dubito, propterea quod„ versio Esaiæ, quæ est in hoc codice, differat ab illa,„ quæ alibi sub nomine Saadiæ reperitur. Tum vero„

 certis-

„certissime constat, plures Judæos Scripturam in-
„tegram, vel partem ejus in Arabicum sermonem
„convertisse. Sed cujuscunque demum sit hæc
„versio, antiqua omnino esse videtur.

Prophetæ Majores & Minores, Arabicè, Florentiæ. *cod.* 10. *Renaudot.*

Prophetæ Majores Arabicè, versio præstantissima quæ plerumque sequitur textum Hebraicum, aliquando cum versione LXX. Interpretum concordat. *Walton. prolegom.* 14. §. 22. Codex iste fuit olim Seldeni. *Bibl. Bodleiana cod.* 3200.

Prophetæ XII Minores & Daniel, Arabicè. V. *Iidem Copticè cod.* B.

„Cùm nullum sit idioma in regionibus Orien-
„talibus Arabico vulgatius, id circo plurimæ Novi
„Testamenti versiones reperiuntur in hac lingva
„à variis sectis conscriptæ; Coptæ *ex Coptico ser-*
„*mone*, Melchitæ *ex Græco*, Syri qui in Nestoria-
„nos, Jacobitas & Maronitas dividuntur, *ex Syro*
„textu Arabicâ translatione utuntur. *Rich. Simon cap.* XVIII. *hist. crit. versionum N. T. pag.* 206. *Extant in variis Bibliothecis codices Syriaco-Arabici & Coptico-Arabici, sed nullos Græco-Arabicos præter Lectionarium Bibliothecæ Leidensis invenisse se scribit ibidem idem Auctor. Lectionarium hoc sic inscribitur:* Series Lectionum Græco-Arabicæ ex Evangeliis & Psalmis. Exemplar nitidissimum & octingentis fortè, ut è Græco charactere colligebat Scaliger, ab hinc annis scriptum. *Bibl. Leidensis pag.* 281. *catalogi editi.*

Novum Testamentum Arabicè. Codex scriptus in deserto sancto in Monasterio D. Joannis, anno

Diocle-

Diocletiani 1059. id est Christi 1342. In Actis, Epistolis, & Apocalypsi accuratissimè annotatæ sunt variæ lectiones ex alio codice msc. à Francisco Raphelengio; atque ex hoc exemplari suam Novi Testamenti Arabici anni 1616. Editionem expressit Erpenius. Codex in folio. *Bibl. Leidensis cod. 7. Scaligeri p. 279.*

Ex præfatione Erpenii. Cœterùm versionis,, hujus authorem & antiquitatem quod attinet,,, vetustas codicum antiquissimam eam esse arguit.,, Ac Evangelia quidem è Græco mihi vertisse vi-,, detur *Nesjulaman* filius *Azalkefati*; id quod ex,, sequenti codicis mei clausula colligo: *Abso-,, luta est hujus libri descriptio die 16. mensis Bau-,, næ, anni nongentesimi octogesimi octavi Martyrum,, Justorum (hoc est Christi 1272.) Descriptus autem,, est ex emendatissimo exemplari, cujus descriptor,, ait se id descripsisse ex alio exemplari emendato,,, exarato manu Joannis Episcopi Cophtitæ: qui Joan-,, nes dicit, se suum descripsisse ex exemplari emen-,, datissimo, quod ediderat D. NESIVLAMAN F.,, AZALKEFATI.,,*

An ex his verbis rectè concludat Erpenius hunc esse versionis saltem Evangeliorum authorem, criticorum examini subjicio; rectiùs infert inde Rich. Simon cap. 28. hist. crit. versionum Novi Test. Hanc versionem ex Copticis proindeque ex in-,, terpretatione Coptica potiùs quàm ex contextu,, Græco emanasse. Visa est tamen illi magis con-,, sentanea versioni Arabicæ, quæ adjicitur msc.,, Syriacis, quàm ei, quæ msc. Copticis corre-,, spondet.,,

Cœte-

„Cœterùm an idem (*pergit Erpenius ibidem*) „reliquos etiam libros verterit, haud ſatis ſum „certus. Non puto: nam & phraſi nonnihil ab „Evangeliis diſcrepant, & Syro contextui quàm „Græco pleriſque in locis videntur eſſe viciniores.

Novum Teſtamentum Arabicum *præter Apocalypſin*, à verſione præcedenti diverſum. *Oxonii in Bibl. Collegii Reginenſis cod. 19. num. 943. catalogi editi.*

Novum Teſtamentum Arabicè & Syriacè ſcriptum elegantiſſimè in Monte Libano, curâ Joannis Bapt. Raymundi viri doctiſſimi. *Florentiæ, Bibl. Medicæa Palatina, cod. 12. Renaudot.*

Evangeliorum liber verſus in linguam Arabicam à Joanne Epiſcopo Hiſpalenſi, qui floruit 731. *Sic legitur in vetuſto codice, qui aſſervatur in Bibliotheca Scoralienſi cod. 197. (an manu antiquâ an recenti non dicitur.) Nic. Antonius tom. 1. Bibl. veteris Hiſpanæ lib. 6. cap. 9. §. 221.*

IV. Evangelia ex lingua Chaldaica (*ſeu potiùs Syriaca*) in Arabicam converſa per Pharaonem Hebræum. *Bibl. Scoralienſis cod. 17 Hottingerus part. 3. Bibl. Orientalis pag. 3. & Poſſevinus in catalogo hujus Bibliothecæ.*

IV. Evangelia Arabicè. Codex vetuſtus, fuit olim Nicolai Clenardi, *de quo hæc ait in Epiſt. ultima libri 1. Epiſtol. pag. 103.* „Nunc convolo „ad Evangelia Arabica, de quibus aliquid tibi nar- „rare libet. Nactus ſum codicem deſcriptum & „verſum abhinc annis ſexcentis. Habeo & aliud „exemplar ex eadem translatione deſcriptum. Reperio pleraque omnia ſic ſe habere, ut hodie le-

gimus

gimus in Græcorum codicibus, quos ſecutus eſt,„ Eraſmus.„ *Hæc ſcribebat anno 1536. in quas manus hic codex inciderit, nullus indicat.*

IV. Evangelia Arabicè ſcripta annò Chriſti 1187. *Bibl. Leidenſis cod. 14. Scaligeri p. 279.*

IV. Evangelia Arabicè in Ægypto ſcripta ad uſum Coptarum. Codex olim Joannis Seldeni, *de quo ita loquitur, Libro 3. de Præfecturis & Synedriis Hebræorum pag.* 374. Ad calcem Evan-„ geliorum exemplaris penès me Arabicè antiqui-„ tùs in Ægypto perpulchrè conſcripti (abſoluti,„ nempè 8. die Muſre, menſis Coptici, id eſt 1.„ Auguſti Juliani, anno æræ Martyrum 1002. ſeu,„ Chriſti 1286.) reperitur &c.„ *Bibl. Bodleiana cod.* 3201. *aut* 3202.

Eadem V. *Evangelia Coptica infrà cod.* B. G. H.

Eadem ad uſum Coptitarum Alexandrinorum cum concordantiis ad marginem quæ correſpondent Canonibus Euſebianis qui ad calcem codicis reperiuntur. Codex in folio ſcriptus anno Martyrum 1037. Chriſti 1321. *Bibl. Oratoriana cod.* 2394.

Eadem ſecundùm vulgatam Coptarum verſionem cum præfationibus & notis marginalibus ex emendatiſſimis codicibus Syris, Græcis, in 4. *Bibl. Colbertina cod.* 5828.

IV. Evangelia Arabicè, adjunctis Evangeliſtarum vitis, & variis ex textu Syriaco, Ægyptio & Græco lectionibus ad marginem adſcriptis. Antiquus, rarus & magni pretii codex in 4. magno; fuit olim Sebaſt. Tengnageli. *Bibl. Vindobonenſis num. 43. Lambecius pag.* 171. *libr.* 1. *Ex hoc codice prodi-*

prodierunt illa Petri Kirstenii opuscula, sc. vitæ Evangelistarum quatuor, & notæ in Evangelium S. Matthæi fol. Bresla 1611.

IV. Evangelia Arabicè, elegantissimè scripta. *Florentiæ Bibl. Medicæa Palat. cod.* 15. *Renaudot.*

IV. Evangelia Arabicè, *Bibl. Vaticana, Philippus Labbe pag.* 249. *Bibl. novæ librorum msc.*

IV. Evangelia Arabicè literis Hebraicis. *Bibl. Bodleiana cod.* 5799. *Bibl. Narcissi Archiepiscopi Dubliniensis codd.* 260. 300. *num.* 1933. 1673. *catalogi editi.*

Eadem Arabicè charactere Syro. *Bibl. Bodleiana cod.* 5322. 5800. 5866. † *Bibl. Cantabrig. publica cod.* 2448. *è MSS. Erpen.* V. *Hotting. p.* 25. *Append. B. Or.*

Eadem Arabicè charactere Arabico. *Ibidem cod.* 360. 5815. *Bibl. Norfolciana cod.* 494. *num.* 3393. *Bibl. Cantabrigiensis publica codd.* 2469. & 2470. † *Ex his Codicibus alter à Cyrillo Patriarcha Alexandriæ, linguæ Arabicæ studiosissimo Davidi de Willem dono datus est in Ægypto a.* 1618. *primo die Septembris, (quod ipse Cyrillus manu sua inscripsit;) alter cum figuris* IV. *Evangelistarum fuit Michaelis Mamsbre, interpretis Reipublicæ Venet.* † *Bibl. Segueriana bis, pag.* 1. & 36. *Bibl. Leidensis cod.* 325. *pag.* 347. *Florentiæ Bibl. S. Marci.*

Eadem Arabicè satis luculento charactere cum Evangelicis concordantiis Eusebii. Codex in fol. *Bibl. Leidensis cod.* 12. *Scaligeri p.* 279.

Evangelium Matthæi cum Commentario Abil Fargi, Arabicè. *Ibidem pag.* 342.

Evangelia Lucæ & Joannis Arabicè, adscriptis

ferè

ferè ubique vocalibus. *Ibid. cod.* 52. *Scaligeri pag.* 282.

Acta Apostolorum & Epistolæ Pauli & Canonicæ, Arabicè, V. *Eadem Copticè cod.* H.

Acta Apostolorum & Epistolæ Pauli & Canonicæ, Arabicè. *Florentiæ, Bibl. Medicæa Palatina cod.* 355. *Renaudot.*

Eadem *Kerschouni*, id est Arabicè charactere Syro, ab impressis longè diversa, in fol. *Bibl. Narcissi Archiepiscopi Dublinensis cod.* 1249.

Acta Apostolorum & Epistolæ Pauli. V. *Eadem Polyglotta cod.* F.

Acta Apostolorum & Epistolæ Catholicæ, Arabicè. In Ægypto factæ & exaratæ versiones. *Bibl. Bodleiana cod.* 3203.

Liber Epistolarum, Arab. *Bibl. Seguerianâ p.* 1.

† Epistolæ Pauli, Petri & Joannis. Arabice. in ch. fol. *Bibl. Gudiana, Cat. p.* 544. *n.* 1.

Epistolæ Pauli & Canonicæ ex Syro, *Bibl. Colbertina cod.* 4973.

Eædem Arabicè. V. *Eadem Copticè cod.* I.

† Epistolæ Pauli Arabice, in charta 4. *Bibl. Gudiana. Cat. p.* 544. *n.* 3.

† Epistola Pauli ad Colossenses, Arabicè cum vers. Lat. Guil. Bedewelli. *Bibl. Publ. Cantabrig.*

† Epistola Pauli ad Philemonem, Arabicè, cum versione Latina. 12. *Bibl. Hinckelmanniana. cod.* 150. *Cat. pag.* 20.

S. Joannis Epistolæ tres Arabicè cum versione Latina Guill. Bedwelli, in 4. *Bibl. Bodleiana cod.* 369.

Apocalypsis Arabicè. *Bibl. Leidensis cod.* 50. *Scaligeri*

ligeri, pag. 282. *Florentiæ, Bibl. Medicæa Palatina cod.* 129. *Renaudot.*

Eadem Arabicè V. *Eadem Copticè cod.* K.

BIBLIA ARABICA typis edita.

BIBLIA Arabica (*desideratur* 1. *liber Macchabæorum*) cum versione Latina *Gabrielis Sionitæ præter in quinque libros Mosis, quæ est Joannis Hesronitæ.* V *Biblia Polyglotta. Parisiensia* 1645.

„Pentateuchi versionem Arabicam quæ hîc (*i.e.* „*in Bibliis Polyglot. Paris. & Londin*) edita est, celebri Judæorum Magistro R. Saadiæ Gaoni originem suam debere autumamus, licet ab alio „quopiam subinde interpolatam. *Pocockius in variant. lectiones Arab. tom.* v. *B. Polygl. Londinen.*

„ Si versio illa penitiùs introspiciatur admodùm „imperfecta, mendisque & erroribus scatens. Ita „licet in fine libri Josue dicatur iste liber ex Hebræo „conversus, ex Græco tamen & Hebræo, seu potiùs ex Syro mixtus conspicitur. *Rich. Simon disquis. crit. pag* 177.

Ad Calcem libri Job hæc leguntur : „Completum est, excelso Deo favente. Commemoravit „autem author exemplaris, è quo hoc descriptum „est, hunc librum è Syriaco sermone in Arabicum „versum fuisse.

Biblia Arabica cum eadem versione Latina parumper recognita. *Bibl Polygl. Londin.* 1657.

Exemplar in Polyglottis Parisiensibus & Anglicanis editum (juxta Pocockium præf. variant. lect. in Pentat.

Arabic.

Arabic. tom. VI. *Bibl. Polygl. Londin.*) ejusmodi est,„ quod è diversis atque inter se multùm discrepan-„ tibus laciniis contextum sit, sive id agente qui„ ipsum describeret, sive (quod magis verisimile)„ quod ipsi ad manum non fuerit omnium librorum„ ab uno aliquo concinnata versio, adeò ut necesse„ habuerit, quò integrum sibi corpus conflaret,„ partes parum sibi constantes, utpote è diversis„ fontibus, diversis seculis & à diversarum sententi-„ arum hominibus profectas connectere. Hinc„ factum ut librorum Veteris Testamenti alii eâ lin-„ guâ editi fontem Hebraicum; alii LXXII. versi-„ onem, sive ex ea immediatè, sive (quod de pleris-„ que forsan affirmandum) mediante Syriacâ deri-„ vati, referant. Non idem ergo de omnibus ju-„ dicium fieri potest, de singulis seorsim pronunci-„ andum erit, unde & à quo translati fuerint, prout„ cuique se obtulerint codices qui Interpretum vel„ nomina, vel ætatem præ se ferant. „ † *conf. Idem in præf. ad Commentar. Micha.*

Duplicis sunt generis versiones Arabicæ quæ„ leguntur in Bibl. Polygl. Paris. & Anglicanis:„ Libri historici ex textu Hebræo, Prophetæ autem„ translati sunt ex Græco, qui cum codice Alexan-„ drino convenit magis quàm cum Vaticano. Re-„ vera & Codex Alexandrinus & codex Propheta-„ rum Arabicus ex Ægypto fuerunt asportati. „ *Nota marginalis apud Rich. Simon. lib. 2. hist. crit. Vet. Test. cap. 16. pag. 282.*

Biblia sacra Arabica, *punctis vocalibus destituta, integra tamen,* sacræ Congregationis de pro-

paganda fide jussu edita ad usum Ecclesiarum Orientalium additis è regione Bibliis Latinis, vulgatis, cum præfatione Latina. 3. vol. in fol. Romæ typis ejusdem sacræ Congregationis de propaganda fide 16 1

Versio hæc facta studio Sergii Risii Archiepiscopi Damasceni Maronitæ sub Urbano VIII. Pont. Max. tantùm anno 1671. *in lucem prodiit.*

Ex præfatione. „Cùm sacrorum Bibliorum editiones pro multitudine nationum & linguarum „multiplices fuerint; editio quoque Arabica olim „satis celebris & integra habita est.... Sed hæc „ipsa non modicam jacturam passa est, ita ut ple„raque ejus exemplaria perierint, & in paucis, quæ „superfuerant, non pauca errata ac defectus inole„verint. Hoc animadvertens Illustr. & Reveren„diss. Præsul Sergius Risius Archiepiscopus Da„mascenus Maronita.... nationis suæ necessitati „pro suis viribus opem ferre decrevit: præsertim „quia eodem tempore nonnulli Orientalium Ec„clesiarum Pastores Apostolicæ sedi, cui tunc „Urbanus VIII. præerat, supplicaverant ut edi„tionem Arabicam recognosci, corrigi, typisque „vulgari ad suorum populorum utilitatem in al„ma urbe juberet. Quorum precibus cum Pon„tifex benignè annuisset, Eminentissimis ac Re„verendissimis Dominis sacræ Congregationis de „propaganda fide Cardinalibus rem totam com„misit. Illi verò prædicti Archiepiscopi Sergii „partes esse voluerunt, plures viros tam Eccle„siasticos, tam Laicos, sacræ Theologiæ, alia„rumque scientiarum Professores, & præterea

varia-

variarum linguarum præsertim Arabicæ, Syria-„ cæ, Græcæ & Hebraicæ peritos, in suis ædibus„ congregare, atque una cum illis Arabicum tex-„ tum corrigere, suæque integritati quantùm fieri„ posset, restituere.„

Anno igitur post Christum natum 1625. Illu-„ striss. hic Præsul, cœterique viri eruditissimi tan-„ tum opus summo cum studio animique ardore„ aggressi sunt; & exemplaribus quotquot inve-„ nerunt Arabicis collectis, ex unoquoque emen-„ datiora & sinceriora, & quæ ex Hebraicis„ Græcisque fontibus purius manabant seligentes;„ corrupta, & ea quæ in Arabicis codicibus deside-„ rabantur, ex iisdem fontibus & ex Bibliis Latinis„ „vulgatis correxerunt, vel ab integro reposue-„ runt, ... Desunt porro in hac Arabica impressio-„ ne eæ quas Arabes motiones, nimirùm vocales„ appellant, &c.„

Anno 1624. (*ut refert Nazarius*) quidam Ec-„ clesiæ Orientalis præsules, in primis Archiepi-„ scopus Aleppensis & Patriarcha Coptitarum in„ Ægypto ab Urbano VIII. magna supplicatione„ postularunt, ut Biblia typis Arabicis excusa in„ regiones suas mitterentur, quippe quia rarissima„ forent msc. exemplaria, eaque parùm sincera.„ Designati sunt à Congregatione de propaganda„ fide, cui ab Urbano demandata fuerat hæc„ provincia, Sergius Risius Archiepiscopus Da-„ mascenus, & Philippus Guadagnolus, ut huic„ versioni totos se darent. Absoluta Pentateuchi„ versio edita fuit typis præfatæ Congregationis,„ cui è regione adjecta est vulgata Latina. Mor-„

Q 2 tuo

„tuo autem Risio totum vetus Testamentum ab-„solvit Guadagnolus anno 1647. Incœptum est „statim novum, finitum verò anno 1650. Sed „cùm Joannes Baptista Giattinus bonâ fide in præ-„fatione sua fassus esset, hanc versionem vulgatæ „Latinæ non prorsus correspondere, jussu præ-„dictæ Congregationis decretum est, ut ab Abra-„hamo Ecchellensi, & Ludovico Maraccio susci-„peretur nova illius emendatio, quæ quidem „postea ad vulgatam omninò exacta est, perfe-„ctaque anno 1664. Præfatio nova, copiosissimus-„que erratorum index ab eodem Marracio anno „1668. confectus est. Opus tandem prodiit anno „1671. opus, inquam, quadraginta sex annorum, „cui concinnando adfuerunt plurimi Cardinales, „Prælati, Regulares & Seculares, è quibus multi „erant linguarum Orientalium callentissimi, *quorum nomina indicat, prælongámque ea de re texuit narrationem Abbas Nazarius in Diario Eruditorum Italico Romæ edito 29. Januarii 1672. è quo hæc carptim exscripta sunt.*

„Hæc versio ad vulgatam Latinam omninò „facta est, barbara & inepta, *ut me monuit vir „doctissimus*, cujus prima volumina cùm in Orien-„tem missa essent, magnas turbas excitaverunt, „cùm vix intelligeretur: & Missionarii tanquam „S. Scripturæ corruptores accusarentur; itaque „suppressa est per multos annos, tandem perfecta „prodiit.

Pentateuchus Arabicus charactere Hebr. ex versione R. Saadiæ. V. *Pentateuchus Polygl.* 1546.

Quid de ea versione senserint viri rei criticæ periti, vide

vide supra ad Pentateuchum Arabicum mſ. ex ejus verſione.

Pentateuchus Moſis, ſtylo & charactere Arabico, *ſtudio Th. Erpenii cum ejus præfatione Latina*, editus, in 4. Lugduni Batav. ex typographia Erpeniana, apud Jo. Maire. 1622.

Ex Epiſtola dedicatoria. Cœterùm cùm in„ manus meas veniſſet exemplar Pentateuchi Arabi-„ ci (*quod nunc aſſervatur in Bibl. Leidenſi cod.* 33.„ *Scaligeri*) charactere Ebræo, in Mauritania jam„ olim à Judæis editi... Ego quoque id paulò d-„ ligentiùs cum textu Ebræo & translatione Arabi-„ ca Saadiæ contuliſſem, comperi certè eam verſio-„ nem accuratiſſimam eſſe & palmam etiam eripere„ Saadianæ, &c.„

Libri quidam Bibliorum Arabicè verſi, & in Hollandia editi ante annum 1636. Curarunt„ Batavi, ut ſacri codicis librorum quorumdam„ in idioma Arabicum fieret translatio, Proteſtan-„ tium erroribus omninò conſona. Hanc cum aliis„ quibusdam ſcriptorum Calviniſtarum lucubra-„ tionibus, typis Arabicis minoris formæ, quos„ ſibi comparaverat Dux de Buckingham, man-„ dari juſſerunt, omniáque hujus editionis exem-„ plaria Oratori ſuo (*Cornelio Hagæ*) miſerunt„ Conſtantinopolim. Quæ quidem ab illo tradita„ fuerunt Cyrillo Lucari, tunc Calvinianam fidem„ profitenti, atque per eum Chriſtianis regionum„ Orientalium populis ſtatim & gratuitò ſunt diſ-„ tributa. Hinc orta eſt inter illos magna diſſen-„ ſio, quæ, cum rogatu Regis Chriſtianiſſimi, ejus-„ que Legati interventu obtenta eſſet Cyrilli de-„

„positio, prorsus sedata est. *Hæc narrat Andreas Chevillier lib. 3. c. 4. tractatus de Origine Parisiensis Typographiæ pag. 299. à quo id acceperit, non indicat, horum enim mentionem non facit scriptum pro Antonio Vitré quod in margine notat.*

Geneseos quinque capita Arabice & Latinè ex Polyglottis edita, studio Georgii ChristianiBurcklini, in 4. Francofurti 1700.

Geneseos quatuor prima capita ex Polyglottis Anglicanis Arabicè & Latinè. V. *Eadem Polyglotta* 1702.

Libri Geneseos capitis XI. fragmentum Arabicè ex versione Samaritanorum cum interpretatione Latina Jo. Henr. Hottingeri, V. *ejusdem Bibl. Orientalis pag. 98.* 4. Heidelbergæ 1658.

Psalmi Arabici ex Græco. V. *Psalmi Polyglotti* 1516.

Psalmi Arabici ex versione diversa (ab editione Romana) V. *Psalmi Syriaci* 1610.

Iidem Arabicè ex Græco, 4. Romæ, è Typographia Savariana 1614.

Iidem Arab. & Lat. ex versione Vict. Scialac & Gabrielis Sionitæ, Maronitarum, 4. Ibid. iisdem typis 1614.

† *Hunc librum Franciscus Savary de Breves, Regis Christianissimi quondam apud Turcarum Imperatorem legatus, ad Christianorum commodum & utilitatem suis impensis edi curavit.*

† Psalmus 51. Arabice cum interpretatione Latina Petri Kirstenii, V. *ejusdem Tria Specimina Characterum Arabicorum pag.* 7. in fol. Breslæ, 1608.

Cansi-

Canticum Canticorum Arabicè. V. *Idem Polyglotton*, 4. Leidæ 1656.

Novum Testamentum Arabicè, ex Bibliotheca Leidensi, edente Thoma Erpenio, 4. Leidæ è Typographia Erpeniana 1616.

Ex præfatione. Versio IV. Evangeliorum autho-„ rem habet Nesjulaman filium Azalkefati juxta Er-„ penium: cœtera translata sunt ex Syriaco.„

Idem Arabicè cum versione Latina Gabrielis Sionitæ. V. *Biblia Polyglotta* 1645. 1657. *&* *novum Testamentum Polyglottum* 1698.

IV. Evangelia Arabicè *absque punctis, at* cum figuris, in fol. Romæ, è typogr. Medicæa 1591.

Evangeliorum Interpretatio Arabica Romæ,„ edita est, erudita quidem illa, ad Græci Archety-„ pi normam fabrefacta, at non perinde accurata.„ *Dan Huetius de claris Interpr pag.* 106.

Eadem Arabicè & Latinè (versio Arabica recentior ex Latino nec multi æstimanda) cum figuris, in fol. Ibidem iisdem typis 1591. 1619. *Non duplex sed eadem est editio, ut patet ex tempore editionis ad calcem voluminis annotato. Hæc edita esse operâ Gabrielis Sionitæ scribit Jo. Millius pag. 136. prolegom. in Novum Test. Gr.*

Joan. Baptista Raymundus in Epist. dedicat. ad Paulum V. præfixa Grammaticæ Arabicæ dictæ Tairif è Typogr. Medicea 1610. scribit: Cardinalem Fer-„ dinandum Mediceum, qui mortuo Francisco„ Magnus Dux Etruriæ fuit, Evangeliorum Ara-„ bico-Latinorum tria millia exemplaria excudi jus-„ sisse ut in Orientem mitterentur. Mandavit et-„ iam ut in Evangeliis Arabicis Latinitate donatis,„

„omnis typographiæ cura atque opera poneretur. „Quorum quidem exemplarium tria millia excusa „sunt, ne qua mora esset quin ad Dei verbum in O„rientis partes transmitti possent, quod sane & ma„xima celeritate & valde feliciter Deo bene juvan„te factum est.

„Prima Evangeliorum Arabicorum editio cum „versione Latina, & eadem absque illa versione „Romæ facta est. Nulla reperitur initio volumi„nis præfatio; neque, unde desumpta sit hæc ver„sio, an ex Syriacis, an ex Copticis, an denique ex „Melchitarum exemplaribus, editores indicant. „Hanc tamen non puram esse, imò ad editionem „nostram Latinam quibusdam in locis esse re„cognitam facile est dijudicare. Versioni Arabi„cæ cum textu Syriaco conjunctæ satis consenta„neam inveni, unde illam arbitror ex Syris potiùs „quàm ex Coptis suam habere originem... Gabr. „Sionita qui hæc Evangelia Arabico stylo non sat „puro scripta esse putabat, illa recognovit, edidit„que iterum in Bibliis *Polygl.* Parisiensibus, quæ & „tertiò in suis Angli excuderunt. *Rich. Simon cap.* 18. *hist. crit. Version N. T. p.* 211.

Passio Domini secundùm Matthæum Arabicè cum Latina versione ad verbum juxta editionem Roman. in 4. Ex officina Raphelengii 1613.

† Caput XVII. Joannis Arabice, ex vetusto codice mſ. Cæsario transscriptum, cum interpretatione Latina Petri Kirstenii, V. *ejusdem tria Specimina Charact. Arabic. pag.* 3. in fol. Breslæ, 1608.

Epistola D. Pauli ad Romanos, item Epistola ad Galatas, Arabice, ex Bibliotheca Leidensi, *Tho-*

Thomæ Erpenii studio editæ, in 4. Leidæ, in typographia Erpeniana, 1615.

Epistola D. Pauli ad Galatas Arab. *ex MSto Bibl. Heidelberg.* & Lat. Rutgeri Spey, 4. Heidelbergæ 1583.

Epistola D. Pauli ad Titum Arabicè cum Joannis Antonidæ interlineari versione Latina ad verbum, 4. Ex officina Raphelengii 1612.

Ex admonitione Joan. Antonidæ ad Lectorem. Consultum duxi Epistolam hanc D. Pauli ad Ti-„ tum, cum versione mea Latina ad verbum evul-„ gare. Eam ego nactus sum beneficio doctissimi„ viri Matthæi Sladi. Acceperat autem ille Oxo-„ nia, transcriptam à Josepho Abudacno viro Ægy-„ ptio. Hoc itaque exemplar fideliter hic in omni-„ bus expressum habes, nisi quod aliquoties quæ„ deerant puncta vocalia, ad normam Grammaticæ„ supplevi.„

Epistolæ Catholicæ SS. Jacobi, Joannis & Judæ, Arabicè. V. *Eædem Polyglottæ* 1654.

Epistolæ Catholicæ omnes S. Joannis Arabicè ante aliquot secula factæ, ex antiquissimo mſ. exemplari descriptæ & nunc demum Latine redditæ, operâ & studio Wilhelmi Bedwellii, in 4. ex officina Raphelengii 1612.

In nota ad calcem Epistolæ I. S. Joannis. „ *Interpres* Arabs transtulit Syriacum Testamentum,„ non Græcum ut ex multis locis conferenti ap-„ parebit. *Ideò* septimus versus cap. V. desideratur„ apud Arabes, quia etiam apud Syros desideratur.„

Eædem Arab. & Lat. Jonæ Hambræi, 16. Parisiis. Vitré 1630. 1672, *eadem forsan editio.*

Epiſtola S. Judæ *Arabicè & Lat.* Petri Kirſtenii, Vratislavienſ. ex MS. antiquiſſimo Heidelbergenſi Arabico ad verbum tranſlata, additis notis & textuum Græcorum & verſionis Latinæ vulgaris collatione. Breslæ, typis Arabicis & ſumtibus autoris, in officina Baumanniana, a. 1611. in fol.

SECTIO SEXTA.

BIBLIA ÆTHIOPICA.

Monitum. „Lingua Æthiopica in quam tota „ſcriptura ſacra pridem tranſlata eſt, non „ea eſt quæ apud Æthiopes nunc eſt vulgaris, (Am„harana hæc vocatur) ſed vetus Æthiopica quæ re„lictâ Auxuma Tigrenſium metropoli in uſu vul„gari eſſe deſiit. Joannes Potken eam nominavit „linguam Chaldaicam, & characteres Æthiopicos „Chaldaicos: fortè ob linguæ ſimilitudinem id „factum; quamvis cum Chaldaica non magis „quàm cum Hebraica aut Syriaca conveniat, Ara„bicæ enim maximè cognata ac ejus velut pro„pago eſt; iisdem penè regulis grammaticalibus „comprehenditur. *Hæc excerpta ſunt ex Ludolfo lib. 1 cap. 15. hiſt. Æthiop. num. 6. 10. 11. 20.*

Æthiopica Bibliorum verſio tempore Apoſtolorum confecta. *Petrus Victor Cajetanus paradigm. de lingua Æthiopica pag. 160. hæc ait:* „Ac „primùm quidem de illius antiquitate non eſt „quòd dubitemus; quando jam inde uſque à Chri„ſti temporibus & Apoſtolorum erat ſacer Pro„phetiarum contextus iſto idiomate Æthiopi-

co

co in manibus Eunuchi illius Reginæ Canda-,, cis conſcriptus. *Quid ad hæc ſtabilienda Victoris,, Palmæ auctoritas mille & quingentos poſt annos quàm hæc geſta eſſe finguntur, aſſerentis!*

Sacra ſcriptura in linguam Æthiopicam ex ver-,, ſione LXX. Interpretum translata fuit; idque,, ſecundùm exemplar quoddam in Eccleſia Ale-,, xandrina uſitatum, quod innumeræ variæ le-,, ctiones, quæ ex tali exemplari Bibliis Anglorum,, Polyglottis inſertæ ſunt, indicant; ubique enim,, cum illis congruit verſio Æthiopica, præſertim in,, Exodi 35. & 39. capp. quæ in aliis codicibus mi-,, rè ſunt diſturbata. †(Sed & in Novo Teſtamento,, (*inquit Jo. Millius Proleg. pag. 121*) mirificam quan-,, dam verſionis iſtius cum Alexandrino noſtro,, conſonantiam obſervavimꝰ.)† Veriſimile ſanè eſt,,, Alexandrinæ Eccleſiæ coloniam codices ſacros,, Metropolis ſuæ ſecutam fuiſſe. De auctore &,, tempore verſionis nihil certi compertum habeo:,, probabile tamen eſt eam tempore converſionis,, Habeſſinorum, vel paulò poſt, non verò tempore,, Apoſtolorum, ut quidam tradiderunt, concinna-,, tam fuiſſe, & quidem à diverſis interpretibus;,, quia vocabula rariora & difficiliora, ut ſunt,, Gemmarum nomina, non uno modo in diver-,, ſis libris exponuntur. *V. nota in ima parte paginæ.*,, Eſt qui ſcribat (*ſcilicet Vanslebius*) in Marty-,, rologio quodam Æthiopico S. Frumentium quem,, Abba Salama vocari diximus, authorem verſio-,, nis haberi. Id priuſquam videam, pro certo,, non affirmaverim. ,, *Ita Jobus Ludolfus lib. 3. hiſt. Æthiopicæ cap. 4. num. 2. 3. 4. 5. 6.*

Æthio-

„Æthiopica veteris Testamenti versio (*inquit idem Ludolfus in Epist. ad Hottingerum ad cal-* „*cem differt. Theol. Philol. pag.* 375.) non secun- „dum Hebraicum textum, sed secundùm Græ- „cam versionem facta est, idque ex ipsa versio- „num collatione statim cognoscitur; nam sensus „Græcorum ubique in Æthiopicis exprimitur: or- „do capitum & in Psalmis inscriptiones servan- „tur, & quod omnem tollit dubitationem, voces „Græcæ difficiliores non explicatæ relinquuntur.„ „A quo autem & quando istæ versiones factæ „fuerint, & ex qua potissimùm versione Græca, „nondum cognoscere potui: (*doctior factus, ex LXX. interpr. translatione conditam scribit, ut su-* „*pra allatum est.*) Diversos autem fuisse Interpre- „tes, ex eo apparet, quòd res eædem diversis „vocabulis reddantur, aliter in veteri, aliter in „novo.„

„Certum est, (*inquit Renaudot in observationibus* „*suis*) ex quo Mohammedani Aegyptum occu- „parunt, Æthiopicam Ecclesiam Ecclesiæ Alexan- „drinæ Jacobitarum fuisse omnino subjectam, ab „eaque libros Ecclesiasticos accepisse: qui qui- „dem non erant Græce exarati (ibi enim tum dele- „ta erat prorsus Græcorum memoria) sed Co- „pticâ linguâ conscripti. Cum autem Coptici ex „Græcis fuerint conversi, non mirum est quod „Ætiopicæ sacri codicis translationes tantam „habeant cum Græco convenientiam, nec ul- „terius quærenda est hujus ratio.„

„Novum Testamentum ex textu Græco versum qui-

quidem habent, ſed nondum purum & integrum in Europam eſt invectum. Romana enim editio ex lacero & mutilo exemplari facta eſt, cujus lacunas Teſfa-Tſeionus ex Græcis & Latinis exemplaribus explere coactus fuit. Hoc obſervarunt viri quidam eruditi, ſed cauſam ignorantes putaverunt verſionem Æthiopicam ex vulgata Latina factam fuiſſe. *Idem cap.* IV. *lib. 3. hiſt. Æthiop. num. 7.*

Tutò aſſerere poſſumus (*inquit idem pag. 297. ejus comment.*) duas diverſas verſiones Novi Teſtamenti in Æthiopia extare.

Novum Teſtamentum *Æthiopicum* etſi Syriaco in multis propius accedat textui quàm fontibus Græcis, ex illis tamen veriſimiliter illud derivatum, abit tamen ſœpe à contextu Græco. *Jo. Henr. Hottingerus, diſſert. 3. de transl. Bibl. in ling. Vernac. pag. 241.*

Quis verus autor fuerit Æthiopicæ Bibliorum verſionis? Poëta *Æthiops* Salamam habet, alii novem viros ſanctos alibi à nobis memoratos. Deinde quis ille Salama fuerit? Metropolita Æthiopiæ vocatur, & tanquam Chriſtianæ religionis inſtaurator deſcribitur; quod ſoli *Frumentio* competit qui alio nomine Salama dictus fuit. Multò magis conſentaneum arbitror novem illos ſanctos, Chriſtianiſmi in Æthiopia propagatores, Biblia Græca Æthiopicè reddidiſſe, idque diſtributâ inter ſe operâ. *Idem pag. 296. comment. hiſt. Æthiop.*

Æthiopica ſacri codicis interpretatio ex lingua Ara-

Arabica. „ Scribunt *PP. Societatis in Epist. annuis (de annis* 1607. 1608. *lib. 1. cap. 15. pag.* „28.) quòd novem illi sancti, quorum supra „mentio facta est, sacram Scripturam ex Arabica „in Chaldaicam, *id est Æthiopicam* linguam „transtulerint. Reperiuntur etiam carmina quæ de „versione librorum (*ut puto*) sacrorum ex Ara- „bica in Æthiopicam linguam facta testantur. *Hos legere quisque potest apud Ludolfum pag. 295. Comment. hist. Æthiopicæ, ex quo hæc exscripta sunt.* „Fateor, *pergit Ludolfus*, me hic non parùm „hærere; equidem S. Scripturam hic intelligi veri- „simile est. . . Attamen Æthiopica tam veteris „quàm Novi Testamenti versio quæ in Europa „habetur ex Arabica lingua nullo modo facta „dici potest. Pentateuchus msc. Psalterium & quot- „cumque libri Biblici impressi extant contrarium „planè evincunt. Omnes enim Græcam maximè „codicis Alexandrini versionem pressè & κατὰ πό- „δα sequuntur. *Adductis quibusdam exemplis addit:* „Hinc firmiter inferri potest quòd translatio Æ- „thiopica non ex ista (Arabica) sed ex Græca „potiùs concinnata fuerit. . . quibus omnibus be- „nè consideratis asserendum censeo, per libros sa- „cros ex Arabica lingua in Æthiopicam transla- „tos non *Biblia*, sed *Constitutiones* & *Canones*, qui *A-* „*postolorum* nomine apud Æthiopes æque ac apud „nos veniunt, intelligi debere. *Idem ibidem p.* 296.

Biblia linguâ Tegranâ sive Tigrensi, quæ Abyssinorum est dialectus. „ *Franciscus* Alvares „qui multis annis apud Æthiopes vixit, affirmat „(*in libro cui titulus:* Vera informatio de Presby-

te-

tero Joanne, *Lusitanicè scripto*) ipsos Scripturam„ legere linguâ Tegianâ quæ Abyssinorum est dia-„ lectus... in quam tam vetus quàm novum Te-„ stamentum translata fuisse ex Chaldaica vel Sy-„ riaca affirmat Sabellicus in suppl. Historiæ libro„ 8. *Ita Hottingerus, lib. 3. part. 2. cap. 16. Bibl. Orientalis.*

Ludolfus lib. 1. hist. Æthiop. cap. 15. hæc habet, Lingua Tigrensium olim vernacula fuit, cùm„ Reges Auxumam Tigræ Metropolim inhabita-„ rent; ideòque veluti totius Regni & Aulæ pal-„ maria, primùm scribi cœpta. Illâ omnes o-„ mninò libri tam sacri quàm profani, in oratio-„ ne soluta & ligata, exarati fuerunt & etiam-„ num exarantur; in eam tota Scriptura sacra pri-„ dem translata fuit. Quod verò aliqui scripse-„ runt Habessinos legere Scripturam sacram lin-„ guâ Tegianâ, id mendosum est, pro Tegrana„ seu Tigrensi linguâ atque de Æthiopica nostra„ accipiendum.„

CODICES MANUSCRIPTI.

PEntateuchus, Josue, liber Judicum, Ruth,„ quatuor libri Regum, Esaias Propheta qua-„ tuor magnis voluminibus continentur, quæ refe-„ rente Gregorio *Æthiope Ludolfi magistro*, à Re-„ gibus Æthiopiæ olim Hierosolymam missa fue-„ rant, quique nomina sua inscripserunt, nempè„ *Gebra-Meskel, Isaacus & Zer-a-Jacobus.* Indè„ Romam in hospitium Habessinorum, istis au-„ tem fato functis, ut audivi, in *Bibliothecam Va-*„ *ti-*

„*ticanam* translati fuerunt. In qua multi alii co„dices mſſ. habentur, quorum catalogum amicus „quidam mihi miſit. Et ſunt ſequentes: *Pſalte„rium. Novum Teſtamentum. Quatuor Evangelia ſe„orſim. Epiſtolæ SS. Pauli & Petri. Duæ Joannis, u„na Judæ, una Pauli ad Hebræos. Apocalypſis & offi„cium B. Virginis.* „*Hæc Ludolfus pag. 298. 299. Comment. hiſt. Æthiopicæ.*

Pentateuchus, Joſue, liber Judicum, Ruth & libri quatuor Regum, 2. vol. in 4. Codex ſcriptus manu Joan. Michaëlis Vanslebii anno Chriſti 1666. fuit Ludovici Piques Doctoris Sorbonici qui illum cum ſuppellectile libraria *Bibliothecæ Dominicanorum in vico S. Honorati ex teſtamento legavit.*

„Eſt magna pars veteris Teſtamenti Æthiopici (*inquit idem Vanslebius pag. 20. conſpectûs Ope„rum Æthiopicorum quæ ad excudendum parata „habet, editi anno* 1671.) videlicet: Quinque libri „Moſis, liber Joſuæ &c. . . . Eſſe porrò hanc „Æthiopicam Bibliorum verſionem antiquiſſi„mam, & S. Athanaſio ſupparem, teſtatur Mar„tyrologium quoddam Æthiopicum mſc. quod „aſſervatur in Bibliotheca Excel. DD. Petri Seguier „Franciæ Cancellarii, aſſerens eam eſſe factam „ab Abbate *Seláma* Abyſſinorum Apoſtolo, quem „iidem Abyſſini alio nomine *Fremonatos* & Mar„tyrologium Romanum *Frumentium* apellat, mi„nùs verò rectè in Indiam amandatum dicit, cùm „in Æthiopiam à S. Athanaſio Epiſcopus miſſus fu„erit; teſtibus Abyſſinorum traditione & duobus „Martyrologiis, quæ penès me habeo. *Hæc ille.*

En

En verba Martyrologii supra allati, prout referuntur a Ludolfo pag. 295. Comment. histor. Æthiopic. „ Salutem Abba Salamæ codicis Interpreti; quem ex Arabica in Æthiopi-« cam (*linguam*) compilando exposuit. Metropo-« lita fuit Æthiopiæ, cujus fines illuminavit, per« spiritum sanctum manu sua cruce signans eam.« *Adducta est supra Ludolfi responsio ad hanc narrationem, cui addenda est hæc ratio ejusdem ibidem pag.* 296. „ De Arabica lingua vanum esset id asserere, quia S. Frumentii tempore Arabi-« ca S. Scripturæ versio nondum extabat; nec« lingua ipsa ante Mahummedis tempora ullius« pretii erat: „ «

Quidam scriptores non minoris fidei, quam author à Ludolfo laudatus, putant Salamam alium esse a Frumentio.

Post Bibliothecam Vaticanam in Bibliotheca Segueriana Lutetiæ Parisiorum plures quam us-« piam alibi libri Æthiopici reperiuntur, *inquit*« *ibidem Ludolfus.* Catalogum eorum rogantibus« hæredibus ipse feci... quorum recordari possum,« sequentes sunt. Genesis in 4. Codex iste aliquot« in locis discrepat a codice Pentateuchi Vaticano.« „*Bibl. Segueriana pag.* 31. *catalogi librorum msc. ejusdem Bibliothecæ.*

Fragmentum Job & Danielis. *Ibidem pag.* 32.

Psalterium cum Cantico Canticorum & Hymnis veteris Testamenti, bis in 4. & bis in 8. *Ibidem pag.* 32. *& seqq.* Sex vel septem codices Psalterii una cum Cantico Canticorum, & Hymnis veteris Testamenti in hac Bibliotheca

codice impresso, minus vero cum msc. Matthæi & Marci Bibliothecæ Regiæ, *Ludolfus ibid. Bibl. Segueriana.*

IV. Evangelia Æthiopice. *Romæ, Bibl. Vaticana, & Bibl. Collegii Romani, Cornelius a Lapide proœmii in Evangelia cap.* 3. *ubi hæc ait :* Romæ in Bibliotheca Vaticana & in nostra Collegii Romani reperi Evangelia Coptice seu Ægyptiace, Æthiopice & Persice conscripta, illaque vetusta.

Evangelia Matthæi & Marci. „ Hæc, *juxta* Ludolfum, plurimum differunt ab impressis ut vix versus unus cum altero conveniat, nam paraphrasis magis est quam versio. *Bibl. Regia.*

Acta Apostolorum; XIV. Epistolæ; *bis*, VII, Epistolæ Canonicæ. *Bibl. Segueriana, Ludolfus.*

Acta Apostolorum & Epistolæ Pauli Æthiopice. V. *Eadem Polyglotta cod.* F.

Epistolæ S. Pauli Æthiopice. *Florentiæ, Bibl. Medicæa Palatina cod.* 393. *Renaudot.*

Libri typis excusi.

GEnesеos capita quatuor priora, cum versione Latina duorum priorum, studio Theodori Petræi, in 4. Lugduni Batavorum sumptibus authoris 1660.

Eadem Æthiopice & Latine, studio Georgii Christiani Burcklini, in 4. Francofurti 1696.

Eadem Æthiopice & Latine, studio Georgii Othonis. V. *Eadem Polyglotta*, 4. 1701.

Eadem Æthiopice & Latine, studio Benedicti

Andreæ Staudacheri, 4. Francof. ad M. Martini Fulde 1707.

Liber Ruth, Æthiopice e vetusto msc. recens ex Oriente allato, & Latinitate fideliter donatus, nunc primum in lucem editus a Joan. Georg. Nisselio, in 4. Leidæ typis authoris 1660.

Psalmi & Canticum Canticorum Æthiopice, studio Joannis Potken cum ejus præfatione Latina, in 4. Romæ 1513.

Iidem Æthiopice. V. *Psalmi Polyglotti* 1518.

Iidem Æthiopice cum notis Edmundi Castelli variisque lectionibus. V. *Biblia Polyglotta Londinensia* 1657.

Iidem Æthiopice, cura Jobi Ludolfi, *juxta tres supra laudatos MSC. codices*, in 4. Francofurti ad M. Martini Jacquet 1701.

Idem Æthiopice & Latine ex versione Joannis Henrici Michaelis cum variis lectionibus & notis philologicis, cura ejusdem Ludolfi, in 4. Ibidem, iisdem typis 1701.

Canticum Canticorum Æthiopice. V. *supra Psalmi* 1513.

Idem e vetusto codice summa cum cura erutum, a quam multis mendis purgatum, & nunc primum Latine translatum, cui apposita est versio Arabica cum versione Latina, ut & Symbolum S. Athanasii vocalium notis insignitum, a Joan. Georgio Nisselio, cum quibusdam Canticis veteris & novi Testamenti Æthiopice, in 4. Leidæ typis auctoris 1656. *Hæc versio Latina juxta Ludolfum indocta.*

dem

Idem Æthiopice & Latine ex versione Edm. Castelli. V. *Biblia Polyglotta Londinensia* 1657.

Idem Æthiopice, cura Jobi Ludolfi, 4. Francofurti ad Mœn. Martini Jacquet 1701.

Prophetia Joelis Æthiopice, interpretatione Latina ad verbum donata & perbrevi harmonia vocum Hebraicarum & Arabicarum illustrata; labore & studio Theodori Petræi. 4. Leidæ, sumptibus authoris, typis Nisselianis 1661.

Prophetia Jonæ Æthiopice & ex Æthiopico in Latinum ad verbum versa & notis atque adagiis illustrata, nunc primum publicata a Theodoro Petræo. 4. ibidem, iisdem typis 1661.

Jonas vates Æthiopice & Latine, studio Benedicti Andreæ Staudacheri. 4. Francofurti 1607.

Prophetia Sophoniæ Æthiopice summa diligentia ad fidem vetustissimi msc. codicis fideliter in Latinum versa, nunc primum cum reliquis Prophetis minoribus in Europam allata, & publici juris facta à Joanne Georgio Nisselio, in 4. Leidæ, typis Nisselianis 1660.

Vaticinium Malachiæ Æthiopice, Latino idiomate donatum, nunc primum publici juris factum à Theodoro Petræo cum septem commatibus cap. 56. Esaiæ, in 4. Ibidem 1661.

Novum Testamentum cum concordantiis Evangelistarum Eusebii lingua *Gheez*, id est libera & quæ vulgo dicitur Chaldæa, *(verius Æthiopica,) scilicet quatuor Evangelia, Apocalypsis, Epistolæ Canonicæ, Epistola ad Hebræos & Actus Apostolorum*, quæ omnia Fr. Petrus Æthiops auxilio priorum sedente Paulo III. Pontif. Max. & Claudio il-

lius Regni Imperatore imprimi curavit anno salutis 1548. cum præfatione Latina, (*in qua auctor* „*ait*: Habes hic Chr. Lector, sanctum Evangelium „& cœtera novæ Legis opera Æthiopico idiomate, „Æthiopicis characteribus impressa) in 4. *Ad calcem*: Impressum est opus hoc Romæ per Valerium Doricum & Ludovicum fratres Brixianos anno Virginei partus 1548.

Ad calcem Evangelii S. Matthæi hæc leguntur : „Memores estote nostrum in orationibus vestris „sanctis, scilicet fratrum vestrorum Tesfa-Sionis. „Malhesini; Tensea-Waldi & Zaslasxi: Petri, „Pauli & Bernardini, quoniam omnes nos filii „(*sumus*) patris nostri *Tecla Haimanoti* monasterii *Mons Libani* (*dicti*). *Ex Ludolfo pag.* 294. *comment. hist. Æthiop.*

Ex epistola quæ est ad calcem Evangeliorum. „Adverte, lector, quod Epistola ad Hebræos suo „loco non est, posita est autem a nobis ante A„ctus Apostolorum. Hoc autem ideo factum est, „quia cum quatuor Evangelia, Apocalypsim, se„ptem canonicas Epistolas & Acta typis jam hinc „biennio excudi fecerimus, Pauli Epistolas Italiæ „non habebamus, nisi illam quæ est ad Hebræos.

In Epilogo Actuum Apostolorum. „Ista Acta „Apostolorum maxima sui parte versa sunt Ro„mæ è lingua Romana (*hoc est Latina*) & Græca „in Æthiopicam propter defectum Archetypi; id „quod addidimus vel omisimus, condonate nobis, „vos autem emendate illud. “ *Hæc ex versione Ludolfi, lib. 3. cap.4. Hist. Æthiopicæ num.* 11. † & *in præf. Lex Æthiop. ubi hæc addit*: „ Et veren-

rendum est, ne idem in ceteris N. T. libris fece-" rint, quippe Æthiops meus in multis eos differre" ajebat ab exemplaribus mss. patriæ suæ."

Æthiopes, qui hanc editionem curarunt, pluries mutarunt libri frontispicium; primum enim insignibus Pauli III. Pont. Max. deinde Caroli V. Imperatoris, Gallicis tandem stemmatibus illud ornaverunt.

Epistolæ XIII. Divi Pauli eadem lingua cum versione Latina Epistolæ Petri Æthiopis, in qua ait: („Ego Æthiops sum... hic 14. Epistolarum" Pauli finis est... præcipue vero ii qui in hoc o-" pere labores perpessi sunt, hi fuerunt, Petrus" Tesfa (*Sion*) Malezo filius Tecla Haimmanoti" de monte Libano, in Monasterio S. Stephani, quod," in Vaticano positum, Æthiopum est, & Petrus" Paulus Gualterius Aretinus & Marianus Victo-" rius Reatinus in hoc & in aliis operibus adjuto-" res mei... Anno Domini 1549. secundum vero" Æthiopicam supputationem 6586. anno Marci" Evangelistæ, &c."

Ex præfatione libri Massoreth Hammassoreth Eliæ Levitæ: „Cum degerem Romæ, vidi, & ecce" tres viri Chaldæi (*Æthiopes*) veniebant ex regno" Presbyteri Joannis, quos Papa Leo X. accersive-" rat, qui cognitionem habuerunt Scripturæ ac lin-" guæ Chaldæorum (*potius Æthiopum*)... Papa" autem eos advocaverat ut ex libris eorum codi-" cem Evangelii Latina lingua conscriptum casti-" garet." *Walton. prolegom.* 13. §. 8.

Observandum est (*inquit Waltonus prolegom.* xv. §. 3.) versionem hanc textum satis fideliter"

 plerum-

„plerumque reddere,verumque ejus ſenſum exprimere,obſcura quoque loca illuſtrare,ita ut ex hujus cum antiquis collatione multum lucis textui „oriri poſſit.„.

„ Hæc editio plurimis mendis ſcatet *juxta Ludolfum ibid.ut ſupra,num.* 12.13. Quin & ſtatim in „titulo libri Editor veniam petit mendoſæ editionis,ob imperitos adjutores,dicens: *O Patres mei „& fratres.Nolite ſiniſtre interpretari menda iſtius* „(ſc. editionis); *qui enim impreſſerunt,neſciverunt „legere,nos autem neſcimus imprimere. Itaque ju„varant nos,& nos juvimus illos,ſicut cœcus cœcum „juvat. Propterea ignoſcite nobis & illis.* Idem „repetit & aliis in locis, quia ſatis vidit infinitis „mendis ſcatere. Nihilominus eandem editionem „denuo impreſſerunt Angli in Bibliis *Polygl.* quia „aliam non potuerunt nanciſci.

Novum Teſtamentum Æthiopice cum verſione Latina *Dudleii Loftufii,ab Edmundo Caſtello recognita.* V. *Biblia Polygl. Londinenſia* 1657. *Ludolfus ait*, *pag.* 298.*commentarii hiſt. Æthiop.* „Præcedens exemplar denuo impreſſum fuiſſe Lon„dini in opere Polyglotto, retentis mendis veteri„bus & novis ſuperadditis, multis etiam in locis „interpolatum,quia hiante & mutilo exemplari uſi „fuerunt Editores.

Idem Æthiopice cum eadem verſione Latina. V. *Novum Teſtamentum Polyglotton* 1698.

† *Jo. Potkenium, Præpoſitum Colonienſem, editionis Rom. curatorem male feciſſe Imbonatum Bibl. Lat. Hebr. p.* 417. *obſervat Fabricius Bibl. Gr. lib.* 4. *cap.* 5. *p.* 192. *Similem fere errorem depre-*

preben-

prehendo in Bibliotheca Koenigii, qui Potkenium Novum Testamentum Æthiopicum Romæ a. 1513. emisisse scribit, & in Catalogo Bibliothecæ Leidensis pag. 256. num. 40. ubi IV. Evangeliorum versio Æthiopica Romæ a. 1513. per Potkenium curata recensetur. Nam Psalterium quidem Æthiopicum, supra commemoratum, Potkenius a. 1513. edidit, non vero Nov. Testamentum; erratumque hac in re in Catalogo Bibl. Leidens. commissum fuisse, ex ejusdem collatione cum illo, qui in Appendice Bibliothecæ Orient. Hottingeri extat, pag. 22. & 23. manifeste patet.

Epistolæ Jacobi, tres Joannis, & Judæ, Æthiopice & Arabice cum punctis vocalibus & versione Latina studio Jo. Georg. Nisselii, & Theodori Petræi, in 4. Leidæ, ex officina Elzeviriorum 1654.

Liber iste totus mendosus est, inquit ibidem Ludolfus, *& sphalmatis plenus.*

Joannes le Clerc, sive auctor Bibliothecæ universalis & histor. pag. 431. *volum. I. Latinam Nov. Test. Æthiopici a Nisselio & Petræo conditam versionem memorat. Quo in loco, quibusve fuerit typis excusa, cum libuerit indicabit? quasdam duntaxat ex Novo Testamento canonicas Epistolas Latine versas reperimus.*

SECTIO SEPTIMA.

BIBLIA PERSICA & TURCICA.

BIBLIA PERSICA.

CODICES MANUSCRIPTI.

PEntateuchi versio Persica, charactere Hebraico, adjecto etiam textu, sed alternis versibus. Alia est ab ea quæ Constantinopoli edita est, & Londini in Bibliis Polyglottis. *Bibl. Colbertina codd.* 2468-69.

Pentateuchi versio Persica ex editione Constantinopolitana, charactere Persico cum punctis vocalibus ab Antonio Deusingio accurate descripta. *Auctor vitarum Professorum Groningensium pag.* 214.

Eadem Pentateuchi versio, literis Hebraicis. Apographum Thomæ Mareschall e Bibliis Polyglottis descriptum. *Bibl. Bodleiana cod.* 8639. Liber Judith Persice, 4. *Ibidem cod.* 6405.

Josue, Judices, Ruth, Esdras & Nehemias Persice, charactere Hebraico. *Codex hic & sequentes qui asservantur in Bibl. Colbertina, Hebræa habent commata versioni præfixa. Bibl. Colbertina cod.* 4602.

Libri quatuor Regum & libri duo Paralipomenon Persice, charactere Hebr. *Ibid. cod.* 4601.

Liber Job Persice, charactere Hebræo. Ter. *Ibidem cod.* 4606. 4607. 4608.

Libri Salomonis, Esther & Ruth Persice. *Ibidem cod.* 4605.

Isaias

Isaias & Jeremias Persice. *Ibidem cod.* 4609. 4610. Prophetiæ Danielis Persice. *Ibidem cod.* 4603. 4604.

Duodecim Prophetæ minores Persice. *Ibidem cod.* 4610.

Psalmi Persice. Codex in 4. *Bibl Bodleiana codd.* 437. 3928.

Iidem Persice. Codex olim Thomæ Gravii; versio vero studio Lusitani cujusdam Carmelitæ in civitate Spahanensi elaborata, ut initio libri liquet; & in calce additur annus quo facta est hæc versio, sc. annus Hegiræ 1028. Christi 1618. in 4. *Bibl. Bodleiana cod.* 3776.

De hac versione ita scribit Thomas Hyde pag. 26. castigationis in Angelum de la Brosse Carmelitam, in fine tractatus Bobovii de liturgia Turcarum edita: Potuisset etiam consulere Persicam Psalmorum versionem in Ispahan Persiæ olim factam per" prædecessorem suum Patrem Joannem conven-" tus Carmelitarum ibi Præfectum, cujus quidem" versionis possidemus (*in Bibliotheca Oxoniensi*)" originale Exemplar authoris sigillo & ascripta" manu munitum."

Iidem Persice. *Bibl. Vindob. cod.* 49. *de Nessel.*

Psalmi Persice ex Latino. *Oxonii in Bibl. Collegii S. Johannis codd.* 15. 16. *num.* 1753-54.

Iidem Persice ex Latino a quibusdam Jesuitis, 4. *Bibl. Bodleiana cod.* 3044.

I. Psalterium Persicum, ex codice literis Hebraicis exarato, Persicis vero descriptum elegantissime; & variæ lectiones inter lineas ex duobus aliis exemplaribus, cura Joannis Baptistæ Vecchi-

Vecchietti Florentini anno 1601. Harmuziæ. II. Isaias, Jeremias, Baruch charactere Persico. III. Parabolæ Salomonis, Ecclesiastes, Canticum Canticorum, Esther, charactere Persico. IV. Parabolæ, Ecclesiastes, Canticum Canticorum Persice, litera Hebraica, præmisso singulis versiculis textu Hebræo. V. Liber Esther Persice charactere Hebr. cum textu ut supra. VI. Tobias & Judith Persice charactere Hebræo scriptus liber anno 1912. Græcorum, Christi 1600. VII. Quatuor Evangelia Persice elegantissime scripta. *Hi septem codices sunt in Bibliotheca doctiss. Abbatis Eusebii Renaudot.*

Novum Testamentum Persice. *Bibl. Lambethana, Crovæus; forsan* IV. *Evangelia.*

Evangelium Persice. Codex hic ex originali transcriptus est anno 790. Maurorum, hoc est Christi 1388. sed originale ipsum longe est antiquius; & missus fuit a Hieronymo Xavier S. J. ex civitate Agra ad Collegium Romanum, ubi illo usus sum, *ait Cornelius a Lapide capitul. 3. proœmii in Evangelia.*

IV. Evangelia Persice *ex Syriaco*, *Interprete Simone F. Joseph Al Tabrizi*, *Persa Christiano juxta Thom. Hyde.* Hæc versio quæ, *juxta Waltonum*, omnium antiquissima est & optima, inserta fuit tomo V. Bibl. Polygl. Londin. *Quandonam descripta fuerit, colligitur ex verbis quibusdam ad finem libri. Verba ex Persico tralata ita se habent.* Absoluta sunt quatuor Evangelia in urbe Christianis habitata Caffa die tertio septimanæ, nono mensis Tamuzi qui Latine dicitur Julius, anno 1341. Christi Messiæ, per manum Simon

Simon Ibn Joseph, Ibn Abraham, Al Tabrizi... & scriptum fuit per mandatum & consilium Domini & Regis sui Ibn Sahm Addaula, Ibn Scirana, cognominati Teflizi. Fuit hic codex in 4. Eduardi Pocockii. *Bibl. Bodleiana cod.* 5453.

Persicæ hujus interpretationis authorem, Sy-" riacum, non vero Græcum Evangeliorum con-" textum sibi vertendum proposuisse multis indi-" ciis liquido constat. Hinc est quod Syriaca vo-" cabula interdum retineat, eorumdem interpre-" tationem illico adjungens... Interdum Syriacas" voces haud satis animadvertens, hallucinatur &" impingit... Crebro liberius exspatiatur & pa-" raphrasten magis quam interpretem agit, multa" de suo explicationis causa adjiciens.... Multa" Evangelico textui assuit & adjungit, quorum" in Græcis & Syriacis codicibus neque vola ne-" que vestigium est. Illud quoque monendum est" aliqua variis in locis prætermissa esse, quod ple-" rumque non interpreti, sed ei potius qui co-" dicem exscripsit, imputandum censeo, cujus" fidem & diligentiam hic sœpe desideramus." *Ita Thomas Gravius præfat. in variantes lectiones Persicas tomo* IV. *Bibl. Polygl. Londin. insertas.*

IV. Evangelia Persice. Exemplar charta pulcherrime descriptum quod cum versione sua Latina edidit Abraham Whelocus. *Cantabrigiæ Bibl. Collegii Emmanuelis cod.* 64.

Eadem Persice. Codex Guill. Laudi. *Bibl. Bodleiana cod.* 395.

Utriusque postremi codicis versio recentior est præcedenti, &, ut quidem videtur, ex Græco traducta,

ducta. *Gravius ibidem, aliter sentit Eusebius Renaudot.*

Evangelium Christi Persice, in 4. *Bibliotheca Vindobonensis cod.* 49. *de Nessel.*

Idem. V. *supra inter codices Eusebii Renaudot.*

IV. Evangeliorum versio Persica, interprete Petro à Matre Dei Carmelita. *Hujus versionis mentionem facit Angelus de la Brosse, dictus à Sancto Joseph, in præfatione Pharmacopææ Persicæ pag.* 38. *num.* 43. „Cum aliæ defuissent versiones quæ-„dam, opera & labore Theologorum nostratum, „qui in Perside convenerant, castigatæ, inter quas „celebratur Aspahani versio Rev. Patris à Matre „Dei, linguæ Persicæ peritissimi, cujus exemplar hic „exhibere valet celebris Gemmarum Mercator D. „Chardin Parisiensis, qui paucis ab hinc annis „transcribendum illud procuravit ex autographo „Bibliothecæ nostræ Aspahanensis.„

„ Evangeliorum quoq; Persicæ quædam haben-„tur Interpretationes, quarum una præ cæteris ce-„lebratur; antiquam eam esse ferunt, ad Syriaca „exactam & paraphrastice extra metas exspatian-„tem. *Dan. Huetius de claris Interpr. pag.* 108.

Libri Editi.

PEntateuchi versio Persica *ex Hebræo & charactere Hebræo.* Interprete Jacobo filio Joseph Tavos seu Tavvsensi Judæo *in usum Judæorum in Persia degentium.* V. *Pentateuchus Polygl.* 1546.

Id scio Pentateuchum Persico sermone retulis-„se Jacobum Tavvasium Judæum... Archetypi „Ebræi vestigia satis fideliter Interpretem hunc

exequi;

exequi; in nonnullis tamen, atque iis fere obscu-" ris, lucis puto inferendæ causa, peregrina adsciscere; pauca tamen ad perfectæ interpretationis lau-" dem superesse.„ *Dan. Huetius de claris interpretibus pag.* 107.

Eadem charactere Persico cum versione Latina Thomæ Hyde. V. *Biblia Polyglotta* 1657.

Geneseos capita quatuor priora Persice & Lat. studio Georgii Othonis. V. *Eadem Polyglotta* in 4. 1702.

Geneseos capita duo Persice, studio Ludovici de Dieu, in 4. Amstelodami 1639.

Ex commonitione ad Lectorem, ad calcem Grammaticæ Persicæ: „ Anno 1551. *(vel potius* 1546.) editum Constantinopoli a Judæis Pen-" tateuchum cum Commentariis R. Salomonis" Jarchi & triplici versione, Chaldaica Onkeli," Arabica R. Saadiæ, Persica R. Jacobi Tavvusi" filii R. Joseph Tavvusi; verum omnia characte-" ribus Hebræis, qui quoniam Persica non satis" dextre interdum exprimunt, & ab iis quæ in" Grammatica tradidimus variare videntur; duo" prima versionis Persicæ Geneseos capita, Persi-" cis literis & vocalibus exprimere & Gramma-" ticæ nostræ subnectere visum fuit, quo facilior" deinceps sit totius Pentateuchi Persicæ versionis," quæ contemnenda utique non est, usus major-" que utilitas.„

IV. Evangeliorum versio Persica, ad verba & mentem Græci textus concinnata, & edita charactere Persico ex codice Cantabrigiensi cum Latina interpretatione & notis in 17. priora capita S.

Matthæi

Secundam *versionem Persicam* quam omnium" antiquissimam & optimam judicamus, tom. 5." hujus operis *Polyglotti* inseruimus una cum ver" sione Latina Samuelis Clerici. *Walton. in præfat.*"

Quatuor Evangeliorum duplex apud nos (*in-" quit Sam. Clericus initio præfat. variant. lectionum Persicarum ibidem Tomo* VI. *pag.* 56.)" Persica ver- sio habetur; una recentior, ut quidem videtur," ex Græco traducta; hujus exemplaria bina, ex" utraque Academia (Oxoniensi & Cantabrigiensi)" unum, nactus vir. clariss. Abraham Whelocus in" Latinum sermonem eam convertit, & prelo" subjectam notis illustrare cœpit, sed morte præ" ventus, opus imperfectum reliquit; quod tamen" viri splendidissimi *Thomæ* Adams Mæcenatis" quondam illius munificentia haud penitus inter-" cidit. Altera est quam hic damus, cujus licet" unicum exemplar ex divite Eduardi Pocockii pe-" nu depromptum habuerimus, quia tamen ex Sy-" riaco facta & priore antiquior visa est, eam non" indignam judicavit Cl. D. Waltonus, operis hu-" jus ἐργοδιώκτης, quæ in eo locum haberet. "

In ea Latino sermone donanda ita versatus" sum, ut nec verborum proprietates negligerem," nec Persicæ phraseos, quoad fieri posset, vim" enervarem; sed mediam quandam viam ingres-" sus, in iis quæ sœpius recurrunt locutionibus" satis habui, in uno vel altero loco κατὰ πόδα, ali-" cubi etiam minus forsan Latine verba reddere," in aliis vero liberiore explicatione eorum sen-" sum & interpretis mentem exprimere.... Sta-„ tueram quidem versionem totam recognoscere,„

„& quasi ad incudem revocare, ac plurimorum, „quæ in ea occurrunt, rationem reddere; sed cum „aliis, quæ mei in hoc opere muneris fuerunt, „distracto, festinante interim & urgente prelo, „id minime liceret, opportune hic subvenit vir „doctissimus Thomas Gravius, cujus in hanc in-„terpretationem exquisitæ animadversiones, quid-„quid a me hac in parte expectari, nedum præsta-„ri potuit, satis superque Lectori pensabunt. *Hæc Sam. Clericus.*

De hac notat Hottingerus Differt. 3. de Transl. Bibl. in ling. Vernac. pag. 112. *& seq. quod* „etiamsi omnino ex Syriacis fluxerit rivulis, in-„terdum tamen ab his non minus quam ab ipsis „fontibus Græcis recedat: *item*, quod alicubi ma-„gnam observet vocum & phrasium emphasin, „liberior nonnumquam sit, & de suo multa ad-„dat, quæ nec in Græco nec in Syriaco extant „contextu; delectetur verborum æquipollentia „pleonastica; mutet nomina appellativa in pro-„pria & vice versa; phrasesque Mahummedicas referat ad Christianismum. „ *Hæc ille, qua variis hic allatis exemplis demonstrat.*

BIBLIA TURCICA.

„Biblia Turcica ad usum Judæorum literis He-„braicis. Judæi in Taurica Chersoneso The-„odosiæ habitantes, Turcice sacros libros legunt, „ut Arabizantes Arabice, & in Perside Persice. „Ubique tamen in peregrinis linguis exprimendis „Hebraico charactere abuti consueverunt. „

Ant.

Ant. Legerus apud Buxtorfium pag. 78. Bibliothecæ" Rabbinicæ quartæ editionis.

Biblia Turcica studio Joannis Ungnadii facta. Joannes Ungnadius Sonnekius, cum antea" Stiriæ & Carinthiæ sub Ferdinando (*I. Imperatore*) præfuisset, religionis causa patriam reli-" quit, & aliquando Uraci (*in ducatu Wirtembergico*) substitit: ubi cum incredibili propagandæ" religionis desiderio arderet, immensis quoque" sumptibus BIBLIA SACRA & Theologorum" aliquot scripta in linguam Turcicam & Croati-" cam converti, & ad gentes illarum linguarum" peritas transferri curavit." *Jacobus Aug. Thuanus libr. 36. histor. ad ann.* 1565.

Biblia Turcica ex versione Ali Beigh Muhammedani in gratiam Levini Warneri facta. Extant bis *in Bibl. Leidensi cod.* 812. *Warneri pag.* 390.

Albertus Bobovius, patria dialecto Bobovvsky," gente Polonus, ejurata Christi fide, Ali Beigh" vocatus, multa scripsit, præsertim Grammati-" cam & Lexicon pro lingua Turcica; & circa" annum 1653. rogatu D. Basire, Ecclesiæ Anglica-" næ catechismum Turcice vertit, & tota sacra" Biblia in linguam Turcicam transtulit pro Levi-" no Warnero, quæ ut typis mandari possent," transmisit ea Leidam, ubi hodie in Bibliotheca" publica servatur msc. exemplar." *Th. Hyde in præfat. libri Alb. Bobovii de Liturgia Turcarum,* 4. *Oxonii* 1690. *editi.*

† *Notandus est Cl. Fabricius, qui in Bibl. Gr. L. IV. c. 5. pag. 202. Bobovium & Ali Beigh diversos auctores fuisse putans, utrumque Biblia Turcice vertisse scribit.*

Biblia Turcica. Codex membranaceus in 8. fuit olim Bibl. Monachienſis. *Bibl. Vinarienſis.*

Pentateuchus, libri Joſue, Judicum, Samuelis & Regum Turcice verſi ex Hebræo, in folio. *Bibl. Leidenſis cod.* 1. *append. Warneriani pag.* 420.

Pſalmi Turcice ex verſione Bobovvsky. Extabant penes Thomam Hyde. *Idem ibidem ut ſupra.*

Novum Teſtamentum Turcice redditum, opera Guillelmi Seaman. 4. Oxonii, Jo.Hall. 1666.

Evangelia Matthæi & Joannis, lingua communi Turcica, literis & pronunciatione Gallica. Scripta Iſpahani per Dn. de Lauziere Nobilem Gallum & Nobiliſſ. Dn. Sparvenfeldio dono auctoris data Moſcuæ anno 1686. *qui hunc codicem in* 4. *dono dedit Bibliothecæ Upſalienſi, ut fert pag.* 48. *catalogi librorum mſc. quibus hanc Bibliothecam ditavit.*

SECTIO OCTAVA.
BIBLIA ARMENA.

ARMENA Bibliorum verſio a S. Joanne Chryſoſtomo vel ejus ſtudio concinnata. *Sixtus Senenſis lib. 6. Bibliotheca ſancta annotat.* „152. *dicit* „ S. Joannem Chryſoſtomum novum „Teſtamentum & Pſalmos Davidicos in linguam Armenicam tranſtuliſſe; „ *ſed è veteribus id refert nemo ante Georgium Alexandriæ Patriarcham qui claruit* 620. *Chryſoſtomus cum in Cucuſum* „*Armeniæ oppidum exularet*, „ invenit largiente

Deo

Deo quosdam ex iis Græce scientes : quos no-" vum Testamentum & Psalterium in vernaculam" ipsorum linguam convertere effecit; uti notiti-" am S. Scripturæ obtinerent, &c....." *De vita S. Chrysostomi tom. 8. edit. Savilliana* §. 59. *Verum scriptor iste juxta Photium præter historiæ fidem narrasse quædam visus est. Constat etiam ex Palladii dialogo* de vita Chrysostomi „Georgi-" um sua ut plurimum fabulis intertextis descripsis-" se. *Quænam igitur hujusmodi auctori, qui ducentis & amplius annis post Chrysostomi obitum res ab ipso gestas absque ullo veterum momento descripsit, fides est habenda?*

Biblia veteris & novi Testamenti ex Græco idiomate in Armenum translata à Moyse Grammatico, Davide Philosopho & Mampræo Armenis circa tempora Arcadii Imperatoris & S. Joannis Chrysostomi.

Hac eadem tempestate floruit etiam in Arme-" nia celeber quidam Heremita, dictus Mesrobus," vir planè eruditissimus & ingenio perspicax; qui" cum Armenarum tum Iberarum quoque litera-" rum characteres accuratissime primus expressit," ac posteris singulare hoc beneficium, quo tot" transactis seculis eorum majores expertes fue-" rant, dereliquit. Is igitur & Isaac *Armeniorum*" Patriarcha plures in Armenia erudierunt disci-" pulos, quos & Athenas ad Græcam linguam," aliasque facultates adipiscendas miserunt. Inter" eos autem maximè omnium profecerunt tres," videlicet MOYSES cognominatus Grammaticus," DAVID Philosophus & MAMPRÆUS, qui postea"

 pleros-

„plerosque libros ac præsertim Bibliorum vete-„ris & novi Testamenti ex Græco idiomate in Ar-„menum transferendo, suam ipsorum linguam mi-„rum in modum locupletarunt, &c.„ *Ex historico carmine Nierſeſis Ghel de regibus Armeniæ num.* 490. *apud Clementem Galanum part. hiſtor. Conciliationis Eccl. Armenæ cum Romana cap.* 7. *num.* 12.

Rem aliter narrat vitæ B. Meſropæ ſcriptor qui in titulo hujus vitæ vocatur CORIUN. Legitur circa initium, Meſropam „apud ſe ſtatuiſſe vigin-„ti duos libros veteris Teſtamenti transferre in „Armenicum ſermonem, cui diſcipuli ſui Joan-„nes & Joſeph in eo auxilium dabant... Illis „temporibus regnabat Theodoſius Junior. *Narrat* „*poſtea quod* cogitaverint ambo beati *Iſaac Ar-„menorum Patriarcha & Meſropa* ſuæ narrationis „ſcripturam extendere & augere interpretationes „& ſcripta ſecundum efficientiam Dei, propterea „miſerunt duos ex diſcipulis in urbem Edeſiæ „Eznac & Joſeph, ut ex Syrorum lingua ſanctas „ſcripturas interpretantes in linguam Armenicam „literas commendarent ſuæ regioni; illi autem e-„untes perfecerunt juſſa, &c. „ *Hæc exſcripta ſunt ex codice Armeno Bibliothecæ Regiæ qui* Sanctologium *inſcribitur, juxta verſionem Oskan Vartabied Epiſcopi Armeni anno* 1669. *factam.*

Ex plurimis hujus vitæ locis minorem ſanè hic author meretur fidem quam præcedens; diverſa autem utriuſque narratio, tantum abeſt ut magnam huic verſioni authoritatem concilìet, ut contra omnem ferè prorſus ipſi fidem adimat. Cujus ætatis

ſint

sint hi scriptores, ignoratur; praterea solent Orientales populi maximam suis rebus antiquitatem tribuere.

Armena totius S. Scripturæ versio, ex Latino sermone à Bartholomæo Parvo, & Joanne Angelo ex Ordine Prædicatorum, Joanne & Jacobo Armenis anno Christi 1316. concinnata. Bartholo-" mæus & Joannes Angelus Bononienses ex Lati-" no idiomate transtulerunt in linguam Armeni-" cam Biblia sacra. „ *Ita de Altamura cent. 2. Bibl. Ord. Prædic. ad ann.* 1333. „ Interea (*inquit Galanus ibidem ut supra cap. 30. num. 14.*) „ Bartholo-" mæus & Joannes Angelus una cum Armenis" magistris Joanne & Jacobo ad translationem sa-" crorum librorum ex Latino in Armenum idioma" sese totos dedere. „ *Utinam vetustos ea de re laudassent authores, recentiores enim sunt*, (*prior scripsit anno* 1677. *alter vero* 1650.) *ut solo duntaxat ipsorum testimonio credatur.*

Psalmi in linguam Armenicam translati, tempore Theodosii Magni. „Imperante Theodosio & regnante apud Persas Bramsapo „ (*qui est Babram alter filius Schabur, qui regnavit circa an.* 376. *vel filius ejus Schabur tertius qui rerum potitus est circa an.* 380. *ut refert Ulmannus in serie Regum Persarum pagina* 132.) „ cum nulli in Armenia" reperirentur qui Romanam (*hoc est Græcam,*" *hanc enim intelligit auctor*) linguam perspectam" haberent; extiterunt nonnulli, qui contra formam" à magno Gregorio (*Armeniæ Episcopo*) præscri-" ptam, sibimetipsis Armenica lingua, Psalmos & li " teras & cantiones transtulerunt. Quod audiens"

„Theodoſius Imperator valdè ſuccenſuit Arme-„niis,quod traditionem à ſancto Gregorio acce-„ptam violaſſent.„ *Hæc Græce referuntur apud Jac. Gretſerum lib. 2. cap. 16. Defenſionis Bellarmini columna* 881.*quæ quidem ipſe legerat in relatione de origine errorum Armeniacorum ab ipſo reperta in quodam mſc. codice Græco Bibliotheca Bavaricæ. De hoc auctore cujus nec nomen Gretſerus nec ætatem indicat, ferri judicium non poteſt : Ille verò quæ de Davide Philoſopho, Moſe Grammatico & Mampræo ſuperius ex Galano allata ſunt, circa librum ſaltem Pſalmorum confirmare videtur; hi enim circa illud tempus inclareſcebant.*

Codices Manuſcripti.

Biblia Armena *ex verſione Græca. Bibl. Vaticana, Ath. Kircherus cap. 5. Prodromi Coptici pag.* 129.

„Res nota eſt *(inquit Gregorius Scholiaſtes Sy-„rus apud Waltonum proleg.* 13. §. 15.) quod etiamſi „codices ex Græco tranſtulerunt Armeni, tamen „cum Syriaco poſtea contulerunt exemplar eorum, „& illud ſingulis in locis concordare fecerunt.

Pſalmi Armenice. Codex in folio ſcriptus à Matthia Moracca Armeno ex Ord. Prædic. Priore Carnenſi. *Bibl. Dominicanorum in vico S. Honorati.*

Iidem, fol. *Florentiæ Bibl. S.Laurentii pluteo* 1. *cod.*10. In 8. bis. *Bibl.Bodleiana codd.*314.315.

Evangelium Armenice.*Florentiæ Bibl. S. Laurentii plut.* 1. *cod.* 11.

IV.

IV. Evangelia Armenice. *Bibl. Dudleii Loftusii in Hibernia cod. 1. num.* 851.

Evangelia Armena. *Romæ, Bibl. Chiggiana, de Montfaucon pag.* 237. *Diarii Italici.*

Acta Apostolorum & Epistolæ Pauli Armenice. V. *Eadem Polyglotta cod.* F.

Acta & Epistolæ Apostolorum & Apocalypsis Armenice. V. *Eadem Polyglotta cod.* G.

Acta Apostolorum & Epistolæ Canonicæ, Armenice. Codex scriptus 1301. *Bibl. Cardinalis Ascanii Columnæ, Possevinus ad calcem Apparatus sacri.*

Libri editi.

Biblia Armena *juxta versionem LXX. Interpretum*, jussu Jacobi Characteri Armenorum Proto-Patriarchæ adornata, & edita studio Oskan Wartabied Episcopo Yuschuavan in Armenia de dominatione Persica (juvante Salomone de Leon ejus Diacono, *Chevillier p.* 271.) in 4. Amstelodami, æra Armenorum 1515. Christi 1666. *Hæc editio Armenis non fuit accepta.*

Exemplari quod Uscanus Bibliothecæ Regiæ dono dedit, præfigitur Epistola Latina Ludovico XIV. Regi Christianissimo ab eodem Oskan nuncupata, ejusque studio impressa, quæ sic habet: Sistunt se-" se, Serenissime Rex, aspectui tuæ Regiæ majestatis" longe splendidissimo sacra hæc Biblia Armeni-" ca, à natione nostra diu multumque desiderata" ac expetita, nunc vero primum in orbe Christia-" nissimo novis elegantibus typis excusa, magnis-"

„que ſumptibus & ſummo labore & induſtria pu-
„blicata, &c. Amſtelod. 21. Maii 1669.

„Hæc ſumma fide in lucem remiſit Uſcanus juxta „optimos quosdam mſc. codices quos ſecum ex „oriente attulerat, *inquit Rich. Simon. lib. 2. cap. 16.* „*hiſt. crit. Vet. Teſtamenti.* *Et addit ibidem* hanc „interpretationem Armenicam, idque ex illius E-„piſcopi Armeni ore didici, à Moſe & Davide (*de* „*quo ſupra*) ſumptam fuiſſe ex Græca verſione LXX. Interpretum. „ † *conf. Dn. de Moni ſeu idem R. Simon c. 12. hiſt. crit. de religione & ritibus populorum Oriental. pag.* 137.

„ Bibliorum Armenicorum recentisſima editio „(quam num alia unquam anteverterit, dubito) „juſſu Reverendiſſ. Domini Jacobi Armenorum „Proto-Patriarchæ juxta Dalmatiam adornata eſt, „atque anno Salvatoris M. DC. LXVI. æræ Ar-„menorum M.CXV. Amſtelodami, in forma, ut „loqui amant, quarta majori, nitidiſſimis typis, „charta puriſſima columnisque diviſa, hiſtoriis „Biblicis pluribus figuris æneis repræſentatis, lo-„cisque parallelis textui uberrime adjectis, capiti-„bus in certas ſuas partes diſtributis, diſtincteque „notatis verſibus, prodiit: Novo Teſtamento ſin-„gulorum librorum Biblicorum argumenta ſub-„jiciuntur. *Andr. Acoluthus in præfatione Obadiæ Armeni.*

Idem ante dixerat „ certum eſſe, auctorem „verſionis ſacri Codicis Armenicæ, quisquis ille „fuerit, in veteris inſtrumenti interpretatione „proto-typon, quod tunc, præter Targumim, „extabat unicum, LXX viralem verſionem ele-giſſe.

gisse, illamque accurate plerumque expressisse;"
ita tamen, ut suæ ipsius libertatis non prorsus"
fuerit immemor. "

Biblia Armenica studio Theodori Petræi edita in folio. Ibidem 1670. *Hujus editionis meminit Saubertus in prolegomenis ad varias lectiones in S. Matthæum pag.* 50. † *Extat in Bibliotheca Leidensi Cat. p. 250. n. 16.*

Hoc anno (1707.) *excuduntur Constantinopoli Biblia Armena in 4. sicut mihi retulit R. Pater Du Pré Soc. Jesu qui aliquot ab hinc mensibus ex ea urbe Parisios reversus est.*

Psalmi Armenice, 8. Romæ 1565. Venetiis anno Armenorum 1091. Christianorum 1642. Amstelodami 1661. in 4. Ibidem 1666. in 24. Ibid. 1672. 1677. in 8. Massiliæ 1673.

Obadias Armenus charactere Armeno & Romano cum versione Latina & notis Andreæ Acoluthi, in 4. Lipsiæ 1680.

† *Textus Armenicus impressus est juxta modo laudatam editionem Amstelodamensem anni 1666. cujus elegantissimum exemplum, quo scilicet Acoluthus usus est, hodie in Bibl. Sen. Lips. asservatur.*

Novum Testamentum Armenice, 8. Amstelod. 1668. Idem nitidioribus typis recusum, 8. Ibid. 1698.

Illud neutiquam prætereundum (*ait Jo. Millius*"
pag. 152. *prolegom. in Nov. Test. Gr.*) quod nos"
per literas monuit, in Armenica cœteraque o-"
mni literatura Orientali longe versatissimus Lu-"
dov. Pickius (*Doct. Sorbonicus.*) *Versio*, inquit,"
Armenica est antiquissima, & ex genio suo ita"
ἑλληνίζει,

ἑλληνίζει, ut de verbo ad verbum Græca referat;" unde ex ipsa jus est restituendi originale Græcum," unde profluxit."

APPENDIX.

BIBLIA GEORGIANA.

BIBLIA idiomate veteri Georgiano, *de quibus hæc memorat Joannes Chardin in Itinerario suo pag.* 131. *editionis minoris Amstelodamensis. Ex brevi Commentario Josephi Mariæ Zampi Mantuani ex ordine Cleric. Minorum vulgo Theatinorum, qui* 23. *annis in Mengrelia commoratus est.* „Nullus est in gente tam rudi, tamque ignara, „qui sacram Scripturam percipiat, vel etiam legat, „paucissimi enim ex iis legere didicerunt, aut ve- „tus idioma Georgianum callent & intelligunt, „in quod unum translatum habent sacrum codi- „cem. Mulieres, hominibus paulo doctiores, hi- „storias ex Evangeliis, quas memoriter tenent, quandoque narrant. „

Fides sit penes auctorem.

SECTIO NONA.

BIBLIA COPTICA

seu

ÆGYPTIACA.

BIBLIA lingua veteri Ægyptiaca conscripta tempore S. Antonii Abbatis, Ægyptii.

Tunc

Tunc temporis aliquam fuisse in Ægypto sacri codicis scriptam lingua vulgari translationem nullus est dubitandi locus; sanctus enim Antonius sive in colloquiis diurnis, sine in paræneticis sermonibus infinita prope sacrarum paginarum loca frequentissime usurpabat. Unde merito sine ulla scientia literarum Scripturas divinas & memoriter audiendo tenuisse & prudenter cogitando intellexisse prædicatur, *ut scribit S. Augustinus proloq. libri de doctrina Christiana. Verum Græce nesciebat:* Horum ergo verborum fui Interpres, (*inquit Palladius sub finem cap. 26. hist. Lausiacæ*) cum Beatus Antonius Græce nesciret; *Proindeque sacras literas in linguam maternam id est Ægyptiacam conversas didicerat.*

Hæc autem non omnino probant tum extitisse hujusmodi versionem; nam S. Antonius quæ in concionibus publicisque S. Scripturæ lingua vernacula expositionibus audierat, ea mandare memoriæ potuit, ac postea aliis recitare. Neque etiam constat an sermones parænetici sub ejus nomine vulgati, vere sint illius fœtus.

Copti sive Christiani, qui Ægyptum incolunt, " sua habuere Biblia scripta antiquo sermone Co- " ptico, quæ adhuc retinent; sed quia perpaucis " cognita erat lingua illa Coptica; novas versio- " nes Arabicas concinnare, quæ ab omnibus in- " telligerentur, necesse fuit; ita ut plerique eorum " libri qui Ecclesiarum usui inserviunt, Coptice " simul & Arabice descripti conspiciantur... Hæ " versiones *Copticæ* videntur esse melioris notæ, " quam Arabicæ; majorem enim illæ præ se ferunt " anti-

„antiquitatem, & si P. Kirchero credamus, ad „tempora fere Concilii Nicæni illas referemus. *Ita Rich. Simon disq. crit. de variis Bibl. editionibus cap.* 21.

„ Quadringentis annis & amplius antequam de-„sveta prorsus fuisset lingua Coptica, quædam ex-„tabant Arabicæ Bibliorum conversiones. „ *Eusebius Renaudot in observationibus suis.*

„ Quo tempore sacrorum voluminum in lin-„guam Coptam facta fuerit translatio huc usque „cognoscere non licuit; quantum tamen e Mar-„tyrologio Coptico, quod Arabice scriptum in Ma-„ronitarum Collegio conservatur, colligere licuit; „ea facta est abhinc mille circiter & trecentis „annis, *id est anno Christi* 336. (*hæc scribebat* „*Kircherus anno* 1636.) quo tempore, teste Nice-„phoro, studium sacrarum literarum in Thebai-„de, & per totam passim Ægyptum, maxime „florebat; quod & dictum Martyrologium, in „prima prolusione mensis Thoth aperte dicit, præ-„cipuam Monachorum ejus temporis occupatio-„nem fuisse sacra Biblia e Græca, Chaldaica & „Hebraica, in linguam ipsis propriam, Coptam „nimirum, transferre; quæ proto typa deinde suc-„cedentibus seculis, alii & alii identidem descri-„bentes, numerum librorum pro multitudine Cœ-„nobiorum, Monachorumque in immensum au-„xerunt. „ *Ita Athan. Kircherus cap.* VIII. *Prodromi Coptici cap.* 186.

„ Hic autor rerum Copticarum non fuit admo-„dum gnarus, ejus proinde testimonio non facile „credendum est. „ *Renaudot.*

Lingua

Lingua Coptica, (*inquit Ludovicus Pickius*) " quam lege in MSS. ante hos 500. annos scriptis, " certo certius, est ipsa Pharaonica Abrahamo " coæva, nisi quod non est pura sed corrupta. " Versio autem certo est anterior Islamismo, seu " usu linguæ Arabicæ per Ægyptum i. e. seculo " XI. (*vel potius VIII.*) Jam ergo attingit Ace- " phalorum & Jacobitarum tempora, imo & secu- " lum quintum in quo mortuus est Hieronymus. " Lingua sane tota sui juris est, plane singularis, si- " cut Hungarica inter tot Slavonicas. Versio non " adhæret Græco ad verbum, sed sensum tantum " refert; licet literas Græcorum, imo & verba ipsa " adhibeat, non tamen magis Græca quam versio " Muscovitica. *Sic ille ad Joann. Millium qui hæc " refert pag. 167. protegom. in Nov. Test. Gr.* "

Hæc Coptica translatio (ut me monuit D. Abbas Renaudot) Græcum exemplar adverbum sequitur.

A. Pentateuchus, Daniel & Novum Testamentum. *Extant penes D. Bernardum de Montfaucon qui de his libris hæc scribit cap. 5. Diarii Italici.* Postremis istis otii Venetiani diebus, cum in " bibliopolio quodam Biblia Coptica msc. quin- " que tomis offendissem, parvo ipsa ære coemi. " In iis Pentateuchus, Daniel, qui rarus occur- " rit hac lingua, Novum Testamentum totum cum " Apocalypsi, quæ haud frequens est; reliqua de- " sunt. *pag.* 69. "

Idem de his codicibus ita loquitur pag. 313. *lib.* 3. *Palæographiæ Græcæ.* " Libri Coptici qui su- " persunt, non admodum vetusti sunt, nullum-

que

„que hactenus vidi, qui annos plusquam quin-„gentos præferret. Habentur autem in Bibliothe-„cis variis, in Vaticana, Regia, Colbertina &c. „Quinque tomos Bibliorum hac lingua Venetiis „emptos nos habemus, videlicet Pentateuchum, „Danielem, omnesque libros Novi Testamenti „cum Apocalypsi. *Hæc ille.*

B. Pentateuchus, liber Samuelis, XII. Prophetæ minores interprete quodam Judæo, & Evangelia ex versione cujusdam Jacobitæ aut Monophysitæ, Coptice; adjuncta est versio Arabica quæ a vulgatis aliis sæpe differt, &, ut Coptica, Græcum textum exprimit. Codex in folio. *Bibl. Regia cod.* 326.

De hoc codice Regio 326. *& quatuor sequentibus sc. Psalmorum* 327. *Prophetarum min.* 328: *IV. Evangeliorum* 329. *Actuum & Epistol. Apostolorum* 331. *hæc scribit Franciscus Wilhelmus à Ramshausen cap. 2. Exercit. de Ecclesia Coptica, Jenæ anno* 1666. *edita.* „Relatum mihi memini à Dn. D. „Præside (*Joan. Ern. Gerhardo*) ostensam sibi „Lutetiæ Parisiorum ab illustri Gisberto Gaulmi-„no versionem sacræ Scripturæ Ægyptiacam, lin-„gua & literis Copticis, hoc est ad Græcorum cha-„racteres sive literas proxime accedentibus, in per-„gameno scriptam, quinque voluminibus in folio „regali, quod opus ex Ægypto allatum quadrin-„gentorum coronatorum pretio suum ille fe-„cerat.„

C. Pentateuchus Coptice, 3. tomis in folio magno comprehensus. Descripti fuerunt hi tres tomi, opera cujusdam Gabrielis filii Phanus, *sic enim*

enim in fine libri habetur : „Descripsit autem hoc opus vigesimo tertio mensis Megori benedi-" cti, anno 1115. S S. Martyrum ; (*hoc est Christi*" 1399.) det nobis Deus de benedictionibus eorum." Est porro Pentateuchus hic præ reliquis singulari cura scriptus. *Bibl. Vaticana cod.* 1. 2. 3. *Ath. Kircherus ibidem ut supra pag.* 189.

D. Pentateuchus Coptice & Arabice. *Bibl. Bodleiana cod.* 5858.

Psalterium Davidis Coptice descriptum jussu venerabilis Domini Patriarchæ Gabrielis 22. mensis Paophi anno Coptico 1082. (*Christi* 1366.) *Bibl. Vaticana cod.* 8. *Kircherus pag.* 193.

Psalmi Coptice. *Bibl. Regia codd.* 327. 333. *Bibl. Eduardi Bernard, Angli, cod.* 25. *num.* 7371.

Psalmi Coptice in pergameno manu antiqua. *Bibl. Bodleiana codd.* 5290. 5859.

Psalmi CLI. cum aliis hymnis & precibus, Coptice in fol. Codex vetus. *Ibid. cod.* 8630.

E. Psalmi Coptice & Arabice, fol. *Bibl. Regia cod.* 328. in 8. *Bibl. Bodleiana cod.* 8649. V. *Polyglotti* 1663.

Prophetæ XII. Minores & Daniel Coptice, fol. *Bibl. Regia cod.* 328. & 326.

Novum Testamentum Coptice. V. *supra Pentateuchus Coptice, cod. A.*

F. Novum Testamentum totum conscriptum charactere & sermone Ægyptiaco, cum interpretatione ad verbum sermone simul & charactere Arabico. *Bibl. Vaticana, Phil. Labbe pag.* 244. *Bibl. nova librorum msc.*

G. IV. Evangelia Coptice & Arabice. Codex in fol. picturis ornatus, non vetustus sed

pulchre scriptus. *Bibl. Regia cod.* 330. Eadem *ibidem cod.* 5861.

De hoc exemplari & aliis duobus 5235. & 5860. *quæ in eadem Bibliotheca servantur, memorat Thomas Smithus de vita Huntingtoni pag.* 17. „ Quod „hic unum Kairæ, alterum in deserto Nitriæ, ter„tium Hierosolymis repererit, D.Mareschallo, qui „editionem Copticam N. Test. tum temporis mo„liebatur, transmissa. „

„ Prodibunt brevi, bono cum Deo, ex typo„grapheo nostro (*i. e. ex Theatro Sheldoniano*) „Evangeliorum versio antiquissima lingua & cha„racteribus Copticis. „ *Ita suam præfationem claudit auctor, qui edidit historiam Jacobitarum Oxonii* 1675.

Illam jam diu promiserat Mareschallus, ex codice Isaaci Vossii, initio observationum de versione Gothica, his verbis : „ Et sperare licet aliquando even„turum, ut vetustum Ecclesiæ Copticæ monumen„tum Evangelicum, à lucta cum pulvere & tenebris „vindicatum, publica quoque luce, libertateque donatum evadat.

IV. Evangelia Coptice cum titulis Arabicis & figuris. Codex in fol. perantiquus & elegantissime scriptus à Michaele Metropolita Damietæ pro Mario filio Zaraæ Patriarcha Alexandrino, cujus effigies initio libri conspicitur, quique ordinatus fuit anno Martyrum 896. (*Christi* 1180.) Hic codex membranaceus est, & quod rarius occurrit, literis capitalibus exaratus. *Bibl. Regia cod.* 329. Eadem Coptice. *Bibl. Vaticana cod.* 6. *Kircherus pag.* 192. in fol. *Bibl. Colbertina cod.* 2913. *Bibl. Segueriana*

riana pag. 31. *Bibl. Bodleiana codd.* 5235. 5860. 8623. *Bibl. Collegii Romani, Cornelius à Lapide cap.* 3. *proœmii in Evangelia.*

Eadem Coptice 2. vol. in 4. utrumque codicem descripsit Th. Mareschall manu propria. *Bibl. Bodleiana codd.* 8644-45.

† D. Mareschallus editionem Copticam N. T." magno & erudito cum apparatu elegantissimis" typis, ea de causa & dedita opera fusis, molitus" est. *Quippe* studio linguæ Saxonicæ, accuratam" exquisitamque linguarum Orientalium, & præser-" tim Copticæ, quam in deliciis habuit, cognitio-" nem indefessa plane industria addiderat. Quo" autem fructu, qualique beneficio rei Christianæ &" Ecclesiæ Catholicæ, & præsertim Copticæ, qua-" rum alumni ingenti impressorum exemplarium" copia erant remunerandi, Respublica literaria du-" dum habuisset compertum, nisi Viri optimi mors" intervenisset. *Smithus loc. cit.*"

Atque hic certe haud absque re fuerit, pauca" quædam tradere de N.T. versione Ægyptiaca si-" ve Coptica; quam Mareschallus supra laudatus," uti videre est ex MSS. schedis in Bibliotheca" Bodleiana, & observationibus in Evangelia Go-" thica, egregie excoluerat. Extraxerat ille ex co-" dice Evangeliorum Coptico cum Græcis nostris" collato variantes lectiones; editurus etiam" Evangelia (tria Matthæi capita cum versione" Latina & annotationibus excusa, vidisse me olim" memini) modo Deus longiorem ei vitam dedis-" set. Ipso autem avulso, licet haud defecerit" forte alter operi huic subeundo par; (quid quod"

„agat jam apud nos, dum hæc ſcribo, vir haud „vulgaris in hac literarum parte eruditionis & „incredibilis diligentiæ,(a) qui edendis & Latine „reddendis libris N.T. Copticis horas ſuas lubens „inſumeret.) mortuo tamen dudum illo literarum „Patrono, cujus ſumptibus Evangelia hæc typis „excudenda fuerant, haud reliqua eſt ſpes ulla, „in publicum unquam prodituram eſſe hanc ver- „ſionem.

„ Ipſius certe Exemplaria in clathris Bodleianis „latent nonnulla eximiæ vetuſtatis & elegantiæ. „Evangelia quatuor, e legatis Mareſchalli. Ho- „rum alterum Exemplar e legatis ejusdem. „Quatuor Evangelia. Evangelia Coptice & Ara- „bice. Joannis Evangelium Coptice. Acta Apo- „ſtolorum Coptice. Epiſtolæ Pauli Coptice. Earum- „dem aliud Exemplar. Epiſtolæ Pauli cum ſeptem „Catholicis & Actis Apoſtolorum Coptice & Ara- „bice Nihil ad integrum N. T. deeſt, præter „Apocalypſin. Hujus autem Exemplar ſervatum „aiunt in Bibliotheca Vaticana... *Hæc verſio* non „tantum profluxit ex fonte Græco, ſed etiam ex- „preſſa fuit ad Exemplar optimum, unumque e „primævis, aut certe ex hujusmodi aliquo de- „ſcriptum, ut apparet ex variantibus hujus lectio- „nibus.„ *Joannes Millius pag.* 152. *prolegom. in N. T. Gr.*

† (a) *Hic innui puto Cl. Hofmannum Ploenenſem Holſatum, qui illo tempore Oxonii verſatus eſt, ac Millio perfuit familiaris. Ejus in deſcribenda è codicibus Bodleianis verſione Coptica diligentiæ ipſe tunc ſpectator fui, cujus etiam verſionis capita quæ-* *dam*

dam ad editionem cum interpretatione Latina & notis paravit, ut refert Io. Alb. Fabricius L. IV. Biblioth. Gr. cap. V. p. 192.

Liber Evangeliorum Coptice, non minus varietate picturarum quam scripturæ venustate cumprimis spectabilis. Scriptus ille fuit eo anno qui sequitur : „ Scripsi hoc in Conventu S. Mercurii in Ægypto Gabriel pauper & hu-" milis, & custoditur id modo in Monasterio S." Antonii Magni in deserto. Arabiæ, in præsentis" sapienis supradicti, (*sensus hujus loci non est pla-" nus,*) in tertio mensis Pharmuthi anno 986. SS." Martyrum (i.e. Christi 1270.) 5. die Reheb men-" sis jejunii anno Arabum 669. Christi 1270." *Extat in Bibl. Vaticana cod. 4. Kircherus ibidem pag. 192.*

In hoc codice prævie ad Evangelium S. Marci hæc habentur, *ut refert Guill. Bonjour pag. 15. Exercitationis de rebus Copticis.* „ Evangelium" Patris nostri S. Apostoli & Evangelistæ & Mart." Marci. Unus ex LXX. discipulorum Apostolo-" rum Latine illud scripsit in magna civitate Ro-" mæ, illudque evulgavit in Racoti (*seu Alexandria*)" & finibus ejus, & Ægypto & Pentapoli, & Africa" & Æthiopia."

Plura notatu digna habent præfationes in Ev-" angelia, quæ extant in codice mox laudato. Non-" nulla inde exscribam, quibus scilicet tempus de-" signatur, quo quilibet Evangelista scripsit Evan-" gelium, statuta pro annorum epocha Assumptio-" ne Salvatoris nostri, seu ejus in cœlum Ascen-" sione. Hæc autem epocha necessario conjicien-

„da eſt in annum æræ Chriſtianæ trigeſimum ter-
„tium ſeu quartum, ducenteſimæ ſecundæ Olym-
„piadis, cui affixit Phlegon miraculoſam hanc ſolis
„defectionem, quæ tempore mortis Chriſti conti-
„git. Id clare demonſtrant hæc excerpta ex lau-
„datis præfationibus.

In Evangelium ſecundum Matthæum. Scriptum eſt hoc Evangelium lingua Hebraica in Palæſtina, & promulgatum eſt in Jeruſalem. Tum interpretatus eſt illud ſanctus Joannes filius Zebedei, in Aſpoli, anno primo regni Claudii, qui eſt annus nonus Aſſumptionis ſanctæ.

In Evangelium ſecundum Marcum. Pax in ſplendore Evangelii tui, quod tradidiſti Marco Apoſtolo, lingua Romanorum Orthodoxorum. Et promulgavit illud in civitate Racoti *ſeu Alexandriæ* & omnibus finibus ejus, anno quarto Regni Claudii, poſt Aſſumptionem Salvatoris noſtri anno duodecimo. Et inventum eſt in alio libro, quod ſcriptum fuerit lingua Aſſyria.

In Evangelium ſecundum Lucam. Scripſit Antiochiæ Evangelium ſuum lingua Græca, anno duodecimo Claudii Regis, poſt Aſſumptionem Dni. J.C. anno vigeſimo. Et inventum eſt in alio libro, quod ſcripſerit eum Alexandriæ.

In Evangelium ſecundum Joannem. Scripſit Evangelium ſuum Epheſi, lingua Græca, anno ſexto regni Cæſaris (*Neronis*) Tarſos qui eſt annus triceſimus poſt Aſſumptionem D. N. & Salvatoris noſtri Jeſu-Chriſti.

Evangelium ſecundum Joannem Coptice, *Pariſiis, Bibl. Collegii Soc. Jeſu. F. 1. cod. 16.*

Idem

Idem Coptice, in 8. *Bibl. Bodleiana codd.* 5867. 8666.

Actus Apostolorum, XIV. Epistolæ Pauli & VII. Canonicæ, Coptice fol. *Bibl. Regia cod.* 331.

Actus Apostolorum & Epistolæ Pauli Coptice. V. *Iidem Polyglotti cod.* F.

Actus Apostolorum Coptice. *Bibl. Bodleiana cod.* 5862.

H. Epistolæ Pauli XIV. Canonicæ VII. & Actus Apostolorum, Coptice & Arabice. *Bibl. Bodleiana cod.* 5865.

Epistolæ XIV. D. Pauli, tres Canonicæ & Actus Apostolorum, Coptice. Codicis hæc est epigraphe: *Profectus est liber ille in pace quæ à Domino*, die sabbathi benedicti, 15. mensis Pharmuthi benedicti, anno SS. Martyrum 1220. Christi 1504. *Bibl. Vatican. cod.* 5. *Kircherus ibidem pag.* 192.

Epistolæ Pauli, Canonicæ & Actus Apostolorum, Coptice. *Ibid. cod.* 71.

I. Epistolæ Pauli Coptice & Arabice, in fol. *Bibl. Regia cod.* 332.

Eædem Coptice. *Bibl. Bodl. codd.* 5863. 5864.

Epistolæ Canonicæ & Acta Apostolorum, Coptice. *Bibl. Segueriana pag.* 31.

K. Apocalypsis Joannis Coptice & Arabice, bis, in 4. *Bibl. eadem pag.* 31.

Eadem Coptice. In fine ponuntur sequentia verba: Die Veneris 25. mensis Pharmuthi anno 1061. SS. Martyrum (i.e. Christi 1345.) & illa erat septimana sexta Jejunii sancti. Det Deus de

benedictione sua, &c. *Bibl. Vaticana, cod. 7. Kircherus ibid. pag.* 193.

„Codices Novi Testamenti Bibliothecæ *Regiæ* „ *& Colbertinæ* easdem distinctiones, quæ sunt in „exemplaribus Græcis ex quibus facta est versio Coptica, conservant. *Rich. Simon cap. 16. hist. crit. Version. N.T. pag.* 191.

APPENDIX.

De versione Psalmorum lingua Punica.

Cum sermo Punicus fuerit in usu apud quasdam duntaxat Africæ nationes, Punicam Psalmorum Davidis versionem, si qua unquam fuerit, hic post Ægyptiacas versiones referre consultius mihi visum est.

Punica Psalmorum Davidis versio tempore S. Augustini. *Circa finem expositionis suæ in Psalmum* 118. *S. Augustinus hæc dicit:* „Omnes octonos versus in Hebraicis codicibus ab ea quæ illis „proponitur, litera incipere, ab eis qui illas nove„runt literas nobis indicatum est, quod nostri vel „Latine, vel Punice, quos ABECEDARIOS vo„cant, Psalmos facere consueverunt.„

Hunc locum objiciunt plurimi, ut probent, Davidis Psalmos Punice versos esse tempore Sancti Augustini. Verum ibi non loquitur omnino hic Sanctus de Psalmis, sed de Canticis seu Cantilenis Abecedariis. (Psalmum ejusmodi contra Donatistas à se conscriptum memorat ipse Sanctus lib. 2. retract,

*retract.cap.*10.) *Praterea* „ si tempore illius ver-" sio Punica Afris usitata fuisset, mentionem ejus" facere ille non intermisisset,cum in libris de Do-" ctrina Christiana ex professo doceat,quæ præsidia" sibi comparare debeat, qui sacrarum litterarum" intelligentiam consequi velit. *Ita Gretserus lib.2.*" *defensionis Controv.Bellarmini cap. 15.pag.*814.

SECTIO DECIMA.

BIBLIA MALAICA ET SINICA &c.

GEnesis Malaice, interprete Daniele Browverio, addita etiam versione Belgica juxta editionem anni 1637. Amstelodami 1662.

Evangelia SS. Matthæi & Marci Malaice, literis Arabicis,ex versione Alberti Cornelii Ruyl & Belgice,4 Enchusæ 1629.Amstelodami 1638.

Evangelia SS.Lucæ & Joannis Malaice ex versione Joannis Van Hasel,† recognita & emendata à Justo Heurnio, addita etiam versione Belgica, jussu & sumptibus Curatorum Societ. Indicæ Orientalis, 4.Amstelodami 1646.

Evangelia IV Malaice versa juxta translationem Belgicam anni 1637.& Actus Apostolorum Malaice,ex versione, Justi Heurnii, cum versione Belgica,in 4. Amstelodami 1651.

Eadem & Actus Apostolorum Malaice ex eadem versione, cum præfatione Anglica Thomæ Mareschal (*in qua de his omnibus versionibus fuse differit*) in 4.Oxonii,Henrici Hall 1677.

T 5 Novum

„que hactenus vidi, qui annos plusquam quin-
„gentos præferret. Habentur autem in Bibliothe-
„cis variis, in Vaticana, Regia, Colbertina &c.
„Quinque tomos Bibliorum hac lingua Venetiis
„emptos nos habemus, videlicet Pentateuchum,
„Danielem, omnesque libros Novi Testamenti
„cum Apocalypsi. *Hæc ille.*

B. Pentateuchus, liber Samuelis, XII. Prophetæ minores interprete quodam Judæo, & Evangelia ex versione cujusdam Jacobitæ aut Monophysitæ, Coptice; adjuncta est versio Arabica quæ a vulgatis aliis sæpe differt, &, ut Coptica, Græcum textum exprimit. Codex in folio. *Bibl. Regia cod.* 326.

De hoc codice Regio 326. *& quatuor sequentibus sc. Psalmorum* 327. *Prophetarum min.* 328: *IV. Evangeliorum* 329. *Actuum & Epistol. Apostolorum* 331. *hæc scribit Franciscus Wilhelmus à Ramshausen cap.* 2. *Exercit. de Ecclesia Coptica, Jenæ anno* 1666. *edita.* „Relatum mihi memini à Dn. D.
„Præside (*Joan. Ern. Gerhardo*) ostensam sibi
„Lutetiæ Parisiorum ab illustri Gisberto Gaulmi-
„no versionem sacræ Scripturæ Ægyptiacam, lin-
„gua & literis Copticis, hoc est ad Græcorum cha-
„racteres sive literas proxime accedentibus, in per-
„gameno scriptam, quinque voluminibus in folio
„regali, quod opus ex Ægypto allatum quadrin-
„gentorum coronatorum pretio suum ille fe-
„cerat.„

C. Pentateuchus Coptice, 3. tomis in folio magno comprehensus. Descripti fuerunt hi tres tomi, opera cujusdam Gabrielis filii Phanus, *sic*

enim

enim in fine libri habetur : „Descripsit autem hoc opus vigesimo tertio mensis Megori benedi-" cti, anno 1115. S S. Martyrum ; (*hoc est Christi*" 1399.) det nobis Deus de benedictionibus eorum." Est porro Pentateuchus hic præ reliquis singulari cura scriptus. *Bibl. Vaticana cod.* 1. 2. 3. *Ath. Kircherus ibidem ut supra pag.* 189.

D. Pentateuchus Coptice & Arabice. *Bibl. Bodleiana cod.* 5858.

Psalterium Davidis Coptice descriptum jussu venerabilis Domini Patriarchæ Gabrielis 22. mensis Paophi anno Coptico 1082. (*Christi* 1366.) *Bibl. Vaticana cod.* 8. *Kircherus pag.* 193.

Psalmi Coptice. *Bibl. Regia codd.* 327. 333. *Bibl. Eduardi Bernard, Angli, cod.* 25. *num.* 7371.

Psalmi Coptice in pergameno manu antiqua. *Bibl. Bodleiana codd.* 5290. 5859.

Psalmi CLI. cum aliis hymnis & precibus, Coptice in fol. Codex vetus. *Ibid. cod.* 8630.

E. Psalmi Coptice & Arabice, fol. *Bibl. Regia cod.* 328. in 8. *Bibl. Bodleiana cod.* 8649. V. *Polyglotti* 1663.

Prophetæ XII. Minores & Daniel Coptice, fol. *Bibl. Regia cod.* 328. & 326.

Novum Testamentum Coptice. V. *supra Pentateuchus Coptice, cod. A.*

F. Novum Testamentum totum conscriptum charactere & sermone Ægyptiaco, cum interpretatione ad verbum sermone simul & charactere Arabico. *Bibl. Vaticana, Phil. Labbe pag.* 244. *Bibl. nova librorum msc.*

G. IV. Evangelia Coptice & Arabice. Codex in fol. picturis ornatus, non vetustus sed

pulchre scriptus. *Bibl. Regia cod.* 330. Eadem *ibidem cod.* 5861.

De hoc exemplari & aliis duobus 5235. & 5860. *quæ in eadem Bibliotheca servantur, memorat Thomas Smithus de vita Huntingtoni pag.* 17. „ Quod „hic unum Kairæ, alterum in deserto Nitriæ, ter„tium Hierosolymis repererit, D.Mareschallo, qui „editionem Copticam N. Test. tum temporis mo„liebatur, transmissa. „

„ Prodibunt brevi, bono cum Deo, ex typo„grapheo nostro (*i. e. ex Theatro Sheldoniano*) „Evangeliorum versio antiquissima lingua & cha„racteribus Copticis. „ *Ita suam præfationem claudit auctor, qui edidit historiam Jacobitarum Oxonii* 1675.

Illam jam diu promiserat Mareschallus, ex codice Isaaci Vossii, initio observationum de versione Gothica, his verbis: „ Et sperare licet aliquando even„turum, ut vetustum Ecclesiæ Copticæ monumen„tum Evangelicum, à lucta cum pulvere & tenebris „vindicatum, publica quoque luce, libertateque donatum evadat.

IV. Evangelia Coptice cum titulis Arabicis & figuris. Codex in fol. perantiquus & elegantissime scriptus à Michaele Metropolita Damietæ pro Mario filio Zaraæ Patriarcha Alexandrino, cujus effigies initio libri conspicitur, quique ordinatus fuit anno Martyrum 896. (*Christi* 1180.) Hic codex membranaceus est, & quod rarius occurrit, literis capitalibus exaratus. *Bibl. Regia cod.* 329. Eadem Coptice. *Bibl. Vaticana cod.* 6. *Kircherus pag.* 192. in fol. *Bibl. Colbertina cod.* 2913. *Bibl. Segueriana*

*riana pag.*31. *Bibl. Bodleiana codd.* 5235.5860.8623. *Bibl. Collegii Romani, Cornelius à Lapide cap.* 3. *proœmii in Evangelia.*

Eadem Coptice 2. vol. in 4. utrumque codicem descripsit Th. Mareschall manu propria. *Bibl. Bodleiana codd.* 8644-45.

† D. Mareschallus editionem Copticam N. T." magno & erudito cum apparatu elegantissimis" typis, ea de causa & dedita opera fusis, molitus" est. *Quippe* studio linguæ Saxonicæ, accuratam" exquisitamque linguarum Orientalium, & præser-" tim Copticæ, quam in deliciis habuit, cognitio-" nem indefessa plane industria addiderat. Quo" autem fructu, qualique beneficio rei Christianæ &" Ecclesiæ Catholicæ, & præsertim Copticæ, qua-" rum alumni ingenti impressorum exemplarium" copia erant remunerandi, Respublica literaria du-" dum habuisset compertum, nisi Viri optimi mors" intervenisset. *Smithus loc. cit.*"

Atque hic certe haud absque re fuerit, pauca" quædam tradere de N.T. versione Ægyptiaca si-" ve Coptica; quam Mareschallus supra laudatus," uti videre est ex MSS. schedis in Bibliotheca" Bodleiana, & observationibus in Evangelia Go-" thica, egregie excoluerat. Extraxerat ille ex co-" dice Evangeliorum Coptico cum Græcis nostris" collato variantes lectiones; editurus etiam" Evangelia (tria Matthæi capita cum versione" Latina & annotationibus excusa, vidisse me olim" memini) modo Deus longiorem ei vitam dedis-" set. Ipso autem avulso, licet haud defecerit" forte alter operi huic subeundo par; (quid quod"

„agat jam apud nos, dum hæc ſcribo, vir haud „vulgaris in hac literarum parte eruditionis & „incredibilis diligentiæ,(a) qui edendis & Latine „reddendis libris N. T. Copticis horas ſuas lubens „inſumeret.) mortuo tamen dudum illo literarum „Patrono, cujus ſumptibus Evangelia hæc typis „excudenda fuerant, haud reliqua eſt ſpes ulla, „in publicum unquam prodituram eſſe hanc ver- „ſionem.

„ Ipſius certe Exemplaria in clathris Bodleianis „latent nonnulla eximiæ vetuſtatis & elegantiæ. „Evangelia quatuor, e legatis Mareſchalli. Ho- „rum alterum Exemplar e legatis ejusdem. „Quatuor Evangelia. Evangelia Coptice & Ara- „bice. Joannis Evangelium Coptice. Acta Apo- „ſtolorum Coptice. Epiſtolæ Pauli Coptice. Earum- „dem aliud Exemplar. Epiſtolæ Pauli cum ſeptem „Catholicis & Actis Apoſtolorum Coptice & Ara- „bice Nihil ad integrum N. T. deeſt, præter „Apocalypſin. Hujus autem Exemplar ſervatum „aiunt in Bibliotheca Vaticana... *Hæc verſio* non „tantum profluxit ex fonte Græco, ſed etiam ex- „preſſa fuit ad Exemplar optimum, unumque e „primævis, aut certe ex hujusmodi aliquo de- „ſcriptum, ut apparet ex variantibus hujus lectio- „nibus.„ *Joannes Millius pag. 152. prolegom. in N. T. Gr.*

† (a) *Hic innui puto Cl. Hofmannum Ploenenſem Holſatum, qui illo tempore Oxonii verſatus eſt, ac Millio per fuit familiaris. Ejus in deſcribenda è codicibus Bodleianis verſione Coptica diligentiæ ipſe tunc ſpectator fui, cujus etiam verſionis capita quæ-*

dam

dam ad editionem cum interpretatione Latina & notis paravit, ut refert Io. Alb. Fabricius L. IV. Biblioth. Gr. cap. V. p. 192.

Liber Evangeliorum Coptice, non minus varietate picturarum quam scripturæ venustate cumprimis spectabilis. Scriptus ille fuit eo anno qui sequitur : „ Scripsi hoc in Conventu S. Mercurii in Ægypto Gabriel pauper & hu-" milis, & custoditur id modo in Monasterio S." Antonii Magni in deserto Arabiæ, in præsentis" sapienis supradicti, (*sensus hujus loci non est pla-" nus,*) in tertio mensis Pharmuthi anno 986. SS." Martyrum (i.e. Christi 1270.) 5. die Reheb men-" sis jejunii anno Arabum 669. Christi 1270." *Extat in Bibl. Vaticana cod. 4. Kircherus ibidem pag.* 192.

In hoc codice prævie ad Evangelium S. Marci hæc habentur, *ut refert Guill. Bonjour pag.* 15. *Exercitationis de rebus Copticis.* „ Evangelium" Patris nostri S. Apostoli & Evangelistæ & Mart." Marci. Unus ex LXX. discipulorum Apostolo-" rum Latine illud scripsit in magna civitate Ro-" mæ, illudque evulgavit in Racoti (*seu Alexandria*)" & finibus ejus, & Ægypto & Pentapoli, & Africa" & Æthiopia."

Plura notatu digna habent præfationes in Ev-" angelia, quæ extant in codice mox laudato. Non-" nulla inde exscribam, quibus scilicet tempus de-" signatur, quo quilibet Evangelista scripsit Evan-" gelium, statuta pro annorum epocha Assumptio-" ne Salvatoris nostri, seu ejus in cœlum Ascen-" sione. Hæc autem epocha necessario conjicien-

„da eſt in annum æræ Chriſtianæ trigeſimum ter„tium ſeu quartum, ducenteſimæ ſecundæ Olym„piadis,cui affixit Phlegon miraculoſam hanc ſolis „defectionem, quæ tempore mortis Chriſti conti„git. Id clare demonſtrant hæc excerpta ex lau„datis præfationibus.

In Evangelium ſecundum Matthæum. Scriptum eſt hoc Evangelium lingua Hebraica in Palæſtina, & promulgatum eſt in Jeruſalem. Tum interpretatus eſt illud ſanctus Joannes filius Zebedei,in Aſpoli,anno primo regni Claudii, qui eſt annus nonus Aſſumptionis ſanctæ.

*In Evangelium ſecundum Marcum.*Pax in ſplendore Evangelii tui,quod tradidiſti Marco Apoſtolo,lingua Romanorum Orthodoxorum. Et promulgavit illud in civitate Racoti *ſeu Alexandriæ* & omnibus finibus ejus,anno quarto Regni Claudii, poſt Aſſumptionem Salvatoris noſtri anno duodecimo. Et inventum eſt in alio libro, quod ſcriptum fuerit lingua Aſſyria.

In Evangelium ſecundum Lucam. Scripſit Antiochiæ Evangelium ſuum lingua Græca, anno duodecimo Claudii Regis, poſt Aſſumptionem Dni.J.C.anno vigeſimo. Et inventum eſt in alio libro,quod ſcripſerit eum Alexandriæ.

In Evangelium ſecundum Joannem. Scripſit Evangelium ſuum Epheſi, lingua Græca, anno ſexto regni Cæſaris (*Neronis*) Tarſos qui eſt annus triceſimus poſt Aſſumptionem D. N.& Salvatoris noſtri Jeſu-Chriſti.

Evangelium ſecundum Joannem Coptice, *Pariſiis,Bibl.Collegii Soc.Jeſu.T.1.cod.16.*

Idem

Idem Coptice, in 8. *Bibl. Bodleiana codd.* 5867. 8666.

Actus Apostolorum, XIV. Epistolæ Pauli & VII. Canonicæ, Coptice fol. *Bibl. Regia cod.* 331.

Actus Apostolorum & Epistolæ Pauli Coptice. V. *Iidem Polyglotti cod.* F.

Actus Apostolorum Coptice. *Bibl. Bodleiana cod.* 5862.

H. Epistolæ Pauli XIV. Canonicæ VII. & Actus Apostolorum, Coptice & Arabice. *Bibl. Bodleiana cod.* 5865.

Epistolæ XIV D. Pauli, tres Canonicæ & Actus Apostolorum, Coptice. Codicis hæc est epigraphe: *Profectus est liber ille in pace quæ à Domino*, die sabbathi benedicti, 15. mensis Pharmuthi benedicti, anno SS. Martyrum 1220. Christi 1504. *Bibl. Vatican. cod.* 5. *Kircherus ibidem pag.* 192.

Epistolæ Pauli, Canonicæ & Actus Apostolorum, Coptice. *Ibid. cod.* 71.

I. Epistolæ Pauli Coptice & Arabice, in fol. *Bibl. Regia cod.* 332.

Eædem Coptice. *Bibl. Bodl. codd.* 5863. 5864.

Epistolæ Canonicæ & Acta Apostolorum, Coptice. *Bibl. Segueriana pag.* 31.

K. Apocalypsis Joannis Coptice & Arabice, bis, in 4. *Bibl. eadem pag.* 31.

Eadem Coptice. In fine ponuntur sequentia verba: Die Veneris 25. mensis Pharmuthi anno 1061. SS. Martyrum (i.e. Christi 1345.) & illa erat septimana sexta Jejunii sancti. Det Deus de

benedictione ſua, &c. *Bibl. Vaticana, cod. 7. Kircherus ibid.pag.* 193.

„Codices Novi Teſtamenti Bibliothecæ *Regiæ* „ *& Colbertinæ* easdem diſtinctiones, quæ ſunt in „exemplaribus Græcis ex quibus facta eſt verſio Coptica, conſervant. *Rich.Simon cap.* 16. *hiſt. crit. Verſion. N.T.pag.* 191.

APPENDIX.

De verſione Pſalmorum lingua Punica.

Cum ſermo Punicus fuerit in uſu apud quasdam duntaxat Africæ nationes, Punicam Pſalmorum Davidis verſionem, ſi qua unquam fuerit, hic poſt Ægyptiacas verſiones referre conſultius mihi viſum eſt.

Punica Pſalmorum Davidis verſio tempore S. Auguſtini. *Circa finem expoſitionis ſuæ in Pſalmum* 118. *S. Auguſtinus hæc dicit:* „Omnes octonos verſus in Hebraicis codicibus ab ea quæ illis „proponitur, litera incipere, ab eis qui illas nove„runt literas nobis indicatum eſt, quod noſtri vel „Latine, vel Punice, quos ABECEDARIOS vo„cant, Pſalmos facere conſueverunt.„

Hunc locum objiciunt plurimi, ut probent, Davidis Pſalmos Punice verſos eſſe tempore Sancti Auguſtini. Verum ibi non loquitur omnino hic Sanctus de Pſalmis, ſed de Canticis ſeu Cantilenis Abecedariis. (*Pſalmum ejusmodi contra Donatiſtas à ſe conſcriptum memorat ipſe Sanctus lib. 2. retract.*

*retract.cap.*20.) *Præterea* „ si tempore illius ver-“ sio Punica Afris usitata fuisset, mentionem ejus“ facere ille non intermisisset,cum in libris de Do-“ ctrina Christiana ex professo doceat,quæ præsidia“ sibi comparare debeat, qui sacrarum litterarum“ intelligentiam consequi velit. *Ita Gretserus lib.2.*“ *defensionis Controv.Bellarmini cap. 15.pag.*814.

SECTIO DECIMA.

BIBLIA MALAICA ET SINICA &c.

GEnesis Malaice, interprete Daniele Browverio, addita etiam versione Belgica juxta editionem anni 1637. Amstelodami 1662.

Evangelia SS. Matthæi & Marci Malaice, literis Arabicis,ex versione Alberti Cornelii Ruyl & Belgice,4 Enchusæ 1629.Amstelodami 1638.

Evangelia SS.Lucæ & Joannis Malaice ex versione Joannis Van Hasel, † recognita & emendata à Justo Heurnio, addita etiam versione Belgica, jussu & sumptibus Curatorum Societ. Indicæ Orientalis, 4.Amstelodami 1646.

Evangelia IV Malaice versa juxta translationem Belgicam anni 1637. & Actus Apostolorum Malaice,ex versione, Justi Heurnii, cum versione Belgica,in 4. Amstelodami 1651.

Eadem & Actus Apostolorum Malaice ex eadem versione, cum præfatione Anglica Thomæ Mareschal (*in qua de his omnibus versionibus fuse differit*) in 4.Oxonii,Henrici Hall 1677.

Novum Testamentum ex idiomate Græco, Latino & Belgico summa fide & cura in linguam Malaicam conversum, interprete Daniele Brovverio, jussu & sumptibus 17. Curatorum Societatis Orientalis. in 4. Amstelod. typis Pauli Matthæi 1668.

Psalterium Sinice. *Pars Breviarii Romani à Ludovico Buglio in hanc linguam translata. Catalogus Patrum S. J. qui apud Sinas fidem Christi propagarunt, pag. 22. 4. Parisiis 1686.*

Evangelia totius anni Sinice, interprete eodem Ludovico Buglio. V. *Missale Romanum lingua Sinensi ab ipso redditum. Ibidem pag. 24.*

Evangelia Dominicalia totius anni Sinice, ex versione Emmanuelis Dias cum ejus commentariis, 14. vol. *Ibidem pag. 13.*

Oratio Dominica, Sinice, *charactere Sinico, cum V. L. versione & notis* Andreæ Mülleri Greiffenhagii. 4. a. 1676.

Orationis Dominicæ versiones collectas ediderunt Conr. *Gesnerus*, Casp. *Waserus*, ambo „in Mithridate suo. Hier. deinde *Megiserus*, & „Ge. *Pistorius* Mauerus, uterque in peculiari libro. Novissime Jo. *Wilkius* in L. Anglico de „Reali Charactere & Lingua Philosophica. Post „hunc ego easdem & plures editurus eram, ita tamen, ut non Latinis duntaxat litteris descriptas „versiones recenserem, & varias lectiones subnecterem, sed vel maxime singulas versiones propriis ejus linguæ characteribus exprimerem, & „bonam partem, deficientibus typis, ex ære darem. (*In Act. Erud. Lips. a. 1687. p. 132. Oratio Dominica*

nica C. fere versionum inter opuscula Mulleri edita recensetur; quae autem hactenus dicta fuere Cap. I. de Bibliis Polygl. ad Orationem Dominicam addenda sunt) Interea Sinicam hanc edo, sc. ut specimen quoddam sit & omnium quas editurus eram, & cujuscunque peritiæ in litteratura Sinica ... Præter hanc versionem nostram alia est, quam Angelus *Roccha in Bibl. Vaticana* pag. 376. edidit, quamque ipse in *Comment. de Monumento Sinico* accentibus ornatam, at typographi culpa minus emendate, recudi feci. Præsentem autem versionem e Msto edo, et e Wilkii opere supra laudato. Ambæ hæ editiones ex amussi conspirant. Id quod tanto magis mirandum est, quod MSTum a Patribus Soc. J. sit, & Wilkii apographum e Catechismo Operariorum Reformatæ Religionis. &c. *Hæc sub initium Notarum ab editore referuntur.*

Sententiæ S. Scripturæ & SS. Patrum in singulos anni dies Sinice, ex interpretatione Jacobi Rho. *Cat. Patrum S. J. pag.* 23.

† Evangelia Matthæi & Joannis in linguam Formosanam translata, (cum versione Belgica) opera Dan. Gravii, cum ejusdem præfatione. 4. Amstelodami, 1661.

APPENDIX AD CAPUT II.

Bibliorum Hebraicorum Codicibus MSS. addendi sunt:

PEntateuchus Hebraicus anno Christi 334. scriptus & singulari commentario enarratus ab Andr.

Andr. Müllero Greiffenhagio. V. *Acta Erud. Lipſ. anni* 1687. *pag.* 132. *ubi inter edenda Mulleri hic etiam commentarius memoratur.*

Pentateuchus, cum libello Ruth, Cantico Canticorum, Threnis, & initio libri Eſther, Hebraice. *Fuit olim Cl. Wagenſeilii, hodieque Lipſiæ in Bibliotheca Senatoria aſſervatur.*

Hunc codicem deſcribit Wagenſeilius in Catalogo librorum ſuorum mſſ. quos ab eodem ſuperſtite magno pretio redemit inclytus Senatus Lipſienſis, ac inſtructiſſimæ Bibliothecæ ſuæ intulit, his verbis: „Pentateuchi codex maximus, membra„naceus, quo nullum alium mihi videre licuit an„tiquiorem. Scriptura & membrana teſtimoni„um perhibent, agere illum ætatem ſexcentorum „amplius annorum. Metenſes Judæi a quibus „eum extorſi, magna aſſeveratione mihi confir„mabant, tenere ſe traditione, hunc R. Salomo„nem Jarchi ſibi paraſſe, cujus rei fidem mihi qui„dem minime fecerunt, etſi R. Salomonis ævo „ſcriptum eſſe haud quaquam ambigo. Sacro „textui puncta & accentus, litterisque begadkephat „lineola Raphe adjiciuntur. In lateribus ſacri „textus Targum utrumque, Onkeloſi ſcilicet ac „Hieroſolymitanum, cum R. Salomonis Jarchi „commentario, qui multa in excuſis libris omiſſa „habet, comparent. In parte inferiore paginæ „ſemper cuique Paraſchæ conveniens Haphtara, & „ipſa R. Salom. commentario inſtructa ſubditur. „Solius Devteronomii capita IV. priora etiam utraq; „Maſora gaudent, parvaque in latere, magna in „ſuprema ora ſeſe exhibet. Accedunt Pentateucho libel-

libellus Ruth, Canticum Canticorum, Threni,“
sed qui libri nihil præter R. Salomonem additum“
habent. Offert se etiam initium libri Esther, ve-“
rùm hujus cætera una cum primo Pentateuchi“
folio desiderantur. Incipit igitur a Geneseos I. “
21. Ex nimio senio, & maligna Judæorum custo-“
dia, Codex interdum vitium aliquod contraxit.“

Pentateuchus cum V. Meghilloth, Psalmis, Proverbiis Salomonis, & libro Jobi, Hebraice. *Lipsiæ, Biblioth. Senat.*

De hoc Codice pristinus ejusdem possessor, Wagenseilius, in Catalogo MSS. modo citato ita loquitur: “
Codex Orientalis in minore folio, membrana-“
ceus, vetus, integer, pulcerrimusque. Compre-“
hendit ex sacris litteris Pentateuchum cum suis“
Haphtarot, libellum Ruth, Canticum Canticorum,“
Ecclesiasten, Threnos, libellum Esther, Psalmos,“
Proverbia Salomonis, & librum Jobi, quibus o-“
mnibus, præter puncta & accentus, Masora u-“
traque adjicitur. Multa in hoc se offerunt sin-“
gularia, & ab Occidentalibus Codicibus plane“
diversa, quæ enarrare longum foret. Præ cæ-“
teris notandum, nullam in Pentateucho majo-“
rum, sive minorum Sectionum, per Pe, aut Sa-“
mech, fieri distinctionem: Quorundam librorum“
primas litteras, aut integras initiales voces auro“
coruscare: Totum Psalterium, Proverbia item,“
& Jobum quoque (tantum hujus initio & fine,“
quæ liquido prosaica sunt, exceptis) ita scripta esse,“
prout metra exprimuntur. Accedit in fine Histo-“
ria Maccabæorum fratrum, quæ מגלת אנטיוכס“
dicitur, sermone Chaldaico, quo nondum publi-“
ce extat.“

CAPUT

CAPUT III.

BIBLIA GRÆCA.

SECTIO PRIMA.

ANTIQUÆ VETERIS TESTAMENTI versiones ex Hebræo in Græcum sermonem, quarum sequens descriptio ex synopsi Scripturæ sacræ apud Athanasium & ex historia litteraria Guill. Cave excerpta est.

LXX. Interpretes. „PRIMA versio est septuaginta duorum Interpretum. Hi cum Hebræi essent, electi „sunt ex unaquaque tribu sex viri, & divinam „Scripturam sub Ptolemæo Philadelpho Rege in„terpretati sunt, ducentis triginta annis ante Na„tivitatem secundum carnem D. N. Jesu-Christi.

Cum multa sint (ut Joannis Pearsonii verbis utar initio præfat. Bibl. Græc. Cantabrigiens.) *quæ de versione septuagintavirali dici possent, in primis de illius dignitate & antiquitate, nibil tamen in præsenti dicemus, si quidem de hoc argumento viri docti multa præterito seculo scripsere; qui cum maxime inter se dissentiant, nihil adhuc certi & explorati videntur tradidisse.*

Aquila. Altera est Aquilæ, qui cum Sinope Ponti oriundus & Græcus esset, Jerosolymis baptizatus est. Postea

Postea vero, reprobato Christianismo, Judæis se" conjunxit, & sacram Scripturam perversa ratione" sub Hadriano Imperatore, tabe corporis laboran-" te, trecentis triginta post LXXII. versionem an-" nis, interpretatus est. "

Hic (ut narrat Guill. Cave in hist. litteraria num. 128. seculi Gnostici) *circa annum Christi* 128. *vel* 129. *novam Bibliorum versionem Græcam aggressus est, eo præcipue animo ut LXXII. Interpretationem eluderet, & testimonia de Christo in scripturis prolata perverteret, atque aliter ederet: de eo ita Hieronymus ad Pammachium epist. de optimo genere interpretandi:* „Aquila proselytus &" contentiosus Interpres, qui non solum verba sed" & etymologias verborum transferre conatus est," jure projicitur à nobis. *Quanquam alibi de illo*" *benignius loquitur, nempe* Aquilam non conten-" tiosius, ut quidam putant, sed studiosius verbum" interpretari ad verbum, *quæst.* 2. *ad Damasum*" *tom.* 3. Verborum Hebræorum diligentissi-" mum explicatorem vocat, *Epist. ad Marcell. ibi*" *dem. Versionem suam testante eodem Hieronymo in Ezechiel. cap.* 3. 16. 40. iterata editione" quam κατ' ἀκρίβειαν nominant Judæi, perpoli-" vit. *Hujus translationis supersunt hodie tantum*" *particulæ, antiquorum scriptis hinc inde assutæ.*"

Tertia interpretatio est Symmachi. Hic cum" Samaritanus esset, nec populo suo acceptus, quod" primatum adfectaret, ad Judæos se recepit, ac se-" cundo circumcisus est. Et ut Samaritanos sub-" verteret, vertit & ipse divinam Scripturam sub" Severo (*vel potius Lucio Vero juxta Dion. Petavi*-" Symmachus.

um

„*um in notis in Epiphan. pag.* 398.) Imperatore, „annis post versionem Aquilæ quinquaginta „sex.

Hæc tertia dicitur interpretatio juxta Origenis hexapla in quibus tertio loco ponitur. *Symmachus* (inquit Guill. Cave ibid. num. 202. seculi 3.) *à Judæis ad Christianos, saltem ad Ebionitas defecit; & ut popularium suorum interpretationes subverteret, simulque loca quædam de Christo, ad genealogiam præcipue spectantia, celaret, novam veteris instrumenti translationem Græcam condidit, quam secunda etiam editione perpolivit; in qua,* non ut Aquila verbum è verbo, *ut Hieronymus præfat. in Job innuere videtur, sed potius* sensum è sensu expressit. *Hæc leguntur in Bibliotheca seu Antiquitatibus Constantinopolitanis in 4. Argentorati* „1578. *editis.* Symmachi Hebræi interpretatio in „Psalterium David. Ejusdem interpretatio in o„mnia volumina veteris divinæ Scripturæ. *Bibl. Rever. Domini Constantini Barini cod.* 10. & 11.

Theodotion. „Quarta Theodotionis Ephesii est. Hic cum „primum hæresim Marcionis Pontici sequeretur, „postea sectatoribus hæresis illius succensens, & „ipse sacram Scripturam sub Commodo Impera„tore, eo ipso tempore, ad subversionem prædictæ „hæresis interpretatus est.

Theodotion fuit tempore post LXX. sacræ Scripturæ secundus Interpres; claruit, ut nos docet Epiphanius lib. de mens. & ponder. n. 70. sub secundo Commodo i. e. Marci Aurelii Veri filio circa annum 175. Hic gente Ponticus, Ephesinus ab Epiphanio & ab auctore Synopseos vocatus, forsan quia

quia ibi habitavit, religionem Christianam deseruit, & ad Judæos defecit. Ab iis literas Hebraitas edoctus, vetus Testamentum Græce transtulit, LXX. Interpretes præcipue secutus, a quibus, *ait Hieronymus cap. 2. Comment. in Ecclesiasten*, simplicitate sermonis non discordat. *Hanc ob causam cæteris prælatus est; adeo ut Origenes, cum Hexapla sua conderet, quæ ex Hebræo deerant, ex Theodotione supplenda censeret, asteriscis notata. Quin & totam Danielis prophetiam non ex* 70. *sed ex Theodotionis versione & olim & hodie legit Ecclesia, unde & in codice Rupifucaldiano hunc titulum præfixum habet Danielis liber* Δανιὴλ κατὰ Θεοδοτίωνα. *Hanc translationem, quæ in Hexaplis Origenis quartum locum occupavit, edidisse dicitur Theodotion circa annum* 182. *vel* 186. *Paucula quæ supersunt fragmenta, cum Aquilæ fragmentis edita sunt.* Ita Guill. Cave ibid. seculo 2. num. 175. *Ex ejus editione refertur historia Suzannæ in Bibliis Græce editis.*

Quinta interpretatio ea est, quæ " abscondita " in dolio inventa est sub Antonino Imperatore, " Caracalla dicto, in Jericho, a quodam ex illis " qui Jerosolymis literati erant. " v. Interpretatio.

Complexa est hæc quinta Editio (inquit Humphredus Hody, lib. 4. de Bibl. textibus original. cap. 1. pag. 590.) *Prophetas Minores, Psalterium, Canticum Cantic. & ut videtur Jobum. In Prophetis minoribus citatur haud raro ab Hieronymo (in Hos. c. 13. Joel 3. Amos 1:4. Mich. 5. Nahum 1: 2. Habacuc 2.) In Psalmis a multis passim. In Cantico citatur ab Origene in Homil.*

In Jobo citatum non invenio; Olympiodorus tamen in Jobi caput ult. alium quemdam Interpretem adducit præter Aq. Th. & Symmachum.

VI. Interpretatio. „ Sexta Interpretatio & ipsa in doliis latens inventa est sub Alexandro Mammææ filio, Nicopoli ad Actium, a quodam Origenis familiari. „*Ita Synopseos S. Scripturæ Auctor.*

Comprehendit Editio sexta (ait ibidem Humph. Hody) *Prophetas minores, librum Psalmorum & Canticum Cantic. Utrum alios aliquos libros, mihi non satis constat. In Psalmis non raro citatur; in Propheta Habacuc, ab Hieronymo ad cap. 2. & 3. In Cantico, apud annotationes Nobilianas cap. 6. Insigni errore asserit Salmasius lib. de lingua Hellenistica nec Quintam nec Sextam ab Hieronymo unquam memorari. Sunt qui credunt has editiones Quintam & Sextam non fuisse proprie loquendo versiones, sed coagmentatas fuisse ex aliis illis versionibus LXX. Aq. Theod & Sym. Verum hoc ex eo refellitur, quod aliquibus in locis ab omnibus illis dissentiebant.*

„ A Judæis factas fuisse (*Quintam & Sextam* „*Editionem*) existimat Hieronymus lib. 2. adv. Ruf. „circa finem. *Magnis, ut scio, sumptibus redemisti* „*Aquilæ & Symmachi & Theodotionis, Quintæque* „*& Sextæ Editionis Judaicos Translatores.* Sextæ „vero auctorem fuisse Christianum apparet ex „illius interpretatione versus 13. Orationis Haba„cuc, quam ipse profert Hieronymus. *Sexta Edi*„*tio prodens manifeste Sacramentum, ita vertit ex* „*Hebræo: Egressus es ut salvares populum tuum* „*per Jesum Christum tuum.* Hody ibid. ut supra.

Quidam

Quidam volunt (*inquit Hottingerus differt. 3. de Translat. Bibl. in ling. Vernac. pag.* 108.) " Authores utrosque fuisse Judæos, ut *Hieron.* " lib. 2. contra Rufin. Alii utrosque Christianos " esse existimant. Quintam enim commendat *Athanas.* ut a quodam, qui Hierosolymis precibus " vacaverat, compositam, utramque *Hieron.* in " Habac. c. 3. quod locum de Christo bene ex- " plicassent. In Sexta etiam Jesus Christus nomina- " tur ut Salvator Mundi. "

Septima Editio laudatur ab Eusebio Cæsariensi hist. 6. 16. his verbis. „ Quin etiam in Hexa- " plis Psalmorum exemplaribus, post insignes illas " quatuor editiones (*sc. LXX. Interpr. Aquilæ, Symmachi & Theodotionis*) cum non Quintam " modo, sed etiam Sextam & Septimam appo- " neret versionem, &c. Ex hoc autem Eusebii loco " concludunt Valesius, Huetius & Vossius septimam " editionem Psalmos tantum habuisse... Tantum " abest ut hæc editio fuerit Psalmorum duntaxat, " ut non immerito dubitaveris, utrum Psalmos " omnino complexa sit, licet id constare videa- " tur ex verbis Eusebii. Certe eam non fuisse " Psalmorum, (*pergit Humphr. Hody ibidem pag.* 593.) ex eo colligi posse videtur, quod ab Hie- " ronymo nec in Ep. 135. ad Sunniam & Fretel- " lam, nec 139. ad Cyprianum, nec 140. ad Prin- " cipiam, nec 141. ad Marcellam, nec 145. ad " Damasum, in quibus sæpe citantur sex aliæ " Editiones Psalmorum, nominatur Septima.... " Nec ab eo nec ab ullo Commentatore citatur " usquam Septima. Hanc, (*dixerat idem Hody pag.* 591.)

VII. Interpretatio.

„591.) etsi in Hexaplis Origenis extantem, igno-„rabant Epiphanius, Auctor Synopsis, Euthy-„mius & Josephus Christianus. E quibus auctor „Synopsis & Euthymius, quos vulgo sequuntur „recentiores, pro Septima perperam recensent „Editionem Lucianeam. *at pag.* 594. Sixtus Se-„nensis negat septimam Editionem in Origenis „*Hexaplis* aut *Octaplis* locum habuisse. Quod re-„fellitur non modo ex ipsius Eusebii verbis, si „modo ea recte se habent, aliisque scriptoribus „qui eum sequuntur: verum etiam ex Hierony-„mo in Catalogo; ubi ait Origenem *praterea* „*Quintam, Sextam & Septimam Editionem quas* „*etiam nos* (inquit) *de ejus Bibliotheca habuimus,* „*miro labore reperisse, & cum cœteris editionibus* „*comparavisse,* i. e. in Hexaplis. Idem comment. „in Epist. ad Titum cap. 3. *Unde & nobis cura* „*fuit omnes veteris Legis libros, quos vir doctus Ada-* „*mantius in exempla digesserat, de Cæsariensi Bibli-* „*otheca descriptos, ex ipsis authenticis emendare, in* „*quibus & ipsa Hebraa propriis sunt characteribus* „*verba descripta, & Græcis literis tramite expressa* „*vicino, Aquila etiam & Symmachus, LXX. quo-* „*que & Theodotio suum ordinem tenent. Nonnulli* „*vero libri & maxime hi qui apud Hebraos versu* „*compositi sunt, tres alias editiones additas habent,* „*quæ Quintam & Sextam & Septimam translatio-* „*nem vocant, auctoritatem sine nominibus Interpre-* „*tum consecutas. Editiones Quintam, Sextam &* „*Septimam, licet quibus censeantur authoribus i-* „*gnoretur, tamen ita probabilem sui diversitatem te-* „*nere, ut auctoritatem sine nominibus tenuerint,*

testatur

testatur rursum Hieronymus Præf. Chronici Eu-" sebii. *Huc usque Humphredus Hody.*

Veterum Interpretum Græcorum Aquilæ, Symmachi & Theodotionis fragmenta ex antiquis veterum scriptorum libris collecta *a Petro Morino, ut patet ex ejus Epist. ad Antonianum Sylvium inferius adducta.* V. *Biblia Græca, in folio Romæ* 1587. *& Latina, fol. Ibidem* 1588. *Biblia Græca fol. Francofurti* 1597.

Eorumdem fragmenta collecta, additis nonnullis e propria Patrum lectione collectis, ex Latina omnium interpretatione, & notis illustrata a Joanne Drusio, in 4. Arnhemiæ, Joannis Janssonii 1622.

Eadem. V. *Biblia Græca* in 4. Londini 1653. *& tom.* VI. *Bibl. Polyglottorum Londinensium.*

Eadem decuplo auctiora cum notis, studio Bernardi de Montfaucon. V. *Infra Origenis Hexapla.*

Ex his sex prioribus interpretationibus (*ait" Doctiss. Huetius libro* 3. *Origenianorum sect.* 4.)" & Ebraico exemplari, Tetrapla sua, Hexapla" & Octapla Origenes concinnavit. Ac Tetrapla" quidem quatuor constabant editionibus per co-" lumnas dispositis, prima Aquilæ, secunda Sym-" machi, tertia septuaginta senum, & postrema" demum Theodotionis. Interpretationem τῶν ό" tertio loco posuit, ut ad eam, quam omnium" existimabat esse accuratissimam, reliquæ facilius" exigi & examinari possent. Hexaplis hæ ipsæ in-" terpretationes quatuor, totidem ordine colloca-" tæ cum Ebraico exemplari, Ebraicis descripto"

 literis,

„literis, & eodem Græcorum characteribus exa-„rato, continebantur. Prior occurrebat columna „Ebraica Ebraice descripta; at quæ contextum „Ebraicum Græcis exaratum literis exhibebat, in-„terpretationi Aquilæ proxime conjungebatur. Se-„juncta autem post sex illas columnas Hierichun-„tina editione, quam Quintam appellavit Ori-„genes, & numeri quinarii nota ε insignivit, & „post Hierichuntinam Nicopolitana, quam vo-„cavit sextam, & ἐπισήμῳ ς notavit, Octapla exi-„stebant. *Hæc fere Epiph. lib. de pond. & mens. c.* 18.

„ In illa variarum Editionum coagmentatione „(*pergit Huetius ibidem pag.* 258.) aliqui libri qua-„tuor duntaxat constabant editionibus cum Diplis „Ebraicis, atque libri erant vere ἑξαπλᾶ. Sex „vero habebant editiones Græcas, cum Diplis „Ebraicis, alii libri per versus compositi, excepto „Psalterio, nempe Proverbia, Ecclesiastes, Can-„ticum; ac proinde erant ὀκταπλᾶ. At liber Psal-„morum præter geminas Ebraici contextus co-„lumnas septem editiones continebat, meritoque „librum illum ἐννεαπλοῦν diceres. (*Hanc sententiam „oppugnat infra Humphr. Hody.*) Igitur opus istud „Origenis partim erat Hexaplum, partim Octa-„plum, partim Enneaplum... Asserit etiam Ori-„genes (*in Græca catena in Threnos a Mich. Ghesle-„ro edita*) ab interpretationibus Aquilæ & Theo-„dotionis abfuisse Thrênos Hieremiæ, itaque liber „ille fuit τετραπλοῦς.... Manifestum est unum „idemque opus fuisse Hexapla & Octapla; sed a „diversis quibus constabat partibus diversas ap-„pellationes habuisse. „

Hexa-

„ Hexapla & Octapla (*inquit Humphredus* "*Hody lib.* 4. *ut supra cap.* 2. *pag.* 595.) idem" opus fuere, in quo columellis variis e regione" appositæ sunt Testamenti veteris 1. Textus He-" bræus characteribus Hebraicis, 2. Textus idem" literis Græcis. 3. Versio Aquilæ, 4. Symmachi," 5. LXX. 6. Theodotionis, 7. Quinta, 8. Sexta," 9 Septima. Quia vero editio septima compa-" ruit tantum in libris Scripturæ paucissimis, ideo," quasi nulla istius habita ratione, volumina illa" nominata sunt, non *Enneapla*, sed *Octapla* sive" *Octaselida*. Et quia Quinta & Sexta non compa-" ruere in prioribus libris, sed tantum in quibus-" dam ex posterioribus, idcirco ab aliis, idque fre-" quentius (sive ab ipso etiam authore) appellata" sunt *Hexapla*, i. e. Sextuplicia, a sex variis colu-" mellis quæ in libris prioribus conspiciebantur. In" alio opere, columellis quatuor conjunxit Ori-" genes tantum quatuor Editiones, Aquilæ, Sym-" machi, LXX. & Theodotionis; quæ volumina" a quatuor columellis nuncupata sunt *Tetrapla*" h. e. quadruplicia. En tibi jam vera descriptio" ac ratio istorum voluminum celeberrimorum," de quibus reperiuntur tot & tantæ doctorum" virorum hallucinationes."

Idem pag. 603. „ Origenem Tetrapla post" Hexapla compegisse existimavit Valesius, assen-" tiente Huetio.... nempe putat Origenem cum" animadvertisset Hexaplorum codices nimio sum-" ptu ac labore indigere, Tetrapla, quorum usus" foret facilior, edidisse. Mihi magis placet rece-" pta ab Usserio, aliisque opinio, eum primo Te-"

„trapla, & deinde adinventis Editionibus V. VI. „& VII. Hexapla concinnasse, ... Non enim verisi„mile videtur voluisse Origenem reliquas Græcas „versiones in secunda editione omittere, tametsi „Hebraicas fortasse columellas omittere voluisse. „Neq; quidem videtur volumina ista ab ipso Ori„gene fuisse edita, sed aliquot annis post mortem e„jus à Pamphilo & Eusebio publici juris facta fuisse.„

Et pag. 618. „Hexapla autem & Tetrapla post „Origenis obitum per annos circiter quinquagin„ta delituisse videntur, donec tandem à Pamphi„lo & Eusebio ejus amico, Cæsariensi postmodum „Episcopo, in Ecclesiæ Cæsariensis Bibliotheca, re„perta sunt, & in lucem prolata vel illuc potius Bibliothecam instaurante Pamphilo, aliunde (à Tyro forte) translata. Origenis ipsius exemplaria autographa in Bibliotheca Cæsariensi reposita sunt, ubi ea pervolvit Hieronymus, & apographa inde descripta nactus est. *Hactenus Humphredus Hody.*

Origenis Hexaplorum pars non minima Græce ac Latine ex Tomo II. Operum S. Hieronymi collecta & adornata, studio Joannis Martianay. V. *Eorumdem tomus* 2. *colum.* 830.

Hexaplorum Origenis quæ supersunt omnia, decuplo saltem auctiora quam hactenus visa sunt, cum notis, studio & opera Bernardi de Montfaucon, penes quem sunt brevi edenda.

SECTIO

SECTIO SECUNDA.

ANTIQUÆ LXX. INTERPRETUM versionis Græcæ editiones.

QUinque (*aut sex*) omnino versionis LXX. Interpretum editiones diversæ colliguntur, (juxta Morinum præf. in 70.) *quibus præmittenda est vetus illa Origenis quæ emendationem præcesſit & κοινὴ seu vulgata appellata est.*

Prima est Origenis, qui Tetrapla & Hexapla ex" versionibus supra memoratis per columnas dige-" stis composuit, atque etiam Octapla, addito He-" bræo textu, duplici charactere & columna exa-" rato."

Aliam seorsim 70. Interpretum editionem re-" censuit & edidit: cui ea, quæ apud Hebræos ab-" undant & apud 70. deficiunt, ex Theodotione" desumpta, sub asteriscis, ne cum genuino textu" confunderentur, supplevit; quæ vero apud He-" bræos desunt, & apud LXX. reperiuntur, obelo" notavit. Istius editionis meminit sæpius S. Hiero-" nymus præfat. in Pentat. in Josuam, in Paralip. &" in Epist. ad Sunniam & Fretellam. "

Tertia est Eusebii & Pamphili, quos ait Hiero-" nymus præfat. in Paralipom. codices ab Origene" elaboratos evulgasse... his codicibus usæ sunt," quæ Ægyptum inter & Antiochiam jacent Pro-" vinciæ. "

Quarta Editio à Luciano Martyre condita est:" quid autem præstiterit, docet Eusebius historiæ" lib. 8. Editionem septuaginta cum Hebræis codi-"

„cibus comparavit, recensuit & emendavit... Lu-
„ciani codices Græciæ Asiæque minoris Ecclesiæ,
„Antiochiam usque,cœteris prætulerunt.

„ *Quinta* Editio Hesychii fuit; hanc nihil aliud
„fuisse quam 70. translationem ab eo recognitam,
„satis superque docet S. Hieronymus, præfat. in
„Paralipom. cum de his tribus *ultimis* editionibus
„verba faciens ait: „ *Alexandria & Ægyptus in se-*
„*ptuaginta suis Hesychium laudat autorem. Con-*
„*stantinopolis usque Antiochiam Luciani Martyris*
„*exemplaria probat. Media inter has Provinciæ*
„*Palæstinos codices legunt,quos ab Origene elabora-*
„*tos Eusebius & Pamphilus vulgarunt.* Quorum
„editionis & emendationis luculentum extat mo-
„numentum in codice Renati Marchalli (*qui nunc*
Rupifucaldius dicitur & extat Parisiis in Bibl.Col-
legii S.J.) *Ita Morinus.*

Auctor Synopseos apud S. Athanasium cum sex
enumerasset Interpretationes Græcas ex textu He-
bræo, de quibus in præcedenti sectione,hæc addit:
„Septima & postrema interpretatio sancti Luciani
„magni Ascetæ & Martyris est: qui & ipse, cum in
„prædictas editiones & Hebraicos libros incidisset;
„& diligenter,quæ vel veritati deerant, vel super-
„flua aderant, inspexisset, ac suis quoque propriis
„Scripturarum locis correxisset: interpretationem
„hanc Christianis fratribus edidit, quæ sane post
„ipsius certamen & martyrium, quod sub Diocle-
„tiano & Maximiano Tyrannis sustinuit,libro vi-
„delicet propria manu scripto comprehensa Nico-
„mediæ sub Constantino Magno Imperatore apud
„Judæos in pariete turriculæ calce circumli-

to,

to, quo custodiæ gratia posita fuerat, inventa" est."

De eadem Nicetas Metropolita Heracleensis in comment. Psalterii proœmio sic loquitur: "Sub Diocletiano & Maximiano Tyrannis sanctus" Martyr Lucianus, vir non minus in Judæorum" quam in nostrorum scriptis exacte versatus, illo-" rum libros in nostram dialectum optime atque ac-" curatissime transtulit. Nos vero ejusmodi edi-" tionem venerantes, eam quæ est LXX maxime" præferimus; quia divisim dialecti translationem" facientes, unam in omnibus sententiam & dictio-" nem reddiderunt."

Ac si (*inquit Jac. Usserius pag. 71. Syntagm. de 70. Interpr.*) Lucianæa illa plane nova fuisset ver-" sio, atque ab ea, quæ 72. Interpretum habebatur," prorsus diversa... Sane Lucianus *tantum in lite-" rarum studio laboravit, ut usque nunc quædam" exemplaria scripturarum Lucianæa nuncupentur,*" inquit, in catalogo de script. Eccles. Hieronymus" cap. 57. Sed, *pergit Usserius*, Κοινὴν seu vulga-" tam τῶν ό eam fuisse editionem quæ à plerisque" Λουκιανὸς (seu Λουκιανὴς) dicebatur, ostendit Hie-" ronymus (Epist. ad Sunn. & Fretell.): & quidem" post Origenis emendationem alio modo ab ipso" interpretatam. (idem Epist. ad Chromatium.)" Quo in genere & Lucianum & Hesychium ma-" jorem quam Origenem licentiam sibi sumpsisse," & minore cum successu, ex illo loco Hieronymi in" præfatione Evangeliorum ad Damasum colligi-" tur: *Prætermitto eos codices, quos à Luciano &" Hesychio nuncupatos paucorum hominum asserit" perversa*

„*perversa contentio: quibus utique nec in toto vete-*
„*ri instrumento post LXX. Interpretes emendare*
„*quid licuit,nec in Novo profuit emendasse; quum*
„*multarum gentium linguis scriptura ante trans-*
„*lata doceat falsa esse quæ addita sunt.* Unde &
„à Gelasio,cum Romana LXX. Episcoporum Sy-
„nodo, Evangeliorum ab eis factam emendatio-
„nem hac censura videmus notatam. *Evangelia*
„*quæ falsavit Lucianus, Apocrypha. Evangelia*
„*quæ falsavit Hesychius, Apocrypha.*„ Hæc Usse-
rius.

„Unam igitur hujusmodi interpretationem, ve-
„luti aptam ex duabus mistamque, cum sic Ada-
„mantius concinnasset,ut per appositas, quas dixi,
„notas,ipsa illa vetus Interpretatio LXXII. senum,
„cujus auctoritatem Ecclesia Christianorum jam
„tum comprobaverat,tanquam integra & intacta
„videretur conservata; mox usque adeo placere il-
„la cœpit omnibus,ut in ipsa etiam templa atque in
„sacros cœtus, ad preces lectionesque admittere-
„tur. Neque vero id mirum est; cum ea una
„instar Hexaplorum, atque Octaplorum illorum
„esset: qui libri, nisi sumptu & labore maxi-
„mo,parari à nullo potuere; & insuper in illa, non
„item in his,quid Hebræum haberet, quidque non
„haberet,dijudicatum conspiceretur.

„ Itaque cum hanc interpretationem omnes de-
„scriberent,hac una contenti essent, brevi cœteræ
„omnes neglectæ jacuerunt,atque paulatim inter-
„ciderunt etiam; usque adeo,ut Hieronymus abs-
„que dubitatione dixerit,sua memoria,in omnibus
„Ecclesiarum Bibliothecis vix unum atque alterum
inven-

inventum iri potuisse librum, in quo illa LXXII." Interpretatio simplex & absque asteriscis, hoc est," non suppleta Theodotionis verbis, superesset." Verùm enim vero illæ notæ, etsi utilissimæ essent," tum ad germanam τῶν ό versionem, tum ad ipsum" Hebræum textum plane repræsentandum; tamen" librariorum pigritia, &, ut opinor, minorum et-" iam sumptuum gratia, non ita diu post apponi" prorsus desierunt; ut earum etiam memória pro-" pe jam aboleverit."

Hæc igitur ea est interpretatio, quam ego in" meis annotationibus mistam voco, atque hujus" exemplar secuti sunt in sua editione Compluten-" ses: quanquam non planissime ubique. At altera" illa Græca apud omnes pervagata, & sæpe typis e-" dita in vulgus, (*Aldina est & quæ illam imitantur*" *Argentoratensis & Basileensis*,) est illa quidem sim-" plicis interpretationis LXXII. seniorum exem-" plum, sed haud purum, neque ab omni admistione" verborum Theodotionis liberatum. Hoc enim" facile intelligit, quisquis eam cum codice Vatica-" no, multo sane integriore exemplari, confert, de" quo dicam opportuno loco. " *Hæc Andreas Ma-*" *sius, in præf. annot. suarum in Josuam p. 123.* "

Ex editionibus ante dictis Origeniana, Lucia-" næa, & Hesychiana promanarunt, quotquot extant," versionis Græcæ exemplaria integra hodierna." Nullum tamen reperitur, quod unam aliquam e-" ditionem puram atque sinceram exhibeat, sed o-" mnia mixta sunt partim ex illis, partim ex κοινῇ e-" ditione; nonnullis etiam ex aliis istis versionibus" Aquilæ, Theodotionis, & Symmachi, &c. subinde"

admix-

„admixtis. Libens tamen agnoſco editionem, „quæ hodie ſupereſt, Græcam quoad partem longe „majorem, eandem eſſe cum illa, quæ Patrum antiquorum temporibus pro LXX. virali habebatur.„ „*Hody lib.* 14. *ut ſupra pag.* 634.

„Quod ad Heſychii & Luciani Martyris editiones attinet, (*inquit Iſaacus Voſſius in Epiſt. ad lectorem præfixa Appendici ad librum de* 70. *Interpr.*) „illæ non ſunt accenſendæ novis verſionibus; hi „enim in eo potiſſimum elaborarunt, ut verſionem LXX. Interpretum, quantum fieri „poſſet, à nævis expurgarent, nihil interpolantes, „aut immutantes abſque fide exemplarium. Cum „utraque Editio etiamnum ſuperſit, non eſt ut de „eo ulterius dubitemus. Heſychianam editionem exhibet exemplar Alexandrinum, quod in „Anglia aſſervatur... Lucianea vero etiamnum „extat in multis Orientis Eccleſiis; hujus quoque „exemplar habet Sereniſſima Chriſtina. „*Ex his quædam probatione indigent.*

Nova LXX Senum Græca editio à ſancto Hieronymo adornata, *ſi credimus Guillelmo Cave ad an.* 378. *Hiſt. literariæ de ſcript. Eccleſ. cujus hæc ſunt verba:* Quin etiam Græcam τῶν LXX. verſi„onem ex melioris notæ exemplaribus correctam „atque emendatam in ſtudioſorum uſum edidit. „*Revera ſanctus ille Doctor in epiſt.* 28. *ad Lucini„um ita ſcribit*: „Septuaginta Interpretum editio„nem & te habere non dubito, & ante annos plurimos diligentiſſimè emendatam ſtudioſis tradidi„ *Hæc autem dicta eſſe de LXX. Interpretibus ab ipſo*

Latine

Latine redditis manifestum est ex variis S. Hieronymi locis, v. gr. libr. 1. *Apolog. adv. Ruffinum*: „Ego-“ ne contra LXX. Interpretes aliquid sum locutus,“ quos ante annos plurimos diligentissime emen-“ datos meæ linguæ studiosis dedi.“ *Et lib.* 2. *ejus-“ dem Apologiæ*: „ Mihi non licebit, post LXX. edi-“ tionem, quam diligentissime emendatam ante an-“ nos plurimos meæ linguæ hominibus dedi &c.“

Alia adhuc refertur septuaginta Interpretum editio a Joanne Josepho confecta.„ In dissertatione MSC. Theodoreti (*cujus fragmenta quædam lau-“ dat Jo. Phelippæus præf. comment. in Oseam pag.* 19.“ 20.) proferuntur notulæ, quales fere reperias de-“ signandis variis Interpretibus in Eusebiano codice“ apponi: ἰςέον δὲ ὅτι ὅπου τὸ ō μετὰ ἐγκαρσίου δια-“ στολῆς εὑρεθῆ, τῶν ἑβδομήκοντα ὑπάρχει ἔκδοσις...“ ὅπου δὲ τὸ ï μετὰ τοῦ ω̃, Ἰωάννου Ἰωσίππου, &c.“ *Sciendum est autem, ubi reperietur ō, una cum di-“ ductione lineolæ oblique inscripta, significari editi-“ onem* 70. *Interpretum .. & ubi ï cum ω̃ jungitur,“ editio quædam est Joannis Josephi.“ Hæc Phelip-“ pæus ibidem.*

Exemplar cujus meminit Georgius Syncellus.“ Alter tamen codex ob summam tum accen-“ tuum tum propriorum cuique dictioni chara-“ cterum integritatem commendatus & ex Cæsari-“ ensi Bibliotheca ad manus meas delatus, cujus“ insuper præfixa inscriptio libros priores, ex qui-“ bus exscriptus fuerat, a magno Basilio compara-“ tos ad invicem & correctos defert argumentum.“ *Hæc ille in Chronographia pag.* 203. *editionis Regiæ.*

SECTIO

SECTIO TERTIA.

ALIÆ VERSIONES GRAECAE quarum pleræque videntur fictitiæ.

I. GRæca ſacræ Scripturæ verſio ante Alexandrum Magnum adornata. „ Ariſtobu„lus, celebris e Judæorum gente Peripateticus, „cum incredibile ipſi videretur e ſola converſa„tione tam multa de Judæis manare ad Ethnicos „potuiſſe; jam dudum ante Græcorum regna con„ditam legis Moſaicæ verſionem aliquam Græcam „fuiſſe ſuſpicatus eſt. Hæc ſunt verba ejus apud „Euſebium, lib. 13. Præparat. Evangelicæ num. „12. „ *Satis conſtat*, inquit, *legum noſtrarum inſti„tuta ſequutum eſſe Platonem, & ſingula earum „capita diligenter & ſtudioſe perlegiſſe. Nam etiam „ante Demetrium illum Phalereum, adeoque ante „Alexandri ac Perſarum imperium, ea jam omnia „Græcè ab aliis converſa fuerant, quibus illa He„bræorum popularium noſtrorum ex Ægypto migra„tio, tum eorum ſeries, quæ cœlitus ipſis evenere, „promiſſæ regionis occupatio & univerſæ Legis ex„poſitio continetur: nemini ut dubium eſſe posſit, „quin ſuos in libros laudatus inde Philoſophus ple„raque derivarit.*

„Quemadmodum Ariſtobulus (*pergit auctor „novæ Bibl. Græcorum editionis anni* 1697.) diſerte „Pentateuchum jam tum eſſe translatum non ſcri„bit, ſed & ita poteſt accipi, ut e libris Hebræo„rum hiſtoriam gentis ejus, legumque enarratio-

nem

nem desumtam dicat; ita plerique alii doctorum“
Josephi, Philonis & Aristeæ testimoniis subnixi“
haud immerito versionem illam inter fabulas ab-“
legant, potuitque sane in totum falli sua conjectu-“
ra Aristobulus, quod affirmare non dubitant Lud.“
Capellus Crit. sacr. L. 4. cap. 1. p. 212. Waltonus“
proleg. IX. §. 10. Rich. Simon hist. crit. V. T. L. II. cap.“
2. *Ita Joan. Frickius.*

Si credimus commentariis quæ olim fereban-“
tur sub Aristobuli nomine, extitit olim quædam“
Pentateuchi versio Græca, non modo ante LXX.“
viralem, sed & ante Persarum imperium. A-“
ristobuli testimonio acquiescunt Bellarminus,“
Gretserus, Serrarius, Possevinus cum multis aliis.“
Genebrardus existimat eam factam fuisse sub“
Manasse Rege Judæorum... Rugerius de libris“
Canonicis cap. 38. eam ante ipsos Homerum ac“
Hesiodum extitisse arbitratur, quoniam illi quo-“
que, ut ait, ex Judaicis scripturis nonnulla hau-“
serunt... Eam mere fictitiam esse, & Aristobu-“
lum finxisse quandam ante LXX viralem exti-“
tisse, quo probabile fieret Platonem aliosque ve-“
teres Græcorum Philosophos è Lege Mosaica“
quædam desumpsisse, mihi res videtur certissi-“
ma & minime dubia. Non modo SS. Patri-“
bus omnibus, verum etiam Josepho, Philoni, at-“
que ipsi Pseudo-Aristeæ, ignotam fuisse istiusmo-“
di versionem, constat. Qui omnes de LXX. vi-“
rali tanquam omnium prima loquuntur. *Hæc*“
Humphr. Hody lib. 4. ut supra pag. 570.

II. Græca Bibliorum ex Chaldæo sermone translatio à LXX. Interpretibus facta, & aucto-

ritate Philonis Judæi comprobata; *ſic enim loquitur libr. 2. de vita Moſis circa medium:* „Talis „Princeps (*Ptolemæus Philadelphus*) captus Legis „noſtræ amore ac deſiderio, in Græcam linguam „è Chaldaica eam transferendam curavit: „*Hanc difficultatem ita ſolvit Iſaacus Voſſius cap.* VI. *Diſſert. de LXX. Interpretibus.* „Futile eſt illud quod „dicunt, Interpretes LXX. non ex Hebræo codi„ce, ſed ex Chaldaica paraphraſi verſionem ſuam „adornaſſe, ac ſi ulla iſto tempore vel paraphraſis „vel verſio Chaldaica extitiſſet. Nempe quia „Philo ſcribit verſionem Græcam factam eſſe ex „Chaldaico, ideo putant eum de verſione aut pa„raphraſi quadam intellexiſſe. Sed inſigniter „falluntur: Philo linguam Hebraicam & Chaldai„cam pro eadem ubique accipit, Hebræumque co„dicem paſſim Chaldæum appellat, tum quod He„bræorum aborigines è Chaldæa, ac proinde He„bræi ſæpe Chaldæi vocentur, tum quod Philonis „ſeculo non amplius Syriacis, *ſive Chananæis*, ſed „Chaldaicis literis eſſet exarata. *Ita Voſſius. Hoc „quoque probat, quod ante Philo dixerat:* Lex „antiquitus ſcripta fuit lingua Chaldaica, man„ſitque longo tempore in ea, quamdiu Legis ipſius „pulchritudo non eſt intellecta externis ho„minibus.„

III. Græcæ Bibliorum verſiones ſub Ptolemæo Lago & ſub Herode. „ Duæ iſtæ verſiones ab uno „& ſolo Calviniſta Junio (*ait Serrarius cap.* 16. „*prolegom. Biblic. quæſt.* 3.) efficta ſunt, & qui„dem ex ſolo novitatis ſtudio aliqua cum impe„ritia conjuncto. Nam quem pro *Lagiana* citat,

Clemens

Clemens Alexandrinus lib. I. Stromatum clare« loquitur de ea quæ est Septuaginta. Justinus ve-« ro, quem pro *Herodiana* profert, mendosus est;« ita ut, quemadmodum etiam Novatorum qui-« dam observarunt Langius & Sylburgius in Apo-« logiam Justini secundam, pro *Herode* Rege le-« gendus sit *Eleazarus* Pontifex, cum de sola Se-« ptuaginta versione sermo ipsi sancto Justino sit. «

Jos. Scaliger animadvers. Eusebian. pag. 122. Certum est (*ait*) eos falli qui a Ptolemæo La-« gida curatum volunt, ut Hebræorum sacra in-« strumenta in Græcum sermonem converteren-« tur. «

IV. Græca sacrorum voluminum versio ex Hebræo ab Origene condita. „ Origenes (*inquit*« *Hody libr.* 4. *pag*. 618.) ob illustrem hanc ope-« ram in edendis Hexaplis, versioneque LXX.« emendanda atque supplenda, inter ipsos Inter-« pretes à nonnullis male recensetur. Jacobus de« Valentia prol. in Psalmos: *In quibusdam Ecclesi-*« *is Græcorum legebatur traductio Origenis, & in*« *aliis traductio Luciani.* Origenem scripturas ex« Hebræo transtulisse, ait *Possevinus* Appar. sacro« V. Biblia. Sic quoque *Lutherus* præfat. Comment.« de ultimis verbis Davidis, & *Abulensis. Comestor*« ait illum *primo sub Alexandro LXX. correxisse*« *cum asterisco & obelo; postea transtulisse sine istis.*« Eadem habet Hugo Cardinalis. Alii illum au-« ctorem fuisse versionum sextæ & septimæ dicta-« rum tradidere, ut Hugo de S. Victore: *Sextam*« *& Septimam Origenes fecit, cujus codices Eusebi-*« *us & Pamphilus vulgarunt.*«

„Quod autem (*inquit Petrus Sutor cap. 2. de „tralat. Bibliæ*) nonnulli putant Origenem vetus „Testamentum de Hebræo in Græcum traduxisse, „ipsi viderint. Aliter enim sentit Ruffinus hoc pa„cto dicens: Ego illius nec ullam lineam ex Scri„pturis divinis de Hebræis invenio tralatam.

V. Græca sacræ Scripturæ versio ex Hebræo à Theodoro Antiocheno concinnata. „Salmasius „de Hellenistica comment. pag. 177. hæc ait: „*Photius de Theodoro Antiochensi, quem tradit no„vam translationem Bibliorum molitum esse post se„ptuaginta Interpretes, post Aquilam & Symma„chum*, &c. Longe fallitur Cl. Salmasius (*inquit „Jo. Frickius in præfat. Bibl. Gr. Lipsiens.*) cum „eam in rem Photium testem Theodoro id operis „tribuentem allegat. Sane si Photius evolvatur „(*cod. 177. de Theodoro Antiocheno*) nequaquam „is Theodoro novam versionem S. Scripturæ tri„buere deprehenditur, sed potius ipsiusmet Theo„dori indignabundi querelam exprimit, qua in„Aramum (hoc nomine decurtato Hieronymum „intelligit) quemdam Occidentalis Ecclesiæ do„ctorem invectus vitio ei inter alia vertit, quod „rejecta divina vetere τῶν LXX. versione novam „ipse condere ausus esset, neque tamen Hebræam „linguam satis edoctus nec sensum Scripturæ te„nens, sed ignobile Hebræorum quorumdam ter„ræ filiorum mancipium. Hæc ibi apud Photium „Theodorus, qui tantum abest, ut novam versio„nem in se susceperit, ut potius ex eo capite „Aramum graviter reprehendendum existimarit.... „Hæc vero cum ita sint, quivis facile videt, nec

Theodo-

Theodoro tribuendam cum Salmasio versionem" Scripturæ sacræ, nec omnino illam, quam Aramo" adscriptam a Theodoro diximus, Græcis esse" annumerandam. „ *Hæc ille.*

VI. Græcæ sacri codicis versiones ex Hebræo a Patrophilo & ab Eusebio Cæsariensi concinnatæ. " Librorum omnium veteris Testamenti," qui in canone Hebræorum sunt, in Græcam lin-" guam *facta est ab Eusebio Cæsariensi* translatio," cujus recordatur Socrates hist. Eccles. (*libr.* 2." *cap.* 9. *non*) libro 1. & Sozomenus historiæ Ec-" clesiasticæ lib. 2. (*vel potius* 3.) " *Ita Sixtus Se-" nensis lib.* 4. *Bibl. sancta.*

Idem ibidem : „ Patrophilus Scythopoleos" Palestinæ Episcopus in prima Nicœna Synodo" clarus omnem Hebraicam Stripturam Græ-" ce vertit anno 300. Meminit hujus translatio-" nis Gregorius (*seu potius Georgius*) Laodicenus" in vita Eusebii Emisseni apud Socratem. " *Ibid.*

Hæc sunt ejus verba ex versione Henrici Valesii: Quisnam porro iste (*Eusebius Emisenus de quo" in hoc capite loquitur*) fuerit, docet Georgius" Laodicææ Episcopus, qui Concilio huic etiam" interfuit. Nam in libro quem de ejus vita con-" scripsit, ait illum ex viris nobilissimis Edessæ in" Mesopotamia generis sui originem duxisse: &" a puero sacris literis institutum, Græcas postea" disciplinas a quodam magistro, qui tunc temporis" Edessæ degebat, percepisse: τέλος ὑπὸ πατροφί-" λου καὶ εὐσεβίου τὰ ἱερὰ ἡρμηνεύθη βιβλία. Tandem" vero sacrorum voluminum expositionem ex Pa-" trophilo hausisse atque Eusebio. „

En verba Sozomenis lib. 3. cap. 6. „Eusebius quo-„que cognomento Emissenus a puero juxta pa-„triam consuetudinem sacras Scripturas didicit. „Postea vero in Gentilium disciplinis institutus est „a Magistris, qui tum in ea civitate morabantur. „ὕστερον δὲ ἐξηγηταῖς εὐσεβίῳ τῷ παμφίλου, καὶ „πατροφίλῳ τῷ προϊσταμένῳ σκυθοπόλεως, τὰς „θείας βίβλους ἠκρίβωσε. Tandem vero inter-„pretibus usus Eusebio Pamphili & Patrophilo „Scythopolitano Episcopo, ad summam sacrorum „voluminum notitiam pervenit. *Quibus verbis nihil aliud hi auctores significatum voluerunt, quam hunc sacrarum litterarum intelligentiam a Patrophilo & ab Eusebio Cæsariensi didicisse.*

VII. Græca sacri codicis versio a *triginta hominibus* facta, *quam memorat Philastrius Episcopus Brixiensis hæresi post Christum* 91. „ Est hæresis, „quæ iterum post Aquilam triginta hominum in-„terpretationem accipit, non illorum beatissimo-„rum LXXII. qui integre inviolateque de Trini-„tate sentientes, Ecclesiæ Catholicæ firmamenta „certissima tradiderunt interpretantes Scripturas. „Isti triginta in multis Aquilam sunt secuti, un-„de ab Ecclesia Catholica & istorum non susci-„pitur interpretatio; quæ continetur in libris au-„thenticis.„

„ Nec ab ullo scriptore (*inquit Humphredus Hody lib.* 4. *de Bibl. text. origin. pag.* 632.) „præter Philastrium, memoratur ista triginta ho-„minum translatio. Visne, quid ipse sentiam, „scire? paucis accipito. Cum Luciani editionem „in Bibliorum Græcorum marginibus sub litera

Λ & λ

Α & λ (quæ non modo illius nominis initialis" est, sed & numeri 30. nota) citatam invenit," triginta quorumdam hominum interpretatio-" nem designari putavit.

VIII. Meminit idem, illeque solus interpreta-" tionis alius *sex virorum*. *Est hæresis*, inquit, *quæ ite-*" *rum sex virorum interpretationem postea editam*" *vult sequi, non illorum primorum sanctorum qui*" *LXXII. aliis modis interpretari desiderant, & non*" *parvum errorem incurrit, diversa itidem sentiens*" *de fide Catholica*. Et hoc quoque esse errorem non" dubito, ex eo nimirum exortum, quod in mar-" ginibus Bibliorum editionem sextam sub epise-" mo 5 citatam (quod fieri solet) repererat. "

IX. Editionis Heracleensis, e qua historiæ Su-" zannæ Syriaca versio confecta est, mentionem" habemus ante editionem Suzannæ Syriacam." *Scribimus præterea librum Danielis parvuli; histo-*" *riam Suzannæ ex editione Heracleensi*. Designatur," ni fallor, Editio Theodotionis, qui Ponticus" fuisse dicitur, ubi sita est Heraclea. Atque hoc" ex eo fit magis probabile, quia monet quoque" Hieronymus in principio versionis Latinæ vul-" gatæ, se eam transtulisse ex Theodotionis editio-" ne." *Hæc Hody*.

X. *Idem ibidem pag*. 633. Galesinus de 70." Interpr. pag. 53. inter eas versiones quæ ex" LXX. derivatæ sunt, enumerat *Macedonicam*." Quænam autem fuerit, viderint alii. Galesini certe cerebelli fœtus est." *Hæc eadem quæ ante Alexandrum Magnum adornata narratur*.

XI. Græca Bibliorum versio ab Apollinario

„juniori confecta „ Apollinarium Apollinarii filium Episcopum Laodiceæ Editionem quandam „mixtam Bibliorum, ex Interpretum omnium ver„sionibus conflatam, elaborasse existimant eru„diti, inducti testimoniis quibusdam Hieronymi. „*Prætermitto* (inquit lib. 2. adv. Ruff.) *Apollinari„um, qui bono quidem studio, sed non secundum sci„entiam, de omnium translationibus in unum vesti„mentum pannos assuere conatus est: & consequen„tiam scripturæ non ex regula veritatis, sed ex suo „judicio texere.* Idem comment. in Ecclesiasten XII. „*Symmachus nescio quid in hoc loco sentiens, multo „aliter interpretatus est.... cujus interpretationem „Laodicenus secutus, nec Judæis placere potest nec „Christianis, dum & ab Hebræis procul est, & sequi „LXX. Interpretes dedignatur.* Baronius Ann. Ec„clef. „ n. 377. *Conatum fuisse Apollinarium divino„rum librorũ translationes omnes in unum assuere „tradit S. Hieronymus qui tamen opus minime pro„bavit.* Idem refert Possevinus in Apparatu sacro. „Sixtus Senensis Bibl. sancta in Apollinario: *Secu„tus est autem in expositionibus suis aliquando Sym„machi versionem, aliquando vero editionem quan„dam ex omnibus editionibus a se ipso conflatam, „de qua Hieronymus lib. 2. contra Ruffinum.* Hue„tius de claris Interpretibus pag. 95. *Novam quo„que ex aliis omnibus editionem conflare ausus est „Apollinarius: Symmacho tamen sese pressius adjun„gens, &c.* His etiam accedit Usserius, ut alios „missos faciam. Sed falluntur omnes; loquitur „enim Hieronymus, non de ulla Bibliorum edi„tione ab Apollinario confecta, sed de illius tan-
tum

tum Scripturarum explanationibus, in quibus" *sine ullo judicio* translationes omnes commiscuerat, secutusque fuerat. Et intelligi tantum illius" explanationes, confirmant hæc verba ad cap. 4." Eccles. ubi de aliis commentatoribus cum verba fecisset: *Laodicenus* (inquit) *Interpres res" magnas brevi sermone exprimere contendens, more" sibi solito etiam hic locutus est: de commutatione," inquiens, bonorum in mala, Ecclesiastæ sermo est.*" Neque talem Bibliorum editionem tacuisset Hieronymus in illustr. virorum catalogo, ubi commemorat illum scripsisse in S. Scripturas fere innumerabilia." *Hody ut supra pag.* 631.

XII. Græca utriusque Testamenti ex Hebræo translatio a S. Hieronymo condita, *juxta Epistolam quæ extat sub nomine S. Augustini* de magnificentia S. Hieronymi: " Ridicule scribit author" ille *S. Hieronymum utrumque Testamentum ex" Hebræorum lingua in Græcam pariter & Latinam" transtulisse.* Nec multo melius auctor carminis" in ejus laudes, *pergit Hody ibid. p.* 359.

Tu vetus atque novum duo Testamenta labore
Ingenti variis purgans erroribus illa
Vertisti in linguam sacro de fonte *Latinam*
Hebraico *quæ nunc traductio vera tenetur.*

Quasi vero tempore S. Hieronymi extitisset aliqua Novi Testamenti Hebraica translatio quam deinde sanctus hic doctor Latine reddiderit.

XIII. Græca totius sacri codicis versio ex Latino S. Hieronymi a Sophronio confecta. *Idem*

„*Hody ibidem pag.* 630. *hæc scribit* : Hieronymi „versionem Latinam fuisse totam a Sophronio „Græce translatam crediderunt nonnulli, ut Ge- „nebrardus in Chronologia, quibus Huetius etiam „assentiri videtur. At vero non totam, sed tantum „Psalmorum & Prophetarum versionem a So- „phronio fuisse in linguam Græcam traductam „testatur ipse Hieronymus in catalogo script. Ec- „clef. cap. 134. Non desunt, qui arbitrantur ver- „sionem, quam e Græco τῶν LXX. elaboravit Hie- „ronymus, e Latino fuisse iterum Græce reddi- „tam. Huetius libro de Claris Interpr. pag. 95. „*id asserit, ipsumque laudat Hieronymum* lib. 2. in „Ruffinum. In hoc clariss. viro minime accedo, „sed gravissime certe fallitur. Loquitur enim ibi „Hieronymus de interpretatione sua ex Hebræo „derivata, nimirum de illis libris, quos exinde „in Græcum traduxerat Sophronius. *Unde mihi „putabam bene mereri de Latinis meis & nostrorum „ad dicendum animos concitare, quod etiam Græce „versum de Latino post tantos Interpretes non fasti- „diunt.*

XIV. Græca totius veteris Testamenti conver- sio, interprete Hugone Broughtono: „ Promi- „serat Hugo Broughtonus novam translationem „Græcam ex Hebræo textu propius expressam, „sed morte ipsius incubuit illud opus in spongiam. *Gisb. Voetius lib. 2. Biblioth. studii Theol. cap. 4. pag.* 509. V. *ejusdem Broughtoni* Oratio brevis ad Electorem Moguntinum de veteri Testamento converso recens Græce de Hebræo &c. 8. Franco- furti 1610.

XV.

XV. Græca Pentateuchi Samaritani translatio a multis auctoribus laudata, de qua sect. 4. capitis præcedentis. „ Nonnulli versionem aliquam Græcam (*inquit Isaacus Vossius cap.* 29. *de* 70." *Interpr. pag.* 96.) ad fidem Samaritici exempla-" ris factam fuisse contendunt, & seorsim editam," unde istæ (*ante allata*) lectiones promanarint." Verum hæc opinio nulla vel ratione vel auctori-" tate nititur." *Idem ait Hody libro laudato p.* 633." Hæc sine idoneis argumentis affirmantur; potue-" runt Patres nonnulli, qui Samaritica allegant," ab ipsis Samaritis de illis edoceri. „

XVI. Psalmi & Prophetæ a Sophronio, S. Hieronymi coætaneo, ex versione Latina ejusdem sancti Græce versi. Opuscula mea (*inquit S. Do-" ctor cap.* 134. *de script. Eccl.*) in Græcum ser-" monem elegantissime *Sophronius* transtulit; Psal-" terium quoque & Prophetas, quos nos de He-" bræo in Latinum vertimus."

XVII. Liber Sapientiæ Salomonis Græce ex lingua Syriaca conversus. "R. Moses Nahhmann" (*teste R. Asaria in Meor Enaim pag.* 175.) statuit compositum esse hunc librum a Salomo-" ne lingua Syriaca, ut mitteret eum ad aliquem" regem ad fines Orientis habitantem. *Hæc mera" sunt Rabbinica somnia, nullamque refutationem merentur.* Convenientia autem locorum a Ramban" citatorum cum editione Syriaca Bibl. Polygl." Londin. conjecturam facit, non originale uti-" que exemplar lingua Syriaca scriptum fuisse, sed" Græci textus originalis duntaxat conversionem," Syriacam fuisse editionem." *Ita sentit Jo. Henr.* *Hei-*

Heideggerus lib. 2. cap. 2. Ench. Bibl. num. 8.

XVIII. Idem Græce ex Hebræo translatus. „*Heideggerus ibidem ea de re sic loquitur:* „ Idiomate liber hic ab auctore scriptus est Græco. „Falluntur enim haud dubie, qui primitus Hebraice scriptum tradunt. Ipse namque stylus & „constructio prodit nunquam fuisse scriptum Hebraice ab authore, sed ab Hebræo aliquo rarius „Hebraizante, Græce.

† *Contra ea Jo. Alb. Fabricius Bibl. Græca lib. 3. cap. 29. ubi librum Sapientiæ incerti auctoris esse docuit, de lingua ejus originali hæc addit:* „ A Philone Presbytero Græce conversum ait Is. Vossius „libro de LXX. Int. p. 396. neque ex Hebræo conversum esse abnuerim, etsi stylus Græcam eloquentiam redolere visus est Hieronymo, qui suo „jam tempore nullum se Ebraicum exemplar reperire potuisse est testatus. &c. *Conf. Idem in prolegomenis ad librum Sapientiæ.*

XIX. Ecclesiasticus ex Hebræo sive Syriaco in Græcum sermonem conversus a Jesu filii Sirach nepote, *ut ipse innuit in prologo. Idipsum confirmat S. Epiphanius libro de pondor. & mensuris num.* 4. † *& Hieronymus, qui præf. in Proverbia ipsum codicem Hebraicum vidisse se testatur.*

† Libri Tobiæ & Judith è Chaldæo idiomate Græce translati; *quippe quos Chaldaice primitus scriptos fuisse ex Hieronymi verbis &c. colligitur. V. supra pag. 166. 167.*

XX. Novum Testamentum nove versum Græce reliquit Georgius Mayr prælo paratum probatumque. *Sotvel.* XXI.

XXI. Evangelium secundum Matthæum Græce ex Hebræo *vel potius* ex Syro-Chaldaico sermone conversum a Jacobo Apostolo, vel a Joanne, vel a Barnaba. *Ex his quæ cap. 2. sect. 3. p.* 189. *retulimus, patet hoc Evangelium Syriaco-Chaldaice fuisse primitus conscriptum; a quo autem in linguam Græcam translatum non satis constat. Auctor Synopseos apud Athanasium sub finem asserit* hunc librum a Jacobo fratre Domini fuisse translatum. *Theophylactus vero præfat. in Matthæum.* Joannes, *inquit*, hoc ex Hebraica lingua in" Græcam, transferunt, interpretatus est. " *Sunt qui" opinantur Barnabam Apostolum Matthæi Evangelium ex Hebræo in Græcum transtulisse, inter quos est Sixtus Senensis. Anastasius Sinaita lib. 8. Hexaëmeron dicit,*, Lucam & Paulum reddidisse idem Evangelium Græce. "

† Matthæus Evangelium suum Græce scripsit," non Chaldaice, vel Hebraice, ut post Papiam" multi veteres, de Græco interprete S. Jacobo" vel Paulo vel denique Luca & Joanne mirum" in modum diversa inter se tradentes, affirmarunt." *Jo. Alb. Fabricius Bibl. Gr. l. 4. c. 5. conf. Jo. Heinr. Heideggerus Enchir. Bibl. l. 3. c. 2. & Gottfr. Olearius in Observat. ad Matth. VI. 9. 10. qui quidem Matthæi Evangelium Græce primitus conscriptum, attamen ipsis Apostolorum temporibus Hebraice conversum publicatumque fuisse ex Patrum testimoniis optime colligit.*

XXII. Evangelium secundum Marcum Græce ex Latino factum. *Baronius in Annal. Eccl. ad an.* 45. *scribit* " S. Marcum Romæ suum scri-" psisse

„psisse Evangelium, proindeque lingua Romana, „puta Latina. „ *Ita quoque Syrus qui in fine hujus Evangelii hæc diserte addit:* „ Finit Evangelium „sanctum, Evangelium Marci, quod locutus est „& evangelizavit Romæ Romane. „ *Idem legitur ad calcem versionis Arabicæ & Persicæ. Verùm nullius sunt authoritatis hujusmodi inscriptiones quæ ad caput vel ad calcem codicum sacrorum præsertim in Orientalibus versionibus leguntur.* † *Accedit, quod Seldenus Comment. ad Eutych. Observ.* 28. *notat, a Syro ceterisque Orientalibus per Romanam linguam etiam Græcam quandoque intelligi.* † *Præterea Marcum Græce scripsisse asserit S. Hiero-„nymus præf. in Evangelia.* „De novo, *ait*, loquor „testamento, quod Græcum est, excepto Apostolo „Matthæo, qui primus in Judæa Evangelium Chri-„sti Hebraicis literis edidit. „*Idem expresse docet S. Augustinus lib.* 1. *de consensu Evangel. cap.* 2. „ Mat-„thæus, *inquit*, Hebræo scripsisse perhibetur elo-„quio, cœteri Græco. Idem fuit communis ve-„terum & recentium sensus *juxta Cornelium à Lapide præf. in Marcum, cui assentitur Maldona-„tus præf. in* 4. *Evangelia cap.* 5. „ Constantissi-„ma apud omnes veteres auctores fuit opinio, „cœteros quidem Græco, Matthæum vero Hebrai-„co scripsisse sermone. „ *Ita Maldonatus.*

XXIII. Epistola D. Pauli ad Romanos Græce „ex Latino conversa. „ Idem de Epistola ad Ro-„manos (*inquit Alphonsus Salmeron proleg.* 36. *in „Evangel. pag.* 433.) per Tertium amanuensem „Latine scripta cogitari potest. Cum enim illud nomen

nomen Tertii,five,ut alii legunt, Teruntii, Lati-«
num fit, cujus opera & miniſterio uſus Paulus fu-«
it: nihil mirum eſſe debet, ſi poſtquam epiſto-«
la illa ex Latino ſermone, in quo primum ſcripta«
extitit, in Græcum fuit transfuſa atque converſa,«
&c.„ *Huic opponitur alter Jeſuita, nempe Jacobus Tirinus qui præfat. in eandem ſic ſcribit:* Ut
aliæ, ita & hæc Epiſtola Græciſmis abundat.«
Unde patet, Græce à S. Paulo conſcriptam. Et«
hic videtur ſenſus & conſenſus eſſe Interpretum«
tam Græcorum quam Latinorum. Omnes enim«
cum dubia lectio occurrit, provocant ad textum«
Græcum quaſi ad Pauli autographum. Nolim«
tamen Salmeroni, Latinè ſcriptam contendenti«
negare, Græcum autographum mox ab aliquo«
Pauli interprete converſum eſſe in Latinum ſer-«
monem,& ita Latinis transmiſſum. Et forſan«
Interpretis (ſive Tertius is fuerit, ſive alius quiſ-«
piam) obſcuritas,cauſa fuit, quod hæc Epiſtola«
præ aliis tam obſcure & hiulce conſcripta ſit, in-«
quit Diodorus Tarſenſis.«

XXIV. Epiſtola D. Pauli ad Hebræos Græce ex Hebraico ſermone traducta. *Veteres non pauci, Clemens Alexandrinus, Euſebius Cæſarienſis, S. Hieronymus & Theodoretus aſſeruerunt à Luca vel à Clemente eam eſſe Græce converſam.* "Clemens«
Alexandrinus (*ut refert Euſebius lib.6.hiſt Eccleſ.*«
*cap.*14.) Epiſtolam ad Hebræos Pauli quidem«
eſſe affirmat, ſed Hebraico ſermone utpote ad«
Hebræos primum ſcriptam eſſe: Lucam vero e-«
andem Græco ſermone ſtudioſe interpretatum,«
„Græcis hominibus edidiſſe.„ *Euſebius ipſe ibidem*

lib.

lib. 3. *cap.* 38. *hæc ait:* „Cum ad Hebræos pa-„trio ſermone ſcripſiſſet Paulus, alii Lucam Evan-„geliſtam, alii hunc, de quo loquimur, Clemen-„tem (*Romanum*) Epiſtolam illam eſſe interpre-„tatum ferunt.“ *S. Hieronymus de ſcript. Eccleſ. cap.* 5. *hæc refert:* „Vel certe quia Paulus ſcri-„bebat ad Hebræos, propter invidiam ſui apud „eos nominis titulum in principio ſalutationis „amputavit; ſcripſerat autem ut Hebræus He-„bræis Hebraice, id eſt ſuo eloquio diſertisſime, „ut ea quæ eloquenter ſcripta fuerant in He-„bræo, eloquentius verterentur in Græcum. *Theodoretus prologo in hanc Epiſt. tom.* 3. *Operum.* „Scripſit *Paulus* (*inquit*) eam lingua Hebraica; „ferunt autem eam fuiſſe a Clemente interpre-„tatam.„

Sic autem iſtas authoritates refellere conatur Heideggerus lib. 3. *Enchiridii Biblici cap.* 21. *pag.* „825. Manavit hæc traditio â Clemente Alexan-„drino ſolo, non alia ratione ſeu conjectura ducto, „quam quod ad Hebræos ſcripta eſſet, cum tamen „non ad ſolos Hebræos Palæſtinos, ſed ad diſper-„ſos etiam, Hebraici idiomatis parum callentes, „ſcripta fuerit... Neque Græca Editio translatio-„nis notas habet ullas; ſed Græcanitatis puræ „plurimas. Elegantia enim ſcriptionis illius „verſionem non ſapit: *Epiſtola illa* (inquit Ori-„genes in Hom. ad Hebr. tom. 2. pag. 430.) *& in verborum compoſitione majorem præfert Græci ſermonis elegantiam, ut fatebitur quisquis de ſtyli „differentia perite judicare poteſt.*) „Loca quoque „veteris Teſtamenti ex Græca translatione citan-

tur,

tur, (*ut observavit Hieronymus Comment. in Isai-*"
am lib. 2. cap. 6.) ex Hebræo potius citanda & tra-"
ducenda siquidem Hebraice primitus scripta esset."
Hæc ille.

SECTIO QUARTA.

CODICES MANUSCRIPTI Græci.

VEtustissimi codices Græci exarati sunt literis illis majoribus & uncialibus sine additis spiritibus & accentibus & sine vocum distinctione. Literæ unciales observantur in libris omnibus" ad nonum usque sæculum. Nono quippe sæculo" finem fecerunt Græci uncialibus literis scribendi;" ita ut ne unum quidem codicem viderim aut ali-" cubi extare comperer in uncialibus literis descri-" ptum, qui post nonum sæculum exaratus fue-" rit: exceptis litbris Chori & Ecclesiæ usui depu-" tatis." *Ita D. Bernardus de Montfaucon pag. 12. recensionis Palæographiæ Græcæ.*

Biblia Græca Veteris Testamenti juxta LXX. Interpretes. „ Codex *Vaticanus juxta quosdam secundum editionem Luciani*, quantum ex forma" characterum conjici potest, cum sit majoribus li-" teris, quas vere antiquas vocant, exaratus, ante" millesimum ducentesimum annum (*hæc scripta*" *sunt anno* 1587.) hoc est *circa annum Christi* 380." ante tempora B. Hieronymi & non infra scri-" ptus videtur... ex editione septuaginta, si non"

Hæc ille pag. 119. *præfationis in ſuas annotationes.*

Continet Vaticanus codex, longe quidem ve-" tuſtiſſimus, editionem ſimplicem LXXII. neque" ſuppletam aliena interpretatione, ſed ni fallor" à Luciano Martyre emendandi ſtudio nonnihil" contaminatam, hoc eſt eam quam κοινὴν vocare" ſolebant. *Andr. Maſius in annot. ad cap. 1. Joſuæ.*" In quo falli doctiſſimum Maſium nihil dubito" (*inquit Jac. Uſſerius pag.* 87. *ſyntagm. de* 70. *Interpr. p.* 86.) quum Lucianeam hanc eſſe edi-" tionem exiſtimat. Ut enim hujus rei veritatem" explorarem, in minoribus Prophetis loca contuli," quæ in ſcholiis optimi codicis Barberini nota λ, " Luciani lectionem indicante, ſignata viſebantur." Ex qua collatione, Romanam cum Lucianea edi-" tione in uno tantum loco conveniſſe deprehendi." *Ita ille. Joan. Ern. Grabius in Epiſt. edita ad Jo. Milium hæc ait:* Hic codex non eam exhibet li-" bri Judicum verſionem, qualem primi ediderunt" Interpretes, ſed qualem illam emendavit Heſy-" chius.

Hic codex, in quo multa reperiuntur manu recentiori emendata, non eſt adeo antiquus nec bonæ notæ, cum erratum ſæpe fuerit ab antiquario, ut ad me ſcripſit teſtis oculatus (E.R.) *qui eum inſpexit & diligenter examinavit.*

Biblia Græca Veteris & Novi Teſtamenti." *Bibl. Vaticana, Geneſius Sepulveda Epiſt. lib.* 1. *Epiſt.* 3. *ad Eraſmum anno* 1533. *ſcripta, in qua hæc ait:* Eſt Græcum exemplar antiquiſſimum" in Bibliotheca Vaticana, in quo diligentiſſime &"

 accura-

„accuratiſſime literis majuſculis conſcriptum utrumque Teſtamentum continetur, longe diverſum à vulgatis exemplaribus. . . Hoc autem exemplar omnium eſſe emendatiſſimum, cum ejus antiquitas declarat & Librarii diligentia, tum quod multum convenit cum vetere noſtra translatione, quæ dubitari non debet quin ex emendatiſſimo quoque exemplari converſa & tradita nobis ſit à majoribus. *An hoc exemplar aliud ſit quam præcedens, indicare poſſunt hujus Bibliothecæ Præfecti.*

Biblia Græca partim papyro, partim pergameno. in fol. *Bibl. Vaticana, Poſſevinus.*

Biblia Græca Vet. Teſt. Codex Venetus grandioribus literis ſcriptus, Vaticano non tam vetuſtus. *Venetiis, Bibl. Cardin. Beſſarionis.* V. *Eadem præfatio: nunc extant Venetiis in Bibl. Sancti Marci.*

Biblia Græca Vet. Teſtamenti. Codex alter priori non tam antiquus, qui ex magna Græcia advectus, deinde fuit Cardinalis Carafæ; qui liber cum Vaticano codice ita in omnibus conſentit, ut credi poſſit ex eodem archetypo deſcriptus eſſe. V. *Eadem præfatio.*

Biblia Græca Vet. & Novi Teſt.. „Manuſcriptum Alexandrinum ex recenſione Heſychii caſtigatum, literis majoribus antiquis ſine accentuum & ſpirituum notis exaratum, deſcriptum manu Theclæ nobilis fœminæ Ægyptiæ circa tempus Concilii I. Nicæni; quod Cyrillus Lucaris, cum à Patriarchatu Alexandrino ad Conſtantinopolitanum vocatus eſſet, illinc ſecum tanquam

quam magnum thesaurum Constantinopolim" transtulit, & per D. Thomam Roe equitem aura-" tum, Regis Angliæ apud Turcarum Imperatorem" legatum, Carolo I. Britanniæ Regi dono misit;" cujus etiam Hugo Grotius annotat. ad Nov. Te-" stam. aliquoties sub Anglici codicis nomine men-" tionem facit. Extant hujus codicis lectiones vari-" antes in Polyglottis Londinensibus. Alexandri-" num dicitur non tam quod ex recensione Hesychii" fuerit, quam quod ex Alexandria allatum sit. *Wal-" ton. prolegom.* 9. §. 34. *Londini, Bibl. Jacobæa.*

Hic codex, *qui non tantam habet vetustatem, quantam ei vulgo Angli tribuunt*, utriusque fœderis libros continet, nisi quod à Psalmi 49. versu 20. usque ad versum 12. Psalmi 80. omnia, & Evangelium Matthæi usque ad caput 27. in eo desiderantur. Ex hoc exemplari caput VI. & XVIII. libri Judicum typis mandavit Jacobus Usserius *pag.* 148. *syntagmatis de* 70. *Interpretibus.* Ex eodem textum Jobi στιχηρῶς typis exscribi curavit Patricius Junius, *& vulgavit cum catena Græca in Job Londini* 1637. Codicem integrum edere in se susceperat. *Ita enim ea de re scribit Jac. Usserius in Epist. ad Sarravium pag.* 527. *Sylloges Epist.* „Alexandrini Exemplaris (quod" post Basilii M. tempora descriptum fuisse, præ-" fatio illius, quæ ibi habetur, in Psalmos indi" cat) editionem urgere non cesso. Id oneris in" se suscepit vir doctissimus Patricius Junius, cu-" jus primum specimen simul cum hisce mitto." *Idem in Epist. ad Lud. Capellum ibid. pag.* 596.

„Codicem *Alexandrinum* edere cœpit eruditiſſi-„mus Junius, ſed eo ad meliorem vitam translato, „nulla illius editionis ſpes nobis eſt relicta.„ *Rationes, ob quas hæc editio non ulterius progreſſa eſt, fuſius exponit Th. Smith in vita Patricii Junii pag.* 33. Item Pſalterium anno 1678. vulgatum eſt. Tandem integer hic codex luci publicæ dari cœpit ſtudio & opera Jo. Erneſti Grabii, Oxonii 1707.

De hoc exemplari mſc. hæc ſcribit Joannes Uſſerius pag. 100. *ſyntagm. de* 70. *Interpretibus.* „Ex ineditis omnibus Græcorum Bibliorum exem-„plaribus, celebratiſſimum eſt illud, quod ad Re-„gem noſtrum Carolum dono miſit Cyrillus Pa-„triarcha Conſtantinopolitanus, notatione hac ap-„poſita: *Liber iſte Scripturæ Sacræ Novi & Vete-„ris Teſtamenti, prout ex traditione habemus, eſt „ſcriptus manu Theclæ, nobilis fœminæ Ægyptiæ, „ante mille & trecentos annos circiter, paulo poſt „Concilium Nicænum. Nomen Theclæ in fine libri e-„rat exaratum; ſed extincto Chriſtianiſmo in Æ-„gypto a Mahometanis, & libri una Chriſtianorum „in ſimilem ſunt redacti conditionem. Extinctum „ergo & Theclæ nomen & laceratum; ſed memoria „& traditio recens obſervat.*

„ *Deinde addit clariſſ. author.* „Inter hoc & „Vaticanum exemplar (majuſculis utrumque li-„teris exaratum) in libris Joſuæ, Judicum, Jobi „(qui & hic ex Theodotione eſt ſuppletus) & ter-„tio Regum libro, præcipua exiſtit differentia: eo-„dem ordine, iisdemque trajectionibus utrobique „que ſervatis.„ *Hæc ille.*

Textus

„Textus ille (*inquit Joan. Morinus ad Thomam Cromerum Epist.* 38. *p.* 237. *Antiq. Eccl. Orient.*) non est 70. Interpretum purus & sincerus tex-" tus, sed quantum ex paucis schedulis judicare" licet, duobus vitiis laborat; habet admixtas ple-" rasque sententias & pericopas ex Hebræo textu" juxta Theodotionem verso repetitas; quæ a puro" 70. Interpretum textu semper absfuerunt, quas-" que ideo sub asterisco Bibliis suis inseruerat Ori-" genes... Habet præterea multa, sed minoris mo-" menti, quæ a sincero 70. Interpretum textu non-" nihil deflectunt, nec cum Hebræo textu ut plu-" rimum conveniunt, ex quibus conjicere est, editi-" onem illam esse Hesychianam, ab Hesychio sci-" licet recensitam, vel certe demonstratur textum" illum Ægyptium admodum esse impurum, ut" pote ab Hexaplis Origenis plurimum differen-" tem. Id, quod conjicio, facile dijudicabit, qui" textum illum cum Græco textu Esaiæ apud Pro-" copium, & editione textus Josuæ apud Masium" contulerit, modo quid sibi velint Origenis obeli" & asterisci prius didicerit."

" Græca Testamenti utriusque Biblia, quo the-" sauro per annos CC. ultra mille (ad illam enim us-" que ætatem assurgere perhibetur) nihil usquam" pretiosius vidit orbis Christianus, charactere" grandiori pulcre exarata, Cyrillus Lucaris, Patriar-" cha CP. ex Alexandria, cum sedē illam relinqueret," secum devecta, per Thomam Roe... ad Carolum" I. transmisit. Acceptas haud sine summa venerati"- one membranas hasce veterrimas, magnificeque" mox compactas auroque fulgentes in bibliotheca"

„Jacobæa reponi juſſit Rex optimus, ubi jam aſſer-„vatur hoc κειμήλιον. Conſtat autem hoc „exemplar ex quatuor voluminibus; quo-„rum tria priora Vet. Teſt. libros continent, „quantum vero Nov. Teſt. cum annexa ad „calcem ipſius Epiſtola D. Clementis priori, & „poſterioris fragmento... Patricius Junius typis „Regiis accurate repræſentavit, ad fidem hujus e-„xemplaris, librum Job στιχηρῶς, editurus & univer-„ſa Biblia Alexandrina, ſi rationes in iis edendis ab „ipſo initas probaſſent eruditi. Sed & lectiones va-„riantes N. T. collegit Patricius in gratiam Cl. Uſſe-„rii Armachani & etiam illuſtriſſimi Hug. Grotii... „Nec ulterius certe quicquam ab ipſo aliisve in hoc „genere tentatum puto per annos fere viginti; do-„nec ſcilicet Alexander Huiſſus, aliique viri docti „univerſi Textus Alexandrini cum exemplari Vati-„cano in Vet. Teſt. & cum editione Stephanica in „Novo collationem inſtituiſſent; adjectis ad cal-„cem cujusque paginæ *Polygl. Londin.* ſingulis fere „varietatibus Alexandrini codicis, etiam minutisſi-„mis.„ *Ita Johannes Millius pag.* 143. *prolegom. in N. Teſt. Gr.*

Ex cap. I. *prolegomenorum Joannis Erneſti Grabii ad Biblia Græca anno* 1707. *edita*, §. 5. „Equidem hunc *codicem* Concilio Nicæno haud „antiquiorem eſſe S. Athanaſii ad Marcellinum E-„piſtola, Pſalmis præfixa una cum Euſebii Hypo-„theſibus Pſalmorum plane evincit, ut & Capitula „S. Evangeliorum, horumque minutior diſtinctio „in στίχες ſecundum Canones Euſebianos, minio in „margine adſcripta. Quod vero non diu poſt Con-„cilium Nicænum, Theclæ, adeoque ſeculi IV. ætate decur-

decurrente exaratus fuerit Codex noſter, ex eo"
colligo, quod nulla prorſus Epiſtolarum Pauli-"
narum diviſio in κεφάλαια ac ſectiones ibi appa-"
reat, procul dubio his perinde ut Evangeliis"
apponenda, ſi talis aliqua extitiſſet. Atqui jam"
anno Chriſti 396. Arcadio IV. & Honorio III. "
Coſſ. quempiam S. Scripturæ peritum ac pium"
virum, cujus nomen nos fugit, Epiſtolarum"
Pauli in Capitula diſtinctionem ac ſingulorum"
Capitulorum ſummas ac titulos confeciſſe, con-"
ſtat ex Euthalii præfatione in dictas Epiſtolas"
an. Chriſti 462. ſcripta, ac narratione laudati"
Anonymi de Martyrio Pauli eidem ſuffixa . . . "
§. 6. Is codex eſt in folio ſcriptus atramento"
in membrana. Singulæ paginæ duas exhibent co-"
lumnas. Literæ ſunt unciales, rotundæ, ubique"
ejusdem fere formæ ac magnitudinis. Cœterum"
de literis conſonantibus pariter & vocalibus"
diphthongisque notandum, quod illæ hinc inde,"
hæ autem ubique fere locorum ac ſæpiſſime"
ſint inter ſe permutatæ. . . Spiritus atque ac-"
centus quod attinet, eos in primis Geneſeos"
capitibus recentior manus appinxit; prima ve-"
ro Librarii manus per totum Codicem rarius"
addidit. . . Voces plerumque integræ ſunt ſcri-"
ptæ, exceptis quibusdam, quas ſæpiſſime abbre-"
viatas videas. Cæterum verba ubique fere con-"
tinuo literarum ductu ſunt inter ſe juncta . . ."
§. 8. Porro notandum quod Codex Alexandrinus"
ab ipſo ſcriba, vel quopiam ejus coævo, cum"
autographo, aut cum alio potius codice fuerit"
collatus ac ſubinde emendatus, necnon in mar-"

„gine ſuppletus, licet aliquando parum recte, „&c. „

Sacræ Scripturæ codex Græcus auro, gemmisque ornatus, cujus antiquitatem, falſo licet, ad ipſa Apoſtolorum tempora referunt. *Aſſervatur in Templo Raſcianorum Comaronii in Hungaria, Tollius Epiſt. 5. Itinerariâ pag. 148.*

Biblia Græca. *Bibl. Scorialenſis. Poſſevinus tom. 1. Apparatus ſacri ſub nomine* Andreæ Ca„pella. „ In alleganda ſeptuaginta editione „(*inquit Andreas Capella in præfat. ad Com„ment. in Hieremiam*)ſecuti ſumus exemplar Bibli„orum Regiorum quod cum Complutenſi con„venit; quamvis non ignoremus diverſum eſſe ab „eo quod ſecutus eſt D. Hieronymus, cum in „inumeris locis aliter legatur in Regio exemplari „quam legerit D. Hieronymus, & multa ibi deſi„derentur, quæ hic habentur, quod nos aliquan„do obſervamus. „ *Omittitur hic codex a Corderio in catalogo Bibl. Scorialenſis edito cum Homil.*13. *S. Cyrilli anno* 1648.

Biblia Græca olim Reginæ Sueciæ, cod. 1. nunc in *Bibl. Vaticana.* Eadem usque ad Danielem. *Ibid. cod.* 5. *Ex hic unum juxta Lucianeam editionem eſſe conjectat Iſaacus Vosſius in Epiſt. ad Lectorem quæ eſt in appendice Syntagmatis de* 70. *Interpretibus.*

Biblia Græca. Codex ſeculi IX. membranaceus, charactere unciali, oblongo & deflexo, initio & fine mutilus, optimæ notæ. *Romæ, Bibl. Cænobii S. Baſilii, de Montfaucon. pag.* 212. *Diarii Italici.*

addit

addit pag. 186. *Palæographia Græca* in hoc codice, erasis prioribus, alia recentiori manu superscripta esse.

Biblia Græca. Codex antiquus in folio. *Bibl. Regia cod.* 1871. *Eorum codicum plerique qui Lutetiæ Parisiorum in Bibliotheca Regia asservantur quique in hac referuntur sectione, veteres sunt ac bonæ notæ, & quidem ante annos septingentos scripti; seculo undecimo, quemadmodum mihi testatus est Joannes Boivin hujus Bibl. custos alter, rerum Græcarum callentissimus.*

Biblia Græca fere integra Græce. *Ibidem cod.* 2240.

Biblia Græca. Codex membranaceus XII. seculi. *Romæ, Bibl. Chiggiana, de Montfaucon pag.* 237. *Diarii Italici.*

Biblia Græca. Codex bombycinus XII. seculi. *Florentiæ, Bibl. S. Marci.*

Biblia Græca. Codex pervetustus & optimæ notæ. *Bibl. Vindobonensis, de Nessel cod.* 23.

Biblia Græca. Codices quatuor. *Bibliotheca Veneta, Tomasini catalogus pag.* 53. Eadem. *Bibl. Eduardi Bernardi in Anglia cod.* 48. *num.* 7394. *catalogi editi.*

Biblia Græca, quatuor distincta tomis, ad cujus margines multiplicem videre est diversorum textuum interpretationem, prout Antonius Agellius probabat, ejus manu Græcis quidem notis adscriptam. *Romæ, Bibl. Quirinalis apud PP. Theatinos. Jo. Silos, Hist. Cleric. Regul. lib.* 13. *pag.* 533.

Octateuchus Græcus, sive liber continens Penta-

tateuchum, libros Josuæ, Judicum & Ruth, *præterea* quatuor libros Regum, 2. Paralipomenon, Esdræ I. & II. & Macchabæorum primum. Codex antiquus in membranis. *Florentiæ, Bibl. S. Laurentii plut.* v. *cod.* 1.

Octateuchus, libri IV. Regum, II. Paralipomenon, II. Esdræ, Judith & Esther, Græce. *Bibl. Bodleiana cod.* 292. *Bibl. Vaticana, Possevinus.* Eadem usque ad Esdram. *Ibidem, Possevinus.*

Octateuchus & libri IV. Regum, II. Paralip. Esdræ & Tobit. Græce. *Bibl. Colbertina cod.* 1609.

Octateuchus, & libri Esther, Judith & Tobit. Græce. *Bibl. Regia cod.* 2240. Octateuchus cui deest Genesis, *ibidem cod.* 1871. Octateuchus cum catena Græce: Codex bombycinus seculi XII. vel XIII. *ibid. cod.* 1888. Octateuchus, Græce. Codex membranaceus ejusdem fere ætatis. *Ibidem. cod.* 1885.

Octateuchus Græce, cui deest liber Ruth. Codex membranaceus qudringentorum annorum. *Ibidem cod* 1874.

Octateuchus seu fragmenta Pentateuchi, nec non Josuæ & Judicum Græce, obelis, asteriscisque notata. Codex scriptus literis uncialibus & antiquissimis, æquat ætatem codicis Alexandrini. Hunc habuit Claudius Sarravius Senator Parisiensis, cujus variæ lectiones exhibentur tomo VI. Bibl. Polygl. Londin. fuit postea Isaaci Vossii, nunc extat *in Bibl. Leidensi* una cum aliis msc. ejusdem Vossii. † *Jo. Ern. Grabius Proleg. in Biblia Græca c.* 3. §. 4.

Octateuchus Græce, codex membranaceus in 4. qui

qui hanc habet subscriptionem : Finem cepit hic liber Octateuchus Novembri, die post vigesimum sexto, hora tertia, anno mundi 6634. i. e. Christi 1126. indictione 4. Ut peregrini gaudent conspecta patria; sic Scribæ conspecto libri fine. *Bibl. Collegii Universitatis Oxoniensis cod. 52. catalogi editi. Grabius prolegom. in Biblia Græca, cap.* 3. §. 6. *& Bern. de Montfaucon. p. 58. Palæographiæ Græcæ.*

Octateuchus Græce cum antiquis Græcis annotationibus. Codex antiquus & optimæ notæ. *Bibl. Vindobonensis cod.* 57. *de Nessel.*

Octateuchus Græce. *Florentiæ Bibl. S. Laurentii plut.* v. *cod.* 38. *Bibl. Colbertina cod.* 465. 659. *Venetiis Bibl. S. Marci, Possevinus.*

Octateuchus Græce. Codex pervetustus, charactere unciali & sine spiritibus, ejusdem antiquitatis ac Vaticanus, juxta Dn. Bern. de Montfaucon. *Bibl. Segueriana pag.* 7. Tres alii codices, *ibidem. pag.* 7.

Pentateuchus & liber Josue Græce. Codex X. seculi accurratione multa conscriptus in membrana, initio & fine mutilus. In eo sunt Origenianæ ad marginem notæ. *Romæ Bibl. Cœnobii S. Basilii: de Montfaucon pag.* 212. *Diarii Italici.*

Pentateuchus Græcus juxta exemplar Alexandrinum. *Bibl. Thomæ Gale in Anglia cod.* 72. *num.* 5906. *catalogi msc. Angliæ, partis* 3.

Genesis, Exodus, Leviticus & alia Græce, fol. *Bibl.*

Bibl. S. Marci Venetiis, Possevinus. Genesis & aliquorum librorum Vet. Testamenti nova translatio Græca. *Ibidem, idem.*

Genesis & Exodus cum catena Græce. *Bibl. Regia cod.* 1889. Genesis cum catena. *Ibid. cod.* 2911.

Exodi pars a cap. 32. versu 16. Græce, una cum Levitico, & Numeris, & 13. primis versiculis cap. 1. Deuteronomii, variisque scholiis & aliorum Interpr. fragmentis. Codex in membranis vetustis scriptus. fol. *Lipsiæ, Bibl. Paulina. Jo. Andr. Bosius cap. 6. Introduct. in notit. Script. Eccl. p.* 60. & † *Fellerus p.* 104.

„ Liber Geneseos Græce, pulcherrimis figuris „illuminatus & antiquissimis literis capitalibus „ante mille quadringentos annos aut circi-„ter exaratus, quem de Philippis in Angliam „secum adportarunt duo Græci Episcopi tempore „Henrici VIII. ei dono offerentes, & perhiben-„tes ex antiqua traditione receptum quod olim „possessorem agnosceret Origenem. Elizabetha „Regina eum in Bibliothecæ Regiæ (*Londini*) „archivis repertum dedit D. Joanni Fortescue „Equiti, suo in Græcis Prælectori, qui consulens „posteritati, eodem beavit Thesaurum Cottonia-„num. Ita D. Jamesius hæc omnia, a D. Cottono „edoctus, annotavit. Incipit a versu 13. capitis „primi: desinit vero in versu penultimo capitis „50. ultimus versus cum figura deest. Desunt „quoque passim folia. *Bibl. Cottoniana pag.* 70. *catalogi ex quo exscripta sunt hæc verba.* Codex iste est longe vetustissimus, Vaticano & Alexandrino antiquior: quem sæpius audivi (*inquit Wal-*

tonus

tonus proleg. 9. num. 42.) Rev. Usserium affirmantem, *esse omnium totius orbis antiquissimum. Ex eo variæ lectiones excerptæ referuntur tomo* VI. *Bibl. Polygl. Londinensium.*

† *J. E. Grabius Proleg. Bibl. Gr. c.* 3. §. 6. „pervetustum hunc ipsisque Alexandrinis membranis antiquiorem libri Geneseos codicem Cottonianum, propediem integrum seorsim, vel saltem illius cum Romana editione collationes, ante triennium a se summa diligentia atque cura factas, præfixa ejusdem historia, publicæ luci donaturum se *promittit.*"

Libri Geneseos fragmenta quædam, Græce. Codex vetustissimus, membranaceus, purpureus, pene quadrus, charactere unciali sine spiritibus & accentibus descriptus, aureis & argenteis literis majusculis, ante annos mille trecentos, *ut opinatur Lambecius*, exaratus; constatque foliis viginti sex, quorum 24. prioribus continentur fragmenta libri Geneseos, exornata 48. æque vetustis picturis, historiam descriptam repræsentantibus; duo autem reliqua folia fragmentum Evangelii Lucæ complectuntur. *Bibl. Vindobonensis, Lambecius Comment. lib.* 3. *pag.* 2. † *ubi picturæ illæ, Constantini M. ætatem redolentes, æri incisæ exhibentur*, & *alia nonnulla de hoc codice notatu digna commemorantur. conf. Bern. de Montfaucon Palæogr. Gr. p. 190.* & *seqq.*

Fragmenta libri Exodi, Levitici & Numerorum Græce cum obelis & asteriscis. Codex in folio minori charactere unciali & sine spiritibus exaratus, fuit olim Bibl. Thuanæ. *Bibl. Colbertina cod.* 3084.

De

De hoc codice hæc habet Joannes Morinus lib. 1. Exercit. Bibl. 9. cap. 6. §. 10. „Instructissimam „Thuanam Bibliothecam lustrantes in minutulum „venerandæ admodum vetustatis fragmentum in-„cidimus. Complectitur Exodi capita 36. 37. 38. „39. 40. sed horum nullum integrum: Levitici „tria priora capita integra, quartum usque ad ver-„sum 13. Ejusdem etiam libri capita 13. 14. 15. „16. 18 19. sed ea quoque plurimum mutila. An-„tiquissimus & uncialis character, magnitudine & „figura vetustissimorum codicum, *Cantabrigiensis*, „*Regii & Sangermani* characteri omnino similis, „continens & sine distinctionum separatione scri-„ptura, obelisci & asterisci persæpe nondum obli-„terati... aliaque ejusmodi, fragmentum illud non „esse Hieronymi seculo inferius, atque omnino „ante mille & ducentos annos scriptum esse ma-„nifeste demonstrant. Codex unde avulsum est „illud fragmentum, ut ex obelis & asteriscis appa-„ret, 70. Interpretum erat editio mixta, ad Ori-„genianæ formam descripta, qua uno conspectu „emicabat, & 70. Interpretum textus, & quid He-„braico adderet, & quid ipsi Hebraicum.

De illis ita scribit D. Bernardus de Montfaucon „p. 186. Palæographiæ Græcæ „Hujus codicis vi-„ginti duo solum folia supersunt: ex libro Exodi „septem, ex Levitico tredecim, ex Numeris duo; „aliæ vero ejusdem codicis partes hinc & inde dis-„tractæ & dispersæ sunt. Alteram partem olim „Bibliothecæ Sarravianæ, in Isaaci Vossii manus „translatam fuisse narrat Jo. Ern. Grabe in Epi-„stola ad me scripta... Hoc codice vetustiorem nullum

nullum ex iis, qui noti sunt, esse opinor, estque for-" ma penitus quadra ; ut ex subjuncto specimine" videbis : paginam quippe integram delineari cu-" ravi. Hic notantur obeli & asterisci qua for-" ma vides in exemplo. " *Hæc ille.*

Liber Josuæ, Judicum, Ruth, Regum, & Paralipomenon, Græce, membr. fol. *Bibl. Augustana subsellio 1. cod.* 25. *Ehingerus.* Liber Josuæ, Judicum, Ruth, Regum & Tobit Græce cum scholiis, membr. fol. *Ibidem cod. 28. idem.* Libri Regum, Paralipomenon, Esdræ, Tobit & Macchabæorum, Græce, fol. *Venetiis, Bibl. S. Marci, Possevinus.*

Libri quatuor Regum, duo Paralipomenon & duo Esdræ, Græce. *Bibl. Regia cod.* 1873. Libri IV. Regum & duo Paralipomenon, Græce cum catena. *Ibidem cod.* 2433.

Libri Chronicorum seu Paralipomenon, Græce. Codex vetustissimus, qui quondam erat Theodori Archiepiscopi Cantuariensis, anno Christi 668. *Cantabrigiæ, Bibl. publica, Walton. præf. Bibl. Polygl. Londin.* 9, 42. Ex eo variæ lectiones collectæ à D. Man extant tomo VI. eorundem Polyglottorum.

† *Hic Codex una cum Hypomnestico Josephi & Testamentis XII. Prophetarum, eodem charactere ligato exaratis, in unum volumen compactus, & in 4. forma in membranis eleganter descriptus, ex dono Matthæi Parckeri, cum aliis nonnullis mss. in Bibl. publica Cantabrigiensi asservatur. Neq; vero ut Waltonus, traditione de eodē à Theodoro ex Græcia quondam allato deceptus, putavit, ante mille annos scriptus est, siquidem nono demum sæculo litteras colli-*

gandi, pluresque uno ductu exarandi consuetudinem invectam fuisse docet Bern. de Montfaucon Palaeogr. Gr. L. IV. c. 1 cujus c. 2. prolatis characterum IX. & X. saeculi speciminibus, ejus scriptura accurate convenit. Theodori autem fuisse nullum est inducium in ipso codice, ex quo Josephi librum ante triennium descripsi.

Liber Esther, Graece. *Bibl. Arundelliana, Jac. Usserius pag.* 105. *Syntagmatis de* 70. *Interpretibus, de quo haec ait*: „Et Estherae quidem duas in Arun„dellianae Bibliothecae codice mſ. editiones nacti „ſumus: contractiorem unam, auctiorem & Ori„genicis asteriſcis ſignatam aliam; in quarum ta„men utraque reperta ea ſunt omnia quae textui „Hebraico a LXX. addita fuiſſe Origenes in Epi„ſtola ad Julium Africanum ſignificaverat. *Duplex ista libri Esther editio in hoc libro ab Usserio vulgata est.*

Libri Job, quinque Sapientiales, Macchabaeorum, Tobit, Esther & Judith. *Bibl. Regia cod.* 1875.

Jobi & librorum quinque ſapientialium fragmenta plurima, Graece. Codex vetuſtiſſimus, qui cum N. Teſtamento ſimul compaginatur. *Bibl. Regia cod.* 1905.

Liber Job & quinque libri Sapientiales Graece, cum gloſſa interlineari Latina in Job, Proverbia, Eccleſiaſten & Sapientiam. Codex optimae notae, qui fuit P. Pithaei, & Nic. Fabri. *Bibl. Colbertina cod.* 3883. Job & Libri V. Sapientiales. *Bibl. Thuana pag* 440. *Idem forsan codex ac praecedens.* Iidem. *Venetiis, Bibl. S. Marci. Possevinus.*

Jobi Prophetia, Proverbia Salomonis, Eccleſia-
ſtes

ſtes & Cantica Græce, omnia literis grandioribus exarata ſunt,& ad ſingulos libros habentur variorum translationes & lectiones variæ. Codex membranaceus & inſignis. *Florentiæ, Bibl. S. Laurentii plut.8.cod. 27.*

Job,Proverbia,Canticum Canticorum, Sapientia Salomonis & Eccleſiaſticus,Græce. Codex vetus in 4.aliquot foliis mutilus. In eo diſtincti ſunt verſus,& initia minio inſignita. *Codex 337. Bibl. Palatinæ*,V. *Catalogus anno 1701. editus pag.*101. *nunc forſan extat in Bibl. Vaticana.* Juſti Jobi omnia continens liber. *Bibl.Vaticana,Poſſevinus ad calcem Appar. ſacri.*

Liber Job cum catena, Græce.*Bibl. Regia codd.* 1890.2434.2873.

Pſalterium Græcum Davidis. Codex venerandæ antiquitatis,undecim omnino ſeculorum, judicio doctiſſimorum quorumdam virorum qui illum inſpexerunt. Scriptus eſt charactere Baſilico in 4.forma in membranis, verum alii volunt non eſſe membranam, ſed chartam purpura tinctam; character eſt argenteus,tituli aurei, marginalia Latine extant minio ſcripta. *Tiguri, Bibl. Civica. Joan. Bapt.Ottius in collectione editionum Biblicarum quam ad me pro humanitate ſua transmiſit.*

Pſalterium Græcum literis aureis abſque ulla verborum diſtinctione exaratum, in 4.*Bibl.Colbertina cod.* 4439. Pſalterium pulcherrimum cum expoſitione,Græce,fol. *Venetiis, Bibl. S. Marci, Poſſevinus.* Idem ter. *Ibidem.*

Pſalterium Græcum, Latina manu & charactere unciali conſcriptum à I. Pſalmo ad LXX.Codex membranaceus in folio VII. ſeculi. *Bibl. Monaſterii*

Murbacensis in Lotharingia, de Montfaucon pag. 220. Palæographia Græca.

Psalterium Græce & Latine cum Canticis in Ecclesia cantari solitis. *Ad calcem libri legitur:* Ego Sedulius Scottus scripsi. (*hic floruit anno* 818.) Codex charactere unciali descriptus, forma literarum aliquid peregrini olet, ut in aliis pene omnibus, qui a Latinis conscripti sunt, Græcis codicibus observatur. *Bibl. S. Michaelis in Lotharingia Diœcesis Virdunensis. Idem ibid. p.* 235.

Psalterium Græcum cum Canticis Vet. & Nov. Testamenti. Insertæ sunt picturæ elegantissimæ quatuor; codex literis prægrandibus exaratus in fol. olim *Bibl. Palatina cod.* 381. *pag.* 121. *catalogi supra memorati: nunc in Bibl. Vaticana.* Idem quinquies *ibidem pag.* 19. 31. 36. 68. & 87.

Psalmi & Cantica cum commentariis Græce, liber antiquissimus. *Bibl. Segueriana p.* 7.

Psalmi eleganti & grandi charactere exarati. *Ibid. pag.* 24. Pars Psalmorum, codex literis uncialibus scriptus. *Ibidem pag.* 5. Psalmi in 4. *Ibid. pag.* 10. Iidem, quatuor codices. *Ibidem pag.* 37. & *sequentibus.*

Psalterium & Cantica Græce cum catena. *Bibl. Regia codd.* 1807. 1876. 1877.

Psalterium & Cantica Græce. *Ibidem codd.* 2851. 2852. 2853. 2854. 2856.

Psalterium Græcum antiquis Græcis literis, pulchris, parvis, sed legibilibus scriptum. Fuit quondam S. Simeonis solitarii qui obiit 1037. *In Tholejensi Monasterio se vidisse scribit Trithemius tom.* 1. *Chron. Hirsaugensis pag.* 173.

Psalterium Græcum, Codex membranaceus, *in*

in cujus fine notatum: ſcriptum eſt hoc Pſalterium manu Demetrii Presbyteri, menſis Maii trigeſima die, feria ſecunda, hora tertia, anno mundi 6567. Chriſti 1059. indictione XII. *Bibl. Regia cod.* 3421.

Pſalterium Græcum. Codex papyraceus, in 8. *Pariſiis, Bibl. Memmiana.*

Pſalmi Græce. Codex membranaceus XI. ſeculi elegantiſſimus. *Bibl. Ducis Mutinenſis, de Montfaucon pag.* 31. *Diarii Italici.* Iidem, duo codices ejusdem ætatis, *Bononiæ Bibl. Canon. Regul. S. Salvatoris, idem ibid. pag.* 407. Iidem, codex membranaceus ejusdem ſeculi. *Florentiæ Bibl. B. Mariæ, idem pag.* 362. Iidem, codex membranaceus, ejusdem ſeculi, optimæ notæ. *Neapoli, Bibl. S. Joannis de Carbonaria, idem pag.* 308.

Pſalmi Gr. & Lat. Codex XII. ſeculi, ubi Græca ſingulari characterum forma ſunt. *Neapoli, Bibl. Monaſterii S. Severini, idem pag.* 319. Iidem, duo codices in fol. *Bibl. Patavina pag.* 29. *catalogi Tomaſini.* Iidem. *Cantabrigiæ, Bibl. Collegii S. Benedicti cod.* 179. *num.* 1456.

Pſalmi Græce. Codex bombycinus XV. ſeculi. *Florentiæ, Bibl. S. Mariæ, de Montfaucon ibidem pag.* 362. Iidem Græce. Codex XVI. ſeculi manu Bernardi Monachi Dominicani ſcriptus; hujus characteres notandi ſunt. *Florentiæ, Bibl. S. Laurentii plut.* v. *cod.* 21. Iidem, *ibidem codd.* 5. 17. 18. 23. 25. 30. 33. 34. 39. Pſalmi Græce cum diverſorum enarratione, bis. *Bibl. Auguſtana, Poſſevinus.*

Iidem Græce. *Bibl. Sfortiana, Poſſevinus.*

Iidem Gr. *Romæ, B. S. Mariæ in Vallicella, idem.*

Pſalterium Græcum cum præfatione Baſilii, Theodoreti & Coſmæ Indicopleuſtæ. Ciclus Paſcha-

ſchalis Pſalterio præfixus eſt cum tabulis eodem ſpectantibus. In fine libri habentur Cantica ſacra. Characteres maximam partem ἐξίτηλοι ſunt. Liber autem ſcriptus fuiſſe videtur ante 500. annos, ut è tabulis Pſalterio præfixis conjicere licet. *Bibl. Bodleiana cod. Baroccian*o 15.

Pſalterium & Cantica cum catena Græce, pag. 23, legitur Epigramma Georgii, qui codicem hunc ſcripſit. *Ibidem cod.* 982.

Pſalterium Græcum una cum Canticis Vet. & Novi Teſt. *Ibidem cod.* 107. Eadem cum gloſſa interlineari *Ibidem codd.* 289.690.693. IDEM *Cantabrigiæ Bibl. Trinitatis cod.*17. *n.* 428. *Bibl. Caio-Gonvilenſis cod* 5. *num.* 695. *& B. Bened. codd.* 179. 385.

Pſalterium Græcum, cum odis & præfationibus, pervetuſtum. *Bibl. Eccleſ. Angliæ num.*6387. Idem, membranaceum. *Bibl. Narciſſi Archiepiſcopi Dublinienſis num.* 1945.

† Pſalterium cum Canticis V. & N. T. Græce & Latine. Codex membranaceus in fol. Græcus textus, qui eſt LXX. Interpretum, ςιχηρῶς ſive per κῶλα & κόμματα ſcriptus eſt, ſimilique prorſus ſcribendi ratione verſio Latina (*quæ eſt vetus Itala*) e regione locata. Utriusque textus verba & ςίχοι examuſſim conveniunt cum Codice Monaſterii S. Michaelis in Lotharingia, a Sedulio Scotto ſæculo IX. exarato, cujus ſpecimen exhibet doctiſſimus P. Montfaucon *Palæogr. Gr. Lib.* 3. *cap.* 7. *pag.* 237, eademque in utroque exemplari Scripturæ Cantica & eodem ordine diſpoſita exhibeantur, ut adeo hoc ex illo deſcriptum mihi videatur. *Fuit P. Francii, e cujus Bibliotheca, Amſtelodami vendita, ad me pervenit.*

Libri

Libri V. Sapientiales, ſcilicet Proverbia Salomonis, liber Eccleſiaſtæ, Canticum Cantic. Sapientia & Eccleſiaſticus Græce, V. *ſupra liber Job.* Iidem. *Bibl. Regia cod.* 2857.

Cantica Canticorum, Proverbia, Eccleſiaſtes, Sapientia Græce. *Ibid. cod.* 2245.

Proverbia, Eccleſiaſtes, & Canticum Græce. *Ibidem cod.* 1890. Iidem libri cum commentario, Græce. *Ibidem cod.* 2435.

Iidem Græce cum expoſitione Græca, fol. *Venetiis, Bibl. S. Marci, Poſſevinus.* Eccleſiaſtes & Canticum, Græce. *Ibidem.*

. Proverbia Salomonis & Eccleſiaſticus Græce. Codex membranaceus X. ſeculi. *Bibl. Ambroſiana, de Montfaucon pag.* 11. *Diarii Italici.*

Proverbia Salomonis Græce, literis aureis cum interpret. particulæ eorumdem. Codex membran. antiquus & elegantisſimus. *Bibl. Segueriana p.* 28.

Sapientia Salomonis Græce cum commentario. *Bibl. Scoralienſis, Poſſevinus.*

Prophetæ omnes Græce, cum notis deſumptis ex Origenis Hexaplis. Codex in folio uncialibus literis quadris exaratus. *Initio Iſaiæ hæc leguntur:* Deſcriptus eſt Heſaias ab exemplari Abbatis Apolinarii Cœnobiarchæ, in quo hæc ſubjiciuntur; Deſumptus eſt Heſaias ab Hexaplis juxta editiones adornatis; collatus autem eſt cum alio Hexap'o in quo iſta annotantur : accurate editiones omnes correctæ ſunt; collatæ enim fuerunt cum Tetraplo Heſaia & cum Hexaplo, &c. *Ad finem Hieremiæ vel initio Ezechielis nota hæc appoſita eſt:* Deſcriptum eſt ab exemplari patris Apollinarii Cœnobiarchæ, in quo ſubjecta ſunt iſta:

Desumptum est ab Hexaplis juxta editiones, & correctum est ex Origenis Tetraplis, quæ & propria ejus manu correcta sunt & scholiis illustrata. Ego Eusebius scholia adjeci. Pamphilus & Eusebius correxerunt. *Fuit olim hic codex Renati Marchali; deinde Cardinalis Rupifucaldi (unde Rupifucaldianus dictus) qui ipsum dono dedit Bibliothecæ Collegii Parisiensis Societatis Jesu, in qua custoditur.*

„De exemplari Vaticano exscriptus videtur „(juxta Jo. Morinum lib. 1. Exercit. Biblic. 9. §. 1.) „tantus adeo est utriusque consensus. *Ex hoc codice textus Esaiæ editus est à Joanne Curterio cum comment. Procopii Parisiis* 1580. *&* IV. *priora capita Oseæ à Jo. Phelippæo in comment. super Oseam. Extant quoque variæ lectiones ex eodem codice, tom.* VI. *Bibl. Polyglott. Londin.*

Hujus codicis meminit Jacobus Usserius pag. 101. „*Syntagm. de 70. Interpr.* „κοινὴν vero sive com„munem editionem continebant exemplaria a „Pamphilo & Eusebio evulgata; cujusmodi in „Jeremiæ (*vel Ezechielis ut alii volunt*) Prophetia „Rupifucaldianum codicem exhibuisse diximus. „In eo ex eadem editione & Esaias & XII. Mino„res Prophetæ habentur. Esaias quidem & Jere„mias scholiis marginalibus amplioribus, mino„res vero rarioribus illustrati; in quibus & lectio„nes variantes & interpretationes differentes, non „ex Aquila solum, Symmacho & Theodotio„ne, sed ea etiam, quæ pura editio LXX. habe„batur, sunt annotatæ. In Daniele enim Theodo„tionis editio sine ullis notulis aut scholiis hic habe-

habetur; in Ezechiele, editio ex communi & " Theodotionis mixta; locis sub asterisci signo ex " illo suppletis, in ipsum contextum plerumque re- " ceptis, non, ut in aliis, ad marginem tantum " appositis. "

"Si quis autem existimat, (*ait Dan. Huetius lib. 1. Origenianorum cap. 2. sect. 1.*) quæ in hoc Mar- " chali codice ad oram Ezechielis, aliorumque " Prophetarum adjectæ sunt annotationes, ea ipsa " esse Origenis scholia, multum is sane errabit. " Constant enim illæ partim variis interpretatio- " nibus ex Aquila, Theodotione, Symmacho de- " promptis; partim lectionibus variis vel circa " lectionum varietatem observationibus. "

Hunc codicem ita describit Bernardus de Montfaucon, lib. 3. pag. 225. Palæographiæ Græcæ. Inter præstantissimos omnium codices jure an- " numerandus est ille RR. PP. Jesuitarum Colle- " gii Ludovici Magni, qui olim fuerat viri nobilis " Renati Marchali Boismoræi, deinde vero in ma- " nus Eminentissimi Cardinalis Rupifucaldi de- " volutus, memorato Collegio ab eodem Emin. " Cardinali oblatus est. Forma autem est non vul- " gari, sic enim oblongus est ut ejus superficies duo " pene quadra complectatur. Membranæ ejus te- " nuissimæ ac quibusdam in locis pellucidæ sunt. " Character in literis ε, ο, ς, multum deflectit à " prisca rotunditate, in cæteris primigenia pene " codicum forma servatur. Accentus & spiritus " ubique prima manu notantur. Hinc fit ut ipsum " cum prioris & posterioris ævi codicibus confe- " rendo, octavo seculo libenter adscribam... Quod

„autem exemplar iſtud ſummopere commendat, „veterum Interpretum lectiones Aquilæ, Symmachi & Theodotionis paſſim & prima manu „ad marginem annotantur; adjectis hinc & inde „aliis minoris pretii atque ætatis, XII. circiter ſeculi „ *Hæc ille.*

Prophetæ omnes Græce, ex quibus Eſaiæ & Hieremiæ Prophetiæ aſteriſcis inſignitæ ſervantur (in codice qui alios etiam Prophetas continet, ubi Ezechiel quoque, ſed rarius, aſteriſcos ſuos habet) in Bibliotheca Sereniſſ. Reginæ noſtræ, *inquit Hody lib. 4. de Bibliorum textibus original. pag.* 619.

Prophetæ omnes Græce cum comment. Origenis & Heſychii ac epiſtolis præfationibusque antiquis. Codex X ſeculi, eximiæ notæ, membranaceus. *Romæ, Bibl. Chiggiana, de Montfaucon pag.* 237. *Diarii Italici.* Codex bombycinus alius Prophetas item omnes complectens cum obelis & aſteriſcis ac quibusdam Hexaplorum lectionibus ad marginem. *Idem ibid.* Alius codex recens cum multis Hexaplorum lectionibus. *Idem ibidem.*

De primo vel altero codice hæc ait Joannes Mabillonius pag. 9. Itinerarii Italici, loquens de codicibus mſc. Bibliothecæ Chiggianæ: „Omnibus præ„ſtat codex Græcus inſignis, ab annis minimum „octingentis ſcriptus, continens quatuor Prophe„tas Majores, item breve Commentarium in ſomni„um Nabuchodonoſoris a ſancto Hippolito Mar„tyre & Epiſcopo compoſitum. Hic codex videtur „ex ipſiſſmet Origenis Hexaplis exſcriptus... Ap-

poſiti

positi sunt passim asterisci & obeli. Huic similis" est alter codex in Bibliotheca Vaticana. Deni-" que in fine Isaiæ apponuntur quidam numeri," quibus tempus seu annum scripti codicis desi-" gnari quidam ab Alexandro VII. consulti existi-" marunt. At numerum versuum his notis signifi-" cari non dubitamus." .

Prophetæ omnes Græce. Codex XI. seculi in membranis. *Romæ, Bibl.* S. *Basilii, de Montfaucon pag.* 212. *Diarii Italici.*

Prophetæ omnes Græce. *Bibl. Segueriana pag.* 6. *Bibl. Augustana pag.* 6. *catalogi Reiseri. Florentiæ Bibl. S. Laurentii plut.* x. *cod.* 8. Prophetarum liber cum expositione, Græce. *Bibl. Vaticana, Possevinus.*

Prophetæ omnes Græce cum catena. *Bibl. Regia cod.* 1892. Iidem cum scholiis Græcis. *Bibl. Bodleiana cod.* 1522. Iidem cum periochis Hesychii, Theodoreti, Polychronii, &c. *Bibl. Augustana, Possevinus.* † *& Hoeschelius Cat. p.* 1. *Idem forsan codex ac præcedens a Reisero recensitus.*

Esaias cum expositione, Græce, bis in folio. *Venetiis, Bibl. S. Marci. Possevinus.*

Isaias cum catena, Græce. *Bibl. Regia codd.* 1891. 2437. 2438. Daniel. Codex membranaceus seculi XI. *Romæ, Bibl. Cœnobii S. Basilii, de Montfaucon pag.* 212.

Initium Danielis cum paraphrasi & epistola Africani ad Origenem & responsione de historia Susannæ. *Parisiis, Bibl. Collegii Soc. Jesu cod.* 36.

Prophetæ Minores, item Esaias, Hieremias, Ezechiel

Ezechiel & Novum Teſtamentum, in fol. *Bibl. Colbertinæ cod.* 2844.

Prophetæ Minores, item Daniel. Codex membranaceus, *in cujus fine ſic legitur* : Abſolutus eſt hic liber menſis Martii die tertia, hora ſecunda, feria ſecunda, Imperantibus Conſtantino Monomacho & Zoe Porphyrogenita: Patriarcha Michaele (*Cærulario*,) ſcriptus manu Sabæ Monachi & Presbyteri. Qui legeritis, orate pro me propter Dominum. Anno 6554. (*id eſt Chriſti* 1046.) indictione 14. *Bononiæ, Bibl. Canonicorum Regular. S. Salvatoris, de Montfaucon pag.* 407. *Diarii Italici. Idem pag.* 50. *Palæographiæ Græcæ.*

Prophetæ Minores. Codex vetuſtiſſimus in quo obeli, aſteriſci, &c. diſcrepantiæ etiam aliarum verſionum & editionum Euſebii, Luciani, Heſychii, quibusdam ex ipſis Hexaplis deſcriptis juxta ordinem ab Origene ſervatum. *Romæ, Bibl. Cardin. Barberini. Walton. in præfat. Bibl. Polyglott. Londin.* Variæ ex eo lectiones collectæ ſunt tomo VI. eorumdem Bibliorum.

De hoc codice iſta refert Jac. Uſſerius pag. 103. „*Syntagm. de* 70. *Interpr.* „ Romæ quoque in „Cardinalis Barberini Bibliotheca, Prophetarum „(*majorum & minorum juxta Uſſerium*) aliud „exemplar extat (primis tamen 26. Eſaiæ capiti-„bus mutilatum) ſcholiis marginalibus ex Aquila, „Symmacho, Theodotione & Luciano (interdum „etiam ex ea quæ germana τῶν ὁ editio cenſeba-„tur; itemque ex Syro & Hebræo, & in Hoſea ex „quinta editione) deſumptis exaratum.

Secundum

Secundum Hexapla hunc codicem *(ut scribit* " *Waltonus proleg. 9. num.* 42.) correctum fuisse" constat, quod in locis quibusdam Scriba exhi-" bet specimina quædam textus Hebræi & versio-" num Græcarum, prout in Hexaplis disposita" erant, per columnas."

Pars Veteris Testamenti. Codex plus mille annorum, charactere unciali. *Bibl. Ambrosiana, de Montfaucon pag.* 11. *Diarii Italici.*

Codex alius Græcus partem Bibliorum complectitur, annorum circiter mille, rotundo charactere unciali. Hujus accentus prima manu conscripti sunt. Codex in magno folio columna triplici. *Ibidem, idem pag.* 11.

Novum Testamentum Græcum, sive codicis Vaticani volumen postremum literis quadratis seu uncialibus exaratum, in quo deest pars ultima Epistolæ ad Hebræos cum aliis Pauli ad Timotheum, Titum & Philemonem literis, totaque Apocalypsis, nonnullis scilicet quaternionibus præ codicis vetustate deperditis. *Bibl. Vaticana, Zacagnius præf. ad collect. Monum. veterum pag.* 56.

Novum Testamentum Græcum: Secunda pars codicis Alexandrini seu volumen quartum. Hoc exemplar exaratum est certe, ut reliqua isto-" rum Bibliorum, exceptis libris στιχηρῶς, continuo" literarum ductu, absque verborum distinctione," accentuumque ac spirituum notis... Liber ipse," quod dolendum est, mutilatus est capitibus prio-" ribus XXIV. Matthæi & parte 25. itemque duo-" bus integris foliis in Evangelio Joannis a cap.

sc.

„ſc. 6. v. 50. ad cap. 8. v. 52. item omnibus a 2. „Cor. 4. v. 13. verbis ad cap. 12. v. 7. ſive tribus fo-„liis. Reliqua ſatis integra, niſi quod pro abraſis „vetuſtate hic illic literis, alias quaſdam dederit „recentior calamus. Evangeliis ad oram adſcriptus „eſt Euſebii Canon, ut & vetera κεφάλαια... Tex-„tum vero ipſum quod ſpectat, uti eſt Exempla-„ris Nov. Teſt. omnium toto orbe longe vetu-„ſtiſſimi, ita certe jam ab ipſis fere Canonis in-„cunabulis vix extitiſſe cenſeo, qui archetypum „Evangeliſtarum & Apoſtolorum ipſo fidelius ex-„preſſerit. Præter vitia enim γραφικά, ſcholia in „textum introducta, rara quidem ipſa, textusque „vere ἐξηγητικά, transpoſitiones verborum; præter „hæc, inquam, textus Alexandrinus mirifice accura-„tatus videtur, & ad ipſam Apoſtolorum (ut ita „dicam) amuſſim compoſitus. Lectionnm hujus „codicis, quæ a noſtris diſcrepant, genuinarum „numerus haud exiguus occurrit in ſuperioribus. *Joannes Millius pag.* 143. *prolegom. in Nov. Teſtamentum Græcum.*

Novum Teſtamentum, Jobus & quinque libri „Sapientiales Græce.„ Codex vetuſtiſſimus con-„ſtans foliis membranaceis novem & ducentis, „quorum ſingulæ paginæ ſcripturam duplicem ex-„hibent, alteram novam & lectu facilem, alte-„ram vetuſtate decolorem, & proinde vix legi-„bilem. Recentiore atramento ſcripta ſunt opu-„ſcula ſancti Ephræmi: vetere autem, nempe un-„cialibus literis & abſque accentibus (quæ eſt „optima nota antiquitatis) maxima pars Novi „Teſtamenti cum fragmentis aliquot Biblicis.

Obſer-

Obſervandæ quoque in hujus codicis margini-“ bus variæ lectiones & additamenta, quibus id,“ quod uni Evangeliſtæ deeſt, ex alio ſupple“ tur : ſcriptura marginalis recentior eſt altera.“ *Ita Joannes Boivin alter Bibliothecæ Regiæ cuſtos, apud Bern. Lami in Appendice ad comment. in Harmoniam Evangelicam pag. 656. ubi reperitur particula hujus codicis Regii quæ ſpectat narrationem de probatica piſcina. Eadem particula etiam denuo edita in Bibliotheca novorum librorum, 8. Traj. ad Rh.* 1699. † *p. 454. & in Palæographia Græca Bern. de Montfaucon. p. 214. Alia hujusmodi exemplaria, ubi eraſis aut vetuſtate deletis prioribus nova ſuperſcripta fuerant, in Italia variis in Bibliothecis ſe vidiſſe teſtatur idem pag. 186. & Diarii p. 214. Ex his duo ab eodem indicati ſequenti pagina recenſentur.*

Novum Teſtamentum Græcum, manuſcriptum pervetuſtum membranaceum, literis uncialibus & absque accentuum notis exaratum, quod ducentis imperialibus emptum ex Oriente attulit, &, uti fama fert, Sereniſſ. Electoris Brandeburgici illuſtri Bibliothecæ conſecravit Joannes Ravius Profeſſor Upſalienſis, 2. vol. *Jo. Saubertus in prolegom. ad varias lectiones S. Matthæi pag.* 61. *De hoc codice loquitur Tollius in Epiſtolis Itinerariis, Epiſt. II. pag. 45. Berolini, Bibl. Brandeburgica.*

Nov. Teſt. cum canonibus Euſebianis. Codex pervetuſtus, characteribus Græcis antiquis in membranis exaratus, ad cujus calcem legitur dicatum

dicatum fuisse Archiduci Michaeli (*forsan Walachiæ aut Moldaviæ*) a Simeone Cula, *ut rescivi ex Epistola ad me scripta Podio* 1706. *Extat in rerum sacrarum thesauro qui asservatur in Ecclesia S. Mariæ Podiensis*. Hujus meminit *Odo de Gissey*, *Discours historique de la devotion a N. D. du Puy pag*. 237.

Nov. Test. Gr. Codex in folio, nulla est in eo capitum distinctio. *Bibl. Palatina cod.* 171. *Sylburgii catalogus anno* 1701. *editus, pag.* 51. *nunc in Bibl. Vaticana, Dion. Amelotte, præfatione Gallica* VII. *Epist. Canon. editionis N. Testamenti Gallici in* 8.

Novum Testamentum (deest Apocalypsis.) Codex constans duobus voluminibus non eadem manu exaratis, paris tamen ætatis, scilicet seculi IX. juxta Dion. Amelotte. At Rich. Simon non ultra quadringentos aut quingentos annos esse scribit. *Parisiis*, *Bibl. Sanmagloriana*, *Amelotte ibidem*.

N. T. Gr. Codex in folio scriptus circa annum Christi M. *Bibl. S. Germani à Pratis cod.* 84.

N. Test. Gr. Codex membranaceus XI. seculi. *Venetiis, Bibl. Caroli Grimani Patricii Veneti, de Montfaucon pag*. 39. *Diarii Italici. Bononiæ, Bibl. Canon. Regul. S. Salvatoris, idem pag*. 407.

N. Test. Gr. Codex bombycinus scriptus, *ut in fine legitur*, manu peccatoris & minimi Marci anno Mundi 6840. (*id est Christi* 1332.) mensis Decembris 28. feria secunda. *Florentiæ, Bibl. S. Mariæ, idem pag*. 362.

Novum

Novum Teſtamentum Græcum. Codex abſque accentibus,ubi eraſis prioribus alia recentiori manu ſuperſcripta ſunt. *Romæ, Bibl. S. Baſilii, de Montfaucon pag. 186. Palæogr. Græcæ, qui deinde hujusmodi codicem alium refert his verbis:* Codex Bibliothecæ B. M. Benedictinorum Florentiæ, ubi,, deletis, eraſisque prioribus, Sophoclis carmina,, ſuperſcripta ſunt. Priùs autem erat Novum Te-,, ſtamentum charactere quadro & rotundo ſine,, accentibus.,, *Hæc ille.*

N. Teſt. in fol. *Venetiis, Bibl. S. Marci, Poſſevinus.* Idem bis in fol. & ſemel in 4. *Bibl. Sfortiana, nunc autem Clariſſ. Abbatis Paſſionæi,ut ipſe me certiorem fecit.*

Novum Teſtamentum Græcum. Codex pervetuſtus Petri Pithoei, cujus ille manu propriâ diſcrepantes à vulgari Græco lectiones ad marginem excuſi à Rob. Stephano *anno* 1550. voluminis conſignavit. Illum habemus in Trecenſi Collegio. *Dion. Amelotte in præfat. in notas Latinas ad S. Matthæum.*

Novum Teſtamentum Græcè (*a*) cum ſcholiis variiſque lectionibus, è multis mſc. codicibus, & præſertim ex codice Alexandrino in Bibliotheca Regia *Londinenſi*, accuratè collectis à Jac. Uſſerio Archiep. Armachano, quas poſteà (*b*) viro præſtantiſſimo & erudiſſimo, D. Henrico Hammondo tum paraphraſim & amplos in N. Teſt. commentarios adornanti, uti etiam poſteà (*c*) D. Briano Waltono benignè communicavit.

a. V. Epiſtolarum Uſſerii Syntagma Epiſt. 235. pag. 535. *b.* V. ibid. Epiſtola 246. pag. 543. *c.* in

præfatione ad Biblia Polyglotta, *ubi hæc ait*: „Quod ad textum Græcum Novi Teſtamenti attinet, collegerat etiam Reverend. Uſſerius ex aliis „libris XVI. mſc. antiquiſſimis, ex Academiis utriſque & alibi conquiſitis, loca variantia quæ nobis benignè communicavit. *Ita Thomas Smith pag.* 125. 126. *vitæ Jacobi Uſſerii.*

Novum Teſtamentum Græcum eleganter ſcriptum. *Bibl. Baſileenſis pag.* 23. *catalogi à Spizelio in Arcanis Bibliothecarum editi.*

Novum Teſtamentum Gr. *Bibl. Colbertina cod.* 2844. Idem exceptâ Apocalypſi. Codex 700. abhinc annis ſeu forte 800. uncialibus literis exaratus. *Bibl. Vindobonenſis, Lambecius l.* 2. *pag.* 521. *& l.* 3. *pag.* 41.

N. Teſt. Græcum optimè ſcriptum in 8. *Bibl. Segueriana pag.* 6. Idem cum notationibus Latinis in margine, in 8. *Ibidem pag.* 6. Idem in fol. ibid. pag. 15. 21. Idem in 8. *Bibl. Thuana pag.* 442. Idem charactere elegantiſſimo 2. vol. in 12. *Ibidem pag.* 466. Idem. *Florentiæ, Bibl. S Marci, Poſſevinus.*

Novum Teſtamentum Græcum ſc. IV. Evangelia in 4. & Epiſtolæ Apoſtolorum & Apocalypſis in folio. *Bibl. Bavarica, Poſſevinus.* Nov. Teſt. Græcè cum ſcholiis marginalibus. *Bibl. Scoralienſis, idem.*

Novum Teſtamentum Græcum, exceptâ Apocalypſi. „Et hoc (*inquit Jo. Millius pag.* 117. „*prolegom.*) quod minùs probatæ fidei vocat Eſtius „(comment. in 1. Pet. 5. 10.) è melioribus à Rob. „Stephano (*qui illo uſus eſt*) habitum fuiſſe haud du-

dubito, ob egregiam ejus consonantiam cum,, codice, quo usi sunt Complutenses, Vaticano ;,, id enim ex gemello hujus, nostro Bodleiano,, constat ; quanquam ex filo contextus abundè sa-,, tis appareat, expressum illud fuisse ad fidem co-,, dicis alicujus ab eo diversi in nonnullis. *Iste codex non amplius extat in Bibl. Regia.*

Novum Test. *exceptâ Apocalypsi* cum Psalterio & Canticis V. & N. Testamenti. *Oxonii, Bibl. Collegii S. Mariæ Magdalenæ cod. 9. num.* 2134.

Codex iste accuratâ manu descriptus, inter,, præstantissimos è mss.nostris meritò numerandus,, est. Annorum volunt esse circiter septingento-,, rum. Bis illum cum excusis se contulisse dicit,, Hammondus præfat. in annotat. in N. Testam.,, lectionumque inde ab ipso excerptarum Apogra-,, phum abUsserio inter alia acceptum,in Appendi-,, cem operis sui Biblici conjecit Waltonus. *Millius,, pag. 149. proleg. in N. T. Græcum.*

Novum Testamentum Græcum exceptâ Apocalypsi. Codex membranaceus in 8. literâ minori exaratus, unus ex Stephanicis quem literâ ε designat. Hoc exemplar inter præstantiora Stephanum numerasse non dubito, *inquit Millius ibid. pag. 118. Bibl. Regia cod.* 3425.

Novum Testamentum Græcum exceptâ Apocalypsi. Codex membranaceus quo usus est Stephanus, quemque literâ ζ notavit. ,, *Amelotio* liber hic est *antiquissimus ex Regiis, optimus, longè optimus.* Certè textus ipsius ferè univer-,, sus absorptus est in hac editione. Lectiones,,

 ejus

„ejus variantes raræ ſunt in margine, eæque aliis „multis ferè ſtipatæ ac ſpeciatim Complutenſi. „Ex variationibus non ſunt per totum codicem „amplius ſeptuaginta quas improbarim; & pleræque eæ ſunt explicationes & ſcholia, præſertim in Epiſtolis, quæ irrepſerunt in textûs „genuini locum illuſtrationis gratiâ. Eſt quidem „abſque omni dubio hic codex quantivis pretii, „& Stephanicorum omnium longè præſtantiſſimus. *Joan. Millius ibid. pag. 118. Bibl. Regia cod. 2242.*

Novum Teſtamentum Græcum. Tria quoque alia erant Novi Teſtamenti antiqua exemplaria in Bibliotheca Henrici II. quæ Rob. Stephanus non conſuluit. *Bibl. Regia cod.* 1882. 2859. 2860.

Novum Teſtamentum Græcum abſque Apocalypſi. *Florentiæ, Biblioth. S. Laurentii plut. 6. cod. 27.*

Novum Teſtamentum Græcè, exceptâ Apocalypſi. Codex membr. in folio minori, ſcriptus videtur annis abhinc 400. „ Hunc (*inquit Millius* „*in prolegom. ad N. Teſt. pag.* 108.) cum textu „Complutenſi tam mirificè in peculiaribus quàm „plurimis (etiam leviuſculis, etiam erroribus „γραφικοῖς, aliiſque lectionibus, in quibus hi ſoli „concordes, quòd viderim) conſentientem depre„hendi, ut pro *Vaticani codicis* gemello planè ha„buerim, niſi quòd noſter in nonnullis altero „iſto paulò purior ſit & emendatior. *Bibl. Bodleiana cod. 715.*

Novum Teſtamentum Græcum. Codex recentiori & minus accuratâ manu deſcriptus, qui olim fuit Fratris Froy Franciſcani, poſteà Thomæ Clemen-

mentis, deinde Guillelmi Charci, & nuper Thomæ Montfortii S. T. D. Cantabrigiensis. Lectiones variantes manu sua ac suorum excerpsit Usserius in Evangeliis, Actis Apostolorum & capite primo Epistolæ ad Romanos: neque enim ultrà processère... Textum ipsum quod spectat, magna inest vis lectionum planè singularium, seu hujusmodi saltem, quæ in codicibus nostris haud comparent. Tales quadraginta supra centum observatas à me olim memini, sed & genuinæ aliquot ipsius lectiones sunt, ab editis nostris discrepantes. *Joan. Millius pag. 148 prolegom. in N. Test. Græcum. Hunc codicem asservari Dublini in Bibliotheca Academiæ literis ad me datis 19. Junii 1708 significavit Illustr. Joannes Ycard Decanus Achonriensis Dublini.*

Novum Testamentum Græcè & Belgicè, scriptum manu Jacobi Rolandi. „ Memini ante paucos annos ostensum mihi à Jac. Rolando Lug-„ duni Batavorum in translatione Novi Testamenti„ Belgicâ tunc occupato, totum Novum Testa-„ mentum majori & eleganti charactere Græco,„ propriâ manu nitidissime descriptum, adjectâ„ ad latus per columnas novâ suâ translatione„ Belgicâ. *Gisb. Voëtius lib. 1. Bibliothecæ studii„ Theologici cap. 3. pag. 15.*

Novum Testamentum Græcum cum duplici versione Latina interlineari, vulgatâ scilicet & Erasmi. Exemplar nitore mirabili, elegantiâque quàm absolutissimâ, in membrana, voluminibus duobus majoris formæ, exaratum, in quo versio vulgata atramento, Erasmi rubricâ conscribitur.

Hody pag. 458 de Bibl. textibus origin. Bibl. Collegii Corporis Christi Oxonii cod. 1480. num. 13. 14. Catalogi editi.

IV. Evangelia & Acta Apostolorum Græcè & Latinè. Codex in 4. membranaceus, vetustissimus, lacerus, & sexaginta sex foliis mutilatus, desunt 24. priora capita Matthæi & nonnulla alia: dicitur vulgò CANTABRIGIENSIS: exaratus est literis grandiusculis sive uncialibus absque omni verborum distinctione. Græca sinistram paginam occupant, dextram Latina; descriptus verò ex mss. codicibus, qui ante sancti Hieronymi recognitionem legebantur, à Scriba Latino. Habet κεφάλαια respondentia Canonibus Eusebianis, & lectionum distinctionem usui Ecclesiastico accommodatam. *Millius pag. 132. Prolegom. in Novum Testamentum Græcum.*

Initio hujus codicis hæc verba manu Theodori Bezæ scripta sunt: „ Est hoc exemplar venerandæ vetustatis ex Græcia, ut apparet ex barbaris „quibusdam Græcis ad marginem notatis, olim ex- „portatum, & in S. Irenæi Monasterio Lugdunen- „si, ita, ut hic cernitur, mutilatum, postquam ibi „in pulvere diu jacuisset, repertum, oriente ibi civili bello anno Dom. 1562.„ *Illo sæpè usus est Theod. Beza in tribus postremis suis Novi Testamenti editionibus, quem denique dono dedit anno 1581. Academiæ Cantabrigiensi in cujus Bibl. publica custoditur cod. 157. num. 2437. catalogi.*

† *Epistola Theodori Bezæ ad inclytam Academiam Cantabrigiensem, qua eidem hunc codicem offert, quæque cum ipso libro asservatur, hæc est:*

In-

Inclytæ modisque omnibus Celebratiſſimæ Academiæ Cantabrigienſi, Gratiam & pacem â Deo Patre ac Domino noſtro Jeſu Chriſto.

QVatuor Evangeliorum & Actorum Apoſtolorum Græco-Latinum exemplar ex S. Irenæi Cœnobio Lugdunenſi ante aliquot annos nactus, mutilum quidem illud, & neque ſatis emendate ab initio ubique deſcriptum, neque ita, ut oportuit, habitum, ſicut ex paginis quibusdam diverſo charactere inſertis & indocti cujuspiam Græci Calogeri barbaris adſcriptis alicubi notis apparet, veſtræ potiſſimum Academiæ, ut inter vere Chriſtianas vetuſtiſſimæ, plurimisque nominibus celeberrimæ dicandum exiſtimavi, Reverendi Domini & Patres, in cujus Sacrario tantum hoc venerandæ, niſi forte fallor, vetuſtatis monumentum collocetur. Etſi vero nulli melius quam vos ipſi, quæ ſit huic exemplari fides habenda, æſtimarint, hac de re tamen vos admonendos duxi, tantam â me in Lucæ præſertim Evangelio repertam eſſe, inter hunc codicem & cœteros quantumvis veteres diſcrepantiam, ut vitandæ quorundam offenſioni aſſervandum potius quam publicandum exiſtimem. In hac tamen non ſententiarum ſed vocum diverſitate, nihil profecto comperi unde ſuſpicari potuerim â veteribus illis hæreticis fuiſſe depravatum. Imo multa mihi videor deprehendiſſe magna obſervatione digna; quædam etiam ſic â recepta ſcriptura diſcrepantia, ut tamen cum

veterum quorundam & Græcorum & Latinorum Patrum scriptis consentiant: Non pauca denique quibus vetusta Latina editio corroboratur: Quæ omnia pro ingenii mei modulo inter se comparata, & cum Syra & Arabica editione collata, in majores meas Annotationes â me nuper emendatas & brevi, Deo favente, prodituras, congessi. Sed age, res hæc tota vestri sicuti porro est judicii esto. Tantum à vobis peto, Reverendi Domini & Patres, ut hoc qualecunque summæ in vestram amplitudinem observantiæ meæ veluti monumentum, ab homine Vestrum studiosissimo profectum æqui bonique consulatis. Dominus Jesus Servator noster & universe vobis omnibus, & privatim singulis, totique adeo Christianissimæ Anglorum genti magis ac magis pro bonitate singulari sua benedicat. Genevæ VIII. Idus Decemb. A. D. cIↃ. IↃ LXXXI. Vestræ totique inclytæ Academiæ dignitati addictiss. Theodorus Beza.

„Exemplar ipsum quod attinet (*inquit Jo. Millius pag. 132. proleg. in N. T.*) descriptum est quidem illud literis grandiusculis sive uncialibus absque omni verborum distinctione, lineis non in unam eandémque longitudinem exporrectis, sed omnino inæqualibus... in quibus sedulò à descriptore cautum est, ut Græca & Latina sibi invicem responderent, verbum ferè verbo, servato plerumque eodem ipso verborum ordine. Græca sinistram paginam occupant, dextram Latina... Certè textus ipse codicis, Græcus pariter ac Latinus, est Latini Scribæ; quod ostendit Simonius ex similitudine characterum

textus

textus utriúsque; ex literis purè Græcis in op-„ positam versionem admissis; ex ipso instituto„ codicum hujusmodi Græco-Latinorum... *Latina*„ translationem Italicam exhibet, qualis tùm tem-„ poris interpolata ferebatur, ante castigationem„ Hieronymi: *Græca* verò, textum mirificè corru-„ ptum & depravatum; hujusmodi tamen, qui ori-„ ginem certè duxerit ex iis ipsis fontibus ex quibus„ manavit Italica versio.„

Hujus certè de quo agimus *(pergit idem ibi-„ dem)* Græca quod attinet, vix dici potest quàm„ supra omnem modum in iis digerendis licenter„ se gesserit, ac planè lascivierit interpolator,„ quisquis ille. In animo ipsi fuisse primà fronte„ credideris, non quidem textum ipsum exhibere,„ quem ediderant ipsi Evangelistæ, sed observato„ duntaxat S. textûs ordine & historiâ, singula„ Evangelia absolutiora ac pleniora reddere. Huc„ enim faciunt intromissæ in cujusque Evangelii„ textum particulæ variæ, integræque periodi re-„ liquorum: huc transposita in unoquoque pluri-„ ma ob historiæ claritatem: huc interpolationes„ aliæ innumeræ... Imo verò certum illud unum„ digestorem hujus textûs in hisce libris Evange-„ liorum & Actuum grassatum fuisse pro arbitrio„ addidisse, sustulisse, mutasse, planè uti ferebat„ animus.„

Idem pag. 133. Ad codicis Latina propere-„ mus. Illa verò cùm in plerisque accuratè ad tex-„ tum Græcum accommodarit digestor operis, re-„ tento eodem verborum quantumcunque trans-„ positorum ordine; & quidem vitiis ipsis sui co-„

„dicis; ubi enim deficiunt Græca, deficiunt & La-„tina, non sine omnis quandoque sensûs dispen-„dio; tum certè ex variis hic illic à Græco abeun-„tibus liquet, versionem hanc diversi ab hoc no-„stro textûs fuisse, iisque porrò non uno loco glos-„sis & expositionibus Latinorum interpolatam es-„se, quibus obversa Græca neutiquam respondent. „*Et pag.* 141. Ex Græcis codicibus ad textum vitia-„tum conformatis, est Exemplar hoc omnium „quotquot ad nostram ætatem devenere interpo-„latissimum.„ *Hactenus Millius.*

Ejusdem codicis Apographum. *Cantabrigiæ, Bibl. Collegii S. Trinitatis cod. 15. num. 193.*

Altera pars codicis hujus, quæ continet Epistolas Pauli XIV. Græcè & Latinè. Codex iste antiquissimus, dictus vulgò CLAROMONTANUS, fuit olim fratrum Puteanorum; scriptus est charactere unciali cum accentibus manu recentiori, sed absque verborum distinctione; Latina versio à vulgata sæpè differt; unâ paginâ initio & fine mutilus, in folio, *Bibl. Regia cod.* 2245.

De isto codice hæc scribit Dion. Amelotte præf. in notas ad Evang. S. Matthæi. „Claromonta-„nus codex est antiquissimus Epistolarum S. Pauli „Græco-Latinus, quem cum cœteris suis omni-„bus libris msc. Bibliothecæ Regiæ fratres Putea-„ni legaverunt. Usus est & isto Beza, Claromon-„tanúmque suum in postremis Novi Testamenti „scholiis eum appellat, putatque alteram fuisse „partem Lugdunensis Evangeliorum atque Acto-„rum codicis. Scriptus est æquè majoribus literis „atque alterius quàm simillimis; versio Latina in

utro-

utroque pariter ex adversa Græco pagina con-„ spicitur; ab eaque sæpiùs discrepat, quam ab„ Hieronymo castigatam habemus, etiam ubi non-„ nunquam cum Græco utraque concordat. Exi-„ stimatur fuisse illa, quâ ante recognitionem à S.„ Damaso curatam Latina Ecclesia utebatur.„

Eadem pars. Codex CORBEIENSIS nuncupatus, in quo deest Epistola ad Hebræos. Codex in fol. minori, seu potiùs quarto grandiori. In eo Græca & Latina in eadem pagina per columnas digesta sunt, ad sinistram partem Græca, Latina ad dexteram. Literæ quibus utraque pars expressa est, sunt quadratæ seu unciales; verùm multò majores & pinguiores illis quas præferunt Cantabrigiensis & Claromontanus. Textus Græcus spiritus & accentus habet, eósque primâ manu descriptos; plurimarúmque emendationum lituris deformatus. *Bibl. S. Germani à Pratis cod. 3.*

Multa quoque, *ait Theodorus Beza*, in priore„ horum librorum parte, id est in quatuor Evan-„ gelistis & Actis Apostolorum annotavi ex ma-„ nuscripto Græco-Latino, ex D. Irenæi Cœnobio„ Lugdunensi eruto, & majusculis utrinque lite-„ ris descripto, tantæque vetustatis codice, ut i-„ psius penè Irenæi temporibus extitisse videri pos-„ sit, nisi ex Græcia fuisse ante aliquot secula im-„ portatum ex aliis indiciis constaret. In posterio-„ re verò, id est, in Pauli Epistolis, ex alio paris„ vetustatis, sed accuratiùs descripto exemplari„ in Claromontano apud Bellovacos cœnobio re-„ perto, plurima non parvi momenti observavi.„ *Hæc ille in admonit. ad Lectorem quæ est initio editionis*

tionis tertiæ Novi Testam. cum suis annotat. editi anno 1582.

„Hìc illud adjicere sufficiat (*inquit Petrus Pi-„thœus in dissert. de Latinis Bibl. Interpretibus*) ad „nostram etiam ætatem antiquiores quasdam Gal-„liarum Ecclesias monasteriáque nonnulla con-„servasse sibi exemplaria veterum illarum transla-„tionum sive editionum, quæ ante Hieronymi æta-„tem in usu fuerant... Vidimus & nos aliquando „vetustissimum exemplar Evangeliorum literis illis „majoribus exaratum, adjectis è regione Græcis, „quod olim fuisse dicebatur Ecclesiæ Lugdunen-„sis. Vidimus & aliud Epistolarum ejusdem formæ „& ætatis ex Corbeiæ Majoris Galliæ Monasterio; „quæ tanquam sanctioris antiquitatis κειμήλια non „sine religione & suspicimus & veneramur.

„Uterque codex (*Cantabrigiensis & Claromon-„tanus*) à quibusdam Latinis exaratus est, nec illis „Græci usi sunt. Mendæ in textu Græco fre-„quentiores sunt quàm in Latino, licet multæ „in singulis reperiantur... Horum codicum sermo „Latinus & Græcus inter se ut plurimùm conve-„nit. *Rich. Simon cap.* 32. *Hist. crit. versionum Novi Test. pag.* 373.

„Jam ad alterum codicem devenimus, quo „usus est Beza, repertum in Claromontano apud „Bellovacos cœnobio, adeóque *Claromontanum* „ab ipso dictum. Liber hic formæ minoris in „octavo quam vulgò vocant (*veriùs in folio mi-„nore*) Epistolas D. Pauli continet Græcè & Lati-„nè, mutilatus duntaxat primo folio (*& alibi*) „quæ tamen haud ineleganter supplevit recentior cala-

calamus... Ipse codex pariter ac Cantabrigiensis,„ cujus pars altera a Beza aliisque dicitur, majo-„ ribus literis descriptus, & quidem à Latino Scri-„ ba, Græca ad paginam dextram collocat, ad„ sinistram Latina (hic illic à Græcis diversa) qua-„ lia extabant in codd. aliquibus ante tempora„ Hieronymi. Textus autem hujus longè purior est,„ receptóque nostro congruentior isto codicis Can-„ tabrigiensis.„ *Jo. Millius pag.* 134. *prolegom. in Novum Testamentum Græcum.*

Binos istos codices, Regium scilicet & Sangermanensem ita describit Bernardus de Montfaucon pag. 217. *Palæographiæ Græcæ:* Codex Regius,„ Epistolas D. Pauli complectitur qui tenuissimis,„ elegantissimisque membranis constat, scriptusq;„ fuit septimo circiter sæculo ut ex characterum,„ tam Græcorum quàm Latinorum forma arguitur;„ nam Latina versio in altera semper pagina jacet.„ Character omnino quadrus vel rotundus secun-„ dùm cujusque literæ figuram. Character Græ-„ cus nullam olet peregrinitatem, sed à perita„ manu exaratus est. Scriptus est autem per κῶλα &„ κόμματα, ita ut ad singulas vel minimas distin„ ctiones à linea resumatur. Accentus & spiritus„ annotantur, sed ii secundâ manu, ut videtur, nec„ diu, ut creditur, post descriptum codicem adjecti,„ sunt.„

Hunc excipit codex noster San-Germanensis,„ Epistolarum S. Pauli, multò majore mole & den-„ siore minusque politâ membranâ, cujus singulæ„ paginæ duplici columnâ constant, quarum prior„ Græcum fontem, altera Latinam versionem con-„ tinet.

„tinet. Literæ ejusdem penè formæ sunt ac in „Regio, exceptis pauculis quæ tantisper variant, „Regium tamen aliquantulùm nostro vetustiorem „conjectamus esse... Attamen non multùm ætate „dispares esse suadent formæ Latinæ quæ peritis „omnibus septimum circiter seculum referunt. *Hæc ille.*

Qui plura de his codicibus scire voluerit, adeat Joannem Morinum Exerc. Biblic. part. 1. Exerc. 2. cap. 3. & 4 in quibus asserit codicem Claromontanum S. Hieronymi ætatem videri omnino præcedere. Sed Rich. Simon cap. 34 Hist. crit. Textûs N.T. pag 380. Morini rationibus nullo modo cedens, putat hos codices mille annorum ætatem non superare.

† *Specimen scripturæ codicis Germanensis exhibet Jo. Mabillon L. V. de Re Diplomat. tab. 2. utriusque autem hujus sc. & Claremont. exempla Bern. de Montfaucon Palæogr. Gr. l. 3. c. 4. p. 217. & 218.*

IV. Evangelia & Epistolæ Apostolorum Græcè. *Bibl Regia cod. 2864 Florentiæ, Bibl. S. Laurentii plut. 6. cod. 13.*

IV. Evangelia Græcè Codex scriptus anno Christi 522. in 4. *Bibl. Scoraliensis, Possevinus.*

IV. Evangelia Græcè. Codex vetustissimus, ante decem secula exaratus characteribus grandioribus & quadratis, probatæ fidei & bonæ notæ. Hunc expressit Erasmus in plurimis. *Bibl. publica Basileensis, Jo. Millius pag. 112. prolegom. in Nov. Testam. Gr.*

IV. Evangelia Græcè. Codex charactere unciali exaratus, septimi vel octavi seculi, initio & fine mutilus. *Neapoli, Bibl. S. Joannis de Carbonaria, de Montfaucon pag. 308. Diarii Italici.*

IV.

IV. Evangelia Græcè cum commentario. Codex in 4. unciali charactere oblongo & erecto descriptus cum accentibus, ex insula Cypro advectus anno 1673. septingentorum annorum est juxta Rich. Simon; at juxta Bernardum de Montfaucon septimi est vel octavi seculi. *Bibl. Colbertina cod.* 5149.

IV. Evangelia Græcè, *Basileæ Bibl. Joannis Buxtorfii*, in qua servantur plurimi codices scripti, cùm Græci tum Latini; in his quatuor Evangelia Græcè ab annis circiter mille exarata. *Joan. Mabillon pag. 15. Itineris German. tomo 4. Analect. Nunc extant in Bibl. publica Basileensi.*

IV. Evangelia Græcè. Codex scriptus literis uncialibus, noni ut videtur seculi. Fuit Cl. D. de Camps Abbatis de Signi, *nunc in Bibl. Regia cod. 2243.*

IV. Evangelia Græcè. Codex membran, scriptus anno Christi 945. charactere quadrato. *Bibl. Vaticana.*

IV. Evangelia Græcè cum præfationibus, summariis, concordantiis Eusebianis. Codex in fol. optimæ notæ, annorum circiter septingentorum. *Bibl. S. Michaëlis de S. Michaële in Lotharingia.*

IV. Evangelia Græcè. Codex membran. parvæ molis, elegantissimè exaratus. Initio præmittitur index capitum Evangelii S. Matthæi aureo charactere. Post sequitur S. Matthæi imago peritissimè in fundo aureo depicta, ita ut doctorum judicio priscam elegantiam æmuletur. Deinde Eusebiani canones aureo charactere depicti, picturis egregiè exornantur. Literæ majusculæ & no-

tæ

tæ marginales omnes auro illitæ sunt Ad singulos Evangelistas par ornatus deprehenditur. In fine alterâ manu legitur : *Scriptus est Nicephoro imperante*, *indictione* VII. qui incidit in annum 964. Christi, quo scriptus est hic codex; hoc enim anno imperabat Nicephorus, Phocas cognominatus. *Hæc ex Palæographia Bern. de Montfaucon pag. 280. 281. Bibl. Regia cod. 3424.*

IV. Evangelia Græcè. Codex membr. X. seculo conscriptus. *Bibl. Ambrosiana, de Montfaucon pag. 11. Diarii Italici.* Codex ejusdem ævi. *Florentiæ, Bibl. S. Mariæ, idem ibidem pag. 362.*

IV. Evangelia Græcè cum commentario seu catena. Codex membran. in 4. majori, plurimùm mutilatus, quem annorum circiter septingentorum esse conjicimus *(ait Jo. Millius pag. 156. prolegom. in N. T. Gr.)* In eo magna est vis lectionum singularium ac penè singularium; tum & genuinæ sunt ab excusis variantes plurimæ. *Bibl. Bodleiana cod. 889.*

IV. Evangelia Græcè. Duo codices seculi X. bonæ notæ. Item duo alii minoris notæ & ætatis. *Neapoli, Bibl. S. Joannis de Carbonaria, de Montfaucon pag. 308. Diarii Italici.*

IV. Evangelia Græcè. Codex membran. antiquissimis elegantibus, vetustatæ exesis & exoletis literis exaratus. *Bibl. Caroli de Montchal Archiep. Tolosani, Phil. Labbe pag. 201. Bibl. novæ msc. librorum.*

IV. Evangelia Græcè. Codex membran. XI. seculi *Bibl. Colbertina cod.* 4078. 4766.

IV. Evangelia Græcè & Latinè, Codex membra-

branaceus in folio. *Bibl. Regia cod. 1881.*

IV. Evangelia Græcè & Latine ex Interprete Vulgato. Codex membranaceus in folio picturis elegantissimis decoratus, scriptus autem in Gallia manu Georgii Hermonymi Spartani. Fuit olim Caroli Cardinalis Borbonii. *Ibidem cod.* 2244.

IV. Evangelia Græcè. Codex membranaceus in 4. notatus literâ γ à Rob. Stephano qui eo usus est. „Hic codex, (*inquit Joan. Millius pag.* 117. *prolegom. in Novum Testamentum Græcum*) ut ap-„ paret ex lectionibus, omnino probæ notæ. Nec„ dubito quin is inter meliores eos numeratus fue-„ rit, ad quos textum suum exegit Stephanus: siqui-„ dem cum Vaticano, quem expressit editio Com-„ plutensis, in plerisque convenit; in plerisque di-„ co, est enim hic Vaticano paulò inemendatior. „ *Bibl. Regia cod.* 2867.

IV. Evangelia Græcè. „Atque hoc exemplar„ inter melioris notæ codices numeravit haud du-„ biè Stephanus (*quod literâ ς designat*); absor-„ betur siquidem ferè ipsius textus in editione„ Stephanica. Variantes codicis hujus lectiones„ exhibet editionis tertiæ interior margo paulò„ plus ducentas. „ *Millius ibidem pag.* 118. *Bibl. Regia cod.* 2866.

IV. Evangelia Græcè. Codex membranaceus literis majusculis exaratus, Regiorum quibus usus est Stephanus, quémque notavit literâ η, antiquissimus. „Dicendum est omnino de hoc codice, (*in-„ quit Millius ibidem*) eum esse πονηροῦ κόμματος·„ hujus siquidem tot ferè lectiones reprobavit ac in„

„marginem rejecit Stephanus, quot ipsius codicis β'. „ *Bibl. Regia cod.* 2861.

IV. Evangelia Græcè. Codex membranaceus in folio, cujus singulæ paginæ variis picturis decoratæ sunt. *Ibid. cod.* 2858.

IV. Evangelia Græcè *Ibidem codd.* 2243.2244. 2851.2852. 3. 4. 5.6.2863.4.5.7.8.8.3426.

IV Evangelia Græcè cum catena. *Ibid. codd.* 1879. 1880.1883. *Horum Codicum Regiorum bona pars scripta est seculo* XI.

IV. Evangelia Græce. Codices sex *ex Bibliotheca Telleriana cujus libri msc. in Bibl. Regiam jam ab aliquot annis invecti fuerunt, num.* 56.57. 58.59.61. 62. Ultimus 2. voluminibus constat, & est omnium antiquissimus, scriptus ni fallor (*ut verbis Joannis Boivin utar*) undecimo seculo. *Bibl. Regia. cod.* 2862. 2865. 2865. 3424. 3424.

IV. Evangelia Græcè. Codex membran. *Ad calcem hæc leguntur*: Finem habuit hic sanctus quatuor Evangeliorum codex, manu meâ miserrimi & vilis Notarii Salomonis ex numero Notariorum... Completus autem est anno creationis mundi 6676. i. e. Christi 1168. indictione primâ, Cycli Solis 12. Lunæ 7. Decembris feriâ 4. imperante Constantinopoli Manuele Porphyrogenito & gloriosissimo Imperatore; Jerosolymis Rege potentissimo Amarri; in Insula verò Siciliæ Guillelmo secundo Rege; nobis autem J. C. cui gloria & imperium in secula seculorum. Amen. *Ita ex versione D. Bernardi de Montfaucon pag.* 307. *Palæographiæ Græcæ. Bibl. Regia cod.* 2862.

IV.

IV. Evangelia Græcè. Codex antiquiſſimo charactere exaratus, ſat bonæ notæ, Conſtantinopoli allatus à Georgio Douza. *Bibl. Leidenſis cod. 37. pag. 398.*

IV. Evangelia Græcè. Duplex exemplar XI. ſeculi. *Florentiæ, Bibl. S. Marci.*

IV. Evangelia Græcè. Codex membranaceus ſcriptus anno Mundi 6793. Chriſti 1285. *Florentiæ, Bibl. Laurentii, plut. F. cod. 18. de Montfaucon pag. 66. Palæogr. Græcæ.*

IV. Evangelia Græcè. Codex membranaceus, in 4. *Pariſiis, Biblioth. Illuſtr. Dn. Nic. Joſephi Foucault Comitis Conſiſtoriani.*

IV. Evangelia Græce. Duo codices XII. ſeculi *Romæ, Bibl. S. Baſilii, de Montfaucon pag. 212. Diarii Italici.*

IV. Evangelia Græcè. Codex ad accuratum quoddam exemplar expreſſus, & quidem ſcriptus anno Chriſti 1160. Pertinuit olim ad Epiſcopum Epheſiorum. Hunc advexit ſecum ex Oriente Thomas Trahernius, ejúſque variantium lectionum ſyllogen, unà cum libro ipſo in Bibliotheca Lambethana repoſuit. Eſt quidem illud exemplar ex emaculatioribus; aſperſis ſcholiis admodum paucis, iiſque ſatis congruentibus ſenſui Evangeliſtarum. *Jo. Millius pag. 161. prolegom. in N. Teſt. Gr. Biblioth. Lambethana.*

IV. Evangelia. Codex membran. in 8. eleganti deſcriptus charactere. Ad calcem Joannis indicat Scriba nomen ipſius fuiſſe Nicetam, & ab eo deſcriptum fuiſſe hoc exemplar anno 6794. Mun-

di, seu Christi 1286. Liber est notæ probatioris, utcumque in ipsum intromissa sint hinc inde nonnulla è lectionariis. *Jo. Millius ibidem pag. 157.* Bibl. *Bodleiana cod. 680.*

IV. Evangelia Græcè. Codex delineationibus pictis ornatus, benè antiquus, sed plurimùm passus ab emendatore aliquo, qui in tribus Evangeliis posterioribus textum miserè violavit. B*ibl. Colbertina cod.* 6043.

IV. Evangelia Græcè. Codex mutilatus 15. primis capitibus Evangelii Matthæi, ut & in calce libri 12. versiculis postremis Evangelii Joannis. Abundat scholiis è margine traductis, particulares habet lectiones haud paucas, & in plurimis incedit diversus à plerisque aliis; convenit tamen cum Exemplari Ephesio. *Jo. Millius p 162. Prolegomen. in Novum Testamentum Græcum Ibidem cod. 6066.*

IV. Evangelia Græcè. Adjecta est Evangeliis Matthæi & Marci versio Latina. B*ibl. Colbertina cod.* 3947. Eadem cum commentario in 4. *Ibidem cod.* 4112. Eadem Græcè in folio. *Ibidem cod.* 2467. In 4. *Ibidem codd.* 4444. 5228. 6045. 6051. 6083. 6162. 6268-69. 6563. Eadem cum commentario. Codex membran. in 4. optimæ notæ. *Ibidem cod.* 4078.

IV. Evangelia Græcè. B*ibl. Thuana pag.* 434. Eadem ter. B*ibl. Memmiana.* Eadem. B*ibl. Segueriana pag.* 5. 6. Eadem cum commentario. Codex valdè antiquus. *Ibidem pag.* 23. 30. Alter optimè scriptus. *Ibidem pag.* 29.

IV. Evangelia Græcè cum catena, septies. B*ibl.*

Vin-

Vindobonensis, Lambecius lib. 3. pag. 42.

IV. Evangelia Græcè. Codex membran. vetustus satis in 4. Descriptum esse & collatum cum antiquis & accuratis codicibus ad calcem singulorum Evangeliorum annotavit Librarius ne dicam, an vir quidam eruditus, cui curæ fuit emendatos habere codices? Canonibus, quos Eusebianos vocant, picturis Evangelistarum, aliisque ornamentis, ex quibus præstantiores codices hujusmodi commendari solent, non destituitur noster. *Ita Joannes Gabriel Sparvenfeldius pag. 51. catalogi editi librorum msc. quibus Bibliothecam Upsaliensem ditavit.*

† IV. Evangelia Græcè. Codex membranaceus cum iconibus Evangelistarum, in fol. *Fuit olim in Biblioth. Petri Francii.*

† IV. Evangelia Græcè. Codex membranaceus, elegantissimus, seculo X. ut ex charactere colligo, scriptus. Singulis Evangeliis præmittuntur κεφάλαια tum & imagines Evangelistarum, peritissime in fundo aureo depictæ, è quibus inprimis observatione digna est imago, Divum Lucam Evangelium conscribentem repræsentans, qualem exprimendam curavit in Palæographia Græca Bernardus de Montfaucon p.22. Prima folia, rubro charactere ac deaurato scripta formam crucis referunt, totusque liber litteris majusculis aureis rubrisve passim exornatus est. Capita rerum in Evangeliis tractatarum per textum in summa vel ima pagina notantur. *Hoc exemplar ex Hungaria secum allatum Illustr. Comes ab Ecx. Sam. Benedicto Carpzovio, sacrorum in*

Saxonia quondam supremo Antistiti donavit, à quo hæreditate delatum est ad filium, Jo. Gottlob Carpzovium, Ecclesiasten Lipsiensem meritissimum, qui ex amicitiæ lege illud, ubi opus est, liberaliter mecum communicare solet.

IV Evangelia Græcè & Latinè. *Bibl. Scoraliensis, Possevinus.* Eadem Græcè cum expositione Theophylacti. *Bibl. Augustana. idem.* Eadem Græcè in 4. *Ibidem subsellio* 1. *cod.* 22. *Ehingerus.*

IV. Evangelia Græcè. *Florentiæ, Bibl. S. Laurentii plut.* 6. *codd.* 11. 13. 14. 15. 16. 18. 23. 25. 29. 30. 32. 33. 34.

IV. Evangelia Græcè, quinquies. *Bibl. Venetæ, Tomasinus.* Eadem. *Bibl. Patavinæ pag.* 29. *Idem.*

IV. Evangelia Græcè, quater. *Bibl. Reginæ Christinæ codd.* 868. 873. 877. 885. Alexandri Petavii, *nunc Bibl. Vaticana hos possidet.* Eadem Græcè. *Ibidem ex Bibl. Palatina cod.* 225. *pag.* 70. *catalogi Sylburgii.* Eadem cum scholiis. *Ibidem ex eadem* B*ibliotheca cod.* 220. *pag.* 67. Eadem absque scholiis. *Ibidem ex eadem Bibl. cod.* 136. *pag.* 42.

IV. Evangelia Græcè. Codex Bombycinus seculi XIV. *Florentiæ, Bibl. S. Marci.*

IV. Evangelia Græcè cum scholiis. *Romæ, Bibl. Sluziana.* Eadem, quater. *Romæ, Bibl. Vallicellana, Possevinus.*

IV. Evangelia Græcè. *Bibl. Monachiensis pag.* 145. *catalogi, Spizelius.* Eadem, ter. *Bibliotheca S. Salvatoris Messanensis, Possevinus.*

IV. Evangelia Græcè. Codex membran. in 8. charactere nitidissimo; liber bonæ notæ, licet minùs vetustus, neque enim ultra annos quadrin-

dringentos aſſurgere videtur. *Jo. Millius prolegom. in N. T. Gr. pag.* 158. Scriptus autem per Nicolaum Lectorem Caballarii. *Bibl. Bodleiana cod.* 3416. Eadem. Codex pulchrè exaratus anno Chriſti 1338. *Ibid cod.* 3417. Eadem. Codex manu pulcherrimâ ſcriptus ſed recentiori; fuit olim Seldeni, ſicut & bini præcedentes. *Jo. Millius l. c. Ibidem cod.* 394. Eadem. *Bibl. Bodleiana codd.* 29. 31. 247. 1864. 5766.

IV. Evangelia Græcè. *Oxonii, Bibl. Collegii novi cod. 68. num. 1032.* Eadem. *Bibl. Eccleſiæ Weſtmonaſterienſis cod. 89. num. 1179.* Eadem. *Bibl. Norfolciana cod. 532. num. 3431.* Eadem. *Bibl. Thomæ Gale cod. 292. num. 6126.* Eadem. *Bibl. Joannis Mori Epiſcopi Norvvicenſis codd.* 665. 666. *num.* 9851-52. Eadem. Liber optimæ notæ, & licèt fortaſſe haud vetuſtus ipſe, ad antiqua tamen, eáque præſtantiſſima compoſitus. *Cantabrigiæ. Bibl. Joannis Covelli S. T. P. Millius pag. 163.*

IV. Evangelia Græcè. Liber iſte perperam ſcriptus eſt, ſed à vulgo codicum variat in multis, & peculiares lectiones non paucas exhibet. *Jo. Millius ibid. pag. 147. Bibl. Collegii Cajo-Gonvillenſis num. 694.*

IV. Evangelia Græcè. *Dublini, Bibl. Collegii SS. Trinitatis codd.* 272. 274. 246. *num* 412. 414. 416. Eadem. *Bibl. Narciſſi Archiepiſcopi Dublinienſis num. 1334.*

IV. Evangelia Græcè manu recentiori ſcripta, in 8. *Oxonii Bibl. Collegii Lincolnienſis cod. 72. num. 133. catalogi editi.* „ Codicem hunc Collegio iſti „

do navit Edmondus Audley Episcopus Sarisburi-„ ensis, cujus tempore (sub annum 1502.) & in cu-„ jus gratiam à Græculo quodam, tum apud Anglos„ commorante, descriptum fuisse credibile est. . , .„ Est autem hic codex accurate descriptus, & ad o-„ ptimum exemplar. „ *Joan. Millius pag.148. prolegom. in Novum Testamentum Græcum.*

IV. Evangelia Græcè. Codex bombycinus, *ad cujus calcem legitur:* Scriptum est hoc Evangelium manu meâ Michaëlis Mauritii 1550. Amen, finis. *Bibl. Colbertina cod.* 4588.

Evangelium Matthæi, Marci & Lucæ Græcè. *Bibl. Regia cod.* 1882. Evangelium Matthæi cum commentariis. *Ibidem cod.* 1893. Matthæus & Joannes cum commentario. *Ibidem* 2439. Lucas cum catena Græcè. *Ibidem codd.* 1882. 1944. 2490. Joannes cum catena, Græcè, *Ibidem codd.* 1887. 2441.

Fragmenta Græca IV. antiquissima literis majusculis exarata in charta Ægyptiaca, purpurei coloris, continentia IV. periochas Evangeliorum SS. Matthæi & Joannis. *Bibl. Cottoniana pag.* 127. 128.

Evangelium S. Matthæi Græcum & Hebraicum è regione. *Venetiis, Bibl. S. Marci plut.* 37. *de Monte faucon pag.* 42. *Diarii Italici.* Idem Græcè. *Bibl. Segueriana pag.* 23.

Evangelium Lucæ & Joannis Græcè cum scholiis. *Bibl. Georgii Wheleri in Anglia cod.* 29. *num.* 9100. *msc. Eccles. Angliæ.*

Evangelium S. Lucæ. Codex papyraceus in 4. *Parisiis Bibl. Memmiana.*

Evan-

Evangelium Joannis Græcè. Codex in 12. scriptus elegantissimâ manu Joannis Trithemii Abbatis Spanhemensis. Bibliothecæ Bodleianæ dono dedit Georgius Hackwell, qui & ipse illud acceperat ab Abrahamo Sculteto. „ Magna est in hoc co-„ dice vis lectionum singularium, quas mihi haud„ dum videre contigit, „ *inquit Joan. Millius pag. 150. 154. prolegom. in N. Test. Græcum. Bibl. Bodleiana cod. 1889.*

Acta Apostolorum & reliqua Novi Testamenti Græcè cum scholiis marginalibus. *Bibl. Colbertina cod. 4785. Parisiis, Bibl. Memmiana.* V. *Polyglotta msc. Gr.* Eadem. *Romæ, Bibl. Vallicellana, Possevinus. Bibl. Monachiensis, Spizelius. pag. 145. Arcanorum Biblioth.*

Pars N. T. cum scholiis, sc. Acta Apostolorum, Epistolæ Catholicæ, Epistolæ Pauli & Apocalypsis. Codex membranaceus, formâ minori, minutoque sed nitido charactere, annorum plus quingentorum. Et hic unus est (*inquit Millius pag. 156. proleg. in N. T. Gr.*) è probatioribus. *Bibl. Bodleiana cod. 3.*

Acta & Epistolæ Apostolorum, & Apocalypsis Græcè. Pars maxima hujus codicis characterem videtur referre septingentorum propemodùm annorum. Codex est notæ præstantioris. *Joan. Millius. Bibl. Bodleiana cod. 5772.*

Acta, Epistolæ Apostolorum & Apocalypsis. Codex scriptus anno Christi 1087. imperante Alexio Comneno sub Patriarchatu Nicolai. Est certè hic è libris nostris probatioribus. *Jo. Millius pag. 163. prolegom. in N. T. Gr. Cantabrigiæ, Bibl. D. Joannis Covelli.*

† Acta & Epistolæ Apostolorum. Codex membranaceus, incipit a v. 11. cap. 1. estque annorum circiter quingentorum. Interpolatus hic illic scholiis, & vocabulis initialibus publicarum lectionum, textûs alias probi sequax. *Jo. Millius ibid. p. 163. Bibl. D. Covell.*

† Acta & Epistolæ Apostolorum. Codex chartaceus in 8. scriptus manu recenti. *Millius ibid. p. 104. Bibl. D. Covell.*

† Acta Apostolorum, Epistolæ omnes & Apocalypsis. Hoc exemplar olim ad ædiculam aliquam sacram in crepidine montis Sinai positam pertinuit. Codex est membranaceus in 4. pessime jam olim habitus, & madore tantopere corruptus ac vitiatus, ut plane perierit ipsius pars maxima. *Millius ibidem, Bibl. D. Covell.*

Acta & Epistolæ Apostolorum & Apocalypsis. Codex membran. quo usus est R. Stephanus, quémque designavit literis ιέ in sua præstantissima Novi Testamenti Græci editione. „In Epistolis „(*inquit Millius pag.* 119. *prolegom. in N. Test. Gr.*) „*variantes lectiones* paucæ quidem, si liber dili-„genter sit collatus; & hujusmodi quæ plurium „codicum testimonio roboratæ sunt, excepta u-„nica κήρυγμα pro μαρτύριον 1. Corinth. 1: 6. quod ex scholio libri cujuspiam ad oram adscri-„pto, in veræ lectionis locum transtulit librarius. „De Epistolis jam loquor; Apocalypsis enim osten-„dit varietates plus 240. roboratas & ipsas ma-„gno Codd. numero, ut & Versionum Vulga-„tæ & Syriacæ. Erat codex iste, ob variatio-„num paucitatem in Epistolis, ex eorum numero

quos

quos inter meliores reputavit Stephanus. „ *Bibl. Regia cod.* 2869.

Acta & Epistolæ Apostolorum, Græcè. Codex iste unus ex his, quo Stephanus usus est & quem notat literâ *i*. „variat ab editionis Stepha-„ nicæ textu locis plus 330. Ex his consentientes,„ habet Codd. Græcos aliq. locis 309. Ita quidem,„ ut pleræque istæ lectiones cum Vulgata versio-„ ne conveniant, 215. scilicet, & quidem ex iis,„ 170. licet Græcis libris aliq. stipatæ, videantur,„ omninò pravæ ac νόθοι. Versioni Vulgatæ tam mi-„ rè adhæret iste codex, ut in libro Actorum ha-„ beat, isque solus σημικίνθια, Vulgatæ ad instar,„ *semicinctia*. „ *Jo. Millius pag.* 118. *prolegom. in N. Test. Gr. Bibl. Regia cod.* 2870.

Actus & Epistolæ Apostolorum Græce cum comment. variorum Patrum. Codex membranaceus in folio, ad cujus calcem legitur: Descriptus est hic liber manu Theopempti Lectoris & Calligraphi; completus est mense Julio, feriâ quartâ, indictione 13. anno mundi 6553. Christi 1045. *Bibl. Regia cod.* 2246.

Eadem Græcè cum catenis diversorum. *Ibid. codd.* 1886. 2247. 2248. 2871.

Eadem cum scholiis marginalibus. *Ibidem cod.* 2872.

Acta Apostolorum & Epistolæ Canonicæ, Epistolæ Pauli & Apocalypsis Græcè. Codex in 4. recens scriptus manu Georgii Hermonymi, qui Budæi præceptor fuit in Græcis, *ex Bibl. Telleriana in Regiam novissimè asportatus, num.* 1. 2248.

Acta & Epistolæ Apostolorum, cum integro prolo-

prologo Euthalii in Epistolas Pauli, sine authoris nomine. Codex perantiquus dictus Regio-Alexandrinus, qui olim ad Stephanum Gerlachium & Matthiam Berneggerum pertinuit, & à Joan. Bœclero Sereniss. Suecorum Reginæ dono datus fuit. Extat nunc *in Bibl. Vaticana cod.* 32. *Zacagnius p.* 515. *collect. veterum monument. & p.* 86. *præfationis ejusdem.*

Acta Apostolorum & Epistolæ omnes Græcè. Codex olim Alexandri Petavii, deinde Isaaci Vossii, ante annos, ut videtur, septingentos exaratus. „Textum præfert satis accuratum & in locis pluri-„mis, quæ ab excusis variant, genuinum. *Jo Millius pag.* 138 *proleg. in N. T. Græc. Bibl. Vossii cod.* 158. *num.* 2269. *catalogi msc. Angliæ part.* 3. *Bibl. Leidensis.*

Acta Apostolorum, omnes Epistolæ Pauli, Petri, Joannis & Judæ cum argumentis Euthalii Diaconi, Græcè. *Bibl. Bodleiana cod.* 715.

Eadem Græcè cum brevi capitum expositione. Præmissa est præfatio generalis in omnes Epist. *Bibl. Vaticana; ex Bibl. Palatina pag.* 55. *catalogi Sylburgii.*

Eadem Græcè. Codex membranaceus vetustus, accurate descriptus & ad optimum exemplar. *Oxonii, Bibl Collegii Lincolniensis cod.* 1394.

Acta Apostolorum & Epistolæ Græcè, cum commentariis Theophylacti. Exemplar mirè castigatum & venerandæ antiquitatis, sexcentorum scilicet annorum. *Bibl. publica Basileensis. Joan. Millius pag* 112. *prolegom. in N. T.*

Eadem Græcè in 8. *Bibl. Vindobonensis cod.* 303.

de

de Neſſel. fol. *Bibl. Bodleiana cod.* 1336. *Bibl. Eccleſiarum Angliæ cod* 1119. *& Oxonii in Collegio novo cod.* 1023. *Bibl. Georgii Wheleri in Anglia, cod.* 42. *num* 9113. *mſc. Eccleſiarum Angliæ.*

Eadem Græcè cum ſcholiis antiquis. *Florentiæ, Bibl. S Laurentii. plut.* V. *cod.* 1.

Eadem Græcè cum ſcholiis antiquis & interlineari Latina verſione in Epiſtolis. Codex in membranis optimus. *Ibid. cod.* 29. Eadem Græcè. *Meſſanæ, Bibl. S. Salvatoris, Poſſevinus.*

Acta Apoſtolorum & Epiſtolæ Pauli cum comment. Græcè. Codex membranaceus. *Hæc ibi nota legitur* : Scriptus eſt hic liber indictione 12. anno *(Mundi)* 6492. iſt eſt Chriſti 984. manu Theophylacti Presbyteri & in lege Doctoris. *Florentiæ. Bibl. S. Mariæ, de Montfaucon. Diarii Ital. pag.* 362. *& Palæogr. Gr. p.* 281. Eadem cum antiquis comment. Græcè, fol. *Bibl. Scoralienſis, Poſſevinus. Bibl. Ducis Urbini in Vaticana, idem.*

Acta Apoſtolorum & Epiſtolæ Paulinæ Græcè, cum perpetuis commentariis, ſeu catenis Patrum. Codex membranaceus in fol. vetuſtus deficit ab initio usque ad comma 14. capitis 8. Actorum. *Bibl. Upſalienſis ex dono Jo. Gabrielis Sparvenfeldii pag.* 49 *catalogi editi.*

Eadem Græcè, *Bibl. Colbertina cod.* 6123. Eadem & Apocalypſis Græcè, in 4. *Ibidem cod.* 6584.

Acta Apoſtolorum & quædam Epiſtolæ Græcè, in 4. *Ibidem cod* 5259.

Acta Apoſtolorum & Epiſtolæ VII. Catholicæ & Epiſtola ad Hebræos. Codex membranaceus in 8. in quibusdam locis mutilus, quingentis

aut

aut ſexcentis ab hinc annis exaratus. Liber eſt probæ notæ (*inquit Millius p.* 154. *Prolegom. in Novum Teſtamentum Græcum*) & genuinam ferè refert Scripturam, etiam ubi ab excuſis diſcrepat. *Cantabrigiæ*, Bibl. *Collegii Chriſti.*

Acta Apoſtolorum, Epiſtolæ Canonicæ & Apocalypſis Græcè. *Bibl. Segueriana pag.* 5. *Florentiæ.* Bibl. *S. Laurentii plut.* 4. *cod.* 30.

Acta Apoſtolorum & Epiſtolæ Catholicæ cum catena, Græcè. Codex membranaceus in 4. optimæ notæ, eleganter deſcriptus eſt, annorum quadringentorum quinquaginta. *Oxonii*, Bibl. *Collegii Novi cod.* 1022.

Acta Apoſtolorum, & Epiſtolæ Joannis, Jacobi, Petri & Pauli, Græcè & Latinè. *Venetiis*, Bibl. *S. Marci*, *Poſſevinus.*

Acta Apoſtolorum. Codex membranaceus IX. ſeculi, ſcriptus charactere unciali, oblongo ac deflexo, cum accentibus primâ manu poſitis. Bibl. *Ducis Mutinenſis, de Montfaucon, pag.* 31. *Diarii Italici.*

Eadem Græcè & Latinè. Codex literis quadratis ſive uncialibus exaratus ſed paulò pinguioribus charactere codicis Alexandrini; (imò etiam Cantabrigienſis, licet alterius iſtius characterem magnitudine & craſſitie ſuperantis) ut proinde haud aſſurgere videatur ad ætatem Bezæ hujusce aut Claromontani. Unus eſt (*inquit Millius proleg. in N. T. Gr. pag.* 157) è libris Græco-Latinis, qui pauci jam extant, in Occidentalium gratiam jam olim exaratis, qui ad oculum ſimul exhibent Origina-

rium

rium textum & verſionem Italicam interpolatam, qualis extabat ante Hieronymi tempora. Mirificè conſentit cum illo codice Actorum Apoſt. ex cujus authoritate Venerabilis Beda ſcripſit ſuas in Acta retractationes. Et quidem conſcriptus videtur haud longè poſt Bedæ tempora. *Bibl. Bodleiana cod.* 1119.

Eadem Græcè eleganter ſcripta anno Mundi, juxta Græcorum computum 6902. id eſt Chriſti 1394. *Romæ, Bibl. Chiggiana, de Montfaucon pag.* 237. *Diarii Italici.*

Epiſtolæ Pauli Græcè & Latinè. Codex venerandæ antiquitatis, Bezani pars altera. V. *Suprà* IV. *Evangelia Gr. & Lat. Bibl. Regia cod.* 2245. *& Bibl. S. Germani à Pratis cod.* 3.

† Epiſtolæ Pauli, Græce & Latine. Codex membranaceus, literis quadratis, absq; accentibus & diſtinctionum notis, ante ſæculum VII. ſcriptus. Verſionem Latinam interlinearem habet, quæ textui Græco exactiſſime reſpondet, ac omnes illius litteras & apices exprimit; dum ſingulis verbis Græcis voces Latinæ convenientes ſuperſcriptæ ſunt. Idem vero de hoc codice ſtatuendum eſſe arbitror, quod Millius de codicibus Nov. Teſt. Cantabrigienſi, Claremontano & Sangermanenſi, itemque Bodleiano judicavit, eſſe eum e libris Græco Latinis, in Occidentalium gratiam olim exaratis, ſimulque ad oculum exhibere originarium textum & verſionem Italam ante Hieronymi tempora factam. *Hunc codicem ex Bibliotheca P. Francii, qui venerandæ hoc antiquitatis & notæ optimæ exemplar olim poſſedit, mihi comparavi;*

paravi; cujus variæ lectiones in nova N. Testamenti Milliani editione, cui vir doctissimus Lud. Kusterus præest, propediem comparebunt.

Epistolæ Pauli & Catholicæ Græcè. Liber præstans ob antiquitatem & minimis characteribus exaratus, in forma minori, misere mutilus, quod dolendum est; est enim liber (*inquit Jo. Millius p. 147. prolegom. in N. T. Gr.*) nitidè & accuratè scriptus ac bonæ notæ. In Epistolis Catholicis, quæ præcedunt Paulinas, omnia desiderantur usque ad partem posteriorem capitis primi Epistolæ 2. Petri; *& plurima in Epist. Paulinis.* Textus ejus consonat ferè cum eo quem præferunt libri nostri præstantiores, etiam ubi diversus est ab excusis nostris. *Cantabrigiæ*, B*ibl. Collegii S. Emanuëlis cod. 3.*

Epistolæ Pauli. B*ibl. Regia cod. 3427.* Eædem & Apocalypsis cum catena, codex antiquissimus & ornatissimus. *Ibidem cod.* 2245.

Epistolæ Pauli cum singularibus argumentis & scholiis marginalibus ex Theodoreto, &c. Græcè. *Bibl. Vaticana ex* B*ibl. Palatina cod. 5. pag. 5. catalogi Sylburgii anno 1701. editi.*

Epistolæ Pauli & Canonicæ Græcè. *Florentiæ*, B*ibl. S. Laurentii. plut. 4. cod. 31.* B*ibl. Colbertina cod 871.*

Epistolæ Pauli XIII. cum expositionibus Græcè. fol. *Venetiis*, B*ibl. S. Marci, Possevinus.*

Epistolæ Pauli Græcè. *Ibidem plut. x. cod. 20.*

Eædem cum scholiis margin. B*ibl. Bodleiana cod. 262.*

Eædem

Eædem Græcè. Codex XI. ſeculi. Bibl. *Ambroſiana, de Montfaucon pag. 11.*

Eædem Græcè. *Romæ* Bibl. *S.* Baſilii. *Idem pag. 212.*

Eædem Græcè. Bibl. *Segueriana pag. 24. catalogi editi.*

Eædem Græcè. Bibl. *Jacobaa cod. 826. num. 8548. mſc. Eccleſiarum Angliæ.*

Eædem Græcè. Codex chartaceus, in 4. Bibl. *Leidenſis cod. Gr. 36. pag. 398.* Eædem in 8. *Pariſiis*, Bibl. *Memmiana.* Eædem Græce cum gloſſis & notis. Bibl. Baſileenſis *pag. 22, catalogi a Spizelio editi in arcanis* Bibliothecarum.

Eædem Græcè; manu ſuâ dum adhuc in Eremo Helvetica eſſet Huldricus Zwinglius ſcripſit. Codex chartaceus in 8. Servatur *in* Bibl. *Civica Tigurina*, *Ottius in collectione editionum Biblicarum.*

Epiſtolæ Pauli ad Romanos & Corinthios, Græcè. „Codex pulchrè deſcriptus, cujus textus cir-„ cumfuſus eſt ſcholiis Oecumenii; lectionem fere„ exhibet ſanam, etiam ubi abit ab excuſis noſtris.„ *Jo. Millius pag. 149. Oxonii*, Bibl. *Collegii Magdalenæ, cod. 7. num. 2132. catalogi.*

Epiſtola Pauli ad Romanos cum commentariis, Græcè. Bibl. *Regia cod.* 2443.

Epiſtola Pauli ad Romanos Græce, cum variis lectionibus. Bibl. *Veneta*, *Tomaſinus pag. 5. catalogi.*

Apocalypſis Joannis Græce. V. *Suprà N. Teſt. Gr. pag. 302, & ſeq. 322. bis, pag. 323. ter, pag. 325. pag. 327.*

SECTIO QUINTA.

BIBLIA GRÆCA TYPIS excusa.

Quatuor extant præcipua *Bibliorum Græcorum exemplaria non semel edita.* I. Complutense anno 1517. 1572. 1586. 1645. *Venetum anno* 1518. 1526. 1545. 1550. 1596. 1597. 1599. 1687 *Romanum anno* 1587. 1628. 1653. 1657. 1665. 1683. 1697. & *Alexandrinum anno* 1657. 1707.

Annus Editionis 1517. Biblia Græca cum versione Latina ad verbum. *Editio vulgò COMPLUTENSIS vocata.* V. *Biblia Polyglotta Complutensia ad annum* 1517.

Hæc editio primum locum occupat, licèt annis aliquot post Aldinam prodierit: Completa est quidem anno 1517. quo Cardinalis Ximenius abiit ad superos, & anno 1520. Leonis X diplomate fuit munita; sed publicata est duntaxat post annum 1522. Erasmus enim in tertia sua Novi Testamenti recognitione hoc anno 1522. excusa hujus non meminit: in quarta verò anni 1527. Complutensi novi fœderis exemplari Græco plurimùm usus est.

„Quod autem ad Græcam Scripturam attinet, (*inquit auctor secundi proloquii*) illud te non „latere volumus, non vulgaria seu temere oblata „exemplaria fuisse huic nostræ impressioni archetypa: sed vetustissima simul & emendatissima.

Walton. prolegom. IX. §. 28. *hoc de illa editione fert judicium.* „ Licet inter omnes hodiernas editiones ad textum Hebræum proxime accedat; „tamen rerum istiusmodi peritus & in lectione vete-

veterum exercitatus omnibus inferiorem esse &,,
à genuina 70. versione omnium longissimè abesse,,
deprehendet. Nova enim & mixta est hæc versio,,,
partim ex septuaginta, partim ex Origenis addi-,,
tamentis... Unde Doctiss. Masius annot. in Jos.,,
21. dicit *meram esse inscitiam si quis dicat Com-,,*
plutensem editionem puram LXX. versionem repræ-,,
sentare. Licèt enim viri isti docti (ut observat No-,,
bilius in præfat. ad editionem Romanam) *hujus,,*
editionis auctores Origenem aliqua ex parte sibi imi-,,
tandum proposuerint, ut quæ ex Hebræo essent &,,
non in 70. ex alia versione supplerent; in hoc ta-,,
men ab Origenis instituto discesserunt, quòd quæ,,
apud LXX. habentur & non sunt in Hebræo, quæ-,,
que Origenes non tollere ausus est, sed obelo nota-,,
vit, ipsi sæpè resecuerunt, & delectu habito, colla-,,
tisque exemplaribus non modò Bibliorum, *sed &,,*
Græcorum Commentatorum, ubi varia esset lectio,,,
(quod frequentissimè evenit) eam probarent &,,
retinerent, non quæ Sept. Interpretum fuisse constabat,,,
sed quæ ad Hebraicum propiùs accederet, etiamsi esset,,
Aquilæ, Symmachi vel alterius Interpretis: hoc tamen,,
vel libris destituti, vel tædio victi non perpetuò fece-,,
runt. ,, *Ita Waltonus.*

Aliæ editiones, V. B*iblia Polyglotta ad an,* 1572. 1586. 1645.

B*iblia Græca sive* Sacræ Scripturæ veteris no-,, 1518.
væque omnia, (*Editio Veneta*), ex multis vetustissimis exemplaribus excusa curâ Andreæ Asulani cum ejus præfatione ad Cardin. Ægidium Viterbiensem, in fol. Venetiis, in ædibus Aldi &

 An-

Andreæ *Asulani* soceri 1518. *In hac editione plurima mendæ typographicæ irrepserunt.*

Ex præfatione. „ Ego vetustissimis exemplaribus collatis, adhibitâ etiam quorumdam eruditissimorum hominum curâ Biblia, ut vulgò appellant, Græcè cuncta descripsi, atque in unum volumen reponenda curavi tui nominis æternitati dicata."

Observat Jac. Usserius in Syntagm. de 70. Interpr. cap. 8. „ eam sequi interdum non LXX. sed Aquilæ lectiones & varia in eam glossemata irrepsisse."

„Secundùm eam (i. e. editionem Romanam) pura est & sincera editio Venetiis anno Christi 1518. ab Aldo cusa & publicata (*non ab Aldo, qui vivere desierat anno 1516. ut refert Philippus Bergomas ad hunc annum, sed in ejus domo ab Asulano ipsius socero.*)... Aldinam editionem quatuor quæ secutæ sunt editiones ad amussim expresserunt, ita ut quarta editio dici possit Aldina quartò repetita, pauca quæ notamus, si exceperis. " *Jo. Morinus Exercit. Bibl. Exercit. 9. lib. 1. cap. 1. num. 6.*

„*Waltonus proleg.* IX. § 29. „Hæc quidem editio proximè ad Romanam accedit, & Complutensi purior est. Absunt enim plerumque additiones quas sub asteriscis posuit Origenes; adsunt quæ per obelos notavit; transpositiones etiam capitum & versuum, quas commemorant veteres in editione LXX. fuisse, in hac editione inveniuntur. Quæ etiam à veteribus allegata vel commentariis illustrata erant, eadem plerumque sunt

sunt in hac editione. Unde doctissimus Masius,„ præf. comment. in Josue scribit, *Venetam edi-„ tionem esse quidem simplicis interpretationis LXX „ seniorum exemplum:* addit tamen, *sed haud ab omni„ admixtione verborum Theodotionis liberum;* quod„ verissimum judico.„

„Complutensi multo ad fidem codicum msc„ sincerior est *Editio Veneta*, cùm illa in plurimis„ longè locis sit ad Hebræum textum ab editori-„ bus emendata. „ *Acta Lipsiensia Febr. an. 1698. pag. 75.*

Aliæ editiones V. *infrà* 1526. 1545. 1550. 1582. 1596. 1597. 1599. 1687.

Biblia Græca seu Sacræ Scripturæ veteris no- 1526. væque omnia, *minimo charactere, juxta editionem Venetam, studio & cum præfatione Jo. Loniceri. 4.* vol. in 8. Argentorati, Wolphius Cephalæus, *Vetus Testamentum anno 1526. Novum 1524. editum.*

Ex præfatione. „ Prætereà cum superioribus„ annis officinam suam Græcam auspicaretur Wol-„ phius Cephalæus, optimis atque selectissimis„ eam authoribus primùm dicavit, cujus rei testi-„ monium dicere queunt Novum Testamentum,„ Homerus, & nunc potissimùm πάντα τὰ κατ' ἐ-„ ξοχὴν καλέμενα βιβλία, quæ (communibus Jo-„ annis Hervagii impensis adjutus) accuratissimè„ & castigatissimè transcribi curavit, eo modulo,„ quo officinæ suæ primitias, Novum Testamen-„ tum edidit, ut, quibus videretur, totam Scri-„ pturam & veterem & novam eodem characte-„ re comparare possent.... In partitione & serie„

„voluminum, secuti sumus Martinum Lutherum „qui eum ordinem, quem hic vides, in Germanica „sua Bibliorum versione observavit. Unde & „quos Apocryphos vocant, libros ad finem in u- „num fascem collegimus ... Parœmias Salomo- „nis inordinatas, ut Aldina editio habet, reliqui- „mus, annotatis tamen capitum inversionibus. In „Ezechiele non dissimilis labyrinthus, quantùm fi- „eri potuit, in suum nativum ordinem restitutus „est. Additus est ex vetustissimis in Græcia scriptis „Bibliis Josippi liber de Maccabæis, qui hactenus „non est excusus.

Eadem 3. vol. in 8. Basileæ, iisdem typis 1529. *Hæc non est nova, sed prorsus eadem editio quæ anno 1526. vulgata est; eadem quoque præfatio, cujus initium mutatum est, omisso nomine Loniceri, & pro Luthero Hieronymi nomen appositum est.*

„Prima post Aldinam editio Argentorati typis „Wolphianis anno post Aldinam octavo facta est, „procurante quodam Lonicero Lutherano. Iste „Prophetiarum ordinem apud Jeremiam totum „immutavit, ut illum Hebræo textui accommo- „daret, verba tamen & periodos textûs inviolata „dimisit. Iste prætereà Lutheranus libros, quos „apocryphos judicavit Lutherus, sceleratâ auda- „ciâ contra Aldinæ editionis fidem, omniúmque „manuscriptorum consuetudinem, Græcorúmque „authoritatem, à cæterorum corpore divulsit, lo- „cóque separato, & imposito apocryphorum titu- „lo in aliud volumen ad libri finem relegavit.., „Insuper tertio Maccabæorum libro, Josephi li- „brum de Martyrio septem fratrum Maccabæo-

rum

rum in octodecim capita distinctum irreligiosè,„ attexuit. „ *Ita Joannes Morinus ibidem ut suprà.*

Hæc & sequentes editiones Germanicæ (*ut ait*„ *ibidem Waltonus* §. 29.) „ab Aldina versione flu-„ xerunt, quæ plerumque quoad verba Aldinam,„ sequuntur, nisi quòd ordinem librorum, capi-„ tum & versuum quorumdam, quæ alio ordine,„ quàm in Hebræo posita fuisse omnes antiqui„ codices testantur, ad normam textûs Hebræi ple-„ rumque mutarint & transposuerint Libros,„ etiam, qui vulgò dicuntur apocryphi (*à Protestan-*„ *tibus*) non sparsim inter reliquos secundùm or-„ dinem historiæ, ut omnes antiqui codices ha-„ bent, sed separatim post reliquos posuerunt. I.„ Basileensis prima per Andream Cratandrum,„ anno 1520: cui apposita est Latina versio Com-„ plutensis „ (*Nullam hujus editionis mentionem fieri ab alio huc usque inveni, Andreas Cratander versionem Latinam duntaxat ex Complutensi editione anno 1526. 4. in lucem emisit.*)

Biblia Græca sive Divinæ Scripturæ Veteris ac Novi Testamenti omnia, (*juxta editionem Venetam*) innumeris locis nunc demùm & optimorum librorum collatione & doctorum virorum operâ multò quam unquam anteà emendatiora, in lucem edita cum præfatione Philippi Melanchthonis. Adjecta est ad calcem diversa aliquot locorum (*Vet. Test. & Apocalypsis*) varietas, in folio. Basileæ, Joannis Hervagii 1545. 1545. *Author præfationis quæ Francofurtensi editioni præmissa est, sc. Franc. Junius, testatur illam cum Aldina prorsus*

sùs congruere, seque Hervagianam, & consequenter Aldinam sequi.

1550. Biblia Veteris Testamenti Græcè (*juxta editionem Venetam*) & Latinè (*ex versione Complutensi.*) 4. vol. in 8. Basileæ, Nicolai Brylengeri 1550.

Ex præfatione Brylengeri. „ Non verò dissimu-„lamus post aliorum quorumcumque seu editio-„nes, seu castigationes, nos longe omnium emen-„datissimâ plurimùm adjutos esse. Sed ut inventis „facile est addere, ita nemo vitio dabit, nostra ex „aliis omnibus, quæ nos antecesserunt, emenda-„tiora jam reddita, atque adeò non pauca distur-„bata ac valdè permixta in suum locum reposi-„ta esse à doctissimis viris, id quod iis quatuor „ultima capita Exodi abundè & luculenter testi-„monio erunt... Nunc etiam & Latina transla-„tio adjuncta est, quæ Græco per omnia respon-„deat.„

„Tertia post Aldinam (*inquit Jo Morinus ibidem num. 7.*) est Basileensis anni 1550. Idem est „qui in Aldina textus, eadem quæ in Argento-„ratensi immutata; idem Josephi liber iisdem „apocryphis additus. Prætereà in Exodo quatuor „penultima capita, quæ Argentoratensis inviola-„ta reliquerat, transposuit quidem, earúmque „partes aliquas loco movit, & velut decussavit, „ut Hebræo textui textus Græcus rerum tracta-„tarum ordine similiter redderetur. Verùm tex-„tus tantùm permutatus, non mutatus... Huic „editioni è regione apposita est versio Latina ex „Complutensi editione exscripta.„

Bi-

Biblia Græcè (*juxta editionem Complutensem, studio Joan. Livineii & Guill. Canteri edita*) & Latinè, à Benedicto Aria Montano & ab aliis recognita V. *Biblia Polygl. Antuerpiensia.* 1572. 1572.

Biblia Græca & Latina, 3. vol. in 8. Basileæ, ex officina Brylengeriana 1582. *Ex hujus editionis exemplari collato cum illo anno* 1550. *vulgato patet eandem esse prorsùs editionem.* 1582.

Biblia Græca (*juxta editionem Complutensem*) V. *Biblia Polyglotta* 1586. 1586.

Biblia Græca seu Vetus Testamentum juxta Septuaginta (*mandato (i) Pii V. & (b. c. i.) Gregorii XIII. summorum Pontificum elaboratum (e) jussu &*) auctoritate Sixti V. Pont. Max. editum (*in primis secundùm exemplar Vaticanum, absque versuum distinctione, studio & operâ (b. c. d. f. i.) Antonii Cardinalis Carafæ, (a) juvantibus diversò tempore multis viris doctissimis, cum variis lectionibus ex antiquis codicibus & ex veteribus Interpretibus, Aquila, Symmacho & Theodotione (e. f.) à Petro Morino collectis cum ejus (e) præfatione.* In folio, Romæ, ex Typographia Francisci Zanetti 1587. 1587.

(a) Huic editioni quæ Romana *dicitur, præmittitur Antonii Carafæ Epistola Sixto V. nuncupata, & Petri Morini præfatio Latina, adjectis ad singula capita scholiis ab eodem (f. i.) Morino excerptis ex antiquis Græcis Interpretibus, Aquila, Symmacho, & Theodotione. Cui quidem elaborandæ operam dederunt sub (i) Pio V. (b. h.) Guill. Cardinalis Sirletus, (b. c. i.) Antonius Cardinalis Carafa, (i) Latinus Latinius, (i) Marianus Victorius, (i) Paulinus Dominicanus, (g. i.) Emmanuël Sa, (g) Petrus Parra,*

(*i*) *Antonius Agellius: sub* (*b. i.*) *Gregorio XIII.* (*b. c. d. f. i.*) *Anton. Carafa*, (*i*) *Lælius ejus Theologus*, (*d. f.*) *Franciscus Turrianus*, (*d. f.*) *Petrus Ciaconius*, (*d. g.*) *Joannes Maldonatus*, (*f. i.*) *Antonius Agellius*, (*f. i.*) *Petrus Morinus*, (*f.*) *Petrus Comitolus*, (*f. i.*) *Fulvius Ursinus*, (*h*) *Joannes Livinejus*, (*i*) *Bartholomæus Valverda*, (*i*) *Robertus Bellarminus*, & (*i*) *Franciscus Toletus*.

(*b*) *Ex Epistola dedicatoria.* „Annus igitur „jam ferè octavus ex quo sanctitas vestra... au„ctor fuit Gregorio XIII. Pont. Max. ut sacro„sancta Septuaginta Interpretum Biblia... ad fidem „probatissimorum codicum emendarentur... Hu„jus autem expolitionis constituendæ munus, cùm „mihi demandatum esset... operam dedi, ut in „celebrioribus Italiæ bibliothecis optima quæque „exemplaria perquirerentur, atque ex iis lectio„num varietates descriptæ ad me mitterentur. „Quibus sanè doctorum hominum, quos ad id „delegeram, industriâ & judicio claræ memoriæ „Guillielmi Cardinalis Sirleti persæpè examina„tis, & cum vestro Vaticanæ Bibliothecæ exem„plari diligenter collatis; intelleximus cùm ex „hac collatione, tum è sacrorum veterum scri„ptorum consensione, Vaticanum codicem non „solùm vetustate, verùm etiam bonitate cœteris „anteire; quod caput est, ad ipsam, quam quære„bamus, Septuaginta interpretationem, si non „toto libro, majori certè ex parte, quàm pro„ximè accedere. Quod mihi cum multis aliis ar„gumentis constaret, vel ipso etiam libri titulo, „qui est κατὰ τοὺς ἑβδομήκοντα, curavi de consilio & senten-

sententia eorum, quos suprà nominavi, hujus,, libri editionem ad Vaticanum exemplar emen-,, dandam; vel potius exemplar ipsum, quòd ejus,, valdè probaretur auctoritas, de verbo ad ver-,, bum repræsentandum, accuratè priùs, sicubi,, opus fuit, recognitum, & notationibus etiam au-,, ctum, &c.

(*c*) *Ex præfatione.* ,, Nec vidit solùm *Sixtus V.*,, *adhuc Cardinalis*, sed auctoritate suâ effecit, ut,, summus Pontifex Gregorius XIII. Græca Septua-,, ginta Interpretum Biblia, adhibitâ diligenti casti-,, gatione, in pristinum splendorem restituenda,, curaret. Quam rem exequendam cùm ille de-,, mandasset Antonio Carafæ Cardinali, nullâ is in-,, terpositâ morâ, delectum habuit doctissimorum,, hominum, qui domi suæ statis diebus exemplaria,, msc. quæ permulta undique conquisierat, confer-,, rent, & ex iis optimas quasque lectiones elice-,, rent: quibus deinde cum codice Vaticanæ Eccle-,, siæ sæpè ac diligenter comparatis, intellectum est,, eum codicem omnium, qui extant, longè opti-,, mum esse, ac operæ pretium fore, si ad ejus fidem,, nova hæc editio pararetur. ,,

Sed emendationis consilio jam explicato, ipsa,, quoque ratio, quæ in emendando adhibita est,, nunc erit aperienda, inprimisque Vaticanus,, liber describendus ad cujus præscriptum hæc edi-,, tio expolita est. ,, (*Deinde fit descriptio codicis hujus Vaticani, & duorum aliorum, unius scilicet Veneti ex* Bibliotheca *Cardinalis* Bessarionis, & *alterius ipsius Ant. Carafæ quorum trium à nobis iam mentio facta est initio sectionis 2. hujus capitis.*)

Præ-

„Præter hos magno etiam uſui fuerunt libri ex „Medicæa Bibliotheca Florentiæ collati, qui Va„ticanas lectiones multis locis aut confirmarunt, „aut illuſtrarunt... Nec illud omittendum quòd „pertinet ad notationes... quæ in libris mſc. re„perta, vel ad indicandas antiquarum tum le„ctionum, tum interpretationum varietates (ſub „ſcholii illas nomine, quòd ipſarum incerta eſſet „auctoritas, nonnunquam relatas) vel ad ſtabili„endam ſcripturam Vaticanam & ejus obſcuriores „locos illuſtrandos pertinere viſa ſunt; ea certè „non ſunt prætermiſſa, &c.

(*d*) *Ex Epiſtola Petri Morini ad Sixtum V. Papam inter ejus opuſcula pag.* 308. „Atque ideo mi„randum non fuit, cùm Biblia Græca inſpicienda „atque edenda eſſent, varietatéſque lectionum & „interpretationum annotandæ, Cardinalem Ca„rafam accerſiviſſe aliquot viros quorum conven„tum ad horum explicationem haberet, Turria„num, Ciaconium, poſteà etiam Maldonatum, ali„oſque quorum induſtriam huic operi accom„modatam eſſe intelligebat.

(*e*) *Idem Ibidem pag.* 311. „Hîc animadverti„mus, qui *ad hoc opus ſumus adhibiti*, codicem „Vaticanum Bibliorum Græcorum, qui nunc juſſu „ſanctitatis veſtræ typis mandatur multò propiùs „abeſſe ab iis quæ LXX. ediderunt, quàm quoſ„vis alios libros, ut propemodùm Editio LXX. di„ci poſſit. Multæ ad hanc ſententiam conjecturæ „*nos* adducunt, quæ *in præfatione* explicabuntur.

(*ee*) „Cùm olim ad editionem Bibliorum Græ„corum variæ lectiones translationéſque colligen-

dæ

dæ essent atque annotandæ mihi, qui id munus,„ susceptissem, immensi commentarii, qui catenæ,„ dicuntur, editi sunt è Bibliotheca Vaticana, &c. *Petrus Morinus Epist.* V. *pag.* 320. *Opuscul.*

(*f*) *Ex Ejusdem Epist. 31. ad Silvium Antonia-„ num ibid. pag.* 366. Anno 1578. author fuit Papæ,„ Gregorio XIII. Cardinalis Montaltius, posteà,„ Sixtus V. beat. memor. ut Bibliis Græcis scho-„ lam instituerer, idque monente Petro Ciaconio,„ qui ei valdè familiaris erat. Statim Gregorius,„ dedit Cardinali Carafæ negotium, ut scholasti-„ cos aliquot homines convocaret, eúmque cœ-„ tum haberet. Accessit Cardinalis Franciscum,„ Turrianum, Petrum Ciaconium, Antonium,„ Agellium & me (*Petrum* Morinum); sed,„ Turriano suffectus est Paulus Comitolus; no-„ bisque per aliquot tempus aggregatus est Ful-„ vius Ursinus. Cardinalis cùm inter nos com-„ parasset, libros Bibliorum veteres evolvendos,„ distribuit. Multa eaque recondita in medium,„ attulit Petrus Ciaconius è Doctoribus Latinis.„ Mihi vero uni data est Provincia commenta-„ riorum in Vetus Testamentum Vaticanorum,„ quæ catenæ dicuntur, evolvendorum ac perle-„ gendorum; ut ex iis varias lectiones, variásque,„ interpretationes Aquilæ, Symmachi, & Theo-„ dotionis, Quintæ prætereà ac Sextæ Editionis,„ exciperem, & in annotationes transferrem, quas,„ itidem scribendas susceperam. Immensum id,„ opus tam multa legendi aliquot annis exhausi,„ ac pleraque correxi ex Hebraicæ linguæ conje-„ ctura, &c. „

Munda-

„Mandatum Pontificium (*ait Joan. Morinus lib. 1. Exercit. Bibl. Exercit.* IX. *cap. 1. num. 9.*) „impiger exequitur Antonius Carafa, antiqua Bi„liorum manuſcripta diligentiſſimè inquiri & ad „ſe deferri curat. Viros Latinè & Græcè doctiſ„ſimos convocat... Varia mſc. ſibi invicem con„ferunt, varias lectiones excerpunt, textum vari„aſque lectiones cum ſcriptis SS. Patrum compa„rant, & quæ notatu digna videbantur, ſcholiis ad „finem uniuscujusque capitis inſerunt. *Ita ille.*

(*g*) *Joannes Maldonatus* „ à Gregorio XIII. „Pont. Max. è Gallia in Urbem accerſitus, ut ope„ram ſuam præſtaret ad editionem Græcam *LXX.* „Interpretum, quam parabat, non diu Romæ ſu„perſtes fuit. (*ibi enim obiit* 1583.) *Sotuel.* Per hæc „tempora Emmanuel Sa juſſus eſt cum altero no„ſtro Petro Parra à Pio V. intereſſe Bibliorum cor„rigendæ editioni. *Sotuel.*

(*h*) „ Ultimus dicetur (*ſcribit Jac. Auguſtus* „*Thuanus in fine libri* 122. *hiſtoriar.*) Joannes Livi„nejus Gandenſis... qui cùm in Plantiniana Biblio„rum editione Græca cum Guillelmo Cantero ſe„dulam operam navaſſet, poſteà ſuam induſtriam „Guillelmo Sirleto, & Antonio Carafæ Cardinali„bus in eodem opere Romæ adprobavit.

(*i*) *Ut huic Editioni major lux affulgeat, excerpenda ſunt quædam ex lib. XIII. hiſtor. Cleric. Regul. ad an.* 1575. *Cùm hæc ſcriberet Joſeph. Silos, uſus eſt lucubratiunculâ Michaëlis Ghisleri qui Romæ tunc aderat, & fuit ſtudiorum curarumque Antonii Agellii comes.* „Cavit accuratè huic divinarum Scriptura„rum nitori ſacro-ſanctum Concilium Tridenti-

num,

num, ac juxta ejus decreta Pius Pontifex V. illa-„ rum correctionem est aggressus; cúmque in ejus-„ modi sacrorum Bibliorum eruditione ac literatu-„ ra insigni tunc laude floreret Romæ Agellius, lin-„ guarum maximè peritiâ instructus: agi de iis„ gravissimæ rei momentis non potuit, quin ipse„ inter paucos consuleretur, adhibereturque ope-„ ri. Igitur, ut testatur ipsemet datâ ad Latinum„ Latinium epistolâ, demandatum hoc illi negoti-„ um fuit unà cum viris doctissimis, Mariano Vi-„ ctorio Episcopo Reatino, Paulino è Dominicana„ familia, & P. Emmanuële *Sa* Societatis Jesu; sub-„ latóque è vivis Pio; qui successit Gregorius XIII „ visus in id operis adjecisse animum, habitâque„ cum Purpuratis Patribus consultatione, com-„ mendatum munus fuit Antonio Cardinali Cara-„ fæ Bibliothecario Apostolico, qui sub Pio V. hanc„ etiam provinciam capessiverat; ut cui peroppor-„ tuna iis vigiliis instrumenta inerant, multiplex e-„ ruditio, ac sacrarum literarum studia, linguarum-„ que, Græcæ præsertim cognitio; adhæc ardor„ quidam atque indefessus animi vigor. Conquisiti„ in primis intentiore quidem studio ab eo fuere ab„ omnibus Europæ, Christianique orbis partibus,„ ac Bibliothecis, cùm Vulgatæ, tum LXX. Interpr.„ editionis antiquiores atque emendatiores codi-„ ces; quorum exemplaria inspersos excusosque„ antehac in sacris Bibliis errores expungerent.„ Tunc acciti undique, adscitique in laboris par-„ tem viri in omni doctrinarum laude celeberrimi,„ atque in sacris præsertim linguis, rerumque divi-„ narum studio versatissimi; quorum diligentiâ, ac„

studio

„ſtudio operoſum atque utiliſſimum omnino con-
„ſilium perduci ad exitum poſſet. Ex eo numero,
„quos ipſe meminiſſet ac cognouiſſet, fuiſſe, ait
„Ghislerius, Lelium, ipſiuſmet Carafæ Cardinalis
„Theologum; Fulvium Urſinum, Lateranenſis
„Eccleſiæ Canonicum; Petrum Morinum, Gal-
„lum; Doctorem Valverdam, Hiſpanum; Ro-
„bertum Bellarminum Societatis Jeſu, Franciſcum
„Toletum ejusdem ordinis, utrumque in ampliſ-
„ſimum Cardinalium Collegium poſteà adſcri-
„ptum, & Antonium noſtrum Agellium, Epiſco-
„pum poſteà Accernenſem. Et quidem in ea
„parte, in quam eſt primò ingreſſus hic præſtantiſ-
„ſimorum capitum ſenatus, nempe in correctione
„verſionis Septuaginta Interpretum, præ omnibus
„deſudaſſe curis ſuis Agellium, exploratum habet
„Ghislerius, teſtis ipſe oculatus. Enimverò in-
„credibili quadam laboris contentione compluri-
„um Græcorum codicum textus contulit, ad lecti-
„onis nimirum Hebraicæ fidem, aliarúmque ve-
„tuſtiſſimarum verſionum, ipſorumque Septua-
„ginta Interpretum, prout diverſimodè ab antiquis
„referrentur Patribus examinatos. Quæ quidem
„omnia cùm in conventibus, qui coram Cardi-
„nali Carafa ea ſuper re habebantur, ab eo in
„medium producerentur, atque accuratè expen-
„derentur; quæ poſteà retinenda, quæ expun-
„genda lectio eſſet, tot ſapientiſſimorum homi-
„num judiciis definiebatur. Quas Agellii vigi-
„lias teſtantur liquido Græci codices duo Septua-
„ginta Interpretum, quos in noſtra Quirinali Bi-
„bliotheca aſſervamus. Alter quatuor diſtinctus
to-

tomis, ad cujus margines multiplicem videre„ est diversorum textuum interpretationem prout„ ille probabat, ejus manu, Græcis quidem no-„ tis, adscriptam. Alter Romanis typis excusus „ atque ad antiqua exemplaria emendatus; ad cu-„ jus primæ paginæ extremum, hæc leguntur Car-„ dinalis Carafæ, ut putamus, manu (ab Antonio„ Cardinali Carafa Antonio Agellio pro suis labo-„ ribus.) Quod si in iis versionibus colligendis „ quæ adnotatæ post singula capita in correctis co-„ dicibus reperiuntur, Petri Morini studia labora-„ verint; constat nihilominùs & in iis non mini-„ mùm desudasse Agellium.„ *Ita Jos. Silos.*

Idem Josephus Silos eodem ferè modo rem narrat tom. 3. Hist. Cleric. Regul. pag. 337. quæ quidem narratio hic à me refertur, utpotè quæ omnes Agellii labores in sacrorum librorum tam Græcorum quàm Latinorum codices complectitur. „ Agellio„ ingresso in divinarum Scripturarum interpreta-„ tionem, nihil à face linguarum obscurum illi vi-„ debatur; eòque tandem eruditionis pervenit, ut„ in hoc genere literarum facilè triumpharet. Ea-„ propter cùm ad Tridentini Concilii normam e-„ mendare sacrorum Bibliorum volumina aggres-„ sus esset Pius Pontifex V. provinciam lectissimis„ viris, inter quos Ant. Agellius, demandavit. Pio„ verò, dum ferveret opus, extincto, cùm Gregorius„ XIV. sacrorum principatum capessiisset, non se-„ gniùs hoc ipsum expoliendi sacri Instrumenti „ consilium arripuit, ac prosecutus egregiè est, in-„ stituto etiam excellentium capitum cœtu, cui præ-„ erat Antonius Cardinalis Carafa vir ç Sirleti„

„ſchola eruditiſſimus. Conventum ii maximè con-„ficiebant, nempe Antiſtes Lælius, Carafæ ejus-„dem Cardinalis Theologus, Epiſcopus poſteà „Narnienſis; Fulvius Urſinus, Lateranenſis Eccle-„ſiæ Canonicus; Flaminius Nobilius, Lucenſis; „Petrus Morinus, Gallus; Doctor *Barthol.* Val-„verdius, Hiſpanus; Robertus Bellarminus & „Franciſcus Toletus, Societatis Jeſu, uterque poſt-„eà Cardinales; & Antonius Agellius. Qui qui-„dem ad LXX. Interpretum verſionem cogita-„tiones & curas ſuas primo loco appulère; útque „Michael Ghislerius, qui tum Agellio aderat, in-„genuè teſtatur, ac literis etiam conſignavit, „principes in ea emendatione partes egit Agellius: „collatis innumeris penè Græcorum Codicum tex-„tibus, ad Hebraicam videlicet aliorúmque vetu-„ſtiſſimarum Verſionum fidem. Id quod duo te-„ſtantur LXX. Interpretum codices &c. *ut ſuprà* „*pag.* 342. Ejus etiam Latinæ verſionis LXX. „quam Flaminius Nobilius Sixto Pontifici Quinto „nuncupavit, non exiguam ſanè partem Agellii „ſtudiis tribuendam affirmavit perſæpe noſtras „Joan. Bapt. Bandinus, vir ſapientiſſimus, Vatica-„næ Eccleſiæ Canonicus. Sed neque impar illi „in corrigenda Vulgata editione labor, ut ejus „potiſſimùm operâ perducta ad umbilicum fue-„rit utriuſque inſtrumenti emendatio, quam Car-„dinalis Carafa eidem Sixto Pontifici obtulit. Quæ „verò Clementis VIII. auſpiciis edita poſtmodùm „Romæ eſt, etſi Franciſci Toleti curis elimata vide-„ri potuit, nihilo tamen minus, ut inquit quem mo-„dò laudavi, Ghislerius, nulli dubium, Toletum in

iis

iis lucubrationibus illorum, qui in eo opere ante-„ à desudarant, præsertim Agellii, usum studiis. „ *Hactenus Josephus Silos.*

Joannes Mariana sub finem cap. xv. *tractatus pro editione Vulgata pag.* 80. „ Neque negave-„ rim Græca Biblia quæ ante aliquot annos Romæ„ prodierunt, multò sinceriora esse quàm reliqua. . „ Sed & ipsa ex aliis editionibus non pauca habent„ admixta. „

Joan. Morinus lib. 1. Exercit. Bibl. Exerc. 9. cap. 1. Editio Romana „omnium editionum quæ extant,„ purissimè & defecatissimè divinum illum textum,„ LXX. Interpretum, qui in Ecclesia universa ante„ Origenem legebatur, nobis repræsentat. Secun-„ dùm eam pura est editio Venetiis anno Christi,„ 1518. ab Aldo cusa. „*Idem ibid. cap. 3. versus finem,* Negare nolim} additamentorum Origenianorum,„ pauca quædam in editione Romana superesse, ut,„ Isaiæ XXXIV. 4. Jeremiæ XVI. 17. &c.„

Brianus Waltonus proleg. IX. §. 32. „ Etsi edi-„ tionem hanc omnium, quæ extant, maximè sin-„ ceram judicamus ; & proximè ad puram Septu-„ aginta Interpretum editionem accedere ; tamen„ ex omni parte perfectam esse non audemus as-„ serere, cùm hoc non asserant qui ipsam edide-„ runt. Quædam enim habere potest sphalmata„ ex Librariorum incuria, incogitantia vel auda-„ cia introducta.„

Aliæ editiones. 1628. 1653. 1657. 1665. 1683. 1697.

Biblia Græca, *ex editione Veneta*, studio

 Da-

1595. Davidis Wolderi. V. *Biblia Polyglotta 1596.*

1597. *Biblia Græca seu* Divinæ Scripturæ nempe veteris ac novi Testamenti omnia, (*juxta editionem Basileensem*) recens à (*Francisco Junio, ut vulgò ferunt*, † *sive ut nonnulli existimant, à Frid. Sylburgio*) viro doctissimo & linguarum peritissimo diligenter recognita, & multis in locis emendata, variisque lectionibus ex diversorum exemplarium collatione decerptis (*vel potiùs ex editione Romana depromptis*) ad Hebraicam veritatem in veteri Testamento revocatis aucta & illustrata. *Novum verò Testamentum juxta editionem Rob. Stephani anni 1550. recognitum*, in fol. Francofurti ad Mœnum apud Andreæ Wecheli Hæredes, Claudium Marnium & Joannem Aubrium 1597.

Ex præfatione Typographorum. „ Quid in hac „editione à nobis præstitum sit, paucis accipe. „Editionem Basileensem Bibliorum Græcorum an„ni 1545. quæ cum Aldino exemplari prorsus con„gruit, secuti sumus; sed ut hoc opus auctius, „elegantius & emendatius prodiret, operam de„dimus, ut antequam prælo subjiceretur, à viro „quodam doctissimo & linguarum peritissimo di„ligenter recognosceretur, & à mendis purgare„tur, ac cum diversis aliis exemplaribus, ut pote „Complutensi, Antuerpiensi, Argentinensi ac „Romano, accuratè conferretur, ex quibus ille „varias lectiones collegit, quæ huic editioni ad„ditæ sunt, iisque cum Hebræo textu collatis, „quænam ex illis cum Hebræa veritate meliùs „conveniant, indicavit. Qua in re tam fidelem ope-

operam ab eo præstitam confidimus, ut eam,, omnium bonorum desiderio satisfacturam esse,, speremus.,,

Ad Novum Testamentum quod attinet, exem-,, plar Roberti Stephani secuti sumus, atque va-,, rias lectiones, quæ non tantùm in eo exemplari,, ex codicibus Regiis collectæ continebantur, sed,, & in Complutensi, ac in aliis editionibus, &,, quorumdam annotationibus reperiri potuerunt,,, adjici curavimus, quas Lectori nec ingratas nec,, inutiles fore speramus... Ast ista Græca versio,, quam nunc habemus in pluribus locis dissentit,, ab Hebræo, multa non habet quæ nunc sunt,, in Hebræo, multa habet quæ non sunt in He-,, bræo, ut omnes norunt, qui in ea sunt versati...,, In hac autem editione, quam nunc damus, in,, quo hæc translatio cum Hebraica veritate con-,, sentiat aut dissentiat, & quid omissum sit, quidve,, adjici debeat ex Hebræis fontibus, multis in locis,, annotatur.,,

In Francofurtensi editione, quæ cum notis,, Francisci Junii (ut putatur) anno 1597. prodiit,, Hervagianam illam anni 1545. secutos se fuisse,, profitentur typographi, licet in ordine textûs,, Græci ad Hebraicum conformando, Brylinge-,, rianam anni 1550. editionem illi spectaverint;,, & quatuor penultima Exodi capitula & Prover-,, biorum XXIV. cap. partem magnam ex Com-,, plutensi editione hîc descripserint.,, *Ita Jac. Usse-rius cap. 8. syntagm. de 70. Interpr. pag. 83.*

Quarta seu ,, Postrema editio est Francofurten-,, sis, anni 1597. quæ tantùm Græca est, Aldinus,,

„quoque textus, & eadem quæ in Basileensi posteriore immutata vel addita. Verùm in Exodo textum quatuór capitum Exodi prorsus resecuit, „atque in eorum locum Complutensem substituit. „Pari audaciâ in caput 24. Proverb. grassatus est. „Satis enim illi non fuit capita ad Basileensis innovationem exigere, magnam capitis 24. partem „expunxit, & Complutensem textum substituit... „Ad finem uniuscujusque capitis variæ lectiones „in hac editione adnotatæ sunt, quas Anonymus „ille ex variarum editionum collatione & Hebræo „textu, nec non ex notis in editionem Romanam, non indiligenter collegit. *Jo. Morinus lib. 1. Exercit. Bibl. Exercit. 9. cap. 1. num. 7.*

„In Vet. Test. secuti sunt *Editores* Editionem „Hervagianam, hoc est revera Aldinam, purgatam tamen prius à mendis ac collatam insuper „cum Complutensi, Romana, aliis, operâ viri „cujusdam docti, (Franciscus Junius is fuisse perhibetur) qui ex illis lectiones variantes collegit, „quæ Editioni huic adjectæ sunt; iisque cum Hebræo textu collatis, quænam ex illis cum Hebraica veritate conveniant, indicavit. In Nov. „Test. compositi erant Editores ad Exemplar Roberti Stephani, patris & filii, sive ad Editionem „Roberti junioris (anni 1569.). Ad imam autem „partem cujusque paginæ lectiones variantes ad „marginem editionis Stephanicæ tertiæ notatas, „ut & primarum quarumdam editionum, aliasque „quæ in doctorum annotationibus occurrunt, adjecerunt summâ certè diligentia. *Joan. Millius pag. 136. prolegom. in Novum Testamentum Gr.*

Bi-

Biblia Græca sive Vetus Testamentum seu Pentateuchus, libri Josuæ, Judicum & Ruth, *juxta editionem Venetam.* V. *Bibl. Polygl. Hutteri 1599.* 1599.

Bibliorum Græcor. LXX. interpretum editio à Frontone Ducæo tentata, à Romanis impedita & suppressa, *ut memorat Claudius Sarravius in Epist. 189. scripta Jacobo Ussserio Armachano anno 1648. pag. 193. Epistol. ejusdem.* „ Cogitaverat aliquanda Fronto Ducæus de recensendis Græcis Sixti Bibliis; & multa, ut aiunt, præcl ra in„ eam rem congesserat. Dum autem omnem mo-„ vet lapidem, ut suam ἔκδοσιν, undique conqui-„ sitis opibus, locupletet, scripsit de suo consilio„ Romam ad socios, & ad Vaticanæ Bibliothecæ„ Custodes, ut se aliqua juvarent. Illi verò, quos„ promovere debebant, conatibus intercesserunt,„ his ferè rationibus...: quòd omnes istæ lectio-„ num varietates turbarent potius quam firma-„ rent Christianorum animos; quódque post Cle-„ mentis Vulgatam nihil, quod alicujus foret mo-„ menti, superesset. Nec hoc dixisse contenti, vo-„ luerunt, jusserunt ut Romam mitteret quæcum-„ que de eo argumento sibi paravisset. Parere au-„ tem necesse fuit *illi*, cui ita omnis insumptus„ labor ἀἰχεται. Hoc de Frontone nuper didici ab„ ipso Sirmondo.„

Aliam, quam suprà Sarravius, impeditæ hujus editionis causam exponit Jacobus Sirmondus in Epist. anno 1626. tom. I. scripta ad Sebastianum Tengnagelium pag. 164. comment. de Bibliotheca Vindobonensi à Petro Lambecio relata: „ In Bibliis sa-„ cris multum ac diligenter laborabat *Ducæus*„

„unúmque hoc opus præ cœteris urgebat : sed ve-
„reor, ne in posterum sperare liceat, propter no-
„vam editionem Græco-Latinam, quæ hic jam
„inchoata est, curante, ut audio, Joanne Morino, è
„Congregatione Oratorii viro docto, &c.

Paulus Colomesius in Epist. Gallica anno 1685. ad Christoph. Justellum scripta de Hist. critica Vet. Test. postquam Ducæani instituti mentionem fecisset, ac narrasset eadem quæ supra Sarravius, à „quo hæc acceperat, addit : „ Si Deo placuerit, „irritum Frontonis consilium exequar, Romanam „scilicet LXX. Interpretum editionem typis ite-„rum mandabo, cui adjiciam Novum Testamen-„tum Græcum multoperè recognitum, ac pluri-„mis illustratum locis parallelis quæ commentarii „vicem supplebunt.

Frickius autem in prolegomenis Bibliorum Græcorum anno 1697. Lipsiæ editorum hæc ait : Talis erat editio (*quæ sc. ultra conatum haud progressa est*) „Frontonis Ducæi Jesuitæ, qui multas illi vigi-„lias insumpsit : sed haud quaquam tamen, ut „vulgo è Sarravii atque Colomesii relatione cre-„ditur, Sixtinæ tantum Vaticanæ editionis ali-„quam recensionem moliebatur ; sed planè aliam „τῆς κοινῆς, apud antiquos, Hieronymum præ-„sertim, adeò celebratæ, Græco-Latinam obelis „& asteriscis distinctam editionem, prout ex i-„psiusmet Ducæi Epistola apud Lambecium super-„stite noster observat. *Acta Lipsiensia anni* 1698. *p. 80.*

Sic ibi loquitur ipse Ducæus pag. 162, lib. 1.

com-

comment. de Bibl. Vindobonensi in Epist. suâ ad Seb. Tengnagelium anno 1621. *scripta:* „Scito interim à nobis prælo adornari Theodoreti opera,„ quæ accitis Italorum auxiliis exscribi cuncta curavimus, ut simul usui nobis essent ad eruendas varias lectiones Græcorum Bibliorum, quorum editionem communem, quam vocat Hieronymus *κοινὴν*, & nobis suscipiendam duximus,„ additis obelis & asteriscis in iis locis, in quibus à„ textu LXX. dissentit.

Biblia Græca scilicet Vetus Testamentum secundùm LXX. & ex auctoritate Sixti V. Pont. Max. editum, cum scholiis Romanæ editionis. Omnia de exemplari Romano fidelissimè & studiosissimè expressa. Nunc primùm è regione textûs Græci apposita est Latina translatio. (*versuum etiam distinctione juxta vulgatam Latinam adhibitâ.*) Accessit Novum Testamentum Græcè Latinéque ad fidem probatorum codicum & versionis vulgatæ, accurante Joanne Morino, *cum prolixa ejus præfatione in qua disserit de auctoritate* 70. *Interpretum*, 3. vol. in folio. Parisiis, Antonii Stephani & sociorum 1628. 1628.

Eadem, (*omissis hisce verbis:* accurante Joanne Morino) 3. vol. in fol. Parisiis, Simonis Piget 1641. *Hæc editio à præcedenti nisi primo folio nullatenùs differt, eademque est.*

Biblia Græca & Latina (*juxta editionem Complutensem.*) V. *Biblia Polyglotta Parisiensia* 1645. 1645.

Biblia Græca seu Vetus Testamentum Græcum ex versione Septuaginta Interpretum, juxta exemplar Vaticanum Romæ editum, accuratissimè & 1653.

ad amussim recusum. Adjecta sunt scholia simul & Interpretum cœterorum lectiones variantes. *Editio correctissima*, in 4. Londini, excudebat Rogerus Daniel. Prostat autem venale apud Joannem Martin & Jacobum Allestrye sub signo Campanæ 1653. *Duplex vulgò recensetur Bibliorum hujus anni & loci editio, nempe in forma* 4. *&* 8. *eadem est omnino forma in* 8. *at non eadem charta.*

„Hujus editionis auctores, etsi profiteantur „(*inquit Waltonus prolegom.* IX. §. 33.) se editio„nem Romanam excudere, nimiam tamen in ea „licentiam assumpserunt eam pro lubitu mutan„di & interpolandi, ut ad Hebræum textum & „nuperas versiones accommodarent. Non enim „tantùm ordinem librorum, capitum, versuum, „contra omnium antiquorum codicum fidem, in „quibus discrepantiæ ab Hebræo per transpositio„nes quasdam semper notatæ erant, ad normam „Hebræi codicis reduxerunt, ut authores Germa„nicarum Editionum plerumque fecerunt, & „Psalmorum nomenclaturam, quæ à veteribus ob„servata erat, in illam Hebræorum commuta„runt; sed etiam quædam ex Complutensi aliis„que editionibus addiderunt, quæ in editione Ro„mana non habentur... At hoc non est Editionem „Romanam vel antiquam LXX. versionem excu„dere, sed novam & mixtam editionem conficere. „In plerisque tamen codicem Romanum expri„munt. *Ita Waltonus.*

Biblia Græca & Latina ex editione Romana, studio Briani Waltoni, cum variantibus lectionibus ex Exemplari Alexandrino ab Alex. Huisso colle-

collectis. V. *Biblia Polyglottâ Londinensia.* 1657.

Editionem Romanam (*ait Waltonus ibidem*, „ §. 32.) ut omnium, quæ extant, maximè sinceram „ in Bibliis nostris exhibemus: quam sine ulla „ variatione secuti sumus, nisi quòd per inadvertentiam „ versiculus unus Exodi 25:6. ex Londinensi „ & Veneto exemplari in nostram Editionem „ irrepsit, qui non est in Romana. Nobilii quoque „ versionem Latinam exactè retulimus, nisi quòd „ quædam in Latina versione nonnunquam omissa „ (nam in Græca extabant) supplevimus. „

† *Præter ipsum textum LXX. Interpr. Romanum Gr. Lat. cum subjunctis lectionibus codicis Alexandrini in hoc opere expressum, Tomo VI. etiam exhibentur scholia Flaminii Nobilii e Jo. Drusii scriptis locupletata; Patricii Junii annotationes doctissimæ, quas ad editionem exemplaris Alexandrini paraverat, ad Caput usque XIV. Numerorum; Andreæ Masii notæ in Josuam; Variæ Lectiones ex editione Complutensi & Aldina tum e MSS Cottoniano per Genesin, Cantabrigiensi per libros Chronicorum, Rupifucaldiano per Esaiam, & Card. Barberini per Minores Prophetas collectæ.*

Biblia Græca seu Vetus Testamentum Græcum ex versione LXX. Interpretum, juxta Exemplar Vaticanum Romæ editum, cum præfatione parænetica † *Jo. Pearsonii, qui quidem nominis sui literas initiales J. P. tantum in fine addidit, sed omnium eruditorum inprimis novissimi LXX. Interpr. editoris Jo. E. Grabii testimonio verus illius auctor est, in qua de usu & auctoritate LXX viralis versionis inprimis agit,*

ean-

eandemque ad Hebraicam veritatem probe percipiendam, ad autoritatem teſtimoniorum Apoſtolicorum confirmandam, ad nativum Novi Fœderis ſtylum recte intelligendum, ad Græcos Latinosque Patres rite tractandas, ad ſcientiam denique linguæ Græcæ ipſamque Criticen adornandam utilem atque neceſſariam eſſe *docet exemplisq; erudite confirmat.* † *Item* Novum Teſtamentum cum Liturgia Anglicana Græcè, 3. Vol. in 12. Cantabrigiæ, per Joannem Field, 1665. †*Hæc editio Londinenſe exemplar a. 1653. editum preſſo pede ſequitur.*

Ex præfatione, circa finem: „Quoniam hæc „verſio etiam S. Hieronymi tempore *corrupta* „*fuit atque violata*, danda eſt opera, ut ei priſti„na puritas reſtitui & redintegrari poſſit. Certum „eſt exemplaria quæ habemus, Complutenſe, Al„dinum, Romanum, plurimùm inter ſe & ab Ale„xandrino diſcrepare, alios etiam codices aliqua„rum S. Scripturæ partium ſatis antiquos, nunc „cum eorum aliquo, nunc cum nullo convenire. „Optimè igitur fecerit qui codices omnes mſc. „cum editis diligenter contulerit, qui varias lectio„nes non tantùm ad Hebraicam veritatem exami„naverit, ſed & cum antiquiſſimorum Judæorum „Philonis & Joſephi & vetuſtiſſimorum Patrum „ſcriptis comparaverit, ac denique expoſitiones „eas quæ apud Lexicographos Scripturarios eti„amnum extant, vel potiùs deliteſcunt, inſpexe„rit; atque ita nobis Editionem LXX. maximè „puram adornaverit. Quale opus utinam aliquando

quando Vir doctissimus Isaacus Vossius, qui optime potest, perficeret ederetque.

† Voto, quod Magnus Joannes Pearsonus sub„ finem hujus præfationis edidit, meum jungerem,„ *inquit Jo. Ern. Grabius in Postscripto ejusdem O-*„ *ctateucho suo præfixa*, si Isaacus Vossius adhuc esset„ in vivis; imo vero optarem, ut ille potius quam„ hic LXX. Interpretum in se suscepisset editionem.„ Cum ille huic par ingenio, ac judicio longe supe-„ rior fuerit, saltem non tam iniquo judicio adver-„ sus Hebræum Masoretharum textum præjudicio,„ ac nimis propenso ergo LXX. Interpretes labo-„ raverit studio, &c.„

Bibliorum Græcorum LXX. Interpretum novam editionem adornare promiserat *Isaac. Vossius cap. 7. Dissert. de 70. Interpr. pag. 17. his verbis*: „Sed nos Deo favente instaurabimus aliquando„ hanc versionem, viamque aperiemus planiorem,„ & minùs fallacem, quàm hactenus factum sit,„ quâ adulterinis separatis, vetus & genuina, quoad„ fieri possit, reducatur scriptura. „ *Hic tamen fidem suam non liberavit.*

Biblia Græca LXX. Interpretum, studio Joannis Leusden excusa juxta exemplar Londinense, 8. Amstelodami, apud Henricum Boom & Viduam Joan. van Someren 1683. *Testis est ea de re Joannes Leusden ad calcem dissertat. de LXX. Interpretibus pag. 33. Philologi Ebræo-mixti. Editio valde mendosa.*

Biblia Græca seu Veteris & Novi Testamenti omnia Græcè, &c. *ut in editione Francofurtana anni 1597. juxta quam hæc nova facta est.* Olim 1687.

qui-

quidem alibi excusa, & nunc primùm impressa Venetiis, cum præfatione seu dedicatione Græca ad Joannem Serbanum Cantacuzenum, & synopsi contentorum in capitibus S. Scripturæ, velut indice plenissimo, in folio reg. Venetiis, Nicolai Dulcis 1687.

„ Operæ pretium est notare, editionem hanc „sequi per omnia editionem Wechelianam (adeoque & Aldinam) Francofurti an. 1597. impres„sam cum variis lectionibus, accurante, ut non sine „ratione conjicere licet, Sylburgio editam. *Acta Erudit Lips. tom. 2. supplementorum p.* 275.

Reverà Fridericus Sylburgius „ scholastico pulve„re relicto (*ut ait in hujus vita Melch. Adami*) to„tum se elucubrandis veterum scriptis & autori„bus, Græcis præsertim restituendis dedit. Egit „ergò Francofurti ad Mœnum in celeberrimo Ty„pographejo Wecheliano, &c. *Deinde* varia opera (*de Bibliis ne vola quidem*) ejus labore edita *recenset, quibus ferè omnibus varias adjungere solebat lectiones. Hæc quidem conjecturam confirmant; contra vero illam faciunt & Sylburgii mors quæ accidit anno* 1596. *die* 16. *Februarii, & linguæ Hebraicæ imperitia, (nullibi enim legitur hanc didicisse linguam.) Hæc Biblia excusa sunt an.* 1597. *studio viri linguarum peritissimi, imprimis Hebraicæ, siquidem variantes ex Hebræo lectiones summo studio annotavit; has enim solùm adjecit, cætera enim scholia ex editione Romana exscripsit.*

1697. *Biblia Græca seu* Vetus Testamentum Græcum ex versione LXX. Interpretum cum libris, *quos vocant Protestantes*, Apocryphis, juxta exemplar Vati-

Vaticanum Romæ editum & Anglicanum Londini excusum. Accessit Novum Testamentum juxta Oxoniensem editionem recusum, cum parallelis scripturæ locis & variantibus lectionibus, quæ è plurimis msc. & impressis codicibus studiosè collectæ sunt. Omnia accuratissimè ad fidem optimorum codicum, emendatiùs quàm unquam anteà, expressa, *curâ & studio Matthiæ Jacobi Claveri, & Thomæ Klumpfii, cum Joannis Frickii prolegomenis, in quibus de variis Græcis Bibliorum editionibus accuratè differit.* 2. vol. in 8. Lipsiæ & Goslariæ, sumptibus Joan. Georgii Kõnigii, typis Christophori Fleischeri 1697.

Biblia Græca, seu Vetus Testamentum juxta Septuaginta Interpretes. Tomus I. continens Octateuchum. Quem ex antiquissimo Codice msc. Alexandrino accuratè descriptum, & ôpe aliorum exemplarium ac priscorum Scriptorum, præsertim verò Hexaplaris editionis Origenianæ, emendatum atque suppletum, additis sæpe asteriscorum & obelorum signis, summa curâ edidit Joh. Ernestus Grabe S. T. P. Annæ Reginæ Magnæ Britanniæ dicatum opus, cui præmittitur Jo. Pearsoni præfatio parænetica, & Grabii Prolegomena, in fol. & in 8. Oxonii, è Theatro Scheldoniano 1707. 1707

† *Hoc opus chartæ & typorum splendore in utrâque forma, tum majore tum minore, oppido se commendat, majorem quoque lucem & claritatem ab eruditis notis editoris accepturum.*

Reliqui tomi, in quorum ultimo annotationes referuntur, sub prælo sunt.

Ex

Ex cap. 2. Prolegom. Grabii. §. 3. Cùm in Bi-„bliis Polyglottis textus MS. libri *Alexandrini* nec „adeò exactè ac plenè, nec continuâ serie sit ex-„pressus, sed ubi à Romana Editione, quam pro „norma eligendam putavit Waltonus, discrepat, „in inferiori paginæ ora per notas, easque hinc in-„de frequentissimas distinctus legatur; cumque „aliquando, ubi integra capita sunt transposita, „non sine mora ac tædio eum assequi ac invenire „possit lector: necessarium utique visum fuit, ut „laudatus codex accuratè typis ederetur, prius-„quam vetustate prorsus exederetur. Accedit „quòd textus *Alexandrinus*, licet *Vaticano*, ut ante „dixi, longè præferendus, multis tamen in locis & „ipse sit corruptus, ac mutilus partim, partim in-„terpolatus: Ubi talis desiderata est editio, quâ „is emendatus ac redintegratus in lucem prodiret. „§. 4. Ante omnia scias L. B. quòd textus Codi-„cis *Alexandrini* majusculo charactere sit expres-„sus, paulò minori autem ejusdem sive supplemen-„ta, sive emendationes; quòdque his nihilomi-„nus in margine lectio dicti libri majoribus literis „sit apposita; adeo ut uno intuitu perspicere que-„as, & quomodo is habeat, & quomodo habere „debebat. Ac plerumque mendosa verba è regi-„one emendatorum excudi feci; attamen omnes „sive Librarii nostri, sive Libri, ex quo is descripsit, „errores in margine annotare, ac sacrum textum „legentes citra rationem sæpiùs interturbare no-„lui: sed commodum potiùs duxi, menda mani-„festissima hoc loco recensere... §. 5. Sunt & a-„lia quædam menda, ab ipsis tamen Librariis cor-

recta:

recta: unde nos eorum emendationes in hac E-„ ditione secuti sumus, nisi ubi manifestæ sunt eo-„ rumdem hallucinationes; tunc enim primam„ scripturam expressimus. . . §. 8. Textus *Alexan-*„ *drinus* in nostra Editione quoad literam cha-„ ractere majore est expressus: quæ autem mi-„ noribus typis excusa leguntur, pro emenda-„ tionibus vel supplementis laudati codicis sunt„ habenda.„

„Novam quam in me suscepi (*ait Joan. Ern. Grabe in Epist. ad Humphr. Hody relata pag. 639. de Bibliorum textibus origin.*) Editionem LXX. In-„ terpretum ita Deo juvante elaborabo, ut ad exem-„ plar ab Origene in Hexaplis cum asteriscis & obe-„ lis exhibitum quàm proximè accedat. Ope enim„ atque authoritate msc. codicum partim, partim„ editorum librorum quorumdam, non modò obe-„ los istis, quæ ab Hebræo codice absunt, verbis ap-„ ponam, sed & ea quæ in vulgato τῶν ό textu de-„ sunt, suis quæque locis, paulò minore tamen cha-„ ractere, inseram, præfixis quidem asteriscis, ubi ea„ ab Origene ex Theodotionis, vel Aquilæ aut Sym-„ machi versione addita constat, sine isto autem si-„ gno, ubi illa post Adamantii ævum incuriâ librari-„ orum exciderint. Menda quoque plurima, quæ„ hactenus irrepserunt, è medio tollam, adeò ut ul-„ tra bis mille loca ægra sanitati, mutila integritati„ restituam, ac ducentos & quod excurrit versus in-„ tegros addam.„ *Hæc ille.*

† Illustrem Ezech. Spanhemium ad recensendam & expoliendam Græcam Bibliorum versionem elegantissimo carmine invitavit Petrus Francius,

quod legitur *pag. 255. Poëm. posthum.* ac inde repetitur à *Jo. Alb. Fabricio Biblioth. Gr. lib. 3. c. 12.*

1708. Biblia Græca LXX. interpretum cum variantibus lectionibus, ex recensione Lamberti Bos, 4. Amstelodami, Halma 1708.

Liber Geneseos Græcè. V. *Idem Polyglottus* 1601.

†Caput I. Geneseos Hebr. & Græce, *specimen Hexaplorum Origenis*, fragmentis Veterum Interpretum è Philoponi maxime commentariis in Hexaemeron conquisitis, cum v. 1. cap. XI. Oseæ ex eadem editione Hexaplari, descriptum extat in Bibliotheca Græca V. CL. Jo. Alb. Fabricii lib. 3. cap. 11.

Josuæ historia, editio Græca. (Hæc Septuaginta duorum Interpretum quidem est, sed admixtione verborum Theodotionis suppleta, atque asteriscis, obeliscisque & limniscis, ut olim ab Adamantio, ubique distincta, illustrataque, & ab incredibilibus multis mendis repurgata, *ut fert pagina post titulum operis.*) Omnia fideli studio & industriâ Andreæ Masii. V. *ejus comment. in Josuam*, fol. Antuerpiæ, Plantini 1573.

Ex ejus Epistola ad Philippum II. Hispaniæ Regem nuncupata. „ Ego igitur in Josua & menda omnia (quoad ejus à me fieri potuit, in tanta pravitatis vetustate) correxi; & asteriscos obeliscósque suis locis restitui. In ea autem correctione emendationeque cùm aliorum vetustissimorum codicum & præsertim ejus, qui in Vaticana Bibliotheca habetur, fidem sum secutus; tum Interpretem Syrum ubique auctorem certissimum habui; qui ea Græca ad verbum ex-

pres-

pressit ante annos nongentos, quæ in Adaman-„ tii Hexaplis ab Eusebio in nobili illa Cæsariensi„ Bibliotheca fuere collocata... Nolim enim su-„ spicari, meo me fisum ingenio, quâdam per-„ spicacitatis opinione, vel literam unam mu-„ tasse.„

„Monendus est lector (*inquit Jo. Morinus*,„ *Exercit. Bibl. lib. 1. Exercit. 9. cap. 6.*) versio-„ nem Græcam de novo à Masio non esse com-„ positam; elegit ille Aldinam editionem, ut o-„ mnium quæ tum ferebantur sinceræ Septuaginta„ Interpretum editioni conformiorem, & juxta„ Syrum suum exemplar ex Complutensi, aliis-„ que codicibus supplevit quæ in ea deerant, aut„ resecuit quæ abundabant, aut deniquæ reforma-„ vit, quæ aliter se habebant. Varias prætereà„ lectiones, ut annotatas in Syro codice depre-„ henderat, sub limnisco margini apposuit, ut„ ipse hæc omnia narrat in adnotationibus ad illas„ Origenis figuras à se recèns Græcæ translationi„ restitutas.„

Libellus Ruth Gr. ad exemplar Complutense, cum castigat. Drusii, 8. Franekeræ 1586. in 4. Amstelod. 1632.

Libellus Ruth Græcè (*ex Veneta editione*. V. *Idem Polyglottus* 1599.

Liber Tobit juxta editionem Romanam, cum scholiis Joannis Drusii, in 4. Franekeræ 1591.

Libri Esther editiones Græcæ duæ, altera Origenica cum obelis & asteriscis, altera vetus, ex A-rundeliana Bibliotheca nunc primum productæ & excusæ studio Jacobi Usserii *in fine ipsius syntagmatis*

de 70. *Interpretum versione*. 4. Londini 1655. Lipsiæ 1700.

Textus Jobi ΣΤΙΧΗΡΩΣ juxta veram & germanam 70. Seniorum interpretationem è venerando Bibliothecæ Regis Angliæ manuscripto *Alexandrino*. V. *Catena Græca PP. in Job per Nicetam, studio Patricii Junii edita*. In folio, Londini è Typographio Regio 1637.

Idem Græcè juxta editionem Londinensem recensitus & cum variantibus lectionibus editus à Joanne Terentio, in 4. Franekeræ 1663.

Psalmi Græcè. V. *Iidem Polyglotti ad an.* 1516. 1518. *bis*, 1530. 1545. 1548. 1569. 1602. 1632. 1643.

Psalterium Græcè *cum versione Latina, vel potiùs recognitione* Joannis *Crestoni* Placentini Monachi; præmissa est ejus epistola ad Ludov. Donatum Episcopum Bergomensem, in folio. *Ad calcem legitur:* Impressum Mediolani M. CCCC. LXXXI. die 20. Septembris.

Ex Epistola dedicatoria, „Circiter septuaginta „loca correximus Græcam veritatem secuti. Ver„ba quæ deerant suis locis addimus. Unum te „præsul memorande ignorare nolo: Psalterium „quod Ambrosianum dicitur in paucis imo in nul„lis à Græco discrepare... Feci & ipse in hoc psal„terio: non tamen ut Græcis schematis uterer sed „ut Græcè discere volentibus morem gererem ver„bum verbo reddidi.

Psalmi Græcè, *charactere vetustissimo & singulari, in 4. in cujus voluminis fine legitur*: In nomine sanctæ Trinitatis, Patris, Filii & Spiritus Sancti: Excudi

cudi hunc librum ego Alexander ex Chandace urbe Cretæ, filius sapientissimi & celeberrimi Domini Georgii Presbyteri τȣ̃ Ἀλεξάνδρȣ anno millesimo quadringentesimo octogesimo sexto, mensis Novembris die decima quinta, Venetiis. *Extat hæc editio Parisiis in Bibliotheca Soubiziana.*

Psalmi Græce cum præfatione Justi Decadyi, in 4. Venetiis in ædibus Aldi Manutii, anno non indicato. *Editi sunt sanè post annum 1495. siquidem Aldus, ut ipse scribit in præfatione Stephani Byzantini, libros Græcos primum impressit, sc. Aristotelis opera, bello in Italia ingruente, nempe anno* 1494.

Psalmi Græcè in 12. Argentorati 1524.

Iidem Græcè in 16. Antuerpiæ, Joan. Graphæi 1533.

Iidem Græcè in 8. Venetiis, Joan. Petri Pinelli 1535.

Iidem Græcè, in 16. Parisiis, Francisci Stephani 1543.

Iidem Græcè, & Latinè, 16. Antuerpiæ 1543.

Psalterium Græcum, in 12. Venetiis 1545. in 24. Argentorati, Wolphii Cephalæi 1545.

Idem Gr. Lat. ad fidem veterum exemplarium atque adeò codicis Græci msc. D. Victoris, locis quàm multis repurgatum, in 12. Parisiis 1545.

Idem Gr. Lat. 12. Basileæ, Brylengeri 1546.

Idem Gr. 24. Basileæ 1549. 8. Argentor. 1550.

Idem Gr. Lat. in 8. Basileæ, Brylengeri 1557.

Idem in 16. Parisiis, Nivelle & Prevost 1559.

Idem Gr. 8. & 16. Antuerpiæ, Plantini 1568.

Idem Græcè in 4. Argentorati 1574.

Idem Græcè in 24. Antuerpiæ, Christoph. Plantini 1584.

Idem juxta exemplar Complut. 16. Ibid. typis Plantini 1584.

Idem Gr. in 8. Venetiis, Pinelli 1602. 1621. 1627.

Idem Græcè. Subjicitur duplex Lexicon, Grammaticum, quo præcipua quæ in Psalmis occurrunt vocabula unà cum eorum etymologiis explicantur: historicum alterum quo personæ & nomina propria, quorum in Psalmis fit mentio, illustrantur, 4. Venetiis, Antonii Pinelli 1643.

Psalmi Gr. Lat. 24. Parisiis, Cl. Morelli 1618.

Psalterium juxta exemplar Alexandrinum, Gr. & Lat. 8. Oxoniæ è Theatro Sheldoniano 1678.

Ex admonitione ad Lectorem. Ex codice Alexandrino „ tibi L. C. Psalterium exhibemus eâ fide & „curâ quæ sacris debetur. *Stichorum* distincti„onem, quam vides, Latina vetus editio & Græ„ci aliquot codices, qui ad manum erant, ubique „confirmabant.

Psalterium Græcè, curâ Apollinarii Agrestæ Abbatis Ordinis S. Basilii editum, 4. Romæ 1685.

Esaias Propheta Græcè, studio Sebastiani Munsteri. V. *Idem Polyglottus absque anno.*

Esaias Propheta Græcè editus (ex codice Renati Marchali) à Joanne Curterio. V. *Procopii Gazæi Epitome Comment. in Esaiam*, fol. Parisiis 1580.

Breves Danielis laciniæ Græcè ex versione LXX. Interpretum ad caput VII. & IX. pertinentes. Has ex Justino Martyre, Clemente Alexandrino & Tertulliano (ex hoc postremo Latinè)

ne) collegit & è regione versioni Theodotionis appositas suo de 70. Interpr. syntagmati inseruit Jac. Usserius, 4. Londini 1655.

IV. priora capita Prophetiæ Oseæ cum obelis & asteriscis ex codice Rupifucaldiano. V. *Phelippæi comment. in Oseam.* in fol. Parisiis 1636.

Bibliorum pars Græca, sc. Tobit, Judith, Baruch & Jeremiæ Epistola, quæ Hebraicè non invenitur, in 4. Antuerp. Christoph. Plantini 1575.

Eadem, adjectus est liber Sapientiæ & Ecclesiasticus Græcè in 4. Ibidem 1584. Eadem, in 8. Leidæ, Raphelengii 1613.

Eadem Græcè & Latinè cum dictis Scripturæ parallelis, tabulis synopticis Heideggeri, & prolegomenis Jo. Alberti Fabricii, in 8. Lipsiæ 1691.

† *Ex præfatione*: Inter Versiones Latinas librorum Ecclesiastic. quarum plurimæ extant, illæ inprimis nobis se probarunt, quæ Jo. Drusium auctorem habent; quia Græca ubique fere exactius exprimunt, neque tamen ineptæ sunt Latinis auribus nec obscuræ... *Ecclesiasticum* itaque ex Drusii translatione damus... '*Tobiam*, quem Græcè tantum Drusius edidit, ipsi sumus interpretati. *Juditha* librum vulgamus cum versione Claudii Badvelli, *Sapientiam* cum translatione Victorini Strigelii... *Orationi Manassea* interpretem quem præponeremus Vulgato neminem reperire potuimus. Adjecimus tamen duas ejus elegantissimas paraphrases, alteram Græcam Jo. Gothofr. Herrichen, alteram Latinam Balduini Berlicomii.

† Eadem Græcè, in forma 8. majore, Francofurti 1694.

Sententiæ Jesu Siracidæ (*seu Ecclesiasticus*) Græcè summâ diligentiâ & studio singulari Joachimi Camerarii editæ cum necessariis ejusdem annotationibus, 8. Basileæ 1551. 1555. Lipsiæ 1568.

Eædem Gr. & Lat. cum notis, 8. Lipsiæ 1570.

Eædem Græcè ad exemplar Joach. Camerarii, 8. Lipsiæ 1682.

Eædem Græcè & Latinè cum versione & notis Matthiæ Bergii Brunsuicensis in 8. Helmstadii 1580. † Lubecæ 1591.

Eædem Græcè ad exemplar Romanum, & Latinè ex versione Jo. Drusii cum ejus notis, in 4. Franekeræ 1596.

Eædem Græcè cum variantibus lectionibus ex membranis Augustanis aliisque codicibus, additâ versione Latina vulgatâ, cum notis Davidis Hoeschelii, in 8. Augustæ Vindelicorum, Jo. Prætorii 1604.

† Eædem Græcè ex recensione & cum notis Dav. Hoeschelii. V. *Crit. Sacr. Tom. V. f. Lond. 1660. Francofurti* 1695. *& Amstelod. 1698.*

Eædem Græcè, in 8. Argentorati 1628.

† Liber Sapientiæ Græcè & Latinè ex versione Nic. Selnecceri, cum argumentis notisque in 8. Lipsiæ 1568.

Liber Hasmonæorum, qui vulgò prior Maccabæorum, Græcè ex editione Romana, & Latinè ex interpretatione Joannis Drusii, cum notis ejusdem, in 4. Franekeræ, Excud. Ægidius Radæus 1600.

No-

Novum Testamentum Græcè sine spiritibus & accentibus, ut ipsum autographum meliùs referat, *juxta codicem Vaticanum.* V. *Biblia Polyglotta Complut. anno* 1514. *edita, sc. Novum Testamentum; at publicatum duntaxat post annum* 1522. *Hæc editio omnium prima est ac nobilissima Aliæ editiones,* V. *Biblia Polyglotta* 1572. 1596. 1599. 1645. *Annus editionis.* 1514.

Joan. Millius pag. 108. *prolegom. N. T. Gr. hæc scribit:* „Ex codicibus mss. N. Test. *quos sibi corrogaverat Franc. Ximenius,* erat Epistolarum Apostolicarum codex, ex insula Rhodo allatus ac modò donatus D. Cardinali. Id enim à Stunica, cui haud exiguæ in codicibus hisce conferendis partes erant, discimus, qui mentionem ejus facit haud semel, & inter venerandæ vetustatis libros recenset, qualibus præcipuè usos se profitentur hujus Editionis Curatores, ac quales porro notat Stunica cum versionis Vulgatæ lectione magis quàm cœteros convenire. Certè tantam in eo cum textu Latino concordantiam deprehendit Erasmus, ut eum ad codicem aliquem Latinum castigatum fuisse suspicaretur. Cœteri omnes è Bibliotheca Vaticana conquisiti sunt. Codicis qui extat jam ad finem Bibliorum Græcorum κατὰ τοὺς ό, à Sixto V. editorum, haud dubium est quin rationem habuerint Editores isti. E reliquis erat insignis ille præ cœteris Codex, *eximiæ vetustatis spectatæque fidei,* quem tanquam Archetypum Complutensibus nostris tradidit Leo X, (Erasmus Epist. l. 23. Ep. 8.) quemque proindè secutos eos in hac editione ait Erasmus in capitibus argum. præfixis Editioni quintæ N. T.

„Certum est eos parùm sibi permisisse in emen-„datione textûs hujus Vaticani: imo potiùs ipsum „universum integrum, & illibatum propemo-„dùm, qualis extabat in msc. Exemplari, transtu-„lisse in hanc editionem. Indicio rei hujus lucu-„lento planè sunt lectiones singulares, quibus „passim conspersa est hæc editio.

Et pag. eadem. „ Licet autem (*pergit Millius*) „κατὰ πόδας ferè presserint Vaticanum hoc exem-„plar; haud dubium tamen, quin ipsius textum „ad cœterorum Leonis X. codd. fidem hic illic „correxerint... Illud pro rato est, in paucis ad-„modùm à codice suo abiisse Editores... Certè „commodùm accidit in Evangeliis, quòd ad unum „hoc compositi fuerint exemplar. Hinc enim „textus purior & ab injectitiis lectionibus aliquan-„to liberior illo quem exhibent posteriores ali-„quæ editiones N. Test. Unius nimirum codicis „ductum secuti, ejus solius interpolationes, haud „ita numerosas, in editionem hanc transtulere... „In Actis autem Apostolorum & epistolis haud „ita prosperè cessit Complutensibus nostris dili-„gens ista textûs ad codicem hunc unum confor-„matio (*cujus rei exempla hîc proferuntur*). Missis „autem istis, textus reliquus sanus ferè est, & „suprà quàm à primis Editoribus expectari pote-„rat, emendatus: ad genuinam dictionem Apostoli-„cam omni propemodùm sui parte egregiè com-„positus; tantæque propterea apud succedentes N. „T. Editores auctoritatis, ut ad Editionem hanc po-steriores suas magis magisque accommodarint.

„*Idem ibidem pag.* 111. Optandum omnino esset ut

ut editio hæc magnifica, sicut omnium prima,,
erat, ita sola quidem fuisset, cujus textus (dem-,,
to uno & altero vitio quæ in iterata proinde,,
Bibliorúm istorum editione sustulit Arias Mon-,,
tanus) integer & illibatus in editiones posterio-,,
res quasque transiisset . . . præstitisset omnino,,
principi huic Editioni (ceu immobili fundo) ad,,
marginem lectiones, quæ meliores judicarentur,,,
adjecisse, quàm sublatis iis, has in ipsarum locum"
in corpore textûs subrogasse. (Simon part. I.,,
Hist. crit. textus N.Test. c. 29. pag. 340.) *Ita*,,
Joannes Millius.

Novum Instrumentum omne Græcè & Latinè, diligenter ab Erasmo Roterodamo recognitum & emendatum, non solùm ad Græcam veritatem, verùm etiam ad multorum utriusque linguæ codicum, eorúmque veterum simul & emendatorum fidem, postremò ad probatissimorum auctorum citationem, unà cum annotationibus. Præfigitur epistola Erasmi Leoni X. nuncupata, & ejus apologia. *Hanc editionem accurarunt Joan. Oecolampadius & Sigism. Gelenius*, in fol. Basileæ, Joannis Frobenii 1516. 1516.

Ex hac Epistola. ,,Novum Testamentum uni-,,
versum ad Græcæ originis fidem recognovimus,,,
idque non temere nec levi operâ, sed adhibi-,,
tis in consilium compluribus utriusque linguæ,,
codicibus, nec iis sanè quibuslibet, sed vetustis-,,
simis simul & emendatissimis. Et quoniam no-,,
vimus in rebus sacris religiosè quoque versan-,,
dum esse, nec hac contenti diligentiâ, per omni-,,
a veterum Theologorum scripta circum volan-,,
tes,

„tes, ex horum citationibus atque expositionibus „subodorati sumus, quid quisque legisset, aut „mutasset. Adjecimus annotationes nostras, quæ „primùm lectorem doceant, quid quâ ratione „fuerit immutatum, deinde si quid alioqui per„plexum, ambiguum, aut obscurum, id explicent „atque enodent. Postremò quæ obsistant, quo mi„nus proclivè sit in posterum depravare, quod nos „vix credendis vigiliis restituissemus.

Ex præfatione annotationum in Nov. Testament. „Testamentum quod vocant novum, omni quâ „licuit diligentiâ, quâque decuit fide recognovi„mus, idque primum ad Græcam veritatem, ad „quam ceu fontem, si quid inciderit, confugere. . . „& ipsa Romanorum Pontificum decreta jubent; „deinde ad fidem vetust ssimorum Latinæ linguæ „codicum, quorum duos exhibuit Joannes Cole„tus, Paulinæ apud Londinum Ecclesiæ Decanus, „adeò priscis literarum typis, ut mihi ab integro „discenda lectio, & in noscitandis elementis fue„rit repuerascendum. Tertium præbuit Illustr. „Virgo Margareta, Caroli Cæsaris amita, cujus in „hac editione tertia (*anni* 1522.) frequenter ad„duximus testimonium *aurei codicis* titulo, quòd „totus & auro sit convestitus, & aureis literis „pulchrè descriptus. Mox aliquot miræ vetustatis „exhibuit Brugis, ut antiquissimum, ita longè „celeberrimum Collegium Divi Donatiani. Nam „ante, codicem bellè castigatum præbuerat Col„legium Corsendonkense, præter eos quos nobis „eruditissimi fratres Amerbachiani communica„rant.

Non

Non igitur ad animi nostri somnium emen-„ davimus quædam, sed ad horum quos recensui„ codicum fidem, aliorumque his similium, quos„ non perinde refert memorare. Postremò ad pro-„ batissimorum omnium suffragiis auctorum vel ci-„ tationem, vel emendationem, vel enarrationem „ nempe Origenis, Chrysostomi, Hieronymi, Am-„ brosii, Hilarii, Augustini, Theophylacti, Bedæ „ quorum testimonia compluscilis locis in hoc ad-„ duximus... Hac in parte cùm primùm hoc opus„ ederemus, nonnihil adjuti sumus operâ subsidiari-„ â viri trium peritiâ linguarum eminentis, Joannis„ Oecolampadii, &c.„

„Quod sane miror (*inquit ipse Erasmus tom.* IX. *Operum pag. 801. Ad collationes cujusdam juvenis* Francisci Titelmanni *responsionis*) à nemine casti-„ gatorum hactenus animadversum, quum id mu-„ neris in prima editione obierint Joannes Oeco-„ lampadius & Nicolaus Gerbelius, in quarta Sigis-„ mundus vir egregiè doctus. „

Quibus hæc placet editio, (*vulgata*) quam ego„ nec damno nec muto, his sua manet editio.„ Si quidem ea nostra castigatione non læditur „ sed redditur illustrior, purior, emendatior...„ Illud ausim polliceri, quisquis hanc nostram do-„ mi legerit, suam rectiùs intellecturus est...„ Jam si collatio tibi non satisfacit, ne continuò„ pronuncies. Consule nostras annotationes, quæ„ forsan tibi vel autoritate testium, vel rationi-„ bus adductis satisfacient. Fit interim, ut diversa„ sit lectio, fit ut iisdem ex verbis complures sensus„ accipi possint. Nos primum unicam duntaxat„ le-

„lectionem proponimus. Nec enim aliter poteramus. Cœterum in annotamentis varias referimus, aut indicantes quid nobis optimum videatur, aut tuo relinquentes arbitrio, quid sequi malis. Sunt in quibus nostra vulgata magis probatur editio, aut Ambrosiana lectio, quàm Græci codices. Et tamen, consentientibus omnibus Græcis exemplaribus, quoniam illa mutare non licuit, Latina accommodavimus, ne non responderent, cum in hoc ipsum adderentur. Cœterum id in scholiis discutimus. „ *Ita Erasmus in Apologia sua tertiæ suæ editioni N. T. præfixa.*

„Cum jam edendum esset opus (*sc. N. Test.*) instigarunt quidam, ut vulgatam editionem meâ vel correctione, vel interpretatione mutarem. Ejus sarcinulæ accessionem, cum oppidò quàm levem esse ducerem, longè gravissimam ipsam comperi. Deinde perpellebant, ut annotationes adderem, aliquantò lucupletiores. Jam protinus, ut scis, texenda omnia. Accessit & illud oneris, arbitrabar Basileæ haberi emendata exemplaria. Ea spes quoniam fefellit, coactus sum præcastigare codices quibus usuri erant Typographi. Ad hæc conducti erant duo probè docti, alter Jurisconsultus (*Gelenius*), alter Theologus (*Oecolampadius*), etiam Hebraicè peritus, qui formis castigandis præessent: at hi quoniam hujus laboris erant rudes, quod susceperant, præstare non poterant, proinde necesse fuit extremam formarum, quas vocant, recognitionem in me recipere. Conficiebatur simul & excudebatur opus, absolvebatur singulis diebus ternio, sic nunc vocant. „ *Ita idem Erasmus*

mus Epist. lib. 1. *Ep.* 7.

Idem Epist. lib. 19. *Ep.* 91. „ In Novo Testamento nihil aliud proposueram quàm instaurare sinceram lectionem, & additâ luce discutere quædam ad quæ videbam multos impingere. Neque quicquam mihi minus erat in animo, quàm mutare vulgatam interpretationem; imò & veterem translationem addidissem Græcis, quamvis dissidentem, ni me docti quidam amici consiliis improbis veriùs quàm felicibus huc protrusissent reclamantem... „ *Ibid. post unam & alteram paginam.* „ Quum ederem primùm Novum Testamentum, aderant assiduè Capito & Oecolampadius, quorum uterque tum videbatur & vir pius & Theologus, utcumque res mutatæ sunt.„

Horum precibus devictus, vir aliàs consultissimus pariter & doctissimus, è regione textûs Græci posuit versionem à se perpetuò renovatam Latinisque auribus, si placet, & Græco, quem exhibebat textui magis accommodatam. „ In Evangeliis unum ferè secutus est exemplar; illud dico, quod suppeditavit ipsi Monasterium Prædicatorum Basileæ... In Actis Apostolorum & Epistolis Apostolicis codicis alterius supradicti, usuram nactus est, qui Prædicatorum Basileæ erat... Exemplar mire castigatum esse ait & venerandæ antiquitatis, sexcentorum scilicet annorum... In Apocalypsi adornanda uno usus est, Reuchlini exemplari; in fine libri deerat clausula.., quum jam haud occurrebat alius codex, *hanc* Erasmus è Latina versione in Græcum transtu-

lit.

„lit. In hac editione, quæ omnium jam primo in „vulgus prodiit, præter menda, quibus ſcatet, typo- „graphica, lectiones jam olim notavimus vitioſas „paulò ampliùs quingentas; ſimúlque etiam puras „& genuinas plus centum, pro quibus in poſterio- „ribus Eraſmi editionibus, neſcio quo conſilio, re- „poſitæ ſint non bonæ. „ *Joannes Millius pag. 112. prolegom. in Novum Teſtamentum Gr.*

„Eraſmus inſtitutâ ſemel atque iterum Exem- „plarium N. T. (quæ in priori recognitione qua- „tuor, in poſteriori quinque ipſi obtigerant) „Græcorum inter ſe & cum mſſ. codicibus ver- „ſionis Vulgatæ, Patrumque etiam monumentis „collatione (Epiſt. l. 12. Ep. 28.) textúque adeò „ad mentem ipſius caſtigato, ad Editionem novi „Fœderis ſe accinxit Baſileæ, circa Calendas O- „ctobres anni 1513. (Epiſt. l. 8. Ep. 29.) Ibi ſup- „petebant ipſi tria exemplaria codicum Evange- „liorum, & alterum Actorum & Epiſtolarum Apo- ſtolicarum ſuppeditabat Monaſterium Prædicato- „rum Baſileæ; Apocalypſeos exemplar, Joannes „Reuchlinus.... Ad finem certè perductum eſt „opus, intra menſes fere quinque, teſte ipſo „Eraſmo (Epiſt. l. 1. Ep. 7.), unaque cum amplo annotationum corpore ipſi affixo in lucem prodiit „poſteà menſe Februario 1516. „ *Joannes Millius ibidem pag. 111.*

„Eraſmi translatio omne punctum ſemper & „apud omnes tulit; ita ut nihil in ea repurgan- „dum deprehenderit ſupremus Senatus Generalis „Inquiſitionis in Regno Hiſpaniarum... Hanc „Eraſmi verſionem permittit ſub nomine auctoris

dam-

damnati. „ *Laur. Beyerlinck præf. in varias Sacr. Bibl. translationes Antuerpiæ 1616. editas.*

„ Quidam (*iuquit. Doctiſſ. Huetius libr. 2. de interpretatione* §.22.) intra Novi Teſtamenti can-„ cellos ſuam in interpretando induſtriam expli-„ cuerunt, quorum facile, meo judicio, princeps,„ eſt Deſiderius Eraſmus: is eâ facilitate hanci or-„ navit ſpartam, ut & verba verbis, & ſententias„ ſententiis, & ſaporem ſapore exæquaverit; &„ perſpicuitatem tamen cum dictionis caſtitate&„ nativo illo colore obtinuerit, quæ ad integram„ Interpretis laudem unicè requirebamus. Quin„ etiam ubi propter Latinæ linguæ indolem quod„ uno Græci, idem pluribus exponere verbis ne-„ ceſſe habuit, aſcititia verba vario & inſigni cha-„ ractere depingi curavit, quo fidei ſuæ integritas„ palam extaret. Inde adeò Leonis X. Pont. Max.„ diplomate commendari meritus eſt hic ipſius„ labor.„

Eo tamen nomine ſugillatus eſt à multis, in-„ ter quos familiam duxit Petrus Sutor. Præ-„ ter hunc (*ut ſcribit Kortholtus de variis Bibl. editionibus cap.* 15. §. 27. 28.) Eraſmi Novo„ Teſtamento ſe objecit Jacobus Lopes Stunica;„ cui cùm Apologiam Eraſmus opponeret, liti„ huic immiſcere ſe cœpit, præſertim quod ad„ annotationes Eraſmianas attinet, Sanctius Ca-„ ranza, Theologus Complutenſis, editis pro Stu-„ nica vindiciis, quibus reſpondit Eraſmus. In-„ ſurrexit porro in Eraſmum heic Eduardus Leus.„

Hoc meritò illi debetur quòd recentiorum„ omnium interpretum N.T. accuratiſſimus ha-„

peatur. „ *Rich. Simon cap. 21. hist. crit. version. N. T. pag. 262.*

Aliæ editiones, 2. recognitio ab auctore facta 1519. 3. 1522. *bis*, 4. 1527. 5. 1535. 1540. 1541. 1542. *bis*, 1543. 1549. 1551. 1553. 1558. 1559. *bis*, 1562. 1564. 1566. 1570 *bis*, 1577. 1578. 1592. 1594. 1598. 1606. 1618. *bis*, 1659. 1673. 1674. 1693. *bis*.

Novum Testamentum Græcum. V. *Biblia Græca*, in fol. Venetiis 1518.

1518. Novi Testamenti textus in his Bibliis, Erasmico, qui paulò ante prodierat, adeò mirificè „similis est ut ad eum expressum fuisse, haud sit, „quod dubitemus. Idem est editionis utriusque „apparatus... Quid quod ab Erasmica adeò pa-„rum recesserint editionis Aldinæ Curatores, ut „etiam errores ejus quàm plurimos in suam trans-„ferendos curarint... Quamvis autem ex dictis „luce clarius sit compositam fuisse hanc ad Era-„smicam, haud paucis tamen in locis ab ea reces-„sum videmus, partim operarum incuriâ, partim „Curatorũ ipsius operis ingenio, plerumque au-„tem auctoritate aliquorum mss. Exemplarium. „Certè locis plus centum, emendatum in hac e-„ditione comperi textum Erasmicum; ac totidem „ferè locis vitiatum. *Jo. Millius pag. 112. proleg. in N. T. Gr.*

1951 Novi Testamenti omne, multò quàm antehac diligentiùs ab Erasmo Roterodamo recognitum, emendatum & translatum, non solùm ad Græcam veritatem, verùm etiam ad multorum utriusque linguæ codicum, eorùmque veterum simul & emendatorum fidem, postremò ad proba-

batissimorum auctorum citationem, emendationem, & interpretationem, unà cum annotationibus recognitis ac magnâ accessione locupletatis, quæ lectorem doceant, quid quâ ratione mutatum sit. Præfigitur diploma LeonisX.Pont. Max. Epistola Erasmi ipsi nuncupatoria, Paraclesis ad lectorem, Apologiæ Erasmi & Canones Evangeliorum ab Eusebio confecti, *secunda recognitio.* In folio, Basileæ, Joannis Probeni; 1519.

Dilecto filio ErasmoRoterodamo, sacræ Theo-„ logiæ Professori, Leo Papa X. Dilecte fili, sa-„ lutem & Apostolicam benedictionem. Valdè nos,„ delectarunt lucubrationes tuæ in Testamentum„ Novum jam pridem editæ, non tam quia no-„ stro nomini dicatæ fuerant, quàm quod nonvul-„ gari sed novâ & insigni quadam eruditione præ-„ stabant omniúmque doctorumcalculo plurimū„ laudabantur. Quas nuper à te recognitas & plu-„ ribus additis notationibus locupletatas illustra-„ tasque fuisse certiores facti, non mediocriter„ gavisi sumus, ex prima illa editione, quæ ab-„ solutissima videbatur, conjecturam facientes„ qualis hæc futura, quantumque bonis. Theolo-„ giæ studiosis ac orthodoxæ fidei nostræ sit allatura. Macte igitur istius animi tui esto, ac pu-„ blicæ utilitati studens, operi tam sancto, ut in„ lucem exeat, sedulò invigila, dignam quidem„ tot laborum mercedem ab ipso Deo relaturus„ à nobis verò meritam comendationem, & cun-„ ctis Christi fidelibus perpetuam laudem conse-„ cuturus. Datum Romæ apud S. Petrum suban-„

„nulo Piſcatoris die 20. Septembris 1518. Pontifi-„catus noſtri anno ſexto.

„Textum ipſum *bujus editionis ſecundæ* quod at-„tinet, eſt quidem is prioris editionis altero illo „longe emaculatior & caſtigatior. Veram & ge-„nuinam lectionem in priori depravatam locis „amplius 330. reſtituit; ſed ab eo receſſit locis cir-„citer 70. in lectiones interpolatas & minime pro-„bandas. *Jo. Millius pag. 114. proleg. in N. Teſt. Gr.*

1521. NovumTeſtamentum Græcè, cum præfatione Nicolai Gerbelii, in 4. Hagenoæ, Anshelmi Badenſis 1521.

„In hujus calce profitetur Editor, *(ſc. Gerbelius)* „nullam dictiunculam vel minimam, ſecundum „Frobenii Aldique Editionem, in ea editione deſi-„derari, quam ſenſûs neceſſitas poſtulaset. Textū „hujus editionis percurrenti, conſtabat primo in-„tuitu expreſſum eam fuiſſe ad Eraſmicam ſecun-„dam, translatis tamen ex Eraſmica priori, eamve „ſecuta Aldina, neſcio puo pacto vitiis haud pau-„cis, quæ in Eraſmica poſteriori emendata fue-„rant, admiſſiſque inſuper multis lectionibus „ἀδοκίμοις, pro quibus genuinas in editione ſe-„cunda, quam ob oculos Editor habebat, repoſue-„rat Eraſmus; quin & inſertis etiam hic illic, „Eraſmicarum loco, Aldinis lectionibus, quas ab „Eraſmicis diverſas habuit iſta Editio circiter „tredecim, quæ ſibi probatiores videbantur. Illud „certè non minùs de aliis, quàm hac ad Editiones „Frobenianas accuratis notandum eſt, eas nulli „uni è Frobenianis adeò preſsè inhærere, ut non „ex una in aliam ex occaſione tranſiliant, eam-

que-

que demum seligant lectionem quæ genuina vi-„ deatur. „ *Joannes Millius pag. 114. prolegom. in N. T. Gr.*

1522 Novum Testamentum omne Gr. tertiò ac diligentiùs ab Erasmo Roterodamo recognitum, non solùm ad Græcam fidem &c. *ut in 2. editione anni 1519. absque capitum distinctione.* Addita sunt ad singulas Apostolorum epistolas argumenta per eundem. (Præmittuntur Diploma Leonis X. *Epistola* Erasmi ad Leonem X. Paraclesis ad Lectorem, Apologia Erasmi, *altera sub hoc titulo:* capita argumentorum adversus morosos quosdam & indoctos; catalogus solœcismorum & locorum obscurorum & depravatorum in veteri instrumento.) In fol. Basileæ, Joannis Frobenii 1522.

Ex his capitibus, „Nec ideò hanc posteriorem„ editionem immensis sudoribus paravimus,„ quod priori diffideremus, sed opus quod tum„ pro virili, proque temporis spatio, quam fieri„ potuit, optimum dedimus; nunc emendatius„ multo, multoque locupletius damus. „

Idem Epist. l. 17. Ep. 23. 9. Calendas Octobres anni 1521. scripta, „Novum Testamentum à me non„ credendis laboribus castigatum & auctum ter-„ tio excuditur Basileæ.

Extant in hac editione ad marginem Græci„ textus lectiones variantes circiter 19. è quibus„ pars maxima ex Aldina editione desumpta est „ reliquæ è libris mss. qui Erasmo fuerunt ad ma-„ num. Editio hæc tertia secundã per omnia ferè„ sequitur; ita quidem ut ab ea per universum „

„N. T. haud recedat, quod video, nisi in locis „circiter 118. in lectionibus quidem 36. ad fidem „textus Aldini, in reliquis, ex auctoritatate MSS „codicum. quos compararat, aut quovis modo „inspexerat. Est priori alterâ nonnihil expurgatior, & quidem sunt in hac lectiones puræ &, „germanæ aliquot, pro quibus aliæ repositæ sunt „posteri oribus Frobenianus Denique & illud notandum in hac jam primum repertam esse pericopen de triplici testimonio patris, Filii & Spiritus „sancti 1. Joan. 5. 7. quam reposuit ex codice, „quem vocat, Britannico, *ne cui foret ansa calumniandi. Jo. Millius ibid. pag.* 11

1522. Novum Testamentum Gr. Lat. Erasmi 4. Wittebergæ 1522

1524. Novum Testementum Græcè, *cura Fabricii Capitonis editum*, in 8. Argentorati, Wolfii Cephalæ 1524.

Ex monitu Typographi. „ Ego novam, quam „instituo officinam, quamque exteris potissimùm „linguis exornare animus est, Fabrcii Capitoni „consanguinei mei tum industriâ tum cosilio o„pitulantibus, Christo imprimis & saluti tuæ dic„inderibi offerenz Novnm Testamentum nov„Græco charactere (minisculo) excusum ὡς τ„ἀκροθίνια.„

„Sequirnr hæc editio penè in omnibus Hage„noensum ad eamque sine omni dubio excusa fuit „certè quandum quidem observaverim, haud ab„scedit ab ea nisi in locis undecim dundaxat, è „quibus septem sunt in Erasmica prima & Aldi„na, tria in Aldina sola, unum perperam emen-

de-

datum est ex ingenio Editoris.„ *Jhoannes Millius ibidem pag.114.*

.Novum Testamentum Græcum à Ceporino *i. e Pellicano* castigatum, cum exhortatione Latine Joan. Oecolampadii, in 8. Basileæ, Jo. Bebelii 1524.

Aliæ editiones cum exhortatione ejusdem 1531. 1538. 1540.

Jo. Bebelius Lectori. Habes C. L. Enchiri-„ dion totius Novi Testamenti Græcis meis qui-„ dem elaboratum manibus, ingenio verò Cepo-„ rini haud vulgariter de linguis meriti probè ca-„ stigatum: sumptus ad hoc Joanne Unattensche,„ viro præclaro, liberaliter nobis suppeditante &c.

Hæc editio ad Erasmicam tertiam expressa est;„ verum ita, ut missâ istâ nonnunquam secundæ,„ imò paucis aliquot locis primæ lectiones ample-„ ctatur. *Ita Jo. Millius loquens de editione anni 1531. pag 114. prolegom. in N. T. qui hanc editionem sc. anni 524. nescivit.*

Novum Testamentum Gr. Lat. *absque distinctione capitum.* Joannes Frobenius Lectori. En Novum Testamentum ex Erasmi Roterodami recognitione jam quartùm damus, studiose Lector, adjectâ Latinâ vulgatâ editione, quò prorinùs ipsis oculis conferre possis, quid conveniat, quid dissideat... In annotationibus præterquàm quòd auctor exactiora reddit omnia, magnam accessionem adjunxit ex Græcorum voluminibus, èque vetustissimus exemplaribus Latinis quæ nuper est nactus. *Præmittuntur eadem quæ in 3 editione.* in folio, Basileæ, tyqis Joannis Frobenii 1527. 152

 au-

„Laurentius Valla ſeptem bonæ fidei codices ſe „ſecutum fuiſſe teſtatur. Nos (*inquit Eraſmus in „Apologia ſua quarta editioni & ſequentibus præ„fixa*) in prima recognitione quatuor Græcis ad„juti ſumus, in ſecunda quinque; in tertia præ„ter alia acceſſit editio Aſulana (*ſeu Veneta an. „1518.*) in hac quarta præſtò fuit & Hiſpanien„ſis (*ſive Complutenſis Ximenii,*) Deinde conſultis „tum pervetuſtis tum emendatis aliquot Latinæ „Linguæ voluminibus; nec hoc contenti, diſcuſſis „& exploratis autoribus, non oſcitanter obſerva„vimus quid citarint, quid legerint, quid emen„darint, quid interpretentur. Atque hiſce rebus „omnibus, quâ licuit vigiliâ, certè ſumma fide „collatis ac penſitatis, quod optimum judicavi„mus, ſecuti ſumus, & hac lege in medium con„tulimus, ut nihilo ſecius, ſuo qviſqne judicio fru„eretur.

Ad textum Græcum quod ſpectat (*inquit „Millius pag. 114. prolegom. in N. T.*) profitetur „alicubi Editor, eum ferè in omnibns conſentire „cum Complutenſi iſto... Extant ad marginem „textûs Græci præter lectiones variantes ex edi„tione priori traductas, aliæ quædam ſumptæ ex e„ditione Hiſpanica. Et quidem licèt editio hæc „in plurimis expreſſa ſit ad tertiam Eraſmicam; ta„men cum Editori jam tandem ſuppeteret Exem„plar Complutenſe, è re viſum fuit, in haud paucis „a tertia iſta deflectere, (locis 106.) locòque com„plurium ejus lectionum reponere alias ad fidem „editionis hujus nobiliſſimæ. *Hæc Millius.*

Novum

NovumTestamentumGræcé cum exhortatione Oecolampadii, in 8.Basileæ, Bebelii 1531. 1531.

Novum Testamentum Græcum 8. parisiis, Simonis Colinæi 1534. 1534.

In hac editione nudus textus est (*ait Millius,*, *pag.* 115. *prolegom. in N.T.*) absque omni præ-,, fatione, quæ lectorem moneat quid in ea sit ,, præstitum. Unde neque liquidò dignosci potest,, secutine sint Editores textum aliquarum præce-,, dentium Editionum an verò meram & solam,, auctoritatem MSS.exemplarium. Ex diligenti,, autem textûs ejus inspectione, conformatum vi-,, detur ὕφος ἀναγνωσέω;,non ad unam aliquam e-,, ditionem,seu etiam unum aliquem codicemMS.,, sed eam demum, ex variis quas ob oculos ha-,, bebant,lectionem ab Editoribus hìc propositam,, fuisse; quam oqtimam judicabant... Inter le-,, gendum certè, loca deprehendimus Plus 150.in,, quibus Colinæi hæc ab Editionibus præcedenti-,, bus seorsim abit,& solitaria incedit. Lectiones,, autem istas plerasque omnes, mss. codicum fide,, confirmatas videmns...In editione hac è lectio-,, nibus, quas ob oculos habebat Editor, sive in ex-,, cusis , sive in mss. eas sæpè selegit & admisit in,, textnm, quæ luce & perspicuitate suâ se proba-,, bant maximè,non sine gravi veri textûs Apostoli-,, ci detrimento ,,

*Idem pag.*116. Cæterùm quamvis clarioribus,, hoc est non genuinis ferè, lectionibus mirificè-,, gaudeat hæc Editio; tamen loca in ea observavi-,, mus 180, textum verum genuinum exhibentia,,

„lit. In hac editione, quæ omnium jam primo in „vulgus prodiit, præter menda, quibus scatet, typo-„graphica, lectiones jam olim notavimus vitiosas „paulò ampliùs quingentas; simúlque etiam puras „& genuinas plus centum, pro quibus in posterio-„ribus Erasmi editionibus, nescio quo consilio, re-„positæ sint non bonæ. „ *Joannes Millius pag. 112. prolegom. in Novum Testamentum Gr.*

„Erasmus institutâ semel atque iterum Exem-„plarium N. T. (quæ in priori recognitione qua-„tuor, in posteriori quinque ipsi obtigerant) „Græcorum inter se & cum mss. codicibus ver-„sionis Vulgatæ, Patrumque etiam monumentis „collatione (Epist. l. 12. Ep. 28.) textúque adeò „ad mentem ipsius castigato, ad Editionem novi „Fœderis se accinxit Basileæ, circa Calendas O-„ctobres anni 1513. (Epist. l. 8. Ep. 29.) Ibi sup-„petebant ipsi tria exemplaria codicum Evange-„liorum, & alterum Actorum & Epistolarum Apo-stolicarum suppeditabat Monasterium Prædicato-„rum Basileæ; Apocalypseos exemplar, Joannes „Reuchlinus.... Ad finem certè perductum est „opus, intra menses fere quinque, teste ipso „Erasmo (Epist. l. 1. Ep. 7.), unaque cum amplo annotationum corpore ipsi affixo in lucem prodiit „postea mense Februario 1516. „ *Joannes Millius ibidem pag. 111.*

„Erasmi translatio omne punctum semper & „apud omnes tulit; ita ut nihil in ea repurgan-„dum deprehenderit supremus Senatus Generalis „Inquisitionis in Regno Hispaniarum... Hanc „Erasmi versionem permittit sub nomine auctoris

dam-

damnati. „ *Laur. Beyerlinck præf. in varias Sacr. Bibl. translationes Antuerpiæ 1616. editas.*

„ Quidam *(inquit. Doctiss. Huetius libr. 2. de interpretatione* §.22.) intra Novi Testamenti can-„ cellos suam in interpretando industriam expli-„ cuerunt, quorum facile, meo judicio, princeps,„ est Desiderius Erasmus: is eâ facilitate hanc or-„ navit spartam, ut & verba verbis, & sententias,„ sententiis, & saporem sapore exæquaverit; &„ perspicuitatem tamen cum dictionis castitate&„ nativo illo colore obtinuerit, quæ ad integram„ Interpretis laudem unicè requirebamus. Quin„ etiam ubi propter Latinæ linguæ indolem quod„ uno Græci, idem pluribus exponere verbis ne-„ cesse habuit, ascititia verba vario & insigni cha-„ ractere depingi curavit, quo fidei suæ integritas„ palam extaret. Inde adeò Leonis X. Pont. Max.„ diplomate commendari meritus est hic ipsius„ labor.„

Eo tamen nomine sugillatus est à multis, in-„ ter quos familiam duxit Petrus Sutor. Præ-„ ter hunc *(ut scribit Kortholtus de variis Bibl. editionibus cap.* 15. §. 27. 28.) Erasmi Novo„ Testamento se objecit Jacobus Lopes Stunica;„ cui cùm Apologiam Erasmus opponeret, liti„ huic immiscere se cœpit, præsertim quod ad„ annotationes Erasmianas attinet, Sanctius Ca-„ ranza, Theologus Complutensis, editis pro Stu-„ nica vindiciis, quibus respondit Erasmus. In-„ surrexit porro in Erasmum heic Eduardus Leus.„

Hoc meritò illi debetur quòd recentiorum„ omnium interpretum N.T. accuratissimus ha-„

peatur. „ *Rich. Simon cap. 21. hist. crit. version. N. T. pag. 262.*

Aliæ editiones, 2. recognitio ab auctore facta 1519. 3.1522.bis, 4.1527. 5.1535.1540.1541.1542.bis, 1543. 1549.1551.1553.1558.1559.bis, 1562.1564.1566. 1570bis, 1577.1578.1592.1594.1598.1606. 1618, bis, 1659.1673.1674.1693. bis.

Novum Testamentum Græcum. V. *Biblia Græca*, in fol. Venetiis 1518.

1518. Novi Testamenti textus in his Bibliis, Erasmico, qui paulò ante prodierat, adeò mirificè „similis est ut ad eum expressum fuisse, haud sit, „quod dubitemus. Idem est editionis utriusque „apparatus... Quid quod ab Erasmica adeò pa-„rum recesserint editionis Aldinæ Curatores, ut „etiam errores ejus quàm plurimos insuam trans-„ferendos curarint... Quamvis autem ex dictis „luce clarius sit compositam fuisse hanc ad Era-„smicam, haud paucis tamen in locis ab ea reces-„sum videmus, partim operarum incuriâ, partim „Curatorũ ipsius operis ingenio, plerumque au-„tem auctoritate aliquorum mss. Exemplarium. „Certè locis plus centum, emendatum in hac e-„ditione comperi texrum Erasmicum; ac totidem „ferè locis vitiatum. *Jo. Millius pag. 112. proleg. in N. T. Gr.*

1951 Novi Testamenti omne, multò quàm antehac diligentiùs ab Erasmo Roterodamo recognitum, emendatum & translatum, non solùm ad Græcam veritatem, verùm etiam ad multorum utriusque linguæ codicum, eorùmque veterum mul & emendatorum fidem, postremò ad proba-

batissimorum auctorum citationem, emendationem, & interpretationem, unà cum annotationibus recognitis ac magnâ accessione locupletatis, quæ lectorem doceant, quid quâ ratione mutatum sit. Præfigitur diploma Leonis X. Pont. Max. Epistola Erasmi ipsi nuncupatoria, Paraclesis ad lectorem, Apologiæ Erasmi & Canones Evangeliorum ab Eusebio confecti, *secunda recognitio*. In folio, Basileæ, Joannis Frobeni, 1519.

„ Dilecto filio Erasmo Roterodamo, sacræ Theologiæ Professori, Leo Papa X. Dilecte fili, salutem & Apostolicam benedictionem. Valdè nos delectarunt lucubrationes tuæ in Testamentum Novum jam pridem editæ, non tam quia nostro nomini dicatæ fuerant, quàm quod non vulgari sed novâ & insigni quadam eruditione præstabant omniúmque doctorum calculo plurimū laudabantur. Quas nuper à te recognitas & pluribus additis notationibus locupletatas illustratasque fuisse certiores facti, non mediocriter gavisi sumus, ex prima illa editione, quæ absolutissima videbatur, conjecturam facientes qualis hæc futura, quantumque bonis. Theologiæ studiosis ac orthodoxæ fidei nostræ sit allatura. Macte igitur istius animi tui esto, ac publicæ utilitati studens, operi tam sancto, ut in lucem exeat, sedulò invigila, dignam quidem tot laborum mercedem ab ipso Deo relaturus, à nobis verò meritam comendationem, & cunctis Christi fidelibus perpetuam laudem consecuturus. Datum Romæ apud S. Petrum suban-

„nulo Piſcatoris die 20. Septembris 1518. Pontifi-
„catus noſtri anno ſexto.

„Textum ipſum *hujus editionis ſecundæ* quod at-
„tinet, eſt quidem is prioris editionis altero illo
„longe emaculatior & caſtigatior. Veram & ge-
„nuinam lectionem in priori depravatam locis
„amplius 330. reſtituit; ſed ab eo receſſit locis cir-
„citer 70. in lectiones interpolatas & minime pro-
„bandas. *Jo. Millius pag. 114. proleg. in N. Teſt. Gr.*

1521. Novum Teſtamentum Græcè, cum præfatione Nicolai Gerbelii, in 4. Hagenoæ, Anshelmi Badenſis 1521.

„In hujus calce profitetur Editor, (*ſc. Gerbelius*)
„nullam dictiunculam vel minimam, ſecundum
„Frobenii Aldique Editionem, in ea editione deſi-
„derari, quam ſenſûs neceſſitas poſtularet. Textū
„hujus editionis percurrenti, conſtabat primo in-
„tuitu expreſſum eam fuiſſe ad Eraſmicam ſecun-
„dam, translatis tamen ex Eraſmica priori, eamve
„ſecuta Aldina, neſcio puo pacto vitiis haud pau-
„cis, quæ in Eraſmica poſteriori emendata fue-
„rant, admiſiſque inſuper multis lectionibus
„ἀδοκίμοις, pro quibus genuinas in editione ſe
„cunda, quam ob oculos Editor habebat, repoſue-
„rat Eraſmus; quin & inſertis etiam hic illic,
„Eraſmicarum loco, Aldinis lectionibus, quas ab
„Eraſmicis diverſas habuit iſta Editio circiter
„tredecim, quæ ſibi probatiores videbantur. Illud
„certè non minùs de aliis, quàm hac ad Editiones
„Frobenianas accuratis notandum eſt, eas nulli
„uni è Frobenianis adeò preſsè inhærere, ut non
„ex una in aliam ex occaſione tranſiliant, eam-
que-

que demum seligant lectionem quæ genuina vi-„ deatur. „ *Joannes Millius pag. 114. prolegom. in N. T. Gr.*

Novum Testamentum omne Gr. tertiò ac diligentiùs ab Erasmo Roterodamo recognitum, non solùm ad Græcam fidem &c. *ut in 2. editione anni 1519. absque capitum distinctione.* Addita sunt ad singulas Apostolorum epistolas argumenta per eundem. (Præmittuntur Diploma Leonis X. *Epistola* Erasmi ad Leonem X. Paraclesis ad Lectorem, Apologia Erasmi, *altera sub hoc titulo:* capita argumentorum adversus morosos quosdam & indoctos; catalogus solœcismorum & locorum obscurorum& depravatorum in veteri instrumento.) In fol. Basileæ, Joannis Frobenii 1522. 1522

Ex his capitibus. „Nec ideò hanc posteriorem„ editionem immensis sudoribus paravimus,„ quod priori diffideremus, sed opus quod tum,„ pro virili, proque temporis spatio, quam fieri„ potuit, optimum dedimus; nunc emendatius„ multo, multoque locupletius damus. „

Idem Epist. l. 17. Ep. 23. 9. Calendas Octobres anni 1521. scripta. „Novum Testamentum à me non„ credendis laboribus castigatum & auctum ter-„ tio excuditur Basileæ.

Extant in hac editione ad marginem Græci„ textus lectiones variantes circiter 19. è quibus„ pars maxima ex Aldina editione desumpta est,„ reliquæ è libris mss. qui Erasmo fuerunt ad ma-„ num. Editio hæc tertia secundã per omnia ferè„ sequitur; ita quidem ut ab ea per universum„

"N. T. haud recedat, quod video, nisi in locis
"circiter 118. in lectionibus quidem 36. ad fidem
"textus Aldini, in reliquis, ex auctoritatate MSS.
"codicum. quos compararat, aut quovis modo
"inspexerat. Est priori alterâ nonnihil expurgatior, & quidem sunt in hac lectiones puræ &,
"germanæ aliquot, pro quibus aliæ repositæ sunt
"posteri oribus Frobenianus Denique & illud no-
"tandum in hac jam primum repertam esse pericopen de triplici testimonio patris, Filii & spiritus
"sancti 1. Joan. 5. 7. quam reposuit ex codice,
"quem vocat, Britannico, *ne cui foret ansa calumniandi. Jo. Millius ibid. pag.* 11

1522. Novum Testamentum Gr, Lat. Erasmi 4. Wittebergæ 1522

1524. Novum Testcmentum Græcè, *cura Fabricii Capitonis editum*, in 8. Argentorati, Wolfii Cephalæi 1524.

Ex monitu Typographi. " Ego novam, quam
"instituo officinam, quamque exteris potissimùm
"linguis exornare animus est, Fabrcii Capitoni
"consanguinei mei tum industriâ tum cosilio o
"pitulantibus, Christo imprimis & saluti tuæ dico
"inderibi offerenz Novum Testamentum novo
"Græco charactere (miniscuIo) excusum ὡς τ
"ἀκροθίνια."

"Sequirur hæc editio penè in omnibus Hage-
"noensum ad eamque sine omni dubio excusa fuit
"certè quandum quidem observaverim, haud ab-
"scedit ab ea nisi in locis undecim dundaxat, è
"quibus septem sunt in Erasmica prima & Aldi-
"na, tria in Aldina sola, unum perperam emen-
de-

datum est ex ingenio Editoris. „ *Jhoannes Millius ibidem pag. 114.*

Novum Testamentum Græcum à Ceporino *i. e Pellicano* castigatum, cum exhortatione Latinæ Joan. Oecolampadii, in 8. Basileæ, Jo. Bebelii 1524.

Aliæ editiones cum exhortatione ejusdem 1531. 1538. 1540.

Jo. Bebelius Lectori. Habes C. L. Enchiri-„ dion totius Novi Testamenti Græcis meis qui-„ dem elaboratum manibus, ingenio verò Cepo-„ rini haud vulgariter de linguis meriti probè ca-„ stigatum: sumptus ad hoc Joanne Unattensche,„ viro præclaro, liberaliter nobis suppeditante &c.

Hæc editio ad Erasmicam tertiam expressa est;„ verum ita, ut missâ istâ nonnunquam secundæ,„ imò paucis aliquot locis primæ lectiones ample-„ ctatur. *Ita Jo. Millius loquens de editione anni 1531. pag 114. prolegom. in N. T. qui hanc editionem sc. anni 524. nescivit,*

Novum Testamentum Gr. Lat. *absque distinctione capitum.* Joannes Frobenius Lectori. En Novum Testamentum ex Erasmi Roterodami recognitione jam quartùm damus, studiose Lector, adjectâ Latinâ vulgatâ editione, quò prorinùs ipsis oculis conferre possis, quid conveniat, quid dissideat... In annotationibus præterquàm quòd auctor exactiora reddit omnia, magnam accessionem adjunxit ex Græcorum voluminibus, èque vetustissimus exemplaribus Latinis quæ nuper est nactus. *Præmittuntur eadem quæ in 3 editione.* in folio, Basileæ, typis Joannis Frobenii 1527.

„Laurentius Valla ſeptem bonæ fidei codices ſe „ſecutum fuiſſe teſtatur. Nos (*inquit Eraſmus in* „*Apologia ſua quarta editioni & ſequentibus præ-* „*fixa*) in prima recognitione quatuor Græcis ad- „juti ſumus, in ſecunda quinque; in tertia præ- „ter alia acceſſit editio Aſulana (*ſeu Veneta an.* „*1518.*) in hac quarta præſtò fuit & Hiſpanien- „ſis (*ſive Complutenſis Ximenii,*) Deinde conſultis „tum pervetuſtis tum emendatis aliquot Latinæ „Linguæ voluminibus;nec hoc contenti, diſcuſſis „& exploratis autoribus, non oſcitanter obſerva- „vimus quid citarint, quid legerint, quid emen- „darint, quid interpretentur. Atque hiſce rebus „omnibus, quâ licuit vigiliâ. certè ſumma fide „collatis ac penſitatis, quod optimum judicavi- „mus,ſecuti ſumus, & hac lege in medium con- „tulimus,ut nihilo ſecius, ſuo qviſque judicio fru- „eretur.

Ad textum Græcum quod ſpectat (*inquit* „*Millius pag. 114. prolegom. in N. T.*) profitetur „alicubi Editor, eum ferè in omnibns conſentire „cum Complutenſi iſto... Extant ad marginem „textûs Græci præter lectiones variantes ex edi- „tione priori traductas,aliæ quædam ſumptæ ex e- „ditione Hiſpanica. Et quidem licèt editio hæc „in plurimis expreſſa ſit ad tertiamEraſmicam;ta- „men cum Editori jam tandem ſuppeteret Exem- „plar Complutenſe,è re viſum fuit,in haud paucis „a tertia iſta deflectere, (locis 106.)locòque com- „plurium ejus lectionum reponere alias ad fidem „editionis hujus nobiliſſimæ. *Hæc Millius.*

Novum

Novum Testamentum Græcè cum exhortatione Oecolampadii, in 8. Basileæ, Bebelii 1531. 1531.

Novum Testamentum Græcum 8. parisiis, Simonis Colinæi 1534. 1534.

In hac editione nudus textus est (*ait Millius, pag. 115. prolegom. in N. T.*) absque omni præ-„ fatione, quæ lectorem moneat quid in ea sit „ præstitum. Unde neque liquidò dignosci potest,„ secutine sint Editores textum aliquarum præce-„ dentium Editionum an verò meram & solam„ auctoritatem MSS. exemplarium. Ex diligenti„ autem textûs ejus inspectione, conformatum vi-„ detur ὕφος ἀναγνωσέω;, non ad unam aliquam e-„ ditionem, seu etiam unum aliquem codicem MS.„ sed eam demum, ex variis quas ob oculos ha-„ bebant, lectionem ab Editoribus hic propositam„ fuisse; quam oqtimam judicabant... Inter le-„ gendum certè, loca deprehendimus Plus 150. in„ quibus Colinæi hæc ab Editionibus præcedenti-„ bus seorsim abit, & solitaria incedit. Lectiones„ autem istas plerasque omnes, mss. codicum fide„ confirmatas videmns.. .In editione hac è lectio-„ nibus, quas ob oculos habebat Editor, sive in ex-„ cusis, sive in mss. eas sæpè selegit & admisit in„ textnm, quæ luce & perspicuitate suâ se proba-„ bant maximè, non sine gravi veri textûs Apostoli-„ ci detrimento „

Idem pag. 116. Cæterùm quamvis clarioribus„ hoc est non genuinis ferè, lectionibus mirificè-„ gaudeat hæc Editio; tamen loca in ea observavi-„ mus 180, textum verum genuinum exhibentia,„

"quæ perperam ſe habent in noſtra Stephanica, "Notat alicubi Paulus Colomeſius, vir doctus, "(*Bibl. Select. p. 207.*) conformatam eſſe hanc e-"ditionem ad Vulgatam verſionem locis complu-"ribus, etiam ubi Vulgata vitioſa eſt. Certè per u-niverſum opus haud aliam Vulgatæ verſionis ra-"tionem habuiſſe cernitur Editionis hujus Cura-"tor, quàm quòd ejusdem lectionem non reſpuat, "quoties claræ ac dilucidæ lectioni ſuffragatur. A "Vulgata differt innumeris in locis; nec in aliis "cum Vulgata vetere conſentire dici poteſt, quàm "quòd auctoritatem quorundam mſſ. codicum ſe-quatur, quibus Vulgata hinc inde conſonat." *Hæc ille.*

"Colinæi exemplar (*inquit Beza in defenſione ſua "ad reſponſ. Caſtalionis pag. 222.*) non mangni facio, "quoniam reſcivi multa fuiſſe in eo à quodam alio "qui Græcæ lingvæ doctiſſimo ex ſolis conjecturis "emendata." *Millius ibidem aſſerit* haud reperiri ullas *lectiones,* quas Editor formarit de ſuo.

1535. Novum Teſtamentum Gr. Lat. jam quintùm accuratiſſimâ curâ recognitum à Deſid. Erasmo Roterod. cum annotationibus ejusdem ita locu-pletatis, ut propeemodùm opus novum videri poſ-ſit *præmittuntur eadem quæ in tertia editione, omiſſo tantum ſolœciſmorum catalago.* In fol, Baſileæ, Hie-ronimi Frobenii. & Nicolai Epiſcopii 1535.

"Textus Græcus priori (*i.e. editioni quartæ*) per "totum adeò planè ſimilis eſt, ab eo non rece-"dat, qnod viderim, niſi quatuor in locis dunta-"xat; in quibus quidem ipſis lectionem exhibet ve-"ram & genuinam." *Joan. Millius pag 116. prole-gom, in Novum Teſtamentum.* Novum

Novum Testamentum Græcum, in 8. Basileæ 1535.

Novum Testamentum Græcum cum exhortatione Joan. Oecolampadii, in 8. Basileæ, platteri 1538. 1538,

Novum Testamentum Græcum cum versione Lat. Erasmi, 2. vol. in 16. Venetiis, de Nicolinis 1538.

Novum Testamentum Gr. Lat. cum exhortatione Oecolampadii, 8. Basileæ, Platteri 1540. *Eadem forsan editio ac anni.* 1538.

Novum Test. Gr. Lat. *juxta editionem annii 535.* jam quintùm ac postremùm accurissimâ cura recognitum ab Erasmo Roterodamo, cumcun notationibus ejusdem ita locupletatis, ut propemodùm novum opus videri possit. V. *ejus opera tum.* VI. fol. Basileæ, Hieronymi Frobenii & Nicolai Episcopii 1540. 1540.

Idem, in 8. Basileæ, iisdem typis. 1541. 1540.

Novum Test. Gr. Lat. ex vulgata & ex nova versione jam quintùm ac postremùm accuratissimâ curâ recognitum à Desiderio Erasmo &c. *ut in editione ann 1540.* in folio, Basileæ, Frobenii & Episcopii 1542. 1541.

Novum Test. Gr. *cum versione Latina Erasmi* juxta veterum Græcorum & Latinorum emendatissima Exemplaria, summâ curâ & diligentiâ, „ D. Erasmi Roter. denuò collatum & postrema „ manu castigatum, *perquam nitida editio*, 6: Pari-„ siis, Carolæ Guillard 1543. „ 1540.

Utrum hic castigationem intelligat EdItor ab „ Erasmo in editione sua postrema factam; an verò, „

recen

„recensionem istius ab ipso paulò ante mortem elaboratam, haud constat. Illud certum, opera „Editoris hujus factum esse uttextusGræcus àFrobeniani quint isto in locisplus triginta supra centum dissentiat; idpue ex fide subinde Editionum „paucarum aliarum, subinde unius duntaxat... „Notandum in hac editione debenianæ quintæ in „Evangeliis &Actis minorem longè rationem habitam esse quàm inEpistolis in quibus non nisi 15. in locis ab ea deviatum deprehendimus. InApocalypsi, textus ferè ad Frobenianas tres priores „compositus est. Ad calcem hujus editionis adposuit quispiam varias lectiones ex libris prius „excusis; aliisque exemplaribus excerptas.„ *Joa.*
1544. *Millius ibidem pag. 116.*

Nov. Test. Græcè ex castigatione Erasmi cum scholiis Jo. Gastii.Basileæ, Th. Plateri 1543.1544.

1545. Nov Test. Gr. V. *Biblia Græca*, fol. Basileæ ex officina Hervagiana 1545.

„Hæc editioNoviTestamenti prodiit adEditionem Frobenianam quintam sive postremam admissis tamen hîc illic lectionibus quæ meliores „videbanrur,ex editionibusFrobenianis prioribus. *Jo. Millius ibid pag.* 116.

Idem,in 4.Basileæ 1545.in 16.Ibidem per Hieron. Curionem 1545.

Novum Testamentum Gr. *charactere grandiori & magnifico, ad Erasmicam quintam editum*, in 8 Basileæ, Frobenii & Episcopii 1545.

1546. Novum Testamentum Gr. cum præfatione *O mirificam&c. Editio nitidissima& correctissima.(duodecim namque in ea sphalmata duntaxat occurrunt)in* 16.

16. Parisiis ex officina Roberti Stephani, typis Regiis 1546. VII. Id. Novemb.

Ex præfatine. „O mirificam (*Francisci I.*)„ Regis nostri optimi & præstantissimi Principis li-„ beralitatem... Quo quidem in opere excudendo,„ eandem quâ in cœteris uti solemus diligentiam ;„ majorem etiam, ut par erat, religionem præsti-„ timus. Siquidem codices nacti aliquor ipsa ve-„ tustatis specie Pene adorandos, quorum copiam,„ nobis Bibliotheca Regia facilè suppeditavit ; ex,„ iis ita hunc nostrum recensuimus, ut nullam o-„ mnino literam secus esse pateremur quam plures,„ iique meliores libri,tanquam testes, comproba-„ rent. Adjuti præterea sumus cùm aliis, tum verò,„ Complutensi editione,quam ad vetustissimosBi-„ bliothecæLeonis X.codices excudi jusseratXime-„ nius ; quos cum nostris miro consensu sœpissimè„ convenire ex ipsa collatione deprehendimus &c.„

In textu ad hos codices (*hactenus enarratos*)„ formando,ita se comparatum ait Robertus *Stephanus*.ut religiosè ac planè ad literam sequeretur,„ plures ac meliores è Regiis, eos scilicet, qui maximè convenirent cum editioneComplutensi,cui, ceu fundo innixura esset Editio hæc Stephanica.„ Sed & aliis prætereàEditionibus adjutum se fate.„ tur Robertus, iis nempe singulis, quæ hancsuam„ pæcessere. Nempe ita se habet ratio & stru-„ ctura hujus Editionis. Complutensi, ceu basi,„ insistere eam manifestum est in Euangeliis,„ Actis & Epistolis verùm haud ita strictè,„ quin ut ab ea rècedat, locis certe, si calcu-„ lum ritè subduxerim 581, è quibus 361 genui-„ nam

„nam lectionem continere arbitror; cœteras „non item, inquibus abiit à Complutensi, seu ex „fide MS. Exemplarium, locis 22 seu ex auctore „quintæ Frobenianæ, quod factum video in lo„cis 198. . . . Vidimus Editionis hujus structuram in Evangeliis, Actis Apost. & Epistolis. „Nempe, secundùm Exemplar Complutense,cu„jus ἐδάφει præcipuè insistebat, maximo apud Ro„bertum loco fuisse Editionem quintam Frobeni„anam; hujus auctoritate pendere lectiones pro„pemodùm universas, in quibus àComplutensi diversa abit hæc Editio. In Apocalypseos textu „conficiendo,haud aliis Exemplaribus instructum „se ostendit in margine interiori tertiæ Editio„nis Stephanus, quàm Complutensi & mss. duo„bus. *Jo. Millius ibid. p.* 119.120.

Aliæ editiones Rob. Stephani 1549. 1550. 1551. Theod. Jansf. Almeloveen *pag, 19. cathalogi librorum à Rob. Stephano excusorum falsò refert editionem Græcam N.T. in fol. 1539. Latina enim est & 2. pars Bibliorum anni* 1540.

1546. Novum Test. Gr. studio Xysti Betuleji. in fol Basileæ 1546.

1547. Idem Græcè, in 8. Tiguri, Froschoveri 1547.

1549. Idem Græcè, 16 Parisiis, Petri Haultin 1549.

Novum Testamentum Græcum, in 16. Parisiis. Excudebat Benedictus prævotius 1549.

„Prodiitabsque omni præfatione *ista editio*. Nul„la in hac Titulorum veterum ad oram libri no„tatio, quam exhibuerat Stephanica; sed sola di„stinctio facta per intervallum quoddam & lite„ram majusculam, . . Ipse porro textus adeò totus

ad Stephanicum compositus est, ut per univer„ sum N. T. non nisi locis 51. quantùm quidem „ olim observarim, ab eo sir variatum; idque ferè„ ad fidem Editionis quintæ Frobenianæ, seu alliis„ Editionibus stipatæ, seu (quatuor in locis) solius„ neque enim ultra undecim sunt, quæ reliquarum„ proorsus sint Editionum „ *Jo Millius ibidem p.* 125.

Idem Græce *cum præfatione:* O mirificam &c. in 16. Parisiis. ex officina Roberti Stephani 1549. IV. Idus Octobr.

Hæc editio cum ea, quam anno 1546. *vulgavit Stephanus, ita congruit ut una eademque mihi videretur, nisi variantes 67. inter utramque lectiones reperisset Jo. Millius, ut nota ibid. pag.* 125. *his verbis.* „ Anno 1549. iteratam N. T. editionem„ juris publici fecit Rob. Stephanus, eâdem for-„ mâ, iisdem typis, (*ac ligaturis*) eâdem præfatio-„ ne: imò eodem, quo ista, numero paginarum ac„ versuum seu linearum in quavis pagina. „ (*In priori tamen positus est ad calcem voluminis Index duodecim mendorum, quæ quidem in posteriori emendata sunt.*) In hac autem textus, Editionis prio-„ ris alteri adeò mirfice congruit. ut ab ea nus-„ quam abscessum sit, quòd video nisi in lectionibus, duntaxat 67. è quibus quatuor sunt dubiæ fidei: è„ reliquis 26. pro genuinis habeo, 37. non item. A-„ deò ut undecim sint lectiones non bonæ in hac E.„ ditione Stephanica plures quàm in priori.„

† Hæc editio characteris elegantia præstat,„ & quod nullo omnio typographico errore in-„ quinata sit. „ *Paulus Colomesius Bibliot h. Sel. pag.* 208. *Contra id XIV.. illius editionis sphalmata*

ta recenset Gottfr. Olearius in Observat ad. Matth. IV. 8. §. 7.

1549. Novum Test. Gr. Lat. Erasmi, 2. vol. in 16, Parisiis, Grajon. 1549.

Idem 12 Parisiis. Du Puis & Fezandet 1549.

Novum Testamentum Græcum, 8. Basileæ 1549.

Novum Testamentum Græcè. V. *Biblia Græca 1550.*

Novum Testamentum Græcum, *Adjectis vari-*
1550. *antibus lectionibus*, ex Bibliotheca Regia, in fol. parisiis, Rob. Stephani 1550:

Optima & elegantissima editio.

Ex præfatione. „ Superioribus diebus C. L „Novum Testamentum cum vetustissimis sedecim „scriptis exemplaribus, quantâ maximâ potuimus „curâ & diligentiâ collatum, minore formâ, mi„nutioribusque Regiis characteribus tibi excudi„mus. Idem nunc iterum & tertiò cum iisdem col„latum, majoribus verò etiam Regiis typis excu„sum tibi offerimus: iis præfixis insertisve aut in „calce positis, quæ usquam in scriptis aut excusis le„guntur codicibus: que omnia, angusta alterius „forma capere non potuerat. Ad hæc in margine „interiori varias codicum lectiones addidimus. . . „Capitum juxta Græcos divisionem in interiori „margine numeris Græcis notavimus. . . Nec omi„simus Eusebii Cæsariensis canones, &c.

Præcipuæ editiones ad hunc textum conformatæ. 1551. 1553. 1563. 1568. 1576. 1597. 1601. 1624. 1628. 1642. 1645. 1653. 1657. 1658. 1665. 1675. 1683. 1697. 1698. 1707.

Stephanicæ editiones magna cum diligentia ad

16.

16. Græca exemplaria collatæ fuerunt, & in,, majore, omnium elegantiſſima & accuratiſſima,, plurimæ in iſtis exemplaribus inventæ variantes,, lectiones ad marginem interiorem ſunt deſcri-,, ptæ. Sed tamen non omnes quæ illic habeban-,, tur, ut conſtare poteſt ex Bezæ annotationibus,, qui iisdem cum Rob. Stephano codicibus uſus ,, quasdam in ejus editione prætermiſſas recenſuit.,, Nec etiam Stephanus in Novi Teſtamenti textu,, ſemper eſt ſecutus lectionem quam major exem-,, plarium ſuorum numerus habebat; ſed interdum,, eam, cui pauciora adſtipulabantur, ſi modò in-,, ter pauciora illa Complutenſe eſſet, cui primas,, deferre propoſuerat. Imo aliquando obſerva-,, vi, & miratus ſum, ipſum in textum recepiſſe,, lectiones, quibus nullum prorſus iſtorum 16.,, exemplarium favebat; nec facilè poſſum conji-,, cere quænam iſtius rei fuerit cauſa, cùm in le-,, ctione communiori non apparet aliquod mani-,, feſtum σφάλμα, quod ab ea diſcedere cogeret.,, *Ita Joan. Curcellæus in præfat. N. T. Græci ab ipſo editi anno 1658.*

Optandum omnino foret, ut vir doctiſſimus,, (*Rob. Stephanus*) explicatè dixiſſet, quænam,, editio fuerit, quam cum mſſ. codicibus contulit?,, quiſnam textus ille, quem ex iis recenſuit ,, Complutenſis, Eraſmicus, Aldinus, aut alius,, demum quiſpiam? tum vero de ſingulis codici-,, bus cujus notæ fuerint ac fidei? cujus ætatis ac,, ſeculi? accuratè & doctâ manu, an negligen-,, ter & ab ignaro Librario exarati? expectandum,, ſaltem, ut indicaſſet de codice quolibet, qui ipſi,,

„jam ad manum, integer fuerit, an imperfectus & „mutilus? totumne N. T. contineret an partem „duntaxat? fueritne Evangeliorum, an Epistola„rum... Absque hujusmodi aliquali notitia, perit „maxima pars beneficii, quod ex mss. codicum le„ctionibus variantibus peti posset, & in pompam „magis quàm usum congesta videtur ingens ista ad „oram libri variationum moles. Ne dicam quòd „laxior iste & indefinitus de codicibus sermo, trahat „in falsa, uti forte fit, de S. Textu judicia. „ *ita Jo. Millius, ibid. pag.* 117.

„Lectiones variantes (*ait idem ibidem pag.* „126.) ad majorem aliquanto à textu distantiam, „positæ sunt; lectiones, inquam, 16. Exempla„rium, quibuscum textum suum collatum semel, „iterum & jam tertiò dederat Editor. Licet autem „lectiones discrepantes plerasque omnes, etiam „minutiores, summâ fide ac diligentiâ ad oram „Hispanicæ Editionis adnotasse videatur Stepha„nus; illud tamen certum est plurimas ex iis haud „idoneas visas fuisse quæ locum haberent in inte„riori hujus editionis margine; sed insigniores „ferè, quæque majoris momenti habebantur. In „uno certè exemplari Complutensi lectiones plus „700. omissas in hac editione deprehendimus... „Neque certè credibile est majorem habitam fuisse „cœterorum librorum rationem, quàm Hispanici „cujus ἐδάφει insistebat hæc Editio. Sed & in mss. „codicibus nostris, quos, ex collatione, Stepha„nicorum aliquorum gemellos planè comperimus „ac ad eundem omn no textum descriptos, pluri„mas observavimus varietates, quæ in hujus Edi-

tio

tionis margine non comparent. Testis est &„ Morinus, Exercit. Bibl. lib. I. Exercit. 2. c. 2. §. 3.„ Theodorum Bezam codices hosce Stephanicos à„ sodali mutuatum esse ut eorum ope textum Græ-„ cum N.T. recenseret & commentaretur, nonnul-„ las, quæ in margine hujus Editionis præteritæ e-„ rant, annotasse. Scilicet nondum innotuerat verus„ insignisque usus lectionum variantium; rejectæ„ sunt plurimæ, ceu quisquiliæ, nulliusque planè„ pretii, à quibus novimus pendere sæpenumero„ veram & genuinam textûs Apostolici lectionem..„

In universum notatæ a Roberto Stephano„ in toto N. Test. lectiones 1926. defectus 268.„ h. e. variationes 2194... In hac autem editione„ recessit Rob. Stephanus ab editione utraque sua„ priori locis, quantùm quidem observarim, 284...„ Missis leviculis varietatibus, item dubiæ fidei„ lectionibus; his inquam missis, cœteras quòd„ attinet 71. genuinæ sunt; desumptæque sunt ex„ iis VII. ex. mss. & editione *Colinæi*; xxv. ex Edi-„ tione *Hispanica*; XXXIX. ex Editione *Frobeniana*;„ in reliquis, a prioribus suis Editionibus perpe-„ ram abiit Robertus, locis III. ex edit. *Colinæi*,„ XXII. ex MSS. VI. ex Edit. *Complutensi*, LX. ex„ *Frobeniana*. Constat igitur, apud Editorem no-„ strum, cùm textum N. T. tertiâ jam vice concin-„ naret, maximæ auctoritatis fuisse Editionem Hi-„ spanicam & Frobenianam quintam: Exemplar„ *Complutense* eo jam fuisse loco, ut lectiones ejus„ antea rejectas, in hac editione resumendas du-„ xerit 31. & quidem locis 27. ejus unius fide,„ refragantibus reliquis, quæ tum extabant, edi-„

„tionibus... Neque vero minorem in hac Editio-„ne *Frobenianæ quintæ* rationem ab ipſo habitam „fuiſſe apparet; imo vero in omnibus N. T. libris, „præter unam Apocalypſin, multo majorem. Ejus „ſiquidem ductu variatum conſtat ab utraque „priori editione locis 99. Conſtat præterea ex „calculo ſupra poſito, haberi in hac Editione 20. „lectiones *non bonas* plures quam in utraque priori. „Id quod præcipuè factum, ex Stephani, cùm „Editionem hanc adornaret, nimio in quintam „*Frobenianam* ſtudio. „ *Hactenus Millius.*

Novum Teſtamentum Græcum cum duplici interpretatione D. Eraſmi & veteris Interpretis, Harmonia item Evangelica (*Andreæ Oſiandri*) & copioſo indice. 2. vol. in 8. (*Genevæ*). Ex officina Roberti Stephani M.D.LI. *In omnibus exemplaribus quæ vidi annus notatur XLI. pro LI. in quibusdam abraſa eſt litera X. quo conſilio id factum ſit, prorſus ignoro, certum eſt hanc editionem vulgatam fuiſſe Genevæ anno ipſo quo in hanc urbem ſe recepit Robertus Stephanus.*

„Lectori. Quum nobis in animo eſſet Novum „Teſtamentum, ut eſt e vetere Interprete Latinè „redditum, excudere; adjectis tantum brevibus „annotationibus... (quales abhinc annos jam de-„cem edideramus) *hoc eſt anno* 1541. Ecce tibi amici aliquot &c. *Annotationes quas in proximum annum præparare ſcribit, non aliæ ſunt quam eæ quas ſub nomi-„ne Theod. Bezæ anno 1556. primâ vice excudit.*„ Ac-„cipe a me hoc opus, in quo Græcum habes No-„vum Teſtamentum ad vetuſtiſſima exemplaria „MSS. excuſum: adjectâ duplici translatione: in

inte-

interiore quidem margine veteris Interpretis:„ in exteriore, D. Erasmi.., Quod autem per„ quosdam, ut vocant, versiculos opus distinxi-„ mus, id vetustissima Græca Latinaque ipsius„ Novi Testamenti exemplaria secuti fecimus; eo„ autem libentiùs ea sumus imitati, quod hac ra-„ tione utraque translatio posset omnino è regio-„ ne Græco contextui correspondere.„

„Græca eadem omnino, quod video, (*inquit*„ *Jo. Millius pag. 127. prolegom. in N. T. Gr.*) cum„ prioribus anni 1550. nisi quod Matth. c. 24. &„ Marci c. 13. ἔσος mutetur in ἔσως, quomodo se ha-„ beat in prima Stephanica. Illud verò in hac Edit.„ palmarium est, quod in ea jam omnium prima„ textus distinctus sit in tmemata ea, seu versi-„ culos, quibus hodieque utimur. Hanc enim di-„ visionem, quæ ipsi fortè, cum equitando Lutetiâ„ Lugdunum peteret, in mentem venerât, jam per-„ fecit Robertus Stephanus (*de hac inventione vi-*„ *deatur Henrici Stephani Rob. filii Præfatio in con-* *cordantias Græcas N. T.*) posuitque in hac Edi-„ tione, & ex eo tempore versiculos hosce agno-„ scunt pleræque editiones posteriores. *Ita Millius.*„

Novum Testamentum Græcè, additis variis le- 1553. ctionibus, mutuisque testimoniis, cum præfatione Græca Crispini, in 12. è Typographia Joannis Crispini 1553.

Ex præfatione. „ Contulimus in eodem libro imprimendo tum varias codicum lectiones, tum„ verò etiam annotavimus mutua testimonia, seu„ consimiles Scripturæ locos, qui invicem collati„ lucem dare & conferre possunt. Apposuimus„

„etiam suis quibusque capitibus Latinorum more „separatis τὰ κεφάλαια &c. „ *Aliæ edit.* 1564. 1604.

„Anno 1553. *Joannes Crispinus* edidit ad textum „*Rob. Stephani*, N. T. minori formâ, typisque „admodum elegantibus. In hac autem cùm loca „S. Scripturæ, *Stephanique* lectiones variantes ad „oram exteriorem libri collocarit, tum verò „κεφαλαίων lemmata novâ methodo disposuit. . . „Verum haud placebat hoc qualecunque artifi„cium: neque quisquam postea N. T. in hanc „formam edidit. „ *Joan. Millius ibid. pag.* 127.

1558. N. Test. Gr. Lat. Erasmi, 8. Basileæ 1553. 1558.

1559. Idem 8. Lugduni, Tornæsii 1559. Tiguri 1559.

Novum Testamentum à Theodoro Beza versum ad veritatem Græci sermonis è regione appositi cum ejusdem annotationibus & præfatione (*quæ extat in prima hujus versionis editione Latina anni* 1556.) in fol. Basileæ, impensis Nicolai Barberii & Thomæ Courteau 1559.

1560. *Aliæ editiones textûs Græci cum eadem versione* 1560. 1562. 1563. 2. *recognitio* 1565. alia vice 1565. 1567. 1580. 3. *recognitio* 1582. 1588. 4. *recognitio* 1589. 1590. 1594. 5. *& ultima recognitio* 1598. 1604. 1611. 1625. 1626. 1628. 1642. 1643. 1647. 1663. 1671.

1560. Idem Gr. Lat. Bezæ cum ejus annotationibus, in folio, Basileæ 1560. *Eadem est ac præcedens editio.*

1562. Novum Testamentum Græcè & Latinè ex versione Desid. Erasmi, in 8. Basileæ, Nic. Brylengeri 1562.

N.

N. Test: Gr. cum lectionum varietate, Basileæ. 1563.
1563.

Novum Testamentum Gr. & Lat. Bezæ cum quibusdam brevibus annotat. in 8. Excudebat Henr. Stephanus 1563.

Aliæ editiones Henrici Stephani 1565. 1567. 1576. 1582. 1587. 1589.

Novum Testam. Græcum, in 24. Antuerpiæ, 1564.
Christoph. Plantini 1564.

Aliæ editiones Plantini 1572. 1573. 1574. 1583. 1584.

Novum Testamentum Gr. Lat. Erasmi adjectis argumentis à Philippo Nicolai, in 8. Lipsiæ, Voegelii 1564.

Novum Testamentum Græcum cum argumentis capitum Latinis & quibusdam variis lectionibus, in 16. typis Joannis Crispini 1564. 1565. *Eadem est editio, & quidem correctissima.*

Novum Testamentum *sive novum fœdus*, cujus 1565.
Græco contextui respondent interpretationes duæ: una, vetus; altera, Theodori Bezæ, diligenter ab eo recognita. Ejusdem Theod. Bezæ annotationes, quas itidem hâc secundâ editione (*prima enim est anni 1556. absque textu Græco*) recognovit & accessione non parvâ locupletavit. Accessit in hac editione responsio ejusdem ad Sebast. Castalionem. *Præmittitur epistola Elizabethæ Anglorum Reginæ dicata & scripta Genevæ 1564. sive prioris editionis præfatio eadem, sed initio & in fine aucta & quibusdam in locis mutata*, in fol. Excudebat Henricus Stephanus 1565.

Ex hac Epistola. „ Annus jam agitur octavus, „ ex quo nostram hanc novi Testamenti versio- „

„nem (*hoc est anno* 1556.) additis annotationibus „aggressus, aliquod ejus specimen edidi... Ve-„terem interpretem Erasmus meritò in eo repre-„hendit quòd unum idemque vocabulum sœpe di-„versis modis explicet... Deinde quàm immerito „multis locis *illum* reprehendit, tanquam à Græ-„cis dissentientem? Dissentiebat, fateor, ab iis „exemplaribus quæ ille nactus erat: sed non uno „loco comperimus aliorum codicum, & quidem „vetustissimorum, authoritate eam interpretatio-„nem niti quam ille reprehendit. Quin etiam ali-„quot locis animadvertimus veteris Interpretis „lectionem, quamvis cum nostris Græcis exem-„plaribus interdum ei non conveniat, tamen ipsis „rebus meliùs quadrare *quàm versionem Erasmi;* „nempe quod ille, quisquis fuit, emendatiùs ali-„quod exemplar nactus esset. Præterea quisquis „ex veterum scriptis aut Græcis aut Latinis ista „emendanda susceperit, nisi admodum attentè „& considerate id faciat, omnia certè corru-„perit potius quam emendarit... Studui autem in-„primis ut non modò à Græcis, sed etiam à re-„cepta jam olim editione quàm minimùm defle-„cterem. Verborum proprietatem adeò studiosè „sum sectatus, ut etiam à synonymis, quoad ejus fi-„eri potuit, libens abstinuerim. Singula Græca vo-„cabula eodem ubique modo exprimere studui, „nisi cùm diversa fuit significatio, aut peculiaris a-„liqua ratio incidit: quam & ipsam breviter ple-„rùmque annotavi.

„Hebraïsmos tum in singulis dictionibus, tum „in sensibus integris plurimos observavi, præsertim

An-

Antonii Cevalerii diligentiâ ac eruditione adju-„ tus, ut, quæ ſunt hujus generis, non mihi ſed„ illi debeantur. In ipſis porrò Hebraiſmis Lati-„ nè exprimendis aliquoties malui non ſummam„ habere Latinitatis rationem, quàm temerè Ca-„ ſtellionis exemplo quicquam audere... Deinde„ cum in illis explicandis non ſemper conſentiant„ doctiſſimi etiam ſcriptores, ſatius eſſe exiſtimavi„ integra omnia interdum relinquere quàm com-„ mittere ut, illata in ipſum contextum unâ inter-„ pretatione, alias omnes viderer rejeciſſe. Ne-„ que tamen nobis religio fuit in annotationibus„ illuſtrare quæ obſcuriùs dicta videbantur, &„ quid potiſſimùm ſequeremur, paucis indicare.„ In ipſis autem annotationibus ſtudui ut nihil„ prorſus appareret ad oſtentationem compoſi-„ tum, quum alioquin multæ ſeſe liberius exal-„ tandi occaſiones offerrent. Itaque verborum„ & formularum interpretatione contentus, addi-„ di exempla ex profanis authoribus petita, non„ quoties licuit, ſed quoties (meo judicio) ita ne-„ ceſſe fuit...„

In his autem omnibus concinnandis, cum„ Vallæ, Stapulenſis, Eraſmi annotationibus, etiam„ veterum tum Græcorum tum Latinorum & re-„ centiorum quoque doctiſſima ſcripta diligenter„ contuli; à quibus me plurimùm adjutum eſſe„ ultrò profiteor: quanquam ne his quidem aut„ illis ita fui addictus, ut meum judicium liberè„ non ſim ſequutus. Ad hæc omnia acceſſit exem-„ plar ex Stephani noſtri Bibliotheca cum viginti„ quinque plùs minùs manuſcriptis codicibus &„

„omnibus penè impreſſis, ab Henrico Stephano
„ejus filio quàm diligentiſſimè collatum; quæ res
„una præ cœteris magnopere me in plerisque ſub-
„levavit &c.

„Henricus Stephanus notatis à Roberto Ste-
„phano patre ſuo ad oram editionis nobiliſſimæ
„N. T. Græci an. 1550. lectionibus variantibus
„Editionis Complutenſis & quindecim mſſ. Ex-
„emplarium, adjecerat variationes aliorum de-
„cem codicum & Editionum penè omnium quæ
„Stephanicam præceſſerant. Hoc Exemplar Ro-
„bertus Theodoro Bezæ ſuo, qui novam jam verſi-
„onem & annotationes in N. T. moliebatur, in
„manum tradidit; isque tanto theſauro mirificè
„ſe in opere iſto adjutum profitetur. Ecquis ve-
„rò ipſi uſus harum lectionum? Adhibet eas ſcili-
„cet ad explicandos Scripturæ ſenſus ſeu etiam
„ὑποθέσεις ſuas ſtabiliendas: raro ad eruendum,
„cui potiſſimum inſerviebant, ſacri codicis textum
„genuinum, de hoc enim parùm laborat: & ubi de
„lectionis cujuspiam αὐθεντίᾳ fortè agit, oſten-
„dit quàm nihil ferè in his rebus viderit, vir aliàs e-
„ruditus & perſpicax. *Joan. Millius pag.* 130. *pro-
leg. in N. T. Gr.*

1565. Novum Teſtamentum ſive fœdus, Græcè & La-
tinè, Theodoro Beza interprete; additæ ſunt, eo-
dem authore, ſummæ breves doctrinæ &c. Ejus-
dem ad Illuſtr. Principem Ludovicum Borbonium,
Principem Condenſem & Gallicam nobilitatem
Præfatio, 8. Typis Henr. Stephani 1565.

1566. Novum Teſtamentum Gr. Lat. Eraſmi, in 8. Ba-
ſileæ, Nic. Brylengeri 1566. † N. Teſt. Gr. *additis
κεφαλαίων lemmatibus, variis lect. mutuisq; Teſtimo-
niis.*

niis, 8. Tiguri apud Froschover. 1566.

Novum Testamentum Græcum; *adjectæ sunt* 1568.
ad calcem diversæ lectiones ex antiquissimis exemplaribus desumptæ; editio sat emendata. 2. vol. in 16. Parisiis, ex officina Roberti Stephani, *Roberti filii* 1568. *Ad calcem legitur:* Excudebat Robertus Stephanus, Typographus Regius, Parisiis idibus Januarii an. 1569.

R. Stephanus candido Lectori S. Cùm Testa-„ mentum Græcum hac minori formâ à patre„ meo semel atque iterùm (*nempe anno* 1546. *&*„ 1549.) typis commissum, à multis quotidiè de-„ siderari animadvertissem; id iisdem characteribus denuò excudendum curavi: additis tamen ad„ priores illas editiones variis antiquorum exem-„ plarium lectionibus non quidem omnibus, sed„ iis duntaxat quæ aut sensum juvare, aut ei ali-„ quid detrahere, viris quibusdam doctis visæ„ sunt.„

In editionibus Stephanicis minoris formæ„ (*vel potiùs in hac sola*) non omnes lectionum„ varietates, quæ in majore extant, annotatæ fue-“ runt, sed tantùm quæ præcipuæ videbantur;„ quas deinde alii typògraphi, qui variantes ali-„ quas lectiones adjècerunt ad marginem suarum„ editionum, tanquam archetypum sequendas sibi„ proposuerunt. „ *Stephanus Curcellæus in præfat. N. T. Græci ab ipso editi an.* 1658.

Prodiit hæc editio eâdem formâ iisdémque„ typis quibus priores duæ Patris Roberti... Ad„ libri verò calcem positæ sunt variantes Editionis„ Stephanicæ tertiæ lectiones, non omnes quidem„ sed quæ doctis quibusdam visæ sunt insigniores.„

Textus

„Textus huic idem ferè est qui duabus prioribus.
„Rariùs hic ab eis, aut earum saltem altera re-
„cessum est. Ne quidem ad tertiam transitum es-
„se video, nisi septem duntaxat in locis. *Jo. Millius ibid. pag.* 131.

1569. Novum Testamentum Græcum cum versione Latina Vulgata & Syra. V. *Idem Polyglotton* 1569.

1570. Novum Testamentum Græcè & Latinè ex versione Desid. Erasmi innumeris in locis ad Græcam veritatem genuinúmque sensum emendata. Glossa compendiaria Matthiæ Flacii Illyrici in Novum Testamentum cum ejus epistola Consulibus & Ecclesiæ Argentoratensi dicata, in folio. Basileæ, Petri Pernæ 1570. 2. *editio* 1659.

Ex Epistola nuncupatoria. „Adjiciam quidnam „simus saltem conati in hac editione... Primùm „Græco textui præter concordantias additæ sunt „diversæ lectiones, hactenus à diversis ex colla- „tione veterum exemplarium, patribusque & vul- „gata versione collectæ. Deinde versionem E- „rasmi adjunctam in pluribus locis ad Græcam „veritatem, genuinúmque cujusque loci sensum „& etiam sententiæ perspicuitatem, Græcarumque „vocum aut etiam Hebræarum proprietatem & „emphasim emendare conati sumus. Tertiò tam „Græcus quàm Latinus textus per versus distinctus „est... Adjecimus brevia scholia in margine sacri „textûs... præposuimus singulis capitibus dupli- „cia argumenta, versu & solutâ oratione facta...

Quoad

Quod glossam à me adjectam attinet, multa qui-„
dem dicenda forent, &c. „

Novum Testamentum Gr. Lat. Erasmi, in 8. Lipsiæ, Voegelii 1570.

N. T. Gr. 16. Basileæ, Thomæ Guarini 1570.

Novum Testamentum Græcè *ex editione Complutensi* cum versione Latina à Bened. Aria Montano recognita. V. *Biblia Polyglotta Antuerpiensia* 1572. 1572.

Aliæ editiones Græci contextûs cum hac versione recognita. V. *Biblia Polyglotta* 1657. V. *infrà Novum Testamentum Græcum* 1581. 1583. 1584. 1599. 1609 *bis*, 1612. 1613. 1619 *bis*, 1627. 1698 *bis*. 1573.

Editiones *Novi Testamenti Græci* omnes quæ„
abhinc centum aut circiter annis factæ sunt, aut„
adhuc fiunt, nihil meliùs aut accuratiùs primis„
illis habent. Sunt enim omnes vel ad Frobeni-„
anas, vel ad Stephanicas, vel ad Plantinianas„
expressæ, quarum accurationem & elegantiam„
assequi posse summa votorum est multis hujus„
ævi typographis. Plantinianæ autem Complu-„
tensem, quæ fuit omnium prima, (*excusa quidem*,„
non verò publicata) κατὰ πόδας secutæ sunt, nisi„
quòd accentuum & spirituum notas, in ea omis-„
sas, adscripserint; sed nullarum variantium le-„
ctionum meminerunt, quasi omnia exemplaria„
quibus usi sunt Complutenses inter se consensis-„
sent; cùm tamen facilè conjici possit ex aliis quæ„
communiter in manibus versantur, in istis quo-„
que, præsertim si magno fuerint numero, non„
parvam à collatoribus inventam esse discrepanti-„
am.

am. *Hæc scribebat Stephanus Curcellæus anno* 1658. *in præfat. N. T. Græci ab ipso editi.*

1574. Novum Testamentum Græcum minutioribus literis, in 8. Antuerpiæ. Christophori Plantini 1573. in 24. iisdem typis 1574.

Idem Gr. Lat. in 8. iisdem typis 1574.

1576. Novum Testamentum Græcum; obscuriorum vocum & quorumdam loquendi generum accuratas partim suas partim aliorum interpretationes margini adscripsit Henricus Stephanus, *cum ejus luculenta præfatione in sequentibus editionibus semper omissa*, (in qua de stylo N. T. itémque de lectionibus quibusdam & interpretationibus sacri textus agitur.) *Capitum summaria Latine expressa sunt.* 2. vol. in 16. Excudebat Henricus Stephanus 1576.

1577. Novum Testamentum Græco-Latinum ex versione Desid. Erasmi, in 8. Basileæ, apud Hæredes Nic. Brylengeri 1577.

1578. Novum Test. Gr. Lat. Desid. Erasmi, studio Philippi Nicolai editum, in 8. Lipsiæ, Joan. Steimman 1578.

1580. Novum Testamentum Græco-Latinum Theodoro Bezâ interprete, *adjectâ versione Latinâ vulgatâ.* Huic autem *tertiæ* editioni præter quorumdam locorum recognitionem accesserunt breves difficiliorum phraseων expositiones, & aliæ quædam annotatiunculæ, cùm ex majoribus ipsius Bezæ annotationibus, tum aliunde excerptæ, *operâ Loselerii Villerii & Joannis Cherpontii*, in 8. Excudebat Henricus Stephanus 1580.

„Typographus Lectori. Quoniam multi, qui terti-

tertiam hanc Novi Testamenti editionem multò superioribus locupletiorem esse audient, omnia, quæ ad ejus locupletationem contulimus, animadvertere statim non poterunt. Sic igitur habeto Lector. Quum Loselerius Villerius ad ea, quæ binæ editiones superiores habebant, phraseων & quorumdam etiam difficilium locorum expositionem partim ex majoribus Bezæ ipsius annotationibus, partim ex Joachimi Camerarii notis addidisset, his quoque adjici multa posse, in his pleraque posse emendari: dignam esse hanc tertiam editionem putavi, quæ non solùm illam Villerii accessionem, verùm & aliam sibi propriam exhiberet. Dum igitur commodùm in Joannem Cherpontium incidissem, meúmque illi consilium communicassem, ostendit mox ex parte jam navatam à se, quam navari cupiebam, operam &c. „

Novum Testamentum Græcè & Latinè ex recognitione Benedicti Ariæ Montani. V. *Biblia Hebraica* 1581. 1581.

Novum Testamentum cujus Græco contextui respondent interpretationes duæ; una, vetus: altera Theod. Bezæ. Ejusdem Bezæ annotationes, quas itidem hac tertiâ editione recognovit & accessione non parvâ locupletavit. Responsio ejusdem ad Seb. Castalionem &c. in fol. (*typis Henrici Stephani*) 1582. 1582.

Lectori Beza. Quid sit à nobis in hac tertia hujus voluminis editione præstitum, sic paucis cognosce. Hos novi fœderis libros, non modò cum variis septemdecim Græcorum codicum à

Rob.

„Rob. Stephano citatorum lectionibus rursum „contulimus, sed etiam cum Syra interpretatione. *Deinde mentionem facit codicis vetustissimi quem Academiæ Cantabrigiensi dono dedit, & codicis Claromontani, ex quibus, inquit,* „plurima non parvi mo„menti observavimus. Denique in Latina inter„pretatione nostra paucula quædam facere melio„ra studuimus: in annotationibus quædam, par„tim ab amicis admoniti, partim judicio nostro e„mendavimus, multa priùs non animadversa suis „locis adjecimus, &c.

„*Beza* in annotationibus licèt vitium unum & „alterum correxerit, cœtera tamen mordicùs tue„tur, ac nova insuper addit, & quidem ferè ex au„ctoritate Codicum duorum eximiæ vetustatis (*sc. Cantabrigiensis posteà dicti, & Claromontani*) „& versionum, quibus se in secunda hac annotatio„num Editione locupletatum fuisse gloriatur. *Jo. Millius pag.* 131. *proleg. in N. T. Gr.*

1583. Novum Testamentum Græco-Latinum ex recognitione Ariæ Montani, in 8. Antuerpiæ, Plantini 1583.

N. Test. Gr. Lat. ex versione Sebastiani Castalionis, in 8. Venetiis 1583.

Aliæ editiones 1584. 1591.

1584. N. Test. Gr. Lat. ex recognitione Ariæ Montani, *editio præstantissima*, fol. Antuerpiæ, Plantini 1584.

Novum Test. Gr. cum versione Latina vulgata & Syra. V. *Idem Polyglotton* 1584.

N. T. Gr. Lat. Castalionis, 8. Antuerpiæ 1584.

1586. Novum Testamentum Græcè sub Aristarchi (*forsan*

(*forsan Isaaci Casauboni*) limam revocatum, additis notis marginalibus, in 8. Basileæ, ex officina Bryléngeriana 1586.

Novum Testamentum Græcum cum notis marginalibus (*Isaaci Casauboni*) & nova præfatione, & capitulis Græcis seorsim, Latinis verò in textu, in 16. Oliva Henrici Stephani 1587. 1587.

Novum Testamentum Græcum cum notis Isaaci Casauboni. *Ad calcem* adjectæ sunt variæ lectiones omnes cum diligenti similium locorum collatione, 3. *editio*, in 16. *Genevæ*, Eustathii Vignon 1587.

Typographus Lectori. En tibi amice Lector, „ sacrum hoc volumen, jam tertiùm à nobis ista, „ formâ editum: nunc verò etiam auctum & lo-„ cupletatum... dedimus jam operam ut hæc edi-„ tio multò quàm antehac emendatior exiret, &c. „

Novum Testamentum Græco-Latinum ex vulgata versione, & nova Bezæ, cum ejus annotationibus ex editione tertia, in folio. Genevæ, Jacobi Stoer 1588. 1588.

Novum Testamentum, cujus Græco contextui respondent interpretationes duæ; una, vetus; altera, Theod. Bezæ, nunc quartò diligenter ab eo recognita. Ejusdem annotationes, quas itidem hâc quartâ editione accuratè recognovit, & accessione non parvâ locupletavit. Adjecti sunt duo novi Indices. In folio. Oliva Henrici Stephani 1589. 1589.

„Christiano Lectori Theodorus Beza, &c. „ Annus agitur sextus, ex quo, C. L. quid sit à no-„ bis in tertia hujus voluminis editione præstitum,

„ſic paucis declaravi. Hos novi Fœderis libros „non modò cum variis 17. Græcorum codicum „&c... Hæc tum ego igitur... Quartam autem „hanc editionem idem à me expreſſit juvandæ „magis ac magis Eccleſiæ ſtudium... Rurſum igi„tur illa omnia placuit quartò conferre, diſpice„re, & diligentiùs etiam quàm unquam antehac „expendere. Obſervavi quoque locos non paucos „tum ex veterum Græcorum & Latinorum Pa„trum, tum ex eruditorum noſtri ſeculi ſcriptis. „Contuli quoque multa cum Sanctis Pagnini the„ſauro *ex editione anni* 1577. Admonuit etiam me „de non paucis Joannes Druſius... nihil æquè „me adjuvit atque Joannes Piſcator, &c. Gene„væ 1588.

1590. N. Teſt. Gr. in 8. Antuerpiæ, Plantini 1590.

N. Teſt. Gr. Lat. Bezæ, 8. Genevæ, Euſtathii Vignon 1590.

1591. Nov. Teſt. Græcè, in 24. Leidæ, Raphelengii 1591.

N. Teſt. Gr. Lat. Caſtalionis, 18. Lipſiæ 1591.

1592. N. Teſt. Gr. Lat. Eraſmi, in 4. Lipſiæ 1592.

Novum Teſtamentum Græco-Latinum, vulgatâ editione Latinâ à Theologis Lovanienſibus quàm diligentiſſimè recognitâ & emendatâ Græco contextui è regione oppoſitâ, in 8. Coloniæ, Arnoldi Mylii 1592.

Novum Teſtamentum Græcum in 16. Londini 1592.

1594. N. Teſt. Gr. Lat. Eraſmi, in 8. Lipſiæ, Voegelini 1594.

N.

N. Teſt. Gr. Lat. Th. Bezæ, 12. Franekeræ, Radæi 1594.

Novum Teſtamentum Græcum ſtudio Davidis 1596.
Wolderi V. *Biblia Polyglotta* 1596.

N. T. Gr. Lat. 8. Francofurti, Palthenii 1596.

Novum Teſtamentum Græcum *juxta editio-* 1597.
nem Roberti Stephani anni 1550. V. *Biblia Græca* 1597.

Ex præfat. horum Bibliorum. „ Ad Novum Teſtamentum quod attinet, Exemplar Roberti Ste-„ phani Typographi Regii, patris & filii, ſecuti ſu-„ mus, atque varias lectiones quæ non tantum in eo„ exemplari ex codicibus Regiis collectæ contine„ bantur; ſed & in Complutenſi, ac in aliis editio-„ nibus & quorumdam annotationibus reperiri po-„ tuerunt, adjici curavimus. „

Novum Teſtamentum cujus Græco contextui 1598.
reſpondent interpretationes duæ; una, vetus; altera Theod. Bezæ. Ejusdem Th. Bezæ annotationes, in quibus ratione interpretationis vocum redditâ, additur ſynopſis doctrinæ &c. & ipſe quoque contextus quaſi brevi commentario explicatur. Omnia nunc demùm, ultimâ adhibitâ manu, quam accuratiſſimè emendata & aucta, ut quodammodo novum opus videri poſſit, *cum nova præfatione & nova Epiſtola Elizabethæ Anglorum Reginæ etiam dicata.* 5. *recognitio.* in fol. *Genevæ apud Hæredes Euſtathii Vignon 1598.*

Chriſtiano Lectori Th. Beza. Annus agitur qua-„ drageſimus ſecundus, ex quo Novi Teſtamenti„ Latinam interpretationem ſum aggreſſus (*ſcilicet anno* 1556.) Græco contextu non modò cum no-„

„vemdecim vetustissimis quàm plurimis msc. & „multis passim impressis codicibus, sed etiam cum „Syra interpretatione collato, & quàm optimâ po- „tui fide ac diligentiâ, partim cum veterum Græ- „corum & Latinorum patrum scriptis, partim cum „recentioribus Theologorum versionibus & variis „enarrationibus comparato...

„Ita igitur factum, ut quater istud à me fuerit „editum, novis semper accessionibus valdè locu- „pletatum, dum paucula quædam in ipso contextu „facere meliora studeo, in annotationibus quæ- „dam, partim ab amicis admonitus, partim ju- „dicio ipse meo, emendo; quædam prorsus tol- „lo: multa priùs a me non animadversa, adji- „cio... tantùm absum ab eo ut toties innovatæ „istius rei me pœnituerit, ut in hac quinta hujus „operis editione eandem, imò etiam penè ma- „jorem, quam unquam antea, operam, diligen- „tiam, fidem adhibuisse me minimè pudeat. Im- „mò nunc quoque libens agnoscam, ac profitear „a me, neque tanti operis magnitudini, neque „meo ipsius summo desiderio, quamvis non pau- „corum verè amicorum operâ adjuto, esse satis- „factum.

„Inter hos autem, duos nominatim hoc loco „recenseam; sc. *Joannes Piscator & Tussanus Ber- „chetus*... mecum omnia communicare sustinue- „runt,.. ut profiteri minimè verear non parvam „istius quintæ, &, ut spero, ultimæ futuræ edi- „tionis partem, illorum eruditioni & candori de- „beri. Quid plura? Hanc ipsam editionem dum „adhuc sub prælo esset,. non paucis in locis, &

in

in ipso contextu, & in annotationibus, nonnullis,„ partim notatis, partim detractis, partim adjectis,„ recognovi &c. Genevæ 1598.„

Per illam editionum varietatem factum est (*in-*„ *quit Kortholtus cap. 15. de variis Bibl. edition.* §. 30.)„ ut annotationes interdum versioni parùm re-„ spondeant, imò apertè sibi adversentur. „

N. T. Gr. Lat. Erasmi, 8. Lugduni, Jac. Roussin 1598.

Novum Testamentum Græco-Latinum Ariæ Montani, in fol. & in 8. Ex officina Commeliniana 1599. 1599.

Novum Testamentum Græcum, 2. vol. in 16. Lugduni, Antonii de Harsi 1599. 1600. *Eadem est editio.* 1600.

Novum Testamentum Græcum, ut ex Bibliotheca Regia anno 1546. per Robertum Stephanum excusum fuit, *cum præfatione*: O mirificam &c. in 16. Francofurti, apud Hæredes Andreæ Wecheli 1600.

Novum Testamentum Græcè, in 12. Leidæ Raphelengii 1601. 1601.

Novum Testamentum Græcum *juxta editionem Rob. Stephani anni* 1550. in fol. Francofurti apud Wechelios 1601.

Novum Testamentum Græcum V. *idem Polyglotton* 1602. 1602.

Novum Testamentum Græcè cum observationibus & notis Oligerii sive Gumnæi Rosenkrantii & aliorum, 2 vol. in 8. Ex officina Commeliniana 1602.

Novum Testamentum Græcum ex recognitio- 1604.

ne Henrici Stephani 3. *editio*, in 16. Ex officina Pauli Stephani 1604.

1604. Novum Testamentum Græcum, in 16. Genevæ, Joan. Crispini 1604.

Novum Testamentum Gr. Lat. Bezæ cum ejus majoribus annotationibus, 2. vol. in 8. Genevæ, Vignon, Crispini 1604.

1606. Novum Testamentum Græcè & Latinè ex versione Desid. Erasmi, in 8. Wittebergæ, Samuëlis Schalischii 1606.

1609. N. T. Gr. in 16. Genevæ, de la Roviere 1609.

N. T. Gr. Lat. Ariæ Montani, fol. & 8. Ibid. iisdem typis 1609.

Idem, in 8. ex officina Plantiniana 1609.

Idem, 2. vol. in 16. Genevæ, Petri de la Roviere, Jac. Stoer, Jac. & Petri Choüet 1609.

1610. Novum Testamentum Græcè, in 16. Lugduni, Petri de Harsy 1610.

1611. N. T. Gr. & Lat. ex versione vulgata, 2. vol. 16. Lugduni, apud Viduam Antonii de Harsy 1611.

N. T. Gr. & Lat. ex versione vulgata & nova Bezæ, 8. Genevæ, Jo. Vignon. 1611.

1612. N. T. Gr. in 24. ex officina Raphelengii 1612.

N. T. Gr. Lat. Ariæ Montani, in 8. *Genevæ*, Samuëlis Crispini 1612.

1613. Idem, 8. Leidæ, Raphelengii 1613.

1614. Novum Testam. Gr. V. *idem Polyglotton* 1614.

1615. Novum Testamentum Græcum cum variantibus lect. recensitum notisque exornatum ab Isaaco Casaubono, editio 4. *editionis* 1587. *ectypus*, in 16. Genevæ, Joannis Vignon 1615.

1617. N. Test. Gr. Lat. cum notis Isaaci Casauboni & Hen-

Henrici Stephani, in 12. Ex officina Pauli Stephani, 1617.

N. T. Græcè & Latinè ex versione Erasmi, in 8. Wittebergæ, typis Hæredum Seuberlichii 1618. 1618.

N. Test. Gr. Lat. ex versione Erasmi studio Matthæi Hafferensferi editum & recognitum cum ejus præfatione & variantibus lectionibus in 4. Tubingæ 1618.

Ex præfatione, „Erasmiana versio non ubique ad„ verbum servata est... & ut constaret quænam vox„ aut sententia non Erasmi, sed meæ esset versio-„ nis, illam diverso characterum genere exprimen-„ dam curavi, Erasmianis præmissis, &c.

Novum Testamentum Græcè cum notis Josephi Scaligeri in locos aliquot difficiliores ad calcem, in 4. Coloniæ Allobrogum, Petri de la Roviere 1619. 1619.

N. Test. Græcè cum notis Stephani, Casauboni & Scaligeri, *editio mendis scatens*, in 8. Londini 1622. *Editio* 1633. & 1641. *eadem est*. V. *ad an.* 1641. 1622.

Novum Testamentum Græcum ex recensione Erasmi Schmidii, 4. Wittebergæ, Bonceii 1622.

Secunda editio additâ ejus versione Latinâ 1658.

Novum Testamentum Græcum ex Regiis (*i. e. Antuerpiensi Philippi II.*) aliisque optimis editionibus summâ curâ expressum *absque versuum distinctione*, in 16. Lugduni Batavorum, ex officina Elzeviriana 1624. 1624.

Elegans planè hæc editio & admodum emen-„ data; textus ipse, quicquid ferant Curatores isti,„ ad unum Stephanicum tertium totus composi-„

tus videtur, præterquam duodecim in locis, in quibus solis, quantùm video, a Stephanico recessere. *Joan. Millius pag. 137. prolegom. N. T. Gr.*

Aliæ editiones Elzevirianæ 1633. 1641. 1656. 1658. 1662. 1675 1678. Hæ omnes nitidissimæ sunt, at à mendis non omninò immunes.

„Christophorus Plantinus anno 1571. Antuer-„piæ eximium illud opus, quod Biblia Regia vo-„cant, variis linguis emisit, & Græcum Testa-„mentum aliquoties separatim. Et hoc nostro ævo „Elzevirii nemini antecedentium fide & industriâ „cedentes, non semel id typis suis descripserunt. *Steph. Curcellæus, præf. editionis Græcæ N. T. anni* 1675.

Novi Testamenti Græca editio juxta Editionem Antuerpiensem Regiam, Romæ jussu Urbani VIII. Pont. Max. adornanda circa annum 1624. aut 25. (*Utrumque hunc annum determinant electio Urbani VIII. ad summum Pontificatum quæ facta est an.* 1623. *& electio Joan. Matthæi Caryophili qui erat Archiepiscopus Iconiensis an.* 1626. *cùm confutationem Nili Thessalonicensis de Primatu Papæ edidit, de qua tamen dignitate in hac præfatione non meminit.*) Adjectis variantibus lectionibus ex XXII. codicibus msc. inprimis ex Bibliotheca Barberina, studio & labore Joannis Matthæi Caryophili, *cujus præfatio his discrepantibus lectionibus præmissa legitur ad calcem Catenæ Græcæ in Marcum. à Petro Possino Romæ anno* 1673. *vulgatæ, ex qua hîc exscripta est. Sed hæc novi Test. editio in lucem nunquam prodiit.*

„Ad Lectorem Joannes Matthæus Caryophilus.

Græ-

Græcam Novi Testamenti editionem, quæ, ut„ archetypa, sacrarum literarum studiosis notissi-„ ma debet esse, non privato quorumlibet judicio,„ sed publicâ & legitimâ, hoc est Sedis Apostolicæ,„ auctoritate probatam, prodire piorum hominum„ vota optabant. Absoluti enim operis ratio exi-„ gebat, ut quod jam pridem in sacris Bibliis juxta„ LXX. Interpretes, & aliis veteris Testamenti„ voluminibus Græcè editis, summâ diligentiâ per„ Sedem Apostolicam præstitum fuit; id ipsum„ per eandem non minori studio in sacrosanctis Ev-„ angeliis, & reliqua sacræ paginæ Græcâ editione„ præstaretur. Si quidem mira codicum præser-„ tim impressorum varietas & discordia tam crebra„ lectoribus offerat incommoda, ut passim anceps„ hæsitaret animus; & quænam præferenda ut ger-„ mana lectio, quæ minus amplectenda videretur,„ prorsus ambigeret.„

Ita in Græcis ipsis fontibus puriores requirere„ fontes oportuit, & Græcam in codicibus dis-„ sonantiam ad Græcam prorsus quoad ejus fieri„ potuit revocare originem; expurgatis ad fidem„ vetustissimorum codicum inutilibus plerumque„ mutationibus, adjectionibus & detractionibus,„ sive Librariorum vitio sive quorumvis audacia in„ sacrum textum tot novitates irrepserint.„

Conquisitis igitur jussu Sanctissimi Domini no-„ stri Urbani VIII. manuscriptis codicibus veneran-„ dæ antiquitatis, è Vaticana potissimùm & prima-„ riis in urbe bibliothecis, repertisque Evangeli-„ orum codicibus X. Actuum Apostolorum &„ Epistolarum omnium VIII. Apocalypsis IV. &„

„collatione cum textu impresso Regii codicis (*i. e.* „*Editione Antuerp. anni* 1572.) de verbo ad ver„bum diligentissimè peractâ, opus, Deo favente, „absolutum est; certis hisce universim regulis „quinque, *hîc relatis*.

„Hisce regulis diligenter observatis, & textus „ipse cautissimè emendatus, & singulis capitibus „suæ sunt annotationes affixæ. In quibus etiam, „ubi opus fuit, reddita ratio est, cur necesse fuerit „à regulis recedere, & textum ipsum, ut erat, inte„grum magno veritatis fundamento relinquere. „Summo namque Dei beneficio ex hac collatione „perspectum illud est: Vulgatam editionem La„tinam, testimonio Græcorum vetustissimorum „codicum & autorum, esse fidelissimam, & Græco „illi, ut S. Hieronymus vocat, fonti, cujus ille ni„tore quatuor Evangelia jussu Damasi emendavit, „non immeritò æquiparandam.

1625. N. Test. Gr. cum versione vulgata, in 16. Genevæ, Jac. Stoer 1625.

1626. Idem, 8. Amstelod. Henrici Laurentii 1626.

1627. N. Test. Gr. Lat. Ariæ Montani, in 8. Genevæ 1627.

1628. Novum Testamentum Græcum ad fidem probatissimorum codicum cum versione Vulgata, accurante Joanne Morino, in folio. V. *Biblia Græca* 1628.

N. T. Gr. Lat. Bezæ. V. *Idem Polyglotton* 1628.

Novum Testamentum Græcum *minutissimo charactere, qui Sedanensis dicitur*, in 32. Sedani, Joan. Jannoni 1628.

Novum

Novum Testamentum Græcè, in 12. Hanoviæ 1629. 1629.

Novum Testamentum Græcè, in 8. Amsteloda- 1630. mi, Joan. Janssonii 1630.

Aliæ editiones 1638. 1639.

Novum Testamentum Græcè. V. *Biblia Latina* 1632. *cum comment. Jacobi Gordoni*, in folio, Parisiis, Cramoisy 1632.

Novum Testamentum Græcè. 8. Cantabrigiæ, Joannis Buck 1632. in 24. Genevæ, Joan. de Tournes 1632.

Novum Testamentum Græcè cum versuum di- 1633. stinctione, in 16. Lugduni Batavorum ex officina Elzeviriorum 1633. *Editio cunctarum Elzeviria-narum præstantissima.*

Ex monito ad Lectorem. „ Editionem omni-„ bus acceptam, denuò doctorum oculis subjeci-„ mus, ut si quæ vel minutissimæ in nostro, aut„ in iis, quos secuti sumus libris, superessent men-„ dæ, cum judicio & cura tollerentur. Quòd cùm„ accuratè ab eis factum esset, ad editionem no-„ vam, his præsidiis muniti, denuò accessimus; in„ qua & versus, quos nunc vocant, accuratiùs no-„ tavimus. „

Novum Testamentum Græcè *minutissimo sed elegantissimo charactere*, in 24. Amstelodami, typis Guilielmi Blaeu 1633. *Editio non absque mendis.*

Novum Testamentum Græcum cum notis & animadversionibus V. doctissimorum, præsertim Roberti Stephani, Isaaci Casauboni, & Josephi Scaligeri. Variæ item lectiones ex antiquissimis exem-

exemplaribus & celeberrimis bibliothecis desumptæ, cum epistola Richardi Whitakeri dicata Carolo I. magnæ Britanniæ Regi, in 8. Londini, apud Richardum Whitakerum (*typis Elzevirianis ut patet ex imaguncula in fronte posita*) 1633.

Ex admonitione ad Lectorem. „Ego quanquam „meo hîc honori velificari nolim, tamen nec dis„simulare debeo, editionis superioris (*anni* 1622.) „præcipuè notas & animadversiones, & multis „esse & intolerandis mendis obsitas. Quæ sic tol„lenda curavi, ut tuum &c.

1634. N. Test. Gr. 8. Lovanii, Rotgeri Rescii 1634.

1636. Nov. Test. Gr. 16. Basileæ, Jo. Valderi 1636.

1638. Idem, 16. Amstelodami Joan. Janssonii 1638.

Novum Testament. idiomate Græco literali & vulgari ex versione Maximi Calliopolitani cum ejus præfatione, & altera Cyrilli Lucaris, *decreto & sumptibus Ordinum Generalium Belgii Fœderati in gratiam modernorum Græcorum, ut asserit præfatio.* In 4. Genevæ 1638.

1639. Novum Testamentum Græcè ex optimis editionibus, in 8. Amstelodami, Joannis Janssonii 1639.

Novum Testamentum Græcum ex optimis editionibus, in 24. Amstelodami, Joannis Janssonii 1639.

1641. Novum Testamentum Græcum &c. (*titulus idem ac ille qui legitur in Novo Test. anno* 1633. *Londini edito*) In 8. Lugduni Batavorum typis Elzevirianis 1641. *Eadem est prorsus editio, ut patet ex utriusque exemplaris collatione, ex iisdem chara-*

characterum formis, & eadem imaguncula in fronte utriusque posita.

Novum Testamentum Græcum. Adjectæ sunt ad calcem variæ lectiones. *Editio majorum typorum formâ spectabilis.* In folio, Parisiis, è Typographia Regia 1642. 1642.

Novum Testamentum, cujus Græco contextui respondent interpretationes duæ: una, vetus; altera, Theodori Bezæ. Ejusdem Theod. Bezæ annotationes &c. *juxta editionem anni* 1598. Accessit etiam Joachimi Camerarii in novum Fœdus commentarius, fol. Cantabr. Rogeri Daniel 1642. *Omnium optima Editio, at minoris literæ.*

Ex monito ad Lectorem. Postremam Bezæ edi- „ tionem secuti sumus, ut potè in quam ultimas „ curas, adeóque optimas Author impenderat. In „ qua elaboranda tantùm adjecit, *ut jam novum* „ *opus videri possit.* Nonnulla, fateor, ex prioribus „ editionibus adjecimus, quod tamen nullâ teme- „ ritate, sed necessitate à nobis factum putes. . . „ Bezæ comitem adjunximus Camerarium, tum ob „ paritatem materiæ tum ut aliquid saltem aucta- „ rium & ἐπίμετρον adderemus ad priores editio- „ nes; *versuum distinctionem & indicem de novo* „ apposuimus. „

Novum Test. Gr. Lat. Bezæ, in 8. Amsteloda- 1643. mi 1643.

Nov. Test. Gr. ex antiquissimo mſ. operâ Joan. 1645. Henrici Boëcleri, cui accedit prologus vetus in Pauli epistolas, in 12. Argentorati 1645. 2. *editio* 1660.

Ex admonitione Boecleri ad Lectorem. Cùm „

Typo

„Typographus de editione novi fœderis Græca „cogitaret.... lubens illi optima, quæ unquam „prodiere, exemplaria ſuppeditavi, atque collectis „etiam mſc. membranis, ut emendatiſſima fieret „editio, quantùm licuit, providi &c.

Novum Teſtamentum Græcum *ex editione Complutenſi.* V. *Biblia Polyglotta Pariſienſia* 1645.

1647. Novum Teſtamentum Græco-Latinum Bezæ, *editio nitidisſima*, in 8. Amſtelodami, Henrici Laurentii 1647.

Ex monito Typographi. „In textu Græco ſecu„ti ſumus eum qui anno 1624. Lugduni *Batavo*„*rum* prodiit, cui non pauci viri eruditione & „pietate præſtantes præfuere, qui ad Regium exem„plar ad optimas quasque editiones eum cum cu„ra expreſſerunt... Huic ex adverſo Theod. Bezæ „interpretationem adjunximus. Eſt autem hæc „editio anni 1573. eique, prout ex præfatione vi„dere eſt, præfuit vir doctiſſimus Loſelerius Ville„rius, eámque ita edidit ut vix quicquam accura„tiùs dari poſſit.

1648. Novum Teſtamentum Gr. 8. Amſtelod. 1648.

1653. Novum Teſtamentum Gr. in 4. Londini, Rogeri Daniel ſub ſigno Campanæ 1653.

1654. Novum Teſt. Gr. *juxta editionem Elzevirianam* 1633. in 12. Roterodami, Arnoldi Leers 1654.

1655. Novum Teſt. Gr. Lat. in 12. Hamburgi 1655.

1656. Novum Teſtament. Græcum ex Regiis aliisque optimis editionibus cum cura expreſſum, in 24. Amſtelodami, ex officina Elzeviriana 1656.

1657. Novum Teſtamentum Græcè (*ex editione Rob. Stephani anni* 1550.) & Latinè (*ex recognitione*

Bened.

Bened. Ariæ Montani.) *Item* Latinè ex Vulgata. V. *Biblia Polyglotta Londinensia* 1657.

Novum Testamentum Græcum edimus juxta„ Roberti Stephani editionem accuratissimam „„ *inquit Waltonus in præfatione..*

Novum Testamentum Græcum, in 12. Roterodami 1658. 1658.

Nov. Testamentum Græcum, nova editio, *juxta Elzevirianam*, in qua diligentiùs quàm unquam anteà variantes lectiones tam ex msc. quàm ex impressis codicibus collectæ & parallela scripturæ loca annotata sunt, studio & labore Stephani Curcellæi *cum docta ejus præfatione*, in 12. Amstelodami, ex officina Elzeviriana 1658. 2. *editio* 1675. 3. 1699.

Ex præfatione. Cùm ergo animadverterem„ cognitionem variarum lectionum esse valdè uti-„ lem & propemodùm necessariam, & tamen ma-„ gnam partem earum, quas vetera msc. continent,„ in hodiernis editionibus desiderari, operæ me„ pretium facturum arbitratus sum, si colligerem„ omnes quas in diversis exemplaribus invenire„ possem, & novæ editioni adjicerem. Primùm„ igitur in manus sumpsi Græcam Bibliorum im-„ pressionem quæ Francofurti apud Andreæ We-„ cheli Hæredes anno 1597. operâ, ut dicitur,„ Francisci Junii doctissimi viri, & ex ea omnes„ Novo Testamento adjunctas variantes lectiones„ descripsi. . . Et ubi aliquis locus mendi suspe-„ ctus mihi fuit, eum cum Stephani editione con-„ tuli, atque inde correxi. Deinde istis inserui va-„ rias lectiones excerptas ex antiquo admodum„

Epi-

„Epiſtolarum Pauli codice mſc. quo olim Beza in „ſuis annotationibus concinnandis eſt uſus; nempe quem Claromontanum appellat, qui poſtea „in Cll. Puteanorum fratrum manus devenit. Item „ex alio Thuani codice mſc. in toto, ſi Matthæum „exemeris, Novo Teſtamento. Quæ duo collectanea fuerunt mihi ſuppeditata à doctiſſimo Mi„chaële Falcario.

„Addidi poſteà alias ad Evangelia pertinentes, „ex mſc. Conſtantinopolitano plusquàm octin„gentorum annorum qui eſt in Bibliotheca Card. „Mazarini, nec non ex alio mſc. adhuc vetu„ſtiore: utraſque ab amico Lutetiâ ad me miſ„ſas. Præter quas nonnullæ occurrent, quas ex „veteribus meæ qualiſcumque bibliothecæ libris „collegi. Et hæ omnes ſimul in margine inferiori „noſtræ editionis continentur, quæ ad præceden„tes Elzevirianas expreſſa fuit, nullâ prorſus in „textu factâ mutatione, niſi quòd voces, quæ di„verſimodè leguntur, aſteriſco & duabus lineolis „includi curavi, ut ſtatim ab aliis diſcernerentur, „nullúmque poſſet ſupereſſe dubium quònam va„riæ lectiones referri deberent. Sed poſtquam „hæc editio plusquam dimidiâ ſui parte abſoluta „fuit, alias adhuc accepi à viro docto ex Frobe„niana, Hiſpanica & ſimilibus melioris notæ edi„tionibus excerptas, quibus ne curioſi Lectores „privarentur, eas inſtar appendicis ad calcem „operis adtexui; cum nonnullis quas deſumpſi „ex Iſaaci Caſauboni notis in Evangelia, & iis „quæ in Apocalypſi in Hervagiana Bibliorum Græ-

Græcorum editione anno 1545. Basileæ facta, ad-"
junctæ inveniuntur. "

Quibus intermiscui nonnullas Henrici Ste-"
phani aliorumque emendationes ex conjectura, "
(N.B.) quas puto non fore ingratas illis qui in"
obscuriorum Scripturæ locorum sensum accurati-"
us inquirere delectantur. (*a*) Quamvis enim e-"
jusmodi correctiones auctoritate cedant iis quæ"
veterum codicum testimonio fulciuntur; quæ-"
dam tamen se tanta probabilitate commendant, "
ut absque veritatis injuria sperni non posse vide-"
antur. Si angustia marginum permisisset, ubi-"
que libros nominassem quos secutus fui, ut, qui"
vellent, consulere eos quirent; quanquam id"
quod nunc in genere de illis monui, abunde suffi-"
cere existimem.. Hæc sunt præcipua in nova no-"
stra Testamenti Græci editione observanda; quæ"
non tantum à typothetarum mendis, quam accu-"
ratissime fieri potuit, sicut præcedentes Elzeviria-"
næ, fuit repurgata, sed etiam pleniorem quam"
ullæ aliæ variantium lectionum syllogen exhi-"
bet, ut sit instar correctorii vitiorum quæ lapsu"
temporis auctoritatem sibi acquisiverunt &c.",

(*a*) Hujusmodi meræ conjecturæ (*inquit Saubertus pag.* 35. *prolegomenorum in varias lectiones S.Matthæi*) ab omni antiquitatis suffragio de-"
sertæ, in sacrum textum nullo admittendæ modo, "
nisi heterodoxis quibusque campum velimus ape-"
rire grassandi pro lubitu, & Scripturas velut sutor"
corium tractandi. Siquidem quod in profanis"
auctoribus non audent Critici (sine codicum vel"
Interpretum auctoritate, vel urgente necessitate)"

„ex proprio ingenio corrigere,& aliam lectionem „ſubſtituere, (quod in iſtiusmodi libris vix ferendum) in libris ſacris, quibus multo major reverentia debetur, quam ullis ſcriptis humanis, „plane illicitum eſt. “ *Ita Saubertus.*

Verſio Novi Teſtamenti nova ad Græcam veritatem emendata & notæ ac animadverſiones in idem: quibus partim mutatæ alicubi verſionis redditur ratio, partim alia neceſſaria monentur. Accedit ſacer contextus Græcus cum verſione veteri &c. *Hæc omnia ſub hoc titulo* Eraſmi Schmidii opus ſacrum poſthumum. In folio, Norimbergæ, typis Mich. Endteri 1658.

Ex monitu ad Lectorem. „ Næ id locupletiſſima ſua eruditione quam ex innumeris Græcorum ſcriptorum ſolertiſſima lectione ſibi comparaverat, ſumma ſua cum laude & obtinuit „jam Eraſmus Schmidius, & obtinebit doctiſſimo „ſuo in novum Fœdus commentario; ex quo „dum plurima, quibus authentici textus puritatem, quem σολοικίζειν nonnulli opinantur impie, „aſſertum doctiſſime, & vocum derivationes, emphaſes, diverſamque conſtructionis conjuncturam evolutum, enucleatumque ibat &c. „

„ Hic novam adornavit,eamque accuratiſſimam „Teſtamenti Novi verſionem, additis animadverſionibus quibus partim mutatæ alicubi Bezianæ „translationis ratio redditur, partim notis ipſius „occurritur. „ *Kortholtus de variis Bibl. editionibus cap.* 15. §. 31.

1659. Novum Teſt. Gr. ex verſione Eraſmi cum Gloſſa compendiaria Matthiæ Flaccii Illyrici, *juxta*

juxta editionem priorem anni 1570. In folio, Francofurti 1659.

Novum Testamentum Græce, studio Johannis Boecleri, 2. *editio*, 2. vol. 12. Argentorati, Josiæ Stædelii 1660. 1660.

N. T. Gr. 18 Amstel. ex offic. Elzevir. 1662. 1662.

N. T. Gr. Lat. Bezæ, in 8. Tiguri 1663. 1663.

Novum Testamentum Græcum cum liturgia Anglicana Græce, in 12. Cantabrigiæ, Joannis Field. 1665. 1665.

N. Test. Gr. Lat. Erasmi, in 4. Giessæ 1669. 1669.

Nov. Testam. Gr. in 24. Amstelodami 1671. 1671.

N. Test. Gr. Lat. Th. Bezæ. in 8. Tiguri 1671.

Novum Testamentum Græcum cum resolutione vocabulorum Caroli Hoole, in 12. Londini 1672. 1672.

Novum Testamentum Græco-Latinum Erasmi cum variis lectionibus, in 4. Francofurti 1673. 1673

N. Test. Gr. cum versione Latina Vulgata, & Gallica Montensi, in 8. Montibus (*Rotomagi.*) 1673.

Novum Testamentum Græcum ex editione Caroli Hoole, in 12. Londini, Clark 1673.

Novum Testamentum Gr. & Lat. ex Vulgata, cum interpretatione vocum difficiliorum, 2. vol. in 12. Lugduni, Molin. 1673.

N. Test. Gr. Lat. Erasmi, in 12. Francof. 1674. 1674.

N. T. Gr. ex edit. Car. Hoole, 12. Londini 1674.

Nov. Test. Gr. 12. Londini, Redmaine 1674.

Novum Testamentum Græce. Editio nova denuo recusa, in qua diligentius quam unquam antea variantes lectiones tam ex msc. quam im- 1675.

pressis codicibus collectæ, studio & labore Stephani Curcellæi *cum ejus præfatione*, 8. Amstelodami, Danielis Elzevirii 1675.

Hæc editio à priori anno 1658. publicata nullo modo differt, nisi quod in prima præter quasdam varias lectiones infra paginam positas, aliæ ad calcem Actuum Apostolorum & Epistolarum Pauli; in postrema vero in parte infima singularum paginarum omnes collocatæ sunt.

Novum Testamentum Græce. Accesserunt parallela Scripturæ loca, necnon variantes lectiones ex plus 100. msc. Codicibus, & antiquis versionibus collectæ, *cum præfatione de origine variantium lectionum*, in 8. Oxonii, e theatro Sheldoniano 1675.

Aliæ editiones juxta illam excusæ. 1697. 1702.

Ex præfatione. „ Unde imprimis consulto egisse „videntur Robertus Stephanus, Franciscus Junius, „& Stephanus Curcellæus, qui ubique appositis „juxta textum sacrum variantibus lectionibus, id „præstiterunt, ut quibusvis de iisdem prompte sen„tentiam ferre facta sit potestas. Cum vero at„tentius ea recognosceremus, plane comparebat „pleraque illa, quæ variæ lectiones audiunt, aut „nullius esse momenti, si quidem in vocibus pror„sus synonymis, aut particulis mere expletivis „versarentur; aut demum manifesta esse sphal„mata, sola analogia critica & grammatica ope „corrigenda... Cum ergo novi Fœderis editio„nem moliremur, statuimus mss. codices quotquot „haberi poterant, diligenter recognoscere, & ami„corum ope aliunde accersita, exemplarium alibi

gentium

gentium reperiendorum fidem exposcere : porro" versiones veteres Evangeliorum ante 1200.annos" descriptas, Gothicam nempe & Copticam, in sub-" sidium petere,& tandem omnia lectoris oculis, u-" na cum textu ipso subjicere. "

Exhibemus ergo quæ Curcellæus ex Stephano" imprimis & Wechelio desumsit; insuper quæ" Biblia Polyglotta Anglicana addidere. Porro col-" lationem de novo instituimus 12. MSC. Biblio-" thecæ Bodleianæ,quorum plerique intacti prius," nec in Polyglottis recensiti. Accedunt collatio-" nes codicum duorum Bibliothecæ Dubliniensis" in Hibernia, quos H. Dodvvellus collegit &" transmisit. Quatuor itidem e Gallia mittebantur," quorum tres Dn. Petavii Senatoris Parisiensis" musæum suppeditavit, (*asservantur nunc in Bibl.*" *Vaticana inter codices msc. Reginæ Sueciæ*) quar-" tum Bibliotheca Cœnobii Gallicani quæ est S." Germani.VersionesGothicam &Copticam recen-" suit Th. Mareschallus. Ultimo in loco lectiones" varias 22. MSC. quæ Catenæ in D. Marcum Ro-" mæ nuper a Petro Possino editæ appenduntur," adjecimus."

Versionis Copticæ ut & Gothicæ varias lectio-" nes (*inquit Millius pag.* 152. *prolegom. in Novum*" *Test.Gr.*) reliquis à se congestis inserendas duxit" eximius ille rei Typographicæ omnisque litera-" riæ apud nos olim Curator (*forsan Joannes Fell*" *Episcopus Oxoniensis*) in Editione N.T. quæ pro-" diit Oxonii anno 1675. "

Hæc editio (*juxta R.Simon cap.* 19. *hist. crit.*" *textus N.T.*) cœteris omnibus est anteponenda,"

„quippe quæ majorem præcedentibus variarum le-„ctionum copiam profert. Infra textum subjici-„untur; verum quæ in diversis libris editæ prius „fuerant, non sublatis imo additis quibusdam „sphalmatis, hic simul collectæ sunt. „ *Ita ille.*

Novum Testamentum Græcum ex recensione Jo.Leusden,in 12. Ultrajecti, Smytegalt 1675.

Aliæ editiones Leusdeni 1688. 1693. 1698. *ter.* 1701.

1677. Novum Testamentum Gr.in 18.Tiguri 1677.

1678. N.T.Gr.in 24. Amstelodami, ex officina Elzeviriana 1678.

1683. Novum Testamentum Græce. V. *Biblia Græca* 1683.1687,

1688. N. Test. Gr.studio Joan. Leusden in 18.Amstelodami,Abrahami Van-Someren 1688.

1691. Novum Testamentum Græcum cum præfatione A. Rechenbergii, in 12. Lipsiæ 1691.

1692. Novum Testamentum Græcum, edente Rud. Leusdenio,in 8. Francofurti 1692.

1693. N.Test.Gr.Lat. Erasmi,in 4. & in 12. Francofurti 1693.

Novum Testamentum Græce & Germanice, studio Joannis Leusden,in 12.Luneburgi 1693.

1697. Novum Testamentum Græce nunc denuo ad exemplar Oxonii impressum cum præfatione nova Augusti Hermanni Franckii,in 8. Francofurti, Henrici Richteri 1697.

Novum Testamentum Græcum cum præfatione A. Rechenbergii, in 24.Lipsiæ 1697.

1698. Novum Testamentum Græco-Latinum Ariæ Montani,studio Joannis Leusden,in 12. Amstelodami, Wetstein 1698. Novum

Novum Testamentum Græce absque ulla abbreviatura, studio ejusdem, in 12. Ibidem, iisdem typis 1698.

Ex præfatione. „En tibi hic Novum Testamen-„ tum Græcum nitidissime & correctissime impres-„ sum, sine ullis literarum compendiis, quæ vulgo„ abbreviaturæ dicuntur... Hæc editio optime con-„ venit cum Bibliis Hebraicis non punctatis, sub„ meo nomine Francofurti typis Wustianis anno„ 1694. editis, adeo ut V. & N. Testamentum ori-„ ginale simul nunc in eodem volumine compingi„ possint, &c. „

Novum Testamentum Græce & Belgice, studio Joannis Leusden, in 12. Amstelodami 1698.

Novum Testamentum Gr. Lat. Ariæ Montani. V. *Idem Polygl.* 1698.

Novum Testamentum Græcum ex editione 1699. Stephani Curcellæi, in 12. Amstelodami, P. & J. Blaeu & sociorum 1699.

N. Test. Gr. Lat. Erasmi, 8. Francofurti 1700. 1700.

Nov. Test. Gr. cum radicibus diffic. vocum, in 8. 1701. Londini 1701.

Novum Testamentum Gr. 12. Londini 1701.

Nov. Test. Gr. studio Joannis Leusden, in 24. Amstelod. 1701.

Nov. Test. Gr. cum præf. A. Rechenberg. in 24. 1702. Lipsiæ 1702. 1709.

Novum Testamentum Græcum nunc denuo ad exemplar Oxoniense impressum. Accesserunt parallela Scripturæ loca, nec non variantes lectiones ex plus 100. mss. codicibus & antiquis versionibus collectæ, revisæ, auctæ, & emendatæ, cum nova Augusti Hermanni Franckii præfatione, in 8. Lipsiæ, Richteri 1702.

Hæc forsan eadem ac editio anni 1697.

Ex præfatione. „Dicam quod tota res in revi-„dendis atque conferendis lectionibus varianti-„bus,ob discrepantiam variarum lectionum, dili-„gentiam adhuc magnam requirit, atque necessa-„ria subsidia. Inde tributas ab aliis huic editio-„ni Oxoniensi laudes viri eruditi vix probabunt. „Ex revisione atque collatione cum aliis antiquis „atque recentioribus codicibus impressis, illam „quam plurimis nævis laborantem deprehendi &c.

1703. Novum Testamentum Græce,cum scholiis Græcis,è Græcis scriptoribus magna ex parte desumptis, & variantibus lectionibus, opera & studio Joannis Gregorii Archidiaconi Glocestriensis collectis, cura Henrici Aldrich editum, in folio. Oxonii, e theatro Sheldoniano, Thomæ Bennet 1703.

Joannes Gregorius„chartas in secessu expoli-„vit perpurgavitque,ideo in eo fuit, ut idoneam „edendi operis rationem iniret. Ast obiit inter „hæc diligentissimus vir, atque adeo impeditus „est, quo minus editionem operis ipse curaret, „omnesque rationes ejus confectas daret. Cu-„jus proinde curam suscepit ac editionis nego-„tium moderatus est Henricus Aldrich... qui „eo rem perduxit, ut prodierit tandem opus Au-„gustissimæ Principi Annæ, Magnæ Britanniæ Re-„ginæ,inscriptum, & ita comparatum, ut singulæ „paginæ textum novi Fœderis, loca parallela, va-„riasque lectiones, & subjecta scholia exhibeant. „Deprompta ista sunt tum ex sacris, tum ex pro-„fanis scriptoribus, quorum plerumque, unde

petita

petita sunt, loca consignavit, & partim in cujusvis" scholii fine notavit, partim peculiari indici, operi" præfixo, inseruit, præter Andr. Rinmannum, clar." Jo. Ern. Grabius... qui inspersit quoque passim" sua scholia. *Act. Erud. Lips. anni* 1704.*pag.* 50.

Majorem sane ex hac editione laudem conse-" quitur is cujus impensis facta est, quam is cujus" studio scholiis fuit onerata. Ille nitidissimis cha-" racteribus, charta pura, delicatissimis ima-" gunculis opus illustravit: hic quasdam tantum in-" terpretationes & nonnulla ex SS. Patribus in pri-" mis Theophylacto, quædam etiam ex S. Joanne" Chrysostomo, & in Apocalypsi ex Aretha Cretensi" excerpta loca, Catenarum instar, congessit; quibus" varias immiscuit Philosophorum sententias. Hæ" vero cum à doctrina Evangelica maximæ sint di-" versæ, earum insimul collectione lectoris animus" offenditur... Qui scholia collegit, pauca & qui-" dem brevissima adjunxit ex suis, quæ si penitus" omisisset, egisset certe prudentius; illa namque" nec textum elucidant, nec obscuras ac difficiles" sententias explanant. Mortuo Joanne Gregory," absoluta est hæc editio. Variantes lectiones ex" maximo tam codicum msc. quam præcedentium" editionum numero congregatas inter ipsum tex-" tum & scholia posuit is qui hujus curam habuit." Codex Bezanus, seu Cantabrigiensis ei plurimas" suppeditavit. *Memoriæ Trevoltianæ art.* 78.*men-*" *sis Junii anno* 1708.

Novum Testamentum Græce cum variantibus lectionibus, studio Jo. Georgii Pritii cum ejus prolegomenis, 24. Lipsiæ 1703.

Novum Testamentum Græce, ad probatissimos codices studiosè revisum, adjunctisque summariis *Latinis*, locis parallelis, variis lectionibus, & denique chartis Geographicis, in concinnam hanc formam adornatum, vigiliis & industria Jo. Georgii Pritii, cum ejus præfatione, 12. Lipsiæ, sumptibus Gleditschii senioris 1703. 2. *editio, ib.* 1709.

„ *Ex præfatione.* „ Ante omnia de editione emen„datissima castissimaque prodenda fuimus solliciti. „Inde præstantissimos circumspeximus codices, „(*quosnam? indigitare debuerat Editor,* *) eosque „contulimus studiose, lectionemque probatissi„mam recepimus in textum, & si aliquibus in „locis variabant, diversitatem istam in variis ad„notavimus lectionibus... Quamvis vero typo„grapho adesse non potuerimus, confidimus ta„men. Frid. Guil. Schuzium muneri huic dextre „satisfecisse... Capitum summaria pleraque hoc in „loco debemus Seb. Schmidio. Porro & lectionum „varietates adposuimus in calce cujusque paginæ, „neque tamen omnes, sed præcipuas saltem. Hic „vero, ne & hoc dissimulemus, & Curcellæi & O„xoniensis editio plurimum nobis inserviit, sed plu„res tamen, quæ in editionibus illis non adparent, hinc

* *Indicat omnino summe Rev. Pritius codices, quibus usus fuerit, & quidem statim in sequentibus, nempe editionem Erasmi de a.* 1522. *Rob. Stephani de a.* 1546. *aliamque Parisiensem Arnoldi Birckmanni de a.* 1549. *Tigurinam de a.* 1559. *Voegelianam Lipsiensem de a.* 1564. *Th. Bezæ de a.* 1588. *& denique Elzevir anam de a.* 1633. *Hi igitur sunt præstantissimi illi, quos vocat, codices.*

hinc inde a nobis præterea obſervatas adjunxi-“ mus... Non integrum vero fuit inſimul memo-“ rare, quod quidem deſiderat Rich. Simonius, ex“ quibus codicibus illarum unaquæque lectionum“ fuerit deprompta. Tabulas geographicas, quibus“ Palæſtina & itinera a Paulo obita repræſentantur,“ debemus Chriſtophoro Cellario &c.

Novum Teſtamentum Gr. 8. Londini 1703.

Novum Teſtamentum Græcum, in 24. Pariſiis, apud Societatem Bibliopolarum 1704. 1704.

Novum Teſtamentum Græco - Germanicum, ad probatiſſimos codices exactum, accurateque reviſum, item locis vere parallelis illuſtratum atque auctum, & ſummariis inſtructum, cura Jo. Henrici Maji, 8. Gieſſæ Haſſorum, Jo. Max. à Sande 1705. 1705.

Novum Teſtamentum Græcum cum verſione Latina Eraſmi Græco textui e regione adjecta, additis commatum numeris: Annotationes ejusdem ſingulis paginis ſubjiciuntur. V. *Ejus operum editio nova* 1706. 1706.

Novum Teſtamentum Græcum, cum lectionibus variantibus MSS. Exemplarium, Verſionum, Editionum, SS. Patrum & Scriptorum Eccleſiaſticorum, & in eaſdem notis. Accedunt loca ſcripturæ parallela, aliaque ἐξηγητικὰ & Appendix ad variantes lectiones. Præmittitur *prælonga & docta* diſſertatio, in qua de libris N. T. & Canonis conſtitutione agitur: Hiſtoria S. Textus N. Fœderis ad noſtra usque tempora deducitur; & quid in hac editione præſtitum ſit, explicatur, ſtudio & labore Joannis Millii, in fol. Oxonii e Theatro Sheldoniano 1707. 1707.

Ex

Ex tertia parte hujus dissertationis pag. 167. Postquam Editor disseruit fusius de MSS. Exemplarium, Editionum, Versionum & Monumentorum SS. Patrum aliorumque Scriptorum Ecclesiasticorum lectionibus variantibus, quibus in editione hac usus est, addit: „ Ad Editionem Roberti „Stephani tertiam, magnificam illam an. 1550. con„formari, id operam dedimus ut κεφάλαια tam „Evangeliorum vetera, quam in Actis & Episto„lis Euthaliana (adjunctis insuper iis, quæ ad oram „Apocalypseos adnotavit Arethas) una cum se„ctionibus Evangelici textus Ammonianis & Euse„biano Canone in interiori margine collocaren„tur; tum vero ut lectiones Exemplarium ejus „sedecim in inferiori margine ponerentur, ut & „cœteræ omnes, quas undecumque collegimus... „Et quidem haud exigua spes est, lectionum, quas „undecumque accumulavimus, & notularum no„strarum beneficio, lectori paulo attentiori perspe„ctum fore, quænam in singulis pene locis fuerit „genuina S. Textus lectio.

„ Feci certe quod potui, per annos jam prope„modum triginta, labore fere continuo & plane „incredibili, ut antiquorum Patrum & Scripto„rum Ecclesiasticorum, versionum Orientalium, „aliarumque vetustissimarum, Exemplarium de„nique (ut Editiones sileam) MSS. optimorum, „ac cœterorum cujuscumque seculi ac notæ, re„seratis Thesauris & in unum collatis, videat sta„tim lector, quem in modum se habuerit, ab ipsis „Canonis N.T. primordiis, in codicibus cujusque „seculi, textus Græcus Novi Fœderis; tum vero

ut in suo de variationibus majoris momenti, quæ" occurrunt, judicio nostris hinc inde notulis non-" nihil adjuvetur. Sed & ad explicationem sacri" codicis hujus sensuum haud parum contulisse me" spero, diligenti locorum parallelorum, aliorum-" que quorumdam annotatione. "

† *In Actis Erudit. Lips. a. 1709. p. 1. N. T. Milliani historiæ hæc præmittuntur :* ,, Dudum expectatum summis orbis Christiani studiis opus jam de-" mum, Sereniss. Britannorum Regina, nequicquam" obstantibus belli & pacis curis, urgente, in lucem" prodit, Auctore quidem paucis post illud publica-" tum diebus mortalibus rebus erepto: nimirum va-" nos hominum plausus vel non admittendos ei," qui mentem tamdiu in istis defixam habuisset, vel" longo eosdem labore, Herculea constantia per" XXX. annos heic exantlato, impares esse osten-" dentibus fatis. Stat interea immortalis gloria ope-" ris, & ut fas est ominari a Verbo vitæ vitam tra-" het atque immortalitatem.,,

† Novum Testamentum Græce, cum Lectionibus Variantibus *& reliqua, ut supra,* studio & labore Jo. Millii S. T. P. Totum opus denuo recensuit, meliori ordine disposuit, appendice integra prioris editionis, & majori parte prolegomenôn sub textum revocata; variis præterea lectionibus plurium codd. mss. spectandæ vetustatis, novisque observationibus auxit Ludolphus Kusterus in fol. Amstelodami sumptibus Jo. Frid. Gleditsch. Bibliopolæ Lips. & Casp. Fritsch Bibliop. Amstelodamens. 1709.

† Novum Testamentum Græce, ad probatissimos

mos codices revisum *&c.* vigiliis & industria Jo. Georg. Pritii. Editio secunda locis parallelis & variis lectionibus *ex Millii editione* subinde aucta & emendata. Accessit Historia Passionis J. C. ex IV. Evangelistis Græce collecta, 12. Lipsiæ, sumtibus Jo. Frid. Gleditsch, 1709. *Elegans & insignis editio.*

IV. Evangelia Græce *ex editione Antuerpiensi an.* 1572. & Latine *ex vulgata* cum commentariis Franc. Lucæ Brugensis, 4. vol. fol. Antuerpiæ, Moreri 1606-16.

Novi Testamenti libri Historici, *sc. IV. Evangelia & Actus Apostolorum Gr. Lat. ex versione vulgata, & Bezæ commentario illustrati*, studio Balduini Walæi, in 4. Amstelodami, Joan. Ravesteinii 1662.

Evangelium Matthæi & Lucæ, Acta Apostolorum, Epistolæ Pauli ad Timotheum, Titum & Philemonem, Epistola Jacobi, tres Joannis, & Ep. Judæ, Græce cum vulgata versione & comment. Joannis Pricæi, in quibus Vulgatæ sermo purus Latinusque ostenditur, contextus Græci litera explicatur, &c. in folio. Londini excudebat Jacobus Flesher 1660.

Evangelium Matthæi & Epistola ad Romanos Græce & Belgice ex versione Adami Boreel Mennonitæ, in 4. Amstelodami 1693.

Evangelium S. Joannis Gr. Lat. in 8. Basileæ 1547.

Evangelium Joannis & Epistolæ Apostolorum Græce & Latine ex versione Joannis Coccen. V. *Ejus opera*, in folio 1673. 1689. 1701.

Acta

Acta & Epistolæ Apostolorum Græce, in 8. Lovanii, Rutgeri Rescii & Bartholomæi Gravii 1531.

Acta Apost. Gr. Lat. 12. Ingolst. Sartorii 1595.

Epistolæ D. Pauli Græce cum triplici versione Latina ad veritatem Græcam, *quarum prior est Erasmi, altera Jacobi Fabri Stapulensis, postrema vulgata,* cura Damiani Lauri, in 8. Venetiis, de Sabio 1533.

SECTIO SEXTA.

BIBLIA BARBARO-GRÆCA.

PEntateuchus hoc idiomate ex Hebræo translatus à Judæis, literis Hebraicis, V. *Pentat. Polygl.* 1547.

Versione ista Græco-Barbara utuntur vulgo" (sed non in Synagogis) Judæi quotquot linguam" illam habent vernaculam, præcipue vero Karraitæ Constantinopolitani. Sunt vero Karraitæ, Judæorum secta, quæ recipit tantum Scripturas, Rabbanistasque & Traditiones Talmudicas damnat." De eorum Pentateucho Græco hæc habet Antonius Legerus ad Buxtorfium *p.* 78. *editionis 4." Bibliothecæ Babbinicæ. Editus est,* inquit, *tempore Solimani, Turcarum Imperatoris, Constantinopoli anno mundi* 5307. (*h.e. Christi* 1547.) *una" cum Haphtaroth & quinque Meghilloth, Hebraice, Græce & Hispanice, addito etiam Targum" Onkeli*

„*Onkeli & commentario R. Salomonis. Nam Constantinopolitani Judæi, ex iis oriundi, qui ante*" *multa secula eo migrarunt, Græce sacras literas le-*" *gunt, & sunt fere Karraitæ. Qui autem non ita*" *pridem (i.e. ab anno 1492.) ex Hispania sedes trans-*" *tulerunt, qui plerique omnes Rabbanitæ sunt, Hi-*" *spanice sacram Scripturam lectitant.*„ Humphr.„ Hody lib. 4. *de Bibliorum textibus Origin, p.* 633.

Non ideo Carrais tribuendus est hic Pentateuchus, quod Barbaro-Græcam versionem habeat; si enim huic editioni aliquam operam Carræi impendissent, R. Salomonis ut pote magni Rabbanitæ commentarium ab ea prorsus eliminassent.

Sequentem Novi Testamenti versionem non viderat Hody, cum scripsit ibidem: „ Aliam versio- „nem totius Scripturæ Vet. & N. Test. in linguam „Barbaro-Græcam, in usum plebis Christianæ fieri „imprimique curavit Cyrillus Lucaris Patriarcha „Constantinopolitanus.„

Jobus in lingua sancta & in lingua Romanica, *seu Græca-vulgari*, charactere Hebræo, Interprete R. Mose F. Eliæ Pobian (*cujus præfationem supra in libris Hebraicis retuli*). Editio rarissima, in 4. Constantinopoli 5336. (1576.

Testatur Interpres in præfatione, quam operi suo præmisit, se in eamdem quoque linguam Salomonis proverbia convertisse.

Novum Testamentum D. N. J. C. bilingue, in quo ex opposito, hic quidem divinus originalis Textus, & citra ullam mutationem, e regione, ex hoc in communem linguam (*hoc est Barbaro-Græcam*) per beatum Dominum Maximum Kalliupoliten facta

facta Metaphrasis simul edita habentur. Præmittitur ejusdem Præfatio & Epistola Cyrilli Lucaris ad lectores orthodoxos. 4. Genevæ ad Anchoram circumplicatam Delphini eam mordentis amplexu (*quod est signum Petri Chouet*) typis majoribus nitidisque 1638.

In hac editione (*inquit Jo. Mich. Langius pag.* « *4. differt. de hac editione*) præter textum totius « Novi Testamenti duplicem, duplex præfatio Bar- « baro-Græca extat. Prior est ipsius metaphrastæ « Maximi Kalliupolitæ, in qua Lectori suum insti- « tutum exposuit, & necessitatem metaphraseωn... Tandem totum opus ut edatur, in hac sua præfa- « tione prope finem commendat Ordinibus Fœderati « Belgii his verbis: *Et ut hoc opus Deo gratum, com-* « *mune, & toti Græcorum generi infelici utile fiat,* « *concido ad pedes Illustrissimorum & Pientissimo-* « *rum meorum Dominorum, Ordinum divinitus cu-* « *stoditæ & Potentissimæ Reipublicæ Belgicæ, atque* « *per Dei misericordiam precor & obsecro ut mihi* « *hanc præstent munificentiam, quo præsens liber præ-* « *lo subjiciatur, in honorem Dei & Ecclesiæ ædifica-* « *tionem. Hoc enim erit in nostram nationem æ-* « *ternum monumentum ipsorum beneficentiæ & be-* « *nevolentiæ, quam nobis probavit Illustrissimus il-* « *lorum Dominus Legatus, Dominus Cornelius Aga* « (vel potius de Haga) *in quo confidentes, scriptum* « *præsens offerimus.* «

Forte his verbis nixus est Augustus Pfeifferus, « quando in Crit. sacra cap. XI. §. 14. p. m. 323. asse- « ruit *decreto & sumptibus Ordinum Generalium* « *Belgii in gratiam hodiernorum Græcorum* versio- «

„nem hanc fuisse editam. † *Generalium Belgii fœ-„derati Ordinum sumtibus & curis hanc μετάφρα-„σιν deberi, in præfatione posteriori Cyrillus diserte „memorat; illos autem ut ejus rei curam suscipe-„rent, præcipue impulit Jac. Golius. Id enim de eo „Gronovius in Or. funebri. p. 21. testatur. conf. Bayle „Lex. T. I. p.* 1249. † Constat alias de loco hujus pri-„mæ editionis N.T. Barbaro-Græci doctos viros „admodum dissentire. Alii Genevam allegant; „alii Antuerpiam; alii Amstelodamum; alii alia „loca. Multis probabilissimum videtur, in Belgio „hanc editionem esse adornatam, sive Amsteloda-„mum, sive alius locus prælum subministrarit.„ *Hanc conjecturam falsitatis ipse auctor argueret, si vidisset exemplar quod servatur in Bibliotheca Oratoriana (& alibi:) illud quidem Genevam præfert, & fuit olim Tanaq. Fabri, postea Joan. Graverol.*

„Altera sive posterior Præfatio est Patriarchæ „Constantinopolitani Cyrilli Lucaris... postquam „(*pergit Langius ibidem*) etiam hic ipse *Cyrillus* „metaphraseων utilitatem & necessitatem decla-„rasset, tandem hæc verba adhibuit: *Hoc idem „sciens & æstimans, quantam utilitatem possit af-„ferre, Illustrissimus Dominus Agas, qui hoc tem-„pore Constantinopoli est Eminentissimorum & In-„clytorum Dominorum Belgii, h. e. Flandriæ, Lega-„tus, benevolentia & amore prosecutus nationem „Græcorum, curavit multa cum sollicitudine, ut fi-„delissime & correctissime in linguam communem „transferretur sacrum Evangelium, hoc est quatuor „Evangelista, & Acta & Epistolæ Apostolorum, & Apo-*

Apocalypsis S. Joannis, quæ totum Testamentum"
Novum D. & Salvatoris N. J. C. absolvunt. „ Hæc
Cyrillus.

In fine totius operis habetur adhuc adjecta e-„
pistola purius Græca, quæ Editorum est, quibus"
operæ pretium fuerat visum, lectorem de uno &"
altero, tam ratione consensus inter textum origi-"
nalem & Metaphrasin quam ratione orthogra-"
phiæ Neo-Græcæ monere. Sunt autem hæc tria."
Primum huc redit. „ *Primum* est *quod* alia edi-"
tione Metaphrastes, alia autem Typographus fue-"
rit usus, unde accidit, ut textus originalis non"
ubique per omnia Metaphrasi consentiat; &"
propterea omnino necessarium est hanc ex aliis"
editionibus aut supplere aut concidere, quo Me-"
taphrasis Textui Originali omnino consentiat."
Deinde &c.

„ Si quæras (*pergit Langius*) in quo pretio hæc"
versio sit Græcis habita? omnino respondendum"
fuerit, pretium vix adeo magnum illam fuisse,„
consecutam in Græcia. „ *De ea sic loquitur Jere-"*
mias Sacerdos Græcus in Epist. quæ extat in Appen-
dice Henr. Hilarii ad Philippi Cyprii Chron. Eccles.
Interrogas utrum apud nos venundatur Testa-
mentum in linguam vulgarem translatum? Scito"
quod apud nos N. T. legatur illa, qua conscriptum"
est, lingua. Et licet quidam illud Barbare interpre-"
tati sint, videtur tamen metaphrasis inutilis, ut po-"
te quam nemo emerit."

„ De hac translatione dici potest (*inquit Rich.*"
Simon cap. 20. *hist. crit. versionum N. T. pag.* 230

„231) hanc ex illis esse, quæ his ultimis temporibus „conditæ sunt, accuratiorem ac majori judicio con„cinnatam. Textum originalem sat exprimit; qui„busdam tamen in locis, ut clarior esset, nonnulla „verba Interpres intertexit. . . in primis cum con„cisior est textus Græcus, aliterque se sensum red„dere non posse arbitratus est. . . Denique Maximus „varias ad marginem, raro tamen, annotat Græci „contextus lectiones." *Hæc ille.*

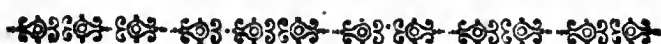
Novum Testamentum, translatum ante plures annos in linguam vulgarem pro communi Christianorum usu, per Hieromonachum Maximum Calliupoliten, & nunc denuo excusum, *ex eadem versione, omissis textu Græco literali, utraque præfatione, & notis quibus Kalliupolites, hinc inde suam metaphrasin illustravit*, ex correctione Serapheimi, Hieromonachi Mitylenensis, *cum ejus præfatione*, in 12. Londini Britanniæ, Benjam. Mottæi 1703.

„ *Ex præfatione.* „Propterea igitur cum viderem „defectum tanti boni, in nostram gentem zelo di„vino commotus & a quibusdam piis permotus „(indignus quippe tanto opere) postquam inve„neram antea translatam divinam Scripturam in „vulgarem linguam, eandem recudi curavi, quæ„dam corrigens, & conferens cum aliis versio„nibus, secutus etiam expositionem Sanctorum „Patrum; in usum piorum & orthodoxorum Chri„stianorum, præcipue autem propter quosdam Sa„cerdotes & quosdam Archisacerdotes, qui non „assequuntur Græcam linguam, ut possint per „auxilium Spiritus sancti, mediante lectione versionis

ſionis vulgaris, adſequi aliquid ex originali textu, "
quod communicent cum ſimplicioribus Chriſtia- "
nis, ad utilitatem & ſpiritualem ſalutem ipſorum, "
Deique gloriam. „ *Hac Serapheimus.*

† " Ex editione Genevenſi de a. 1638. pretioſi- "
ori illa rariſſimaque, N. T. verſionem Græco-Bar- "
baram denuo edidit, cum aliquot abhinc annis in "
Anglia verſaretur, Seraphimus, divino quippe in "
gentem ſuam zelo commotus, & a viris quibus- "
dam piis ad id faciendum excitatus. Etſi vero, "
quod ipſa libri inſcriptio teſtatur, verſio ſit Maxi- "
mi *Margunii* Calliopolitæ, attamen a Seraphimo "
ex collatione cum aliis verſionibus veteriſque Ec- "
cleſiæ Patribus ita fuit emendata, ut nova plane "
eſſe videatur. Eadem editio recudi nunc fertur "
(*v. Io. Alb. Fabric. Bibl. Gr. IV. 5.*) Halæ Saxo- "
num. *Acta Erud. Lipſ. a. 1708. p. 275.*

CAPUT IV.

BIBLIA LATINA.

SECTIO PRIMA.

ANTIQUÆ VERSIONES Latinæ.

MUltas olim fuisse Latinas sacræ Scripturæ versiones docet S. Augustinus lib. 2. de Doctr. Christ. cap. 11. in quo ait: „Qui Scripturas in linguam Græcam verterunt numerari possunt, Latini autem Interpretes nullo modo: ut enim cuique primis fidei temporibus in manus venit codex Græcus, & aliquantulum facultatis sibi utriusque linguæ habere videbatur, ausus est interpretari.„

VERSIO VULGATA VETUS ex Græco.

„INter illas autem una erat quæ ab Augustino „loco citato cap. 15. *Itala* „ (*forsan ait Rich. Simon*, quia in Italia primum nata fuerat, aut inde ad cœteras gentes, quibus Latinus sermo erat vernaculus, transierat)„ ab Hieronymo in cap. 14. & 49. „Isaiæ *Communis* & *Vulgata*, à Gregorio M. e„pist. ad Leandrum ante Moral. præfixa *Vetus* appellata

pellata erat,quam reliquis prætulerunt,quia, ut ait“
Augustinus, *erat verborum tenacior cum perspi-*“
cuitate sententiæ: hæc vero in Ecclesia Latina“
maxime in usu fuit,unde nomen *Itala* & *Vulgatæ*“
habuit; quia vero reliquis antiquior erat, *Vetus*“
dicebatur. Facta est autem hæc versio ex Græca“
LXX & magnæ auctoritatis erat apud Ecclesias“
Occidentis... Hujus lectione usa est Ecclesia“
longe ante Hieronymi tempora, & etiam multo“
post, usque ad tempora Gregorii Papæ.... An“
vero S.Hieronymus Latinam illam versionem ex“
Græca LXX. de novo fecerit,an tantum Vulga-“
tam & Italam emendaverit, vix liquido constat.“
Probabile mihi tamen videtur quosdam libros de“
novo vertisse, reliquos tantum emendasse. De
novo vertit Psalterium,ut ipse scribit ad Sun. &“
Fret. Librum Jobi, ut ex utraque præfatione con-“
stat,& Libros Salomonis,ut lib. 2. adversus Ruff.“
cap. 8.habetur: reliquos solum emendavit...“
Asteriscis etiam & obelis hanc suam versionem“
notavit ex ipso textu Hebraico, &c.„ *Ita Waltonus proleg.* x.§.1. † *conf. P. Pithœus de Lat. Bibl. interpretibus p.* 5. *edit. Opp. Parisiens.* 1609.

Hujus editionis (nihil nunc de Novo Testa-“
mento dicimus) integrum corpus, quod scia-“
mus, non extat. Partes multæ ex plerisque libris,“
cum apud cœteros Latinos Patres habentur, tum“
apud S.Hieronymum in commentariis atque aliis“
libris. Ex eadem Psalterium, quomodo fere à S.“
Hieronymo est emendatum, in hodierna quo-“
que vulgata remansit... Ex eadem remanserunt“
partes quædam Esther & Danielis, Prophetia“

 Baruch,

„Baruch, Epistola Hieremiæ, libri Maccabæorum.. *Nobilius in præfatione Bibl. Latin.*

Vetus Testamentum secundum LXX. Latine redditum & ex auctoritate Sixti V. Pont. Max. editum *cum annotationibus & scholiis, studio & cura Flaminii Nobilii, cum ipsius præfatione, juvantibus Antonio Agellio, Lælio, Bartholomæo Valverda & Petro Morino.* In folio, Romæ in ædibus Populi Romani apud Georgium Ferrarium 1588.

Ex Epist. nuncupatoria Antonii Carafæ Cardin. ad Sixtum V. „Superiore anno Sacrosf. LXX. Interpretum Græca Biblia ad vetustissimorum probatissimorumque codicum fidem ab eruditissimis viris ad id munus delectis accurate recognita jussu Sanctitatis Vestræ in lucem prodierunt. „Eadem nunc iisdem (quantum fieri potuit) verbis, quibus usi sunt Latini Patres, auctoritate Sanctitatis V. Latine reddita & Flaminii Nobilii... „notationibus illustrata sub felicissimo ejusdem „Sanctitatis V. nomine emittuntur.

Ex præfatione. „Quoniam nihil usquequaque „integrum est, & alias quoque interpretationes „conferre non est inutile, positæ sunt in notationibus aliæ lectiones, ex quibus boni aliquid excerpi posse videbatur... Quod autem ad Latinam interpretationem attinet: diligenter operam dedimus, ut quæ ipsius sanctæ Scripturæ partes à Latinis Patribus alicubi recitantur, eas eodem modo atque ab ipsis sunt recitatæ, nisi aut illorum inter se aut nostri exemplaris varietas obstaret, poneremus: in reliquis,

quas recitatas non invenimus, eadem verba," easdem locutiones, quantum res ipsa ferret, re-" tineremus. Prorsus autem, ubi nobis integrum" fuit, ingenue profitemur incultam nos illam se-" quutos interpretandi rationem, in qua verbum" verbo redditur, paulo durioris constructionis re-" prehensionem parum veritos... Multa tamen in" notationibus dicta sunt quæ ad istam asperitatem" leniendam faciant, &c."

Ex epistola Petri Morini ad Silvium Antonianum pag. 368. Opusc. Epist. 31. „Cum Cardinalis" *Antonius* Carafa Biblia Latina adhibitis Flaminio" Nobilio, Antonio Agellio, Lælio, Valverda, &" me (*Petro Morino*) detulisset emendata ad Six-" tum V. Ecce Pontificatu Gregorii XIV. tu ipse," Morine, dixisti, ad Biblicos labores? &c."

Antonii Agellii "egregiis curis non exiguam" sane partem tribuendam esse ejus Latinæ versio-" nis septuaginta, quam Flaminius Nobilius Sixto V." Pontifici subinde obtulit, testimonio Joannis" Baptistæ Bandini D. Petri Canonici, affirmamus." *Joseph. Silos lib. 13. Hist. Cleric. Regul. pag. 533.*

Aliæ editiones. V. *B. Græca* 1628. *Polyglot.* 1657.

Quanquam Italam illam totam ex Latinorum" Patrum scriptis maximo labore collectam con-" sarcinare & renovare studuerit Flaminius Nobilius" Lucensis: unde sacrorum voluminum pure, pres-" se, religiose interpretandorum quivis documen-" tum capere possit. Attamen cum pannos illos è" Patribus undequaque corraserit Nobilius; & non" Italam unam, sed complures alias, passim tunc" temporis emergentes, & omnium usui permis-"

„ſas, promiſcue Patres uſurparent; imo pro captu „ſuo loca ex tempore ſæpe converterent, vel ab „aliis converſa memoriter recitarent; cumque è „LXX. Senum Editione *κοινῇ* profecta ſit Italica; „Sixtinæ autem, quam puram illam eſſe, Hexaplis „intextam eruditi propugnant, Nobiliana conſen- „tiat; certiſſimum eſt non facilius in Nobiliana I- „talam, quam aliam quamlibet reperiri poſſe. ***Dan. Huetius de Claris Interpretibus pag.*** 110.

„Hanc puram putam eſſe Eccleſiæ Latinæ ver- „ſionem, quæ ante Hieronymum ſola in Occiden- „te legebatur, nemo rei criticæ peritus affirmave- „rit; fieri ſiquidem non poterat ut Nobilius illam „modis omnibus abſolutam & perfectam ex Pa- „trum teſtimoniis hauriret, qui eam non exacte ſe- „quuti fuerant, & ſi qui eorum Græce docti fue- „runt, verſionem novam ad Græcum ſermonem „LXX. Interpretum condere non ipſis fuit reli- „gio. His omnibus accedit Hieronymum an- „tiquam illam verſionem, quam in locis quibus- „dam minus accuratam deprehenderat, & pro re- „gionum & exemplarium diverſitate parum con- „ſtantem, refeciſſe.„ ***Rich. Simon cap. 19. Diſquiſit. crit. de variis Bibl. edit. pag.*** 158.

„ Verſio illa Latina Interpretationis LXX vira- „lis, quæ fertur ſub Nobilii nomine, pro vera ver- „ſione Itala haberi minime debet. In multis ea- „dem eſt, in multis diverſa, & maximam, opinor, „partem ipſe Editor elaboravit.„ ***Humphr. Hody lib. 2. de Bibliorum textibus origin. pag.*** 341.

Liber Pſalmorum, Macchabæorum uterque, liber Sapientiæ & Eccleſiaſtici, partes quædam Eſther

Esther & Danielis, Prophetia Baruch, Epistola Jeremiæ ex antiqua Itala, qua ante S. Hieronymum Ecclesia Latina utebatur, in vulgata Hieronymiana retenti & conservati *juxta Nobilium & Morinum l.* 1. *Exercit. Bibl.* 9. *cap.* 1. §. 11. V. *Biblia Vulgata Latina infra.*

In Vulgata hodierna remanserunt partes quæ-" dam Esther & Danielis, Prophetia Baruch, Epi-" stola Hieremiæ, libri Maccabæorum, ex non" Canonicis tertius & quartus Esdræ. Sapientiæ" vero & Ecclesiastici interpretatio, quæ in Bibliis" vulgatis extat, ita vetus est, ut ea non modo," S. Augustinus in speculo, sed Lucifer Calarita-" nus, & S. Ambrosius & S. Cyprianus & S. Hie-" ronymus longe puriore & emendatiore sint usi;" quæ aut ex alia editione fuit, aut ab ea quæ a S. Hi-" eronymo fuerat restituta. "

Liber Job cum asteriscis & obelis antehac ineditus: Liber Psalmorum cum asteriscis & obelis partim editus, partim ineditus: Liber alter Psalmorum sive Romanum Psalterium. *Hi tres libri* è Græcis LXX. Interpretibus in Latinum sermonem translati à S. Hieronymo. *Extant in ejusdem Bibliotheca Divina part.* 2. in fol. Parisiis 1693.

" Vetus Novi Testamenti editio Latina, quæ" Itala dicebatur, cum textu Græco vulgari con-" gruebat. Eam ex codicibus emendatissimis &" hominum rei criticæ peritorum ope revisis S." Hieronymus recognovit. Revera sanctus ille do-" ctor quandoque meminit exemplarium, quæ ac-" curatione sua vulgares editiones longe supera-" bant, v. gr. comment. in Matth. cap. 24. *In*"

quibus-

„*quibusdam Latinis codicibus additum est :* neque „filius,*cum in Græcis & maxime Adamantii & „Pierii exemplaribus hoc non habeatur adscriptum. Rich. Simon cap.* 3. *hist. crit. version. N. T. pag.*24.
„ *Idem pag.* 27. *addit* : „ Maximam hujus ver„sionis partem in vetustis antiquorum Patrum co„dicibus v. gr. in Hilarii Diaconi commentariis „in Paulum, quæ sub nomine S. Ambrosii vulgata „sunt, adhuc reperiri. „ *Asserit idem in hoc capite & in sequenti vetustissimos codices Regium & Sangermanensem veterem illam versionem in textu Latino nobis exhibere, atque cum commentariis S. Hieronymi , Hilarii Diaconi & Pelagii Hæresiarchæ, qui erant coætanei, omnino convenire.*

Novum Testamentum præter Epistolas Canonicas & Apocalypsim. V. *supra codices Græco Latini Novi Testamenti scilicet Cantabrigiensis, Claromontanus & San-Germanensis* , † *Bodleianus & Lipsiensis.*

Novum Testamentum Latinum. Versionem vulgatam antiquissimam continet hic codex, quo se magnus noster Erasmus plurimo cum fructu usum bis sua manu notavit. *Biblioth. Berolinensis, Jac. Tollius in Epist.* 2. *Itineraria pag.* 45.

Vulgata antiqua Latina & Itala versio Evangelii secundum Matthæum. Codex in antiquis membranis exaratus literis Saxonicis vel Merovingicis ante octingentos annos juxta Doctissim. Baluzium , fuit olim Bibl. Corbeiensis , nunc *Bibl. S. Germani a pratis cod.* 21. Alter ejusdem Bibliothecæ eleganter descriptus, & æqualis antiquitatis. *Ibid. cod.* 15.

Eadem

Eadem ex codice Corbeiensi, cum variis lectionibus & prolegomenis, studio Jo. Martianay. 12. Parisiis, Ant. Lambin. 1695.

Epistola canonica S. Jacobi Apostoli juxta vulgatam veterem seu versionem Italicam. Codex vetustissimus, unus e præstantissimis monumentis Monasterii veteris Corbeiæ in Francia, nunc *Bibl. S. Germani a pratis cod.* 625.

Eadem juxta hunc codicem, studio Jo. Martianay edita, 12. Parisiis, Ant. Lambin 1695.

Biblia sacra, sive libri omnes Canonis Hebræi ad Hebraicam veritatem a S. Hieronymo seniore facto in Latinum sermonem conversi; Tobias & Judith ex Chaldæo, sicut patet ex ejus epistolis ac præfationibus, quas libris a se translatis præscripsit. *Novum Testamentum* (inquit S. Doctor in fine libri de Script. Eccles.) *Græca fidei reddidi, vetus juxta Hebraicam transtuli.*

Quo tempore & ordine, qua ratione & quorum precibus, has versiones adornaverit, ad quos tandem illas nuncupaverit, qui voluerit cognoscere, Joannis Martianay Prolegomena in I. *volumen S. Hieronymi adire, legereque poterit.*

De ratione qua in convertendis sacris Codicibus usus est sanctus Doctor, duo tantum loca proferemus. 1. *Ex Epist. ad Sunniam & Fretellam.* « Noluimus ergo immutare quod ab antiquis legebatur, « quia idem sensus erat. . . Sed & in hoc nulla « est sensus mutatio, & nos antiquam interpre- « tationem sequentes, quod non nocebat, mutare « noluimus. » *Quid mirum igitur si ex antiqua Latina versione nonnihil in hac nova S. Hieronymi*

mi remanserit? II. Ex procemio in Ecclesiasten:
„Hoc breviter admonens, quod nullius autorita-
„tem secutus sum; sed de Hebræo transferens,
„magis me LXX. Interpretum consuetudini coa-
„ptavi; in his duntaxat quæ non multum ab He-
„braicis discrepabant. Interdum Aquilæ quoque,
Symmachi & Theodotionis recordatus sum: ut
„nec novitate nimia lectoris studium deterrerem;
„nec rursum contra conscientiam meam, fonte
„veritatis omisso, opinionum rivulos consectarer.

S. Eusebii Hieronymi Divina Bibliotheca antehac inedita, complectens translationes Latinas Vet. & Nov. Testam. scholia quoque marginalia Hebræi cujusdam (*qui tempore Rabani Mauri in scientia Legis celebratissimus fuit.*) Prodit ex vetustissimis msc. codicibus, studio Joannis Martianay, fol. Parisiis, Joan. Anisson 1693.

Edita est „ ex sex msc. exemplaribus, quorum IV.
„totum dividunt vetus Testamentum per tres ordines. *Incipit primus ordo Legis: incipit secundus ordo Prophetarum: Incipit tertius ordo Agiographo-*
“*rum.* Codices illi sunt, unus insignis Ecclesiæ Nar-
„bonensis, alter Ecclesiæ Carcassonensis, tertius Mo-
„nasterii S. Germani a pratis (*codice 9.*), quartus
„Bibliothecæ Illustriss. Domini de Mesmes in curia
„Parisiensi Præsidis (non habet ille codex scholia
„marginalia)... Tria exemplaria jam dicta Mem-
„mianum, Carcassonense & San-Germanense scri-
„pta sunt eodem tempore; & si expertis credimus,
„ante octingentos annos... Aliud exemplar Cano-
„nis Hebraicæ veritatis suppeditavit nobis Biblio-
„theca Regia, illudque antiquissimum & optimæ
notæ

notæ 2. vol. in fol. codd. 3563-64..... Pfalte-“
rium ex Hebræo Latine verfum a S. Doctore,“
reftitutum eft ad fidem decem præftantiffimo-“
rum & antiquiffimorum MSS. exemplarium: “
nam præter canonis exemplaria recenfita, aliis“
fex uti licuit, uno Vaticano, altero Auguftinia-“
norum Burdigalenfium, tertio Monafterii S.Mi-“
chaelis in periculo maris, quarto Bibliothecæ“
Sorbonicæ, quinto Corbeienfi, & fexto demum“
Monafterii S. Petri Carnutenfis. *Hæc Joan. Martianay in laude MSC. codd. quibus ufus eft ad calcem prolegomenorum.*

Cum voluminis hujus Editor afferit divinam hanc Bibliothecam fuiffe antehac ineditam, nihil fane aliud vult innuere quam quod in ea fint novus librorum ordo, nova capitulationes ex mfc. codd. collecta, fcholia denique marginalia qua nondum in lucem prodierant. Libri namque in hac Bibliotheca contenti, exceptis Pfalmis, nullo modo differunt a Vulgata Latina, proindeque toties editi fuerunt, quoties Vulgata publicata eft.

Pfalterium Latinum ex Hebræo, Interprete S. Hieronymo. V. *omnes fere ejusdem operum editiones.*

Biblia Latina Vulgata, quibus nunc paffim utitur Ecclefia Latina, a temporibus Gregorii Magni, & a Concilio Tridentino pro authentica declarata, ex Hebræo Græcoque textu concinnata, fc. omnes Hebræi canonis libri præter Pfalterium; item liber Tobiæ & Liber Judith ex Chaldæo juxta verfionem S. Hieronymi; Pfalterium vero, Sapientia, Ecclefiafticus, additamenta

Jeremiæ,

Jeremiæ, libri Esther & libri Danielis, & duo libri Maccabæorum ex Græco ab antiquo Interprete ante D. Hieronymum, eoque incognito. Novum Testamentum ex Græco juxta emendatam à S. Doctore versionem illam quæ ante ipsum vulgata erat. V. *omnes Bibl. Lat. Vulg. edit.*

De his ea scribit Franc. Lucas Brugensis notation. in 2. lib. Regum cap. 4. num. 5. „Videtur id „ipsum hoc loco accidisse, quod proxime præcedenti observavimus, nimirum Latinam Hieronymi „& Græcam Septuaginta duorum interpretationes, in Latinis libris, imperita temeritate conjunctas.„

„Ea nostra sententia est (*ait Joan. Mariana sub finem capitis 18. tract. pro Vulgat. editione*) „plurimos libros nostræ editionis ex Hieronymi „interpretatione esse, paucos quosdam ex alterius, quæ olim apud Latinos editio Vulgata vocabatur, neutros omni ex parte sinceros, sed quibusdam locis aut verbis ex diversa editione commutatis.

Ex prolegomenis Joan. Millii in N. T. Gr. pag. 50. „Explicanda restat indoles, ut ita dicam, & constitutio versionis Italicæ N. T. Ea vero, quod ex „stylo colligimus, non unius erat Interpretis, sed „variorum, qui in id unum incumbebant, ut sermone simplici ac plano, qualis Ecclesiis Occidentis jam in usu erat, textus Græcus caste & „fideliter exprimeretur. Interpres *Matthæi* fidus inprimis erat, & quidem superstitiose accuratus. „Apices Græci textus scrupulose insectatus est; „nec contentus verbum verbo reddidisse, quoad linguæ

linguæ utriusque ratio ferret, Græcorum haud„ raro casus, genera, tempora, numeros, regi-„ men, in sua transtulit Latina, reclamantibus re-„ gulis Grammaticæ. *Horum exempla hic adducun-*" *tur. pag. 51.* Interpretem *Marci* a Matthæi illo" diversum fuisse, ex eo apparet, quod aliis omni-" no in eadem re exprimenda utatur vocabulis, " *quædam hic subjiciuntur*.. .Græca sua haud male" fere hic interpretatus est. Nonnunquam pressius" ad literam... Obsoletum etiam apud eum non-" nihil... In Evangelio *Lucæ*, Interpres (qui" & ipse alius fuisse videtur ab utroque priori)" Græca sua religiose & κατὰ πόδας ubique fere" insecutus est. Hinc verba verbis relata, etiam ubi" minime opus erat... Sed & ex eadem ἀκρίβεια" factum, ut cum in exprimendis apicibus qui-" busque textus sui nimium quantum versatur In-" terpres, ad proprietatem regulasque ipsas ser-" monis Latini haud satis attendat... Evangelii" *Joannis* versionem quod attinet, & ipsa quidem" Auctoris fuisse videtur a cœteris tribus diversi: id" enim ex diversa vocum earumdem interpretatio-" ne colligo... Ut Latina sua verbis Evangelistæ ve-" lut ad amussim responderent, id unum ei curæ e-" rat: nil pensi de elegantia, vel etiam Latinitate ver-" sionis. Hinc singularis, ut dixi, ἀκρίβεια . . . ." *p. 52. Actorum Apost.* idem Translator, qui *Evan-*" *gelii Lucæ*; id enim ex vocum quarumdam utri-" que libro isti communium interpretatione col-" ligimus... (*pag. 53.*) Versio hujus libri satis fere" accurata... Certe vetus Italica tam religiose" fere Græca sequitur, ut raro ab ea recte & cum"

„judicio recessum arbitrer. Ego ne quidem minus „Latina, quæ in ea occurrunt, lubens mutarim; „multo minus barbara, quæ vocant, & obsoleta..

„ In Latinis Epistolæ *ad Romanos*, nihil non „fere ad Græca accurate expressum est. Interpre-„ti res erat cum codice (quales reliqui istius ætatis) „ἀδιαςίκτῳ, nullisque accentuum ac spirituum „notis affecto; unde offusæ ipsi tenebræ, uno & „altero loco. *pag.* 54. Epistolæ *ad Corinthios* prio-„ris versionem quod attinet, distinguenda pri-„mum inolita quædam vitia, quæ textum ejus „occuparunt, a Latinis ipsius Interpretis... Ad „Epistolæ posterioris *Corinthiis* inscriptæ Latina „quod spectat, & ipsa ad originarium textum ac-„curate composita erant. Id unum dolendum, in „iis describendis nimium quantum sibi permisisse „Librarios... In versione Epistolæ *ad Galatas* „omnia recte se habebant; etiam pleraque omnia „quæ censoria virgula notavit in commentariis „suis Hieronymus. *pag.* 55. Ad Epistolæ *Ephesiis* „inscriptæ versionem accedimus. De hac autem ut „rectius judicetur, notanda primum loca quædam „interpolata, quæ pro Latinis ipsius Interpretis ha-„buit Hieronymus... In Epistola *ad Philippenses*, „versio est ubique accurata. Neque enim quæ jam „in Vulg. a Græcis abeunt, Interpretis nostri sunt, „sed aut Scribarum, aut Scholiastarum.

„ *Idem Joannes Millius pag.* 56. Epistola ad „*Colossenses* quæ præ cœteris hic illic obscura „est, & interpretatu paulo difficilior, translato-„rem nescio quem nacta est indiligentem & mi-„nus eruditum. Græcis usus est Interpres spirituum

accen

accentuum, distinctionum expertibus... In Epist.„ ad *Thessalon.* priori, versio in plerisque accurata;« sed in uno & altero loco laxior, & ad sensum« magis expressa, quam ad verba ipsa Apostoli...« Prioris ad *Timotheum* Epistolæ Latina quod atti-« net, secernenda primum, quæ in iis interpolata« „sunt, a germanis ipsius Interpretis... In reli-« quis quæ haud dubie genuina, cum interpres« recte fere incedat, tum certe in paucis quibus-« dam recedit a fonte suo, absque omni plane« causa, remotioribus nescio quibus explicationi-« bus delectatus, cum ad manum essent vocabula,« quæ textum Græcum accurate exprimerent. In« Epistola posteriori ad *Timotheum*, nihil in versio-« ne haud satis sanum. In Epistola ad *Titum*, con-« tentus erat Interpres subinde transferre ad sen-« sum, cum ad manum esset propria locoque sum-« me congrua verbi significatio... *pag.* 57. Ut de« Epistolæ ad *Hebræos*, post ὁμολογȣ́μενα scripta N.« T. in Canonem receptæ, adeoque diversum quem-« dam ab istis Interpretem nactæ, versione La-« tina rite judicetur, ante omnia secernendæ ino-« litæ quædam interpolationes in hanc invectæ, a« genuino contextu Interpretis... In reliquis, quæ« sunt interpretis genuina, prodit auctor iste (quod« reliqui) hic illic Latini sermonis negligentiam...« In Epistola *Jacobi*, distinguendæ primo, quæ jam« olim in versionis veteris textum aliunde irre-« psere lectiones, ab ipsius Interpretis genuinis...« In Epistola priori *Petri* distinguenda interpolata« loca a germano textu ipsius Translatoris... *pag.*« 58. In Epistola posteriori *Petri* Latina quippe«

„ad Exemplar interpolatum expressa, variis in lo-„cis abeunt a textu ipsius Apostoli; sed neque in „reliquis quidem satis accurata sunt... In Epi-„stola prima *Joannis*, quæ a Græcis abeunt, pro „Vulgatæ interpolatis habeo... In Epistolæ *Judæ* „Latinis omnia, quantum video, proba, præter-„quam versiculorum 21. 23. quæ jam olim mutata „fuerunt a primigenia lectione ad Exemplaria „Græca posteriorum temporum...

„ Et quidem cum reliquæ partes N. T. Deute-„ro-Canonicæ, diversis, uti videtur, temporibus „emerserint; & ab Ecclesiis aliæ citius, aliæ se-„rius fuerint admissæ; verisimile est, singulas di-„stinctos nactas esse Interpretes... In *Apocalypsi*, „Versio, quantum ex collatis invicem veterum „citationibus colligere licet, admodum accurata „erat, ipsisque textus Græci vestigiis ubique fere „*κατὰ πόδας* insistebat, nisi cum series narrationis „exigeret, ut mutarentur verborum tempora... „Atque hactenus de Translatione N. T. qualem „eam, nostro quidem judicio, edidere primi In-„terpretes.„ *Hactenus Joannes Millius in prolegomenis ad N. T. Græcum.*

„ Veterem *Novi Testamenti* Italicam, seu ad „exemplaria primæva compositam, summa vene-„ratione prosequimur (*inquit idem pag.* 142. *pro-„legom. in N. T. Gr.*) ejusque vel semesa fra-„gmenta quælibet auro contra non cara ducimus. „Neque vero de ejusdem, jam quod macularum „haud parum contraxerit, Editione Hieronymia-„na derogatum quidquam volumus. Optandum „equidem foret, ut Hieronymus, ex collatione

præstan-

præstantissimorum, quæ ætate ista comparari po-"
terant, Codicum Latinorum, restituere studuis-"
set Italicam originariæ suæ puritati. Cum autem"
ex Græcis suis eam castigare ipsi visum sit, ex"
animo certe gaudemus, quod in hac re parum"
sibi permiserit ac pauca duntaxat immutarit. Hoc"
siquidem pacto manet haud exigua pars Italicæ,"
textusque adeo primævi originarii vestigia pas-"
sim haud obscura videre est, quæ ex morosiori"
ejus ad Codices Græcos, qui tum ferebantur,"
conformatione pleraque prorsus periissent. Hæc"
nostra est de Vulgata versione sententia; quam"
certe tantum abest ut ad Græcum excusum quem-"
cunque reformatam velim, ut contra optime"
cum ea actum existimem, si MSS. exemplarium"
diligenter collatorum ope talis apud poste-"
ros prodeat, qualem eam edidit Hieronymus."
Sic ille.

Biblia ex LXX. Interpretibus Latina facta & translata jussu Ptolemaei Philadelphi. *Theodoretus in differt. msc. in Prophetas a Phelippæo in præfatione comment. super Oseam p.* 21. *laudata ita scribit:* Καὶ πᾶσαν γραφὴν Ἐλληνικήν τε καὶ Ῥωμαϊκὴν, ἔτι τε καὶ Αἰγυπτίων ἐξακαῖσιν παρεσκεύασεν. *Et omnem ille* (Ptolemæus) *Scripturam Latinam ut faceret amplius & Ægyptiacam, dedit sedulo operam.* Licet Theodoreti authoritatem elevare difficile sit, quis tamen hæc nullo nixum testimonio referentem admittet?

Bibliorum Latina translatio, qua sæculo IX. utebatur Ecclesia Lugdunensis, multum a vulgata nostra discrepans, *juxta Andream Duvallium qui de*

ea sic loquitur in notis ad librum Ecclesiæ Lugdunensis adversus Joannem Scotum, tom. 15. Bibl. PP. Lugdun. p. 663. Quod ad Scripturæ „versionem, qua Ecclesia Lugdunensis utitur, „incertum est cujusnam sit, certum tamen est „multum a Vulgata discrepare, cum nullum pro„ferat testimonium quod ab ea non discrepet; „forte propriam sibi versionem fabricaverat illa „Ecclesia, utpote viris apprime doctis refertissima, „quia juxta Augustinum lib. 2. de doct. Christ. „cap. 11. Græci traductores numerari possunt, La„tini vero minime &c.

Mirari satis non possum quod tam asseveranter Duvallius scripserit peculiarem fuisse Ecclesiæ Lugdunensi Latinam Bibliorum versionem, cujus testimonia in scripto suo prolata a Vulgata Latina multum discrepant. Ego vero hujus libri adversus Joannem Scotum tum msc. codicem Corbeiensem qui servatur in Bibliotheca San-germanensi, tum varias illius editiones cum vulgata Latina contuli, eumque in omnibus fere, paucissimis exceptis, cum Vulgata nostra concordare deprehendi.

SECTIO SECUNDA.

PRAECIPUI CODICES ANtiqui manu exarati.

BIBLIA Sacra Latina Vulgatæ editionis (adjectis ad marginem variis lectionibus) quæ egregiis characteribus sed parvis circa annum Christi

Christi 790. sibi describi fecerat Theodulfus tunc Monachus & Abbas Floriacensis, deinde Episcopus Aurelianensis. « Perstant hodieque Parisiis in Bibliotheca Memmiana egregii operis« illustre monumentum, idem ipse Bibliorum co-« dex, quem Theodulfus olim exarandum curave-« rat, cum iisdem ipsis versibus quos in libri fron-« te aureis characteribus expressos collocarat. Alii« literis argenteis descripti præfixi sunt brevi Chro-« nico (quod Bibliis adjunctum est ante Novum« Testamentum) Isidori & opusculo Eucherii de« interpretatione Hebraicorum nominum & Græ-« corum cum clave, ut nonnullis visum est, Me-« litonis Episcopi Sardensis. « *Ita Sirmondus tomo*« *2. Operum pag.* 1046. *& seq.* Codex membranaceus in folio minori : versus literis aureis in membranis purpureis exarati sunt, Chronicon vero Isidori & opusculum Eucherii argenteis. Illum inspiciendi facultatem mihi perhumaniter concessit Illustriss. Dominus de Mesmes in supremo Galliarum senatu Præses Infulatus, *apud quem religiose servatur.*

Biblia Latina cum vetusta Chronographia S. Isidori, libro de nominibus Hebraicis, altero de expositione diversarum rerum & tractatu de Deo, de ejus attributis & de variis rebus moralibus. Hæc omnia in 138. articulos distincta sunt. Leguntur in hoc volumine Theodulfi carmina charactere vix legibili quorum ultima hæc sunt :

Codicis hujus opus struxit Theodulphus amore
Illius, hic cujus lex benedicta tonat.

Nam foris hoc geminis auro ſplendeſcit & oſtro
Splendidiore tamen in tuo honore micat.

In ultima codicis olim ſplendide cooperti pagina hoc epigramma reperitur.

Vive diu felix,per plurima tempora Lector;
Theodulphi ne ſis immemor,oro, tui.

Ante textum Biblicum præmittitur ſynopſis Bibliorum verſibus elegiacis a Theodulfo deſcripta quæ ſic habet:

Quidquid ab Hebræo ſtylus Atticus atque Latinus
Sumpſit,in hoc totum codice,Lector, habes;
Quo loca prima tenetGeneſis primordia mundi,
Diluviumq; canens,geſtaq; magna Patrum.

Hi verſus omnes in præcedenti codice etiam leguntur. Aſſervatur iſtud exemplar ex dono ipſius Theodulfi (*ut aſſerit Odo de Giſſey in Hiſt. Gallica Dominæ noſtræ Podienſis lib. 2.c.x.pag. 236.*) *in hujus Eccleſiæ Theſauro,ibique etiamnum extat,ut litteris inde acceptis didici.*

Biblia Latina ſtudio & ſumptibus Radonis S. Vedaſti apud Atrebates XI. Abbatis, primo ejus regiminis anno, *hoc eſt anno Chriſti* 795. exarata. Codex totus ruinoſus & pleriſque locis præ vetuſtate vix legibilis. *Bibl. Vindobonenſis, Lambecius lib.2.pag.402.*

„Latinorum Bibliorum exemplar in Ciſter„cienſium Monaſterio montis Amiatæ Agri Se„nenſis cuſtoditur, totum majuſculis literis exara„tum,ſicut antiquitus apud Romanos ſcribi pas„ſim ſolebat.Id quod antiquitatem illam redolens, „circiter jam mille à Chriſto nato annos exiſtima-

tur

tur ſcriptum: nam tempore B. Gregorii Magni" conſcriptum fuiſſe omnino exiſtimatur; (*Si de" codicis hujus antiquitate conſtaret, ante præceden-" tem foret reponendus.*) de quo in commentariis" Pii II. lib. 9. circa finem fit mentio hiſce verbis:" *Sacram ſupellectilem habuit pretioſam & Biblio-" thecam nobilem, cujus pauca extant volumina, inter" quæ unum maximum & admirabile Veteris & No-" vi Teſtamenti literis majuſculis exaratum, quod" Pius Pontifex cupide vidit.,, Angelus Rocca in Ap-" pendice Biblioth. Vaticanæ pag.* 487.

Biblia Latina. "Romæ *in Bibliotheca Valli-" cellana PP. Oratorii ex dono* Achillis *Statii* habe-" tur, *(inquit Jo. Mabillonius p. 68. Itinerarii Italici.)*" Codex Bibliorum ab Alcuino dicatus Carolo Ma-" gno, uti verſus ad calcem adſcripti teſtantur.,,

Nomine Pandecten proprio vocitare memento"
Hoc corpus ſacrum, Lector, in ore tuo. "
Quod nunc a multis conſtat Bibliotheca dicta,"
Nomine non proprio, ut lingua Pelaſga docet."

Et poſt pauca. "

Codicis illius quot ſunt in corpore ſancto "
Depictæ formis litterulæ variis: "
Mercedes habeat, Chriſto donante, per ævum "
Tot Carolus Rex, qui ſcribere juſſit eum. "

Tum, "

Pro me, quisque legas verſus, orare memento: "
Alcuine dicor: Tu ſine fine vale. "

De hoc codice hæc habet Card. Baronius tom. 9. Annal. Eccleſiæ ad ann. 778. "Sed & quod præſtat" cœteris, eidem Carolo Magno debemus ingens" opus illud ab Alcuino ſive Albino elaboratum,"

„quo totius divinæ Scripturæ tam Veteris quam „Novi Testamenti Vulgata editio emendata est;„ (*ut testatur ipse Alcuinus in Epist. ad Gislam libro* VI. *commentar. in Joannem præfixa, his verbis: Totius forsitan Evangelii Expositionem direxi vobis, si me non occupasset Domini Regis præceptum in emendatione Veteris Novique Testamenti.*) Acci„derat enim, ut ipsa multiplicium librariorum ex„scribentium vitio mendis obsita jam vilesceret. „Quod periniquo animo ferens Carolus, ut quam „emendatissima ederetur, in pristinamque vendi„caretur integritatem atque splendorem, studio „propensiori curavit... qui ut, quod omnes refu„gerent ob nimiam difficultatem, omnino perfice„retur, opus delegavit Albino ut absolveret. Qui „in idipsum viribus totis invigilans, universam „divinam Scripturam è vetustioribus ac veriori„bus fontibus descriptam, recognitam & emenda„tam, eidem Carolo Magno obtulit: ad cujus cal„cem hos, quos supra descriptos legis versus, appo„suit, per epigrammata diversa distinctos. Extat „ejusmodi vetus Bibliorum Codex, Alcuini labor, „in Vallicellana nostra Bibliotheca, ubi velut in„gens thesaurus asservatur, ut pote quod viri eru„diti, qui in emendatione Vulgatæ iterum nostro „tempore laborarunt, eo ut antiquiori sunt usi, cui „& plurimum detulerunt.

Caroli Magni studium in sacros codices demonstrant hæc verba ex ejusdem præfatione in Homiliarium Pauli Diaconi apud Mabillonium tom. 1. Analect. pag. 25, „ Igitur quia curæ nobis est ut Ec„clesiarum nostrarum ad meliora semper proficiat

ciat

ciat ſtatus, obliteratam pœne malorum noſtro-" rum diſſidio reparare vigilanti ſtudio literarum" ſatagimus officinam & ad pernoſcenda ſacrorum" librorum ſtudia noſtro etiam, quos poſſumus, in-" vitamus exemplo. Inter quæ jam pridem uni-" verſos Veteris ac Novi Teſtamenti libros librario-" rum imperitia depravatos, Deo nos in omnibus" adjuvante, examuſſim correximus &c." *Hæc quæ ſequuntur Thegani verba de geſtis Ludovici Pii Imperatoris pag. 277. tomi 2. ſcript. Hiſt. Franc. ab Andr. Du Cheſne editorum eadem probant.* Poſtquam diviſi fuerant, dominus Imperator" (*Carolus Magnus*) nihil aliud cœpit agere niſi" in orationibus & eleemoſynis vacare & libros" corrigere. Nam quatuor Evangelia Chriſti... in" ultimo anno ante obitus ſui diem cum Græcis &" Syris optime correxerat. "

Biblia Latina *Tiguri, in Bibliotheca Canonicorum* quæ Carolina dicitur: duo membranacei codices extant in folio maximo ſeu regali, quorum alter codex Caroli Magni vulgo dicitur; alter ex iis viſus eſt Maturino Weiſſerio La Croſe, de quo ſequens hoc teſtimonium perhibuit. Codex Bibliorum accedit ad tempora Caroli Ma-" gni; ſcriptus eſt eo charactere, qui paſſim nuncu-" patur ab antiquariis ſcriptura Caroli Magni" reſtituta, etſi nonnihil ad Longobardicam, quam" vocant, declinet. Nonnulla habet digna quæ an-" notentur; Teſtimonium SS. Trinitatis quod in" 1. Joannis deeſt, ſicut & in multis ejuſdem anti-" quitatis codicibus; Pſalmi in quibus aſteriſci &" obeli nonnullis in locis adſcribuntur. Cæterum"

non

„non omnino correcte scriptus est.„ *Hæc ex catalogo msc.variarum S. Scripturæ editionum quem ad me misit Joannes Baptista Ottius.*

Biblia Latina,2.vol.fol. Codex membranaceus, scriptus anno 42.regni Caroli Magni, Imperii vero 8.id est Christ 809. ut patet ex adjuncta in fine Chronologia.Fuit olim S. Petri Corbeiensis. *Bibl. S. Germani à pratis cod.* 1, 2.

Biblia Latina, 2. vol. Codex membranaceus in folio majori oblongo (sicut eum vocat Rob. Stephanus, qui eo usus est in edendis Bibliis Latinis) annorum amplius octingentorum, sub initio seculi noni. Desunt Epistolæ Pauli 2.ad Timotheum, ad Titum,ad Philemonem, ad Hebræos *Geneseos 3. 15. legitur*: Ipse conteret &c. *Ibidem cod.* 3.4.

Biblia Latina, 2. vol.in folio maximo. Codex membranaceus nongentorum annorum, in quo duplex Psalterium S. Hieronymi, unum Hebraicum,alterum Græcum cum obelis & asteriscis. *Geneseos 4. 8. omittuntur hæc verba :* Egrediamur foras. *Andegavi, Bibl.sancti Albini Ordinis S. Benedicti.*

Biblia Latina.Codex perpulchre exaratus ejusdem antiquitatis ac præcedens. *Andegavi, Bibl. S. Sergii ejusdem Ordinis.*

Biblia Latina.Codex in folio membranaceus, vulgo dictus S.Mauri,elegantissimis characteribus exaratus tempore Caroli Calvi circa an.876. Primæ tres paginæ libri Geneseos uncialibus literis aureis scriptæ sunt. Præfigitur carmen in membranis purpureis charactere aureo descriptum, in honorem Caroli Calvi,quod sic incipit:

Biblio-

Bibliorum seriem Karolus rex inclitus istam
Contexit chryso corde colens catharo &c.

Hunc codicem donavit Carolus V. Sapiens dictus Monasterio S. Dionysii in Francia. Cum autem Monachi an. 1595. *ut fert traditio*, illum cogitarent grandi pecunia vendere, jussit suprema Curia Parisiensis ut in Bibliotheca Regia reponeretur, sicuti patet ex instrumento quod in prima pagina legitur. Juxta hunc etiam codicem Editionem Bibliorum anni 1528. concinnavit Rob. Stephanus. *Biblioth. Regia cod.* 3562.

Biblia Latina perantiqua, in folio. *Ibidem cod.* 3563.

Alia septingentorum annorum, in folio. *Ibidem cod.* 3564.

Biblia Latina elegantissima Carolo Calvo circa annum 876. a Monachis S. Martini Turonensis oblata. Codex membranaceus in majori folio. Leguntur initio versus in membranis purpureis charactere aureo exarati, quorum primi hi sunt.

Rex benedicte tibi placeat Bibliotheca Carle
Testamenta duo quæ relegenda gerit.

Deinde sequitur titulus prologi Galeati literis aureis & uncialibus; plurimæ sunt in hoc codice imagines; ad calcem extat ipsa effigies Caroli Calvi in throno sedentis: præfigur.tur ei alii versus eodem, quo præcedentes, charactere scripti, & legitur: *Hic petit veniam Monachus S. Martini, præsentat hanc Bibliam Carolo Imperatori.* Istud exemplar Bibliorum diu in Cathedrali Ecclesia Metensi servatum Canonici Metenses *Bibliothecæ Colbertinæ* donarunt anno Christi 1675. in qua custoditur *cod. 1.*

Hi

Hi duo codices, Regius 3562. & Colbertinus, nulla litura & recognitione deformati sunt.

Biblia ſacra tempore Caroli Calvi. „Romæ in „archivo adjuncti *Baſilicæ Paulinæ* Monaſterii aſ-„ſervatur inſignis Codex Bibliorum *magnificen-„tisſime ſcriptus*, in quo Caroli Francorum Regis „effigies præmittitur; Magni an Calvi, non levis „inter Romanos controverſia eſt. (*Angelus Rocca „in Appendice Biblioth. Vaticanæ putat eſſe Caroli „Magni*). *Hæc refert Joan. Mabillonius pag. 53. „Itinerarii Italici. Sed pag. 70. † ubi & ipſa „effigies lectorum oculis ſubjicitur, hæc addit*: Indu-„bie exiſtimamus hanc eſſe Caroli Calvi effigiem: „tum quia facies oblonga, aliaque vultus delinea-„menta apprime reſpondent illi Caroli Calvi ima-„gini quæ apud eruditum Baluzium in tomo II. „Conciliorum col. 1276. & ſeq. ex codice Me-„tenſi proponitur; tum quia ſcriptura codicis pror-„ſus convenit cum illa quæ Caroli Calvi tempore „uſitata erat; tum quia multos Bibliorum ejuſmo-„di libros ſimiles deſcribi curavit idem Rex, qua-„les ſunt Metenſis, Ratiſponenſis & alii. *Ita Jo. Mabillon. Bibl. Monaſterii S. Pauli extra urbem.*

Biblia Latina Veteris Teſtamenti. Codex in folio minore, membranaceus, octingentorum annorum, bonæ notæ & accurate emendatus. Complectitur omnes Canonis Hebraici libros, præter 18. priora capita libri Geneſeos & 58. poſteriores Pſalmos, libroſque ſequentes qui deſunt. In margine appoſita ſunt ſcholia cujuſdam Hebræi a D. Joan. Martianay in Bibliotheca divina S. Hieronymi anno 1603. edita. *De hoc codice,*

quo

quo in editionibus Bibliorum Latinorum usus est Robertus Stephanus, sic loquitur in præfatione editionis anni 1528. „Cum itaque anno 1524. hujus Urbis pervetustas Bibliothecas evolveremus, maxime“ quæ est apud S. Germanum a pratis, in manus“ tandem nostras pervenit exemplar quoddam mi-“ ræ vetustatis, quod ut manu diligentissime scri-“ ptum, ita & a viris doctis, ut videre licet, accura-“ te perlectum erat, & si quando librariorum vitio“ mendæ irrepsissent, tanto studio castigatum, ut“ non credam aliud usquam pari. „ *Illud in præfat.*“ *Bibliorum anni* 1540. parvum *vocat*, quod & exi-“ guo corpore est & literis scriptum minutioribus.“ *Bibl. S. Germani a pratis cod.* 9.

Biblia Latina. Codex membranaceus in folio maximo scriptus tempore Guillelmi Abbatis S. Benigni Divionensis, hoc est anno Christi circiter millesimo, si quidem ordinatus est Abbas S. Benigni anno 990. & obiit 1031. *Bibl. S. Benigni Divionensis, ut notat ejus catalogus msc. quem mutuo mihi dedit Joannes Mabillonius.*

Biblia Latina ante sexcentos amplius annos Go-“ thicis literis descripta in Templo Toletano ser-“ vantur, quibus Hieronymi versionem integram“ contineri diversam a veteri editione Vulgata“ multa indicabant. Psalmi ex Hebraico conver-“ si, uti inter ejus opera extant, quod fortasse in“ paucis Bibliorum codicibus invenias Baruch“ prætermissus, ut Hieronymus se prætermisisse“ ait. In his Bibliis omnes libri præter Psalmos ex-“ tant ut in Editione nostra Vulgata, paucis tan-“ tummodo

„tummodo verbis commutatis pro varietate re„gionum scilicet.„ *Ita Joannes Mariana tract. pro edit. Vulgata cap.6. pag.* 48. *& cap.* 18. *p.* 93. *at in præfatione suorum scholiorum in N. T. ita loquitur* :„ Gothicus apud nos codex in mem„branis, magnæ fidei & antiquitatis, fortasse an„te octingentos annos descriptus, rerum, credo, „potientibus Gothis ante eversam Hispaniam a „Mauris. Certe ante sexcentos triginta annos Ec„clesiæ Hispalensi donatum ad ejus calcem scri„ptum est *scilicet ante annum* 990. „ *Hæc scribebat Mariana anno* 1618.

Biblia Latina duobus magnis voluminibus comprehensa, antiquitate simul & integritate paucis aut nullis secunda. *Bibl. Cathedralis Ecclesiæ D. Donatiani Brugensis. Franc. Lucas p.* 22. *notation. in Biblia* 4. *Antuerpiæ* 1580.

Bibliorum duobus tomis contentum msc.exemplar simul vetustate & integritate venerandum, scriptum, ut ad calcem libri diligens scriptor notavit, a F. Goderanno, anno Incarnationis Dominicæ 1084. indictione 7. concurrente 1. Epacta 11, rege Henrico æque Henrici Cæsaris filio jam trienni obsidione urbem Romam graviter premente, concluso in ea Gregorio Papa, qui & Hildebrandus, anno 9. præsulatus Henrici Ecclesiæ Leodicensis, 8. autem Gerardi Camerensis, 6. quoque Arnulfi Abbatis Lobiensis cœnobii S. Petri. Habet hoc exemplar, triplex tribus columnis distinctum Psalterium, Gallicum, Romanum & Hebraicum. Gallicum, nostra est Vulgata editio ab Hieronymo castigata, & obeliscis

liſcis atque aſteriſcis notata. Romanum, ea eſt qua Romani ante Hieronymi caſtigationem videntur uſi. Hebraicum, Hieronymi eſt ex Hebræo verſio. *Bibl. Cœnobii Lobienſis in Belgio. Franc. Lucas ibidem p. 22. in indice librorum quibus uſus eſt, in quo plurimos alios codices mſc. commemorat; & Sanderus part. 1. Biblioth. Belgic. pag. 299.*

Biblia Latina, 2. vol. in folio maximo. Codex membranaceus pulchre exaratus circa initium ſeculi XI. forſan ad uſum Chori, librorum enim ordo vulgaris non obſervatus eſt: deeſt quoque volumen quod complectebatur Pſalterium & quatuor Evangelia, quæ in hoc exemplari abſunt. *Pariſiis, Bibl. Minorum Conventualium.*

Biblia Latina 2. vol. in fol. majori perpulchre ſcripta ſeculo X. vel XI. ut conjicitur. *Aſſervantur in Theſaurario Regalis & Collegiatæ Eccleſiæ D. Stephani in urbe Galliarum Drocenſi. Ad calcem extat hæc donatio his verbis ſcripta:*

Noſcant Lecturi præſentes atque futuri "
Thomæ Dapiferi donum fore ſcripta Rogeri: "
Anglis Henricus, Francis præerat Ludovicus. "

Noverint omnes Eccleſiæ filii tam præſentes" quam futuri, quod Thomas Dapifer Domini" Gervaſii, inſpirante ſibi gratia, hanc Bibliothe-" cam Deo ſanctoque proto-martyri Stephano de-" dit pro remedio animæ ſuæ & uxoris Ermelinæ" ac filio ſuo Herberto & filiabus, Margarita atque" Fredeburga, qua cauſa Canonici Eccleſiæ ſupra-"

„dicti proto-martyris ipsis concesserunt beneficia „& orationes ejusdem Ecclesiæ, & post transitum „hujus seculi dies Anniversarii eorum in eadem „Ecclesia annuatim perpetuo celebrentur. Data ma„nu ipsius Thomæ & manu conjugis super altare „proto-martyris Stephani in die Nativitatis Do„mini, anno ab Incarnatione Domini millesimo „centesimo XVI. regnante piissimo ac Dei cultore „magno Rege Ludovico *Sexto* filio Regis Phi„lippi *Primi*.„

Biblia Latina, studio & cura Stephani II. Abbatis Cisterciensis emendata, *de quibus hæc refert pag.* 11. *Appendicis tom.* 3. *Operum S. Bernardi Joannes Mabillonius in nota ad censuram ejusdem* „*Stephani*.„ Hæc censura invenitur in codice Bi„bliorum apud Cisterciense Monasterium, cujus „Abbas secundus Stephanus prædictum codicem „exarari curavit, ut testatur hæc clausula: anno „MCIX. ab Incarnatione Domini liber iste finem „sumpsit scribendi, gubernante II. Abbate Stepha„no cœnobium Cisterciense.„ Codex membrana„ceus 4. vol. in folio. *Bibl. Cisterciensis.*

Ex hac censura. "Unde nos multum de discor„dia nostrorum librorum, quos ab uno interprete „suscepimus, admirantes, Judæos quosdam in sua „scriptura peritos adivimus, ac diligentissime lin„gua Romana inquisivimus de omnibus illis scri„pturarum locis, in quibus illæ partes & versus, „quos in prædicto nostro exemplari invenieba„mus, & jam in hoc opere nostro inserebamus, „quosque in aliis multis historiis Latinis non in„veniebamus. Qui suos libros plures coram nobis revolven-

revolventes, & in locis illis ubi eos rogaba-" mus, Hebraicam ſive Chaldaicam ſcripturam" Romanis verbis nobis exponentes, partes vel" verſus, quibus turbabamur, minime repe-" rerunt: Quapropter Hebraicæ atque Chaldaicæ" veritati & multis libris Latinis, qui illa non ha-" bebant, ſed per omnia duabus illis linguis con-" cordabant, credentes, omnia illa ſuperflua pror-" ſus abraſimus, veluti in multis hujus libri locis" apparet, & præcipue in libris Regum, ubi major" pars erroris inveniebatur."

Biblia Latina. Duo exemplaria imperfecta cum notis ad marginem, XII. ſeculo elegantibus characteribus deſcripta. Fuerunt olim Monaſterii Beccenſis, *nunc extant Pariſiis in Biblioth. Illuſtr. Nicolai Joſephi Foucault Comitis Conſiſtoriani.*

Biblia Latina à Garnero S. Remigii Remenſis monacho ſcripta a quingentis annis (circa 1200.) 3. vol. fol. *Bibl. S. Remigii Remenſis cod.* 1. 2. 3.

Biblia Latina, 2. vol. in fol. grandiori. Codex membranaceus, annorum circiter quingentorum. *Bibl. S. Germani a pratis cod. 5. 6.*

Biblia Latina 4. vol. in folio majori, characteribus fere Gothicis in membranis ſcripta. Appoſitæ ſunt ad marginem variantes lectiones ex codicibus MSC. tam ex Latino, quam ex Hebræo & Græco, Caroli Magni juſſu undequaque collectis excerptæ. Emendata ſunt hæc Biblia circa annum Chriſti 1234. per Fratres Dominicanos juſſu Jordani Ordinis Prædicatorum Magiſtri & Hugonis de S. Charo Conventus Pariſien-

ſienſis Priore. Deſunt Pſalmi. *Pariſiis, Bibl. Dominicanorum in vico S. Jacobi.*

„ Hic MSC. codex quem accurate examinavi (*ſcribit Rich. Simon cap.* 1. *part.* 2. *nov. obſerv.* „*in T. & V. novi Teſtam. pag.* 12.) idem eſſe ac „ille de quo Franciſcus Lucas Brugenſis mentio„nem facit, vel potius ipſius apographum, mihi „viſus eſt; charactere fere Gothico in nitidis mem„branis deſcriptus eſt. Adjectæ ſunt ad marginem „notæ criticæ, in quibus non ſolum variantes La„tinæ lectiones referuntur, ſed & illæ quæ in „Vet. Teſtamento ex Hebræo, & Græca LXX. „Interpr. verſione, & in Novo ex textu Græco „excerptæ ſunt. Hæ aliquando ſupra voces in Vet. Teſtamento collocatæ ſunt. „ *Ita ille qui plura alia in iſto capite addit de hoc codice. Idem ibidem pag.* 137. *hac ratione probat* „ hunc codi„cem ab eo, qui fuit Lucæ Brugenſis, differre, „licet ſit ipſius ectypus, quod iſte nonnullas ha„beat ſub finem notas, ad quas aureo ſigno in tex„tus margine collocato lector remittitur (ut ſcri„bit ipſe Lucas notation. in caput 19. Libri Job) „ille vero ad marginem duntaxat notationes ad„mittat.

Biblia. Codex in folio *in Bibliotheca S. Victoris* prope Pariſios extat, ex dono Blanchæ S. Ludovici matris circa annum 1240.

Biblia in magna admodum forma a Fratribus Præmonſtratenſibus conſcripta anno Domini 1263. Hoc exemplari uſi ſunt Deputati Concilii Tridentini. *Bibl. Eccleſiæ Parienſis Ordinis Præmonſtrat. Sanderus, Bibl. Belgic. part. 2. pag.* 164.

Biblia

Biblia Latina charactere satis nitido, scripta anno Christi 1264. Oxonii. *Bibl. Collegii Wadhamensis cod. 1. num. 2512. catalogi libr. MSC. Angliæ.*

Biblia Latina elegantissime scripta; initio omnes S. Scripturæ Genealogiæ & Chronica referuntur; *ad calcem legitur*, finis. Anno Domini M. CC. LX. decimo complete scriptus est liber iste. *Bibliotheca Sorbonæ.*

Biblia Latina. *Ad calcem hæc leguntur alia manu scripta*: Ista Biblia est pauperum de Sorbona ex legato Dn. Stephani de Abbatisvilla Canonici Ambiavensis, & fuit apportata ad Domum anno Domini M. CC. LXXXVIII. *Bibliotheca Sorbonæ.*

Biblia Latina majusculis literis exarata a Philippo Trecensi presbytero anno D. 1290. 4. vol. *Oxonii*, *Bibl. Collegii novi cod.* 3-6. *num.* 967-70. *catalogi ejusdem.*

Biblia Latina eleganter scripta 400. annorum *Bibl. S. Remigii Remensis cod.* 22.

Biblia Latina in folio ante annos 400. scripta, in quibus deest Psalterium. *Bibl. Ecclesiæ Cathedralis Turonensis cod.* 1. *Jouan. pag.* 1. *catalogi.* Alia integra in 4. cum versibus Fratris Minoritæ ante annos 400. scripta, *Idem ibidem cod.* 2.

Biblia Latina scripta anno 1307. in fol. *Bibl. Patavinæ pag.* 8. *catalogi*, *Thomasfinus.*

Biblia Latina. Codex 300. aut 400. annorum, in quo liber Esther in ordine suo positus antiquam Italam exhibet eodem modo quo refertur a S. Hieronymo in præfatione hujus libri. No-

tam quæ legitur in fine libri Esther exscripsit D. Joan. Martianay in Biblioth. Divina S. Hieronymi columna 1152. *Bibl. S. Germani a pratis cod. 164.*

Biblia Latina seculi XI. 2. vol. in folio. *Bibl. Sorbonæ.*

Bibl. Lat. Codex 2. vol. in pergameno scriptus magno charactere, sed hinc inde mutilus, notatur annus 1336. *Bibl. publica Bernensis num. 3. 4. Ottius.*

Biblia Latina pulchre scripta a S. Brigitta, ut habet traditio. In 12. *Lipsiæ, Bibl. Paulina, Fellerus pag.* 92.

† Biblia Latina, in tenuissimis membranis nitide exarata. Codex in 12. quem Jo. Ern. Lutherus quondam Duci Augusto, Numburgensis Episcopatus Administratori donavit. *Lipsiæ penes Maurit. Guil. Weidemannum, Bibliopolam.*

Biblia Latina charactere perpolito parumper Gothico scripta. Leguntur ad calcem hæc verba: *Ceste Bible est a nous Charles le V. de nostre nom Roy de France.* Deinde: *Ceste Bible est a nous Loys* (Duc d'Orleans) *fils de nostre Pere & Seigneur Charles de susdit & laquelle nous donnons & avons donne aux Religieux Celestins de Paris.* Hic codex in folio scriptus est in membranis vitulinis. *Parisiis, Bibl. Cœlestinorum.*

Biblia Latina scripta anno 1370. 2. vol. *Bibl. Cathedralis Tornacensis, Sanderus part.* 1. *pag.*210.

Biblia Latina. Codex in maximo folio, charactere perpolito exaratus & variis decoratus picturis. *Leguntur initio hæc manu recentissima scripta:*

scripta : Hæc Biblia sacra ex Archivo Ecclesiæ cujusdam Collegiatæ Diœcesis Avenionensis deprompta, ibique Biblia Papæ passim vocitata; fuisse liquet celebris illius quondam e Genevæ Comitibus Roberti, qui primum Parisiensis Ecclesiæ Canonicus, tum Episcopus Cameracensis, & S. R. E. Cardinalis de Geneva nuncupatus, demum ad solium Apostolicum evectus initio magni, quod vocant, schismatis Occidentis, Clementis Papæ VII. assumpto nomine: is Avenione sedit ab anno Domini 1378. ad annum 1394. Id ipsum non obscure testatur gentilitium Genevæ Comitum stemma cum insignibus Pontificiis voluminis tegumento circumpositum. *Fuit olim hoc exemplar Joannis Ducis Bituricensis, Caroli V. Regis Francorum fratris, hujusmodi saltem meminit Joannis librorum catalogus a Dn. le Laboureur pag. 78. historiæ ipsius una cum historia Caroli VI. editæ :* „ Une belle Bible en Latin escrite en lettre Boulonnoise, bien historiée a ecussons aux armes de feu Pape Clement de Geneve & de Monseigneur. " *Bibliotheca Eminentiss. Cardinalis Ludovici Antonii de Noailles Parisiensis Archiepiscopi.*

Biblia Latina scripta ante an. 1416. *Non tanquam msc. exemplar, sed ut factum singulare illud hic recensere placuit.* „ In lateribus Monasterii *Aulæ* " *Regiæ in Bohemia* Vetus & Novum Testamentum " ab initio Genesis usque ad Apocalypsim Joan- " nis literis majusculis in tabulis scriptum conti- " nebatur, notis quo altius iret paulatim crescen- " tibus, ita ut a summo usque deorsum facilis le- "

„tio præberetur. Sed hoc decus post Wenceslai mortem Hussitarum rabies delevit. „ *Hæc Æneas Sylvius cap. 36. Hist. Bohemicæ.*

Biblia Latina charactere Gothico a Benedicto XIII. Pont. Max. quondam S. Vincentio Ferrerio dono data. *Valentiæ in Hispania, Bibl. Hieronymitarum. Hæc ibi vidisse anno* 1701. *literis mihi significavit R. P. Desferres Congr. nostræ Presbyter.*

Biblia Latina, Codex in folio scriptus in membranis anno Domini 1443. a Joanne filio Domini Zachariæ Pellifieis civis Pragensis. *Bibl. Vindobonensis, Lambecius lib.2. pag.* 746.

Biblia Latina 4. vol. in fol. cum fig. elegantissimis inauratis. *Ibidem.*

Biblia Latina 5. vol. regio membranæ folio, *de quibus hæc scribit Franc. Lucas in admonitione præmissa libello duplici notarum ad varias lectiones:* „Insigne exemplar Latinorum Bibliorum msc. & „antiquitate & integritate venerandum. *Bibl. Ecclesiæ Cathedralis S. Audomari.*

Biblia Latina 2. vol. in fol. in membranis optime scripta. *Parisiis, Bibl. Augustinianorum.*

Biblia antiquiora quibus adjecta sunt scholia ad marginem. *Ibidem.*

Biblia Latina. Codex 2. vol. in fol. maximo membranaceus & vetus; fuit olim Capituli Lochiarum in Turonia. *Bibl. S. Genovefæ.*

Biblia Latina. 4. vol. in fol. elegantissime scripta. *Parisiis, Bibl. Capucinorum in vico S. Honorati.*

Biblia Latina. Codex prægrandis pulchre exaratus & manu antiqua, literis initialibus cujusque

que libri elegantiſſimo auro variegatis. *Bibl. Bodleiana cod.* 1426.

Biblia Latina S. Hieronymi 2. vol. in fol. Duo hæc volumina, mole grandia, characteribus antiquis optime ſcripta exhibent paſſim & prologos Hieronymi & capitulorum utriusque fere libri ſyllabum initio & ſtichometriam in fine. *Bibl. Bodleiana codd.* 2426-27.

Biblia Latina in folio magno pulcherrime exarata in membranis. *Cantabrigiæ, Bibl. Collegii Sancti Emmanuelis cod.* 69.

Biblia Latina optime deſcripta, litera admodum vetuſta in membranis, in 4. *Ibid. cod.* 70.

Biblia ſacra in 2. voluminibus elegantiſſime deſcripta, ad ſingulos tam Veteris quam Novi Teſtamenti libros imaginibus miro artificio depictis decorata, compacta cooperculis inſigni admodum holoſerico circumvolutis. Scripta ſunt vero temporibus Reverendiſſ. Domini Georgii Egmond Epiſcopi Trajectenſis, Abbatis Commendatarii circa annum Domini 1540. *Bibl. Monaſterii Elnonenſis, vulgo S. Amandi in Papula, Sanderus part. 1. pag. 31.*

Nova ſacrorum Bibliorum editio innumeris verſionibus inſignita ex variis linguis exque plusquam LX. autoribus magno labore collecta ab Aloyſio Novarino. Opus in VI. volumina deductum. V. *ejus operum recenſio*, 8. Veronæ 1646.

Præter hos recenſitos integrorum Bibliorum Lat. codices repeririuntur innumeri alii tam in Pariſienſibus quam in cæteris Gallicanis Bibliothecis, v. gr. in Bibl. Regia 20. exemplaria, in Colbertina 36. &c.

In aliis etiam Europæ Bibliothecis, ſc. Florentiæ in Bibl. Laurentiana 15. in Bibl. Bodleiana 42. in Bibl. Collegiorum Cantabrigiæ 40. in Eccleſiis Cathedralibus Angliæ 66. &c. *quæ cum nihil habeant quod notari mereatur, hic collectim produco.*

Pentateuchus, libri Joſuæ, Judicum, Ruth, & libri IV. Regum. Item Prophetæ majores & minores. Codex pergamenus in folio maximo annorum fere 800. In hoc volumine ſunt ſcholia quædam ad marginem Geneſeos & Danielis. *Bibl. Monaſterii S. Michaelis de S. Michaele in Lotharingia, cujus catalogum officioſe mecum communicavit Auguſtinus Calmet eruditus hujus Cœnobii Religioſus.*

Pentateuchus vetuſtiſſimus in folio cum quibusdam antiquiſſimis figuris. In eo deſunt aliqua præ vetuſtate. Codex enim iſte ſcriptus eſt ante annos MC. *Bibl. Eccleſiæ Cathedralis Turonenſis cod. 4. Jouan. pag. 1. catalogi.*

Bibliorum pars incipiens ab Iſaia usque ad Apocalypſin. Codex iſte in 8. fuit olim Philippi Pulchri Francorum Regis circa annum 1290. deinde Joannis Ducis Bituricenſis, ut illic annotatum eſt manu Nicolai Flamel anno 1403. *Bibl. Colbertina cod. 5976.*

Pars Veteris Teſtamenti & Novum integrum. Codex membranaceus octingentorum annorum, ſimplex & accuratus in folio lato, (ita eum vocat Robertus Stephanus, qui hoc integro codice uſus eſt, cum Biblia Latina imprimeret;) complectitur Cantica utriusque Teſtamenti, Proverbia Salomonis, librum ſapientiæ, Eccleſiaſticum,

Para-

Paralipomena, libros Esdræ, Esther cum obelis, Tobiam, Judith, Macchabæos, Novum Testamentum & partem magnam libri Pastoris. Hæc omnia *secundum D. Joannem Martianay*, exceptis libris Proverbiorum & Esther, antiquam versionem Italam exhibent. Absunt quædam præfationes quæ S. Hieronymo vulgo tribuuntur. Legitur ad calcem Epistolæ ad Hebræos quæ ultimo loco posita est: *Bibliotheca Hieronymi Presbyteri Betlehem secundum Græcum ex emendatissimis libris collata. Bibl. S. Germani à Pratis cod.* 15.

Liber Job literis uncialibus descriptus ante nongentos annos cum commentario Philippi Presbyteri, S. Hieronymi auditoris; *de isto codice hæc habet Joan. Martianay proleg. 2. in Bibl. divinam S. Hieronymi.* „Genuinos illos Philippi commentarios majori ex parte descriptos retinet,, codex Monasterii Corbeiensis ante nongentos an-" nos in membranis robustissimis & densissimis" exaratus. Totus libri Job sacer contextus in hoc" exemplari scriptus est literis uncialibus; interline-" ares vero Philippi commentarii Longobardicis" characteribus sunt adjecti; quibus, ni fallor, satis" explorata est ætas msc. codicis." *Bibl. S. Germani à pratis cod.* 660.

Job, Proverbia & alii qui deinde sequuntur li-" bri usque ad Ezechielem. Codex literis miræ" magnitudinis, emendatus ante trecentos annos" ex Caroli Magni Bibliis undequaque collectis," jussu (*ut fert præfatio*) Fr. Jordani Ord. Prædicato-

„catorum Magiſtri, & Fr. Hugonis *à S. Charo* „Prioris Provincialis in Francia, à Prædicatoribus „S Dominici Fratribus, quorum & emendatio„num rationes ſub libri finem leguntur, ad quas „textus aurea marginis nota remittit." *Fr. Lucas in annotat. ad Bibl. in catalogo libr. MSC. quibus uſus eſt.*

Libri Job translatio Latina vetus & nova. Codex ſcriptus anno Domini 1587. *Bibl. Colbertina cod.* 2100.

Pſalterium quod S. Germano uſui fuiſſe dicitur, juxta editionem antiquam Italicam quam edidit in Pſalterio ſuo Jacobus Faber Stapulenſis. Codex in folio antiquiſſimus, literis uncialibus, ut plurimum argenteis, ac ſubinde aureis, in membranis purpureis exaratus. Hunc ex ſpoliis urbis Toletæ circa annum Chriſti 542. adſportavit Childebertus I. Francorum Rex. *Malingre, Antiquitez de Paris livre 2. page 212. Hujus codicis mentionem facit Petrus Pithœus tract. de Latinis Bibliorum Interpretibus circa finem.* „Atque inter cœtera videre hodieque eſt tot integra „fere Biblia minoribus literis, ſed & Pſalterium „iis quas *Unciales* vocarunt, argenteis, partem „etiam Evangeliorum aureis, utraque in purpu„reis membranis deſcripta inter reliquias libro„rum S. Germani Pariſienſis, quæ B. illius Præ„ſulis fuiſſe poſteri per manus ſibi traditum aſſe„runt.„ *Bibl. S. Germani à pratis cod.* 780.

De hoc codice ſeculi VI. *hæc habet Joannes Mabillonius in libro de re diplomatica lib. 5. pag.* 356.

Scriptus

Scriptus est codex iste literis argenteis *Romanis* " præter titulos Psalmorum & nomen Dei quæ " aureis literis exarata sunt. Psalterium istud usui " fuisse B. Germano Parisiorum Episcopo, qui anno " D LXX. ad superos abiit, hujusce loci vetus tra- " ditio est, ut probat index Thesauri nostri ante " annos quadringentos scriptus. „ *Specimen hujus codicis hic refertur.*

Psalterium Latinum sanctæ Salabergæ. Codex seculi VII. "Fuit hæc conditrix & Abbatissa prima Cœ- " nobii S. Joannis in urbe Laudunensi, in Monacho- " rum cœtum conversi ante annos quingentos. Istic " in sacrario etiam nunc custoditur Psalterium san- " ctæ Salabergæ creditum; Psalmos omnes conti- " net sub duabus columnis. Salaberga devixit sub " annum D C LV. ac proinde ejus Psalterii scri- " ptura ad seculum VII. revocanda est. „ *Ita Joan. Mabillonius ibid. pag.* 358. *specimen hujus codicis hic etiam profert.*

Psalterium cum prolegomenis. Titulus ita se habet: *In Christi nomine incipit Psalterium de translatione septuaginta Interpretum, emendatum à S. Hieronymo Presbytero in novo.* Exemplar membranaceum venerandæ antiquitatis in octavo majori, jussu & cura Caroli Magni cum adhuc esset tantum Rex Francorum, totum literis aureis exaratum, quod Summo Pontifici Adriano I. dono misit anno 772. quo in Summum Pontificem ele- " ctus est. Præmittuntur versus dedicatorii literis " aureis (*uniuscujusque Psalmi lemmata referuntur* " *apud Lambecium*) ab ipso Carolo M. compositi. " Sequitur aliud carmen, quo Dagulfus qui codicem " istum

„iſtum propria manu exaravit, laborem ſuum „Carolo M. Francorum Regi offert. Hic pretio-„ſiſſimus codex *Carolinus* in Archiepiſcopali Ec-„cleſia Bremenſi per integra octo ſecula & ampli-„us adſervatus eſt, ut patet ex præfixo eidem codi-„ci publico publici alicujus Notarii Imperialis in-„ſtrumento : *Hocce Pſalmorum Davidicorum „codice beata Hildegardis Caroli Magni Conjux, „dum viveret, uſa fuit. Quem deinde ipſe Impe-„rator in ſui ac ſuæ Conjugis memoriam inter cæte-„ra Cimelia Eccleſiæ Bremenſi anno Chriſti* 788. *do-„navit, in qua octo integris ſeculis, & quod excur-„rit, aſſervatur & veluti ſacer habitus ac annuatim „ſtato tempore cum reliquis ejusdem Eccleſiæ ſan-„ctorum Reliquiis publice populo oſtenſus eſt.* Ro-„mam non Bremam à Carolo Magno iſte codex fu-„it miſſus, atque ibi in Bibliotheca Cubiculari Sum-„mi Pontificis Hadriani I. permanſit usque ad an-„num 788. quo S. Villebodus ab eodem, conſenſu „Caroli Magni, primus Epiſcopus Bremenſis de-„claratus eſt, &c. „ *Ita Lambecius lib.* 2. *comment. de Bibl. Vindobon. p.* 261. 266. & 287. *Bibl. Vindobonenſis.*

Pſalterium pulcherrime & literis majuſculis deauratis delineatum. Codex membranaceus in folio. *Bibl. Joannis Mori Epiſcopi Norvvicenſis in Anglia cod.* 48. *num.* 9234.

Pſalterium cum Hymnis & Orationibus literis majuſculis deauratis. Codex membran. in fol. *Ibidem cod.* 471. *num.* 9657. *catalog mſc. Angliæ tom.* 2.

Pſalterium

Psalterium. Codex membranaceus in folio seculi IX. fuit olim Abbatiæ Moissiacensis. Præmittuntur Kalendarium, Præfationes S. Hieronymi, Alcuini & aliorum: Tituli & Capitula Psalmorum, Litaniæ sanctorum. Initio & in fine leguntur plurimæ devotissimæ precationes. *Parisiis, Bibliotheca Illustrissimi Dn. Nic. Jos. Foucault Comitis Consistoriani.*

Psalterium, de translatione LXX. Interpretum, emendatum à S. Hieronymo Presbytero in novo. Insignitum est asteriscis & obeliscis. Psalterium hoc olim pertinebat ad Regem Æthelstanum qui floruit 930. *Bibl. Cottoniana pag. 62. catalogi libr. MSC. eiusdem Bibliothecæ.*

Psalterium ad usum Hemmæ Reginæ. Psalmus primus in membrana purpurea literis aureis exaratus. Sequuntur alii Psalmi quorum plerisque imagines Psalmi argumentum exprimentes præfiguntur. Codex in 4. septingentorum annorum. *Bibl. S. Remigii Remensis cod.* 46.

Psalterium Davidicum omnes Psalmos continens; quibus singulis breves tituli vice argu-" menti præfiguntur. Versio autem illa non eadem" est in omnibus cum ea quam in hodierno Bre-" viario usurpamus. *Extat hoc Psalterium* in Bre-" viario ad usum Chori Monasterii Montis Cas-" sini *quod asservatur Parisiis in Bibl. Domus Insti-" tutionis Oratorii.* Codex iste in pelle perpolita" vitulina, literis Longobardicis, nitidissimo cha-" ractere, industria singulari exaratus, adjectis or-" namentis plurimis sive intra ipsa folia, quæ ex-"

quisitiori

„quisitiori auro ubique fulgent, sive in exteriori „tegumento, cujus pars olim argenteis laminis te-„cta erat.... Hunc codicem paulo post annum 1086. „conjicimus fuisse elaboratum. „ *Ita Pasch. Quesnel in observat. ad hoc Breviarium quæ, extant tomo 1. Pœnitentialis Theodori Cantuar. pag.* 327.

Psalterium scriptum circa seculum XI. V. *Idem Polyglotton MSC. cod. D.*

„Psalterium Gallicum, Romanum, Hebrai-„cum & Græcum. Exemplar vetustissimum & le-„ctissimum anno Domini 1115. scriptum, id quod, „quatuor columnis, quatuor Psalterii editiones „exhibet, Gallicam, Romanam, Hebraicam & „Græcam. Græca est ipsa translatio Latinis literis scripta. „ *Franc. Lucas in catalogo mss quibus usus est in annotat. in Biblia pag.* 24. *Bibl. S. Martini Tornacensis cod.* 30. *Sanderus part.* 1. *Bibl. Belgic. „pag.* 92. *addit* : „ ante annos 510. fuisse jussu „Odonis Cœnobii S. Martini Tornacensis Abbatis „postea Episcopi Cameracensis scriptum, quo usus „est D. Lindanus Ruremondensis Episcopus in „castigando Psalterio. „

S. Hieronymi quadripartitum Psalterium hoc ordine & modo scriptum. *In prima columna*, Psalterium Gallicum secundum Hebraicum & LXX. Interpretes emendatum a S. Hieronymo; *In secunda*, Psalterium Romanum quod de Hebræo in Græcum transtulerunt LXX. Interpretes. *In tertia*, Psalterium Hebraicum quod de Hebræo in Latinum transtulit Hieronymus Presbyter. *In quarta*, Psalterium Græcum, quod in aliquibus locis concordat cum Gallico, in ali-

quibus

quibus cum Romano, in aliquibus cum Hebræo, Græcis literis exaratum. *Bibl. Monasterii Elnonensis in Belgio, Sanderus part. 1. pag. 38.*

Psalterium sancti Ludovici, ita nuncupatum quod fuit olim ad usum S. Ludovici. Codex in folio minori præstantissimis characteribus paululum oblongis & grandioribus exaratus in nitidissimis membranis vitulinis. Præmittuntur ad numerum triginta exquisitissimæ effigies auro & minio decoratæ, quibus sacra vitæ & mortis Christi mysteria exhibentur: unaquæque suum habet titulum paucissimis verbis, lingua Gallica vetustissima. Has sequitur Calendarium in quo nomen S. Bernardi, qui inter Sanctos numeratus est anno D. 1174. sicut & in Litaniis fere ad calcem libri positis, desideratur: in eo adjecta est manu recentiori festivitas Conceptionis B. Mariæ Virginis VI. Idus Decembris, & altera manu etiam recentiori scripta sunt hæc verba VI. Calendas Augusti: *Anno Domini M. CC. XIV. veinquit Phelippe li Rois de France en bataille le Roy Otbon & le Comte de Flandres & le Comte de Boloigne & plusors autres Barons.* Ad calcem hujus Calendarii legitur charactere Gothico & vetusto: *Ce Psautier fu S. Loys.* CL. Psalmos excipiunt Cantica Veteris & Novi Testamenti, Oratio Dominica, (abest Salutatio Angelica) tria Symbola & aliæ plurimæ preces devotissimæ. Hunc librum vetustate venerandum Regiique Prophetæ versibus olim a sanctissimo Rege cantari solitis nobilitatum, *nunc possidet Illustriss. Dominus Joannes Jacobus de Mesme Comes d'Avaux &c.*

&c. in supremo Galliarum Senatu Præses Infulatus. Videntur initio codicis manu multiplici varia testimonia, quibus cognoscitur quo modo traditus primum fuerit hic liber Guillelmo de Mesme a Ludovico piissimo Rege, cujus erat primus Capellanus; multos dein alios vel etiam Principes possessores habuerit; ad familiam tandem Mesmianam iterum reversus fuerit. *Hujusmodi testimonia edidit Joannes Maria Vernonensis, Tertii Ordinis S. Francisci, in vita S. Ludovici quam Gallice scripsit, in cujus libri tertii capite decimo quinto majorem hujus venerandi voluminis notitiam suppeditat.*

Psalterium Latinum figuris quibusdam auro minioque expressis ornatum. Præfigitur Calendarium, in quo non reperitur nomen S. Bernardi Clarevallensis, sancti vero Thomæ Cantuariensis festus dies indicatur IV. Calendas Januarias. Codex membranaceus in folio minori sæculo XII. exeunte, vel ineunte XIII. literis Longobardicis scriptus. *Bibl. Oratoriana n.*904.

Psalterium, pulcherrimis figuris elegantissimisque delineationibus ornatum, cum hymnis & symbolo Athanasiano. Præmittuntur Calendarium, tabulæ &c. Illic plusquam semel extat pictura R. Richardi II. genibus flexis coram B. Virgine Jesum in sinu habente. Liber in illius usum, dum puer esset, videtur illuminatus (*circa annum* 1374.) *Bibl. Cottoniana pag.* 135. *catalogi.*

Psalterium Latinum vetusto charactere exaratum cum versione Gallica; præmittitur imaginum ante multa secula depictarum collectio quæ historiæ V. & N. Testamenti illustrandæ inserviunt,

viunt,& Calendarium vetus. Submittuntur Psalterio Cantica V.& N. T. Te Deum, Oratio Dominica, Symbolum Apostolicum & Athanasianum cum versione Gallica, Orationes & Collectæ &c. *Bibl. Cottoniana pag.54. catalogi.*

Psalterium juxta Romanam editionem. „ *Extat* (inquit Joseph. Carus vel Thomasius in præfat." editionis Psalterii) *in Archivo Canonicorum Basilicæ Liberianæ S. Mariæ ad Præsepe* (Romæ) *Psalterium Romanæ editionis hac inscriptione prænotatum* : Ad honorem omnipotentis Dei & gloriosissimæ Virginis Mariæ matris ejus. Incipit Psalterium ad usum venerabilium Dominorum" Canonicorum venerabilis Basilicæ & Ecclesiæ" S Mariæ Majoris de Urbe secundum consuetudinem Clericorum Romanæ urbis ejusque districtus &c.Quodque Psalterium scriptum & illuminatum fuit sumptibus & expensis nobilissimæ" Dominæ Domnæ Caredonnæ de Anibalis de Urbe, tempore Archipresbyteratus Reverend.D. D." Guill. de Estouteville Episcopi Hostiensis Cardinalis &c. sub anno Domini millesimo quadringentesimo, octuagesimo,tempore Sixti IV. anno" vero ejus nono. „

Novi Testamenti seu potius IV. Evangeliorum & Actorum Apost. codex Cantabrigiensis, † *Actorum codex Bodleianus,& Epistolarum D.Pauli codex Claromontanus seu Regius & Sangermanensis* † *itemq; Lipsiensis jam recensiti sunt inter Manusc. Græcos & Latinos.*

Novum Testamentum, Codex charactêre Gothico in membranis, magnæ fidei & antiquitatis,ante octingentos annos & amplius (*hac scribebat*

bebat Mariana anno 1600.) descriptus. Certe ante sexcentos annos Ecclesiæ Hispalensi fuisse donatum ad ejus calcem scriptum est. *Jo. Mariana in præfat. Scholiorum in N. Test.*

„Totius Novi Instrumenti (*ait Nic. Zegerus* „*præfat. Scholiorum in N. T.*) unum atque eun„dem fuisse Interpretem non mihi fit verisimile, tum „ob alia, tum quod in Actis Apostolorum sermo „sit quam in cœteris non paulo purior atque ele„gantior.„

Novum Testamentum. Fuit olim Margaretæ Caroli Cæsaris Amitæ, cujus in editione tertia suæ versionis Erasmus frequenter adduxit testimonium aurei codicis titulo, ut ipse in præfatione scribit. Codex insignis, totus aureis conscriptus literis, servatur Mechliniæ. *Desid. Erasmus initio annotat. in N. T. tertiæ editionis.*

Novum Testamentum perantiquum, in fol. *Bibliothecæ Regiæ cod.* 3572.

Novum Testamentum, vetustissimo charactere, quo usus fuit Desid. Erasmus in editione 2. Novi Testamenti, quod citat sæpissime in annotationibus, ac vocat codicem Corsendoncensem. *Bibl. Corsendoncana, Sanderus part. 2. pag.* 68.

„Novum Testamentum Lat.„ Vetustissimos (*in*„*quit Erasmus*) Latinæ linguæ codices duos, quos „exhibuit Joan. Coletus Paulinæ apud Londinum „Ecclesiæ Decanus, adeo priscis literarum typis, „ut mihi ab integro discenda lectio, & in nosci„tandis elementis fuerit repuerascendum, recognovimus.„ *Hæc sunt verba Erasmi Roterod. initio præfati-*

præfationis annotationum N. T. in qua mentionem facit de his duabus translationibus, quas hic liber unus complectitur, cum concordantia brevi in fine. Liber optima membrana, elegantissime scriptus, a Matthæo Parkero Cantuariensi Archiepiscopo Academiæ Cantabrigiensi datus. *Bibl. publica Cantabrigiensis cod.* 225. *num.* 2405. *pag.* 171. *catalogi editi.*

Novum Testamentum Latinum. Codex optime & accurate scriptus ante seculum XI. ut judicare est non solum ex characteribus, sed etiam ex quibusdam notis, quæ ante id tempus non erant in usu: complectitur novam S. Hieronymi editionem, exceptis Evangeliis S. Matthæi & S. Marci, quæ sunt ex antiqua Latina Vulgata, quibusdam tamen in locis recognita. *Ita Rich. Simon part. 2. cap. 21. Nov. Obs. in T. & V. Novi Testamenti. Bibl. Colbertina cod.* 4051.

Novum Testamentum a Garnero S. Remigii Remensis monacho scriptum quingentis abhinc annis circa initium seculi XIII. in folio majori. *Bibl. S. Remigii Remensis cod.* 14. Idem ab eodem in folio minori scriptum. *Ibidem cod.* 15.

Quatuor Evangelia Latina. V. *Codex Cantabrigiensis inter codices Græcos & inter Latinos.*

IV. Evangelia. Codex in 8. annorum circiter M. *Turonis, Bibl. S. Gatiani.*

IV. Evangelia literis Saxonicis *juxta Th. Smith,* majoribus & rotundioribus literis Romanis *secundum Humphredum Wanley, qui hunc codicem describit pag.* 151. *libri alterius de antiqua literatura Septentrionali, his verbis*: Codex membra-

naceus & antiquus in 4. haud absque majoris momenti lectionibus ab editione Vulgata discrepantibus. *Credit idem Wanleius* hunc codicem unum esse eorum quos ad Augustinum Anglorum Apostolum mille & centum abhinc annis misit Gregorius Magnus Papa Romanus. Hunc codicem ad Abbatiam S. Augustini Cantuariensis pertinuisse ante septingentos annos fidem facit conventio Saxonica (paulo ante initium Evangelii secundum D. Marcum) quæ facta fuit circa annum D. 949. Ad calcem Evangelii secundum D. Matthæum habetur Testamentum Eathburgæ, cujus testes subscripti vixerunt anno D. 860. *Ita Wanleius. Cantabrigiæ, Bibl. Corporis Christi cod.* 122. *num.* 1589. *catalogi.*

IV. Evangelia. Codex in 4. mille annorum, *juxta Rich. Simon*, literis uncialibus exaratus. In Matthæum plane similis codici Cantabrigiensi seu Bezano; in Marcum, Lucam & Joannem ex alia manu, quæ priorem imitari tentaverat, sed mera vulgata est. *Parisiis, Bibl. Collegii Soc. Jesu, cod. Latino* 1. „Hic codex quoad Evangelium „Matthæi, a quo avulsa sunt prima quædam fo„lia, ex antiqua Itala editione, ejusdem est anti„quitatis, parisque calligraphiæ ac codex Claro„montanus Bibliothecæ Regiæ & Corbeiensis S. „Germani a pratis: illis vero præstat in eo, quod „recognitorum manu non sit deformatus. *Rich. Simon part.* 2. *cap.* 21. *Novar. Observ. in T. & V. Novi Testamenti pag.* 442.

IV. Evangelia codex in 8. charactere unciali accurate exaratus, circiter mille annorum *juxta Rich.*

Rich. Simon, absque vocum distinctione. Quædam loca omissa literis minoribus, eadem tamen manu ac reliqua, eodemque atramento scripta sunt. *Bibl.Regia cod.*4582.

IV. Evangelia. Codex membranaceus in fol. charactere unciali & absque distinctione vocum descriptus; desunt quædam capita Evangelii S. Joannis, quod superest hujus Evangelii, valde fuit igne vitiatum. Codex olim Emerici Bigotii, nunc *in Bibl. Regia.*

IV. Evangelia. Codex literis aureis descriptus, annorum circiter mille. *Turonis, Bibl. S. Martini.*

IV. Evangeliorum codex vetustissimus Latinæ interpretationis, in fol. scriptus in membranis literis uncialibus, sive charactere, uti vulgo appellatur, Gothico, Italis *Scriptura Rozza*, ea sane majestate qua vetus illud linguæ Gothicæ monumentum Ulfilæ Evangeliorum traductio Gothica. Folia ejus alternatim purpurei coloris, aureis literis in universum fulget. *Bibliotheca Regia Stockholmiensis ex dono Joannis Gabrielis Sparvvenfeldii pag.* 1. *catalogi editi, in* 4. *anno* 1706.

IV. Evangelia. Codex in folio pene quadrato, splendidissime pro tempore auro & variis coloribus illuminatus, literis etiam Saxonicis rotundioribus, per cola & commata, annis abhinc fere mille scriptus, & quondam pertinuit ad Bibliothecam Abbatiæ S. Augustini juxta muros Cantuariæ. *Hæc ex Humphr. Vanley pag.* 182. *libri alterius antiquæ literaturæ Septentrion. Bibl. Bodleiana cod.* 1974.

IV. Evangelia. Codex tantæ vetustatis, ut characteres Romani referant characteres Græcos. *Cantabrigiæ, Bibl. Collegii. S. Benedicti cod.* 136. *num.* 1413. *catalogi.*

IV. Evangelia. Codex membranaceus in folio minori, sanctæ Aureæ Abbatissæ, quæ seculo VII. claruit, fuisse dicitur. *Parisiis asservantur in Sacrario S. Eligii apud PP. Barnabitas.*

Veterrimus Evangeliorum Codex, quem Petrus Abbas ab annis fere nongentis, scilicet principatu Ludovici Pii, Pontificatu Ebonis Archiepiscopi a Placido monacho literis aureis eleganter exarari curavit. *Extat in Altivillarensi Agri Rhemensis Monasterio. Joan. Mabillon. Cap. XI. Supplem. de Re Diplomatica p.* 51.

IV. Evangelia literis pene initialibus. Codex membranaceus in folio. *Bibl. Monasterii Murbacensis in Lotharingia.*

IV. Evangelia literis uncialibus exarata. Codex membranaceus, in 4. *Bibl. Sorbonica. plut.* 2. *radio* 3.

IV. Evangelia. Codex in 4. supra octingentos annos scriptus, ex dono Hincmari; prima pagina & initia aliorum Evangeliorum aureis & majoribus literis depicta in membrana purpurea. *Bibl. S. Remigii Remensis cod.* 17. Tres alii IV. Evangeliorum codices octingentorum annorum. *Ibid. codd.* 18. 19. 20.

A. IV. Evangelia versionis Vulgatæ cum interlineari versione Dano-Saxonica & præfationibus, Picturæ Evangelistarum propriis Evangeliis præmittuntur cum symbolicis imaginibus; codex membranaceus in folio quadrato. *Bibl. Cottoniana*

pag.

pag.57.catalogi. V. *Th.Smith pag. 33. Synopsis historicæ hujus Bibliothecæ.*

S. Eadfridus octavus Lindisfarniensis Ecclesiæ Antistes sacrum textum propria manu descripsit... Codicem descriptum illuminavit, principes literas effinxit, ac imagines plures S. Crucis & Evangelistarum improbo plane labore delineavit ac depinxit S. Æthevvaldus qui in Sedem Lindisfarniensem Eadfrido successit. Bilfridus quoque Anachoreta codicem scriptum ac inlumi- natum tegmine argenteo, deaurato, gemmisque pretiosis exornavit. Aldredus denique Presbyter totum librum versione Dano-Saxonica Boreali glossavit, qui nonnunquam etiam adnotatiunculas suas ad quædam loca præsertim in Evangelium S.Matthæi margini adscripsit. Quod ad tempora attinet in quibus floruerunt hi præstantes viri, notandum est, non omnes in eodem seculo simul vixisse. Etenim S. Eadfridus in Episcopum Lindisfarnensem consecratus fuit circa annum D. 688. S. Æthevvaldus circa ann. D. 721. ante quem annum necesse est ut liber à S. Eadfrido scriberetur... Secundum hanc computationem mille annorum vetustas hujus codicis Latino textui adjudicanda est. De Aldredi ætate nihil certi habeo quid dicam; ex dialecto autem glossæ & manu qua scripta est, illum circa tempora Ælfredi Regis octingentis ab hinc annis floruisse existimo. *Ita Humphredus Wanleius lib. altero antiquæ literaturæ Septentrionalis pag.*250.

IV. Evangelia literis Saxonicis. Codex in 8. accurate exaratus, octingentorum circiter annorum. *Bibl.Regia cod.* 4583.

IV. Evangelia. Codex annorum octingentorum. *Bibl. Majoris Monasterii prope Turonas cod.* 87.

IV. Evangelia, Codex membranaceus in 4. literis Romanis rotundioribus antiquissimis exaratus. In eo inveniuntur plurimæ magni momenti lectiones a recentioribus mss. variantes; textus etiam sacer creberrime punctis distinguitur & emendatur ab Anglo-Saxone quodam annis abhinc octingentis. *Humphr. Wanley pag. 84. catalogi libr. mss. Anglo-Saxonum. Bibl. Bodleiana cod.* 2698.

IV. Evangelia. Codex in 4. in Gallia, ut videtur, circa tempora Caroli Magni Imperatoris scriptus. *Wanley ibid. pag.* 182, *Bibl. Bodleiana.*

IV. Evangelia. Codex seculi IX. *Romæ, Bibl. Cardinalis Ottoboni. Parisiis, Bibl. S. Genovefæ.*

IV. Evangelia. Codex in folio membranaceus, eximio & antiquo charactere scriptus circa finem ut creditur IX. seculi. *Bibl. Civica Tigur. Ottius.*

IV. Evangelia. Codex septingentorum annorum. *Bibl. S. Remigii Remensis cod.* 21.

IV. Evangelia. Codex membranaceus in 4. fere quadrato septingentis abhinc annis elegantissime scriptus, & splendidissime illuminatus. *Bibl. Bodleiana, Wanley ibidem ut supra pag.* 181.

IV. Evang. quibus præfiguntur scripta plurima, inter quæ VIII. versus in laudem Æthelstani. IX. Declaratio Regis Æthelstani, in qua hunc librum Ecclesiæ Christi dedicat. „ Liber ab Æthelstano, ut videtur, Regum Angliæ usibus destinatus, quando in coronatione ad juramentum adhiberi solet.

ſolet.„ *Bibl. Cottoniana pag.* 18. & 19. *catalogi editi.*.

IV. Evangelia „in Sacrario Monaſterii Luxo-" vienſis aſſervatur egregius codex Evangelia com-" plectens, tempore Gerardi Abbatis, (*qui anno*" 1050. *floruit*) cujus nudum in indicibus nomen" ſine temporis nota occurrit,„ eleganter exara-" tus. *Jo. Mabillon pag.* 11, *Itinerarii Germanici tomo* VI. *Analectorum.*

IV. Evangelia. Codex optimæ notæ, ubi & effigies Lotharii Imperatoris. *Bibl. Regia cod.* 3705.

IV. Evangelia, quorum magna pars literis aureis exarata. *Ibidem cod.* 3932.

IV. Evangelia Latine. Codex membranaceus decimi ſeculi. Alter codex in 8. XI. ſeculi. *Pariſiis, Bibliotheca Illuſtriſſ. Dn. Nicolai Joſephi Foucault Comitis Conſiſtoriani.*

IV. Evangelia. Codex egregie admodum & curioſe exaratus ante annos quingentos. *Bibl. S. Lamberti Lætienſis, Sanderus part. 2. pag.* 21.

IV. Evangelia, bis. Codices antiqui in fol. *Bibl. Regia codd.* 3704. 3706. *Bibl. Bodleiana, Wanley pag.* 181.

IV. Evangelia ſcripta ante annum 1382. V. *Eadem Polyglotta mſſ. cod. E.*

Evangelia Latine ſecundum Matthæum, ſecundum Marcum & ſecundum Lucam usque ad cap. decimum retentis plurimis vetuſtiſſimæ verſionis Italicæ lectionibus. Codex iſte inſcribitur S. Ceddæ textus Evangeliorum Matthæi, Marci

&

& Lucæ &c. *Wanley uti supra pag. 289. Bibl. Ecclesiæ Cathedralis Lichfieldensis cod. 7. num. 1387.*

Evangelia sancti Matthæi & sancti Marci Latine. „*Vercellis* in Sacrario Ecclesiæ Beatæ Mariæ Majoris „asservatur veterrimus Codex membranaceus, Evan- „gelia sancti Matthæi & sancti Marci conti- „nens: qui a sancto Eusebio Episcopo & marty- „re illo generosissimo, quem tantopere vexarunt „Arriani, (*hic obiit* 371.) scriptus, atque huic Ec- „clesiæ concessus creditur. (*Si certa sit hæc traditio, codex iste omnium Latinorum quos supra citavi vetustissimus censendus erit.*)„ Certe membrana „situ fere corrupta est, characteres pene fugien- „tes ac semideleti trantisper a Romana Scriptu- „ra degenerant. Litera A. ad modum Græce „Λ, M. litera superne clausa a semicirculo incipit: „aliæ literæ Romanis fere similes. Codicis o- „perculum ex argento a Berengario Imperatore „ab annis fere octingentis instauratum, ex una „parte Salvatoris effigiem, ex alia sanctum Euse- „bium exhibet: ad cujus caput hi versus adscripti „leguntur:

„ PRÆSUL HIC EUSEBIUS SCRIPSIT, SOL-
„ VITQUE VETUSTAS:
„ Rex Berengarius sed reparavit idem.

Hæc refert Dominus Joannes Mabillon pag. 9. Itineris Italici, quod extat initio Musæi Italici.

Evangelia Matthæi & Marci. Codex mutilus, desunt enim quinque priora capita & pars sexti

cap.

cap. sancti Matthæi, & 9. priora capita sancti Marci, in 4. literis aureis in membranis purpureis scriptus ab annis circiter M. Hoc codice usus est Rob. Stephanus. *Bibl. S. Germani a pratis cod.* 777. Apographum eorumdem in 4. *Bibl. Regia cod.* 4307.

Evangelium S. Marci. Codex quadratus, operculo argenteo deauratuo, confectus ex phylira seu papyro Ægyptiaca. Folia agglutinata simul sunt & putrida, ut non facile possint diduci sine fractione: (nam locus perquam humidus, & brevi periturus funditus est codex, si istic maneat.) Characteres autem, etsi vix legi possint, evidenter Latini sunt, nam multoties occurrunt littera D. & R. quæ non habent eandem in Græcis atque in Latinis formam... Aiunt vulgo Autographum esse sancti Marci. Nullum sane codicem se vidisse *asserit Dominus Bernardus de Montfaucon* (*cujus verbis utor*) qui majorem isto antiquitatis speciem præferat. *Venetiis, Bibl. S. Marci de Montfaucon pag.* 55-62. *Diarii Italici, ubi multa alia de hoc codice narrat.*

Evangelium D. Joannis, D. Lucæ usque ad versum 2. cap. 22. & pars Evangelii D. Marci Latine secundum B. Hieronymum, non tamen absque lectionibus quibusdam differentibus observatu dignis. Codex membranaceus in 4. literis rotundis ante mille annos exaratus. *Humphredus Wanley pag.* 250. *libri alterius antiq. Literat. Septentrion. Bibl. Eccles. Cathedralis Dunelmensis in Anglia cod.* 223. *num.* 288. *catalogi editi.*

Acta Apostolorum, Epistolæ Canonicæ & Apocalypsis.

calypſis. Codex literis quadratis ante annos mille calamo exaratus. *Romæ, Bibl. Vallicellana, Joan. Mabillon pag. 67. 68. Itin. Italici.*

Epiſtolæ S. Pauli manu Mariani Scoti Monachi Fuldenſis anno Chriſti 1079. exaratæ & ab eodem annotationibus marginalibus, *nondum editis*, illuſtratæ. *Bibliotb. Vindobonenſis, Lambecius lib. 2. pag. 749.*

Nova translatio Epiſtolarum B. Pauli in ſermonem Latinum. *Bibl. Jo. Mori Epiſc. Norvvicenſis in Anglia cod.* 218. *num.* 9404.

† *Codices Bibl. Lat. mſſ. qui Lipſiæ extant in Bibliotb. Paul. recenſentur à Fellero Cat. p. 1. ſeq.*

SECTIO TERTIA.

BIBLIA LATINA VULGATA à Catholicis excuſa.

„PRimæ Bibliorum Latinorum editiones mendis „quam plurimis ſcatent, juxta codices nam„que mendoſos plerumque excuſæ ſunt. *Rich. Simon initio cap.* XI. *biſt. crit. verſionum N. T. addit deinde*: „Franciſcum Cardin. Ximenium „primum vulgatam Latinam accuratiorem quam „antea vulgaſſe.„ *Idem aſſerit Jo. Millius pag.* 107. *prolegom. in N. Teſtamentum Gr. bis verbis*: „Franciſcus Ximenius inſtituta complurium me„lioris notæ mſſ. librorum diligenti collatione, translationem veterem multo quam antea purio„rem & correctiorem emiſit.„

Correctior prodiit anno 1540. *diligentia & labore Rob. Stephani ex vetuſtiſſimis quibusdam exemplaribus*

ribus msc. emendata & recognita: Item anno 1541. studio Joannis Benedicti, & 1573. aliorum Theologorum Parisiensium, præsertim Jacobi Fabri: Anno 1547. cura Joannis Hentenii & 1574. aliorum Theologorum Lovaniensium, inprimis Francisci Lucæ Brugensis: Anno 1590. jussu & auctoritate Sixti V. Pont. Max. Anno denique 1592. jussu & auctoritate Clementis VIII. Pont. Max. ex omnibus prioribus emendationibus, quæ quidem sola editio nunc in Ecclesia viget.

Biblia Sacra Latina juxta vulgatam editionem 2. vol. in folio. *Legitur ad calcem*: Præsens hoc opus finitum ac completum & ad eusebiam Dei industrie in civitate Moguntina per Joannem Fust civem & Petrum Schoiffer de Gernsheim Clericum Diœcesis ejusdem est consummatum anno Incarnationis Dominicæ MCCCCLXII. in vigilia Assumptionis gloriosæ Virginis.

Hæc est prima & extans omnium Bibliorum impressorum editio, quæ licet rarissima sit, attamen novem ejus exemplaria in membranis excusa, Parisiis in Bibl. Colbertina bis, Fulcatiana, Lamoniana, Navarræa, Regia, Telleriana, Verthamoniana & Victorina videre mihi contigit. Extat etiam Mutinæ in Bibl. S. Benedicti Pandolironensis, de Montfaucon pag. 31. Diarii Italici. Bononiæ in Bibl. Canon. Regul. S. Salvatoris. Idem pag. 37. & Florentiæ in Bibl. S. Laurentii plut. 26. cod. 1. & 2.

Aliud est exemplar in Bibliotheca Achillis de Harlay nuper Parisiensis Senatus Principis, quod à præcedentibus discrepat, chartaceũ enim est & inscriptio libri, quæ ad calcem voluminis ultimi legitur, alia

fere

fere est: sic se habet: Præsens hoc opusculum (*sic vocantur 2. vol. in folio magno*) artificiosa adinventione imprimendi seu characterizandi absque calami exaratione in civitate Maguntina sic effigiatum & ad eusebiam Dei industrie per Joannem Fust civem & Petrum Schoiffer de Gernsheim Clericum Diœcesis ejusdem est consummatum anno Incarnationis Dominicæ MCCCCLXII. in vigilia Assumptionis gloriosæ Virginis.

† Hanc editionem Jo. Faustus & P. Schefer pararunt Moguntiæ & tanquam scripta manu essent vendiderunt ejus exempla Parisiis pretio 60. coronatorum. Hinc ex multitudine illorum in suspicionem artis magicæ venerunt, donec comperto artis typographiæ artificio, sententia Parlamenti fuerunt absoluti. Serarius *rerum Mogunt. l. 1. &* Chevillierus *in Originibus typographiæ Paris. p. I. c. 1. Fabricius Bibl. Gr. l. 4. cap. 5.*

Referuntur à variis scriptoribus editiones aliæ Moguntinæ vetustiores, nempe Latinæ annorum 1450. 1458. 1459. *& Germanicæ* 1447. 1449. 1455. 1457. 1461. *Has omnes tanquam spurias nec aram temporis designatam habentes penitus omisi.*

Biblia Latina. Augustæ Vindelicorum, Joannis Bemler 1466. *Melchior Adam in vita Joannis Guttenber.* „Augustæ Joannes Bemler Biblia Latina „excudit anno 1466.

1469. Biblia Latina, in folio. Reutlingæ, Joannis de Averbach 1469.

1469. Biblia Latina cum opusculo Aristeæ, & epistola Joannis Andreæ Episcopi Aleriensis, ad Paulum

lum II. Pont. Max. scripta Romæ 15. Martii, natalis Domini anno M.CCCC.LXXI. 2. vol. in folio, *in quorum fine legitur.*

Aspicis illustres Lector quicumque libellos,
Si cupis artificum nomina nosse; lege.
Aspera ridebis cognomina Teutona forsan,
Mitiget ars Musis inscia verba virûm.
Conradus Suvenheim, Arnoldus Pannartsque Magistri.
Romæ impresserunt talia multa simul.
Petrus cum fratre Francisco Maximus, ambo
Huic operi optatam contribuere domum.
M. CCCC. LXXI.

Biblia Latina 2. vol. in fol. *Legitur ad calcem:* 1472.
Præsens hoc opus præclarissimum alma in urbe Moguntina inclytæ nationis Germanicæ... artificiosa quadam adinventione imprimendi, seu characterizandi absque ulla calami exaratione sic effigiatum, & ad eusebiam Dei industrie consummatum per Petrum Schoiffer de Gernsheim anno Dominicæ Incarnationis millesimo quadringentesimo septuagesimo secundo in vigilia Matthiæ Apostoli.

Non aliam hac editione priorem agnovit post Lucam Brugensem Brianus Walton proleg. 4. sub finem: Prima, *inquit*, Bibliorum editio impressa (erat" Latinæ vulgatæ) Moguntiæ anno 1472. teste Lu-" ca Brugensi præfat. libri de variantibus Scripturæ" locis; aliam tamen illa priorem quidam se vidisse" dicunt."

1473. Biblia Latina 2.vol.in folio, *absque loco & typographo* 1473.

1475. Biblia Latina in 4. Placentiæ, Joannis Petri de Ferratis Cremonensis 1475.

Biblia Latina in folio. Norimbergæ, Antonii Coburger 1475. *Hanc tanquam Bibliorum Hebraicorum editionem primam laudat Marianus Victorius in indice Operum S. Hieronymi.*

1476. Biblia Latina, in folio. Parisiis (1476.) *ut patet his versibus quæ leguntur ad calcem voluminis.*

Jam tribus (*a*) undecimus lustris Francos Ludovicus (*b*)
Rexerat, Ulricus (*c*), Martinus (*d*), itemque Michael (*e*),
Orsi Teutonia hanc mihi composuere figuram.
Parisii arte sua me correctam vigilanter
Venalem in vico (*f*) Jacobi sol aureus offert.

(a) *tribus lustris id est quindecim annis.* (b) *Obiit Carolus VII. anno* 1461. *die* 22. *Julii & coronatus fuit Ludovicus XI. die* 15. *Augusti ejusdem anni; anno itaque hujus regni decimo sexto ineunte, hoc est anno Christi* 1476. *typis excusa sunt hæc Biblia & absoluta Parisiis.* (c) *Ulricus Gering* (d) *Martinus Crants* (e) *Michael Friburger* (f) *in vico S. Jacobi ad insigne solis aurei.*

Biblia Latina, in folio. Venetiis, Francisci de Hailbrun & Nicolai de Francofordia 1476.

Biblia Latina charactere Gothico, in folio, Venetiis, opera & impensis Nicolai Jenson Gallici 1476. *Utraque collatis à me inter se exemplaribus diversa reperta sunt.*

Biblia

Biblia Latina in folio. *Legitur ad calcem* : Editum opus & emendatum accuratisſime ac diligenter impreſſit Matthias Moravus vir ſingulari arte ingenioque in urbe Neapoli, Ferdinando Rege invicto, anno Chriſti Dei milleſimo quadringenteſimo ſeptuageſimo ſexto. *Editio rariſſima. Horum exemplar fuit Dn. de Maridat magni Conſilii Senatoris, & nunc eſt Dn. de la Haye Paſtoris quondam S. Jodoci Pariſiis, & nunc in Seminario Conſtantienſi vitam degentis.*

Biblia Latina, 2. vol. fol. *ad calcem legitur*: Anno Incarnationis Dominicæ milleſimo quadringenteſimo ſeptuageſimo ſeptimo, Auguſti vero Kl. tertio. Inſigne Veteris Novique Teſtamenti opus cum canonibus, Evangeliſtarumque Concordantiis impreſſum in regia civitate Nurnbergenſi per Antonium Coburger &c. 1477.

Biblia Latina 2. vol. in fol. impreſſa per Bernardum Richel civem Baſileenſem 1477. 1478.

Biblia Latina Gothice, in folio. Venetiis, Leonardi de Vuild pro Franciſo de Hailbrun & Nicolao de Francofordia 1478.

Biblia Latina Gothice, fol. Venetiis, Theodorici de Reynsburg & Reinaldi de Novimagio 1478.

Biblia Latina cum canonibus Evangeliſtarumque concordantiis Menardi Monachi, 2. vol. in folio. Norimbergæ, Antonii Coburger 1478.

Biblia Latina, fol. Lugduni per Perrinum Lathomi de Lotharingiis 1479. 1479.

Biblia Latina Gothice, in folio. Venetiis, Nicolai Jenſon Gallici 1479. Coloniæ 1479. Norimbergæ, Antonii Coburger 1479.

1480. Bibl. Lat. in 4. Venetiis, Octaviani Scoti 1480.
Bibl. Lat. Gothice, 4. Ibid. Franc. de Hailbrun 1480.

Biblia Latina cum summariis & concordantiis Menardi Monachi, fol. Ulmis, Jo. Zainer 1480.

Biblia Latina in folio, *ad calcem legitur:* Anno Incarnationis Dominicæ millesimo quadringentesimo octogesimo, Maji vero Kl. octavo decimo: hoc insigne Veteris & Novi Testamenti opus cum canonibus, Evangelistarumque concordantiis in oppido Nurnbergensi per Antonium Coburger cum epistola Menardi Monachi ad Jac. de Ysenacho.

Biblia Latina cum postillis Nicolai de Lyra, 7. vol. in folio. Coloniæ 1480.

Aliæ editiones cum ejus postillis 1481. 1482. 1487. 1489. 1493. 1498. 1520. V. *Biblia cum glossa ordin. ad annum* 1493.

1481. Biblia Latina charactere perpulchro, in fol. *absque nomine loci & typographi. Ad calcem leguntur hi versus, qui sunt quoque in nonnullis sequentibus editionibus.*

Fontibus ex Græcis & Hebræorum libris
Emendata satis & decorata simul
Biblia sum; præsens superos ego testor & astra
Est impressa, nec in orbe mihi similis.
Singula quæque loca cum concordantiis extant:
Orthographia simul quam bene pressa manet,
M. CCCC. LXXXI.

Biblia Latina Gothice, in folio. Venetiis, Leonardi Wild de Ratisbona 1481.

Biblia Latina cum postillis Nicolai de Lira, 4. vol. in fol. *ad quorum calcem hæc leguntur:* Exactum

ctum est Venetiis hoc opus Bibliæ cum postillis Nicolai de Lyra cumque additionibus per Paulum Burgensem editis, ac replicis Matthiæ Dorinck, impensa curaque Joannis de Colonia, Nicolai Jenson, sociorumve anno 1481. pridie Calendas Sextiles. Eadem, in fol. Norimbergæ, Conradi Leontorii 1481.

Biblia Latina cum postillis Nicolai de Lyra, 3. vol. fol. Venetiis, Renner de Hailbrun 1482. 1482.

Biblia Latina, *in quorum fine leguntur iidem versus anno* 1481.*editi*. In fol. Argentorati, per Marcum Reinhardi de Argentina & socios 1482.

Biblia Latina, in fol. Norimbergæ, Ant. Coburger 1482.

Biblia Latina, *cum iisdem versibus supra laudatis*, in folio, *absque nomine loci & typographi* 1483. 1483.

Biblia, *præfigitur Epistola Francisci Monelierio à Genua*, 2. vol. in fol. *Ad calcem legitur* : Exactum est inclyta in urbe Venetiarum sacro-sanctum Scripturæ volumen integerrimis expolitisque literarum characteribus Mag. Joannis dicti Magni Herbort de Siligenstat Alemanni anno 1483. pridie Calendas Novembris.

Biblia Latina, in 4. Venetiis, Francisci Renner 1483.

B. Lat. 4. Venet. Herbort de Siligenstat 1484. 1484.

Biblia Latina, in fol. (*Ulmis*) per Joannem Zainer Ulmensis oppidi incolam 1484.

Biblia Latina, in folio. Norimbergæ 1484.

Biblia Latina, in folio, *absque nomine loci & typographi* 1485. 1486, 1487. 1489. 1485.

Forsan non diversa sed una eademque editio.

1487. Biblia Latina, in 4. Venetiis 1487.
Eadem, in fol 1487.
Bibl. Lat. fol. Antuerpiæ, Nic. Kesler 1487.
Biblia Latina, in folio. Basileæ 1487.
Biblia Latina cum postillis Nic. de Lyra, 5. vol. fol. Norimbergæ 1487.

1489. Eadem, in folio. Venetiis, Octaviani Scoti 1489.

1490. Biblia Latina Gothice, correcta per Stephanum Parisetti, in fol. Impressa per Jac. Malieti 1490.

1491. Biblia Lat. fol. Venetiis, Simonis de Gara 1491.
Eadem, in 4. Venetiis 1491.
Biblia Latina *minimo charactere, (in hac editione Actus Apostolorum Epistolis S. Pauli postponuntur.)* in 8. Basileæ, Joan. Froben 1491. Eadem, in fol. Ibidem 1491.

1492. Biblia Latina cum postillis Nicolai de Lyra, 4 vol. in folio. Argentinæ 1492.

1493. Biblia Latina cum glossa ordinaria &c. 6. vol. in folio. Norimbergæ 1493.
Aliæ editiones cum eadem Glossa 1495. 1496. *absque anno.* 1502. 1508. 1524. 1528. 1545. 1588. 1589. 1617. 1634.

1494. Biblia Latina, in fol. typis Matthiæ Hus Alemanni 1494.
Biblia Latina Gothice, in 4. Venetiis, Fr. de Hailbrun 1494.
Biblia Lat. 4. Venetiis, Sim. Bevilaquæ 1494.

1495. Bibl. Lat. Gothice, 8. Basileæ, Jo. Frobenii 1495.
Biblia Latina cum glossa ordinaria, & postillis

Nic. de Lyra, edita & emendata per Bernardum Eadolum D. Michaelis Murani Priorem, in fol. Venetiis, Paganini de Paganinis 1495.

Biblia Latina emendata per Angelum de Monte Ulmi Ordinis S. Francisci, in 4. Brixiæ per Jacobum & Angelum Britannicos 1496. 1496.

B. Lat. cum glossa ordin. Norimbergæ 1496.

B. Lat. in fol. Coloniæ 1497. Argentorati 1497. 1497.

Biblia Latina Gothice cum summariis &c. in 4. Typis Franc. Fradin & Joannis Pivard 1497.

Biblia Lat. emendata per Angelum de Monte Ulmi, in 8. Venetiis, Hieron. de Paganinis 1497.

Biblia Latina cum postillis de Lyra, 6. vol. in fol. Basileæ 1498. 1498.

Biblia Latina, in 4. Venetiis, Simonis Bevilaquæ 1498.

Biblia Lat. Gothice, fol. *absque anno, loco & Typographo.* *absque an.*

Biblia Latina Gothice, *absque literis majusculis initialibus, notis numeralibus & indice sequentis paginæ* 2. vol. in fol. *non indicato anno, loco & Typographo.*

Biblia Latina cum glossa ordinaria &c. 4. vol. in fol. *absque anno, loco & Typographo.*

Biblia Latina cum concordantiis, in 8. Parisiis, Thelmanni Kerver *absque anno.*

Biblia Latina cum figuris & descript. chorographicis, in 8. Lugduni, Claudii de Huschia, *absque anno.*

Biblia Latina in 4. Typis Joannis Pivard 1500. In fol. Parisiis, Simonis Vostre 1500. fol. Norimbergæ 1500. 1500.

Biblia Lat. in 8. Lugduni 1500. Basileæ, Joan. Frobenii 1500.

1501. Biblia Latina cura Gabrielis Bruni ex Ordine Min. in folio. Parisiis, Joannis Petit 1501.

Biblia Latina correcta per Angelum de Monte Ulmi, in 8. Venetiis, Paganini de Paganinis 1501.

1502. Biblia Latina cum glossa ordinaria &c. 6. vol. in fol. Ex officina Frobeniana 1498-1502.

1504. Biblia Latina cum commentariis Hugonis Cardinalis, 6. vol. in fol. Basileæ 1504.

Biblia Latina Gothice cum pleno apparatu summariorum, concordantiarum &c. 2. editio in folio minori. Parisiis, Thielmanni Kerver pro Joanne Petit 1504.

1505. Biblia Latina Gothice in fol. Lugduni, Claudii Davost, alias de Troyes 1505.

1506. Biblia cum pleno apparatu tersissime & nitidissime impressa. *Ad calcem*. Hoc opus per præstantissimum S. Theologiæ professorem Albertum Castellanum emendatum atque impressum characteribus Venetis, in fol. Lugduni, per Jacobum Sacon 1506. fol. Venetiis apud Juntas 1506.

1507. Biblia Latina, in fol. Parisiis, Philippi Pigouchet 1507.

1508. Biblia Latina cum glossa ordinaria &c. 7. vol. in fol. Ex Arta Valle ultra Birsam Basileanam 1506-8.

1509. Biblia Lat. in fol. Lugduni, Jacobi Sachon 1509.

Biblia Latina, in fol. Basileæ 1509.

1511. Biblia Latina, in 8. Parisiis, Jo. Clereret 1511.

Biblia Latina, 8. Lugduni, Jac. Sachon 1511.

Biblia

Biblia Latina, in fol. Rothomagi, Petri Olivier 1511.

Biblia Latina, in 4. Cadomi 1511. Venetiis 1511.

Biblia Latina cum pleno apparatu summariorum, indicis numerique foliorum distinctione tersissime ac nitidissime impressa, in fol. Parisiis, typis Philippi Pigouchet 1512. 1512.

Biblia Latina emendata per Albertum Castellanum, in fol. & in 8. Lugd. Jac. Sacon 1512.

Biblia Lat. in 4. Lugduni, Nicolai de Benedictis 1512.

Biblia cum concordantiis V. & N. Testamenti, ac diversitatibus textuum in margine positis per Alb. Castellanum Ord. Prædic. studiosissime revisa, correcta & emendata, in fol. Lugduni per Jacobum Sacon, expensis Antonii Koburger 1513. Norimbergæ 1513. *Eadem forsan ac Lugdunensis editio.* 1513.

Biblia Latina per Albertum Castellanum, in fol Lugduni 1514. 1514.

Biblia Latina, fol. Basileæ, Joan. Frobenii 1514.

Biblia Latina, in 8. Parisiis 1514.

Biblia Latina cum brevibus annot. 8. Lugduni, Mareschal 1514.

Biblia cum concordantiis ejusdem & Juris Canonici per Joannem de Gradibus, in fol. & in 8. Lugduni, Jacobi Sacon 1515. 1515.

Biblia Latina, fol. Lugduni, Jacobi Sacon 1516. 1516.

Biblia Latina 2. vol. in fol. Lugduni, Joan. Moylin 1516.

Biblia Latina emendata per varios Theologos Hispanos. V. *Biblia Polyglotta Complutensia* 1517. 1517

„Codices Complutenses innumeris locis vete-„rem lectionem immutarunt, non ex aliorum „exemplarium collatione, id enim dissimulari po-„terat, sed ex Hebraicis & Græcis fontibus: tam-„etsi iis Bibliis edendis Cardinalis Hispaniæ pru-„dentissimi accessit auctoritas &c. *Joan. Mariana tract. pro editione vulgata. cap.* 24.

„In hoc doctissimum Cardinalem Ximenium „laudo (*ait Rich. Simon cap. 27. Disquis. critic. de* „*variis Bibl. edition. pag.* 215.) quod Latinam edi-„tionem, quæ tunc innumeris mendis scatebat, in „multis repurgarit. Verum ista castigatio non ubi-„que feliciter ei successit, iis præsertim in locis, „ubi contextus Hebraici verbis pressius hærens „Latinum Interpretem ex illo solum & absque „Latinorum codicum ope correxit, lapsus similiter „in reformandis interdum ad Hebraica Græcorum „Interpretum exemplaribus; etsi palam testetur se „non vulgaria seu temere oblata exemplaria se-„quutum fuisse, sed vetustissima simul & emen-„datissima.

„Sub initiis fere Typographiæ, textus Latini „(*Vulgatæ Versionis N. T.*) vitia bene multa ab-„stersere primi Editores. In aliis mox Edit. adje-„cere in super ad oram variantes quasdam le-„ctiones suorum codicum. Tandem vero Franci-„scus Ximenius Cardinalis, instituta complurium „melioris notæ MSS. librorum diligenti collatio-„ne, translationem veterem multo quam antea „puriorem & correctiorem emisit. „ *Jo. Millius pag.* 107. *prolegom. in N. T. Gr.*

Biblia Latina, in fol. Lugduni 1517.

Biblia

Biblia Latina, in 8. Lugduni Jacobi Sacon 1518. 1518.

Biblia Latina, in 8. Pariſiis, Joannis Prevel 1519. 1519. 8. Ibid. Joan. Clereret 1519. in 4. Lugduni 1519.

Biblia Latina, in fol. & in 8. Lugduni, Jacobi Mareſchal 1519.

Biblia Latina, 8. Venet. Lucæ de Giunta 1519.

B. Lat. Gothice. fol. Lugd. Jo Marion 1520. 1520.

B. L. charact. grandiori, fol. Ibid. Moylin 1520.

Biblia Latina cum poſtillis Nicolai de Lyra, 5. vol. in folio. Lugduni, Jacobi Mareſchal 1520.

Biblia Latina cum concordantiis V. & N. Teſtamenti, ſumma cum diligentia reviſa, correcta & nuperrime emendata per Joannem de Gradibus, nec non & additionibus in marginalibus varietatis diverſorum textuum &c. noviſſime additæ ſunt concordantiæ ex 20. libris Joſephi de Antiq. Judaicis &c. cum figuris ligno inciſis, in folio, & in 8. Lugduni, Jacobi Sacon 1521. 1521.

Biblia Latina eadem, in fol. Lugduni, Jacobi Sacon, Stephan. Gueynard, Joan. Moylin 1522. 1522.

Biblia Latina, in 8. Pariſiis, Jo. Prevel 1523. 1523.

Biblia Latina, in fol. Lugduni, Jacobi Mareſchal 1523.

Biblia cum gloſſa ordinaria, 8. vol. in folio. Pariſiis, Joannis Cornicularii 1524. 1524.

Biblia Latina, in 8. Lugduni 1524.

Biblia Latina, 5. vol. in 16. Pariſiis, Simonis Colinæi 1525. 1525.

Biblia Latina, in fol. Lugduni, Jac. Mareſchal 1525.

1526. Biblia Latina, in 8. Parisiis, Thielmanni Kerver 1526.

Biblia Lat. fol. Lugduni, Jo. Theobaldi 1526.

Biblia Latina, in folio & in 8. Lugduni, Jacobi Marefchal 1526. *Editio in fol. eadem ac præcedens.*

Biblia Latina, 3. vol. in 8. Coloniæ & Antuerpiæ, impenfis Francifci Birckmanni 1526.

1527. Biblia Latina, in fol. Coloniæ 1527. In folio. Lugduni, Jacobi Marefchal 1527. *Eadem editio ac anni* 1525.

1528. Biblia, *ex veteribus exemplaribus emendata*, in fol. Parifiis, typis Roberti Stephani 1528.

Ex præfatione. „ Cum facratiffima utriusque „Teftamenti Biblia typis noftris exprimere ftatuiffemus, Chriftiane Lector, operæ pretium facturos effe arbitrati fumus, fi priusquam aggrederemur rem ipfam, vetera exemplaria confulere„mus, inde germanam lectionem excerpturi, quo „authoritate eorum fulti, & quæ depravata effent, „reftituiffemus... Cum itaque anno 1524. hujus „urbis pervetuftas Bibliothecas evolveremus, eam „maxime quæ eft apud D. Germanum a pratis, in „manus tandem noftras pervenit exemplar quod„dam miræ vetuftatis, quod ut manu diligentiffi„ma fcriptum, ita & a viris doctis, ut videre „licet, accurate perlectum erat, & fi quando li„brariorum vitio mendæ irrepfiffent, tanto ftudio „emendatum, ut non credam aliud unquam pari. „Ejus nobis copiam libenter fecerunt, qui illi Bi„bliothecæ præerant, a quibus & alterum fimili „prope diligentia confcriptum mutuo accepimus.

(*Utrum-*

(*Utrumque etiamnum anno* 1708. *extat in eadem Bibliotheca, prius num.* 9. *posterius num.* 1. & 2. *signatum.*) in quo videas accentus superscriptos" dictionibus ambiguæ significationis; quod & imi-" tati sumus. Nec his quidem contenti, evolvimus" & Bibliothecam sancti Dionysii, in qua unicum" exemplar reperimus (*asservatur nunc in Bibl.*" *Regia cod.* 3562.) quod ad fidem prædictorum" accederet &c... Contulimus ea cum iis quæ tunc" ut emendatissime impressa circumferebantur... " Contulimus nostram tralationem, quæ in illis" (*sc. Bibliis Complutensibus*) inserta sunt, cum" nostris exemplaribus, deprehendimusque per o-" mnia fere consentire &c."

Aliæ editiones Latinæ Roberti Stephani 1532. 1534. 1540. 1545. 1546. *hujus sectionis*; 1555. & 1557. *sequentis. Priores edita anno* 1547. & 1548. *censura notarunt Parisienses Theologi, qui in notis tantummodo, summariis & indicibus quædam esse animadversione digna censuerunt. Easdem Joannes Hentenius in præfat. Bibliorum anni* 1547. *impense laudat his verbis*: „Nemo est qui nesciat, quantam diligentiam, quantasque impensas tulerit Rober-" tus Stephanus Regius apud Lutetiam Typogra-" phus, quem honoris causa nomino, ut accura-" tissima & castigatissima nobis Biblia traderet," propter quod plurimum etiam illi debent, quot-" quot sacrarum literarum lectioni sunt addicti;" quem ob id etiam in multis secuti sumus. Et" tamen candido pectori (*ea sane non dixisset Joannes Hentenius, si Roberti Stephani ad censuras Theologorum Parisiensium Responsionem, quæ postea anno*

1552.

1552. *edita est, tum potuisset legere*) imposuerunt hi „Pseudochristiani, & sub ovina pelle latentes lupi „rapaces, maxime in marginum annotationibus, „præfationibus ac in indice sententiarum. „

Biblia Latina, in 8. Parisiis, Jo. Prevel 1528.

Biblia Latina, fol. Lugd. Joan. a Porta 1528.

Biblia cum glossa ordinaria &c. 6. vol. in fol. Lugduni, Jacobi Mareschal 1528. *Eadem forsan editio ac præcedens anno* 1524. *publicata.*

Biblia Lat. Antuerpiæ, Guill. Vortesinan 1528.

1529. Biblia Lat. 6. vol. in 24. Parisiis 1529. in fol. Lugduni 1529.

Biblia integra V. & N. Testamenti non solum ad Hebraicam veritatem, verum & ad vetustissimorum & emendatissimorum utriusque linguæ codicum fidem, multo quam antehac diligentius recognita: una cum singulorum capitum argumentis, Eusebii tabulis, & marginalibus annotationibus juxta Hebræorum maxime lectionem plus mille nunc locis locupletata, in fol. Coloniæ, Quentel 1529.

Cum in Bibliothecis Parisiensibus horum exemplar non invenerim, ex ejus præfatione aliquid, quo methodus Editoris exhiberetur, excerpere non licuit.

1530. Biblia Latina, in fol. Coloniæ, Eucharii Cervicorni 1530.

Biblia Latina. Parisiis, Thielm. Kerver 1530.

1531. Biblia Lat. fol. Lugduni, Jacobi Myt 1531.

Biblia Lat. 8. Ibidem, Joan. Mareschal 1531.

1532. Biblia *ex veteribus exemplaribus emendata.* Breves in eadem annotationes ex doctissimis interpretationi-

pretationibus & Hebræorum commentariis. Interpretatio propriorum nominum Hebraic. Index copiosissimus V. & N. Test. *studio & cura Rob. Stephani, cum ejus præfatione*, in folio. Parisiis, ex officina Roberti Stephani 1532.

Aliæ editiones cum iisdem annotationibus 1534. 1537. *bis*, 1538. *ter*, 1540. 1543. 1550. 1551. V. *in seq. sectione* 1536. 1545. 1546.

Robertus Stephanus Lectori. Ne tu forte," Christiane Lector, nihil in hac Bibliorum altera" editione præstitum existimares amplius quam" in prima quæ ex nostra officina ante aliquot jam" annos (*sc. anno* 1528.) prodiit: voluimus paucis" hic indicare, quo quidque modo, quaque dili-" gentia perfectum fuerit. Primum omnium vul-" garem Bibliorum tralationem denuo tanta ac-" curatione contulimus cum veteribus exemplari-" bus manu descriptis, quæ annis superioribus Mo-" nachi S. Dionysii, itemque S. Germani & gra-" vissimum illud Theologorum Parisiensium Col-" legium nobis communicarunt, ut nihil jam omis-" sum putemus, (agnoscimus enim quod conquesti" sunt amici quidam, in priore editione nonnihil" esse dormitatum) esseque nostram tralationem" nunc primum prope integram & illibatam, qua-" lis ab ipso Interprete quondam scripta fuerat..." Hoc unum semper curavimus, ut hæc nostra tra-" latio integra maneret, neque quicquam ab ea" „detraheretur aut minueretur, quod nisi auxilio" veterum exemplarium fieri haud potuisse quis" non intelligit? ... Annotavimus ad marginem" interiorem ea quæ a diversis Interpretibus ali-"

ter

„ter atque aliter reddita sunt... Placuit Orige-„nem & Hieronymum imitari, & variorum In-„terpretum annotationes ex ipsis Hebræorum com-„mentariis depromptas, quam paucissimis fieri po-„tuit, ad marginem adscribere &c. „

Biblia Lat. in fol. Lugduni, Joannis Mareschal 1532. in 8. Ibidem Treschel 1532.

1534. Biblia Latina, *minutissimo charactere juxta edit. Rob. Stephani* 1532.) cum quibusdam paucissimis ad marginem notis, in 8. Parisiis, ex officina Roberti Stephani 1534.

Biblia Latina cum annotationibus (*Rob. Stephani seu a Rob. Stephano anno* 1532. *editis*) in fol. Antuerpiæ, excudebat Martinus Cæsar impensis & opera Godofredi Dumæi 1554.

Eadem, in fol. Antuerp. Guill. Vortesman 1534.

Biblia Lat. in 8. Parisiis, Yolande Bonhomme 1334.

Biblia Latina, in folio. Lugduni, Boylin. 1535.

1535. Biblia Latina ad Hebraicam veritatem & ad vetustissimorum codicum fidem emendata, in 4. Lugduni, Jacobi Juntæ 1535.

Biblia Latina cum concordantiis per Henricum Regium, 4. Coloniæ, Melchior Novesiani 1535.

1536. Biblia Latina. Lugduni, Joan. Savoreæ 1536.

Biblia Lat. Lugduni, Henrici Laureti 1536.

Biblia Lat. in 8. Lugduni, Jac. Giuntæ 1536.

Biblia Latina cum annotationibus *Rob. Stephani.* in fol. Lugduni, Scipionis de Gabiano 1536.

1537. Biblia Lat. cum iisdem annotat. fol. Lugduni, Guill. Boulle 1537, in 4. Antuerpiæ, Joan. Steelsii 1537.

Biblia

Biblia Lat. Parisiis, Joannis Goult 1537.

Biblia Latina cum iisdem annotat. fol. Lugd. Hugonis a Porta 1538. 1538.

Eadem in 8. Venet. Bernardini Stagninii 1538.

Eadem in 4. & 8. Antuerpiæ, Jo. Steelsii 1538.

Biblia Latina, 4. vol. in. 16. Parisiis 1539. 1539.

Biblia *ad fidem vetustissimorum codicum msc.* 1540. *(quorum index post præfationem reperitur) emendata, adjectis ad marginem quamplurimis variantibus lectionibus ex illis collectis, studio & opera Roberti Stephani, juvante Guillelmo Fabritio.* Hebræa, Græca & Latina nomina virorum &c. cum interpretatione Latina. Locorum descriptio e cosmographis. Index rerum & sententiarum &c. His acceesserunt schemata tabernaculi Mosaici & templi Salomonis, quæ præeunte Francisco Vatablo summa cura & fide expressa sunt, in fol. Parisiis, ex officina Roberti Stephani. Index rerum anno 1538. editus, Novum Testamentum 1539. & Vetus 1540.

Ex præfatione Stephani. „Prodierant ante an-" nos octo (*id est anno* 1532.) e nostra Typogra-" phica Officina Biblia magna fide ad antiquissimos" codices Latinos excusa. Tum enim virorum do-" ctissimorum consilium fuit, ut ea lectio, quæ in" vetustissimis illis exemplaribus inventa fuisset," si cum Hebraicis Veteris Testamenti codicibus" aut Græcis Novi Testamenti libris consentiret," excuderetur, ne variis & diversis lectionibus" margines occupatæ essent... Censuimus in con-" silium adhibendos nostrates Theologos, quorum" sententia fuit, ut antiquissimos quosque codices"

„excusos in exemplaria nobis proponeremus, ita „tamen ut quæ aliter in vetustissimis mss. codi- „cibus legerentur , & cum Hebraicis & Græcis „libris amice conspirarent , ea margo interior no- „strorum Bibliorum vindicaret, nominibus exem- „plarium,unde quæque lectio desumpta esset, fide- „liter expressis...

„ Horum itaque sententiam secuti , comparatis „& conflatis undique miræ vetustatis codicibus, „aliis ante multos annos scriptis, aliis vero jam „inde ab ipsa typographices infantia excusis, assi- „duis & improbis laboribus tandem perfecimus, „ut ea tralatio, qua nostræ Ecclesiæ passim utun- „tur, ne verbo quidem uno mutato, typis expri- „meretur. Varias autem & a multis seculis repeti- „tas lectiones,quæ tamen cum Hebraico & Græ- „co contextu consentiebant, in margine interiori „magna diligentia & fide excudendas curavimus. (*Sub finem hujus præfationis R. Stephanus omnes, quibus usus est, msc. codices accurate designat*) *deinde addit*, „ Agnosco beneficii acceptum a „Guillelmo Fabritio Canonico Pictaviensi, viro „Hebraice , Græce & Latine eruditissimo, qui in „his Bibliis emendandis, & locis cognatis anno- „tandis candido & liberali studio me plurimum „adjuvit. „

Hæc editio omnium R. Stephani præstantissima est atque optima; cujus exemplar in membranis excusum corio violaceo & deaurato coopertum , atque ornatum regio stemmate ac litera majuscula F. ex utraque stemmatis parte notatum , ab ipso Stephano fuit Francisco I. Francorum Regi oblatum , ser-

vaturque

vaturque in Bibliotheca Regia: opus sane in arte typographica, si unquam fuit, perfectum. Istam variantium lectionum syllogen jam confecerat anno 1524. *ut refert in præfatione Bibliorum anno* 1528. *ab ipso excusorum.*

Biblia cum duplici translatione & scholiis, in fol. Parisiis, Petri Regnault 1540. *Hanc editionem memorat Index Expurgatorius, quam videre mihi non contigit.*

Biblia Lat. 8. Parisiis, Petri Regnault 1540.

Biblia Lat. 8. vol. in 16. Parisiis, Simonis Colinæi 1539-40.

Biblia Latina cum annotationibus *Rob. Stephani*, in fol Antuerpiæ, Antonii Goini 1540.

Biblia Lat. juxta veterem editionem qua hactenus utitur Ecclesia Latina, in fol. Parisiis & Lugduni 1541. 1541.

Biblia Latina insignium figurarum simulachris cum venustati tum veritati accommodatis illustrata, in 8. Excudebat Franc. Gryphius 1541.

Biblia sacra juxta Vulgatam, quam dicunt, editionem, a mendis, quibus innumeris partim scribarum incuria, partim sciolorum audacia scatebat, summa cura parique fide repurgata, atque ad priscorum probatissimorumque exemplarium normam, adhibita interdum fontium authoritate, restituta, annorum a mundo creato ad Christum natum computo illustrata, *cum brevi præfatione Joannis Benedicti ejusque scholiis ad marginem*, in folio. Parisiis, ex officina Simonis Colinæi pro Galeoto a Prato 1541.

Aliæ editiones cum scholiis Jo. Benedicti 1549. 1552. 1558. 1564. 1565. 1567. 1573.

Ex præfatione. „ Miror cur tanta scriptorum in „tractandis transcribendisque sacris atque adeo „scriptis divinis hactenus fuerit incuria; ut tot „reperiantur exemplaria quot codices. Quibus si „non brevi occurratur, rediens tandem Hierony- „mus,& quisquis optimus Interpres, quæ nobis „integra tersaque reliquerunt, negabunt esse sua. „Huic autem morbo utcumque mederi volen- „tes, quos potuimus vetustissimos & scriptos ma- „nu & impressos inter se codices & illos tandem „cum Hebræis Græcisque contulimus, ut verio- „rem editionis nostræ sensum integritati suæ re- „stitueremus. Nec tamen tantum vetustati tribui- „mus, quin Ecclesiæ usum, & qui passim legitur & „cantatur in templis, textum pro captu refor- „maremus. Collatis igitur Latinis Codicibus cum „Hebræis, qui nobis ex Hebræo canone tradun- „tur, atque cum Græcis, qui tantum Græce le- „guntur, differentias annotavimus, asterisco, in- „quam, in quibus Latina a peregrina deficit edi- „tio, obelo in quibus abundat; scholiis vero docto- „rum super difficillimis locis literis a. b. c. &c.

„ Inutile foret (*inquit Rich. Simon cap. 11. hist. crit. Versionum Nov. Testam. pag.* 143. 144.) „alia hujus editionis loca pervestigare. In ea „enim nullæ recensitæ sunt variæ lectiones, nulla „proinde certa inest reformationis regula; utilis „tamen potest esse iis qui noscere cupiunt, in quo „Vulgata Latina ab Hebræo in Vet. Testamento, „& a Græco in Novo discrepet. Nam præter obe-

los

los & asteriscos, nova ab autore apposita est in "
margine translatio verborum, quæ in nostra "
Vulgata non satis ad literam reddita fuisse ar- "
bitratus est. Verum hæ correctiones non omnes "
tanquam mendæ in Vulgata sunt habendæ; nam- "
que ad novas ut plurimum Latinas Bibliorum "
versiones ex Hebræo Græcoque factas sine ulla "
necessitate corrigit atque reformat. "

Biblia Latina, in folio. Antuerpiæ, typis Martini Mariani, apud Joannem Steelsium 1541.

Biblia Latina, in 8. Antuerpiæ, Ant. Batman, Ant. de Jahide, Henr. Petersen, Ant. Merani 1541. *Hæ quatuor editiones veluti diversa ab auctore Indicis librorum prohibit. referuntur.*

Biblia Latina cum figuris, in 8. Excudebat Franciscus Gryphius 1542. *Eadem forsan ac editio anni* 1541.

Biblia Latina, 5. vol. in 16. Parisiis, Petri Regnault 1542. In 8. & 6. vol. in 16. Lugduni, Theob. Pagani 1542. 1542.

Biblia Latina, in 8. Lugduni, apud Hugonem a Porta, Caspar Treschel excudebat Viennæ 1542.

Biblia Latina, in 8. Lugd. Guill. oulle 1542. In 8. ibid. Jacobi Juntæ 1542. In 8. ibid. Sebastiani Gryphii 1542.

Biblia Latina *cum variis lectionibus juxta edit. Stephani* 1540. in fol. Antuerpiæ, Joan. Steelsii 1542.

Biblia Latina. in fol. Venetiis, P. ltechem & Magnantii 1542.

Vulgata Editio Veteris & Novi Testamenti,

*Pp 3 quorum

quorum alterum ad Hebraicam, alterum ad Græcam veritatem emendatum est quam diligentissime, ut nova editio non facile desideretur,& vetus tamen hic agnoscatur; adjectis ex eruditis scriptoribus scholiis, ita ubi opus est locupletibus, ut pro commentariis sint: multis certe locorum millibus, præsertim difficilioribus, lucem afferunt. Auctore Isidoro Clario &c. in fol. Venetiis, Petri Schoiffer 1542.

Aliæ editiones cum ejus scholiis 1557. 1564.

Ex præfatione. „ Alii nova in linguam Latinam „versione, alii commentariis, alii utraque re Christianam Rempublicam ditare pro se quisque co- „nati sunt. Sed duo mihi deesse adhuc videban- „tur. Nam in his horum omnium studiis atque „laboribus editio illa, qua totus Christianus or- „bis utitur, ac semper, ut facile conjecto, „usurus est, nondum squallorem suum depo- „suerat, nec ei quisquam errores, quibus innu- „meris pæne scatebat, adimere adhuc curaverat; „quæ res eo magis reprehensione digna mihi vi- „debatur, quo eorum major esset hac ætate co- „pia, qui huic malo mederi potuissent. Alterum „erat, quod desiderabam, ut scilicet ea loca, quæ „in utroque sunt Testamento obscuriora, & ali- „qua egent luce, ita plana fierent, atque ea bre- „vitate explicarentur: ut nihilominus uno volu- „mine sacrorum Bibliorum opus claudi posset..

„ Hanc ergo geminam provinciam & corrigen- „dæ videlicet editionis, & lucis afferendæ locis „difficilioribus aggressus sum, ut viri docti qui „in utraque hac parte sese exercuerunt amare me de

de hac re debeant, qui profitear me ex eorum" lucubrationibus (*Sebastiani præcipue Munsteri,*" *quas fere integras exscribit, ut patebit ei qui utriusque scholia contulerit*) non exigua accepisse adju-" menta, præsertim in ipsa Bibliorum correctio-" ne, ut quidquid hic profectum sit, ipsis eorum-" que vigiliis referri acceptum velim, (quanquam" accedere & ipsi, quæ Dei est benignitas, ad He-" bræos fontes possumus;) sed & tutius & minus" invidiosum fuit, hac ingredi via, ne plus ali-" quid unus, quam tot eruditi viri qui hactenus" scripserunt, viderer sapere voluisse. " (*Immerito igitur eum plagii postulat Matthæus Polus præfat. Synopseos Criticorum.*)

Verum quod ad castigationes pertinet, consi-" lium id fuit meum, non ad vivum, quod aiunt," omnia resecare, sed ubi vel nihil vel perparum" immutaretur de sententia, indulgendum consue-" tudini judicavi: atque hisce tamen locis admo-" nere lectorem in scholiis soleo, quo pacto se ha-" beant: alioquin si statera aurificis & non popu-" lari potius quadam trutina uti voluissem, offen-" sæ fuissent omnino Ecclesiæ aures, neque id" quod cogitaveram essem consecutus, ut scilicet" vulgata editio agnosceretur... Verum etsi ea" quam diximus moderatione usi fuerimus, loca" tamen ad octo millia annotata atque emendata a" nobis sint. *Ita ille.*

Ex regulis generalibus Indicis librorum prohibit. Regula IV. Ex Bibliis Isidori Clarii tollantur Prologus & Prolegomena, & præterea quod nota-" tur in hujus Indicis expurgatorii classe secunda"

„in verbo *Iſidorus Clarius*, & hoc pacto permit-„titur liber, hac cautione, ut nemo habeat pro textu editionis vulgatæ.“ *Hoc quidem in editione anni* 1564. *confectum eſt.*

Melchior Canus loc. Theol. lib. 2. cap. 13. „Iſidorus Clarius ferendus non eſt, cujus emen-„datio nihil eſt aliud quam veteris Interpretis re-„prehenſio. Pollicetur enim in operis fronte vete-„rem editionem correctam; poſtea vero quam „pollicitatione hac depellit invidiam novitatis, „multa inſerit, adjicit quædam, nonnulla mutat; „ut lector non aliud poſſit in locis mutatis intel-„ligere, quam aut veteris Interpretis errorem, aut „veterum codicum depravationem.“

„ Non melius deſcribi poterat (*inquit Rich. Simon cap. 22. Diſquiſ. Critic. de var. Bibl. edit.*) „ingenium & interpretatio Iſidori Clarii, qui in „pleriſque locis, quæ caſtigat in Latino Interprete, „ineptum ſe ac linguæ Hebraicæ imperitum oſten-„dit. Hæc autem editio Romæ prohibita eſt.

Idem cap. 11. *Hiſt. Crit. Verſion. N. T. p.* 144. 145. *hæc addit*: Acriori ſane judicio pollebant „Romani, ut apud eos aliquo in pretio eſſet hu-„juſmodi Bibliorum incondita reformatio, in qua „author eo prætextu quod textibus inhæreat ori-„ginalibus, mentem ut plurimum ſuam promit ac „ſequitur. In optimorum codicum manuſcript. le-„ctione erat verſatus eo usque, ut lectiones minus „acceptas intra textum reponeret. Græcum exem-„plar in iis locis, in quibus vulgata minus accu-„ratum eſt, tanquam prototypum exprimit... „Licere ſibi credidit ea, quæ ipſi aſpera viſa ſunt

&

& barbara, mutare. Præterea id sibi concessit ea," quæ Græco contextui non satis congruere puta-" bat, denuo interpretari; sed ubique imperitiæ suæ" indicia prodidit. Audacter dehinc profitetur se" in Vulgata mendas ad octo millia correxisse." *Qui de hac editione nosse plura voluerit, legat quæ in hoc capite sequuntur.*

Benignius tamen judicium de eo tulit Clarissim. Huetius lib. de claris Interpretibus num. 16. "Isidorus Clarius non tam novæ auctor editionis, quam" veteris, uti in operis sui fronte prænuntiat ipse, e-" mendator & corrector dicendus: cujus tituli" modestiam & veritatem, adeoque laudabilem, im-" merito castigat Melchior Canus. Hoc autem" nomine non magis inter Scripturæ sacræ Inter-" pretes quam Conr. Pellicanus, Lucas Osiander," aliique, videtur esse referendus. " *Ex his huc usq; allatis patet hallucinatum fuisse Jacobum Gretserum, cum tract. de novis translationibus Biblicis cap. 1. scripsit,* "utrumque Testamentum vertisse ex" Hebræo & Græco Isidorum Clarium Brixianum."

Biblia Latina cum annotationibus *Roberti Stephani*, in 8. Parisiis, Petri Regnault 1543. 1543.

Biblia Latina, in 8. Parisiis, Yolande Bonhomme 1543.

Biblia Latina, Antuerpiæ, Jac. Lisbest 1543.

Biblia Latina 8. Par. & Lugd Hug. à Porta 1544. 1544.

Biblia Latina, in fol. Lugduni 1544.

Biblia Latina, Antuerp. Guill. Vortesman 1544. 1544.

Biblia Latina, in 8 Venetiis, Bart. de Albertis ad insigne Spei 1544.

1545. Biblia *charactere nitidissimo & minimo, duplici distincta columna, quarum alteram occupat versio Latina Vulgata, alteram vero nova translatio Tigurina juxta editionem anni 1543. adjectis annotationibus quæ vulgo dicuntur Vatabli; has Bertinus le Comte ex ejus publicis prælectionibus excerpserat studio & precibus Rob. Stephani, qui doctrina illas Calviniana inspersit. Adjectis ad marginem variis lectionibus*. Quid in hac editione præstitum sit, vide in ea, quam operi præposuimus, ad lectorem epistola. In 8. Parisiis, ex officina Roberti Stephani 1545.

Aliæ editiones cum annotationibus. V. *in sequenti sectione ad an.* 1557. 1586. 1605.

„Robertus Stephanus Lectori. Consilii nostri „rationem in postrema hac Bibliorum editione „paucis accipe Christiane Lector. Veteris Interpre„tis tralationem primo loco impressimus, integram „quidem, in qua nil immutatum reperias. Si quan„do autem, collatis jam olim vetustissimis & iis „manuscriptis codicibus, varia occurrit lectio, quæ „Hebræo codici responderet: eam margini adno„tavimus; ut nemo jure queri possit nos veterem „& usitatam lectionem quoquomodo invertis„se. Secundo loco, ex pluribus de Hebræo tra„lationibus, quæ nostro tempore emerserunt, eam „potissimum elegimus (*Tigurinam scilicet*) quam „veteri è regione apponeremus, quæ viris doctis „videretur cœteris Latinior. Nam Sanctis Pa„gnini versionem sicut omnium doctissimam

confi-

confitentur qui judicio sunt in hoc genere excel-"
lentiori, sic paulo obscuriorem esse queruntur, "
quod verbum verbo reddere studuerit. "

Hanc igitur novam tralationem tametsi existi-"
maremus fidelem, & veritatem Hebraicam pro-"
xime exprimere, cum vellemus tamen cum alio-"
rum versionibus, maxime autem Sanctis Pagni-"
ni conferre: ecce commodum amici de præle-"
ctionibus Francisci Vatabli doctissimi Hebraica-"
rum literarum professoris Regii nos admonent; "
neminem majori vel eruditione vel fide magis-"
que perspicua expositione sacros veteris Testa-"
menti libros omnes, quos Hebræi receperunt, "
interpretatum esse: multos esse ejus diligentissi-"
mos auditores qui percepta ab eo magna fide"
excepissent. Horum igitur consilium secuti, dili-"
gentissimum quemque ex illius auditoribus ro-"
gavimus ut suos nobis libros commodarent. "
quod illi alacres libentique animo fecerunt. Nos"
vero, quanta animi attentione fieri potuit, ex-"
cepta ab illis cum hac nova versione contuli-"
mus... Quod si Vatablus ipse has annotationes"
edidisset, Deus bone! quantum doctrinæ, quan-"
tum facilitatis accessurum fuisse existimamus; "
verum quo minus adhuc id, sicut cupiebat, præ-"
staret, publicæ professionis occupationibus est"
prohibitus. Hæc autem de libris Veteris Testa-"
menti tantum, & qui sermone Hebraico scripti"
sunt, intelligetis. " *Ita ille.*

A bonis & doctis ejus (*i. e. Vatabli*) discipu-"
lis, quorum adhuc manent reliquiæ, intellexi"
illum ea suppositiitia editione sic fuisse offensum, "

ut

„ut protinus Robertum Stephanum Typogra-„phum, jam apostasiam illam suam meditantem & „accelerantem, ad se accersitum objurgaret, & falsi „criminis postularet. „ *Hæc Genebrardus in præfat. operum Origenis anni* 1574.

„Mihi vero Roberti Stephani nunquam proba-„tum est facinus (*inquit Fronto Ducæus apud Hue-„tium de claris Interpretibus* §.17.) quum hanc Ti-„gurinorum editionem, suppresso Leonis Judæ „nomine, ad Vulgatam adjecit ; & annotationes „suas nova doctrina conspersas in lucem dare co-„gitans, insidioso eas prælectionum Vatabli titulo „apud incautos venditavit : quumque aliquot post „annis novam molitus editionem, Santis Pagnini „interpretationem, ex authoris αὐτογράφῳ & „Vatabli prælectionibus, ut ipse ait, emendatam ; „ut ego judico, ad arbitrium suum interpolatam „cum Vulgata publicavit... Quamvis autem ha-„rum editionum neutra, neque iis adtextæ anno-„tationes Vatablum auctorem habeant, utraque „tamen, quod mirere, Vatabli nomen hodie præ „se fert, & recepto apud omnes usu Biblia Vata-„bli ambæ appellari consueverunt. „

Biblia cum glossa ordinaria &c. 7. vol. in folio, Lugduni, Casparis Trefchel 1545.

Biblia Lat. Lugd. Jo. Giuntæ 1545. Ibid. Hugon. à Porta 1545. *Bina hæc notat Index Expurgatorius.*

1546. Biblia Latina *cum variis lectionibus, juxta editionem anni* 1540. *charactere tamen minori*, in folio. Parisiis, ex officina Roberti Stephani 1546.

Omnes

Omnes usque ad hunc annum studio & typis Roberti Stephani excusas editiones Theologi Sorbonici tribus quatuorve censuris notarunt: ad quas responsionem nimis acerbam Latine & Gallice scripsit & anno 1552. edidit Robertus Stephanus cum ipsis censuris. His autem accurate perlectis textus sacri codicis remanet integer & intactus, ideoque multi æstimandus, ut pote unus è paucis ante correctionem Clementinam emendatissimus. Editiones vero ann. 1555. & 1557. publicatæ ad sectionem sequentem remittuntur, siquidem tunc Calvini doctrinam publice professus fuerat Robertus Stephanus, qui anno 1551. (non autem 1547. ut refert Lud. Morerius) patria relicta Genevam se contulit, ubi hoc anno (1551.) Elementa Religionis Christianæ & N.T. Græcum cum duplici interpretatione Latina, typis suis in lucem emisit. Antequam proficisceretur, opera S. Justini Græce Parisiis tanquam Typographus Regius typis Regiis hoc ipso anno vulgaverat.

Biblia Latina, fol. Lugduni, Jac. Grozet 1546.

Biblia Latina, in 8. Lugduni, apud Hæredes Jacobi Juntæ 1546.

Biblia Lat. 8. Ibidem, Hugonis à Porta 1546.

Biblia Latina, in 8. Ibid. Juntæ 1546. *Has tres editiones notat Index Expurgatorius.*

Biblia ad vetustissima exemplaria recens castigata, *studio Joannis Hentenii cum ejus præfatione* fol. Lovanii, Bartholomæi Gravii 1547. 1547

Ex præfatione Joannis Hentenii. Considerantes" quod tota Latina Ecclesia tot seculis Vulgata" editione semper usa sit... summo studio cura-" vimus,

„vimus, ex jussu, instructione ac judicio gravissi-„morum Theologorum hujus Academiæ Lova-„niensis, ut comparatis undique, non solum quæ „castigatius excusa erant, exemplaribus, verum ali-„is quoque plus minus viginti : quorum recentis-„simum ante ducentos annos manu scriptum erat, „alia ante trecentos, quadringentos imo & sex-„centos, vel plures etiam annos: ex horum colla-„tione restitueremus quoad fieri posset, veterem „& vulgatam editionem sinceritati suæ atque pu-„ritati.„. Itaque acceptis variis exemplaribus, & „per Rob. Stephani codicem plurimis etiam aliis, „quæ ille suis annotarat marginibus, ex compluri-„um consensu nonnulla é textu sustulimus aut „immutavimus &c „ *In fine hujus præfatio-nis triginta codices msc. Editor accurate re-censet.*

Ex privilegio Caroli V. Imperatoris. „Exhibita „nobis fuit humilis supplicatio Mag. Bartholomæi „Gravii Typographi civitatis nostræ Lovaniensis, „qua referebatur ipsum a probis gravibusque vi-„ris sollicitatum fuisse ut Biblia à Doctoribus „Theologis per nos deputatis approbata excuderet, „eo quod plurima, tam Latina & Teutonica quam „Gallica Biblia nostro decreto prohibita essent & „condemnata... Quapropter annuimus, ut prædi-„cta Biblia Latino, Gallico & Teutonico sermo-„ne excudere & vendere (*Biblia Latina ejus typis mandata sunt anno* 1547. *Gallica* 1550. *Teu-„tonica seu Belgica* 1548.)... hoc tamen servato ut „priusquam dictus supplicans excudat aut vendat „exemplar Bibliorum cujusvis trium supradicto-

rum

rum idiomatum, exhibeat dilectis nobis magi-„ stris Ruardo Tappar. . . & Petro Curtio ejusdem" Facultatis Theologicæ doctoribus &c. Datum" Bruxellis 1546. "

Hentenius juxta exemplar Rob. Stephani anno" 1540. Parisiis excusum suam editionem paravit" nisi quod codicum msc. ad marginem omissis no-" minibus, numerum duntaxat indicavit. „ *Rich. Simon. cap.9.hist. crit. version. N. T. pag. 135. Præterea illas quandoque adauxit: novas quasdam lectiones varias adjecit; quæ vero expungenda in Vet. Testamento notaverat Stephanus, licet ea in textu reliquerit: Hentenius ab eo ut plurimum expunxit.*

Hæc est prima Bibliorum Latinorum Lovaniensium, ad illam quam anno 1540. vulgavit Rob. Stephanus, facta editio, quæ licet unius Hentenii nomen in fronte gerat, tanquam totius Lovaniensis Academiæ fœtus haberi debet, siquidem ex jussu, instructione ac judicio gravissimorum hujus Academiæ Theologorum concinnata sit.

Aliæ editiones Lovanienses 1563.1565.1566. *bis*, 1567.1572. *bis*, 1575.1579. *Editiones ex altera D D. Lovaniensium recognitione* 1574.1575.1580. 1582.1583.1584.1587.1590.

Biblia Latina, in 8. Parisiis 1548. 1548.

Biblia Latina cum scholiis Joan. Benedicti, 2. editio, fol. Parisiis, apud Carolam Guillard & Desboys 1549. 1549.

Biblia Lat. 8. Parisiis, Yolandæ Bonhomme 1549.

Biblia Latina, in 8. Lugduni, Theobaldi Pagani 1549.

Biblia

1550. Biblia Latina *grandioribus nitidissimisque typis excusa* ad optima quæque veteris ut vocant tralationis exemplaria 2. vol. in folio. Lugduni, Sebastiani Gryphii 1550.

Biblia Latina, 5. vol. in 16. Lugduni, Sebastiani Gryphii 1550.

Biblia Latina, in 4. Venetiis, apud Juntas 1550.

1551. Biblia Latina, 8. Parisiis, Yolandæ Bonhomme 1551. In fol. Lugduni, Frelon 1551.

Biblia Latina, in 8. Lugduni apud Hæredes Jacobi Juntæ 1551.

Biblia Latina, in 8. Ibidem. Jacobi de Millis 1551.

1552. Biblia Latina cum scholiis Joannis Benedicti, in folio. Parisiis, Carolæ Guillard & Guillelmi Desboys 1552.

Biblia Latina, in 4. Parisiis 1552.

1555. Biblia Latina, 8. Lugd. Joan. Frellonii 1555.

Biblia Latina ex recognitione Dominici de Soto, Salmanticæ, Andreæ a Portonariis 1555.

„ Horum correctio (*ut legitur in Indice librorum expurgatorio sub voce Biblia*) sive recognitio „falso imponitur fratri Dominico de Soto Segoviensi Theologo, Ord. Prædicatorum.„

1556. Biblia Latina, 5. vol. in 12. Lugduni, apud Gryphium 1556.

Biblia Latina, in 8. Ibid. Jacobi de Millis 1556.

1557. Biblia Latina ex secunda recognitione Isidori Clarii cum ejusdem præfatione & scholiis, in fol. Venetiis, apud Juntas 1557.

Ex

Ex monitu ad Lectorem. " Habes candide Le-"
ctor Sacra Biblia novis typis instaurata, & ab eo-"
dem Isidoro tota recognita & quam plurimis"
tum scholiis, tum Bibliorum emendatione locu-"
pletata."

Biblia Latina cum scholiis Joannis Benedicti, in folio. Parisiis, apud Hæredes Carolæ Gaillard 1558. 1558.

Biblia Latina, in 8. Lugduni 1558.

Biblia Latina cum præfatione Joannis Hentenii, in 8. Antuerpiæ, typis Christophori Plantini 1559. 1559.

Aliæ editiones Joannis Plantini 1564. 1565. *ter*, 1567. *bis*, 1569. *bis*, 1574. *bis*, 1580. 1583. 1584. 1587.

Biblia Latina, in 8. Parisiis, Jacobi Kerver 1560. 1560.

Biblia Latina cum annotationibus *Rob. Stephani anni* 1532. in fol. Antuerpiæ, Joannis Steelsii 1561. 1561.

Biblia Latina, in 8. Lugduni, apud Hæredes Jacobi Juntæ 1561.

Biblia Latina cum præfatione Hentenii, in 4. Antuerpiæ, apud Joannem Steelsium, typis Joannis Vinthagii 1563. 1563.

Biblia Latina, in 8. Antuerp. Plantini 1563.

Eadem, 5. vol. in 16. Antuerpiæ, Christophori Plantini 1564. 1564.

Biblia Latina cum scholiis Joannis Benedicti, adjectis stromatibus & præfatione Renati Benedicti, in folio. Parisiis, Joannis Macé 1564.

Biblia ſacro-ſancta Veteris ac Novi Teſtamenti, adjectis ex eruditis ſcriptoribus ſcholiis; ita ubi opus eſt interpretibus, ut pro commentariis ſint: multis certe locorum millibus, præſertim difficilioribus, lucem afferunt, auctore Iſidoro Clario &c. ex ſecunda ejus recognitione: Deputatorum Concilii Tridentini ſervata cenſura (*omiſſa ſcilicet præfatione*) III. *editio*, in folio Venetiis, apud Juntas 1564.

1565. Biblia cum ſcholiis Joannis Benedicti ex ultima editione, eaque caſtigatiſſima nempe ad fontes de integro collata, in folio. Pariſiis, apud Guill. Merlin, Guill. Desboys & Sebaſtianum Nivelle 1565.

Biblia Latina cum præfatione Hentenii, in 4. in 8. & 5. vol. in 12. Antuerpiæ, Chriſtophori Plantini 1565.

1466. Biblia Latina cum ſcholiis Joan. Benedicti &c. in fol Pariſiis, Joan. Macé 1566. *Eadem editio ac anni* 1564.

Biblia Latina, in folio & in 8. Lugduni, Frellon 1566.

Biblia ad vetuſtiſſima exemplaria nunc recens caſtigata. His acceſſerunt ſchemata tabernaculi Moſaici &c. cum præfatione Joan. Hentenii, in folio. Francofurti ad Mœnum, Georg. Corvini, Sigiſm. Feyrabend & Hæred. Wigandi Galli 1566. *Una ex editionibus Hentenii caſtigatiſſima.*

„ *Ex admonit. Typographi.* Multi docti & exacto „prædĭti judicio homines apud nos inſtiterunt fla„gitatione, ut quoniam ſacra Biblia variis in „noſtro idiomate formis jam aliquoties excudiſſemus„,

semus... Latinam D. Hieronymi editionem...«
integram sartamque tectam nostris novis descri-«
beremus characteribus.. Quorum petitiones cum«
justas esse censeremus... ex pluribus editionibus«
quæ nostro tempore prodierunt, eam potissimum«
selegimus... quæ correctissima esset & omni«
apud Orthodoxos vereque Christianos Lectores«
offensione usquequaque careret. Hujusmodi au-«
tem erat.., Lovaniensis & Antuerpiensis &c. «

Biblia Latina cum præfatione Hentenii, *minimis characteribus*, in 8. & 5. vol. 24. Antuerpiæ, Christophori Plantini 1567. 1567.

Biblia Lat. cum scholiis Jo. Benedicti, fol. Parisiis, Merlin 1567. *Eadem editio ac anni* 1665.

Biblia Lat. in 8. Lugduni, Jo. Frellonii 1568. 1568.

Biblia Latina, in 8. Coloniæ 1568.

Biblia Latina cum versione Gallica Renati Benoist, 2. vol. in 4. Parisiis, Chesneau 1568.

Biblia Latina cum præfatione Joan. Hentenii, in 4. & in 8. Antuerpiæ, Christ. Plantini 1569. 1569.

Eadem, in fol. & 5. vol. in 16. Antuerpiæ, apud Hæredes Jo. Steelsii, typis Birckmanni 1570. 1570.

Biblia Lat. 8. Venetiis, ex offic. Juntarum 1571. 1571.

Biblia Latina. V. *Biblia Polyglotta Antuerpiensia* 1572. 1572.

Biblia Latina ad vetustissima exemplaria castigata, Romæque revisa, cum præfatione Joannis Hentenii, in folio. Venetiis, apud Juntas 1572.

Biblia Lat. cum præfatione Hentenii, 8. Antuerpiæ, apud Hæredes Joannis Steelsii 1572.

Biblia sacra Veteris & Novi Testamenti ab ali- 1573.

quot Theologis Parisiensibus accurate recognita & emendata cum præfatione Jacobi Fabri Doct. Sorbonici & scholiis Joannis Benedicti ad marginem, in folio, Parisiis, apud Sebastianum Nivellium 1573.

Ex præfatione, quæ adversus Sectarios inprimis scripta est. „ Jam vero ut instituti nostri habeatur ratio, cum cernerent boni & docti sacra „Biblia ab hæreticis sæpe violata, truncata sæpius, interpolata sæpissime, plerisque additis vel „detractis, aliis immutatis, inducto sensu peregrino & adulterino per commentarios... Viam „aggressi sumus & rationem demonstrare, qua „ratione & methodo ex Vulgata versione Latina „juxta Decreti Tridentini præscriptum verus scripturarum sensus solide juxta ac pure hauriri „queat; si videlicet sedulo castigata ad suos revo„cetur repurgatis rivulis textus & scholiorum fon„tes, unde nobis emanavit illustranda &c.

Biblia Latina. Quid in hac editione a Theologis Lovaniensibus præstitum sit eorum præfatio
1574. indicat, in 8. & 3. vol. in 24. Antuerpiæ, typis Christophori Plantini 1574.

Aliæ editiones ex recensione DD. Lovaniensium 1580. 1582. 1583. 1584. 1587. 1590.

Hæc Biblia quoad textum juxta editionem a Jo. Hentenio anno 1547. vulgatam, iterum a DD. Lovaniensibus, inprimis Francisco Luca Brugensi, juvantibus Joanne Molano, Augustino Hunnæo, Cornelio Reyneri Gaudano, & Joanne Harlemio, ad mss. exemplaria vetustissima collata, & notis plurimis illustrata (quæ tamen notæ anno duntaxat

taxat 1580. *prodierunt) ut docet catalogus librorum a Plantino excusorum anni* 1575. & *Epistola dedicatoria Francisci Lucæ Annotat. in Biblia anni* 1580.

Ex præfatione. Inprimis Vulgatæ editionis La-" tinæ lectiones variæ in msc. exemplaribus de-" prehensæ, cum exemplarium in quibus inven-" tæ sunt numero, margini adscriptæ sunt. Et istud" quidem partim ante annos aliquot D. Joannis" Hentenii, partim nunc delectorum Theologorum" industria factum est. Cum enim plurimæ etiam" earum lectionum, quæ vere nostri Interpretis" videri possent, D. Joan. Hentenii diligentiam" præterierint, additæ sunt nunc paucæ, poterunt-" que simili labore adjici plures. Id ergo inprimis" hac editione præstitum est. "

Deinde universæ lectiones variæ, tum illæ quas" Hentenius invenit, quam eæ quæ nunc repertæ" sunt, primum ad eum Vulgatæ editionis tex-" tum, qui in Bibliis Regiis excusus est, collatæ" sunt. Neque immerito: nam etiamsi non omni" in loco elimatus neque ab omni corruptela sit" vindicatus ille textus; tamen locis plurimis," emendatioribus scriptis consentiens, genuinam" exhibet Scripturæ lectionem: quibusdam etiam," codicibus universis, qui & ab aliis & a nobis con-" sulti sunt, contradicens sinceram habet Interpre-" tis translationem: quippe qui, Cardinali Xime-" nio teste, ex delectissimis manuscriptis expres-" sus sit... Primum igitur ad hunc variæ lectio-" nes collatæ sunt. Tum ad veterum Tractatorum" textus & commentaria examinatæ sunt... Pro-"

„pterea expensæ sunt eædem lectiones ad He-„braicum, Græcum & Chaldaicum : novi vero „ad Græcum & Syriacum editionis Regiæ textus. „Quia vero talis propemodum exemplarium Græ-„corum, qualis Latinorum, diversitas est etiam „aliarum editionum, exemplaria Græca a nobis „consulta sunt. Ad hæc igitur universa jam re-„censita variæ lectiones collatæ sunt. "

Ex secunda præfatione. „ Inprimis minime „ignorandum est illum hac editione prodire Bi-„bliorum textum qui a Domino Hentenio castiga-„tus & Lovanii anno 1547. est excusus, eumque „neutiquam mutilatum verbis(nam distinctio sub-„inde certis de causis mutata est) ita ut nec germa-„næ lectiones in textum relatæ sint, nec spuriæ tex-„tu pulsæ. „

„ APPROBATIO. Has Bibliorum varias lectiones „ex diversis Vulgatæ editionis mss. Exemplaribus, „olim quidem ex mandato Facultatis nostræ Theo-„logicæ magna ex parte collectas : nunc vero ex „ejusdem Facultatis commissione auctas, & fideli-„ter examinatas, nos infra scripti Theologi vidi-„mus & probavimus, anni 1573. mense Maio. „Joannes Molanus, August. Hunnæus, Cornelius „Reyneri Gaudanus. „

1575 Biblia Latina ad vetustissima exemplaria casti-gata cum præfatione Hentenii, 4. Venetiis, apud Altobellum Salicatium 1575.

1578. Biblia Latina cum novo Testamento ex versio-ne Desid. Erasmi, in 4. Venetiis, 1578.

1579. Biblia Latina cum præfatione Hentenii, in 8. Venetiis, apud Juntas 1579.

Biblia

Biblia Latina cum præfatione DD. Lovanien- 1580.
sium, editio secunda, cui adjectæ sunt Notationes in sacra Biblia quibus variantia discrepantibus exemplaribus loca summo studio discutiuntur, auctore Francisco Luca Brugensi *cum ejus epistola Cardinali Sirleto nuncupata*, in 4. & in 8. Antuerpiæ, Christophori Plantini 1580.

Ex ejus Epistola. „ Jam demum prodeunt, secunda Bibliorum editione, quæ a quinquennio" (*anno sc.* 1574.) primæ editioni jungendæ fuerant, promissæ Notationes. Merito notandum" me existiment aliqui non statim ab initio servati promissi, quod Bibliorum illorum, nostra" tunc opera expolitorum, margines absque Notationibus his, ad quas etiam Lectorem remittunt, intelligi nequeant. Cœterum, facile me culpa" exsoluturus est, qui causas intellexerit, *quas hic" auctor recenset*... Statuit *Synodus Tridentina*," ut hæc ipsa vetus & Vulgata editio quam emendatissime imprimatur; emendate autem imprimi" haud posse videtur, nisi, collatis variis illius" exemplaribus, menda deprehensa eliminentur," sincera lectio admittatur. Qua in re, ut Synodi desiderio satisfaceret Theologica Facultas, &" D. Hentenio olim, & post nobis, hoc operis demandavit."

Quanquam a nobis textus, ut ab Hentenio est" editus, verbis neutiquam mutatus sit. Non enim" ex Hebræo, Græco, Chaldæo aut Syro, Vulgatam emendare studuimus versionem; sed, cum" variare reperta essent Vulgatæ versionis exemplaria, adhibita sunt Hebræa & Græca, plerum-"

„que etiam Chaldæa & Syra, ut dignosci posset „quæ exemplaria lectionem servarent germanam... „Hoc conati sumus, cum in marginibus Biblio„rum, tum maxime his in Notationibus. Usque „adeo vero a nobis abfuit animus, vel minimum „recedendi ab ipsa veteris Interpretis scriptura, „ut is scopus noster fuerit ipsam quærere Inter„pretis scripturam &c. In his porro elaborandis „adfuit præcipue Joannes Wilhelmi Harlemius... „qui legit hæc pleraque omnia, suum eis calcu„lum additurus, si vita comes fuisset; ut & delecti a „Facultate Theologica Doctores, ii qui Bibliorum „editioni superscripserunt, nisi jam a nobis mutuo „sejuncti, &c. Brugis Flandrorum, quarto Idus „Augusti 1579.

1583. Biblia *majori charactere* cum præfatione DD. Lovaniensium & figuris ære incisis. Ad calcem sunt Notationes Franc. Lucæ Brugensis in SS. Biblia, *editio præstantissima*, in folio. Antuerpiæ, Christophori Plantini 1583.

Biblia Latina cum præfat. Hentenii & figuris, 4. Venetiis, apud Hæredes Bevilaquæ 1583.

1584. Biblia Latina cum præfatione DD. Lovaniensium *minusculis literis*; in 8. Antuerpiæ, Christophori Plantini 1584.

Biblia Latina ex duplici translatione, una Vulgata, & altera Vatabli (*non est illius, sed Tigurina, sacræ Inquisitionis jussu, quibusdam locis paucissimis recognita*) studio Doctorum Salmanticensium cum annotationibus ejusdem Vatabli (*vel potius R. Stephani juxta editionem Parisiensem anni 1545.*) ab iisdem Doctoribus emendatis, 2. vol. in

in folio. Salmanticæ, Gaspari a Portonariis 1584.

Tertia, (*inquit Laurentius Beyerlinck præfat. Bibliorum variarum translationum*) Francisco Va-" tablo adscribitur, & hoc nomine commendatur" à Roberto Stephano in editione sua Bibliorum" anno Domini 1545. verius tamen translationis" istius Architectus existimatur Leo Judas (*vel po-*" *tius* Judæ). Et hanc quoque uno atque altero" errore quoad textum, pluribus vero circa notas" repurgatam à generali Inquisitionis Regio Sena-" tu in Hispaniis reperi."

Biblia Latina cum præfatione DD. Lovaniensi- 1587.
um *minutissimis characteribus*, in 8. Antuerpiæ, Plantini 1587.

Biblia Latina Hentenii, in 4. Venetiis, apud Jo- 1588.
litos 1588.

Biblia vulg. editionis cum glossa ordinaria & interlineari, Nicolai Lyrani postillis ac moralitatibus, *Pauli* Burgensis & Thoringii replicis, quibus annotationes adjectæ sunt, scripturæ allegationes, Canonum concordantiæ in marginibus collocatæ &c. 4. vol. in folio. Venetiis 1588.

Eadem. Ediderunt Franc. Feuardentius, Jac. 1589.
de Cueilly & Joan. Dadræus, 6. vol. fol. Parisiis, apud Societatem 1588. Lugduni, Joan. B. Regnault 1589. Parisiis, apud Societatem 1590. *Non triplex sed eadem editio.*

Biblia Latina cum præfat. DD. Lovaniensium, 1590.
in fol. & 8. Antuerp. ex offic. Plantiniana 1590.

Biblia sacra Vulgatæ editionis tribus tomis distincta, fol. Romæ, è Typographia Vaticana 1590.

Sequitur alter titulus : Biblia ſacra Vulgatæ editionis ad Concilii Tridentini præſcriptum emendata, *accitis viris doctiſsimis Flaminio Nobilio, Antonio Agellio, Lælio Cardin. Carafa Theologo, Petro Morino & Angelo Rocca, ab ipſo Carafa qui huic editioni præfuit*, & a Sixto V. P. M. recognita & approbata, in folio. Romæ, ex Typographia Apoſtolica Vaticana *opera Aldi Manutii Aldi abnepotis*. M. D. XC.

Ex Conſtitutione Sixti V. quæ huic editioni præfigitur : „Hæc autem Vulgata Editio cum una eſſet, „variis lectionibus in plures quodammodo di„ſtracta videbatur. Quarum licet nonnullas aut „veterum codicum, aut SS. Patrum invexiſſet au„thoritas, plurimæ nihilominus, vel ex injuria tem„porum, vel ex librariorum incuria, vel ex impres„ſorum imperitia, vel ex temere emendantium licentia, vel ex recentiorum Interpretum au„dacia... vel demum ex Hæreticorum ſcholiis „ad marginem captioſiſque fallaciis obrepſerant. „Et quamvis in hac tanta lectionum varietate ni„hil huc usque repertum ſit, quod ſidei & mo„rum cauſæ tenebras offundere potuerit; veren„dum tamen fuit, ne creſcente magis ac magis „in dies addendi, detrahendique temeritate, „hæc probatiſſima Scripturarum Editio... mul„tiplex evaderet.... Id igitur nos indigne feren„tes, eoque indignius, quod per hoſce jam vigin„ti duos annos (*vel potius* 39. *annos, hoc enim de„cretum anno* 1546. *factum eſt*) qui a dicto Tri„dentini Concilii decreto ad noſtri usque Ponti„ficatus exordium (*anno* 1585.) interfluxerant, licet

licet hujusmodi opus aliquando cœptum fuerit," tamen ob alias fortasse occupationes intermissum," nullumque huic imminenti malo remedium ad-" hibitum fuerat: ac propterea tanto impensiore cu-" ra ac studio id prosequendum censentes... vi-" ros complures doctos, qui sanctarum Scriptu-" rarum, sacræ Theologiæ, multarumque lingua-" rum scientia, ac diuturno variarum rerum usu," acrique, cum aliquid discernendum est, judicio" ac solertia præstarent, delegimus ac simul con-" gregavimus, ut in germana sinceraque sacri tex-" tus editione perquirenda, strenue laborarent, no-" bisque adjumento forent. "

Nos enim rei magnitudinem perpendentes..." haud quaquam gravati sumus, inter alias Pontifi-" ciæ solicitudinis occupationes, quoque hunc non" mediocrem accuratæ lucubrationis laborem susci-" pere, atque ea omnia perlegere quæ alii college-" rant aut senserant, diversarum lectionum ratio-" nes perpendere, SS. Doctorum sententias recogno-" scere, quæ quibus anteferenda essent dijudicare:" adeo ut in hoc laboriosissimæ emendationis curri-" culo, in quo operam quotidianam, eamque pluri-" bus horis collocandam duximus, aliorum qui-" dem labor fuerit in consulendo, noster autem" in eo, quod ex pluribus esset, optimum, deligen-" do: ita tamen, ut veterem multis in Ecclesia ab" hinc seculis receptam lectionem omnino retinue-" rimus. Novam interea Typographiam... extru-" ximus... ut in ea emendatum jam Bibliorum" volumen excuderetur: eaque res quo magis in-" corrupte perficeretur, nostra nos ipsi manu corre-"

ximus,

„reximus, ſi qua prælo vitia obrepſerant, & quæ „confuſa, aut facile confundi poſſe videbantur, ea „intervallo ſcripturæ ac majoribus notis & inter„punctione diſtinximus.

„ Cæterum, noſtri ne hujus conſilii inſtituti„que rationes ignorentur, ſed potius univerſæ Ec„cleſiæ Catholicæ, ipſique poſteritati notiſſimæ „ac teſtatiſſimæ relinquantur, cunctique facile in„telligant, quisnam ordo in hoc opere conficien„do, quæ lex ac methodus inita, quæ indagandi „veri norma a nobis ſervata ſit: illud ſane omni„bus certum atque exploratum eſſe volumus, no„ſtros hos labores ac vigilias nunquam eo ſpe„ctaſſe, ut nova editio in lucem exeat, ſed ut Vul„gata vetus, ex Tridentinæ Synodi præſcripto, e„mendatiſſima, priſtinæque ſuæ puritati, qualis „primum ab ipſius interpretis manu ſtyloque „prodierat, quoad ejus fieri poteſt, reſtituta impri„matur.

„ In hac autem germani textus perveſtigatione, „ſatis perſpicue inter omnes conſtat, nullum argu„mentum eſſe certius ac firmius quam antiquorum „probatorumque Codicum Latinorum fidem, „quos tam impreſſos quam manuſcriptos ex Biblio„thecis variis conquirendos curavimus. In qua„cumque igitur lectione plures vetuſtiores atque „emendatiores libri conſentire reperti ſunt, ea jure „optimo, quaſi primigenii textus verba, aut his „maxime finitima, retinenda decrevimus. Id ve„ro ad germanam editionem conſtabiliendam „præſidium ſicubi deſideratum eſt, tunc SS. Pa„trum veterumque expoſitorum enarrationes,

quibus

quibus diversa Scripturarum loca & libros illu-"
strarunt, subsidio fuere: in quibus quidquid è re"
nostra observatum fuit, id in hujus operis partem"
ascitum est. In iis tandem quæ neque codicum,"
neque Doctorum magna consensione satis muni-"
ta videbantur, ad Hebræorum Græcorumque e-"
xemplaria duximus confugiendum, non eò ta-"
men, ut inde Latini Interpretis errata corrige-"
rentur, sed ut in eorum verborum locum, quæ,"
cum apud Latinos ambigua sint, potuissent,"
quo non oporteret, inflecti, certum aliquid atque"
indubitatum sufficeretur, sive ut, quod apud nos"
variantibus codicibus inconstans, diversum ac"
multiplex erat, id uniforme, consonum, unius-"
que modi, ipsorum fontium veritate perspecta,"
sanciretur.. "

Quemadmodum ergo laudabile est, ubicum-"
que nostri codices ipsi per se aut conciliari aut in-"
telligi non possunt, linguarum externarum præ-"
sidia quærere: ita, cum id necessarium non est,"
levissimis de causis majorem nostrorum sancti-"
tatem, sapientiam, consensum, vetustissimamque"
Ecclesiæ consuetudinem non vereri, temeritas"
plane, pertinaciaque censenda est... Nos autem"
ut hæc Vetus editio, quæ nunc prodit nostro ex-"
cusa prælo, ejusdem Synodi præscripto modis"
omnibus responderet, non solum veteres &"
ab Ecclesia receptos loquendi modos conserva-"
vimus, sed etiam apocrypha rejecimus, authentica"
retinuimus. Nam 3. & 4. Esdræ libros, 3. Maccha-"
bæorum & Orationem Manasse ab hac editione"
prorsus explosimus... Nonnullas etiam aliquan-"
do

„do ſententias, quæ aliunde accerſitæ, Vulgatæ „editioni interpoſitæ erant, neque in antiquis e- „xemplaribus, neque in SS. Patrum commentari- „is inveniebantur, delevimus. Hanc denique e- „ditionem a variis, qui vitio multorum irrepſe- „rant, erroribus accurate emendavimus atque pur- „gavimus, atque in priſtinam veritatem ſumma di- „ligentia reſtituimus &c. Datum Romæ anno In „carnationis Dominicæ 1589. Kalendis Martii.

Hæc editio licet annum 1590. *in fronte gerat, non ideo hoc anno abſoluta fuit, imo jam prelo ſubacta erant Biblia Latina auctoritate Sixti V. duobus fere ab hinc annis*; „nam (*ut refert Angelus Rocca in libro de Bibliotheca Vaticana pag.* 228.) „Biblia recenter impreſſa Sixtus de integro per- „legit antequam prodirent, conſtitutionemque „Kalendis Martii anno 1589. ſcriptam huic edi- „tioni præfixit. At intra duos menſes integra illa „relegere multis aliunde detentus occupationibus „non potuiſſet; *fatendum igitur eſt ſaltem ſub finem anni 1588. excuſam fuiſſe, divulgatamque duntaxat anno 1590. ut fert & operis titulus, & inſcriptio quæ reperitur in Bibliotheca Vaticana, de qua hæc ait idem Angelus Rocca ibidem.* „Quarta in- „ſcriptio ingentem indicat curam & vere Pontifi- „ciam quam Sixtus V. toto ſuſcepit conatu pro „Bibliis Vulgatæ editionis emendandis & impri- „mendis juxta Concilii Tridentini præſcriptum. „Qua in re præſtanda tot ac tantos die noctu- „que perpeſſus eſt labores, quantos unquam ver- „bis explicare nemo poſſit, ut mihi perſuadeo, „qui hujus generis labores re ipſa videns non

ſemel

femel tanquam oculatus teftis obftupui. Univer-"
fa enim Biblia antequam prælo committerentur,"
ad verbum perlegit... Nec eo contentus univer-"
fa Biblia fic emendata & recenter impreffa de"
integro perlegit ut omnia fideliter recognita in"
lucem prodirent. Quam rem infcriptio quæ in-"
fra legitur apertis hifce verbis breviter patefacit :"
Sanctam paginam ex Concilii Tridentini præfcripto"
quam emendatisfimam divulgari mandavit, vel *curavit*, ut legitur apud Mutium Panfam pag. 323.
de Bibliotheca Vaticana.

Angelus Rocca ibidem pag. 424. „ Nec filentio"
prætereundum cenfeo me hoc totum fere opus,"
(*de Bibliotheca Vaticana*) ante duos jam annos e-"
lucubraffe, & pene abfolviffe, magnaque ex parte"
jam inde ab eodem tempore fuiffe impreffum ;"
fed Sixtus V. e medio curfu me revocavit, gra-"
viorique negotio deftinavit. Hinc factum eft ut"
in hujus generis onere mihi impofito, Bibliis"
fcilicet Vulgatæ editionis ex facri Concilii Tri-"
dentini decreto & præfcripto quam emendatis-"
fime in lucem edendis, non folum ob multos"
ftudiorum labores, verum etiam ob plurimas"
corporum defatigationes, quibus diem totum,"
majoremque noctis partem confumebam &c. "

Elsfius in Bibl. Auguftinianorum recenfet illius
Notas feu fcholia in utrumque Teftamentum ad"
ea comprobanda quæ ex Concilii Tridentini de-"
creto in facris Bibliis Vulgatæ editionis corrigen-"
dis a facris Congregationibus tam linguarum va-"
rietate ac manufcriptorum antiquitate, quam"
auctoritate ac lectione SS. Patrum, atque ratio-"
nibus

nibus ipsis præstita fuerunt, „*quæ forsan in Bibliotheca Vaticana servantur.*

Singulari Dei providentia ingens illud *Sixtus*“ „*V.* præstitit Ecclesiæ Catholicæ beneficium, quod „Sacræ Scripturæ codices juxta potiora & vetu-„stiora Hebræorum & Græcorum exemplaria cor-„rectos restitui, & in lucem emitti solertissime cu-„raverit. Cum enim sacro-sancta Tridentina Sy-„nodus inter plerasque Latinas editiones sacro-„rum Bibliorum, solam veterem & Vulgatam, „quæ longo tot seculorum usu in Ecclesia proba-„ta fuerat, gravissimo decreto authenticam de-„clarasset, atque illa ipsa emendatissime, quoad „fieri posset, imprimi jussisset, opusque gravissi-„mum & apprime necessarium aggressus esset Pius „Quartus & prosecutus Pius Quintus, ac demum „cura illa, propter alias molestias Sedis Apostoli-„cæ occupationes, omnino intermissa fuisset: Six-„tus provinciam hanc denuo commendavit lectis-„simis aliquot S. R. E. Cardinalibus, aliisque tum „sacrarum literarum, tum variarum linguarum „peritissimis viris, qui adhibitis antiquissimis co-„dicibus manuscriptis, inspectis quoque Hebraicis, „Græcisque Bibliorum codicibus, consultis deni-„que veterum Patrum commentariis, prædictam e-„ditionem accuratissime pristino suo nitori resti-„tuerent.

„ Atque in hoc opus Sixtus ipse ardentissimo „studio totus incubuit: ita ut cum jam esset com-„pletum & excusum, Princeps oculatissimus ma-„jori adhuc usus diligentia (quæ in tanta re nun-„quam poterit esse nimia) cum aliqua deesse &

alia

alia incuriosius præli vitio irrepsisse deprehendis-„ set,opus ad incudem revocari præcepit,quod de-„ mùm undique perfectum, illo decedente, paulò„ postClementisVIII.inaugurationem sub Sixti no-„ mine felicissimè prodiit. „ *Lucas Wadingus pag. 319. Scriptorum Ord. Minorum.*

Biblia sacra Vulgatæ editionis Sixti V. Pontifi- cis Max. jussu recognita & edita, *annuente Clemente VIII. summo Pontifice, cujus præmittitur Constitutio data nono Novembris* 1592. *& Præfatio Roberti Bellarmini nondum Cardinalis, ipso opus accurante*, in folio. Romæ, ex Typographia Apostolica Vaticana 1592. 1592.

Aliæ editiones Romæ publicatæ 1593. 1598. 1624.

Ex præfatione. „ Quamvis insignium Acade-„ miarum Theologi in editione vulgata pristino„ suo nitori restituenda magna cum laude labora-„ verint; quia tamen in tanta re nulla potest esse„ nimia diligentia, & codices msc. complures &„ vetustiores summi Pontificis jussu conquisiti at-„ que in Urbem advecti erant; & demum, quoniam„ executio generalium Conciliorum, & ipsa Scri-„ pturarum integritas & puritas ad curam Apo-„ stolicæ Sedis potissimùm pertinere cognoscitur;„ ideò Pius IV. Pont. Max. pro sua in omnes Ec-„ clesiæ partes incredibili vigilantiâ, lectissimis ali-„ quot sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus„ aliisque tum sacrarum litterarum, tum variarum„ linguarum peritissimis viris, eam provinciam„ demandavit, ut Vulgatam editionem Latinam„ adhibitis antiquissimis codicibus msc. inspectis„ quoqueHebraicis Græcisque Bibliorum fontibus;„

„consultis denique veterum Patrum commentari-„is, accuratissimè castigarent. Quod itidem institu-„tum Pius V. prosecutus est.

„Verùm Conventum illum ob varias gravissi-„masque Sedis Apostolicæ occupationes jam du-„dum intermissum, Sixtus V. divinâ providentiâ „ad summum Sacerdotium evocatus, ardentissimo „studio revocavit, & opus tandem confectum „typis mandari jussit. Quod cum jam esset excu-„sum, & ut in lucem emitteretur, idem Pontifex „operam daret, animadvertens non pauca in sacra „Biblia præli vitio irrepsisse, quæ iteratá diligen-„tiâ indigere viderentur, totum opus sub incu-„dem revocandum censuit atque decrevit. Id ve-„rò cum morte præventus præstare non potuisset, „Gregorius XIV. qui post Urbani VII. duode-„cim dierum Pontificatum Sixto successerat, ejus „animi intentionem executus perficere aggressus „est, amplissimis aliquot Cardinalibus, aliisque „doctissimis viris ad hoc iterum deputatis. Sed „eo quoque, & qui illi successit, Innocentio IV. „brevissimo tempore de hac luce subtractis, tan-„dem sub initium Pontificatûs Clementis VIII. opus „in quod Sixtus V. intenderat, Deo benè juvante „perfectum est.

„Accipe igitur, Christiane Lector, eodem Cle-„mente summo Pontifice annuente, ex Vaticana „Typographia veterem ac Vulgatam sacræ Scri-„pturæ editionem, quantâ fieri potuit diligentiâ „castigatam: quam quidem sicut omnibus nume-„ris absolutam, pro humana imbecillitate, affir-„mare difficile est, ita cœteris omnibus, quæ ad

hanc

hanc usque diem prodierunt emendatiorem, pu-„ rioremque esse, minimè dubitandum. Et verò„ quamvis in hac Bibliorum recognitione in co-„ dicibus manuscriptis, Hebræis Græcisque fonti-„ bus, & ipsis veterum Patrum commentariis con-„ ferendis non mediocre studium adhibitum fue-„ rit; in hac tamen pervulgata lectione, sicut„ nonnulla consultò mutata, ita etiam alia, quæ„ mutanda videbantur, consultè immutata relicta„ sunt... Porro in hac editione nihil non canoni-„ cum... apponere visum est... & nullæ ad mar-„ ginem concordantiæ, nullæ notæ, nullæ variæ le-„ ctiones, nullæ denique præfationes, nulla argu-„ menta ad librorum initia conspiciuntur &c.„

Huic editioni sub Gregorio XIV. Pont. Max. præfuerunt M. Ant. Columna (a. b. f. g. h.) *Cardinalis, Guill. Alanus* (a. b. d. f. h.) *Cardinalis, &* (b. d. f. h.) *Bartholomæus de Miranda Magister sacri Palatii, juvantibus Roberto* (b. c. d. e. h.) *Bellarmino, Antonio* (f. g. h.) *Agellio, Petro* (f.) *Morino: & sub Clemente VIII.* (g.) *Franciscus Toletus, Augustinus Valerius, & Fridericus Borromæus Cardinales, juvantibus iisdem Bellarmino, Agellio, Morino &* (d) *aliis duobus; quæ quidem editio Latina sola nunc probata est tanquam authentica in Ecclesia Catholica, & ad mentem Concilii Tridentini conformata.*

(a) *Guillelmus Alanus Cardinalis à Sixto V. renunciatus*, „ ab ejus vero successore Gregorio„ XIV. loco Antonii Cardinalis Carafæ demortui,„ Bibliothecarius Apostolicus declaratus, & Ar-„ chiepiscopus Maciensis electus, atque ad refor-„

„mationem editionis Vulgatæ ſacrorum Bibliorum „à Sixto V. cœptam, cum Cardinali Columna „deputatus. „ *Ita Auguſtinus Oldoinus in addition. ad Ciaconium de vitis ſumm. Pontif. & Card. editionis*, 1677.

„(b) *Bellarminus* „ anno 1591. Gregorio XIV. „author fuit ut Biblia Sixti ad incudem revoca- „rentur, & reſtituta, adjectâ præfatione, cuderen- „tur. Gregorius ad ea recognoſcenda & ad Lova- „nienſia præcipuè revocanda Congregationem in- „ſtituit; id actum eſt Zagarolæ in ædibus Marci „Antonii Columnæ Cardinalis. Intererant Cardi- „nalis ipſe Columna, Alanus, Magiſter ſacri Pa- „latii, & Bellarminus, alii tres aut quatuor viri „docti. Gregorio XIV. ac Innocentio IX. demor- „tuis, Clemens VIII. ea recognita, ſub Sixti no- „mine, edi juſſit; præfationem eis præfixam con- „fecit Bellarminus. „ *Victorellus in additionibus ad Ciaconium de vitis Pontif. Roman. &c. columnâ* 1904. *editionis anni* 1630.

(c) „ Anno 1590. miſſus Bellarminus à Sixto V. „in Gallias eſt... inde poſt decem menſes redux, „jubente Gregorio XIV. ſacra Biblia unus è pau- „cis ad id deſignatis, liberavit erratis, quæ pri- „mâ editione à Sixto imperatâ irrepſerant, & „præfationem ipſe compoſuit, quæ impreſſa eſt „hodieque perlegitur. „ *Alegamb. in Bibl. Scriptorum S. J. pag.* 408.

(d) *Sylveſter à Petra ſancta in vita Cardin. Bellarmini quam ex Italico Fuligati Latinam fecit anno* 1626. *lib. 2. cap. 9. hæc ait;* „ Cùm re- „cognoſci & iterùm edi Biblia Sixti V. deberent...

Gre-

Gregorius XIV. mandaverat coram se conven-„
tum agi, in quo præscriberetur modus ejus re-„
cognitionis... In eo primùm auditæ sententiæ,„
& pòst Bellarmini consilium omnes approba-„
runt ; qui meditationi aliquot doctissimorum„
hominum relinqui posse dixit, de integro ea„
repurgare, conferendo ad antiquas editiones &„
ad manuscripta exemplaria tum Græcorum, tum„
Latinorum & ad commentarios Patrum... Hu-„
jus consilii exequendi causâ contulerunt se (*anno*„
1591.) in ædes Marci Antonii Columnæ Cardi-„
nalis, qui aderat, & unà etiam Cardinalis Guil-„
lelmus Alanus, (*Bartholomæus de Miranda*) Ma-„
gister sacri Palatii, Robertus Bellarminus, atque„
alii quatuor. Hi verò sacras paginas studio atque„
industriâ suâ reddidere Ecclesiæ eâ formâ quam„
nunc habent, prælo datas initio Pontificatûs Cle-„
mentis VIII. In opere obeundo fuit Bellarmini„
præcipuus labor, & in eum quoque sententiæ„
redibant omnium... Præfationem idem compo-„
suit, quæ ante eadem Sixti V. Biblia hodiéque„
impressa legitur.„ *Hæc ille.*

(e) *Ipse Bellarminus in Epistola ad Franciscum Lucam Brugensem fatetur, se unum fuisse è numero correctorum his verbis:* „Scias velim, Biblia„
Vulgata non esse à *nobis* accuratissimè castigata,„
multa enim de industria justis de causis pertran-„
sivimus, quæ correctione indigere videbantur.„
Variæ lectiones quæ in Bibliis Lovaniensibus„
habentur, & in quas tu librum utilissimum scri-„
psisti, mihi videbantur omninò addendæ, quippe„
quæ instar Bibliothecæ mihi esse videntur, sed„

 non

„non placuit aliis, ut in prima editione apponerentur. *Hoc fragmentum refert Franc. Lucas in sua Epist. nuncupatoria Libelli alteriùs de variis lectionibus in Bibliis Latinis, qui ad calcem Bibl. Latinorum, 4. Antuerpiæ 1618. & alibi reperitur.*

(f) *Petrus Morinus in Epist. ad Sylvium Antonianum pag.* 368. *opusculorum hæc ait :* „Cùm „Cardinalis Carafa Biblia Latina, adhibitis Flaminio Nobilio, Antonio Agellio, Lælio *Theologo* „*suo*, *Bartholomæo* Valverdio ac me, detulisset emendata ad Sixtum V. ecce Pontificatu Gregorii „XIV. tu ipse, Morine, dixisti, ad Biblicos labores? „& miratus sum. Sed tamen ab Illustriss. Cardinali M. Antonio Columna accersiti sumus, Bellarminus, Agellius & ego; cúmque res traheretur, ab eo ducti Zagarolum, unà cum Illustrissimo „Alano Cardinali, ac Reverendiss. Miranda Magistro S. Palatii; ac ibi novem decem dies commentati unà sumus; cùm Illustriss. Columna ea „annotaret, & de quibus, obscuris ac dubiis, dissentiebamus.

(g) In instauranda editione, quam Vulgatam „sive communem appellamus, laboratum profecto impensiùs ab eo cœtu, quem diximus, (*inquit* „*Jos. Silos)* præcipuè ab Agellio. Enimvero cùm „conferri vetustissimi codices cum Hebraico textu, ac versione Septuaginta, ac singula locorum „momenta atque interpretationes agitari in commune, atque excuti accuratè ad prisca ea exemplaria deberent : exploratum habemus, Agellii „in eo labore principes fuisse partes ac curas; ita ut

ut cùm aliorum, tum ejus maximè ingenio ac,, vigiliis perducta ad summam manum Veteris ac,, Novi Testamenti emendatio fuerit, ac Sixto V.,, Pontifici à Cardinali Carafa oblata. Hujus au-,, tem absolutissimæ correctionis publicatio inter-,, turbata, atque ejus loco excusa Vaticanis for-,, mis alia quædam fuit; quam quidem divinitùs,, factum est, ut neque promulgari contigerit, ela-,, to nimirum Sixto, qui suo marte concinnaverat.,, Elimanda siquidem ac repurganda intentiore,, planè studio fuit Gregorii XIV. jussu. In quam,, curam evocatus iterum cum plerisque aliis viris,, doctis Agellius fuit, temperante ea studia Car-,, dinali Columna; qui erepto tum quidem è vivis,, Carafa impositus à Gregorio gravissimo illi mu-,, neri fuerat; succedebátque ex sententia labor;,, sed quæ magnorum consiliorum conditio est,,, sæpe intercipi; abrupit item eas curas Pontificis,, fatum. Nempe reservata præclari operis gloria,, Clementi VIII. fuerat, qui complexus egregio,, planè ardore ac studio negotium restitui, impri-,, mi, evulgarique Vulgatam jussit. Et verò quam-,, vis confecisse rem penè totam visus fuerit Fran-,, ciscus Cardinalis Toletus, cui unà cum Cardina-,, libus (*Augustino Valerio Episcopo*) Veronensi ac,, (*Federico*) Borromæo demandatæ eæ Bibliorum,, curæ tunc fuere: nihilo tamen minùs comper-,, tum esse ait Ghislerius, usum Toletum claro-,, rum virorum, quos diximus, Agellii præsertim,, laboribus; atque ex iis suas lucubrationes cor-,, rectionésque adornasse.,, *Josephus Silos lib.* 13. *Hist. Cler. Regul. pag.* 533. 534.

Idem ad hæc probanda adducit ipsius Agellii testimonium, in præfatione ad scholia in Hieremiæ Threnos „hoc, *ait*, in Lamentationem Hiere-„miæ non continuata opera, sed sæpius inter-„rupta confeceram; cùm in corrigendis Vulgatæ „editionis libris occupatus essem... Ad hoc sunt, „(*pergit Jos. Silos*) qui pro ejus rei testimonio di-„xere viri probi ac docti, Romæ tunc temporis „agentes, qui usurpavere ipsis oculis tum Agellii „cum Antonio Cardinali Carafa congressus, tum „secessus Zagarolam cum Cardinalibus Columna „& Alano, & sacri Apostolici Palatii Magistro, & „Bellarmino; qui postremus rem etiam luculen-„ter ac citra fucum testatum voluit Vincentio no-„stro Ricardo... Cùm enim Agellii mentio in-„cidisset; fassus ingenuè est, se quidem in divino-„rum codicum emendatione Theologum egisse; „ut, si quæ suborirentur dubia, ad sacræ Theologiæ „sensa enodaret: cæterùm quòd ad germanam „scripturarum notionem, fontémque pertinet, A-„gellium instar omnium fuisse. „ *Hæc ille.*

1593. Biblia Latina Sixti V. Pont. Max. jussu recognita atque edita (*Clementis verò VIII. auctoritate recusa*) in 4. Romæ, ex Typographia Vaticana 1593.

1598 Biblia Latina, in 8. Romæ, iisdem typis 1598.

1599. Biblia Latina, *adjecta est facultas S. Biblia imprimendi Joan. Moreto à Clemente VIII. concessa anno* 1597. in 4. & in 8. Antuerpiæ, Joannis Moreti 1599.

1600. Biblia Latina cum glossis Hugonis Cardinalis, *addito*

addito indice, 8. vol. in fol. Venetiis, apud Sessas 1600. 1600.

Biblia Latina cum glossa ordinaria &c. 5. vol. in folio. Venetiis, apud Juntas 1603. 1603.

Biblia Latina, *adjecta sunt ad calcem Romanæ correctionis in Latinis Bibliis editionis Vulgatæ jussu Sixti V. Pontificis recognitis loca insigniora observata à Francisco Luca Brugensi*, in fol. Antuerpiæ, Joannis Moreti 1603.

Biblia Latina Vulgata cum figuris, in 4. Venetiis, Evangelistæ Deuchini 1607. 1607.

Biblia Latina cum figuris, in fol. Ibid. iisdem typis 1608. 1608.

Biblia Lat. 8. Ibid. apud Juntas 1608.

Eadem in fol. V. *Biblia Gallica* 1608.

Biblia Latina, 8. Antuerpiæ, Moreti 1608.

Biblia, Vulgatâ editione, translatione ex Hebræo Santis Pagnini, translatione Romanâ ex Septuaginta, & Chaldaicæ paraphrasis translatione congestis. Novum verò Testamentum, Vulgata editio translationi ex Syriaco Guidonis Fabricii Boderiani conjuncta, studio & labore Fortunati *Schacci* Fanensis, 2. vol. in fol. Venetiis, Antonii Pinelli 1609. 1609.

Biblia Latina, in 8. Parisiis, Petri Hennengii 1609.

Biblia Lat. in 8. Lugduni, apud Hæredes Guil. Rovilli 1609.

Biblia Latina, in 8. Coloniæ, Joannis Merthenich 1609.

Biblia Latina, cum figuris. Adjectæ sunt

ad calcem Romanæ Correctionis loca insigniora, à Francisco Luca Brugensi. in 4. Moguntiæ, Joannis Albini 1609.

1611. Biblia Latina, 4. Venetiis 1611. 8. Lugduni, Juilleron 1611.

1614. Biblia Latina, in 8. Ibidem iisdem typis 1614.

1615. Biblia Latina cum versione Gallica DD. Lovaniensium, in folio. Parisiis, Dion Thierry 1615.

1616. Biblia sacra variarum translationum. *Vetus Testamentum Vulgatæ editionis: translationis ex Hebræo Sanctis Pagnini: translationis Romanæ ex Septuaginta: Chaldaicæ paraphrasis translationis in Pentateuchum, cæterorum librorum versionis novæ Francisci Vatabli (vel potiùs Tigurinæ). Novum Testamentum Vulgatæ editionis, translationis ex Syriaco Guidonis Fabricii Boderiani; translationis Benedicti Ariæ Montani, & translationis Desiderii Erasmi ex Græco. Omnia edita à Laurentio Beyerlinck cum ejus præfatione.* 3. vol. in fol. Antuerpiæ, Joannis Keerbergii 1616.

Ex præfatione. „ Habes hic, studiose Lector, „omnes libros sacros, quorum... varias translatio„nes post editionem studio F. Fortunati Fanensis, „senatûs Veneti permissione, concinnatam evulga„mus... Præter Vulgatam & receptam ab uni„versa Ecclesia Editionem, alias insuper ubi eæ „haberi potuerunt, quæque tanquam permissæ „circumferuntur, adjunximus. Et quidem libros „omnes Mosis... etiam translatione *Sanctis Pa„gnini, LXX. Interpretum & Chaldaica adornamus.* „Reliquos verò... iisdem etiam translationibus „ut putà *Vulgatâ, Pagninianâ & LXX. Interpre-*

tum

tum auctam damus: quibus in locum *Chaldaicæ*„ Paraphrasis quæ in libros Mosis habetur purior„ & magis sincera: eam versionem adjunximus„ quam *Francisco Vatablo* nonnulli adscribunt..„ Libri Tobiæ & Judith *Vulgatâ* duntaxat & ver-„ sione *LXX. Interpretum* emittuntur... Psalterium„ suavi *Vulgatæ & Pagninianæ* editionis concentu„ decantatur. „ *Sub finem agnoscit versionem Francisco Vatablo adscriptam esse Leonis Judæ ab Inquisitoribus repurgatam.*

Ex præfatione tertio tomo præmissa. „ Habes hic Lector sacrorum Bibliorum plurium translatio-„ num partem pari sedulitate ac typorum elegan-„ tiâ quâ priores adornatam, Novum scilicet J. C.„ Testamentum hoc est libros omnes &c.. Atque„ hos iterùm non unicâ duntaxat translatione in„ lucem emittimus, sed præter eam quam *Vul-*„ *gatam* appellant, & alteram à *Guidone Fabricio*„ ex Syriaco fonte collectam, binas insuper adje-„ cimus, *Benedicti Ariæ Montani* unam & *Desiderii*„ *Erasmi* alteram „

Biblia Latina, in fol. Lugduni 1616.

Eadem cum figuris, in 4. Venetiis 1616.

Biblia Latina, in 8. Lugduni. Bartholomæi Vincentii 1617. 1617.

Biblia *juxta editiones ante correctionem Clementinam vulgatas*, cum glossa ordinaria primùm a Strabo Fuldensi collecta, nunc novis explicationibus locupletata, cum postillis Nicolai de Lira, nec non additionibus Pauli Burgensis & Matthiæ Thoringi replicis, operâ & studio Theologorum Duacenorum, *in primis Leandri de sancto Martino*

tino & Joannis Gallemart emendata. In fine cujusque tomi adjiciuntur Correctionis Romanæ loca insigniora a Francisco Luca Brugensi collecta 6. vol. in fol. Duaci, Balthazari Belleri 1617

Ex præfatione Leandri de S. Martino. „ Petierunt „Typographi ut conferremus paulatim exem„plaria, inventaque sunt, collatione factâ, tam „multa hiulca in verbis, in sententiis, in testimo„niis, tam multa in iisdem etiam pagellis bis ad „longum posita, quædam etiam dicta authorum „satis periculosa: quàm plurima verò parùm ad „rem facientia, potiusque spatiis paginarum re„plendis, quàm sensui illustrando accommodata... „Ergo coàcti sumus, partitis inter nos vigiliis, „totum opus ad exemplaria msc. & antiquioris „impressionis examinare, Patrum ipsorum origi„nalia consulere : & sua singulis, à quibus de„sumpta erant, prout ab illis erant scripta, hoc „est emendata restituere, indicatis ad singula te„stimonia auctorum, qui extant, libris &c... Ad„monendus es prætereà, Lector, nos ipsum tex„tum sacrum illo prorsus modo reliquisse, quo „in antiquis Glossæ & Lirani editionibus ipsum in„venimus... Sed in fine uniuscujusque tomi addi„dimus correctiones Romanas à Franc. Luca Bru„gensi collectas, & illis attexuimus conjecturas „nostras.

1618. Biblia Latina, 8. Romæ, Andreæ Phæi 1618.

Biblia Latina, in folio. Parisiis, Foüet, Buon, Cramoisy 1618.

Biblia Latina, in 4. Parisiis 1618, Lugduni, Pillehotte 1618.

Biblia

Biblia Latina, in 8. Lugduni, Juilleron 1618.

Biblia Latina Vulgatæ editionis. Adjectus est Francisci Lucæ Brugensis libellus alter continens alias lectionum varietates in Bibliis Latinis ex vetustis msc. exemplaribus &c. 4. Antuerpiæ, Balthazaris Moreti 1618.

Biblia Latina, 8. Antuerpiæ, Balthazaris Moreti 1618. Coloniæ Agrippinæ 1619. 1619.

Biblia Latina cum commentariis Leonardi Marii (*hic codex Pentateuchum duntaxat continet.*) In folio, Coloniæ 1621. 1621.

Biblia Latina, 10. vol. in 16. Romæ, sumptibus Andreæ Brugiotti, apud Hæredes Barthol. Zanetti 1624. 1624.

Biblia sacra cum scholiis plurimùm auctis Joannis Marianæ & notationibus Emmanuelis Sa, addito Petri Lansselii supplemento: Adjiciuntur ad calcem Fr. Lucæ Brugensis correctionis Romanæ in Bibliis Latinis loca insigniora, & ejusdem Libellus continens alias lectionum varietates &c. 2. vol. in fol. Antuerpiæ, Balthazaris Moreti 1624.

Bibl. Lat. in 8. Antuerpiæ, iisdem typis 1628. 1628.

Biblia Lat. 8. Parisiis, Casp. Meturas 1629. 1629.

Biblia Latina, 5. vol. in 16. Antuerpiæ Balthazaris Moreti 1629.

Biblia Latina, *charactere minutissimo & nitidissimo absque summariis* 12. Coloniæ Agrippinæ, Bernardi Gualteri 1630. 1630.

Biblia sacra cum expositionibus priscorum Patrum litteralibus & mysticis, ipsorum verbis fideliter prolatis. Adjecta sunt & scholia iis locis qui-

quibus Hæretici abutuntur. *In fine Francisci Lucæ Brugensis Correctionis Romanæ in Bibliis Latinis loca insigniora.* Collectore & scholiaste Francisco Haræo, in folio. Antuerp. Hieron. Verdusii 1630.

Biblia Latina cum brevi explicatione totius S. Scripturæ ex optimis quibusque auctoribus per epitomen collectis, curâ & studio Stephani Menochii, 2. vol. fol. Coloniæ Agrippinæ, Joannis Kinchii 1630.

1631. Biblia Latina, in 8. Lugduni, Cl. Rigaud & Cl. Obert 1631.

Biblia Lat. 4. Antuerpiæ, Balth. Moreti 1631.

Biblia Latina cum versione Gallica D. Lovaniensium, in folio. Parisiis, Jo. Rebuffé 1631.

1632. Biblia Lat. cum commentariis Jacobi Tirini, 3. vol. in fol. Antuerpiæ, Martini Nutii 1632.

Biblia Latina cum commentariis ad sensum literæ & explicatione temporum, locorum, rerumque omnium, quæ in sacris codicibus habent obscuritatem, auctore Jacobo Gordono, 3. vol. in fol. Parisiis, Sebastiani Cramoisy 1632.

1634. Biblia Latina *cum summariis* in 8. Coloniæ, Bern. Gualteri 1634. 6. vol. in 24. Ibidem apud ejus Hæredes 1634.

Biblia cum glossa ordinaria à Strabo Fuldensi collecta, novis Patrum Græcorum & Latinorum explicationibus locupletata, & postillâ Nicolai Lyrani cum additionibus Pauli Burgensis ac Matthiæ Thoringi replicis, Theologorum Duacensium studio emendatis, tomis VI. comprehensa. Omnia denuò recensuit Leadner à sancto Martino, adjecitque plures antiquos ac novos tra-

cta-

ctatus, analyses, parallela, tabulas chronologicas & prosographicas cum indicibus copiosissimis, ut meritò hæc editio dici possit Theologorum & Concionatorum thesaurus, 6. vol. in fol. Antuerp. Jo. Meursii 1634. *Editio omnium optima.*

Biblia Latina, 8. Lugduni Cl. de Villiers 1637. 1637.

B. Lat. in 8. Lugduni, Claudii Rigaud 1638. 1638.

Biblia Latina, in 8. & 6. vol. in 24. Coloniæ Agrippinæ apud Hæredes Bernardi Gualteri 1638. *Eadem forsan editio ac ea quæ an.* 1634 vulgata est.

Biblia Latina *charactere grandiori*, 8. vol. in folio. 1642.
Parisiis, è Typographia Regia 1642.

Biblia Magna commentariorum literalium Jo- 1643.
annis Gagnæi, Guillelmi Estii, Emmanuëlis Sa, Joannis Menochii & Jacobi Tirini; prolegomenis Menochii, Chronico sacro Tirini, & indicibus locupletissimis illustrata, curâ & labore Joannis de la Haye, 5. vol. in folio. Parisiis, sumptibus Michaëlis Soly & sociorum 1643.

Biblia Latina juxta editionem BibliorumRegio- 1645.
rum an. 1572. V. *Biblia Polygl. Parisiens.* 1645.

Biblia Lat. in 8. Parisiis, Lud. Boullanger 1647. 1647.

Biblia Lat. 8. Lugduni, Claudii Rigaud 1647.

Biblia Latina, in 8. & 5. vol. in 24. Coloniæ Agrippinæ, apud Hæredes Bern. Gualteri 1647. *Eadem forsan editio ac anni* 1634. *&* 1638.

Biblia Latina, in fol. Parisiis, Sebastiani Huré & 1648.
Joannis Jost 1648.

Biblia Lat. in 8. Venetiis, apud Juntas 1648.

Biblia Latina cum versione Gallica Doctorum Lovaniensium in fol. Rothomagi, Geofroy 1648.

Biblia Lat. 4. Antuerpiæ, Joannis Moreti 1650 1650.

Biblia

1652. Biblia Latina jussu Cleri Gallicani denuò edita, 8 vol. in 12. Parisiis, Antonii Vitré 1652. *Aliæ editiones* Antonii Vitré 1662. 1666.

In hac editione plurimæ sunt mendæ. Prior jussu Cleri Gallicani publicata, fuit ipsa Heptaglotta Parisiensis.

1653. Biblia Latina *charactere minimo & nitidissimo*, in 4. Parisiis, è Typographia Regia 1653.

Biblia Latina, in 8. Lugduni 1653.

1656. Biblia Latina *charactere minutissimo seu Sedanensi, Richelliana vulgò dicta* sumptibus *Joannis Armandi du Plessis de Vignerod*, Ducis Richellii, in 16. majori, Parisiis, Sebastiani Martin 1656.

1657. Biblia Lat. V. *Biblia Polygl. Londinensia* 1657.

1658. Biblia Latina, in 8. Lugduni, Borde & sociorum 1658.

1659. Biblia Latina, in 8. Coloniæ, Balthazaris ab Egmont 1659.

1660. Biblia Maxima versionum ex linguis Orientalibus: pluribus sacris Msc. codicibus: innumeris ferè sanctis & veteribus Patribus & Interpretibus Orthodoxis, collectarum; earumque concordantia cum Vulgata *(cujus solus textus integer refertur)* & expositione literali; cum annotationibus Nicolai de Lira, Joannis Gagnæi, Guill. Estii, Stephani Menochii, & Jacobi Tirini; additis amplissimis prolegomenis, Chronico sacro, studio & operâ Joannis de la Haye, 19. vol. in fol. Parisiis, Bechet & sociorum 1660.

Opus maximum numero voluminum, at variantium lectionum superfluâ multitudine incompositum, nec satis accuratum, mendisque refertum typographicis.

Ex

Ex præfatione. Vulgatæ nostræ verba expen-„
dentes, illius verba præmittenda duximus, qui-„
bus varias lectiones adjecimus, ex linguarum„
fontibus (*vel potiùs ex fontium versionibus Latinis*)„
haustas, éxque SS. Patrum libris aliisque Inter-„
pretibus collectas... In variis lectionibus ea tan-„
tùm ferè verba apposui, in quibus à nostra Vulga-„
ta discrepant.„

Biblia Latina notis chronologicis & historicis 1662.
illustrata *à Claudio Lancelot cum ejus præfatione* &
sacra chronologia *ex Annalibus Jacobi Usserii ferè ex-cerpta*, additâ quoque Geographiâ *Nicolai Sanson*, in
fol. Parisiis, Antonii Vitré 1662.

Ex præfatione. Cùm hæc nova sacrorum Bi-„
bliorum editio instrueretur, nec ullis parceretur,„
curis, ut quàm ornatissima prodiret in publicum:„
ego, virorum gravium hortatu, adduci me pas-„
sus sum, ut in hac aliquid opellæ meæ confer-„
rem; quò, novæ utilitatis accessione, lectoribus„
commendatior esse posset... temporum seriem,„
in omnibus sacrorum voluminum partibus ac„
singulis penè capitibus adscripsimus... singulis„
libris titulos præfiximus... Libros Maccabæo-„
rum, brevi synopsi initio præpositâ, ambos inter„
se conciliavimus... multis in locis curavimus,„
ut historicis notis, ad marginem additis, quæ in„
contextu minùs patebant, illustrarentur... Inte-„
gram Chronologiam sacram concinnavi, eam-„
que ad libri calcem apponendam duxi... tem„
porum distributioni, locorum quoque descriptio-„
nem adjici curavimus... Hoc autem novum opus,„

„*Geographicum* labori debetur *Nicolai Sanſon* do-„ctiſſimi Regis Chriſtianiſſimi Geographi.„

Ex præfatione Chronologiæ ſacræ. „ Cùm tot „inter Chronologiæ ſcriptores non incelebres, „qui hoc & altero ſeculo floruerunt,tam variæ „ſint ſententiæ; omnibus ferè diligenter excuſſis „& examinatis, dum quod probabiliſſimum vi-„debatur elegimus, Uſſerii nos annalibus in o-„mnibus penè congruentes deprehendimus: unde „etiam plura ab eo excerpere levandi laboris cau-„ſâ ſcrupulus non fuit.

Editio vulgò à Claudio Lancelot àdornata creditur.

1663. Biblia Lat. 8. Lugd. Phil. Borde & ſoc. 1663.

1664. Biblia Lat. 8.Pariſiis,Franc. Couſtelier 1664.

1665. Biblia Lat.3.v.12. Pariſiis,Clem. Gaſſe 1665.

1666. Biblia Latina notis Chronologicis & hiſtoricis illuſtrata (*à Claudio Lancelot,ut vulgaris eſt opinio.*)

Eadem prorſus editio ac præcedens anni 1662. *omiſſis Chronologiâ ſacrâ integra & Indice Geographico N. Sanſon*; *horum loco adjectæ ſunt, ad calcem*: Tabulæ ſacræ Geographicæ auctore Auguſtino Lubin,&Tabulæ Chronologiæ ſacræ *ex præcedentibus anno* 1660.*editis excerpta,ut fert præfatio*,4.Pariſiis, excudebat Ant, Vitré 1666.

Biblia Latina,8. vol. in 12. Coloniæ 1666.

1667. Biblia Latina literalibus & moralibus commentariis illuſtrata per Antonium de Eſcobar & Mendoça,9. vol. fol.Lugduni,Philippi Borde & ſociorum 1667.

1669. Biblia Latina in folio,Lugduni, Honorati Boiſſat 1669.

Bi-

Biblia Latina,in 4.Ibid. Bourgeat 1669. In 8.Ibidem 1669.

Biblia Lat. '5. vol. 24. Coloniæ, Balthazaris ab Egmont 1670. 1670.

Biblia Latina in 8. Lugduni,Valfray. 1674. 1674.

Biblia Latina,8. Lugduni,Carteron 1676. 1676.

Biblia Lat.in fol. Lugduni 1680.6.vol. in 12. Ibidem,Beaujolin 1680. 1680.

Biblia Latina cum brevi & dilucida explicatione Gallica Marci de Berulle juxta sensum literalem &c. 2. vol. in folio. Gratianopoli, Claudii Faure 1681. 1681.

Biblia Latina,in 8.Coloniæ,Cornelii abEgmont 1682. 1682.

Biblia Latina,in folio. Lugduni,sumptibusFratrum Huguetan.1684. 1684.

Biblia Latina,in 8.Lugduni,Guillimin.1686.

Biblia Latina notis Chronologicis, Geographicis &Historicis illustrata, *juxta editionem Antonii Vitré anni* 1666. *charactere minori nec tam venusto*, in 4. Parisiis,Antonii Dezallier 1691. 1691.

Biblia Latina,8.Lugduni, Ant. Carteron 1691.

Biblia LatinaEpiscopi Bambergensis jussu edita, in folio.Bambergæ 1693. 1693.

Biblia Latina 6. vol. in 24.Parisiis, Friderici Leonard. 1697. 1697.

Biblia Latina,cum versioneGallica *Isaaci leMaitre* cum brevibus notis,4.vol.in folio.Leodii,Broncard 1701. 1701.

Eadem *charactere majori & nitidiori*.3. vol.in fol. Ibidem,iisdem typis 1702. 1702.

Eadem 16.vol,12,Parisiis,Desprez 1696-1702.

1705. Biblia Latina, 7. vol. in 16. Parisiis, Friderici Leonard. 1705.

Biblia Latina, in 8. Viennæ Austriæ 1705.

1706. Biblia Latina cum brevissimis & selectis annotationibus ex optimis quibusque Interpretibus excerptis, prolegomenis, novis tabulis Chronologicis *Petri Jos. de Tournemine*, Historicis & Geographicis illustrata, auctore Joanne-Baptista Du Hamel, in fol. Parisiis, Dion. Mariette & sociorum 1706. *Editio mendis scatens.*

Biblia Latina, in 4. Rothomagi, Boucher Fratrum 1707.

Biblia Latina Vulgatæ editionis, curâ & industriâ D. Joannis Martianay edita. Puncta summo studio notantur: adjectæ sunt plurimæ variæ lectiones ex Codicibus Hebraicis, Græcis & Latinis excerptæ; loca parallela auctiora, seu Concordantiæ novæ de veteribus recognitæ: additiones seu explicationes marginales, inter quas sunt notæ breves, Hebraismos aliasque phrases perobscuras elucidantes; denique infra singulas paginas collocatæ sunt explicationes Harmonicæ & Analyticæ. Præmittuntur quinque prolegomena &c. *Hæc fusius explicat auctor pag. 293. libri Gallici quem inscripsit:* Harmonia Analytica V. & Novi Testamenti. *Parisiis an.* 1708. *edita.*

Libri quinque Mosis, Josuæ, Judicum & Ruth Latinè, in 16. Lugduni, Jo. Clein 1529.

Libri Moysis quinque cum annotationibus & observationibus Hebraicis haud quaquam pœnitendis, quæ prolixi commentarii vice esse possunt, *adjectis variis lectionibus*, in 4. Parisiis, Roberti Stephani 1541.

Rob.

Rob. Stephanus Lectoribus. Conſtitueram,,,
Chriſtiane Lector, in tertia Bibliorum editione,,,
(*anni* 1540.) annotationes ut antehac ſemel à,,
nobis factum fuerat (*ſcilicet anno* 1532.) in inte-,,
riori margine imprimere; idque ſœpiùs quàm,,
commodè fieri poſſet tentatum eſt. Verùm fru-,,
ſtra, tam magnum enim incrementum poſterio-,,
res annotationes acceperunt, ut ſolæ jam ſeor-,,
ſum volumen etiam maximum ſibi poſtulent...,,
Eam autem acceſſionem nolim mihi acceptum,,
referri... Hoc ſane tantùm præſtitimus, ut non-,,
nulla ex iis, quæ profeſſorum Regiorum auditores,,
exceperant, ad vos typographicæ artis beneficio,,
permanarent. Adjecta etiam fuerunt à nobis his,,
annotationibus, quæ in vetuſtiſſimis & caſtiga-,,
tiſſimis exemplaribus mſc. aliter lecta deprehen-,,
dimus, quàm paſſim impreſſa exemplaria ha-,,
beant. ,,

Eædem ſunt ad verbum annotationes, quæ anno 1545. *in Bibliis Latinis in 8. cum duplici verſione excuſæ ſunt, omiſſis tantùm variis lectionibus.*

Pſalterium Latinum editum 1457. *Lambecius* 1457.
lib. 2. cap. 8. pag. 989. *Comment. de Bibliotheca*
Vindobonenſi hæc ait: ,, *Reperi inter ea unum im-*,,
preſſum codicem in membrana, in cujus fine legitur:,,
Præſens Pſalmorum codex venuſtate Capitalium,,
decoratus, rubricationibuſque ſufficienter diſtin-,,
ctus, adinventione artificioſa imprimendi ac ca-,,
racterizandi abſque calami ullâ exaratione ſic ef-,,
figiatus, & ad euſebiam Dei induſtriè eſt conſum-,,
matus per Johannem Fuſt civem Moguntinum,,
& Petrum Schoiffer de Gernsheim anno Domi-,,

„ni millesimo CCCCLVII. in vigilia Assumptionis. „ *Hic codex fuit olim Matthiæ Corvini Hungariæ Regis, nunc asservatur in Bibl. Vindobonensi. Hæc Lambecius. De hac editione non satis apud omnes constat.*

Psalterium Latinum vetustissimæ editionis *ad cujus calcem legitur*: Psalterium explicit, quod quidem omni sedulitate Mgr. Gabriel Pierio impressit, in 16. Venetiis, *absque anno. Hic Biblia Italica edidit an.* 1477.

1474. Psalt. Lat. Norimbergæ, Frid. Creusner 1474.

1488. Psalt. Lat. in 4 Parisiis, Petri Levet 1488.

Psalt. Lat. 4. Basileæ 1502. 4. Argent. 1508.

1509. Quintuplex Psalterium, Gallicum, Romanum, Hebraicum, Vetus & Conciliatum *cum præfatione Jacobi Fabri Stapulensis, & ejus studio editum*, in folio. Parisiis, Henr. Stephani 1509. *In fine hujus voluminis legitur:* Absoltum fuit hoc quintuplicis Psalterii opus in cœnobio S. Germani propè muros Parisienses anno à natali Christi Domini 1508. & in præclarissimo Parisiorum gymnasio ex chalcotypa Henrici Stephani (*patris Roberti*) officina 1509.

Ex præfatione ad Guillelmum Briconnetum Cardinalem. „ Cœterùm in unum corpus quinque „Psalteria redigimus ut ex eorum mutua invicem „collatione juventur ii quos similis indaginis cu„ra mordebit... Hac crediderim ratione *Romanum* „dici quòd Romæ emendatum à S. Hieronymo „in Ecclesia caneretur Romana, i. e. Gallia Trans„alpina. Et *Gallicum*, quòd eo Ecclesia Gallica, „id est Cisalpina uteretur. *Hebraicum* verò quòd

 nulla

nulla mediâ intercedente linguâ ex Hebræo S.„ HieronymusLatinâ illud donavit colonia... Por-„ rò Psalterium *Vetus* dicitur,quòd eo vel maximè„ ante editiones à S.Hieronymo emendatas utere-„ tur Ecclesia. *Conciliatum*, quòd pauca addat, aut„ mutet ad Gallicum,quò magis veritati & Hebra-„ ico concordet Psalterio,&c.

Idem, in folio. Parisiis iisdem typis 1513. 1513.

Psalterium quintuplex ejusdem, studio Petri de Pratis editum, in folio. (*Cadomi*) Petri Olivier 1515. 1515.

Psalt. Lat. cum argumentis. 24. Parisiis 1524. 1524.

Psalterium,Proverbia, Ecclesiastes, & Canticum Cant. cum brevissimis annotat. ex Hebræorum commentariis,4. Parisiis,Rob.Steph.1528. 1528.

Psalterium vetus obelis & asteriscis distinctum, cum comment.S.Brunonis,studio JoannisCochlæi editum, in folio. Herbipoli 1531. 1531.

Psalt. Latinum cum tenoribus ad rectè pronuntiandum aptissimis,in 8. Lugduni,Bonhomme 1545. 1545.

Psalt. Latinè ex versione veteri Vulgata,& nova *Tigurina*, cum brevibus annotat. ex Hebræorum comment. 8. Parisiis,Rob. Stephani 1546. 1546.

Psalt. Latinum ex versione veteriVulgata & nova *Pagnini* cum iisdem notis sed fusioribus.in 8. Oliva Rob.Stephani 1556. 1556.

Psalterium Latinum juxta morem Ambrosianæ Mediolanensis Ecclesiæ,folio.Mediolani 1557. 1557.

Psalt. vetus à sexcentis mendis castigatum studio Guillelmi Lindani, in 8. Antuerpiæ , Guill. 1568.

Silvii 1568. in 8. Coloniæ, Alectorii 1576. In 8. Coloniæ, Host. 1568.

1571. Psalterium Latinum cum spatio interlineari, in 4. Lovanii, Joannis Bogardi 1571. 1586.

1576. Psalt. Lat. cum annotation. Petri Viel, in 16. Parisiis 1576.

1578. Psalterium Latinum ex recensione Gilberti Genebrardi, in 24. Parisiis, Dionysii Du Val 1578.

1581. Psalt. Lat. cum calendario multiplici & notis Genebrardi, in 8. Parisiis, Petri l'Huillier 1581.

Aliæ editiones. V. *ejusdem comment. in Psalmos.*

1586. Psalterium *charactere majori*, jussu Henrici III. editum, in 4. Parisiis, Mettayer 1586.

1657. Psalt. & Libri V. Sapientiales *charactere Sedanensi*, in 12. Parisiis, Sebastiani Martin 1657.

1663. Psalt. Romanum cum vetustissimis exemplaribus msc. summâ curâ collatum, & primariæ, antiquæ, veræ ac genuinæ lectioni restitutum. Romæ 1663.

1676. Psalterium Latinum ex duplici versione, una Vulgata & altera S. Hieronymi, 12. Parisiis 1676.

1683. Psalterii juxta editionem Romanam & Gallicanam editio, ex antiquis mss. exemplaribus digesta per Josephum Carum (*vel potiùs Thomasium*). *Præmittuntur varii SS. Patrum tractatus, sive præfationes de Psalterio, & ad calcem adjiciuntur Cantica consuetudinaria*, in 8. Romæ, typis Tynasii 1683.

Ex secunda parte præfationis. „ Præfationes excipit Psalterium ipsum ex duplici editione: quam „Romanam & Gallicam appellant. Harum utra„que est juxta LXX. Interpretes: utraque à S. Hie-

Hieronymo correcta; prior quidem Romæ S.Da-„ masi Papæ jussu: altera verò Bethlehem, utraque„ tandem in Ecclesiis frequentata,& Romana qui-„ dem Editio ad illam veterem Latinam interpreta-„ tionem pertinere non levi creditur conjecturâ. „

Psalt. Lat. ex duplici versione, *una Vulgata, altera eadem ad textum Hebr. reformata à Ludov.Du Pin* cum ejus notis, 8. Par. And. Pralard 1691. 1691.

Psalterium Latinum ex duplici versione, una Vulgata, altera S. Hieronymi cum notis Jacobi Benigni Bossuet, in 8. Lugduni, Anisson 1691.

Psalterium Latinum cum canticis, versibus prisco more distinctum & à Josepho Maria Thomasio novâ explicatione dilucidatum, 4. Romæ 1697. 1697.

Editiones Psalterii juxta Vulgatam cùm penè sint innumeræ,præcipuas duntaxat recensui.

Libri Sapientiales Latinè, 4. Parisiis, Georgii Wolf. 1491. In 8. Parisiis, Guil. Bossolezi 1537. Iidem in 16. Lugduni, Theobaldi Payen 1562. Parisiis, de Marnef 1566.

Novum Testamentum Latinum juxta Vulgatam editionem, V. *Idem Polyglotton*, 1584. 1599. 1602. 1614. 1673. 1698. V. *Idem Græcum* 1527. 1551. 1555. 1569. 1588. 1589. 1598.

N. Test. Lat. 8. Parisiis, Joannis Barbier 1507. 1507.

N. T. Latino-Germanicum, 4. Antuerp. 1509. 1509.

Novum Testamentum Lat. 8. Coloniæ 1522. 1522.

Novum Testamentum Lat. 8. Moguntiæ 1523. 1523.

Novum Testamentum Latinum, *accurante Rob. Stephano* (*ut ait ipse in respons. ad censuras Theol. Parisiens.*) in 16. Parisiis, Simonis Colinæi 1523. *Editio emendata elegantique charactere excusa.*

1524. N. T. Lat. in 12. Parisiis, Joannis Petit 1524.
1525. N. T. Lat. 8. Ibid. Guichardi Sotquand 1525.
1527. N. T. Lat. 2. vol. 16. Parisiis, Sim. Silvii 1527.
Novum Test. Latinum, in 8. Lugduni 1527.
1528. Novum Testamentum Latinum, in 12. Parisiis, Simonis Colinæi 1528. in 24. Ibidem, iisdem typis
1531. 1531.
N. T. Lat. 24. Parisiis, Ambrosii Girault 1531.
Novum Testamentum Latinum, in 24. Ibid. Joan. Kerbriandri 1531. In 12. Antverpiæ 1531.
1535. Novum Testamentum Latinum, in 12. Parisiis, apud Viduam Thielm. Kerver 1535.
1536. N. T. Lat. 16. Ibid. Yolandæ Bonhomme 1536.
1537. N. T. Lat. 2. vol. in 18. Antuerpiæ, Jo. Steelsii 1537. In 18. Parisiis, Guil. Bossolezi 1537.
1539. N. T. Lat. 16. Typis Francisci Gryphii 1539.
1540. N. Test. Lat. in 16. Ibid. Joannis Barbou 1540.
1541. Novum Testamentum. Breves variarum tralationum annotationes, adjectâ veterum Latinorum exemplarium mss. diversâ lectione, cum præfatione Rob. Stephani, 2. vol. in 8. Parisiis, ex officina Roberti Stephani 1541.

Aliæ editiones Stephani 1543. 1545.

„Robertus Stephanus Lectori. Quum ante „quinque annos collectis mss. iisque antiquissimis „codicibus adornaremus Novi Testamenti impres„sionem, in cujus marginibus, præter veterum co„dicum lectionem, varia quoque doctissimorum „hominum tralatio abscriberetur: Amicorum in „Hebraica & Græca lingua exercitatissimorum „consilio adducti, eo animi proposito facilè de„stitimus & supersedimus tantisper, dum illi nobis

bis explicassent partem aliquam Hebraismorum,„ qui in Novo Testamento sunt plurimi: ut eo-„ rum accessione & necessario corollario nostri„ margines excolerentur atque exornarentur. Hoc„ autem cùm illi libenter & propensè nobis præsti-„ tissent, obsequii nostri nos pœnitere non po-„ tuit... Posteà sedulam dedimus operam, ut istæ„ linguæ Hebraicæ observatæ proprietates, & quæ-„ cumque ad Novi Testamenti explicationem col-„ legeramus, prælo committerentur... Est præte-„ rea quòd te latere nolim, veterem tralationem eâ„ fide & religione excudimus, ut ne voculam qui-„ dem prudentes & scientes mutaverimus. Deinde„ lectionem veterum codicum Latinorum cum„ Græcis libris congruentem in margine interiori„ collocavimus.„

Hujusmodi editio Novi Testamenti, quæ in„ omnium cedebat utilitatem, eorum inprimis,„ qui Hebraicam & Græcam linguam non calle-„ bant, ab omnibus probari merebatur; notata„ tamen fuit gravissimâ Doctorum Parisiensium„ censurâ, etiamsi plurimæ ibi legerentur notatio-„ nes, quæ in bonam partem sumi poterant, ut„ potè viri potiùs Grammatici, quàm Theologi.„ Cùm autem quasdam ille notas, quæ novis Pro-„ testantium opinionibus favere videbantur, ni-„ mis incautè inserere affectasset, hac notâ à Theo-„ logis jam in eum exulceratis meritò inustus est.„ *Ita Rich. Simon cap. 39. Hist. Crit. Commentat. in N. T. pag. 566.*

Novi Testamenti Vulgata quidem editio, sed quæ ad vetustissimorum utriusque linguæ exem-

plari-

plarium fidem nunc demum emendata eſt diligentiſſime, ut nova non deſideretur; adjectis ſcholiis & quibusdam locis ita locupletibus, ut pro commentariis ſufficere poſſint, authore Iſidoro Clario &c. 2. vol. in 8. Venetiis, Petri Schoiffer 1541. *Alia editio* 1544.

N. Teſt. Lat. cum ſpatiis interlinearibus, in 4. Pariſiis, Simonis Colinæi 1541. 2. vol. in 16. iisdem typis 1541.

Novum Teſt. Latinum, 2. vol. in 16. Pariſiis, Ambroſii Girault 1541.

Novum Teſtamentum Lat. 8. Moguntiæ 1541.

1542. Novum Teſt. Lat. in 12. Antuerpiæ, Joan. Richardi, in ædibus Joannis Steelſii 1542.

1543. Novum Teſtamentum Latinum haud pœnitendis ſacrorum Doctorum ſcholiis Joannis Benedicti curâ concinnatis illuſtratum, in 8. Pariſiis, Simonis Colinæi 1543.

Aliæ edit. cum ſcholiis Benedicti. 1551. 1554. 1563.

„Jo. Benedictus Lectori. Deſiderabas ex noſtra „Bibliorum editione ampliora in Novum Teſta„mentum ſcholia, quibus adjutus difficiliora Vul„gatæ editionis loca intelligeres. Tuo itaque ſatis„facere cupiens deſiderio, ſelectiſſimas ex ſacrorum „Doctorum in divinam Scripturam accommoda„tisſimis ſcriptis ſententias collegi quoad potui „meliùs; eaſque locis quibuſvis novi inſtrumenti „aptiſſimas ſtudiosè adjeci. Conſideravi inſuper „maximè huic rei conducere, ſi virorum & loco„rum inſignium hiſtorias deſcriberem, atque ſuis „quæque locis aptarem, idque audacius fortè „quam doctius aggreſſus priori adjeci editioni

(quæ

(*quæ cum Vet. Testamento anno* 1541.*publicata est*) in studentium non parvum sublevamen & commo-„ dum. Cujus quidem editionis si fueris immemor,„ notabis abundantiam peregrinæ editionis ad no-„ stram, asterisco defectum, & item obelo: dissidi-„ um, numeris 1.2.3.&c. Scholia verò alphabeticis„ literis a. b. c, &c. Annos præterea à Christo nato„ suis accommodavi historiis ad finem Actuum A „ postolorum. Cætera si quæ sint signa, tuo studio„ facilè ipse conjicies. Vale.„

„Optimum sanè Joan Benedicti consilium fuit, (*inquit Rich. Simon cap.* 40. *Hist. Crit. Comment. in N. T. pag.* 588.) „ editio quippe Vulgatæ versio „ nis his omnibus instructa notis plurimos potuis „ set juvare, si opus suum auctor fideliter & accuratè,„ concinnasset. Sed nec ipsum Græcum textum „ consuluisse videtur; suas ut plurimùm notas ex-„ cerpsit ex Cajetano, Erasmo, FabroStapulensi; pu-„ ram integramque editionem Vulgatam, adjectis„ duntaxat observationibus criticis, profitetur dare„ in lucem, ex Græco tamen textu (*scilicet ut ab E-„ rasmo & Fabro legitur*) eam quibusdam in locis re-„ cognovit.„

Novum Testamentum Latinum *charactere majori* cum variantibus lectionibus & brevibus variorum tralationum annotationibus *juxta editionem anni* 1541. 2. vol. in 12. Parisiis, Roberti Stephani 1543.

Nov. Test. Lat. in 16. Parisiis, Jacobi Fezandat, Oliverii Mallard 1543.

Novum Testamentum Latinum, in 8. Antuerpiæ, Graphæi 1543.

N.

1544. N. T. L. 2. vol. 16. Parisiis, Sim. Colinæi 1544.

Novum Test. Lat. brevibus variarum translationum annotationibus illustratum, adjectis scholiis Isidori Clarii &c. in 8. Antuerpiæ, Joannis Steelsii 1544.

1545. Nov. Test. in 16. Parisiis, Joan. Barbæi 1545.

Nov. Test. Lat. cum variis lectionibus, 2. vol. 12. Ibid. Rob. Stephani 1545.

Nov. Testamentum Lat. in 8. Antuerpiæ 1549.

1546. N. T. L. 2. vol. 16. Antuerp. Jo. Steelsii 1546.

1551. N. Test. Lat. cum scholiis Jo. Benedicti jam de integro recognitum, 2. editio, 2. vol. in 16. Parisiis 1551.

N. Test. Lat. in 16. Parisiis, Bonhomme 1551.

1552. N. Test. Lat. cum figuris, in 16. Parisiis, apud Viduam Francisci Regnault 1552.

1553. N. T. Lat. 12. Ex offic. Caroli Stephani 1553.

Nov. Test. Lat. Lugduni, Joan. Frelonii 1553.

1554. Novum Test. Lat. cum scholiis Joannis Benedicti, in 12. Parisiis, Phil. Rithovei 1554.

Novum Testamentum Latinum, in 24. Ibid. apud Hæredes Carolæ Guillard 1554.

Novi Test. Latina editio cum glossulis & variantibus lectionibus excerptis ex antiquis cod. mss. à Tacito Nicolao Zegero adornanda post annum 1555. *de qua hæc ait in peroratione Epanorthotis seu Castigationum in N. Testam. anno* 1555. *editarum.*

„Animus est Exemplar unum Novi Instru„menti accuratissimè recognoscere atque adorna„re in novam quandam editionem, in qua re„stituta erunt non modò ista omnia, quæ Casti-

ga-

gator hic noster restituenda admonet, adductis„ ubique ferè rationibus seu testimoniis; verùm e-„ tiam alia innumera, quæ non perinde opus ha-„ bent ut fulciantur testimoniis vel quòd jam olim„ sint recepta, vel quòd ferè sint leviuscula. . . „

Porrò ipsa, quam paramus, Novi Testa-„ menti editio, quo sit aliquando futura gratior„ atque utilior, habitura est raras quasdam anno-„ tatiunculas solis marginibus insertas, ibique ubi„ omnino videbuntur ad aliquam verborum elu-„ cidationem necessariæ; & quatenus patientur„ marginum capacitates. Fuerunt quidem & alii„ nonnulli (*Robertus Stephanus*, *Isidorus Clarius*,„ *Joannes Benedictus*) qui idem præstare conati sunt„ præsertim ex Academia Parisiensi; sed nemo tan-„ ta cum diligentia, (de Novo tantùm loquor Te-„ stamento) nemo tanta cum circumspectione; ne-„ mo tot sic undique conquisitis ad rei certitudi-„ nem testimoniis.„

Ferè enim nonnisi codicum veterum scilicet„ collatione cum lectione Græcanicæ editionis mo-„ derna freti castigarunt ut potuerunt: nullo ad„ fulciendam veritatem conscripto vel indice vel„ libello; nulloque adversus vitia, quæ itidem in„ futurum contrahi possunt, confecto remedio;„ præter hoc quod nos nihil ferè non pervesti-„ gantes deprehendimus eos ipsos codices, quos„ nonnulli castigatores pro admodum antiquis ha-„ buere, vix ante annos trecentos aut quadringen-„ tos, & plures etiam eorum longo intervallo citrà„ descriptos fuisse. Multis enim quæ nos passim„ citamus (*quæ recensuit in fine præfationis ex qua*„

quæ-

„*quædam in ultima ſectione hujus operis exſcripſi-*
„*mus*) nominatim exemplaria tam ſunt vetuſta,
„ut nonnulla deſcripta credantur ante annos o-„
„ctingentos aut nongentos, ne quid plus dicamus,
„veluti exemplar Evangelicum Caroli Magni: &
„exemplar item Evangelicum Guerenfredi in El-
„ſtenſi; ita ut nonnulla ob vetuſtatem vix legi
„potuerint.

„Eandem hanc palæſtram exercuit & Henri-
„cus Gravius, vir omni diſciplinarum genere per-
„politus, qui codicem ſuum, nihil obſtante quòd
„editionis eſſet Roberti Stephani, ſtudioſiſſimè
„caſtigavit; quem & in hoc adornaſſe videtur,
„ut tandem ſic prælo committeret proditurum in
„publicum; id quod præſtare non potuit, præma-
„turâ morte hùic ſeculo ſubtractus. Verum nos
„tandem eundem nacti codicem, deprehendimus
„ipſum plus æquo fiſum fuiſſe caſtigationibus Era-
„ſmicis, & editioni Græcæ, nullis conſultis ſcripto-
„ribus antiquis, eoque multa caſtigaſſe ſiniſtrè &
„præpoſterè, quod tamen utriuſq; viri pace dictum
„ſit. Speramus autem hanc ipſam editionem divi-
„ni numinis favore propediem prodituram.„ *Ha-*
ctenus Zegerus.

1556. Nov. Teſt. Lat. in 16, Pariſiis, Menier 1556.

Novum Teſtamentum Latinum, in 16. Ibid. apud Viduam Franciſci Regnault 1556.

N. Teſt. Lat. 16. Lugduni, Jo. Frellonii 1556.

1559. Nov. Teſt. Lat. in 16. Pariſiis. Merlin 1559.

N. Teſt. Lat. 24. Pariſiis, Jo. Ruellii 1559.

1560. Nov. Teſt. Lat. in 16. Lugduni, apud Hæredes Sebaſtiani Gryphii 1560.

No-

Novum Testamentum Latinum, 2. vol. in 16. 1562.
Antuerpiæ, Joannis Steelsii 1562.

Nov. Test. Lat. in 16. Parisiis, Marnef 1563. 1563

Nov. Test. Lat. cum scholiis Jo. Benedicti, in 16. Ibidem, Desboys 1563.

Novum Testamentum Latinum *cum spatiis interlinearibus*, 4. Lovanii, Barth. Gravii 1563.

Novum Test. Latinum, in 8. Venetiis 1564. 1564

N. Test. Lat. in 16. Lugduni, apud Hæredes Sebastiani Gryphii 1564.

Nov. Test. Lat. in 24. Antuerpiæ, Christoph 1569.
Plantini 1569. In 16. Lugd. Ant. Gryphii 1569.

N. Test. Lat. 8. Venetiis, apud Juntas 1572. 1572.

N. Test. Lat. in 16. Lugd. Ant. Gryphii 1578. 1578.

N. T. Lat. 24. Antuerp. Christ. Plantini 1584. 1584.

N. Test. Lat. ex correctione Romana, in 16. Ro- 1607.
mæ, è Typographia Vaticana 1607.

Novum Test. Lat. in 16. Samieli *in Lotharingia*, 1613.
Philippi du Bois 1613.

N. Test Lat. 24. Lugd. Mich. Chevalier 1619. 1619.

N. Test. L. 24. Parisiis, Caroli Hulpeau 1627. 1627.

Nov. Test. Lat. Petro Cardinali Berullo nun- 1628.
cupatum, in 32. Parisiis, Sebastiani Huré 1628.

N. Test. Lat. 8. Parisiis, Antonii Vitré 1644. 1644.

N. T. Lat. 24. Coloniæ, Jodoci Kalcovii 1646. 1646.

N. Test. Lat. 8. Parisiis Sebastiani Huré 1648. 1648.

Nov. Test. Lat. *typis nitidissimis*, 2. vol. in 12. Parisi- 1649.
is, è Typographia Regia 1649.

N. Test. L. 24. Parisiis, Loyson Bouricant 1651. 1651.

Nov. Test. Lat. *cum summariis charactere Sedanensi*, in 12. Parisiis, Sebastiani Martin 1656. 1656.

1657. Nov. Test. Lat. *sine summariis charactere Sedanensi*, in 12. Parisiis, Sebastiani Martin 1657.

1660. N. Test. Lat. cum annotationibus Henrici Holden, 2. vol. in 12. Parisiis, Caroli Savreux 1660.

1662. N. Test. Lat. 12. Parisiis, Sebast. Martin 1662.

1664. Nov. Test. Lat. in 24. Lugduni, Boissat 1664.

1674. N. Test. L. 16. Parisiis, Petri De Laulne 1674.

Nov. Test. Lat. 2. vol. in 8. Lovanii, Martini Hullegacerda 1674.

1679. Nov. Test. Lat. in 24. Coloniæ 1679. In 12. Lovanii 1679.

Novum Testamentum Latinum cum considerationibus Christianis Paschasii Quesnel Latinè redditis, 8. vol. in 16. Lovanii, Denique 1694.

1695. Nov. Test. Lat. cum notis brevissimis Caroli Huré, 2. vol. in 12. Rotomagi 1695.

N. T. L. 12. Parisiis, Ludovici Roulland 1695.

1696. N. T. L. cum notis Car. Huré, 16. Bruxel. 1696.

1697. N. T. L. 12. Lovanii, Guill. Stryckwant 1697.

1698. N. T. L. 12. Bruxellis, Eug. Henr. Fricx 1698.

1703. Nov. Test. Lat. cum præfatione D. Langlet, in 24. Parisiis, Florentini De Laulne 1703.

Idem cum ejus præfatione & brevissimis notis, in 24. Ibidem, iisdem typis 1703.

1704. Novum Testamentum Latinum, in 24. Bruxellis, Fricx 1704.

Quatuor Evangelia & Acta Apostolorum Latinè, in 4. Lovanii 1569.

Quatuor Evangelia & Apocalypsis, Lat. *charactere Gothico*, in 12. Parisiis, Joannis Petit 1515.

Epistolæ D. Pauli cum brevissimis notis Ægidii Del-

Delphi, in 4. Parisiis, Ulrici Gering 1491.

Epistolarum Pauli duplex versio Latina, una Fabri ex Græco, altera Vulgata, cum comment. ejusdem Fabri Stapulensis, in folio. Parisiis, 1512. 1515. In 4. Coloniæ 1531.

Epistolæ Apostolorum & Apocalypsis, in 8. Parisiis, Henr. Stephani (*patris Roberti*) 1507.

Epistolæ Apostolorum Lat. 8. Parisiis, Joannis à Prato 1519. 1522.

Epistola D. Pauli ad Romanos juxta Vulgatam editionem ad textum Græcum plurimum recognitam à Jacobo Sadoleto (*hæc recognitio facta est non multo post urbis direptionem circa ann.* 1527.) V. *Ejus comment. in eandem*, 8. Venetiis 1536. 2. editio, in folio. Lugduni 1536. Eadem. V. *Ejus opera*, 8. Moguntiæ 1607.

Apocalypsis S. Joannis, in 12. Parisiis 1510.

SECTIO QUARTA.

BIBLIA LATINA VULGATA à Protestantibus aut cum illorum notis edita.

Biblia sacra diligenter recognita & emendata, *Annus*
non paucis locis, quæ corrupta erant, collatione *editio-*
Hebraicorum voluminum restitutis, cum præfa- *nis.*
tione Andreæ Osiandri *senioris*, in 4. Nurembergæ, 1522
Friderici Peypus 1522.

Ex præfatione. „ Cùm essent apud nos sacra, „ utriusque Testamanti Biblia typis excudenda... „ carebamus vetustis exemplaribus... In partem, „

„laboris invitatus, rogatusque ut expunctis erro-„ribus, quos typographorum incuria vel rerum „grammaticarum ignorantia invexerat... consul-„tis Hebræa veritate & Septuag. Interpretibus, „subodorarer quid esset legendum. Quod cùm „facere cœpissem, conferremque Latina Hebræis, „occurrebant nonnulla, quæ Interpres non fuerat „assecutus, vel parum commodè explicarat: quo-„rum aliqua placuit annotare... nonnulla verò „prudens dissimulavi aliis vel tempori vel authori „reservans, quòd ejusmodi essent, quæ nuda & suis „rationibus orbata non viderentur tutò in lucem „proditura.

Biblia Latina ex antiquissimis autographis emendata, 6. vol. in 8. Argentorati, Joannis Knoblochi 1522.

Biblia Latina ad vetustissimorum emendatissimorumque codicum fidem recognita cum versione Latina Nov. Test. ab Erasmo, in 4. & 4. vol. in 8. Basileæ 1522.

1523. Biblia Latina cum præfatione Andreæ Osiandri, in fol. Nurembergæ, Friderici Peypus 1523.

1524. Biblia Latina, in 4. Tiguri 1524.

1526. Biblia Latina, in 8. Argentorati 1526.

1527. Biblia Latina ex antiquissimis exemplaribus restituta cum præfatione Joannis Petræi, in 4. Noribergæ 1527.

1529. Biblia Latina, eadem, 8. Ibid. Jo. Petræi [illegible]29.

1530. Biblia Latina cum notis, in folió. Basil[illegible] ex officina Frobeniana 1530.

Biblia Latina juxta veterem translationem quâ huc usque Latina utitur Ecclesia ex antiquissimis &

& recentioribus exemplaribus diligentissimè collatis, & sicubi dissentiebant, consultis fontibus, fidelissimè restituta *cum præfatione in qua hæc leguntur: Ordinem librorum consuetum servavimus, apocrypha indicavimus*, in folio. Norimbergæ, Friderici Peypus 1530.

Biblia Latina ad veritatem Hebraicam restituta, in 8. Argentorati, Joan Schotti 1535. 1535.

Biblia Latina V. & N. Testamenti juxta Vulgatam editionem ad Hebraicam veritatem candori pristino restituta, 8. *absque nomine loci & Typographi* 1535. *Eadem forsan ac præcedens editio.*

Biblia Lat. cum annotat. *ex editione Rob. Stephani*, fol. Lugduni, Joan. Crispini, in ædibus Vincentii de Portonariis 1536. Venetiis, Vincentii de Portonariis 1536. *Una eademque editio.* 1536.

Biblia Latina, *ad quorum calcem legitur:* Biblia quibus hactenus usa est Ecclesia Latina, fol. Lugduni 1536. *Eadem forsan editio ac præcedens.*

Biblia Latina juxta Vulgatam editionem, & eam quàm haberi potest emendatissimam, cui in Novo Testamento Desid. Erasmi versionem apposuimus, 2. vol. fol. Basileæ, Frobenii 1538. 1538.

Biblia Latina Vulgatæ editionis, sed ad Hebraicam lectionem accuratè emendata (*vel potius interpolata*) studio Conradi Pellicani cum ejus commentariis, 7. vol. fol. Tiguri 1532-38.

Ex præfatione. „ Translationem Vulgatam D. „ Hieronymi titulo adhibuissem, si meo licuisset, „ arbitrio agere; sed rogatus à fratribus & à chal- „ cographo, cùm jam liber commentariorum præ- „ lo subjiciendus esset, ut veterem textum alicubi, „

„emendarem... Amicorum meorum consilio & „precibus obsecutus, translationem quæ sub Hie- „ronymi nomine in Ecclesiis recepta est, interpola- „tam reddidi.„

1540. Biblia Lat. Lugd. Jac. & Ægid. Huguetan 1540.

Biblia Lat. 8. Ibid. *absq; nomine Typogr. 1540.*

Biblia Latina, 8. Lugd. in ædibus Ant. Vincentii 1540. Venetiis, Ant. Vincentii 1540. *Eadem editio.*

1541. Biblia Latina, in folio. Basileæ, Froben. 1540.

Bibliorum opus sacrosanctum, vulgatis quidem characteribus sed incredibili studio diligentique ad primævum receptæ per Ecclesiam Romanam editionis candorem revocatum, adhibitis per omnia quàm plurimis fide dignis exemplaribus &c. Accessit etiam tertius Macchabæorum liber novissimè additus quem priores impressiones non habebant. *Ad calcem legitur*: Biblia sacra juxta veterem translationem, quâ huc usque Latina utitur Ecclesia, ex antiquissimis & recentioribus exemplaribus diligentissimè collatis fideliter restituta & excusa, fol. Lugduni, *absque nomine Typographi*, â partu Virginis 1541.

1544. Biblia Lat. cum Novo Test. Erasmi & præfatione Jo. Brentii, fol. Lipsiæ, Volrabii 1544.

Biblia Latina ex postremis orthodoxorum Doctorum vigiliis ad Hebraicam veritatem & probatissimorum ac manusc. exemplarium fidem restituta, cum argumentis &c. 8. Basileæ, Nicol. Brylengeri 1544.

1545. Biblia Latina cum annotationibus ex editione Ro-

Roberti Stephani, fol. Lugduni, ſub inſigni Salamandræ 1545.

Eadem, fol. Lugduni, apud Viduam Jo. Criſpini ſub inſigni Salamandræ 1546. 1546.

Eadem, fol. Ibid. Jacobi Juntæ typis Theob. Pagani 1546. *Non triplex ſed eadem eſt editio.*

Biblia Latina Vulgata, 8. Baſileæ 1554. 1554.

Biblia Latina cum figuris *vulgò du petit Bernard*, 8. Lugduni, Joan. Tornæſii 1554.

Biblia Latina *charactere minutiſſimo.* Robertus Stephanus Lectori. En tibi Bibliorum Vulgata editio, in qua juxta Hebraicorum verſuum rationem ſingula capita verſibus diſtincta ſunt numeris præfixis, qui verſuum numeris in concordantiis noſtris reſpondent &c. in 8. Oliva Rob. Stephani 1555. 1555.

Biblia Latina *minutioribus characteribus, verſibus numerorum diſtinctione notatis*, 8. Lugduni, Ant. Vincentii 1555. 1556. *Eadem eſt prorſus editio.*

Ex monitione Typographi. „ Biblia ſacra quum jam non ſemel variis tum typis tum formis emiſerim, ſicque paſſis ulnis accepta, ut ne unum quidem aut alterum nobis ſupereſſet exemplar... id operis minutioribus quàm anteà unquam excudi placuit characteribus... Deinde quæ ad ſacrarum ſenſum literarum pertinere viſa ſunt non omiſſurus, Hebræorum ſecutus morem, verſus quoslibet notandos curavi... quò ſenſa ipſa certis diſtincta verſibus clariùs innoteſcerent, & minori negotio linguæ ſanctæ candidati concordantias, commentaria &c. conſulere poſſent.„

Utraque editio prima eſt his diſtincta verſibus;

 jam

jam verò anno ſcilicet 1551. Novum Teſtamentum Græcum cum duplici verſione Latina verſibus diſtinxerat & emiſerat in lucem Rob. Stephanus harum diviſionum auctor, ut refert Henricus ejus filius in præfat. Concordantiarum Græcarum Novi Teſtamenti Græci; idem Concordantias Bibliorum juxta hujusmodi verſuum diſtinctionem hoc anno edidit.

1556. Biblia Latina ad optima quæque veteris, ut vocant, tralationis exemplaria ſummâ diligentiâ parique fide caſtigata, cum figuris, in folio. Lugduni, Joannis Tornæſii 1556.

1557. Biblia utriuſque Teſtamenti [*Latinè : Vetus juxta editionem Vulgatam, & verſionem Sanctis Pagnini cum annotationibus quæ dicuntur Vatabli. Novum, ſecundùm Vulgatam veterem, & Novam Theodori Bezæ (cujus hæc eſt prima editio) cum ejus notis; additis quoque notis Claudii Baduelli in libros Vet. Teſtamenti, quos Proteſtantes vocant, Apocryphos.*] 3. vol. in folio. Oliva Roberti Stephani. *Novum Teſtamentum editum anno 1556, Vetus*, 2. vol. *anno 1557*.

„*Ex hac Epiſtola.* „ Veteris Interpretis tralatio-„nem in interiori paginæ parte minutioribus lite-„ris excuſam damus, ad vetuſtisſima exemplaria „accuratisſimè emendatam, verſibuſque, ut in He-„braicis codicibus, diſtinctam. In exteriori autem „parte interpretationem Sanctis Pagnini crasſiori-„bus literis excuſam damus... Sed nihilne, dicet „aliquis, præter Sanctis laborem & induſtriam hæc „editio nobis affert? Imò vero duorum doctisſi-„morum virorum in hanc ipſam interpretationem „collatas operas accipis. Nam quum illum Franci-

ciſcum Vatablum. . . à Sanctis interpretatione„ non raro diſcedere ſolitum (nunquam tamen„ ſine optima & manifeſta ratione) animadver-„ tiſſemus, ejus quoque labore magnum huic„ translationi adjumentum attulimus. Siquidem„ ex ejus prælectionibus, quas Bertinus *le Comte*. . . „ ex ejus ore fideliter exceperat, & exceptas cum„ illo ipſo communicaverat, non ſolùm ii loci,in„ quibus Sanctes minùs perſpicax fuerat, à nobis„ caſtigati fuere, ſed etiam ſæpenumerò apertio-„ ra & uſitatiora dicendi genera in locum obſcuri-„ orum quorumdam & ab uſu Latini ſermonis re-„ motiorum ſubſtituta; adeò ut illius interpreta-„ tionis inchoatæ atque rudis expolitio huic uni„ Vatablo accepta ferri debeat. &c. „

Quod autem ad Novum Teſtamentum attinet,„ Theodori Bezæ interpretationem excudimus,„ quam te aliter ſequi nequaquam volumus, quàm„ ſi certiſſimis argumentis in ſuis annotationibus„ illi fidem facere viſus tibi fuerit. . . In transfe-„ rendis autem Apocryphis libris, ſuam nobis ope-„ ram navavit Claudius Baduellus,Complutenſem„ editionem (quod emendatior nulla extaret) ſe-„ cutus. Addidit ad ſuam interpretationem & an-„ notationes &c. „

Sub Vatabli nomine (*ait Rich. Simon cap.*„ 20. *Diſquiſ. Crit. de variis Bibl. edition. pag.* 186.)„ multa Bibliorum exemplaria Latina circumfe-„ runtur, quæ tamen illius non eſſe in confeſſo eſt,„ apud omnes. Robertus Stephanus doctiſſimi il-„ lius viri nomen ementitus fuit, ut hac arte fa-„ ciliùs incautos deciperet, quandoquidem editio„

„illa, quæ prodiit ex officina Roberti Stephani „anno 1545. quasi ex Vatabli prælectionibus ac „notis integra excerpta fuisset, Leonis Judæ „Zuingliani (*sive Tigurinam*) versionem exhibet „cum annotationibus quæ magnam partem ex Ju-„dæis præsertim R. David Kimhi & Johanne Cal-„vino, aliisque Protestantibus sumptæ fuerunt. *Hæc autem quæ dicuntur de Calvino intelligi debent de hac secunda editione anni* 1567. *non verò de priori; siquidem anno* 1545. *quidpiam in sacras literas Calvinus nondum emiserat in lucem.*

Biblia Latina, 4. Basileæ 1557. In 8. Ibid. Brylengeri 1557.

1558. Biblia Latina cum figuris, in 8. Lugduni, Tornæsii 1558.

1559. B. Lat. cum figuris, fol. Ibid. iisdem typis 1559.

1561. Biblia Latina, 8. Lugduni 1561.

1562. Biblia Lat. 8. Lugduni, Guill. Rouillii 1562.

Biblia Latina. Ibid. Sebast. Honorati 1562.

Biblia Latina, 8. Basileæ, 1562.

1564. Biblia Latina diligentiâ, curâ, studio singulari elaborata, déque sententia doctissimorum virorum imprimis lingvæ Hebraicæ peritorum plurimis in locis emendata, cum procemio Joannis Brentii in folio & 4. Tubingæ, 1564. Eadem, in folio. Francofurti 1564.

Biblia Lat. fol. Francofurti & Tubingæ 1564.

1565. Biblia Latina Vulgatæ editionis à Paulo Ebero correcta (*seu interpolata*) quibus adjecta est Germanica Lutheri versio, 4. Wittebergæ 1565.

„Paulus Eberus Vulgatam sic reformavit, ut„ versio planè alia, quam novantiquam dicere pos-„ sis,

ſis, enata inde fuerit. „ *Kortholtus de variis Bibliorum editionibus cap.* 15. §. 21.

B. Lat. ad optima exemplaria recognita cum præfat. Hentenii, fol. Lugduni, Rovillii 1566. 1566.

B. L. cum figuris, 8 Lugd. Antonii Vincentii 1566

Eadem cum figuris, in 8. Ibidem, Rovillii 1567.

Biblia Latina, 8. Ibid. Tornæſii 1567. in 8. Ibid. Barth. Vincentii, Antonii Vincentii 1568. 1567-68.

Eadem forſan editio.

Biblia Latina cum præfatione Hentenii, in fol. Lugduni, Guill. Rouillii 1596. *Eadem editio ac quæ anno* 1566. *in lucem prodiit.* 1569.

Biblia Lat. 5. vol. 8. Lugd. Guil. Rouillii 1569. In 4. & 8. Baſileæ 1569. In 8. Francofurti 1569.

Biblia Latina ad vetuſtiſſima exemplaria caſtigata, 2. vol. in 8. Francofurti 1571. 1571.

Biblia Latina cum Novo Teſtamento Eraſmi, 2. vol. in 4. Baſileæ 1572. 1572.

Biblia Latina ad probatiſſima exemplaria caſtigata, in 8. Ex officina Santandreana 1574. 1574.

Biblia Lat. 2. vol. in fol. Baſileæ 1577. 1577.

Biblia Latina, in 4. & 8. Baſileæ, ex officina Brylengeriana 1578. 1578.

Biblia Latina ad fontes Hebraici textûs emendata, cum brevi & perſpicua expoſitione Lucæ Oſiandri, inſertis locis Theologicis, 7. vol. in 4. Tubingæ 1578-80. 1578-80.

Aliæ editiones cum expoſitionibus Lucæ Oſiandri 1589. 1593 *bis* 1597. 1599. 1600. 1606. 1609. 1615. 1618. 1635.

„Lucas Oſiander (*inquit Mich. Waltherus in*

Officin.

Officin. Biblica Reposit. 1. *Theca* 4. *Arcula* 5.)
„non tam versionem novam adornavit, quàm
„veterem Latinam emendavit, suamque emen-
„dationem ad versionem maximè Lutheri accom-
„modavit. „

„Lucas Osiander loca quæ ab Interprete La-
„tino minùs benè reddita putavit, ex Hebræo in-
„terpretatus est, retentâ nihilominus veteris In-
„terpretis translatione in his locis, ut ex ea ve-
„lut collatione quid tam de sua quàm de antiqua
„versione judicandum esset, omnes cognoscerent....
„In multis quidem errat, dum faciliùs Latinum In-
„terpretem, quem non satis assecutus est, relin-
„quit. In hoc tamen meritò laudatur à Theolo-
„gis Tubingensibus illius consilium, quòd in sua
„Bibliorum editione vetustum *exemplar*, & longo
„Ecclesiarum omnium Occidentis usu receptum
„semper repræsentaverit. Similiter Andreas Osian-
„der Lucæ filius eandem interpretandi methodum
„sequutus, antiquam editionem Latinam unà cum
„suis castigationibus, patris exemplo, publici juris
„fecit. &c. „ *Ita Rich. Simon Disquisit. Critic. de
variis Bibl. editionibus sub finem cap.* 23.

Et cap. XI. *Hist. Crit. Versionum N. T. pag.* 147.
„Uterque Osiander eâdem methodo in Novo quàm
„in Veteri Testamento usus est; integrum enim
„Vulgatæ Latinæ textum cum correctionibus ex
„Græco, vulgarunt. Quando aliqua adsunt in textu
„Græco quæ in Latino desunt, ea tum inter duos
„uncinos adjiciunt; verba obscura aut ipsis non
„satis dilucida excusis alio charactere voculis sy-
„nonymis explicant; quæ quidem explicatio para-
phrasim

phrasim aliquando sapit. Obelos prætereà addi-„ derunt iis locis in quibus Latinus sermo Græco„ magis abundat. Consultiùs, ut mihi videtur, fuis-„ set ea vocabula ad marginem amandare potiùs„ quàm in ipso contextu reponere. „

Biblia Latina cum commentariis Conradi Pelli- 1582. cani, 4. vol. fol. Tiguri, Froschoueri *filii* 1582.

B. Lat. majori quàm antea studio ad Hebrai- 1583. cam veritatem & probatissimorum exemplarium fidem emendata, cum figuris, 8. Ex officina Santandreana 1583.

B. Lat. cum fig. 8. Lugd. Barth. Vincentii 1583.

B. Lat. ad optima quæque Vulgatæ editionis 1585. exemplaria summa diligentiâ castigata cum figuris, 2. vol. 8. Francofurti, Sigis. Feyrabend 1585.

Biblia Latina. V. *Biblia Polyglotta* 1586. 1586.

Biblia Latina cum præfatione Hentenii & figu- 1588. ris, 8. Lugduni Rouillii 1588.

Biblia Lat. cum figuris, 2. vol. 8. Basileæ 1591. 1591.

B. L. Lucæ Osiandri. 2. v. fol. Tubingæ 1589-92. 1589-92.

Biblia Latina ad optima quæque veteris & Vulgatæ editionis exemplaria castigata, in folio, 1593. Lipsiæ 1593.

Biblia Latina Vulgata ex recensione Lucæ Osiandri *(absque notis marginalibus)* cum judicio Consistorii Theologici in Ducatu Wirtembergico, in 4. & 8. Tubingæ, Gruppenbachius 1593.

Ex hoc judicio. Cùm diu jam à Theologiæ„ studiosis expetita sint Biblia Latina, quæ præter„ antiquam translationem, ejusdem (ubi id neces-„ sitas postulat) correctionem contineant, placuit„ ut hisce nundinis studiosa juventus voti sui com-„ pos

„pos redderetur, editis hisce Bibliis, quæ usitatæ „Latinæ translationis castigationem humiliori ac „tenuiori typo expressam, eámque ex Lucæ Osian„dri commentariis Biblicis transsumptam exhibe„ant &c.

1594. B. Lat. cum fig. fol. Lugd. Th. Soubron 1594.

1595. Biblia Lat. cum figuris, in 8. Basileæ 1595.

1596. Biblia Lat. Vulgata. V. *Biblia Polyglotta* 1596.

1597. Biblia Latina secundùm veterem seu Vulgatam translationem ad fontes Hebræi textûs emendata & perspicuâ explicatione illustrata, insertis etiam præcipuis locis communibus, studio Lucæ Osiandri, 2. vol. in fol. Tubingæ, Gruppenbachii 1597.

Biblia Latina secundùm Hebræam & Græcam veritatem per Lucam Osiandrum perpurgata & ad versionem Germanicam Lutheri concinnata, 4. Jenæ, Grossii 1597.

1598. Biblia Latina ad vetustissima exemplaria nunc recèns castigata Romæque revisa, cum præfatione Hentenii & figuris, in 8. Lugduni apud Hæredes Guill. Rouillii 1598. 1600. *Eadem forsan editio ac præcedens anni* 1588.

Biblia Latina diligentiâ & studio singulari elaborata & plurimis in locis emendata, Desid. Erasmi versione Novi Testamenti juxta priorem appositâ, in folio. Lipsiæ 1598.

1599. Biblia Lat. Vulgata. V. *Biblia Polyglotta* 1599.

Biblia Latina à Luca Osiandro perpurgata &c. 4. Jenæ, Lipsiæ, Hanoviæ 1599. *Eadem forsan editio ac anni* 1597.

1600. Biblia Latina cum observationibus Andreæ Osiandri, (*Junioris*) Lucæ filii, quæ præter anti-

quæ

quæ lectionis necessariam correctionem & difficiliorum locorum succinctam explicationem ex commentariis Lucæ Osiandri, multas insuper observationes ex Theologicis *Jacobi Andreæ*, *Ægidii Hunnii*, *Nicolai Selnecceri*, *Hieronymi Welleri*, *Andreæ Althameri &c. DD. Lutheranorum* lucubrationibus excerptas & ad præsentem Ecclesiæ (*Lutheranæ*) statum accommodatas continent, fol. Francofurti & Tubingæ 1600.

Aliæ editiones 1606. 1609. 1611. 1618. 1635.

Biblia Lat. ex Vulgata & ex versione Tigurina cum notis Vatabli, *juxta editionem Roberti Stephani anni* 1545. 4. Hanoviæ, Cl. Marnii 1605. 1605.

Biblia Latina, secunda Bibliorum glossatorum editio ex recensione Andreæ Osiandri cum annotationibus marginalibus, in fol. Tubingæ 1606. 1606.

Biblia Latina secundùm veterem & Vulgatam translationem ad fontes Hebraici textûs emendata & brevi explicatione illustrata, &c. Studio Lucæ Osiandri, 3. editio, 3. vol. in folio. Francofurti 1609. 1609.

Biblia Latina eadem cum judicio Consistorii Wirtembergici, in 4. Tubingæ, Gruppenbachii 1609.

Biblia Sacra quæ præter antiquæ Latinæ versionis necessariam emendationem & difficiliorum locorum succinctam explicationem, multas insuper utilissimas observationes... continent. Estque quarta hæc editio (cùm quoad notas chronologicas, tum quoad cœteras glossas) prioribus & emendatior & multis modis locupletior per Andre- 1611.

Andream Osiandrum, fol. Francofurti, typis Matthiæ Beckeri 1611.

1614. Biblia Latina ad veritatem Hebraicam emendata, fol. & 8. apud Petr. Santandreanum 1614.

1618. Biblia Latina ex recensione Andreæ Osiandri, editio 5. cœteris prioribus emendatior, in *folio*, Francofurti, Erasmi Kempfferi 1618.

1625. Biblia Latina revisa, 4. Wittebergæ 1625.

1627. Biblia Latina, 8. Norimbergæ 1627.

1635. Biblia Latina ex recensione Andreæ Osiandri, editio 6. emendatior, fol. Francofurti, Hofmanni 1635.

1657. Biblia Latina Vulg. in fol. V. *Biblia Polyglotta Londinensia* 1657.

1664. Biblia Lat. ex recensione Andreæ Osiandri, 8. Stutgardiæ 1664.

Pentateuchus, Libri Josuæ, Judicum, Ruth & Regum. Novum Testamentum cum præfatione Martini Lutheri, fol. Wittebergæ, Nicolai Scheirleiz 1529.

Pentateuchus, Psalmi & N. T. 4. Londini 1535.

Pentateuchus Mosis (ex versione Vulgata) ad Ebraicam veritatem recognitus, & argumentis atque scholiis illustratus à Victorino Strigelio, 3. vol. in 8. Lipsiæ, Ernesti Voegelini 1566.

Psalterium translationis veteris correctum *à Mart. Luthero*, Wittebergæ 1529.

Idem cum nova præfatione Lutheri, 8. Ibid. 1537. 1538. *Eadem editio.*

„Præfatio. Statueram aliquoties Psalterium de„nuò Latinum facere quantâ possem proprietate. „Nec omninò desperaveram de scientia seu cogniti-

gnitione rerum. Sed deterruit me hactenus im „ peritia sermonis, quo ita propriè redderem, ut„ mihi ipsi aliquantulùm satisfecisse viderer. Nam„ in totum, ne ipso quidem Germanico Psalterio„ mihi satisfeci, in qua tamen lingua ut putà ma-„ terna & nativa videor mihi haud paulò plus„ valere quàm in Latina, postquam accessit nonnul-„ la exercitatio,.. Quare omisso studio Novi Psalte-„ rii Latine reddendi, suscepi interim Vulgatum & u-sitatum illud in Ecclesia Latina, quod Gallicum olim vocabant &c.

Psalterium Latinum ex quatuor translationibus, editionis Vulgatæ, S. Hieronymi; Felicis Pratensis & Sebast. Munsteri, & duabus paraphrasibus authoris Chaldæi & Joannis Campensis, in 8. Argentorati, ex officina Knoblochiana 1545.

Psalmi ex duplici translatione veteri & nova Pagnini cum notis, 8. Oliva Rob. Steph. 1556.

Psalmi ex recensione Petri Wirtembergii, in 12. Lipsiæ & Francofurti 1558. 1580.

Psalterium Latinum & Germanicum, 4. Francofurti ad M. 1561.

Psalt. Lat, cum familiari expositione Christoph. Corneri, 12. Lipsiæ, Vœgelii 1561. 1564. 1575.

Psalt. Lat. cum notulis Georg. Majoris, 12. Argent. 1566. Witteb. 1570. 8. Argentorati 1594.

Psalt. Lat. cum præfatione Lutheri & lemmatibus Adami Siberi, 12. Lipsiæ 1573. 1577.

Psalt. Lat. cum paraphrasi Bezæ, 8. Genevæ 1579. Antuerpiæ 1580. 2. editio auctior, 8. Genevæ 1581.

Psalt. Lat. emendatum cum brevibus notis, in fol. Wittebergæ 1581. In 8. Lipsiæ 1581.

Psalt. Lat. ad Hebr. veritatem emendatum & à Luca Osiandro illustratum, 8. Wittebergæ 1564.

Psalt. Lat. cum comment. Jo. Viccars ex decem linguis, fol. Londini, Octav. Pullein 1655.

Novum Testamentum Latinum novissimè recognitum cum præfatione Martini Lutheri, in folio. Wittebergæ 1529.

Nov. Testamentum Latinum, 4. Londini 1535.

Novum Testamentum Latinum cum præfatione Lutheri, in 8. Basileæ 1537.

Idem, 2. vol in 16. Lugd. Stephani Dolet 1541.

Idem, 16. Lugduni, Guillelmi Rouillii 1546.

Idem, 16. Lugduni, Antonii Vincentii 1556.

Nov. Test. Lat. cum additionibus paraphrasticis Zach. Matthesii, 4. Francofurti 1611. 1656.

Idem, in 24. Amstelodami 1670. 1677.

N. Test. Lat. ex Vulgata versione cum paraphrasi & adnotationibus Henr. Hammondi, ex Anglico sermone translatis à Joan. Clerico qui & suas notas adjecit, 2. vol. fol. Amstelodami, Ge. Galleti 1698.

N. Test. Lat. & Psalmi tachygraphicâ recentiori quam vulgus characteres adpellat, operâ Joannis Rich, in 32. Londini, Botlei, *absque anno*.

Evangelium Marci, 8. Basileæ, Oporini 1552.

BI-

BIBLIA LATINA

ex Hebræo à Recentioribus translata.

CODICES MANUSCRIPTI.

VEtus Teſtamentum, excepto Pſalterio, ad verbum juxta Hebraicam veritatem translatum ab Adamo Eſton. „ Hanc translationem„ penès ſe aliquando fuiſſe, ſed poſtea furto ſubre-„ ptam teſtatur Robertus Wakfeldus *(qui obiit* 1538.)„ in tractatu de Hebræorum codicum incorruptio-„ ne. „ *Hody de textibus SS. Scripturæ Originalibus, fol. Londini* 1704. *De eodem hæc habet Baleus, Centuriâ* 7. §. 15. *de Script. Britanniæ.* Et fertur totum„ Vetus Teſtamentum ab Hebræo in Latinum„ tranſtuliſſe.„

Vetus Teſtamentum ex Hebræo ad verbum in Latinum ſermonem verti cœptum ab Hadriano Cardinali titulo S. Chryſogoni, *ut ipſe ſcribit initio ſui operis* de ſermone Latino, *Baſileæ* 1518. *editi his verbis*: „ Erat in animo proſequi cœptum„ jam pridem opus, ſacros Veteris Teſtamenti libros„ ex Hebræo ad verbum in Latinum ſermonem ver-„ tendi.„

Vetus Teſtamentum Latinum ex Hebræo redditum à Rob. Shirwode *juxta Jacobum Tirinum in indice Auctorum in commentariis ſuis Biblicis citatorum, ubi hæc ait:* „ Rob. Shirwodus, Anglus, Conven-„ trienſis explanationem in Eccleſiaſten & verſio-„ nem Bibliorum ex Hebræo Latinam confecit an„ no 1520. Baleus de Scriptor. Britan.„ *At nihil de hac*

Bibliorum versione apud Baleum, qui translationes libri Ecclesiastæ duntaxat meminit.

Bibliorum Hebraicorum nova versio Latina „jussu Clementis VII. Pont. Max. tentata. „ Ego „tantùm (*ait Joannes Campensis in Epist. nuncupa-„toria Paraphraseos Psalmorum*) nativum quem-„dam gustum horum Psalmorum dare volui, futu-„rum sperans, ut olim Ecclesiæ consensu totum „Vetus Testamentum doctis & linguarum peritis „in nostram linguam transferendum committatur; „quemadmodum audio hunc nostrum summum „Pontificem Clementem VII. ante nuperrimam „Romanæ urbis expugnationem (*nempe ante an.* „*Chr.* 1526.) tentasse, ut videlicet ea provincia sex „Judæis & sex Christianis Hebraicè peritis manda-„retur.

Ejusdem rei meminit Joannes Cochlæus, præfat. in disceptat. de novis ex Hebræo translationibus, *ubi ait:* „ Clementem VII. voluisse per quos-„dam tum ex Christianis tum ex Judæis lingua-„rum peritos, restituere Veteris Testamenti cer-„tam & ab omni mendo repurgatam lectionem. *Et Steuchus Eugubinus præfat. in recognitiones N. T. hæc scribit:* „ Itaque *Judæi* impulerunt etiam „nuper Romanum Principem, ut nova, eo ju-„bente fieret editio, quæ profectò minimè esset „necessaria. „

Bibliorum Veteris Testamenti versio Latina ex Hebræo à Paulo Fagio, & Novi ex Græco à Martino Bucero suscepta, sed non absoluta, *si notis marginalibus vitarum Theolog. Germanorum à Melchiore Adami conscriptarum fides habeatur, ubi*

ubi legitur in vita Fagii: „ Biblia transferre incipiunt: „ *Quæ verba cum textu non congruunt.*„ Fagius & Bucerus auctore Cranmero in præclarum opus erant intenti, ut integra Biblia non„ tantùm proprietate sermonis, sed brevi interpretatione, locorúmque pugnantium aut difficilium enodatione illustrata ederentur. At Bucerus quidem in explicatione Novi Testamenti, Fagius in Veteris elucidatione elaborabant; sed„ progressum hujus laboris morbus utriusque mox„ intercepit, & Fagii mors insperata (*quæ accidit*„ *anno* 1550.) prorsus evertit. „*Idem in vita Fagii*„ *hæc ait:* „ In Cantabrigiensi Academia utrique„ domicilium constitutum est... Et Fagio quidem vetus instrumentum Legis, Bucero autem„ novum explicandum fuit designatum. Itaque„ Fagius a Jesaia Propheta, Bucerus à Joanne„ Apostolo & Evangelista exorsi, & aliquò usque„ uterque progressi sunt. „ *Ex his verbis patet de versione non hic agi, sed de explicatione sacrarum literarum, ut clarè scribit Jo. Baleus cent. 13. de script. Britan. Bucerum* præ cœteris Rex plurimi fecit & hospitio humaniter exceptum, curavit ut in altera„ regni sui Academia, Cantabrigiæ scilicet, sacras literas doceret, atque Testamentum Christi fideliter declararet.„

Pentateuchus ex duplici versione Latina. *Oxonii, Bibl. Collegii Corporis Christi, cod. 5. num. 1472. catalogi editi.*

Omnes Prophetæ exceptis Daniel & Abdia Hebr. & Latinè. *Ibid. cod. 8. num.* 1475.

Libri Josuæ, Judicum, I. Samuëlis, Psalmorum, Can-

Cantici Cantic. & Ecclesiastæ, Latinè ex Hebræo. V. *Iidem Hebraici mss. cod. O.*

Liber I. Samuëlis & II. Chronicorum Hebr. & Lat. in 8. *Bibl. Bodleiana cod. 9. num.* 1476.

Prophetiæ Hieremiæ, Ezechiëlis & Daniëlis Hebr. & Lat. in folio, *Bibl. Colbertina cod.* 1535.

Prophetæ minores duodecim ex Hebræo in Latinum versi sermonem à Joanne Sartorio cum ejus annotationibus. *Frisii Bibliotheca pag.* 494.

Job, Psalmi, Proverbia, quinque *Meghilloth*, Prophetæ majores & minores ex Hebræo Latinè „versi à Joanne Frisio. „ Ut fuit Joannes Frisius „Hebraicarum literarum amantissimus scientissi- „musque, de Bibliis Hebraicis libros ad interpre- „tandum difficiliores Latinè quàm propriissimè „convertit, nempe librum Jobi *& alios suprà lau- „datos*, quam suam interpretationem octo volu- „minibus comprehensam à suis aliquibus discipu- „lis è regione textus Hebraici à Rob. Stephano in „16. Parisiis excusi literâ bene pictâ describi cura- „vit anno 1550. Exemplaria & autographa Joannes „Jacobus Frisius Joannis Filius asservat. *Bibliotheca Frisii pag.* 440.

Job, Psalmi, Proverbia, Ecclesiastes, Canticum Canticorum & omnes Prophetæ ex versione Francisci Forerii, *Ex sermone ejus ad Patres Concilii Trident. comment. in Isaiam præfixo*: „ Quæ res effecit „ut me operæ pretium facturum existimarem, si „omnes libros Prophetarum ac Job, Davidis & Sa- „lomonis explicarem ac germanam Catholicam- „que sententiam summâ diligentiâ & studio, singu- „lis dictionibus examinatis dicendique formulis

He-

Hebræorum obſervatis, elicerem ac promulga-„ rem... in ſingulis libris locos complures obſcuriſ-„ ſimos ita illuſtravi,ut nemo ampliùs hærere poſ-„ ſit... Ex Hebræo in Latinum ſermonem converti,„ ut verbum pro verbo reddens,quoad ejus fieri po-„ tuit, oſtenderem in commentario ſententiam,„ quam vulgatus Interpres reddidit ab Hebraicis,„ verbis non abhorrere &c.„

Pſalmi Hebr. cum verſione Latina collata cum translatione Romana & Gallica,aliiſque,unà cum ſcholiis Anonymi.*Bibl.Bodleiana num.* 1478.

Pſalterium ex Hebraico in Latinum verſum à Jannotio Manetto. *Bibl. Urbinas apud Vaticanum num.* 57. *Imbonatus, Bibl. Latino Hebr. pag.* 81. *De eo hæc habet Poſſevinus in Apparatu ſacro :* „Vertit ex Hebræo Pſalmos L. & partem Veteris Te-„ ſtamenti.„

Pſalmorum verſio Latina a Rodolpho Agricola,*Trithemius de ſcript. Eccleſ.* „ Hic ſtudia Hebræa aggreſſus eſt nactus Judæum utcumque peritum,„ paucis menſibus tantùm profecit,ut aliquot Pſal-„ mos Davidicos in Latinam linguam citra culpam,„ tranſtulerit. „ *Ut refert in ejus vita Melchior Adami,*„ *Hæc non tam eſt verſio accuratè facta quàm penſum præceptori ab ipſo ſolutum.*

Liber Proverbiorum Salomonis juxta Hebraicam veritatem complanatus ab Hulrico Zwinglio : Complanatio Eccleſiaſtis : Complanatio in Cantica Canticorum & Complanatio libri Job ab eodem facta.V.*Index tomi 3. Operum Zwinglii.*

Proverbiorum Salomonis ex Hebræo translatio nova cum ſcholiis Joan. Druſii. V. *Operum ejus ca-*

talogus in vita sua insertus tom. 6. Crit. sacr. p. 39.

Tobias Hebraicè & Latinè ex versione Julii Bartoloccii. *Bibl. Vaticana, idem Bartoloccius tom.* 2. *Bibl. Rabbinicæ pag.* 856.

BIBLIA LATINA, EX HEBRÆO typis excusa.

Annus editionis. 1528. VEteris ac Novi Testamenti nova translatio per Sanctem Pagninum nuper edita, *approbante Clemente VII opus viginti quinque annorum*, in 4. Lugduni, per Antonium du Ry Chalcographum diligentissimum, impensis Francisci Turchi & Dominici Berti civium Lucensium & Jacobi de Giuntis bibliopolæ civis Florentini anno Domini 1527. die verò 29. Januarii. *Annus verò* 1528. *in fronte notatur.*

Aliæ editiones versionis Pagnini 1541. *bis*, 1557. 1568. 1618. V. *Biblia Hebræa ab Aria Montano recognita* 1572. 1579. 1584. 1586. 1591. 1609. 1613. 1657 *bis*. V. *Biblia Latina Vulgata* 1609. 1616. V. *Biblia Genevensia* 1560. 1568. 1575.

Præmittuntur in hac prima editione varia summorum Pontificum diplomata, Adriani. VI. die 11. *Maji* 1523. *Clementis VII. die* 6. *Junii* 1526. *Epistola Clementi VII. nuncupata & altera Francisci Mirandulæ, ex quibus constat Sanctem Pagninum Veteri Testamento ex Hebræo de novo convertendo annos* XXV. *impendisse: opusque illud ante annum* 1518. *absoluisse, postea verò, cum libros veteris Testamenti, qui non sunt in Canone Hebræo, & totum Novum Testamentum è Græco transtulisset*

ſet ante annum 1521. *totius voluminis Biblici interpretationem edidiſſe Lugduni an.* 1528.

Eâ vetuſtiorem nonnulli (*Tronchin*, *Rivetus*, *Hottingerus*, *Waltherus*, *Calovius & alii*) faciunt translationem Sebaſt. Munſteri, eo moti haud dubiè quòd anno 1525. hæc verſio prodiit, cum Pagniniana anno demum 1528. publicata credatur. „ Verùm alii (*Bootius*, *Waltonus*, *Crovæus*, *Bartoloccius*) Pagninianam jam tum anno 1523. lucem aſpexiſſe annotant, & illam anni 1528. pro iterata editione habent. „ *Ita Kortholtus libr. de variis Bibl. editionibus, de verſione Munſteri. Sed in hac tota narratione nihil niſi veritas deſideratur: Qui Munſteri Biblia anno* 1525. *edita ſomniant, hoc errore decepti ſunt, pro quinto & trigeſimo anno vigeſimum quintum numerantes; anno enim* 1535. *Munſteri opus Biblicum completum eſt. Ipſe etiam Munſterus in præfatione ſua aſſerit ſe Pagnini editionem conſuluiſſe. Qui verò editionem Pagnini ad annum* 1523. *recenſent, hi etiám diplomate Adriani VI. quod eſt anni* 1523. *hallucinantur. Prima igitur Pagninianæ verſionis editio anno* 1528. *ſicut & prima Munſteri ann.* 1534-35. *vulgata eſt.*

Ex Epiſtola dedicatoria. „ Leo X. me, cum Romæ agerem, accito, quam olim elucubraveram, „ utriusque Inſtrumenti translationem ut ſibi oſtenderem benignè ac perhumaniter injunxit. Is cum, „ aliquot vidiſſet quaterniones, & ex iis cætera ſuo, „ præclaro expendiſſet ingenio, Volo, inquit, ut, „ meis impenſis totus tranſcribatur liber, & typis, „ exactè reviſus excudatur. Tum, ut novit tua Beatitudo, non modò pro ſcribis, verùm etiam pro „

"parandis iis, quæ opus erant executioni, impen-
"sas suppeditavit, & sequenti deinde anno non-
„nulla excusa fuerunt. Sed proh dolor! illo post
„hæc brevi ex humanis sublato (*anno scilicet*
„1521.) gravi omnium mœróre intermissa sunt
„omnia. Quo vulnere saucius, quum neminem
„cernerem qui meis lucubrationibus suppetias
„ferret, Italiâ demigrandum censui, Avenionémque
„que concessi cum ejusdem urbis Legato, ubi
„peracto ferè triennio, quum non fierem voti
„compos, cùm ob Chalcographorum penuriam
„tum ob impensarum inopiam, Lugdunum petere
„decrevi...

„Quum jam Florentini cives inter se statuissent
„sent certam pecuniæ summam quotannis, pro a-
„limentis & aliis quæ forent opus, mihi exhiben-
„dam, summo studio ac omni curâ, ut nostra
„scripta excuderentur, operam dare cœpi, im-
„pressisque Hebraicis institutionibus impensas o-
„mnes suppeditantibus Francisco nepote meo ac
„Dominico Berto affini meo, Jacobóque de Giun-
„tis Bibliopola Florentino, cœpimus nostram
„utriusque Instrumenti translationem excudere...
„Vetus Instrumentum omni quâ valuimus diligen-
„tiâ ac vigilantiâ fidéque juxta Hebraicam veri-
„tatem..., verbum verbo reddidimus, ubi reddi
„potuit...paraphrasi tamen nonnunquam ubi opus
„fuit, quòd sensus aliàs commodè exprimi non
„potuerit. Quòd omnes fecerunt Interpretes &c.
„Lugduni 1525.

Ex diplomate Clementis VII. „ Cùm, sicut nobis
„exponi fecisti, opera quædam, videlicet Bibliæ
trans-

translationem & in eadem annotationes... à„ te composita nunquam antehac impressa tuis„ sumptibus imprimere &c. Romæ 1526. „

Ex Epistola Francisci Pici Mirandulæ Domino Sancti Pagnino scripta, anno 1518. quo ma-„ gis probandus est labor ille tuus & egregiè per-„ tinax diligentia in impendendis annis quinque„ supra viginti translationi tuæ &c. (*hanc ergo*„ *cœperat elaborare anno* 1493.)

Hæc prima editio, quam ipse Pagninus procu-„ ravit, infinitis ferè in locis magis congrua est cum„ textu Hebræo quàm cœteræ editiones. „ *Leusden, Philolog. Hebræo mixti, dissert. 35. n. 12.*

Sanctis Pagnini versio secundùm eam (*i. e.*„ *Vulgatam versionem*) omnium optima est; sed, ut„ liberè dicam, minùs diligens, nimis ambitiosa,„ nimis curiosa, nimis grammatica, nimium Rab-„ binicarum minutiarum æmula, quæque recen-„ tium præceptionum subtilitate noxam sinceri-„ tati & sententiarum & rerum sæpiusculè affe-„ rat. Unde nec satis interdum cohæret cum vete-„ rum Hebræorum doctrina, nec cum fidei Catho-„ licæ mysteriis. Quin in propriis nominibus lo-„ corum, fluviorum, hominum, &c. parum fidelis„ est „ *Ita Gilb. Genebrardus in Epist. dedicatoria operum Origenis pag. 6.*

Præ aliis pene omnibus Latinis versionibus„ (*inquit Serrarius prolegom. Bibl. cap. 18. qu. 3.*) commendari solet ea quæ Pagnini est, & quæ„ Leonis Judæ per Hispanos Theologos recognita.„

Buxtorfius in lexici sui Hebr. epistola dedicatoria ait Pagninum post Hieronymum primum Bi-„ blia

„blia Hebraica integra in Latinum fideliſſimè con-„vertiſſe.

Petrus Dan. Huëtius libr. de Claris Interpr. §. *15.* „Sanctes Pagninus Ebraicam quidem veritatem „ubique ad verbum retinens, majorémque ejus „quàm Latinitatis rationem habens, perfectæ „propemodùm & abſolutæ ſanctorum voluminum „interpretationis exemplum dedit. Attamen qui-„dam in eo nimiam diligentiam, ambitionem ac „curam; tum moroſam minutiarum affectationem, „inconcinnitatem etiam & obſcuritatem culpa-„runt; reclamantibus licèt Rabbinorum peritiſ-„ſimis, quibus ſummoperè ea probatur ac reli-„quis anteponitur.„

„Pagnini verſio obſcura eſt & barbara, & qui-„dem referta ſolœciſmis... textualem ſenſum „quandoque mutat,.. his animadverſionibus & „aliis quæ facilè fieri poſſunt, abſtrahor à ſenten-„tia viri doctiſſimi, qui illam ut perfectæ prope-„modùm & abſolutæ ſacrorum voluminum inter-„pretationis exemplum dedit. *Rich. Simon lib. 2. cap. 20. Hiſt. criticæ V. T. Idem cap. 22. Diſq. critic. de variis Bibl. editionib. pag. 183. hæc addit:* „In multis „à Pagnino erratum fuiſſe manifeſtum eſt; primò „enim profitetur ſe à Latino Interprete nunquam „diſceſſurum niſi in locis ubi neceſſe fuerit; tamen „ſæpiùs hunc deſerit absque ulla prorſus ratione, „ut Kimhium aliosque recentiores Judæorum Ma-„giſtros ſequatur,.. Senſum etiam contextûs He-„bræi non aſſequitur &c.

1535. Biblia Hebræa & Latina ex verſione Sebaſtiani Munſteri cum annotat, &c. 2. vol. in folio, Baſileæ,

leæ, Isingrin 1534-35. *Aliæ editiones* 1539. 1546. *Ejus methodum exposui cùm de hac editione inter Biblia Hebr. mentionem facerem.*

Sebastianus Munsterus, qui Vetus Testamen-„ tum ex Hebræo Latinum fecit, interpretationis„ suæ rationem *(inquit Rich. Simon Disquisit. critic.„ de variis Bibl. edit. cap.* 23. *p.* 187.) apertè declarat„ statim ab exordio sui operis, ubi testatur se non„ alios versionis suæ duces sequutum esse quàm„ Rabbinos, relictis vetustis Interpretibus; ita ut„ si quando in errorem inciderit, Judæorum ma-„ gistri, qui illi præierunt, accusandi sint.. Ne-„ mo recentiorum Interpretum in primis Prote-„ stantium contextûs Hebræi verba & sensum me-„ liùs videtur expressisse quàm Seb. Munsterus,„ qui in hoc tantùm reprehensione dignus est, quòd„ posthabitis vetustis ScripturæSacræ interpretibus„ recentiores Judæos Magistros nimis anxiè sequa-„ tur. In Latino quoque sermone si nomina quæ-„ dam propria excipiantur, non ita horridus &„ senticulosus est, uti Sixto Senensi & aliis nonnul-„ lis visum est. De illo omnium optimè sensisse vi-„ detur Huëtius qui eum hisce ornat laudibus: „ *Tract. de Claris Intcrpr. lib.* 2. §. 14.

Sebast. Munsterus Bibliorum Interpres sanè„ doctus, (*inquit in hoc Tractatu D. Huëtius*) in E-„ braica semper stylum collineans, ad eáque nun-„ quam non se componens; nec ideò tamen Latini„ coloris negligens, in ejus quamvis linguæ ele-„ gantiis parùm se torserit. Quòd si quando ob-„ scuris explanandis, unam alteramve dictionem è„ proprio penu adjecit, certis illam notis homo re-„ ligio-

„ligiosus insignivit: quò adulterinis Lector germana secerneret.„

1539. Biblia sacra utriusque Testamenti, & vetus quidem post omnes omnium hactenus editiones operâ Seb. Munsteri evulgatum, & ad Hebraicam veritatem quoad fieri potuit redditum, collatis ubique vetustissimis & probatissimis ejus linguæ scriptoribus. Novum verò non solùm ad Græcam veritatem, verùm etiam ad multorum utriusque linguæ & interpretum & codicum fidem, operâ D. Erasmi Roterodami ultimo recognitum & editum. Additi sunt è 70. Interpretum versione libri Ecclesiastici qui habentur extrà Canonem Hebræum, *cum expositione Henr. Bullingeri de omnibus S. Scripturæ libris & altera præfatione.* in 4. Tiguri, Froschoueri 1539.

Ex altera præfatione. „Superiore seculo in libris „Novi Testamenti vertendis, illustrandisque post „Vallam & Stapulensem Desiderius Erasmus felicissime laboravit. In Vetere fidelem operam navarunt viri aliquot illustres, inter quos primum „locum obtinet Sebast. Munsterus, qui Veteris „Testamenti versionem Latinam ad veritatem „Hebraicam, excussis etiam aliis Interpretibus & „Hebræorum commentatoribus codicibusque „emendatis, fide optimâ, diligentiâ summa, & „sudoribus inæstimabilibus, elaboratam nobis dedit. Quam tametsi absque annotationibus suis „vulgari prohibuerit, aliud tamen videbatur plurimorum postulare utilitas. Vulgata est ergo sine „annotationibus & textu Hebraico, ut Biblia pura „& ad veritatem Hebraicam etiam ad verbum

quoad

quoad fieri potuit translata haberent, qui hactenus questi sunt Vulgata Biblia non ubique simplicitatem referre Hebraicam &c. „

Biblia juxta germanam Hebraici idiomatis proprietatem, nunc primùm adjectis in singula capita perbrevibus argumentis atque locorum Scripturarum concordantiis, summâ fide & non æstimandis laboribus impensisque excusa, interprete Xante Pagnino cum ejus præfatione. Præfixa est epistola Typographi Hermanno Archiep. Coloniensi dicata, in folio. Coloniæ, ex officina Melchioris Novesiani 1541. 1541

Biblia Sacra ex Santis Pagnini tralatione, sed ad Hebraicæ linguæ amussim novissimè ita recognita & scholiis illustrata ut planè nova editio videri possit *cum præfatione & quibusdam scholiis marginalibus Michaëlis Villanovani, hoc est Serveti*, in folio. Lugduni, impensis Hugonis à Porta, excudebat Caspar Trechsel 1542. 1542.

Ex præfatione. In ipsa Pagnini nostri versione, „ non parum est nobis post omnia ejus annota- „ menta desudatum: annotamenta, inquam, quæ „ ille nobis quàm plurima reliquit. Nec solùm an- „ notamenta, sed & exemplar ipsum locis innume- „ ris propriâ manu castigatum. Ex quibus omni- „ bus affirmare ausim & integras magis nunc esse „ sententias & Hebraicæ veritati propinquiores. „ Ecclesiæ tantùm & Hebraicè peritorum sit de hac „ re judicium. „

Villanovani nomine notum esse Michaëlem Servetum affirmat Sandius in Bibliotheca Antitrinitariorum, eundémque hujus editionis Pagninianæ authorem esse Calvi-

Calvinus confirmat his verbis. „ Lugduni quum Sa„cris Bibliis corrigendis opera ejus (*Serveti*) con„ducta foret, postquam Typographum quingen„tis libris Francicis emunxit, ne furatum esse quis „diceret quod mercedis nomine sumpserat, singu„las paginas partim multis futilibus nugis, partim „impiis deliriis inquinavit. Quia singulis excu„tendis tempus non dabatur: in primis objectum „est caput Jesaiæ 53. cujus perspicuitas &c. *Ita Joan. Calvinus pag. 60. defensionis orthodoxæ fidei adversus Serveti errores edit. an. 1554. in 8. Inde colligitur non Pagnini, sed sua annotamenta Villanovanum quibusdam in locis Veteris Testamenti ad marginem adjecisse.*

1543. Biblia è sacra Hebræorum lingva Græcorumque fontibus, consultis simul orthodoxis Interpretibus, religiosissimè translata in sermonem Latinum per Theologos Tigurinos, *unde versio Tigurina dicta, scilicet Vetus Testamentum ex Hebræo per Leonem Judæ exceptis octo postremis capitibus Ezechielis, Daniele, Jobo, Psalmis 48. ultimis, Ecclesiaste, Cantico Canticorum, quos convertit Theodorus Bibliander: Libri Ecclesiastici ex Græco per Petrum Cholinum; & Novum Testamentum ex versione Desid. Erasmi recognita ab eodem Cholino & Rudolpho Gualthero. Annotationes & variæ lectiones passim per tota Biblia marginibus adjiciuntur. Omnia hæc recognita sunt à Conrado Pellicano cum ejus præfatione,* in folio. Tiguri, excudebat Christophorus Froschoverus 1543.

Aliæ editiones hujus versionis 1544. 1545. 1550. 1564. 1584. 1616.

Et

Ex præfatione, de operis hujus instituto ac ratione.

Leo Judæ inter Tigurinæ Ecclesiæ Pastores &» Ministros non postremus... primus inter nos» Latinam versionem Bibliorum moliri cœpit...» In transferendo autem usus est Hebraico exem-» plari, eoque emendatissimo, quod religiosè se-» cutus est... consuluit etiam alia exemplaria He-» bræa, præsertim in locis difficilioribus & am-» biguis. Et quanquam neque ex Græcis neque» ex variis Latinorum editionibus lectionis verita-» tem putavit esse petendam, consuluit tamen illas» non infrequenter; neque neglexit, quæ de ge-» nuina lectione & germano sensu passim tradi-» derunt orthodoxi Ecclesiæ Interpretes. Adjutus» est autem operâ & diligentiâ clariss. virorum...» His inquam omnibus adjutus, his denique con» sultis omnibus, Latinam suam translationem sin-» cerè ad veritatem Hebraicam formavit atque» composuit... Porrò in vertendo non fuit super-» stitiosus... Curavit ubique ut oratio sive ver-» sio esset simplex, & quantùm potuit Latina, ex-» ceptis verbis aliquot & idiomatis, quæ receptio-» ra & notiora sunt quam ut mutari conveniat...» Priusquam illum *laborem* ad optatum finem per-» duxisset, in gravissimum morbum incidit... Po-» stremò ad Theodorum Bibliandrum conversus,» te, ait, oro atque obtestor, ut ea tu in nostra Bi-» bliorum versione absolvas, quæ morbo hoc meo» interceptus transferre absolvereque non potui.» Octo videlicet postrema capita Ezechielis, à» quadragesimo nimirum capite, Danielem totum,» librum Job integrum, Psalmos sive Hymnos,»

„48. ultimos à 101. ſcilicet Pſalmo, libellos etiam „Salomonis duos, Eccleſiaſten & Cantica Canticorum... ſuam Bibliander hac in re operam ſanctè promiſit.,. Inter hæc Conr. Pellicanus ſuâ „ſponte morienti omnem pollicetur operam. Cui „ille mandabat ea fideliter revideret quæ propter morbum nondum ipſe recognoverat, curaretque omnia è prælo quàm caſtigatiſſima prodirent in lucem... *Poſt Leonis obitum* Bibliander „ea quæ promiſerat, fide præſtitit, quemadmodum ipſi libri quos vertit abundè teſtabuntur... „Annotationes quas ſparſim vides adjectas in margine, non tam diverſitatem lectionis verſionisque indicant quàm ſenſum aperiunt authorum. „... Hactenus verò librorum Eccleſiaſticorum ideò „nullam mentionem fecimus, quod ii peculiarem „habeant appoſitam ab authore ſuo præfationem.. „hoc adjicimus, authorem ejus operis Petrum Cholinum eo ipſo die conceſſiſſe fato, lue extinctum „peſtiferâ, quo ipſum opus ſuum typis deſcriptum „eſt ac abſolutum.,.

„Potiſſimam verò in hac *editione* operam præſtitêre Petrus Cholinus & Rodolphus Gualtherus, qui maximam hujus laboris partem ſuſtinuit. Nam argumenta Novi Teſtamenti & ea „quoque quæ à 14. capite Actuum Apoſtolorum „elaborata & annotata ſunt ad finem usque operis ſolus ferè confecit: reliqua cum illo ac „aliis communia habet. Complures enim fratres „ſuam operam huic operi Biblico fidelem collocarunt. „ *Hactenus hæc præfatio.*

„Verſio hæc (*iuxta Matth. Polum in præf. Synopſeos*

pſeos Crit.ſacr.) ſummâ eruditione & magno judi-„ cio confecta, Hebraici textus licèt verba non ſem-„ per exprimat, at ſenſum in plerisq; ac maximè in-„ difficillimis locis ingenioſè ſimul & fideliter red-„ dit. Porrò proprietate & puritate ſermonis, perſpi-„ cuitate atq; elegantiâ ſtyli, reliquisq; bonæ tradu-„ ctionis virtutibus, vel cum primis contendere po-„ teſt. *Ita ille.*

Rich. Simon in Diſq. crit. de var. Bibl. edit. p. 189. Minùs quidem propriè voces Hebraicas reddidit,„ Leo Judæ quàm Munſterus, ſed editionem ſuam,„ Latinis auribus accommodavit, quòd à Munſtero,„ præſtitum non eſt. Si quâ in re reprehendi mere-„ tur Leo Judæ, in hoc maximè quod ne ob brevi-„ tatem obſcurus fieret, Paraphraſten interdum po „ tiùs quàm interpretem ſe oſtendit.„

B. Lat. Tigurina cum notis 4. Ibid. iisdem typis 1544. 1544. Eadem abſque notis, 8. Ibidem 1544.

Biblia eadem cum editione Vulgata & notis Va-„ 1545. tabli, in 8. Pariſiis, Rob. Stephani 1545.

Quæ Vatabli nomine vulgata eſt translatio.„ (*inquit Hottingerus Bibliothecarii l.* 1. *c.* 4. *p.* 167.) Tigurinæ per omnia non reſpondet, quòd ob-„ ſervatum hactenus non ſatis eſſe miror, Vatabli„ certè editio mixta pro Tigurina habenda non eſt.„

Id de qua varietate ſit accipiendum, neſcio,„ *ſcribit Kortholtus pag.* 265. *tract. de variis ſcript. editionibus.* Hæc autem editio citari ſolet ſub nomine,„ Vatabli, non ratione translationis, ſic enim Vata-„ blus eam non agnovit, ſed reſpectu annotationum,„ quæ ex publicis ejus prælectionibus à Bertino ex-„ cerptæ ſunt, ut refert ipſe Stephanus in præfat. Bi-„ bliorum Lat. anni 1557.

Arnoldus Bootius in Indice auctorum in Animadv. sacris ad V. T. citatorum hæc ait: „ Versionem Tigurinorum Rob. Stephanus anno 1545. junctim „cum versione Vulgata per columnas edidit „in 8. appositis passim ad locos quosque, difficiliores scholiis locupletissimis & doctissimis; quæ „scholia cùm ipsius solius opus essent in solidum, „omnem tamen eorum honorem vir modestissimus in præfatione alteri transcripsit, Francisco „Vatablo, ac si ex ejus prælectionibus sublectum „esset quidquid in iis boni continebatur. Id quod „etiam anteà fecerat, quando ista scholia ad textum Vulgatæ accommodata & cum ea sola impressa vulgaverat, è qua editione vidimus Pentateu„chum in 4. (*anno* 1543. *excusum*) ex cujus præfa„tione satis apparet non Vatablum sed Stephanum „esse authorem istorum scholiorum, quæ in Bibliis „Vatabli (ita dictis, quia in præfatione Stepha„nus Vatablo scholia sua fert accepta) comparent. „Prima est illa in 8. anni 1545. nihil habens præ„ter versionem Vulgatam ac Tigurinam cum „scholiis Stephani marginalibus. Postea Biblia „Tetrapla (habentia textum Hebraicum, versio„nem Græcam ex editione Complutensi, Latinam „Vulgatam, & Latinam alteram, non jam illam Ti„gurinam, sed planè novam) prodierunt duobus „voluminibus (adjuncto etiam tertio Novum Te„stamentum continente) in magno quarto cum i„isdem illis prioris editionis annotationibus, sed „hic illic immutatis, & Hebraicas allegationes, quæ „nullæ in priori, habentibus.

Illam haud dubiè editionem Bootius non viderat,

rat, si de ea quam anno 1557. *typis suis Stephanus vulgavit, aut de altera, quam Salmanticenses Theologi anno* 1584. *edendam curarunt, faciat mentionem: alia enim nulla est ante annum* 1585. *Utraque autem editio neque textum Hebraicum, neque Græcam versionem habet, solam duntaxat versionem Vulgatam complectitur cum Latina Pagnini (editio anni* 1557.) *cum Tigurina (editio anni* 1584.) *denuo recognita, & annotationibus quales hic Bootius describit. Prima non in* 4. *majori sed in folio sat magno* 3. *tomis, & secunda* 2. *vol. in folio minori emissa est in lucem.*

Eadem editio (*pergit ibidem Bootius*) cum au-„ ctioribus etiamnum scholiis anno 1586. ex offici-„ na Santandreana prodiit 3. vol. in folio. (*Hæc*„ *textum Hebræum & Græcum continet, versionemque Pagninianam, scholia verò sunt eadem nec fusiora quàm quæ in editione anni* 1557. *publicata sunt*)... Neutri harum editionum ulla præfatio„ additur aut quicquam in toto opere comparet,„ unde constet a quo hæc editio adornata aut no-„ va ista versio profecta sit. (*Id quidem verum est,*„ *de editione Santandreana, non autem de Stephanica.*)„ Nam quòd in titulo scholia Vatablo rursus at-„ tribuuntur, nihil est. Tantùm enim abest Va-„ tablus secundis aut tertiis curis hisce scholiis ma-„ num adhibuerit, (*jam ab anno* 1547. *obierat*) ut„ ne prima quidem ab eo profecta sint, eaque sibi„ attribui indignè admodum tulerit, publiceque„ nihil illa ad se pertinere professus sit, cùm mul-„ ta Religionem Reformatam sapientia in iis sparsa„ sint, a qua ipse fuit alienissimus. Mihi dubium„

„non eſt quin Robertus Stephanus proprius iſto„rum ſcholiorum, & fortaſſis etiam novæ verſio„nis auctor fuerit, æquè ac præcedentium. (*Nullum ibi fuiſſet Bootio dubium, ſi legiſſet unquam præfixam editioni anni* 1557. *præfationem, quæ hanc translationem Pagnino tribuit.*) *Addit tandem:* novâ i„ſtâ verſione nos nuſpiam uſi ſumus, quippe „qui ex tribus iſtis editionibus illam anni 1545. ad „manum habuimus, reliquas duntaxat vidimus, „atque obiter inſpeximus. *Obiter ſane, cum in illis recenſendis miſceat omnia atque confundat. Eadem ex Bootio ad verbum expreſſit, ſed ad novum examen non revocavit Waltonus, proleg.* 4. *n.*6.

Ex his quæ in præfatione horum Bibliorum & ex collatione novæ illius verſionis cum Tigurina, quæ eadem eſt, liquet, quàm immeritò dixerit Scævola Sammarthanus lib. 1. *Elogior.* „ Vatablus Sacris „Bibliis ex Hebraica fide longè caſtiùs quam an„teà converſis nomen æternitati conſecravit ſuum. *Nec meliori jure hanc translationem ipſi Rob. Stephano tribuit Theodorus Janſonius ab Almeloveen pag.* 14. *Diſſert. de vitis Stephanorum in qua legitur:* Ipſe *Ste„phanus*, ut erat literarum Hebraicarum etiam gna„riſſimus, novam verſionem confecit, & cum aliis „mſſ. contulit.

„ Hanc Leonis Judæ interpretationem (*ut „ſcribit Rich. Simon ſub finem cap.* 20. *Diſq. crit. „pag.* 186.) Rob. Stephanus cœteris omnibus atque „inprimis verſioni Santis Pagnini antepoſuit, „quia illa minùs obſcura erat, ſermoque Lati„nus in ea purior. Idem tamen Stephanus in alia „editione quam publicavit anno 1567. Pagnini trans-

translationem *(sc. in veteri Testam.)*; præ aliis o-„
mnibus selegit; sed quæ priori jam edita castiga-„
tior esset,& ab ipsomet Pagnino,si Rob. Stephano„
credimus,correcta. Neque igitur Vatablus,neque„
Robertus Stephanus ullius Bibliorum versionis„
auctores sunt; uterque tamen de literis Hebraicis„
benè meritus. „ *Hæc ille.*

Idem ibidem cap. 23. *pag.* 189. „Hanc Leonis Judæ versionem severè castigavit Genebrardus *(in„ præfatione Operum Origenis)*; qua in re Theologis„ Parisiensibus,ipse ejusdem Facultatis Theologus,„ placere visus est.Sed longè mitiùs a Theologis Hi-„ spaniæ exceptus Rob. Stephanus, qui editionem„ Bibliorum (*anni* 1545.) Theologis Parisiensibus„ improbatam, de auctore versionis Latinæ ex He-„ bræo minimè solliciti, simul cum notis paucissi-„ mis in ea immutatis Salmanticæ (*anno* 1584.) pu-„ blicarunt,eamque dignam judicarunt quæ a viris„ Scripturæ sacræ studiosis legeretur. „

Biblia Latina Munsteri cum textu Hebr. & ejus annotationibus,2.vol. in folio. Basileæ 1546. 1546.

B. Lat. Tigurina,4. Tiguri,Froschoueri 1550. 1550.

Biblia Veteris Testamenti ex Hebræo & Novi ex Græco,Interprete Sebastiano Castalione, una cum ejusdem annotationibus, *omnia charactere cursivo*, fol. Basileæ,sumptibus Jo. Oporini 1551. 1551.

Aliæ edit. hujus vers. 1554. 1556. 1573. 1697. 1699.

Bibliorum interpretationem Genevæ aggressus est 1542. *perfecit anno* 1550, *id est circiter novem annis. Illud patet ex responsione sua ad Theod. Bezam quam absolvit anno* 1558. *in cujus ferè initio hæc ait:* Ego ante annos circiter sexdecim cùm viderem,„

„&c.transtuli sacra Biblia inLatinũ sermonem&c.

Ex Epistola Eduardo VI. Angliæ Regi nuncupata. E„go operam dedi ut fidelis & Latina & perspicua „esset hæc translatio quoad ejus fieri posset, ne „quem deinceps orationis obscuritas aut horridi„tas,aut etiam interpretationis infidelitas ab ho„rum librorum lectione revocaret; sed perspicuita„tis & fidelitatis potissimùm rationem duximus.

Ex admonitione ad Lectorem. „ Novum fœdus de „Græco transtulimus; Vetus de Hebræo, exceptis „libris *Græcis*, quos,cùm in Hebræo non extent,de „Græco transtulimus. Sunt & in Daniele capita „sex & in primo Esdræ quatuor,quæ nos,quoniam „Syriacum sermonem non didicimus,ex aliorum „translationibus sumus interpretati. Quartum Es„dræ ex Latino in Latinum transtulimus,quoniam „in alio sermone non invenimus. Quòd si quid in „Græca aut Latina vetere translatione libri alicu„jus, qui Hebraicè extaret,reperimus quod in He„bræo non esset, id inseruimus. . . At„que idem fecimus in libris de Græ„co translatis, si quid in Latino amplius in„venimus... (*quædam ab Esdræ temporibus usque ad* „*Maccabæos &c. ex Josepho auctor supplevit.*) Cœte„rùm ut sciatis quatenus meæ translationi fiden„dum sit aut diffidendum: sciendum est,in his li„bris multam esse difficultatem partim in verbis, „partim in re,partim in utroque.

Famosissima est hæc translatio, in quam insurrexerunt tam Catholici quam Protestantes. Thuanus „*lib.* 34. *Hist. ad an.* 1563. „ Castalio cùm purio„rem linguarum cognitionem ad Theologicam scien-

ſcientiam adjunxiſſe ſe putaret, impuriſſimas ma-„ nus multorum judicio ad ſacra tractanda attulit,„ cum à rebus ad tantum opus neceſſariis homo„ imparatiſſimus novam Bibliorum interpretatio-„ nem inſolenti temeritate molitus eſt. „ *Hæc ita leguntur in editione Genevenſi; Pariſienſis autem editio iſta duntaxat refert*: „ Caſtalio puriorem linguarum cognitionem ad Theologicam„ ſcientiam adjunxerat & Biblia ſacra interpretati-„ one novâ tranſtulerat. „ *Unde oriatur illud tam diverſæ lectionis diſcrimen aut potiùs additamentum Genevenſe, niſi quod* vehementer inſurrexerint„ Doctores Genevenſes, *ut notat R. Simon*, atque„ inprimis Theodorus Beza, cui tanquam impe-„ rito ac temerario homini detrahunt, qui in re„ divina impiè luſerit ex prava Catullianæ dictio-„ nis affectatione. „

Sixtus Senenſis lib. 8. *Bibl. ſanctæ de translat. S. ſcript.* „ Caſtalio, quem neſcio an paraphraſten,„ potiùs quàm interpretem appellem, ita eſt delica-„ tus & mollis, ut nihil quod Hebraiſmum redole-„ at olfacere patiatur, nec ferè ſe Latinè loqui pu-„ tet niſi quam effœminatiſſimè loquatur, *cujus rei multa hic Sixtus profert teſtimonia.*

Genebrardus in præfatione operum Origenis. Ca-„ ſtalionis verſio eſt affectata, plus habens pompæ„ & phalerarum quam rei & firmitatis... tot ver-„ bis vix adhuc explico hominis vanitatem, qui„ Dei Sacramenta ſermone, non modo animo, ſe„ poſſe complecti putavit. „

Sebaſtianus Caſtalio cùm Muſas in omni diſci-„ plinarum genere Latinè loquentes videret, tenta-„

„re voluit num & sacræ literæ, negligentiore ha-„ctenus & horridiore quodam stylo contentæ, his „quoque munditiis exornari possint & expoliri. „Hoc itaque animo novam Bibliorum tralationem „exorsus omnes utriusque fœderis libros raro & „admirabili nec ulli dum in his literis usitato puri-„tatis & elegantiæ nitore expressos intra decenni-„um adornavit & publicavit. Magnam procul „dubio ab eruditis omnibus & piis gratiam initu-„rus, nisi sacrosanctam rerum divinarum majesta-„tem visus esset aliquot in locis præ nimio latinita-„tis & facundiæ studio violasse. *Scævola Sammarthanus lib. 2. Elogior. pag. 116.*

„Quid de intemperantissima Seb. Castalionis „conversione statuendum est, (*inquit Casaubonus in dialogo Dan. Huetii de Claris interpretibus num.* „18. *pag.* 117.) quæ res purissimas fastidiosâ ve-„nustate oblimavit, & omnem divini verbi vim „nimiâ curaturâ elisit, & verba à Patribus & „toto Christianorum cœtu recepta & usurpata „ineptissime repudiavit; homo cœteroquin sim-„plex & ab omni fastu alienus, ut de eo verè scri-„psit Sammarthanus, & eximiam in operis sui „Præfatione ingenuitatem & candorem præ se fe-„rens, propertereaque à nobis sine contumelia di-„mittendus.„

Rich. Simon in Disquisit. crit. cap. 23. *pag.* 190. „Non diffiteor quidem illum, quia in Latino „sermone delicatiorem molliorémque se præbuit, „contextus sui verba in plerisque sat accuratè non „expressisse; sed id non ex ignorantia fecit, ve-

rùm

rùm ex prava imitandæ Ciceronianæ & Catullia-„ næ dictionis affectatione. „

Quantò vehementius adhuc illum adorti sunt Theologi Genevenses, ut dixi suprà, & præprimis Theodor. Beza, norunt qui legerunt ejus ad defensiones & reprehensiones Seb. Castalionis responsionem, in qua translationem hanc talem esse pronunciat, quæ unâ potiùs liturâ quàm correctionibus indigeat. „Profano (*inquit etiam Hottingerus in Bibliothecario pag.* 167.) terminorum selectu auribus magis, quàm cordi„ consulere visus est. „

Castalio ipse suam defensionem suscepit & vulgavit. Præfatio hujus operis sic habet: Nostram„ Bibliorum tum Latinam, tum Gallicam trans-„ lationem quidam non solùm ut indoctam, sed„ etiam ut impiam, & multis in locis à divini„ Spiritus sententia prorsus discrepantem explo-„ dunt. Horum reprehensione cùm viderem &„ meum nomen lacerari, & passim pios homines„ offendi... visum est mihi, hac responsione, his„ malis occurrere &c. "

Quidam etiam ex Protestantibus non tam acerbum, imò benignum tulerunt de ea versione judicium. Simlerus in Epitome Bibliothecæ Gesneri hæc ait: Castalio vertit tota Biblia, ita diligenter ac„ summa fide... ut omnes omnium versiones ad-„ huc editas longo post se intervallo reliquisse vi-„ deatur. „ *Frid. Furius Coriolanus in Bononia pag.* 326. Quid de Castalionis translatione dicam?„ annon hic omnes Interpretes, quicumque libros„ sanctos in Latinum converterunt, ita vicit, ut soli„ ipsi primæ meritò deferri debeant. „ *Buxtorfius*

in

in præfat. Lexici Hebr. „ Anno 1534. in Germa-„nia Seb. Munſterus,' & paulò poſt, Sebaſt. Ca-„ſtalio ſimiliter, ſummâ fide & diligentiâ Biblia „Hebræa Latine interpretati ſunt. „ *Laur. Humfredus Anglus lib.* 1. *pag. 62. de ratione convertendi authore*. „Nec ſuâ laude fraudandus eſt Seb. Ca-„ſtalio, vir in linguis doctiſſimus, qui omnes opes „Latinæ linguæ ad Dei verbum omni inſtrumento „oratorio exornandum deprompſit, Si quid er-„ravit, errarunt & alii. *Idem ibidem pag.* 189. Ca-„ſtalio multos annos domi ſuam verſionem, ut au-„dio, ſuppreſſit, trutinavit, expendit, limavit, He-„braicas phraſes cum Latinis diligentiſſimè & „Græciſmo item cum probatiſſimis authori-„bus linguæ Romanæ conjungendo, ut quàm „appoſitiſſimè idiotiſmum redderet, & Hebrai-„ſmos explicaret. „

In excuſando Caſtalione operoſus eſt Simon Epiſcopius, Inſtit. Theolog. lib. 4. *ſect.* 1. *cap.* 21. „In ver-„bis, inquit, iſtis *profanis* error non eſt, nec lati-„nitatis puræ ſtudium convitio mactari meretur. „Nemo ideo erraſſe dicendus eſt, quiſquis errave-„rit, quòd Latinè & eleganter ſtuduerit ſacros li-„bros traducere. „ *Matthæus Polus in præfat. Synopſ. „crit. ſacr. ait* Caſtalionem in ſua verſione de „textu Hebraico ad verbum reddendo non admo-„dum laborare: at ſenſum plurimis in locis, per-„ſpicuè, purè, eleganter & fideliter exprimere & „magnas non rarò difficultates verſione ſuâ felici-„ter abſolvere. „

„ Caſtalio perſpicaciſſimus plerumque Inter-„pres; elegantiæ & Latinitatis magnam ubique

curam

curam habet, sæpè nimiam. „ *Bootius in indice auctorum, quos citat in animadv. sacris.*

Sed & Castellionis versionem, doctam sanè &„ elegantem & multa in paucis complectentem,„ (quam etiam in annotationibus suis crebrò citat,„ noster Hammondus, & aliis præfert) haud rarò,„ mihi usui & auxilio fuisse non inficior. „ *Jacobus Duport in præfat. ad metaphrasin Psalmorum.*

Castellio magis Paraphrastæ docti quàm Inter-„ pretis religiosi munus præstitisse videtur, nec pro-„ pterea tamen, ut nonnulli faciunt, convitiis exa-„ gitandus, cùm etiamsi verba non adnumeret, sen-„ sum tamen ut plurimùm fidelissimè reddat, ut ab„ iis qui Latine tantùm sciunt intelligi possit. „ *Martinus Ruarus Cent. 1. Epistol. pag. 97.*

Biblia Latina Castalionis unà cum ejusdem annotationibus, *charactere rotundo.* Totum opus recognovit ipse *Castalio* & adjecit ex Flavio Josepho historiæ supplementum &c. fol. Basileæ, per Jo. Oporinum 1554. 1556. *Varia & duplex est editio.* 1554.

Biblia Latina Pagnini *ab ipso Pagnino ex ejus msc. & à Rob. Stephano recognita,* una cum Vulgata & annotationibus Vatabli, 2. vol. in fol. Ex officina Rob. Stephani 1557. 1557.

Ex præfatione. „ In interiori autem parte inter-„ pretationem Sanctis Pagnini (quam potissimùm, ut maximè fidam, omnes uno ore laudant)„ crassioribus literis excusam damus ; sed hanc„ quidem certè multis partibus eâ, quam in aliis edi-„ tionibus habes, meliorem. Nacti enim sumus„ duo ex prima illius editione exemplaria, in qui-„ bus non solùm typographica errata non pauca,„

nec

„nec levia, manu propriâ ipse author correxerat, „sed multos etiam locos diligentiùs & accuratiùs „quàm anteà examinatos recognoverat. Venerunt „etiam in manus nostras ejusdem Sanctis in Vetus „Testamentum annotationes, ex quibus itidem o-„mnia, quæ ad ejus interpretationis recognitionem „pertinebant, sedulò excerpsimus. Ejus prætereà „linguæ Hebraicæ thesaurum non sine magno fru-„ctu in consilium ferè semper adhibuimus.

1564. Biblia Latina ex singulari cùm aliorum doctissimorum Interpretum, tum verò in primis Sanctis Pagnini & Francisci Vatabli (*hoc est Tigurinæ versionis*) operâ ex Hebraicis Græcisque fontibus *conflata à Thoma Guarino*, in folio. Basileæ, Th. Courteau pro Guarino 1564.

Biblia Latina Tigurina, in 4. Tiguri, Froschoveri 1564.

1568. Biblia Latina Pagnini cum versione Gallica Genevensi, fol. Genevæ, Jacobi Bourgeois 1568.

1572. Biblia Latina Pagnini ab Aria Montano recognita. V. *Biblia Polyglotta Antuerpiensia* 1572.

Aliæ editiones hujus versionis à Bened. Aria Montano recognitæ 1581. 1584. 1591. 1609. 1613. 1657. *bis* 1707.

„Hæc versio excusa est in Bibliis Regiis operâ „B. Ariæ Montani, alicubi mutata, & ad verbum „juxta Hebraici textûs proprietatem reddita. Quod „ejus studium omnibus non probatur, dum Pa-„gnini versionem temerè loco movit, & verba „barbara & inusitata, quæ Latinæ aures non ferunt, „pro Pagnini bonis substituit. Hoc tamen pro „Aria dici potest, quòd hoc modo tyronibus lin-

guæ

quæ Hebr. consuluit, nec Pagnini verba prorsus„ sustulit, sed tantùm ad marginem transtulit. „*Hæc Waltonus proleg. 5. num. 5.*

Petrus Dan. Huëtius lib. de Claris Interpr. num. 15. pag. 114. sic loquitur: „Quò magis etiam„ Ariæ Montani apud nonnullos offendit emen-„ datio, ut quæ Pagnini rudem interpretationem,„ neque valdè cultam, novâ etiam barbariei &„ squalloris accessione contaminarit: sed unicâ„ fidissimi Interpretis & Ebraicæ linguæ tyronibus„ perutilis laude contentus, imperitorum spernit„ convitia.„

Novæ Bibliorum versionis auctor non fuit„ Arias Montanus, cui satis fuit Pagnini transla-„ tionem aliquot in locis castigare. Sed quia nu-„ das grammaticæ Hebraicæ præceptiones sæpiùs„ respexit, vix rebus ipsis attentus, Pagnini barba-„ riem ex prava affectatione superavit. In eo to-„ tus occupatur ut voces Hebraicas ad verbum ex-„ primat, sensum illarum pro locorum ratione mi-„ nimè curans. „*Rich. Simon in Disquis. critic. de variis Bibl. editionibus cap. 22. pag.* 183.

Biblia Latina ex postrema Sebast. Castalionis 1573. recognitione cum annotationibus ejusdem &c. Index prætereà novus adjectus est, & is quidem locupletissimus, in folio. Basileæ, Bernæ 1573.

Hæc editio præstat cæteris ob indicem, qui in illis desideratur, qui quidem in ultimis quoque editionibus ann. 1697. 1699. adjectus est.

Bibliorum codex sacer & authenticus Testa- 1579. menti utriusque V. & N. ex Hebræa & Græca veritate quàm proximè ad literam quidem fieri potu-

potuit, fidelissimè translatus in linguam Latinam (*versio est Sanctis Pagnini*) in 4. Tiguri 1579.

Bibliorum pars I. id est quinque libri Moschis Latini recèns ex Hebræo facti, brevibusque scholiis illustrati ab Immanuèle Tremellio & Francisco Junio, in fol. Francofurti ad Mœnum ex officina Andreæ Wecheli 1575. Pars II. id est libri historici &c. fol. Ibidem 1576. Pars III. i. e. Libri Poëtici &c. in fol. Ibidem 1579. Pars IV. id est Libri Prophetici &c. in fol. Ibidem 1579. Libri Apocryphi sive Appendix Testamenti Veteris ad Canonem priscæ Ecclesiæ adjecta, Latináque recens è Græco sermone facta, & notis brevibus illustrata per Franciscum Junium, in folio. Ibidem 1579. *In hac prima editione deest Novum Testamentum. Hæc concinnata fuit ab anno* 1571. *ad annum* 1579. *auctoritate & jussu Friderici Electoris Palatini.*

Aliæ editiones hujus versionis. 1581. 1585. 1590. 1596. 1602. 1603. 1605. 1607. 1611. 1617. 1618. 1624. 1627. 1630. 1632. 1633. 1648. 1651. 1673. 1680. 1703.

Ex monito ad Lectorem. „Multa sunt quæ de „hoc opere dici possunt; sed quia hic brevitati „ut in toto opere studendum existimaverimus, „quatuor in universum hoc quidem loco mone-„bimus: Primum est de translationis genere: vo-„cum proprietati & ordini prout in Hebræo con-„textu habentur, quoad fieri potuit, hæsimus... „Secundum, Hebraismos, si quos propter empha-„sim servare necessarium visum est, servavimus; „quos sine damno Latinitatis de verbo ad verbum redde-

reddere licuit, expressimus; qui verò duriores,, futuri fuissent, in contextu Latinè redditos mar-,, gini apposuimus. Tertium, nomina propria ex,, Hebræorum forma scripsimus.., Quartum in tota,, hac translatione operam dedimus,ut textus pla-,, nus esset &c.,,

Anno 1573. (*inquit Junius in vita sua*) ex,, auctoritate Friderici Electoris Heidelbergam mi-,, gravi cum D. Immanuële Tremellio versurus,, Testamentum Vetus. ,, *Et in catalogo operum suorum:* ,,Anno 1573. translationem Veteris Testa-,, menti *continnavi* cum D. Immanuële Tremellio.,, An. 1579. Apocryphos libros transtuli & instruxi,; notis. An.1590.Bibliorum Editio secunda (*i.e. denuò recognita.*)

Sandius pag. 88. Biblioth. Antitrinit. ait Joannem Erasmi scholæAntuerpianæ Rectorem,deindeSo-,, cinianumClaudiopolitanumPastorem versionem,, Bibliorum Junii & Tremellii quoad Prophetas,, correxisse.,,

Ex vita Imman. Tremellii apud Melch. Adamum. Tremellius ,, novam veteris fœderis ad He-,, braicæ veritatis fontes examinatam translatio-,, nem molitus est,socio tanti laboris adscito Fran-,, cisco Junio Biturige,qui postTremellii obitum e-,, andem editionem in opere alieno plus justo inge-,, niosus recensuit,& additis multis auctiorem poti-,, ùs quam meliorem judicio quorumdam reddidit,, (*Jo. Latus compend. hist. universalis period. German.*,, *cap. 35. sect. 2. artic. 2.*)

Hæc versio non est tam metaphrasis accurata,, quam, uti rectè censuerunt Angli, paraphrasis,,

„per quam, rejectâ ad marginem verborum pro-„prietate, ipsorum translatorum sententia super ea „textui sacro tanquam genuina Spiritus sancti sen-„tentia inseritur, & annotationibus illustratur, quæ „sententiæ isti non nisi magno textûs sacri præju-„dicio superstruuntur. „ *Episcopius lib. 4 Inst. Theol. cap. 1. sect. 1.*

„Junius in singulis ferè impressionibus aliquam „multa mutavit, ita ut tandem magna mutatio „facta sit, & postrema Junii editio a prima & com-„muni innumeris in locis plurimùm variet. *Ita Bootius in indice auctorum qui citantur in animadversionibus sacris.*

Calovius in præloquio generali Bibliorum Illu-„stratorum num. 14. „ Ebraizantis nimium sermo-„nis vocumque plurimum supplendi causâ minùs „audacter textui insertarum editionem hanc po-„stulat.

Rich. Simon in Disquis. criticis de variis Bibl. editionibus cap. 23. *p.* 191. *de ea versione sic loquitur:* „Hæc a plerisque Protestantibus initio magni æ-„stimata fuit, præsertim in Anglia & Genevæ, ubi „ferè sola in disputationibus obtinebat. Repertus „est tamen tunc temporis vir è sectâ Protestantium „Joan. Drusius qui eam severè castigavit, ostendit-„que in multis Junium & Tremellium allucinatos „fuisse. Longè etiam posteaConstantinus l'Empe-„reur similem de illa versione tulit sententiam de ea „sic loquutus in Epist. ad novam Davidis Lyram: „*In vertendis Hebraicis à Junio & Tremellio non rarò „abire debui: hoc enim in ista Bibliorum versione sæpè observavi; conceptam Analysin veluti normam statui*

statui ad quam in vertendo respiceretur, cùm hoc modo sæpè à vero sensu recedatur.„

„Ad sacrum opus interpretandum (*inquit Petrus Dan. Huëtius lib. 2. de Claris Interpretibus num.* 19.) sese accinxerunt Imman. Tremellius, & Franciscus Junius laudabili quidem conatu, sed, cui ex libertate nimia par successus non obtigit.„

Biblia Latina Pagnini à Ben. Aria Montano recognita. V. *Biblia Hebræa* 1581. 1581.

Biblia sacra sive libri canonici priscæ Judæorum Ecclesiæ a Deo traditi, Latini recèns ex Hebræo facti, brevibusque scholiis illustrati ab Imman. Tremellio & Francisco Junio. Accesserunt libri qui (*à Protestantibus*) dicuntur Apocryphi, Latinè redditi, & notis quibusdam aucti a Francisco Junio. Quibus etiam adjunximus Novi Testamenti libros ex Græco à Theod. Beza in Latinum versos notisque itidem illustratos. in 4. Londini, Henr. Middletoni 1581.

Biblia Latina Pagnini a Benedicto Aria Montano recognita. V. *Biblia Hebræa* 1584. 1584.

Biblia Latina cum duplici translatione, unâ veteri, alterâ novâ (*sc. Tigurinâ quibusdam in locis recognitâ*) & scholiis Franc. Vatabli, nunc denuò à plurimis quibus scatebant, erroribus repurgatis, doctissimorum Theologorum tam almæ Universitatis Salmanticensis quam Complutensis judicio ac sanctæ Generalis Inquisitionis jussu. 2. vol. in folio minori. Salmanticæ per Gasparem de Portonariis, suis & Guillelmi Rouillii, Benedictique Boierii expensis 1584.

Ex his ultimis verbis patet fac. Aug. Thuanum lib.

35. *Hist. ad an.* 1564. *errare cùm ait*: Hispani Theologi diu pòst *hanc versionem* recognitam per Guill. Rovillium denuò Lugduni excudendam curasse, *non Lugduni, sed Salmanticæ unâ duntaxat vice excudendam curarunt.*

Sic incipit Censura generalis Theologorum Salmanticensium & Complutensium primi voluminis initio præmissa. „Constituta est generalis censura, editionem „novam non esse juxta literam Hebræam, sed potiùs paraphrasticam cum quadam orationis & La„tini sermonis puritate.

Translationem hanc sic recognitam Index librorum Expurgatorius Madriti anno 1584. *editus quodammodo probare videtur, in Censura enim hujus Salmanticensis editionis relinquitur textus integer exceptis quatuor locis sequentibus*, Deuteron. cap. 17, 8. novæ 12. delere jubent: *in actionibus judicialibus*. 3. Regum. 8, 47. novæ 95. delenda sunt: rogaveruntque *ad cor suum in terra, in quam captivi abducti sunt, si inquam resipuerint.* Psalm. 15. juxta Hebr. 16, 10. novæ 20. omiserunt translatores: *neque enim deseres animam meam apud sepulchrum, neque permittes.* Apocal. 3: 19. dele *resipisce* & substitue *pœnitentiam age.*

1585. Biblia Latina Tremellio-Juniana, sive Libri canonici priscæ Judæorum Ecclesiæ à Deo traditi, Latini recèns ex Hebræo facti, brevibusque scholiis illustrati ab Immanuële Tremellio & Francisco Junio. Accesserunt libri qui vulgò dicuntur (*à Protestantibus*) apocryphi, Latinè redditi, & notis quibusdam aucti à Francisco Junio. Quibus etiam adjunximus Novi Testamenti li-

libros ex sermone Syro ab eodem Tremellio & ex Græco a Theodoro Beza in Latinum versos, notisque itidem illustratos. In 4. Londini Henrici Middletoni 1585.

Biblia Latina Pagnini ab Aria Montano recognita, in folio. Antuerpiæ, Christophori Plantini 1588. 1588.

Hanc editionem quam notat Index Expurgatorius non vidi.

Biblia Latina Tremellio-Juniana secundis curis Franc. Junii, 4. Genevæ, Jo. Tornæsii 1590. 1590.

Ex præfatione Novo Testamento præfixa. „ Joannes Tornæsius Lectori S. Quid in hac editione„ præstitum sit, malo te ex operis hujus lectione„ quam a me hic doceri. Hoc unum dicam in re-„ stituendis non paucis quæ in annotationihus Be-„ zæ & aliorum desiderabantur, quamvis notæ in„ ipso textu haberentur; ac in emendandis quam„ plurimis locis, quæ in eis perperam habebantur,„ nos non parùm adjutos fuisse ab editione Feu-„ guerææana... Ipsum D. Theod. Bezam consului-„ mus, annotationes distinximus. Quibus præfigi-„ tur T. in Tremellianis, illas nunc primùm habes„ a Fr. Junio. In aliis seriem textus sequuti sumus„ &c.

Biblia Latina Pagnini, 8. Francofurti & Wittebergæ 1591. 1591.

Biblia Latina Tremellio-Juniana ex secunda cura Fr. Junii, in folio. Londini, impensis Guill. N. 1593. 1593.

Lectori salutem in Christo Jesu. Etsi in hac„ librorum sacrorum versione partim à Tremellio„

„& Junio, partim a Theodoro Beza facta, & in „eorumdem etiam annotationibus & interpreta„tionibus plurima ex Hebræo, Græco & Syro tum „benè conversâ, tum acutè conjecta & exposita „videantur: multa tamen admixta vidimus quæ „humanum ingenium sapiunt. . . Illa te admo„nendum putavimus, quæ non usquequaque pro„bantur &c.

Kortholtus de variis Bibl. editionibus cap. 15. §. 18. *hæc dicit:* „ Affectati styli, quique inusitatam „Latinitatem sapiat & vitiis scateat interpretatio„nem Tremellio - Junianam arguunt Episcopius, „& R. Simon. Eamdem nec Anglis Theologis us„quequaque probatam fuisse ex censura supra alla„ta Londinensi editioni an. 1593. præfixa apparet, „Cumque locis innumeris ab illa discesserint in „sua versione Batavi, quod nec ipsis per omnia „placuerit, manifestum est. Et quamvis Matthæus „Polus in Synopsis critic. præfat. miris elogiis hanc „translationem ornet, omnibusque aliis eam præ„ferat, agnoscit nihilominus quod *nonnullæ ver„siones etiam sensum & dilucidius & elegantiùs red„dant.*

1596. Biblia Latina Pagnini. V. *Biblia Polygl.* 1596.

Biblia Latina Tremellio - Juniana, tertiâ curâ Franc. Junii, in folio, Francofurti apud Hæredes Andreæ Wecheli 1596.

1600. Biblia Lat. Pagnini, 8. Francof. ad M. 1600.

1602. B. Lat. Tremellio-Jun. 2. vol. 4. Hanov. 1602.

1603. Eadem, in fol. Ibidem typis Wechelianis 1603.

1605. Biblia Latina Tigurina cum versione Lat. Vul-

gata

gata & notis Vatabli *juxta editionem anni* 1545. 4. Hanoviæ, Claudii Marnii 1605.

Biblia Latina Tremellio-Juniana cum ſcholiis, in 1607. fol. Sancti Gervaſii, Berkeri 1607.

Piblia Latina Pagnini juxta primam editionem. 1609. V. *Biblia Latina Vulgata* 1609.

Biblia Latina Pagnini a Bened. Aria Montano recognita. V. *Biblia Hebraica* 1609.

Biblia Latina Tremellio-Juniana cum ſcholiis, 1611. in 4. Hanoviæ, Claudii Marnii 1611.

Biblia Latina Pagnini juxta primam editionem, 1616. in fol. V. *Biblia Latina Vulgata* 1616.

Biblia Latina Tremellio-Juniana cum ſcholiis 1617. quartâ curâ Franciſci Junii ante obitum, in fol. Genevæ, Matthæi Berjon 1617.

Eadem in folio. Francofurti, Aubriorum 1618. 1618.

Eadem, 4. Francofurti & Hanoviæ, Wechelianorum 1618.

Eadem *absque ſcholiis*, 8. Francofurti iisdem typis 1618.

Biblia Lat. *ſcilicet* Pentateuchus, Libri Hiſtorici, Proverbia, Canticum Canticorum, XII. Prophetæ minores ex verſione Tremellio-Juniana; Liber Job, Pſalmi. Eccleſiaſtes & IV. Prophetæ majores ex nova verſione Joannis Piſcatoris. Novum Teſtamentum ex verſione Bezæ. Hi omnes libri cum analyſi, ſcholiis & obſervationibus ejusdem Piſcatoris, multis voluminibus in 8. Herbornæ Naſſoviorum ab anno 1601. ad annum 1618.

Joannes Piſcator ſcripſit Commentarios in„ omnes totius Veteris Teſtamenti libros,„ In„

„Mose, libris Historicis, Proverbiis, Cantico Can-
„ticorum & XII. Prophetis minoribus versione
„utitur Junio-Tremellianâ ex postrema Junii im-
„mutatione. In Jobo, Psalmis & Ecclesiaste ver-
„sioni isti per singula capita novam ac propriam
„è regione adjunxit; in Prophetis quatuor majo-
„ribus propriam duntaxat versionem usurpat o-
„missa Junianâ. Isti commentarii multis separatis
„voluminibus in octavo prodierunt Herbornæ
„ab anno 1605. (*vel potiùs* 1601.) ad annum 1618.
Ita Bootius in indice auctorum suprà citato. Tota Piscatoris versio Latina non prodiit juxta Hottingerum lib. 1. *Bibliothecarii pag.* 167.

1624. Biblia Tremellio-Juniana cum indice Pauli Tossani, 2. vol. in folio. Hanoviæ 1622-24.

Eadem, in 12. Amstelodami Joannis Janssonii 1627. 1632. 1648.

1630. Eadem, in fol. Genevæ, Philippi Alberti 1630.

Eadem cum præfat. Andr. Riveti, 8. Amstelod. Guill. Jansonii Cæsii *seu Blaeu* 1628. 1630. 1651.

1650. Biblia Latina *usque ad Prophetam Ezechiëlem* ex Hebræo de verbo ad verbum, Interprete Thoma Malvenda cum ejus commentariis, 5. vol. in folio. Lugduni 1650.

„Suprema auctoris protestatio. Hæc lectorem
„scire cupio, me in nova ista sacræ Scripturæ ex He-
„braico translatione sequutum exactissimè verba
„ipsa & ordinem verborum qui Hebraicè positus
„est. .. in translatione & in commentariis usus
„sum sæpè sæpiùs vocabulis ad normam Latinita-
„tis confictis &c.

„Malvenda (*inquit Matth. Polus in præfat. Synopf.*

nopf. Criticorum) ad verbum Hebraica fuperftiti-„ osè exprimit, & quidem verbis ut plurimùm ab-„ furdis, obfoletis, fictis, pro quibus tamen melio-„ ra fæpiùs in margine vel etiam inter annotata re-„ ponit. Suam hæc interpretatio habet laudem u-„ fumque minimè fpernendum.„

Rich. Simon hift. crit. V. T. l. 2. cap. 20. fic loquitur: Hæc verfio adeò barbara eft, adeò in-„ conftans, ut nifi auctor notas, ftatim explicatio-„ nis gratiâ adjeciffet, nullius planè utilitatis fo-„ ret... Si quis purè grammaticas textûs facri; ver-„ fiones habere velit, legat Malvendam, qui ipfi,„ & Grammaticæ & Dictionarii inftar unus erit,„ &c. *Idem in Difquif. criticis de variis Bibl. edit. jam fcripferat:* „in hac *verfione* tam prava eft af-„ fectatio fenfus grammatici, ut nihil præter barba-„ riem præ fe ferat Interpres ille, & à nemine intel-„ ligi poffet, nifi quibusdam notulis verfionem fu-„ am illuftraffet.„

Biblia Latina Pagnini ab Aria Montano reco- 1657. gnita. V. *Biblia Polyglotta Londinenfia* 1657. V. *Biblia Hebraica* 1657.

Biblia Latina ex duplici verfione, unâ Tremel- 1658. lio-Juniana, alterâ Joannis Pifcatoris, & denique Novum Teftamentum Theod. Bezæ cum analyfi, fcholiis & obfervationibus Joan. Pifcatoris V. *Teftamentum*, 4. vol. fol. Herbornæ 1643-45. *Novum Teftamentum* 1658.

Joannis Pifcatoris verfio Junianam plerisque„ in locis fequitur; in ea tamen plurima non fine„ judicio corrigit, & fuam verfionem, eamque non„ rarò magis accuratam & Hebraicæ veritati con-„

„ſentaneam, & majori perſpicuitate traditam illius „loco ſubrogat. Sciendum autem eſt Piſcatorem „priùs verſione Junianâ uſum, eique analyſes, „ſcholia & obſervationes ſuas appoſuiſſe: poſteà „verò novam adornaſſe Herbornæ Naſſaviorum „impreſſam an. Dn. 1606. *Matthæus Polus in præfa. Synopſeos Critic. ſacr.*

1673. Biblia Latinà Tremellio-Juniana, in 8. Tiguri, Brodmer 1673.

1680. Eadem, in 12. Londini, R. Norton 1680.

1696. Biblia ſacra ex linguis originalibus in linguam Latinam translata, additis capitum ſummariis & partitionibus Jo. Friderici Spoor 1696.

Ex præfat. Facultatis Thelogicæ Argentoratenſis. „Interpretatio hæc eſt grandævi ſenioris. Jam ad „octogeſimum vitæ annum erat perventurus... „Ante annos quadraginta verſionem fuit meditatus. Hanc excoluit. Tandem edidit, ita ut ſuper hoc fœtu ultimo ſpiritum emitteret. Huic enim operi immortuus eſt... habet ille in aliquot „locis, ſingulares expoſitiones ſuas & ſententias... „ſtudium *Schmidii* fuit, ex Hebræo, Græcóque „verſionem adornare, quæ eruditiores juvare poſſit, quando eam cum fontibus conferunt, & quæ „ſimpliciore ſtylo, planóque & perſpicuo, foret „expreſſa. Hac ratione Eccleſiæ etiam invariatæ „Confeſſioni Auguſtanæ addictæ ſuam habebunt „verſionem.„

„Hæc verſio (*ut aſſerunt authores Actorum Erudit. Lipſ. anni* 1696. *pag.* 351.) Latina eſt, & ea „quidem fontibus quàm maximè reſpondens... „Nervoſa ſanè heic & ſuccincta, ſed terſa inſuper

per ac plana omnia deprehendas, & ipſa textûs,„ viſcera felici cum ſucceſſu denudata ubique con-„ ſpicias.„

Biblia Latina Sebaſtiani Caſtalionis ex ejus poſtrema recognitione & cum defenſione verſionis novi Fœderis ab ipſo conſcripta contra Bezam, in folio. Francofurti & Lipſiæ, Thomæ Fritſch 1697. 1697.

Eadem in folio. Londini, Churchill 1699. 1699.

Biblia Latina Tremellio-Juniana, 8. Tiguri, Geſneri 1703. Baſileæ 1703. 1703.

† Biblia Sacra ex linguis origin. in linguam Latinam translata &c. à Sebaſt. Schmidt. Editio ſecunda, quam priori de a. 1696. longe emendatiorem eſſe novâ Facultatis Theologicæ præfatione monetur. in 4. Argentorati 1708. 1708.

Librorum Veteris Teſtamenti, ſcilicet Pentateuchi, Joſuæ, Judicum, Regum, Paralipomenon, Eſdræ, Nehemiæ, Job, Pſalmorum, Proverbiorum Salomonis & priorum trium capitum Iſaiæ, verſio nova Latina ex Hebræo à Thoma de Vio Cardinali Cajetano, ope duorum linguam Hebræam ſcientium (alterius Hebræi Magiſtri linguæ illius, alterius Chriſtiani) inſtituta, *juxta methodum quam ipſe tradidit in præfatione commentariorum in Pſalmos, quæque infrà exponitur ad annum* 1530. 5. vol. in folio. Lugduni 1639.

Bootius in indice auctorum quos citavit in animadv. ſacris hæc ait: „ Thoma de Vio Cajeta-„ nus, ingraveſcente ſenectâ, ſcripſit commenta-„ rios in Pentateuchum, Libros Hiſtoricos, Job,„ Pſal-

„Pſalmos & Proverbia, ſenſui litterali duntaxat in„tentus, idque ſecundùm Hebraicam veritatem; „cujus linguæ ipſe quidem parùm gnarus erat, ſed „habebat ad manum homines Hebraice doctos, „qui ad verbum omnia ipſi interpretarentur, non „modò exactè ſed ſuperſtitiosè ac ſæpè abſonè; „id quod & expoſitiones conſimiles à bono viro „haud rarò elicuit.„

„Cajetani ingenium in vertendis Bibliis rectè „deſcripſit Melchior Canus, *de locis Theol. lib.* 2. „*cap.* 13. dum ait, illum iiſdem ſemper veſtigiis in„hærendo, per omnia in Veteri Teſtamento He„braicos, in novo Græcos codices prorſus ample„xum eſſe. Imò Cajetanus ipſemet methodi ſuæ „rationem in convertendis Bibliis Hebraicis libe„rè explicat (*quam videſis infrà ad Pſalterium anni* „1530.)... Demum optat ut talis interpretatio „habita fuiſſet à Patribus, quantumvis mutila, „*quoniam*, inquit, *jam haberemus expoſitum textum* „*ſacræ Scripturæ, & non textum confectum interpre*„*tum arbitrio.* Sed perfectam illam & modis o„mnibus abſolutam interpretationem aſſequi non „poterat Cajetanus, qui ſcribit *omnes dictiones He*„*bræas eſſe æquivocas.* Auſim tamen affirmare do„ctiſſimum illum Cardinalem, etſi linguæ Hebrai„cæ prorſus ignarus eſſet, contextûs ſui verba non „infeliciter expreſſiſſe, atque in illius verſione „minus eſſe barbariei quàm in Ariæ Montani „translatione. *Rich. Simon pag.* 185. *Diſquiſ. crit. de variis Bibl. edition. cap.* 22.

Moſes Latinus ex Hebræo factus, & in eumdem præfatio & annotationes per Sebaſtianum Caſta-

Castalionem. in 8. Basileæ, Joan. Oporini 1546.

Ex Epistola Castalionis ad Argenterium. Ut„ hoc opus exiret quàm fieri posset accuratissimum,„ adhibui illam veterum recitandi consuetudinem,„ & antequam excuderetur, totum duobus quibus-„ dam eruditissimis viris legi, qui possent de lingva„ Latina ferre judicium, & eorum admonitu non„ pauca correxi. Deinde aliis Hebraicæ linguæ„ peritis conferendum cum Hebræo sermone dedi,„ & cum eis de locis dubiis contuli, eorúmque„ consilium multis in locis ad interpretationis fi-„ dem secutus sum. Denique neque meo neque a-„ liorum labori, neque tempori peperci (nam in eo„ plus biennium sudatum est) quò prodiret Moses„ latinissimus atque facillimus.„

Pentateuchus & quinque *Meghilloth* Hebr. & Lat. *ex versione Munsteri & cum annotationibus ejusdem,* 4. Venetiis, ex officina Justinianea 1551.

Si id rescivisset Matthæus Polus, non tam acriter in præfat. Synops. crit. animadvertisset in Joannem de la Haye Bibliorum maximorum collectorem, qui non Basileensem Munsteri, sed hanc Venetam editionem semper allegat; an hujus fuisset, penitùs ignorans?

Pentat. Lat. ex versione Jo. Clerici cum ejus paraphrasi & notis, 2. vol. in folio. Amstelodami sumptibus Auctoris 1693-96.

† Veteris Testamenti libri Historici, Josua, Judices, Rutha, Samuel, Reges, Paralipomena, Esdras, Nehemias, & Esthera, Latine, è translatione Jo. Clerici, cum commentario Philologico, dissertationibus criticis & tabulis chronologicis. fol. Amstelodami, apud Henr. Schelte, 1708.

Ex præfatione: Non vides, Lector, in hoc volumine paraphrasin, quam in Pentateucho vidisti, & quæ peritioribus & æquioribus lectoribus summopere est probata; quod, cum res esset multi laboris, minus necessaria hic esse videbatur.... Ideo eam omittendam duximus, sed in reliquos V. T. libros iterum præstabimus, quod in Pentateuchum præstitimus. . . *Hinc rationem reddit Commentarii textui subjecti & in utraque semper pagina, aversa & adversa, æquali spatio divisi, additque:* dabimus operam ut simili ratione, si fieri possit, recudatur Pentateuchus, & sequentia etiam *duo reliquorum V. T. scriptorum* volumina ad eandem formam componantur.

Genesis, Exodus & Leviticus Hebr. cum versione nova Joannis Elai Terseri, in 8. Upsaliæ 1652. Liber Numerorum & Deuteronomium extant apud Hæredes. *Schefferi Bibliotheca Danica pag.* 193.

Liber Geneseos, Exodi, Levitici & decem octo priora capita libri Numerorum, Latinè ex versione Joan. Drusii. V. *Critici sacri edit. Amstelodamensis* 1698.

Liber Geneseos Lat. & Vulgata ad Hebræum textum conformata à Wolfg. Musculo. V. *ejus comment. in eundem*, in fol. Basileæ 1554.

Idem Latinè ex Hebræo. in 8. Cothenis 1620. 1624.

Idem ex versione Sebastiani Schmidii, in 4. Giessæ 1701.

Geneseos sex priora capita Latinè reddita à Christiano Ravio, in 8. Upsaliæ 1665.

Gene-

Geneseos quinque capita Lat. ex versione Jo. Draconitidis, in fol. Wittebergæ 1561.

Geneseos quatuor priora capita Hebr. & Lat. ex versione Joan. Jacobi Schudt, in 8. Francofurti, ad M. 1695.

Deuteronomii Latina versio à Luthero ex Hebræo castigata, 8. Basileæ 1525.

Deuteronomium ex versione Wolfg. Franzii, 4. Wittebergæ 1608.

Liber Josuæ ex Hebræo Latinè penè ad verbum redditus ab Andrea Masio. V. *ejus comment. in eundem*, in fol. Antuerpiæ, Plantini 1574.

Ex Epistola dedicatoria. Quòd porrò ad explanationem sacrorum verborum attinet, eam enim adjeci etiam. Non erat illa quidem ab initio mihi proposita; alioquin comprobatam ab Ecclesia Latinam interpretationem secutus in ipsa essem. Sed cùm mihi studiosè, diligenterque & accuratè, Græca cum Hebræis conferenti, & utramque linguam, illorum gratiâ, qui eis non satis eruditi essent, propè ad verbum Latinè reddenti, alia atque alia notatu, ut videbantur, digna occurrerent... excreverunt tandem illæ ipsæ annotationes ad instar commentariorum &c. „

Libellus Ruth ex versione Jo. Drusii cum ejus scholis, 8. Franekeræ 1586. 4. Amstelod. 1632.

Samuëlis liber I. & II. ex versione Santis Pagnini unà cum textu Hebr. in 12. Leidæ. Joan. Maire 1621.

Esther ex ejusdem versione cum notis Joan. Drusii, 8. Leidæ 1586.

Ad Lectorem. En tibi Lector quod jam diu pro-

„promisi. Notas dico ad historiam sacram Esthe-„ræ : quas cùm pararem emittere, judicavi ope-„ræ pretium me facturum, si adjungerem inter-„pretationem Sanctis Pagnini, quæ inter omnes „Latinas una maximè doctis probatur. Ejus editi-„ones aliquot cum cura ipse contuli, variantem „lectionem ad finem adjeci &c.

Liber Job ad veritatem Hebraicam restitutus, duplici versione Latinâ, unâ Vulgatâ, alterâ ex Hebræo Augustini Justiniani, 4. Parisiis 1516.

Job cum commentariis Joannis Brentii ad Hebraicam veritatem ita translatus, nt nulla porro obscuritas lectorem possit offendere, *ut habet titulus*, in 8. Haganoæ 1527.

Libri Job ex Hebræo idiomate accurata versio cum paraphrasi & commentariis Jacobi Bolducii, 4. Parisiis 1609. Idem cum fusioribus commentariis, 2. vol. in fol. Parisiis 1637.

„Præludium nonum. Cùm ista commentaria à „nobis præsertim edita sint, ut quæ hujus libri „mens prima fuerit, pro viribus aperiremus... „omnino necesse fuit ad fontem Hebraicum re-„currere. Cujus rigorem in nostra versione tantò „religiosiùs servare curavimus, quantò meliùs per „hanc sanctæ linguæ idiomatum... substantiam „elici semper sumus arbitrati.

Liber JobLatinè ex versione Joannis Drusii cum ejus notis, 4. Amstelodami 1636.

„Lectori salutem. Annus est & quod excur-„rit, candide Lector, ex quo prodiit Joannis Dru-„sii *Coheleth*. Nunc tibi ejusdem *Jobum* damus, „utrumque eodem ab auctore modo conscriptum, & con-

& concinnatum. Utrobique enim primus ejus,, labor fuit in adornanda nobis nova ac pura ex,, ipsis fontibus versione, alter verò in apponendis,, succinctis in declarationem textûs notis sive scholiis &c.,,

Liber Job Lat. ex Hebræo, interprete Joanne Coccejo. V. *ejus comment.* fol. Franekeræ 1644. V. *ejus opera* 1673. 1689. 1701.

Libri Job. versio nova ex Hebræo cum scholiis authore Philippo Codurco, 4. Parisiis 1651.

Liber Job. Latinè ex versione Joan. Henr. Hottingeri filii, 8. Tiguri 1689.

Psalterium ex Hebræo diligentissimè ad verbum ferè translatum, Felice Pratensi Interprete, per summum Pontificem Leonem X. approbatum, *adjectis notationibus*, in 4. Venetiis, in ædibus Petri Liechtein impensis Danielis Bombergi 1515. *Opus* xv. *dierum ut notant versus initio voluminis præfixi.* *Annus Editionis.* 1515.

Omnia testificor Felicis acumine nostri
Non plus ter quinâ facta Latina die.

Aliæ editiones 1522. 1526. 1530. 1545.

Psalterium Latinum ex versione Augustini Justiniani. V. *Idem Polyglotton* 1516. 1516.

Psalt. Lat. Felicis Pratensis, 4. Haganoæ 1522. 1522.

Psalt. Lat. ex Hebræo cum comment. Joannis Bugenhagii, 4. Basileæ, Andr. Cratandri 1524. 1524.

Psalt. Lat. Felicis Pratensis, 16. Basileæ, iisdem typis 1526. 1526.

Psalmorum libri V. ad Hebraicam veritatem planiùs quàm vulgò, genuinâ versione in Latinum traducti ab Aretio Felino, *hoc est*, Martino Bucero.

in folio. Argentorati 1526. *Aliæ editiones*. V. *ejusdem Buceri comment. in Psalmos* 1529. 1532. 1542. 1547. 1554. 1560. 1564. 1603.

„*Petrus* Martyr nactus Buceri commentaria „in Evangelistas & enarrationes in Psalmos, quas „ille sub Aretii Felini nomine ediderat, diligen„ter evolvit. *Josias Simlerus in vita Petri Martyris.*

„Bucerus duplicem singulorum Psalmorum „exhibet interpretationem, unam liberiorem ac „paraphrasticam, alteram strictiorem & ad verbum. *Arn. Bootius in indice auctorum quos citat in animadv. sacris.*

1527. Psalt. Lat. ex versione Conradi Pellicani cum ejus scholiis in 8. Argentorati, Cephalæus 1527.

De hac edit. ita scribit Conradus Gesnerus pag. 184. „*Bibl. suæ folio verso*. Psalterium olim ad Hebraicam „veritatem transtulerat, & brevibus scholiis textui „insertis illustraverat; quod opus privato tantùm „exercitio conscriptum, cum ei subreptum se in„scio Argentorati publicatum esset, sed minimè e„mendatum, idem posteà Tiguri recognitum prælo „reddidit anno 1532. in 8.

1530. Psalt. Lat. ex versione Pagnini & ex versione Felicis Pratensis. V. *idem Polyglotton* 1530. 1545.

Psalmi Davidis ad Hebraicam veritatem castigati & juxta sensum, quem literalem dicunt, enarrati per Thomam de Vio Cajetanum cum textu Vulgatæ editionis, in folio. Venetiis, Juntæ 1530. 2. editio, fol. Parisiis, Joan. Macæi 1540.

„Divinorum Psalmorum librum (*inquit Thomas de Vio initio comment. in eosdem*) juxta litera„lem sensum quum incepissem exponere, comperi

peri nullum apud nos haberi textum talem, qua-„ lis est in sua origine: linguâ scilicet Hebraâ. Et„ propterea assumptâ illâ quæ nomine beati Hie-„ ronymi circumfertur interpretatione juxta He-„ braicam veritatem, & collatâ cum ea quæ cir-„ cumfertur nomine 70. Interpretum, & cum qua-„ tuor aliis modernis interpretationibus ex Hebræ-„ o immediatè, adhibui duos linguam Hebraicam„ scientes (alterum Hebræum magistrum linguæ„ illius, alterum Christianum) cum pluribus vo-„ cabulariis linguæ illius: & coram me (exigente„ significationes dictionum Hebræarum in lingua„ nostra Latina vel vulgari, & eligente significatio„ nem quæ magis quadrare contextui visa est) feci„ per singula verba vocatam beati Hieronymi in-„ terpretationem reduci ad respondendum Hebræo„ textui de verbo ad verbum. Et sic conflata est nova„ isthæc interpretatio Psalmorum de verbo ad ver-„ bum consonans textui Hebræo; quam exponere„ studui secundùm sensum tantummodo literalem.„ Fuit autem tanti laboris necessitas, quia nisi tex-„ tus adsit talis, qualis est in sua origine, jam non„ textus exponitur nisi divinando: sed exponitur„ textus ut intellectus est ab illo Interprete. Te-„ stor ego quod inter hos labores dicebatur mihi„ ab interpretibus: Dictio Hebraica sonat hoc, sed„ non apparet sensus nisi mutetur in hoc alterum.„ Respondebam ego auditis omnibus significatio-„ nibus: Non sit vobis curæ si sensus non apparet:„ quia non est vestri officii exponere, sed interpre-„ tari; interpretamini mihi sicut jacet & relinquatis„ expositoribus curam intelligendi; traducite tex-„

„tum ut jacet in Hebræo, & communem relinqua-„tis nobis & Hebræis curam intelligendi textum „sic obscurum: si ego non intellexero, alius intelli-„get. Sicque curavi ut de verbo ad verbum textum „haberem Psalterii, qualem habent Hebræi; uti-„nam assecutus sim. *Hæc ille.*

1532. Psalterium Latinum ex versione Conr. Pellicani, & ab eo recognit. 8. Tiguri, Froschoueri 1532.

„*Conradus Pellicanus* „cœteris novatoribus mo-„destior est præsertim in versione & commentariis „Psalterii, quod bis edidit, ut ipse testatur; & ex illo „Cochlæus; in priore magis Judæos, quàm Christia-„nos secutus est; in posteriore magis Christianos quã Judæos, *Gretserus in def. Bellarm. tom 1. col. 936.*

1533. Psalmorum sive Hymnorum liber quem pius juxtà & eruditus quidam (*Huldricus Zvvinglius*) ex Ebræo sic transtulit, ut non verbum è verbo, sed sensum reddiderit è sensu, *cujus titulus est*: Enchiridion Psalmorum. *Ad calcem legitur*: Explicatio Psalmorum Hulrici Zwinglii, in 16. Tiguri, Froschoueri 1533.

„Hic sententiæ magis quàm verborum rationem „habuit, *juxta Gesnerum in partit. Theologicis tit. 2. p. 24.*

Liber Psalmorum *sub hoc titulo*: Enchiridion Psalmorum ex Hebraica veritate Latinitati donatum *ab Huldrico Zvvinglio*, 24. Tiguri, Froschoueri 1533. In 16. Parisiis, Claudii Chevallon 1533. Idem cum paraphrasi Joannis Campensis primùm editum, in 16. Lugduni Seb. Gryphii 1533. *& alibi multoties.*

Psalt.

Psalt. è collatione Psalterii quadruplá translatum 1540.
a Jo. Draconitide, 8. Marpurgi 1540. 1543.

Psalterium cum quibusdam aliis Canticis : Hæc 1544.
Latinè transferebat Joan. Bugenhagius &c. in 8.
Wittebergæ 1544.

Ex Epistola ad Universitatem Hafniensem. Incidi in laborem transferendi Psalterii, neglectâ,„ meâ priore Psalterii translatione, cœpi magno,„ studio apud vos iterùm ab integro Psalterium,„ vertere. . . erat constitutum ut apud vos excude-„ retur.„

Psalt. Lat. seu Enchiridion Psalmorum ex ver- 1545.
sione Hulrici Zwinglii. V. *ejus opera*, fol. Tiguri,
1545.

Psalt. Lat. ex versione Tigurina & Vulgata cum 1546.
notis 8. Parisiis, Rob. Stephani 1546.

Psalt. Lat. ex versione Seb. Castalionis, 16. Basi- 1547.
leæ, Oporini 1547. 1554. 1556. Antuerp. 1555.

Psalterium Latinum ex Hebræo, interprete 1551.
Wolfgango Musculo. V. *ejus comment. in Psalmos*
fol. Basileæ 1551. *& aliis annis sequ.*

Contextum Psalmorum (*inquit Musculus in*,„ *præf. comment.*) ex nullius interpretis versione,„ sed meopte judicio usus, quàm potui fideliter,„ & intelligenter, ad Ebraicam quidem veritatem,„ verùm sic moderatè concinnatum posui, utquoad,„ ejus fieri potest, haud insolenter à consueta lectio-„ ne, longiusque sine causa discederem.„

Psalt. Lat. ex versione Pagnini & Vulgata cum 1556.
notis, 8. Ex officina Rob. Stephani 1556.

Aliæ editiones versionis Pagninianæ. V. *Psalter. Hebr.* 1648. 1662. 1666. 1675. 1688. 1691.

Psalt. Lat. ex versione Georgii Majoris, in 12. Lipsiæ 1556.

Aliæ editiones 1558. 1560. 1566. 1568. 1570. 1574. 1584. 1594.

1557. Psalterium Latinum ex versione ad textum Hebræum conformata (*diversa est à præcedentibus*) studio Joannis Calvini concinnata. V. *ejus comment. in Psalmos*, fol Genevæ 1557. & *aliis annis.*

1564. Psalt. Lat. ex versione Jodoci Willichii, unà cum Christoph Corneri expositione in Psalmos, 12. Lipsiæ 1564. *Aliæ editiones* 1571. 1574. 1575. 1581. 1588. 1591. 1598. 1619. 1653.

1573. Psalt. Lat. ex versione Henr. Molleri cum comment. 2. vol. in 8. Wittebergæ 1573. *Aliæ editiones* 1588. 1591. 1592. 1619. 1660. Idem cum paraphrasi poëtica Theod. Bezæ, 8. Genevæ 1580.

1578. Psalterium Latinum ex versione Conradi Heresbachii, in 4. Basileæ 1578.

1580. Psalterium Latinum ex versione Tremellio-Juniana, in 12. Londini, Deahamus 1580.

1594. Psalterium Latinum ex versione Joannis Piscatoris cum comment. in 8. Londini 1594.

1619-25. Psalterium Latinum ex versione Rodolphi Magistri, in 24. Parisiis 1619. In 12 ibid. 1625.

1630. Psalt. Lat. ex versione Simeonis de Muis cum comment. in fol. Parisiis 1630. 1650.

Ex libello de editionis Hebraicæ authoritate *Psalterio anni* 1630. *præmisso* „ solùm tibi novam „Psalmorum versionem damus ex Hebræo fonte, „quàm fieri potuit fideliter expressam & ad vete-„tem illam (*Vulgatam*) quam semper magni faci-„mus, quoad per Hebræum licuit, exactam.„

Psalt

Psalt. Lat. ex recognitione Bened. Ariæ Monta- 1632.
ni cum textu Hebr. 8. Parisiis, Cramoisy 1632.

Psalt. Lat. ex versione Jo. Coccejі cum textu Hebr. 1646.
in 18. Franekeræ, Joan. Arcerii 1646.

Idem cum comment. in fol. Lugd. Batavorum 1660.
1660. Idem. V. *ejus opera* 1673. 1689. 1701.

Psalterium Latinum ex recognitione Jo. Leus- 1680.
den. V. *Idem Hebraicè* 1680. 1688.

Ex allatis hactenus Latinorum juxta Hebraicam veritatem Psalmorum variis interpretationibus constat viginti quinque ad minimum factas fuisse ab anno 1515. *novas translationes, sc. Martini* Buceri, *Joannis* Bugenhagii, *Joan.* Calvini, *Seb.* Castalionis, *Joan.* Cocceii, *Joan.* Draconitidis, Felicis *Pratensis*, *Conr.* Heresbachii, *Leonis* Judæ, *August.* Justiniani, *Rod.* Magistri, *Georgii* Majoris, *Th.* Malvendæ, *Henr.* Molleri, *Sim.* de Muis, *Seb.* Munsteri, *Wolfg.* Musculi, *Sanctis* Pagnini, *Conr.* Pellicani, *Joan.* Piscatoris, *Seb.* Schmidii, *Emm.* Tremellii, *Th.* de V[illegible] *Jodoci* Willichii, *Ulrici* Zwinglii.

Psalmi XXIV. ex versione Agathi Guidacerii. V. *Iidem Hebraicè* 1540.

Psalmi decem ex versione Marci Meibomii. V. *Iidem Polyglotti* 1690.

Psalmi septem Pœnitentiales ex versione Joan. Reuchlini. V. *Iidem Hebraice* 1512.

Psalmi aliquot ex versione Philippi Melanchthonis, in 8. Argentorati 1536.

Psalmi quinque ex versione Agathi Guidacerii, in 4. Parisiis 1532.

Proverbia Salomonis Lat. ex versione Sebast.

Munsteri. V. *Eadem Hebr.* 1518. 1524. 1548. 1567.

Eadem *sub titulo* Sententiæ Salomonis, ex versione Phil. Melanchtonis, in 8. Haganoæ 1525. In 8 Norimbergæ 1532. 8. Francofurti ad Oderam *absque anno*. 8. Holmiæ 1614.

Proverbia Salomonis Lat. ex versione Rodolphi Bayni cum ejus comment. in folio. Parisiis 1555.

Eadem, Canticum Canticorum & Ecclesiastes per Jo. Draconitidem, fol. Witteb. 1565.

Eadem ex recognitione Ariæ Montani cum textu Hebr. in 8. Parisiis 1632.

Nova Proverbiorum Salomonis versio Latina, V. *Henr. Khumrath Theatrum sapientiæ æternæ*, &c. fol. Hanoviæ 1609.

Eadem ex versione Joannis Cocceii. V. *ejus opera* 1673. 1689. 1701.

Ecclesiastes Latinè ad veritatem Hebraicam recognitus cum nonnullis annotationibus Chaldaicis & quorumdam Rabbinorum sententiis textus obscuros aliquos literaliter explanantibus, studio Rob. Shirvood, 4. Antuerp. Vorsterman 1523.

„*Ex Epistola dedicatoria.* „ Conati sumus ad „communem studiosorum utilitatem versione no-„stra & notis ex parte sarcire; quod fecerimus „necne, aliorum esto judicium. Ham hisce diebus, *Coheleth* seu Græcè Ecclesiasten ex Hebræo Latinum fecimus.

Idem ex versione Munsteri. V. *Idem Hebr.* 1524.

Idem ex versione Ant. Corani, 8. Lond. 1579.

Idem ex recogn. Ben. Ariæ. V. *Idem Hebr.* 1632.

Idem ex versione Joannis Drusii cum ejus annotationibus, in 4. Amstelodami 1635.

Idem

Idem ex versione Joannis Cocceji cum ejus explicatione, 4. Bremæ 1631. 1636. V. *ejus opera* 1673. 1689. 1701.

Idem ex versione Sebast. Schmidii cum textu Hebr. & annotationibus, 4. Argentorati 1704.

Canticum Canticorum Lat. ex versione Sebast. Munsteri. V. *Idem Hebr.* 1525.

Idem ex versione Agathi Guidacerii, 4. Parisiis, 1531.

Idem ex recognit. Ben. Ariæ. V. *Idem Hebr.* 1632.

Idem ex versione Joan. Cocceii, 4. Leidæ 1665. V. *ejus opera* 1673. 1689. 1701.

Idem ex versione Pauli à Schutten cum ejus comment. 4. Lipsiæ 1678.

Prophetæ majores & minores Lat. ex Hebræo juxta versionem Joannis Oecolampadii. V. *ejus commentarius in Prophetas majores*, fol. Basileæ 1531. *& comment. in Prophetas majores & minores*, fol. Genevæ 1558.

Prophetæ majores & minores Lat. ex versione Joan. Cocceji cum comment. V. *ejus opera* 1673. 1689. 1701.

Isaias Lat. ex versione Munsteri. V. *Idem Hebr.*

Idem Latinè ex versione Joannis Oecolampadii. V. *ejus comment.* in 4. Basileæ 1525.

Ex præfatione. Moneo me non secutum vel „ Hieronymi, vel Septuaginta, vel aliorum editio-„ nem. .. gratificaturus studiosis novam dedi trans-„ lationem, ne quid de Hebraica veritate deside-„ retur. „

Idem ex versione Zuinglii. V. *ejus opera* 1545.

Idem Latinè ex versione Vulgata ad Ebræum textum conformata à Wolfgango Musculo, V. *ejus commentarius in Isaiam*, fol. Basileæ 1557.

Ex præfatione „Quòd ad versionem attinet, „quâ in lucubrationibus hisce nostris usuri su„mus, non est animus Vulgatam prorsus vel ab„jicere vel complecti; sed sicubi tolerabiliter ha„bet, præ cæteris retinere, quò studium novandi „vitemus; sicubi verò à veritate Ebraica abluse„rit, relictâ illâ, quod in Ebræo reperitur, fideliter „reddere. „

Idem ex versione Francisci Forerii cum comment. fol. Venetiis 1563. in 8. Antuerpiæ 1565.

Idem ex versione Hieronymi Oleastri cum comment. fol. Parisiis 1622.

Daniel Lat. ex versione Joan. Draconitidis cum comment. 8. Marpurgi 1544.

Idem ex versione Schmidii, in 4. Giessæ 1701.

Oseas Latinè ex versione Emmanuëlis Tremellii, in 8. Heidelbergæ 1563.

Idem Latinè ex recognitione Bened. Ariæ, V. *Idem Latinè à Protestantibus editus* 1601.

Idem Latinè ex versione Sanctis Pagnini, V. *Idem Polyglottus* 1621.

Abdias Latinè ex versione Laur. Humfredi cum textu Hebræo, in 8. Basileæ 1559.

Idem Latinè ex versione Guillelmi Bedwelli, in 4. Londini 1601.

Joël & Micha Latinè ex versione Joan. Draconitidis, V. *Iidem Polyglotti* 1565.

Jonas Latinè ex versione Andreæ Placi, in 8. Viennæ Austriæ, Aquilæ 1552.

Idem Latinè ex versione Wigandi Happelii, in 8. Basileæ 1561.

Nahum Latinè ex versione Theodori Bibliandri, in 8. Basileæ & Tiguri 1534.

Sophonias Latinè ex versione Martini Buceri, in 8. Argentorati 1528.

Malachias Latinè ex versione Stephani Isaaci cum textu Hebr. 8. Coloniæ 1563.

Liber Tobiæ Latinè ex versione Pauli Fagii cum textu Hebr. 4. Jenæ 1542.

Idem, V. *Biblia Polyglotta Londinensia* 1657.

Tobiam Hebraicè scriptum, ut apud Judæos, „ hodiéque invenitur... Latinè loquentem exhi-„ buit Paulus Fagius, diligens Interpres, elegantia-„ rum præ veritatis studio negligens, & quantùm„ fert Ebraicæ linguæ siccitas, satis parcus. „ *Dan. Huëtius de Claris Interpretibus* §. 7. *pag.* 143.

Idem Lat. ex versione Seb. Munsteri cum textu Hebræo, 4. Basileæ 1542. 1549. *Forsan eadem editio.* 8. Ibidem 1556. Idem V. *Biblia Polyglotta* 1657.

Evangelium S. Matthæi Lat. ex ejusdem versione cum textu Hebr. fol. Basileæ 1537. in 8. ibid. 1557. 1582.

Idem ex Hebræo fideliter redditum à Johanne Mercero, studio Joannis Tilii Episcopi Ebroicensis. 8. Parisiis, Mart. Juvenis 1555.

Epistola S. Pauli ad Hebræos Lat. ex versione Alfonsi de Zamora, V. *Eadem Hebr.* 1526.

Eadem Latinè ex versione Sebastiani Munsteri, in 8. Basileæ 1557. 1582.

SECTIO

SECTIO SEXTA.

BIBLIA EX LINGVIS ALIIS Orientalibus Latinè conversa.

EX LINGUA CHALDAICA.

TArgum seu Paraphrasis Chaldaica Onkelosi in Pentateuchum Latinè ex versione Alfonsi de Zamora. V. *Biblia Polyglotta* 1517. 1572. 1645. 1657. V. *Biblia Latina Vulgata* 1609. 1616.

Eadem ex ejusdem versione, 8. Antuerp. 1535.

„Quamvis hanc interpretationem ad verbum „excudendam receperint viri linguæ hujus peri„tissimi, illámque demum Arias Montanus partim „emendaverit, partim etiam expleverit, in multis „tamen Interpretum fidem nutare comperias. *Dan. Huëtius de Claris Interpr.* §. 20. *p.* 117.

Targum hoc est Paraphrasis Onkelosi Chaldaica in sacra Biblia *(seu in Pentateuchum)* ex Chaldæo in Latinum fidelissimè versa, additis annotationibus, authore Paulo Fagio, fol. Argentorati, Marcharopæi 1546.

Eadem Latinè ex versione Bernardini Balbi, facta anno D. 1594. *Nicius Erythræus pag. 6. primæ partis Pinacothecæ.*

Eadem Latinè ex versione Andreæ de Leon Zamorensis, facta ante annum 1628. *Romæ extat in Bibl. Barberina, idem Andreas pag.* 131. *Antiquit. Eccles. Orient.*

Tar-

Targum Pſeudo-Jonathanis in Pentateuchum Latinè nunc primùm editum ex verſione Antonii Cevalerii. V. *Biblia Polyglotta* 1657.

Targum Hieroſolymitanum in Pentateuchum Latinè ex verſione Franciſci Taylor, in 4. Londini 1649.

Idem Latinè, ex verſione Antonii Cevalerii, V. *Biblia Polyglotta* 1657.

Hieroſolymitanæ Paraphraſeos, licèt à Tay-„ lero nuper Latinè edita ſit, (*inquit Waltonus proleg.*„ 12. §. 20.) cùm tamen multis erroribus ſcateat e-„ jus verſio, aliam magis accuratam dedimus, quod„ qui ejus verſionem cum noſtra contulerint, facilè„ deprehendent. „

Verſionem *Antonii* Cevalerii tam Hieroſoly-„ mitanæ quâm Jonathanis ſic dictæ paraphraſis„ mecum nuperrimè communicavit Mericus Ca-„ ſaubonus, ex ſuppellectile ſcilicet patris libraria„ in qua delituerat. „ *Hæc ſcribebat Joan. Seldenus tomo 1. de Synedr. Ebræorum pag.* 626.

Targum Jonathanis in Prophetas priores & poſteriores, Latinè ex verſione Alphonſi de Zamora. *Bibliotheca Complutenſis, Joan. Terentius in præfat. notarum in Job.*

Idem ex ejuſdem verſione à Benedicto Aria Montano recognita. V. *Biblia Polyglotta* 1572. 1645.

Idem ex Ariæ recognitione ab Ant. Cevalerio emendata. V. *Biblia Polyglotta* 1657.

Verſionem Latinam quæ in Regiis primò„ poſteà in Pariſienſi excuſa, cùm non exactè Chal-„ dæo textui reſpondeat, in multis ad Chaldæum„ aptiùs

„aptiùs exprimendum emendavimus, maximè verò „post Pentateuchum, cùm discrepantia ista ver-„sionis Latinæ à Chaldæo in Regiis non nisi post „impressum Pentateuchum à nobis observata sit. „Ubi tamen Regia & Basileensia Exemplaria va-„riant, versionem Latinam alio charactere distin-„ctam notavimus. „ *Ita Waltonus ibidem.*

Idem Latinè ex versione Conradi Pellicani. *Frisius in Epitome Bibliothecæ Gesnerianæ.*

Idem Latinè ex versione Andreæ de LeonZamorensi. *Romæ, Bibl. Barberina, idem Andreas pag.* 131. *Antiq. Eccl. Orientalis.*

Targum in duodecim Prophetas minores Latinè, ex versione Jo. Merceri, 4. Parisiis 1559.

Idem ex versione Tremellii, 8. Heidelbergæ 1567.

Targum in Oseam, Joëlem, Amosum, Ruth & Threnos, Latinè ex versione Jo. Quinquarborei cum ejus notis, in 4. Parisiis, Martini Juvenis 1556.

Targum in Haggæum Latinè ex versione Joannis Merceri, 4. Parisiis 1551.

Targum in Abdiam & Jonam Latinè ex ejusdem versione, 4. Ibidem 1550.

Targum in Joëlem Latinè ex versione Gilberti Genebrardi, 4. Ibidem 1563.

Targum in Abdiam, Jonam & Sophoniam Latinè ex versione Isaaci Pontaci, 4. Ibid. 1566.

Targum R. Joseph Cœci & aliorum in *Chetuvim* i. e. Psalmos, Job, Proverbia, Canticum Canticorum, Ecclesiasten, Threnos, Ruth & Esther, (*deest in libros Danielis, Esdræ & Chronicorum*) Lati-

Latinè ex versione Alfonsi de Zamora. *Biblioth. Complutensis, Joan. Terentius ibidem ut suprà.*

Idem ex ejusdem versione ab Aria Montano recognita, V. *Biblia Polyglotta* 1572. 1645.

Idem ex ejus recognitione ab Edmundo Castello emendata, V. *Biblia Polyglotta* 1657.

Idem in eosdem, excepto Psalterio, Latinè ex versione Conradi Pellicani. *Frisius ibid. ut suprà.*

Idem Latinè ex versione Andreæ de Leon Zamorensis. *Romæ, Bibl. Barberina, idem Andreas pag.* 131. *Antiq. Eccles. Orient.*

Targum in Psalmos Latinè ab Adriano Chilio Latinitate donatùm. *Bibl. Belgicæ, Sanderus part.* 1. *pag.*151.

Targum in Job Latinè ex versione Victorii Scialac, in 8. Romæ 1618.

Idem Latinè ex versione Joannis Terentii. *Ipse in præfatione notarum in eundem hæc ait:* „Latinam Paraphraseos versionem quòd attinet, „eam planè novam jam adornaveram... pro mea „antiquam illam versionem, quæ in Opere Re„gio conspicitur, Chaldæo textui è regione ap„posui.

Idem Latinè ex versione Alfonsi de Zamora recognita cum notis Jo. Terentii, in 4. Franekeræ 1663.

Cantica Canticorum & Ecclesiastes Salomonis paraphrastico idiomate conscripti, & ex Chaldæa lingua in Latinam versi per Erasmum Oswaldum Schreckenfuschium, in 8. Basileæ 1553.

Targum in Canticum Canticorum Latinè ex versione Julii Bartoloccii cum scholiis, in 4. *Bibl.*

Bibl. Vaticana, Bartoloccius tom. 3. *pag.* 792.

Targum in Ecclesiasten Latinè ex versione Petri Costi, V. *ejusdem Typus Messiæ*, 4. Lugd. 1554.

Syriaca *(hoc est Chaldaica)* paraphrasis Ruth Latinè ex versione Joannis Merceri cum Chaldæo, 4. Parisiis 1564.

Targum libri Esther, Latinè ex versione Ariæ Montani. V. *Biblia Polyglotta*. 1572.

Targum duplex in Esther Latinè ex versione Francisci Taylor, in 4. Londini 1655.

Targum in utrumque librum Chronicorum seu Paralipomenon Latinè redditum à Samuële Clerico, unà cum textu Chaldæo, 2. vol. 4. *Bibl. Bodleiana codd.* 3926-27.

Idem Latinè ex versione Friderici Beckii cum notis, 2. vol. 4. Augustæ Vindel. 1680-83.

Liber Tobiæ ex Chaldæo in Latinum conversus à S. Hieronymo ope Judæi cujusdam. V. *omnes Bibliorum Latin. Vulgat. editiones.*

Ex præfatione S. Hieronymi. „Mirari non desi„no exactionis vestræ instantiam, exigitis enim ut „librum Chaldæo sermone conscriptum, ad La„tinum stylum traham; librum utique Tobiæ, .. „Feci satis desiderio vestro &c.

Liber Judith ex Chaldæo in Latinum idioma translatus ab eodem. V. *Biblia Lat. Vulgata.*

Ex præfatione S. Hieronymi. „Apud Hebræos „liber Judith... Chaldæo sermone conscriptus in„ter historias computatur.. Acquievi postulationi „vestræ... huic unam lucubratiunculam dedi, ma„gis sensum è sensu quàm ex verbo verbum trans„ferens. Multorum codicum varietatem vitiosissi-

mam

mam amputavi: sola ea quæ intelligentiâ integra,, in verbis Chaldæis invenire potui, Latinis ex-,, pressi &c.,,

EX LINGUA SYRIACA.

Biblia ex versione Sergii Risii, *juxta hæc verba Cornelii à Lapide pag. 5. proœmii in Prophetas Minores.* ,, Extant hîc Romæ in Bibliotheca Vaticana & Medicæa versiones vetustæ Biblio-,, rum duæ, Syriaca & Arabica.., Utramque in,, Latinum idioma transtulit Illustr. & Reverendiss.,, Dom. Sergius Risius Maronita, Archiepiscopus,, Damascenus, cui Arabica lingua materna est ,,, Syriaca familiaris. ,, *Leo Allatius in Apibus Urbanis pag. 233. solum Pentateuchum notat cum Prophetis Esaia & Hieremia ex Syriaco in Latinum idioma conversum.*

Vetus Testamentum (*præter libros Tobiæ, Judith, Esther, Epistolam Hieremiæ, fragmenta Daniëlis & librum primum Macchabæorum*) Latinè ex versione Gabriëlis Sionitæ: Liber Ruth Latinè, interprete Abrahamo Ecchellensi: & libri Salomonis ex translatione Joannis Hesronitæ. V. *Biblia Polyglotta Parisiensia* 1645.

Iidem libri Latinè ex eorumdem versione, additis libris Tobiæ, Judith, Epistola Hieremiæ, fragmentis Daniëlis & libro I. Macchabæorum Latinè ex versione Edmundi Castelli (*deest tantùm liber Esther.*) V. *Biblia Polyglotta Londinensia* 1657.

Gabriël Sionita, in sua interpretatione Latina

ex Syriaco, ad linguam Hebraicam, quam probè non callebat, semper non attendit; unde plurima sacræ Scripturæ loca haud benè vertit, ut me monuit vir doctiss. Michael. Lequien ex Ord. Prædic.

Excerpta Veteris Testamenti Syriaci cum Latina versione nova & annotationibus Christophori Cellarii, 4. Cizæ 1682.

„*Ex præfatione*. De Latina versionis hujus ex-
„positione scias, in excerptis nostris novam, quæ
„Syriacæ ad verbum responderet, additam esse,
„quòd tyronibus parùm putaremus consuli, si re-
„tineretur illa quæ in Polyglottis est, quippe quam
„sæpiùs non verba sed sensum solùm reddidisse
„deprehendimus. Incultior quidem noster stylus
„est & sæpè illatinus, tamen Syrè discentibus ap-
„primè accommodatus, quòd ubique verborum
„tum ordinem servat, tum propriam significatio-
„nem.

Psalmi ex versione Th. Erpenii. V. *Iidem Syr.* 1625.

Iidem ex versione Sionitæ. V. *Iidem Syr.* 1625.

Psalmi VII. Pœnit. ex versione Erpenii. V. *Iidem Syr.* 1678.

Novum Testamentum Latinè ex versione Emmanuëlis Tremellii. (*Absunt quatuor Epistolæ Canonicæ & Apocalypsis.*) V. *Idem Polyglotton* 1569. *Aliæ editiones* V. *Biblia Latina Tremellio-Juniana ad an.* 1585. 1593. 1603. 1607. 1617. 1618.

Idem ex eadem versione. V. *Idem Syriacè* 1621.

Idem ex eadem versione à Samuële Clerico recognita. V. *Biblia Polyglotta* 1657.

„*Tremellius* Guidonis Fabricii Boderiani laborem

rem per plagium sibi vindicavit, qui illud antè è,, characteribus Syriacis in Hebraicos transcripse-,, rat & additâ Latinâ interpretatione Antuerpiæ,, Plantini typis emiserat ,, *Genebrardus in Chronologia sua ad an.* 1555. *Tremellius Latinam Novi Testamenti ex Syro versionem anno tantùm* 1568. *absolvit ; suam verò Boderianus anno* 1567. *jam confecerat, ut patet ex utriusque præfatione.*

Novum Testamentum Latinè ex versione Guidonis Fabricii Boderiani. V. *Biblia Polyglotta* 1572. 1645. V. *Novum Testamentum Polyglottum* 1584.

Insignis inter alias hæc interpretatio, idque,, tam diligenti & exquisitâ convenientiâ, ut nihil,, suprà. ,, *Petrus Dan. Huëtius lib. de Claris Interpretibus* §. 15 *pag.* 119.

Novum Testamentum Latinè ex versione Andreæ de Leon Zamorensis. *Bibl Barberina, epistola ejusdem pag.* 136. *Antiquitatum Ecclesiæ Orientalis, in qua hæc leguntur* : ,, Tradidi Paulo V. simulque &,, Novi Testamenti textum Syriacum correctum,, Latinè quoque redditum cum Apocalypsi, tribus-,, que epistolis & historia adulteræ, quæ desideran-,, tur in Bibliis Regiis, *sive Antuerpiensibus. Hic Boderiani versionem forsan recognovit, eique suam Apocalypseos triumque Epist. Catholicarum translationem adjunxit.*

Evangelium S. Matthæi ex versione Tremellii. V. *Idem Syriacè* 1621. V. *Novum Testamentum Syriacum* 1663. 1694.

Evangelium S. Joannis Latinè ex Syra versione accuratè descriptum à Martino Chemnitio, in 4. Lipsiæ 1573. 8. Jenæ 1579.

Polyglotta 1645. 1657. V. *Ejus opera*, fol. Amstelodami 1693.

Syllоge Canticorum Novi Testamenti ex versione Sebastiani Schotteri V. *Eadem Syriacè*.

Excerpta Novi Testamenti Syriaci cum versione Latina Christophori Cellarii, 4. Cizæ 1682.

Ex præfatione. Missis annotationibus, solam„ versionem adjeci, sed ita Syrorum inhærentem i-„ diomati, ut neque ordine verborum, neque nu-„ mero dissentiat: sed verbum de verbo exprimat.„

EX LINGUA SAMARITANA.

PEntateuchus Latinè ex versione Joannis Morini *quæ & textui Hebræo-Samaritano & versioni Chaldæo Samaritanæ correspondet*. V. *Biblia Polyglotta* 1645. 1657.

Non tantùm à textu Hebræo-Samaritano„ discedit Samaritana versio, sed tum à textu tum à„ versione sæpè differt versio Latina, sæpè neutrius„ sensum aptè exprimens, sed potiùs Vulgatam Lati-„ nam, ut qui versionem Vulgatam cum hac contu-„ lerit, planè videre potest. „ *Waltonus proleg.* 10. §.„ 10. *Idem in Epist. ad Joan. Lightfoot inter hujus opera*„ *posthuma, Epist.* 7. „In Morini translatione pauca„ immutamus nisi errata typographica, aut omissa,„ aut indubiè malè expressa, quæ subinde recurrunt;„ sed ubi translatio illa minùs accurata est, quod„ in plurimis locis manifestum est, id suo loco an-„ notamus, & sub finem colligimus: notabiles ejus„ à versione Samaritana differentiæ, quæ alicujus„ sunt momenti, itidem annotantur, exceptis iis,„

„quæ ſunt in nominibus propriis ac proinde mino-„ris momenti. *Hæc ille.*

„Verſionis illius Samariticæ Latinus interpres (*inquit Rich. Simon pag. 89. Diſquiſit. critic. de* „*variis Bibl. editionibus cap.* XI.) non videtur in „omnibus accuratus, iis præſertim locis, quibus „illa non conſentit cum contextu Hebræo-Sama-„ritano.

Excerpta Pentateuchi Samaritanæ verſionis cum Latina interpretatione nova & annotationibus perpetuis, ſtudio & labore Chriſtophori Cellarii, in 4. Cizæ 1682.

„*Ex præfatione.*„ Cauſa fuit, ut & de nova ver-„ſione excerptorum cogitarim, eamque ita ador-„naverim, ut verbo verbum interpretando red-„deretur.

EX LINGUA ARABICA.

BIblia Latina ex verſione Sergii Riſii. V. *Biblia Latina ex Syro idiomate.*

Biblia Latina V. & N. Teſtamenti (*ſc. Pentateuchus ex verſione Joannis Eſronitæ: libellus Ruth ex verſione Abrahami Ecchellenſis: reliqua interprete Gabriële Sionita.*) *Deeſt liber I. Macchabæorum.* V. *Biblia Polyglotta* 1645.1657.

Biblia Arabicè & Latinè, Romæ anno 1671. publicata hic prætermitto, Latina enim translatio, è regione poſita, ipſa eſt Vulgata Latina.

Geneſeos quinque capita Latinè ex verſione Joannis Eſronitæ, V. *Eadem Arabicè* 1700.

Pſal-

Psalmi Latinè ex versione Victorii Scialac,& Abrahami Ecchellensis.V.*Iidem Arabicè* 1614.

Evangelium S. Joannis Latinè ex paraphrasi Arabica per Thomam Erpenium edita, interprete Paulo Tarnovio cum ejus comment.in 4.Rostochii 1619.

. Acta Apostolorum ex Arabica translatione Latinè reddita per Franciscum Junium,cum notis,in 8. (*Heidelbergæ*) apud Joannem Mareschallum 1578.

S. Pauli Epistolæ ad Corinthios duæ Latinè ex ejusdem versione,in 8. Iisdem typis 1578.

Eædem additis Epistolis adGalatas & adHebræos ex ejus versione,in 8.Francofurti 1596.

Epistola ad Galatas Latinè ex versione Rutgeri Spey cum notis.V. *Eadem Arabica* 1583.

Epistola ad TitumLatinè ex versione JoannisAntonidæ.V.*Eadem Arabicè* 1612.

Epistolæ tres S.Joannis Latinè ex versione Guill. Bedwelli,in 4. *Bibl. Bodleiana cod.*369.

Eædem ex eadem versione typis excusæ. V. *Eædem Arabicè* 1612.

Eædem ex versione Jonæ Hambræi.V.*Eædem Arabice.* 1630.

EpistolaS.JudæLat.ex versione PetriKirstenii.V. *Eadem Arabicè* 1611.

EX LINGUA ÆTHIOPICA.

Geneseos duo capitaLatinè ex versioneTheodori Petræi.V. *Eadem Æthiopicè* 1660.

Eadem Latinè, ſtudio Georgii Chriſtoph. Burcklini. V. *Eadem Æthiopicè* 1668.

Liber Ruth Latinè ex verſione Joannis Georgii Niſſelii. V. *Idem Æthiopicè* 1660.

Pſalmi Latinè ex verſione Joan. Henr. Michaëlis. V. *Idem Æthiopicè* 1701.

Canticum Canticorum Latinè ex verſione Joan. Georgii Niſſelii. V. *Idem Æthiopicè* 1656.

Idem ex verſione Edmundi Caſtelli. V. *Biblia Polyglotta* 1657.

Prophetia Joëlis Latinè ex verſione Theodori Petræi. V. *Eadem Æthiopicè* 1661.

Prophetia Jonæ Latinè ex ejusdem verſione V. *Eadem Æthiopicè* 1661.

Prophetia Sophoniæ Latinè ex verſione Joan. Georgii Niſſelii. V. *Eadem Æthiopicè* 1660.

Vaticinium Malachiæ Latinè ex verſione Theodori Petræi. V. *Idem Æthiopicè* 1661.

Novum Teſtamentum Latinum ex verſione Dudleii Loftuſii, V. *Biblia Polyglotta* 1657.

„Novum Teſtamentum Æthiopicum Latinè „vertit vir doctiſſimus tam generis proſapia quàm „linguarum Orientalium ſcientiâ nobilis D. Dud„leius Loftuſius J. V. D. Dublinienſis, qui ſchedas „ſuas ex Hibernia mihi miſit, quas, cum ipſe præ„lo abeſſet, D. Caſtellus revidit, ultimamque manum eis impoſuit. „ *Waltonus circa finem præfat. Bibl. Polyglottorum Londinenſium.*

Epiſtolæ Jacobi, Joannis & Judæ Latinè ex verſione Th. Petræi. V. *Eadem Æthiopicè* 1654.

EX

EX LINGUA PERSICA.

PEntateuchus Latinè, Interprete Thoma Hyde V. *Biblia Polyglotta* 1657.

Thomas Hyde ſummæ ſpei juvenis, qui in„ linguis Orientalibus ſupra ætatem magnos pro-„ greſſus fecit, quorum ſpecimina dedit, tum in„ Arabicis, Syriacis, Perſicis &c. corrigendis, tum„ in Pentateucho Perſico characteribus Perſicis de-„ ſcribendo, ejusque verſionem Latinam concin-„ nando „ *Waltonus circa finem præfationis Bibl. Polyglottorum Londinenſium.*

Pentateuchus ex idiomate Perſico Latinè red-„ ditus ab Antonio Deuſingio. Auctor vitarumPro-„ feſſ. Groningenſium pag. 214. *juxtà Georg. Matthiam Konigium in Bibl. veteri & nova. Verùm lecto hoc libro alia reperi prorſus abſimilia, ſcilicet*„ occaſionem nactus Deuſingius in lingua Perſica„ ac Turcica proficiendi, iisdem ſucciſivis horis o-„ peram impendit, in quibus brevi temporis ſpa-„ tio eatenus profecit, ut Pentateuchum Perſicum„ ex interpretatione Jacobi Tawuſi Conſtantino-„ poli à Judæo olim excuſum characteribus Hebra-„ icis, (ubi ex multiplici literarum confuſione, quâ„ plures literæ Perſarum paucioribus Hebræorum„ exprimuntur, permagna extitit difficultas) Perſi-„ co charactere conſignare diſtinctè & vocalibus„ accurarè illuſtrare aggreſſus fuerit ac feliciter ab-„ ſolverit. „ *De verſione verò ne γρῦ quidem.*

Liber Geneſeos Latinè ex idiomate Perſico redditus à Ludovico de Dieu, ut ipſe teſtatur *in*

tur: Guillelmus Canterus non dissimulavit se dein-„ ceps in sanctorum Patrum opera de Græco in„ Latinum transferenda fuisse incubiturum, in pri-„ misque novam Bibliorum translationem & exa-„ ctiorem Græci textûs emendationem meditari,ad„ quam rem feliciùs absolvendam non modò He-„ braicæ linguæ penetralia curiosiùs jam rimaba-„ tur, sed exemplarium tum Hebraicorum, tum„ Græcorum, tum Latinorum non solùm mss. sed„ etiam excusorum diversæ editionis copiam terrâ„ marique venabatur. Pium hoc propositum suum„ prudenti consilio fulciebat, nam quò faciliùs ef-„ fectum daret id quod moliebatur, Lovanio reli-„ cto Leovardiam concedere, ibique sedes figere,„ constituerat„ *(paulò ante obitum i. e. circa annum Chr.* 1574.) *Suffridus Petrus decade* 12. *cap.* 8. *de scriptoribus Frisiæ.*

Libri Geneseos pars magna & Evangelium Joannis ex Græco in Latinum sermonem translata à Burgundione, qui obiit anno Christi 1194. *(ut refert Robertus de Monte in Appendice ad Chronogr. Sigiberti ad an.* 1181. *inter Historiæ Germanicæ scriptores à Joan. Pistorio editos his verbis:) Ad Concilium Romanum anno* 1563. venit quidam„ civis Pisanus, nomine Burgundio, peritus tam„ Græcæ quàm Latinæ eloquentiæ, Hic attulit„ Evangelium S. Joannis translatum ab ipso de„ Græco in Latinum.., Hic etiam fatebatur ma-„ gnam partem libri Geneseos à se jam translatam.„

Novum Testamentum ex Græco idiomate in Latinum à Simone Jatumæo translatum, *juxta Sixtum Senensem lib. 4. Bibl. sanctæ.* Simon Ja-„ tumæ-

existimavit Waltonus, at in utroque erravit: nulla reperitur editio sacr. Bibl. Græca Basileensis anno 1520. *vulgata.*

Eadem V. *Biblia Polyglotta* 1572. 1596. 1599. 1645. 1656. Eadem, in 12. Amstelodami 1696. V. *Biblia Latina Vulgata* 1609. 1616.

Liber Geneseos Latinè, interprete Joan. Oecolampadio, in 8. Basileæ 1523.

Liber Josue ex Græco in Latinam linguam conversus ab Andrea Masio, V. *ejus comment. in Josue*, in fol. Antuerpiæ 1574.

Psalterium Latinum, V. *Idem Græcum & Biblia Vulgata.*

Idem è Græco & Hebraicis dialectis ab Ottomaro Lucinio Latinitati redditum, unà cum exegesi, 8. Augustæ, Symperti Ruf 1524.

Psalterium ex integro conversum ex Græco à Joanne Lonicero, in 8. Francofurti 1560.

Quinque Libri qui vulgò dicuntur Sapientiales, Interprete Joanne de Vergara, *ut refert Gomesius in libro* de factis Francisci Ximenii, V. *Biblia Polyglotta Complutensia* 1517.

Libri qui non sunt in Canone Hebræo, Latinè ex Græco, Interprete Sancte Pagnino, V. *ejusdem Biblia Latina ex Hebræo ad an.* 1528.

Iidem Lat. ex Græco, Interprete Petro Cholino. V. *Biblia Latina Tigurina ex Hebr. ad annum* 1543.

Iidem, Interprete Sebastiano Castalione. V. *ejusdem Biblia Lat. ex Hebr. ad annum* 1551.

Iidem ex Complutensi editione, studio Claudii

dii Baduelli. V. *Biblia Latina Protest. ad annum* 1557.

Iidem ex recognitione Bened. Ariæ Montani. V. *ejusdem Biblia Lat. ex Hebr. ad annum* 1572.

Iidem, Interprete Francisco Junio. V. *Biblia Lat. Tremellio-Juniana ad annum* 1579.

Iidem, Interprete Sebast. Schmidio. V. *ejusdem Biblia Lat. ex Hebræo ad annum* 1697.

Sapientia Salomonis ex versione & cum scholiis Petri Nannii, in 4. Basileæ 1552.

Liber Sapientiæ Lat. ex Græco, interprete Nicolao Selneccero, in 8. Lipsiæ 1568.

Idem Latinè ex Græco. V. *Henrici Khumrath, amphitheatrum Sapientiæ æternæ &c.* in folio. Hanoviæ 1604.

Ecclesiasticus Lat. ex Græco, interprete Joach. Camerario, in 8. Lipsiæ 1568. 1570.

Idem Latinè, interprete Matthæo Bergio Bruun. V. *Idem Græcè* 1580.

Idem Latinè & Gallicè, interprete Francisco Junio 1581. *Hanc memorat in catalogo suorum operum.*

Idem, interprete Jo. Drusio. V. *Idem Græcè* 1596.

Macchabæorum Libri duo Latinè ex Græco per Victorinum Strigelium, in 8. Lipsiæ 1571.

Liber Maccabæorum primus Lat. ex Græco interprete Jo. Drusio. V. *Idem Græcè.* 1600.

NOVUM TESTAMENTUM D. ERASMI.

Novum Testamentum Latinè redditum ab Erasmo Roterodamo, V. *Idem Græcè ad annum.*

num. 1516. V. *Biblia Latina Vulgata* 1578. 1616. V. *Eadem à Proteſt. edita* 1522. 1538. 1572. 1598.

Idem in fol. Baſileæ 1518. In 8. Lovanii 1519. Idem, in quo inſerta eſt pericope de triplici teſtimonio 1. Joannis 5, 7. 8. Baſileæ, Frobenii 1521. 8. Moguntiæ 1521. 8. Baſileæ 1521. In 4. Argentorati, Morhardi 1521. In 8. Baſileæ & Moguntiæ 1522. fol. Colon. 1523. 8. Baſileæ 1523. Argentorati 1523. 4. Norimbergæ 1523. Cum notis Laur. Vallæ, 8. Baſileæ 1526. 8. Ibid. 1530. 1532. 8. Wittebergæ 1533. Baſileæ & Moguntiæ 1535. In 16. Antuerpiæ 1538. 8. Tiguri 1538. cum paraphraſi ejusdem 2. vol. 8. Pariſiis 1540. In 8. & in 12. Antuerpiæ 1540. 8. Baſileæ 1541. Moguntiæ 1541. fol. Lipſiæ 1543. 8. Antuerpiæ 1543. In 16. Lugduni 1547. In 16. Lugduni, Seb. Gryphii 1549. In 12. Baſileæ 1549. 8. Baſileæ 1550. In 12. Lugduni 1550. In 16. Tiguri 1554. In 8. Francofurti 1555. In 16. Antuerpiæ 1559. In 8. Tiguri 1563. In 12. Ibid. 1566. Argentorati 1567. cum verſione Germanica Lutheri, 4. Francofurti 1570. In 16. Baſileæ 1572. 8. Tiguri 1575. Lipſiæ 1591. 8. Witteb. 1635. In 4. Gieſſæ 1669.

NOVUM TESTAMENTUM PAGNINI.

Novum Teſtamentum Latinum ex Græco, interprete Sancte Pagnino. V. *ejus Biblia Latina ex Hebr. ad annum* 1528.

Pagninus (*juxta Rich. Simon in hiſt. crit. verſionum Novi Teſtamenti cap.* 23. *pag.* 264.) qui„ Hebra-

„Hebraicam linguam magis quam Græcam callebat, versionem nihilominus Latinam Novi Testamenti ex Græco translationi suæ ex Hebræo adjunxit. Verùm in interpretandis Evangeliis Rabbinus videri affectat... Cum literis Græcis nullam fermè operam dedisset, accuratam condere traductionem ex Græco non potuit... Meliùs facturus, si unà cum vetere Testamento à se translato, Latinam Novi Testamenti translationem ab Erasmo concinnatam edidisset. *Hæc ille.*

NOVUM TESTAMENT. THOMÆ DE VIO.

NOvum Testamentum (*præter Apocalypsin*) ex Græco sermone in Latinum conversum à Thoma de Vio Cajetano, ope virorum linguam Græcam apprimè callentium. V. *ejus comment. in Evangelia, Actus & Epistolas Apostolorum*, 2. vol. fol. Venetiis 1530-31. *& alibi.*

NOVUM TESTAMENTUM DELOENI.

NOvum Testamentum ad antiquissima Græcorum exemplaria quam diligentissimè castigatum, inque Latinam phrasim transfusum, quidquid erat idiomatis vel Græci vel Hebræi. Præterea difficillima quæque loca sunt passim aut explicata aut certè eminus ostensa, cum præfatione ad Henricum VIII. Angliæ Regem per B. Galterum Deloenum, in 4. Londini, Joannis Mayler 1540.

NOVUM

NOVUM TESTAMENTUM CHOLINI.

Novum Testamentum Latinum ex versione Erasmi à Petro Cholino & Rodolpho Gualthero cum textu Græco iterum collatum & plurimis in locis recognitum. V. *Biblia Latina Tigurina ad annum* 1543.

Ex præfatione Bibliorum. „ Testamentum Novum doctissimè ac fidelissimè vertit Erasmus Roterodamus, qui, ne unquam corrumpi posset, emendata ejus lectio, illustravit ipsum omni pietate & eruditione refertissimis, nec unquam satis laudatis annotationibus. Nihilominus collata est hæc nostra Novi Testamenti editio cum ipsa veritate Græca, è qua lectionis emendationem unicè petendam esse omnes fatentur, consultis interim aliquot pervetustis exemplaribus & versionibus, editione Hispaniensi sive Toletanâ (*aut potiùs Complutensi* 1517.) Gallicana sive Parisiensi, (*Stephani* 1540.) Anglicanâ (*Delœni* 1540.) denique & reliquis quibusdam editionibus.

Tigurinis Bibliis „ adjunctum est Novum Testamentum ex versione Erasmi; quam fortè si Erasmus revivisceret, negaret esse suam, quia *Petrus* Cholinus & Rodolphus Gualterus eam interpolarunt, & ad varios codices castigarunt, cujus profecto castigationis Erasmus impatientissimus fuit. „ *Jac. Gretserus in defens. Bellarmini tom. 1. col.* 936.

Idem Latine & Gallice novâ utriusque linguæ elegantique versione, *forsan eodem Interprete*, 4. & 8. Basileæ 1572.

NOVUM TESTAMENTUM THE[illegible] D. BEZÆ.

NOvum Testamentum Latinè jam olim à veteri Interprete, nunc denuò à Theodoro Beza versum, cum ejusdem annotationibus, in quibus ratio interpretationis redditur, & ejus præfatione, in folio. Oliva Roberti Stephani 1556.

Suam exponit methodum Th. Beza in præfatione, quosque sequutus fuerit auctores ibidem indicat, cujus fragmentum videre est inter editiones N. Testamenti Græci ad annum 1565.

„Theodoro Bezæ (*juxta Chamierum Panstratiæ Cathol. tom. 1. lib. 12. cap. 1.*) palmam omnes„ (*Protestantes*) tradunt in hoc negotio novi *ut*„ *vult* Testamenti versione... factum sæpius lam-„ bendo fecit ut vix quidquam addi posse videatur.„ Non desunt tamen (*notante Waltono, proleg.* IV. *sub finem*) qui Bezam nimis audacem facilè judicant,„ dum à recepta lectione sæpius sine necessitate re-„ cedit, & unius, interdum nullius codicis authori-„ tate fretus, Prætoriam exercet potestatem ex con-„ jecturis notando & interpolando textum sacrum„ pro lubitu „

Aliæ editiones. V. *Novum Testamentum Græcum ad an.* 1559. V. *Biblia Latina Tremellio-Juniana ad an.* 1579.

Idem, in 16. Londini, Vaurolleri 1274. in

8. Genevæ, Vignon 1595. Heidelbergæ, Jac. Mylii 1576.

Idem, studio Petri Loseleri Villerii *Theologiæ Professoris Genevensis*, & cum ejus epistola ad Comitem Huntingtonum, 8. Londini 1579.

Ex hac Epistola. „Novi Testamenti Bezæ versio omnium castissima est & purissima. Itaque „meum esse existimavi procurare, illa non tantum ut extaret, sed etiam velut à Vulgata versione quàm minimum abest, sic in ejus locum „in schola & in Ecclesia succederet, donec, „quod ut aliquando fiat à Deo peto, ex Principum Christianorum voluntate, aut illa ipsa, aut „melior aliqua communibus quasi suffragiis ab „omnibus reciperetur.

Idem, in 16. Antuerpiæ, Ægidii Radæi 1583. in 8. Ibidem, iisdem typis 1584. Londini, Vautrolleri 1587. in 4. Genevæ 1594. in 24. Francofurti 1594. in 12. Leidæ, Guyoti 1602. in 12. Genevæ 1616. in 24. Amstelodami 1624. in 24. Ibidem, Guillelmi Jansonii 1628. in 12. Ibidem, Wacher 1631. Cum Bezæ, Camerarii, Cherpontii & aliorum observationibus, in 12. Ibid. Henrici Laurentii 1633. in 24. Amstelodami, Blaeu 1639. in 8. Londini 1651. in 24. Amstelodami 1651. in 12. Oxonii 1679. in 8. Londini 1687. in 24. Ibidem 1698.

Idem cum scholiis, analysi & observationibus Joannis Piscatoris, 2. vol. in 4. Herbornæ 1613. 1621. in folio. Ibid. 1638. 1658.

Novum Testamentum ex Græco conversum à

Chri-

Christiano Wellhamero, *Witte, Biographium Hist. ad an.* 1638.

Novum Testamentum Latinum ex Græco, interprete Erasmo Schmidio. V. *Idem Græcè* 1658.

Novum Testamentum ex Græco in Latinum translatum à Sebastiano Schmidio. V. *ejus Biblia Lat. ex Hebræo* 1697.

IV. Evangeliorum recognita versio à Roderico Dosma Delgado, cui è regione respondet Vulgata editio. V. *Ejus opera in* IV. *Evangelia,* in folio. Madriti 1601.

Evangelium Joannis Lat. ex Græco versum à Joanne Coccejo, in 4. Leidæ 1670. *& cum ejusdem operibus.* in folio 1673. 1689. 1701.

Epistolæ D. Pauli Lat. ex Græco cum Vulgata Latina & comment. Jacobi Fabri Stapulensis, in folio. Parisiis 1512. 1514. 1531. in 4. Coloniæ 1531. in 8. Antuerpiæ 1540.

Eædem V. *Eædem Græcè,* in 8. Venetiis 1533.

Ex Epistola dedicatoria ad Guillelmum Briconétum Meldensem Episcopum. Exhibemus divini,, eloquii Pauli Vulgatæ editionis Epistolas primâ,, fronte legendas, & è regione earumdem intelli-,, gentiam (*sic versionem suam vocat*) ex Græco re-,, spondentem.,,

In hanc versionem stylo acriori scripsit Didacus Lopes Stunica, hæc ait in Præloquio annotat. adversus Jacobum Fabrum: Cùm præsertim multa,, loca in editione Vulgata ex Græco optimè tra-,, ducta, imò quæ aliud significare non possunt, nisi,, ut vetus Interpres transtulit, Stapulensis Faber,,

„perperam latinitati reddiderit... tot errata, cùm „translationem illam Fabri discuteremus, se se no„bis offerebant, ut si omnia ad plenum annotanda „ac refellenda forent, non parvum volumen ex„poscentes &c.

„Jacobus Faber plurimis in locis (*ut scribit Rich. Simon cap.* XXI. *hist. crit. Versionum N. T. p.* 241.) „linguæ Græcæ minùs peritum se præbet... Mo„deratiùs in eum scribere debuerat Jac. Lopes Stu„nica... Licet in ejus versione sint mendæ, utiles „tamen illa complectitur elucidationes; verùm à „Vulgata Latina non adeò abscedendum erat, in„terpretationem suam veluti notas criticas publi„care maturioris forsan judicii fuisset. *Idem cap.* XXXIV. *hist. crit. Comment. V. T. p.* 488. *hæc addit:* „*Jacobus Faber* Latinam editionem Vulgatam pror„sus respuere non est ausus; hanc integram com„mentario suo inseruit, eique novam suam adjecit „versionem quæ non multùm ab illa discedit. In „criticis autem observationibus quas inscripsit; „*Examinatio nonnullorum circa literam*, veterem La„tinum Interpretem liberè & examinat & castigat. „Quamvis eruditionem aliquam ostentet; atque à „Theologorum sui temporis barbarie sit immunis, „plurimi tamen in omni labore suo tum circa lin„guam Latinam, tum circa interpretationem repe„riuntur defectus. Partem ejus erratorum Erasmus „& Stunica eruditè redarguerunt. *Hactenus Rich. Simon.*

Textus omnium Epistolarum S. Pauli ad castigationem emendatiorum codicum versionis Erasmi, in folio. Roeschildiæ 1534.

Episto

Epistolæ S. Joannis Latinè conversæ à Joanne Coccejo. V. *ejus opera*, in folio. Amstelodami 1673. 1689. 1701.

EX VERSIONE GERMANICA Lutheri.

JEsus Siracides sive Ecclesiasticus Latine juxta translationem Germanicam Lutheri à Stephano Vigilio, 8. Magdeburgi, Michaëlis Lotheri 1538.

Idem à Justo Jona, 8. Wittebergæ 1548. Noribergæ 1561. in 12. Lipsiæ 1597.

Novum Testamentum Latinum ex versione Germanica Lutheri, 8. Wittebergæ.

ADDENDA AC EMENDANDA IN NOVA HAC BIBLIOthecæ Sacræ ejusdemque Partis I. editione.

CAp. II. Sect. 1. Biblia Hebraica pag. 123. adl. 12. & sq. Ex Catalogo librorum universali, hisce nundinis, evulgato apparet, Biblia Hebraica, quæ cura Christ. Reineccii & sumtibus hæredum Lanckisianorum prodibunt, alia fore Polyglotta, hoc titulo notata: Biblia quadrilinguia sive Hebræa, Græca, Latina & Germanica V. T. accurante Christiano Reineccio &c. *fol. alia tantum Hebraica*, juxta editiones hactenus recognitas expressa, & capitum summariis notisque instructa, *in 4.*

Cap. II. Sect. 3. Biblia Syriaca: codd. mss. p. 188 l. 24. adde: Quod ad Codicem Bibliothecæ nostræ Academicæ Damascenum attinet, (*inquit C. Somntagius*) est ille, dum hæc scribo, mihi ad manus. Estque manuscriptus in Palimpsesto sub forma 4. mi-

„minuscula. Provocant etiam ad hunc Opitius „*Syriasmi pag. 13. 14.* & Hackspanius *Lucubr. Franck.* „*tall p.* 146. *& seqq.* ubi curiositatem hujus scri- „ptoris annotat, ad Jo. V. 2. sub marginem de pi- „scina Bethesdea addentis, corpus Esaiæ Prophetæ „absconditum in Schilocha (Jo. IX. 7.) fuisse, ac „propterea angelum descendisse & aquas movisse. „Character hujus translationis duplex est, vetu- „stior & recentior. Ille pertingit inde usque „à Matthæi initio ad cap. XI. Joannis v. 48. „Hic serie non interrupta pergit. Ille est ut „plurimum fere Estrangelus, cujusmodi olim „solis sacerdotibus & doctoribus proprius fuit, „Hottingero judice Thesaur. Philol. pag. 265. „Hic autem vulgaris seu communis, qui ad finem „usque Joannis Evangelistæ protenditur. *Hæc ex epistolâ, quam à Celeberrimo Theologo Altdorfiensi, C. Sonntagio nuper accepit, excerpta humanissime mecum communicavit Pl. Rev. Jo. Gottl. Carpzovius.*

Ibidem pag. 204. *lin.* 24. *dele:* Sulzbaci 1684. *& lege:* Hamburgi 1694. *pag* 230. *l.* 16. *l.* αὐθεντίας.

Cap. II. Sect. VII. Biblia Turcica: pag. 275. *lin.* 25. *& seqq. lege:* Warnero, qui ut typis mandari possent &c. Psalmos Davidis ipsius manu scriptos ipse Turcicè posideo.

Pag. 298. *l.* 17. *l.* † Oratio Dominica &c. *& pag.* 299. *l.* 25. † Appendix &c.

Cap. III. sect. 4. Biblia Græca: codd. mss. p. 373. *post. lin. 16. adde:* Novum Testamentum Græcum 2. vol. in 4. Fuit hoc exemplar Joannis Fabri Daventriensis Monachi Do-

Dominicani, quem laudat Erasmus in Epistolis. Contulit is, ut ipse in fronte voluminis testatur, hunc suum codicem cum alio vetustissimo exemplari membranaceo, quod, eodem teste, fuit Magistri Wesselii Groningensis, cujus jam possessores Fratres Regulares in monte Divæ Agnetæ apud Swollam. *Hamburgi, Bibl. Hinckelmann. Starckius Cat. p.* 22.

Ibidem p. 389.*l. ult. lege:* Comes ab Eck Samueli Bened. Carpzovio &c.

Cap. III. sect. V. Biblia Græca excusa: pag. 498. *post. lin* 5. *adde: Curcellæo à nonnullis vitio datum, quod in quibusdam locis visus sit Socinianis frigidam fundere. Peculiarem de hoc argumento dissertationem in* 4. *Rostochii a.* 1696. *edidit* Jo. Gottl. Mollerus, *quæ inscribitur:* Curcellæus in editione originalis N. T. textus, V. Lect. & Parallel. Scr. Locorum additamentis vestita Socinizans. *Quâ quidem dissertatione, Curcellæum circa tria illa capita, in quibus placita Socino propria sita sunt, de Trinitate sc. Deitate Filii & Satisfactione Christi, in favorem Socinianorum loca Scripturæ classica tam in variantibus lectionibus quam locis parallelis depravasse, ac inde adeo socinizasse, Autor probare contendit.*

Ibidem pag. 503.*lin.* 27.*l.* †1709.& *pag.* 506. *lin.* 7. † 2. *editio ib.* 1709.

Ibidem pag. 510. *post. lin.* 7. *adde:* Novum Testamentum Gr. cum V. L. & nova præfatione Ad. Rechenbergii, in 24. Lipsiæ 1709.

Cap. IV. *Biblia Lat. sect. 6. p.* 743. *Bibliis Lat. ex Lingua Arabica adjiciantur:*

Pſalmus 51. Latine, ex verſione P. Kirſtenii. V. *Idem Arabicè* 1608.

Caput 17. Joannis Latine, ex ejusdem verſione. V. *Idem Arabicè* 1608.

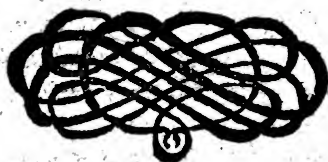
Epiſtola Pauli ad Coloſſenſes Latine, ex verſione Guill. Bedewelli. *Bibl. Publ. Cantabrig.*

Epiſtola Pauli ad Philemonem, Latine 12. *Bibl. Hinckelm. cod.* 150.

Ibidem p. 750. *l.* 18. *lege*: interprete Matthiæ Bergio Brunsvicenſi.

Cap. IV. ſ. 5. *B. Lat. p.* 714. *l.* 13. *lege*: partitibus a Seb. Schmidio in 4. Argentorati ſumptibus Jo. Frid. Spoor 1696.

FINIS PRIMÆ PARTIS.

Diese zwey Blätter muß der

Buchbinder wegschneiden.

